(~~Bof~~
82a1b

DE INDISCHE GIDS.

De Indische Gids.

Tevens nieuwe serie van het

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH-INDIË.

Hoofdredacteur: GEORGE NYPELS.

ZEVEN EN VEERTIGSTE JAARGANG.

II

(Aflevering VII—XII).

Drukkerij en Uitgeverij
J. H. de BUSSY.
AMSTERDAM, Aº. 1925.

KONINKLIJK INSTITUUT voor TAAL- LAND- & VOLKENKUNDE van NEDERLANDSCH - INDIË

Herdenking van het uitbreken van den Java-oorlog op 20 Juli 1825,

DOOR

GEORGE NYPELS.

In de gansche geschiedenis der Nederlanders in Indië heeft geen andere inlandsche figuur de aandacht van den Nederlander zóó getrokken als met die van den Javaanschen prins het geval is geweest, die gedurende bijna vijf jaren de, met alle te bedenken middelen versterkte, Indische legermacht in actie hield en die ten slotte nog gevangen genomen werd op een wijze, waartegen hij hooghartig protest heeft uitgesproken. Men kan zeggen, dat Dipå Negårå de *eenige* bestrijder van het Nederlandsche gezag in Indië is geworden, wiens naam in de volksoverlevering hier te lande is overgegaan en bewaard wordt.

Werd hij, uit den aard der zaak, eerst bekend als de rebel, die zich vergreep aan Nederlands rechtmatig gezag, en daarbij voorgesteld als een opstandeling, die zich aanspraken en rechten wilde aanmatigen, die zich ten troon wilde verheffen en uit eigen belang het volk in verzet en oorlog hield, in de loop der sedert verloopen eeuw heeft onbevooroordeeld onderzoek tot erkenning geleid van het verklaarbare, rechtmatige en edele in Dipå Negårå's optreden, drijven en strijden, en tot veroordeeling van tekortkomingen en fouten der Indische regeering en van het wanbeleid en het wangedrag van eenige ambtenaren. In lof en in kritiek is men ook weer te ver gegaan, naast de pogingen om inderdaad onbevooroordeeld tot een conclusie te komen, is de lust tot kritiek velen parten blijven spelen, en heeft de persoonlijke appreciatie van persoonlijke eigenschappen niet te verzoenen inzichten in kijf gelaten. Zoo kan men zeggen, dat in het oordeel over de *personen*, zoowel over hem, die de held van den Java-oorlog is geweest, als over generaal M. de Kock, die de aanvoerder is gebleven van de Nederlandsche strijdkrachten, nog steeds

eenige schakeering is gebleven, maar over de *gebeurtenissen*, die samen de voorgeschiedenis uitmaken van de groote worsteling, die op 20 Juli 1825 uitgebroken is, zijn de geschiedschrijvers vrijwel tot overeenstemming gekomen.

Van inlandsche-, speciaal van Javaansche zijde is Dipå Negårå nooit anders dan als strijder voor vrijheid en recht beschouwd, al zijn er verklaringen bij te brengen van Javanen, die zich onder invloeden van tijd of plaats afkeurend over handelingen van den leider van den opstand hebben uitgelaten, en van enkelen, die op zijn manier van optreden iets vonden af te dingen. Met het herleven van het Javaansche nationaliteitsbesef zal de stralenkrans om zijn hoofd stellig in schittering toenemen. De zooeven bedoelde schakeering in *personen-beoordeeling*, door drang tot kritiek en tot uiting van persoonlijke appreciatie, zal dan vermoedelijk ook in schelle tegenstelling verlevendigd worden. Maar voor *de feiten* zal daarbij waarschijnlijk geen nieuwe stof bij te brengen zijn, die hetgeen men weet van de voorgeschiedenis van den 20en Juli 1825 op een andere wijze zal doen bezien en beoordeelen, dan men met de thans beschikbare gegevens kan doen.

Zoo kan van de oorzaken en de aanleiding tot het uitbarsten van het verzet op dien datum een overzicht gemaakt worden, dat de algemeen gangbare lezing samenvat, hetgeen in de hier volgende schets dan ook is beproefd.

Het zou zeker ook belangwekkend zijn daarna in herinnering te brengen wat zich als gevolg van die daad in eerste en in verdere strekking ontwikkeld heeft; maar aan die *mer à boire* zet ik mij niet. Vermag mijn eeuwherinnering ook voor het later gebeurde belangstelling te wekken, dan kan deze bevrediging vinden in 't bekende werk ,,De Java-oorlog van 1825—'30'', waarvan de eerste 3 deelen door P. J. F. Louw, de laatste 3 door E. S. de Klerck zijn samengesteld, vrucht van een geheel aan die studie gewijden arbeid van vele jaren, daar het eerste deel in 1894, het laatste in 1909 verscheen. Zooals De Klerck in den aanhef van het laatste deel terecht opmerkte, was met den val van den hoofdrebel het vraagstuk der Javasche zelfbesturen geenszins van den kalender gewischt, doch enkel een nieuw stadium ingetreden: hoe de rust blijvend te verzekeren? Het antwoord hierop is weer een dik boekdeel geworden. Zooals gezegd, mijn bedoeling is niet de gevolgen van den 20en Juli 1825 uit te pluizen, of in nootendop samen te persen.

Wel spreekt 't van zelf, dat het oordeel over het karakter van den prins, die zich tot rebel maakte, zooals dit nu uitgesproken wordt beïnvloed is door de daden en de uitingen, die later van hem bekend zijn geworden. Kort na de verschijning van Louw's eerste deel, brachten de ,,Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N.-I. (XLVI, 1896'') een aardige karakterstudie door P. H. van der

Kemp, wier opschrift: ,,Dipå Negårå, een geschiedkundig Hamlettype", al aangaf hoe de schrijver den tragedieheld zag. Hij heeft daarin het oordeel van velen tot een goed geheel verwerkt; Dipå Negårå is zich in zijn type trouw gebleven. Daarna heeft De Klerck zich meermalen gezet tot het doorgronden van de beweegredenen en gemoedstoestanden, die Dipå Negårå's handelingen hebben bestuurd. Hij heeft in zijn werk getuigenis afgelegd van de daarbij verkregen uitkomsten. Hij deed dit nog eens en opzettelijk bij het afsluiten der gebeurtenissen (Ve deel, blz. 601 e.v.). Zijn breed betoog is samen te vatten in deze regels ervan: ,,Zoo kan dus het oordeel over Dipå Negårå als leider van den opstand in haast geen enkel opzicht gunstig zijn. Anders echter is dat over hem als mensch in het algemeen, als Javaansch prins in het bijzonder. Reeds de motieven, die hem tot verzet, passief aanvankelijk, hebben gevoerd pleiten voor hem."

Wanneer men er toe komt voor de daden van 1824 en '25 den maatstaf der latere beoordeeling te gebruiken, laat men hem zoodoende slechts te meer recht wedervaren, en de slotsom der jongste studie leidt, wel eigenaardig, voor deze beoordeeling juist terug naar de handelingen der eerste dagen, een bevestiging van 't zich trouw blijven van het Hamlettype.

Volge dan nu de schets, die de oorzaken van- en de aanleiding tot den opstand in herinnering brengt, herinnering die bij niemand een feeststemming zal opwekken.

Om de oorzaken en de spoedige uitbreiding van den, in 1825 in Midden-Java, uitgebroken opstand te begrijpen, is het noodig een blik te slaan in de vroegere geschiedenis der vorstenlanden.

De invloed der O.-I. Compagnie was, omtrent 1700, in Midden-Java reeds zoo groot, dat zij eene overwegende stem deed gelden bij de troonsopvolging in het nog machtige Mataramsche rijk. Toen in 1704 de Vorst van dit rijk overleed, meende zij, dat de oudste zijner zonen haar niet gunstig gezind was en verhief zij daarom een anderen zoon, als Pakoe Boewånå I, tot Keizer of Soesoehoenan.

Hieruit ontspon zich eene reeks van politieke verwikkelingen. De oudste zoon toch kwam in verzet tegen die beslissing en weldra vormde zich eene partij, die zijne zijde koos. Daarmede begon een binnenlandsche oorlog, welke tot 1755 duurde, want wel werd de strijd tusschen de twee broeder-vorsten eerder beslist, maar bij elke troonsopvolging [1]) of bij elk politiek geschil ontbrandde hij weer, tusschen de pretendenten van beide takken of hun aanhang.

---

[1]) De opvolgende keizers waren: Pakoe Boewånå I, Amangkoe Rat, Pakoe Boewånå II, bij wien wij het geregeld overzicht hier beginnen.

De O.-I. Compagnie nam aan al die woelingen een meer of minder rechtstreeksch deel en wist haar invloed geleidelijk uit te breiden. Vooral het jaar 1743 was voor haar van beteekenis. De Soesoehoenan Pakoe Boewånå II was door een opstand onttroond. Door de hulp der Compagnie op den troon hersteld, moest hij dit o.a. betalen met den afstand van alle kustlanden van Java, tot 600 roeden landwaarts, benevens den oosthoek van Java en het eiland Madoera, zoodat Mataram van de zee afgesloten en zeer ingekrompen werd. Zij streefde er naar, in het overschot van het Mataramsche rijk, den vrede door kracht van wapenen te verzekeren, doch mocht daarin niet slagen. In 1749 stond Pakoe Boewånå II haar, op zijn sterfbed, zijn rijk af, waardoor zij rechtmatige opperheerscheres werd. Zij verhief den zoon, als Pakoe Boewånå III, tot Soesoehoenan, doch het mocht haar ook nu niet gelukken vrede in haar gebied te brengen. Een invloedrijk prins bleef den opstand met succes voeren. Daar de oorlog schatten verslond, kwam de Compagnie tot het voornemen eenen anderen weg in te slaan, namelijk het rijk in twee deelen te plitsen; het eene zou aan den Keizer blijven, terwijl het andere geschonken zou worden aan den prins die destijds aan het hoofd der oproerige partij stond. Zoowel Pakoe Boewånå III, die den titel van Soesoehoenan behield en Soerakarta als zijn deel kreeg, als de weerspannige prins, welke, als Amangkoe Boewånå I, tot Sultan van Djokjokarta uitgeroepen werd, stelde zich met deze regeling tevreden.

Toch was de rust nog niet hersteld. In Soerakarta, of Solo, bleef een prins, Mangkoe Negårå, welke niet voldaan was over de positie, die hem in den nieuwen staat van zaken toegedacht was, de troebelen gaande houden. Hieraan kwam eerst een einde toen de Compagnie dezen prins, in 1757, eene landstreek afstond, welke hij rechtstreeks onder haar, dus onafhankelijk van den Soesoehoenan, als Prang Wedånå, besturen zou.

Later werd, zooals wij weldra zullen zien, ook in Djokjokarta of Djokjå, eene landstreek aan een slechts van de regeering te Batavia afhankelijken prins geschonken. Het aldus verbrokkelde gebied wordt algemeen ,,de Vorstenlanden'' genoemd [1]).

De verdeeling vermocht niet Midden-Java den vrede lang te verzekeren. De eerste opvolgers van Pakoe Boewånå III en Amangkoe Boewånå I waren der Compagnie en den Europeanen in het algemeen vijandig gezind. Amangkoe Boewånå II, die onder den naam van Sultan Sepoeh zeer bekend is geworden en ook in den Javaoorlog nog eene rol heeft gespeeld, uitte die gezindheid zóó sterk,

---

[1]) Het gebied van den Soesoehoenan, zoowel als dat van den Sultan, werd eerst in 1811, door Daendels. daarna in 1812 door Raffles, en vervolgens weer in 1830, bij het einde van den oorlog, belangrijk ingekrompen.

dat Daendels hem van den troon zette en zijnen zoon, Amangkoe Boewånå III, daarop plaatste. De Keizer van Solo werd door dit voorbeeld en door machtsvertoon tot kalmte gebracht. In zijn gebied is de rust feitelijk niet verstoord geworden.

Nadat Daendels Java in 1811 verlaten had en de koloniën in handen der Engelschen waren overgegaan, drong Sultan Sepoeh zijn zoon weer van den troon, hetgeen aanvankelijk door Raffles geduld werd. Maar toen de Sultan in 1812 verdacht werd het Engelsche juk te willen afwerpen, rukte Generaal Gillespie naar Djokjå op en overwon, zonder veel moeite, den daar geboden weerstand. Sultan Sepoeh werd naar Poeloe Pinang verbannen en zijn zoon weer op den troon hersteld. Raffles maakte van deze gelegenheid gebruik om ook in Djokjå aan een van den Sultan onafhankelijken prins, Pakoe Alam, die rechten op den troon meende te hebben, rechtstreeks onder het Europeesche gezag een klein vorstendom te schenken.

In dezen tijd was het zaad der tweedracht, waaruit in 1825 de opstand gegroeid is, eigenlijk reeds gelegd. Door de herhaalde inkrimping en splitsing van het oude Mataramsche gebied was het gezag der vorsten verminderd, zij zochten in uiterlijk vertoon en weelderige hofinrichting een tegenwicht voor het aangetaste prestige. Hunne levenswijze werd zoodoende op grooter voet ingericht, terwijl de middelen daartoe moesten worden opgebracht door minder onderdanen. Alle belastingen en opbrengsten werden dus drukkender, hetgeen veelal aan de nieuwe inrichting van het bestuur geweten werd. De tweespalt, welke onder Sultan Sepoeh aan het hof ontstaan was, had ook de bevolking in partijen verdeeld. Bij zijne oproeping tegen het Europeesche bewind was gebleken, dat de Sultan vele aanhangers had. Met zijne verbanning was de partij, welke de vreemde overheersching vijandig was gezind, geenszins uitgeroeid, wel was zij door die daad nog meer verbolgen. De kiemen van ontevredenheid, wrevel, haat, verzet, opstand waren dus reeds aanwezig. De omstandigheden zouden beslissen in hoever het onkruid òf tijdig uitgeroeid, 'dan wel gevoed zou worden om zich tot eene krachtige plant te ontwikkelen.

Nadat Nederland, in 1816, Java weer van Engeland overgenomen had, werkten de omstandigheden het herstel der rust in Djokjå weinig in de hand.

Onder de zwakke opvolgers van Sepoeh won een zucht tot navolging der Europeanen, ook in hunne slechtste gewoonten en gebruiken, aan het hof veld. Dit verbitterde de tegenstanders van het vreemde gezag nog meer; zij zagen de oud-Javaansche zeden en de voorvaderlijke godsdienstvoorschriften bespotten en verguizen. En

daar het Nederlandsche bestuur de Europeesch-gezinde partij opvallend bevoorrechtte werd de kloof geleidelijk grooter.

De partijgeest werd nog bevorderd, doordien binnen een kort tijdsverloop meermalen door het Europeesch gezag in de voogdij van een minderjarigen sultan voorzien moest worden. Reeds onder Raffles was, na het overlijden van Amangkoe Boewånå III, in 1814, een voogd voor diens minderjarigen zoon benoemd. Pangeran Pakoe Alam, toen daartoe gekozen, was door velen beschuldigd, die waardigheid meer ten eigen bate, dan tot voordeel van den Sultan of van het land aangewend te hebben. Algemeen was dan ook de vreugde geweest, toen Sultan Amangkoe Boewånå IV, in 1818, meerderjarig geworden, zelf het bestuur aanvaard had.

Deze overleed echter reeds in 1822, toen de Kroonprins slechts twee jaren oud was. Weer, en nu voor langen tijd, moest door onze regeering de moeilijke quaestie, het voorzien in de voogdijschap, opgelost worden. De ontevredenheid, welke Pakoe Alam opgewekt had, leidde er toe hem ditmaal niet in aanmerking te brengen en bij voorkeur meer dan één persoon daarmede te belasten. Het regent- en voogdijschap werd op de volgende wijze geregeld:

a. Het rijkszegel, waarmede alle besluiten bekrachtigd moesten worden, zou in handen van den Resident blijven, tot instandhouding van het rijk en ter bevordering der belangen van den jongen Sultan en van zijne onderdanen.

b. Het beheer der landen behoorende tot het rijk van Djokjokarta, werd opgedragen aan den Rijksbestierder [1]), welke van geen bestaande gewoonten of regels mocht afwijken zonder machtiging van den Resident.

c. De eigenlijke voogdij over den jongen vorst, voor alles wat zijne opvoeding en het beheer zijner eigendommen betrof, kwam aan zijne grootmoeder, zijne moeder, een oudoom Pangeran Mangkoe Boemi en een oom Pangeran Dipå Negårå.

De samenstelling van dit regent- en voogdijschap was weinig geschikt om meer eenheid aan het hof te brengen. De Rijksbestierder was een vreemdeling, van Balineesche afkomst. De Javaansche grooten benijdden en haatten hem, hetgeen hij, aanmatigend van aard, aanwakkerde door hen geringschattend te behandelen. Daar het beheer der rijkslanden niet scherp afgescheiden was van dat der eigendommen van den Vorst, was het te voorzien, dat in den boezem van den raad botsingen zouden ontstaan, terwijl het de beide Javaansche Prinsen ook krenken moest, den vreemdeling een aandeel in het be-

---

[1]) De Rijksbestierder is de hoogste inlandsche ambtenaar; hij is de uitvoerder van alle besluiten van het gouvernement en van den Vorst en oefent op den laatste tevens de noodige contrôle uit.

stuur van het rijk toegedacht te zien, terwijl hun slechts recht van spreken gegund was voor de directe belangen van den Sultan.

Den Resident was bij deze regeling eene groote macht toegekend. Was deze hoogste Nederlandsche ambtenaar een man uitmuntend door doorzicht, werkkracht en beleid, wist hij zoowel den Rijksbestierder als de Prinsen binnen de grenzen hunner bevoegdheid te houden, dan zou het wellicht mogelijk geweest zijn de nadeelen van een veelhoofdig regentschap meerendeels op te heffen. In dezen tijd trad echter de Heer Smissaert als Resident op, hij was een gemakzuchtig, weinig doorzicht hebbend ambtenaar, die vóór het aanvaarden van het bestuur zelf twijfel uitte over zijne geschiktheid voor deze betrekking. Hij liep weldra aan den leiband van den Rijksbestierder en van den Assistent-Resident Chevallier, welke beiden meenden, de Nederlandsche belangen het best te dienen door de oud-Javaansche partij te onderdrukken of minachtend ter zijde te stellen.

Van de twee Pangerans, welke zitting hadden in den raad van voogdij, was Mangkoe Boemi eene zwakke, weifelende persoonlijkheid, welke niet geacht kon worden zich beslist bij een der hofpartijen aangesloten te hebben; de andere, Dipå Negårå, had als oudsten, doch uit een niet-gelijkgradig huwelijk gesproten, zoon van Amangkoe Boewånå III de hoop gekoesterd zelf den troon van Djokjå te bestijgen, doch had zijn jongeren broeder, uit een hooger huwelijk, volgens de adat moeten laten voorgaan. Daarover bestond bij hem nog steeds ergernis! Hij was een vroom en dweepziek prins en de oud-Javaansche partij toegedaan. Zoowel op den Rijksbestierder, dien hij als een vreemden indringer beschouwde, als op zijne medevoogdes, des Sultans grootmoeder, op wier zedelijkheid veel viel aan te merken, was hij verbitterd en vergramd. Bij samenvoeging van zoo tegenstrijdige elementen in een raad van voogdij konden moeilijkheden niet lang uitblijven.

Boven wezen wij er op, hoe het volk, reeds onder Sultan Sepoeh, zijne ontevredenheid over den heerschenden toestand uitte. Die stemming werd aangewakkerd door eene belasting, wier inning bij de tolpoorten op zoodanige wijze door de Chineesche pachters geschiedde, dat zij eene stelselmatige uitzuiging werd, vaak met knevelarijen gepaard. De klachten hierover namen ten slotte zoodanigen omvang, dat de regeering het plan vormde de tolpoorten op te heffen, maar ter schadeloosstelling den afstand van eenige landen eischte, waardoor weer vele hoofden in hunne belangen moesten geschaad worden en de druk der belastingen moest toenemen.

Zóó werden de gemoederen velerzijds vergald; zóó vormde zich, als van zelf, een aanhang voor den man, die het wagen zou in verzet te komen tegen het gehate gezag; zóó werd het mogelijk gemaakt, dat openlijk verzet weldra het geheele land in opstand zou brengen.

Wij zullen zien, hoe de gebeurtenissen Dipå Negårå er toe gebracht hebben de oproeping daartoe te doen en zich aan het hoofd van den opstand te stellen.

Onder Amangkoe Boewånå IV waren, voor het eerst, op aansporen van onze ambtenaren, uitgestrekte landerijen door den Vorst en de grooten aan Europeanen verhuurd. De bedoeling was goed: de voorname Javaansche verhuurders zouden daarvoor vaste sommen 's jaars ontvangen, en de Europeesche huurders den geringen Javaan tegen een vast loon op de landen laten werken, terwijl zij de productie konden regelen, zooals zij voor de Nederlandsche markt het voordeeligst achtten. De practijk beantwoordde echter niet aan die bedoeling. De prinsen en grooten, welke geen verstand van geldbeheer hadden, verteerden spoedig de gemakkelijk verkregen inkomsten in weelde en brasserijen, en bevonden zich daarna in geldgebrek. Hierin voorzagen zij door voorschotten te vragen, dus door schulden aan te gaan of door, misbruik van hunne macht of van hunnen invloed makend, den eenvoudigen desa-bewoner uit te zuigen. De Javaan plukte van die landverhuring dus slechts wrange vruchten. Naar gelang de verhuringen in aantal toenamen, werden de klachten dan ook meer algemeen en in 1823 besloot de regeering te Batavia, aan dien toestand voor goed een einde te maken.

In stede echter van de misbruiken door een weldoordachten maatregel uit te roeien, werden de bestaande contracten van landverhuring in de vorstenlanden in eens vervallen verklaard, terwijl de Javaansche verhuurders aan de Europeesche huurders schadevergoeding moesten betalen voor de kosten, welke deze aan de landerijen besteed hadden, of voor de vruchtboomen, welke zich daarop bevonden.

Werd deze maatregel eerst met vreugde begroet weldra bleek, dat alle belanghebbenden er zeer door benadeeld werden. De landerijen waren voor een groot gedeelte ingericht voor eene productie (voornamelijk koffie), welke eerst na jaren voordeelen afwerpt; de vroegere verhuurders kregen dus een eigendom terug dat nog niets opbracht en zij moesten aan de huurders eene groote schadevergoeding betalen, waartoe zij de middelen niet bezaten. Beiderzijds dus schade, ja veelal gebrek, beiderzijds verbolgenheid en moeilijkheden. Daarvan maakten woekeraars, en vooral geslepen Chineezen, gebruik, om zich van de landerijen meester te maken, welke de eigenaars uit behoefte aan geld ver beneden de waarde verkochten. Zoo viel de kleine man, welke bestaan moest van het bearbeiden der landen, vaak in handen van gewetenlooze meesters, terwijl hij bovendien uitgeperst werd door de Javaansche grooten, die de middelen, om aan hun zucht tot weelde te voldoen, van hem moesten halen.

Ook de vorsten van Soerakarta en Djokjakarta hadden landen in huur afgestaan en ook zij kwamen in moeilijkheden over de te betalen vergoedingen. Aan de Residenten werd opgedragen deze te

onderzoeken en te regelen. Met den Soesoehoenan van Solo werd, na lang beraad eene regeling getroffen; in Djokjå daarentegen gelukte het den Resident Smissaert niet, met de voogden van den Sultan, tot overeenstemming te komen. Deze achtten de som, welke de Resident als vergoeding, voor een van den jongen Sultan gehuurd land, wenschte vast te stellen, veel te hoog. Ten slotte dwong Smissaert hen echter tot teekenen der vergoedingsakte, doch toen hij hen daarna ontbood, om over andere gedeelten te handelen, weigerden Mangkoe Boemi en Dipå Negårå te komen, wijl toch geen acht op hunne stem werd geslagen. Daarmede begon de openlijke verwijdering tusschen den Resident met de aanhangers van het Nederlandsche gezag eenerzijds, en de verbolgen Prinsen met de vele verbitterden anderzijds.

De wrok, welke zoo vooral in het gemoed van den hooghartigen Dipå Negårå vaste wortel schoot, vermeerderde thans met den dag door nieuwe grievende bejegeningen. Dipå Negårå wist, dat velen naar verandering, naar verlossing van den drukkenden toestand verlangden. Met de gedachte aan wraak, sloop die aan het afwerpen van het knellend juk in zijn hart en vermoedelijk was de hoop, eenmaal den troon van Djokjå te bestijgen, daaruit ook nog niet geheel verbannen. Hij begon zich een aanhang te verwerven, zich als leider te teekenen. Daartoe vestigde hij de aandacht der bijgeloovige gemeente op zich door stipte, in het oogloopende naleving van de voorschriften van den koran. Hij zonderde zich vaak geheimzinnig af, bezocht druk de voor heilig gehouden grotten en liet op zijn landgoed te Tegal-Redjå een grooten tempel bouwen. Hij vond vooral steun bij de mindere geestelijken, wier godsdienstige dweepzucht gemakkelijk aangewakkerd werd, en onder wie voornamelijk Kjahi Mådjå op den voorgrond trad, die tijdens de eerste jaren van den oorlog een grooten invloed op den Prins is blijven uitoefenen.

De bevolking was niet blind voor dit optreden. Daar bij het eischen der schadevergoeding, tengevolge van de intrekking der landhuurcontracten, de ambtenaren eene groote rol moesten spelen, werd de schijn geboren, dat de regeering zelf in die voordeelen deelde en zich verrijkte ten koste van den Javaan, en dat de heerschende ellende dus door haar willens en wetens bevorderd werd. De bevolking zag in Dipå Negårå een prins die hare smarten voelde, die haar haat deelde. Eindelijk wist deze zich nog tot een martelaar te maken. Op last van Chevallier werd zonder zijn medeweten, een rijweg, die over zijn erf te Tegal-Redjå (ruim één paal ten N.W. van Djokjå gelegen) liep, herstel en daartoe versperd. Dipå Negårå deed de werkers wegjagen. Daar men van beide zijden niet wilde toegeven, herhaalde ditzelfde zich een paar malen, waardoor bij de bevolking nieuwe woede, maar ook nieuwe bewondering voor de kordaatheid van den Prins werd gewekt. Reeds in dezen tijd ontving deze van meer dan eene

zijde de aansporing, de onderdrukking niet langer te dulden en zond hij brieven om tot samenwerking aan te sporen, als het tot verzet zou komen. Dientengevolge trokken velen nu reeds naar Tegal-Redjå op.

Terwijl het onheil zich zoo boven Djokjå samenpakte bleef de Resident, welke daarvan niets bemerkte, rustig op zijn buitenverblijf [1]), 12 paal van de hoofdplaats gelegen. Eene waarschuwing zelfs van den Resident van Soerakarta, tot wien verontrustende berichten waren doorgedrongen, bracht daarin geen verandering. Eerst toen den 18den Juli 1825 eenige ernstige ongeregeldheden plaats hadden in eene desa, die niet ver van zijn buitenverblijf verwijderd was, begon Smissaert argwaan te koesteren. Zooals doorgaans het geval is bij personen, welke na groote nalatigheid plotseling het volle gewicht hunner verantwoordelijkheid voelen, sloeg hij nu van het eene uiterste in het andere. Hij begaf zich naar de hoofdplaats en zond eerst een bode, daarna een brief naar Dipå Negårå om opheldering te vragen, over het verzamelen van volk en wapens, en toen daarop geen antwoord kwam ontving de mede-voogd, Mangkoe Boemi, de opdracht zijnen neef Dipå Negårå over te halen naar Djokjå te komen. Deze bracht slechts een weigerend antwoord. Daarop gelastte de Resident, in woede ontstoken, hem andermaal naar Tegal-Redjå te gaan en hij voegde daaraan de bedreiging toe, dat over hem en de zijnen onheil zou komen, wanneer hij zijnen neef niet mede terugbracht.

Mangkoe Boemi begaf zich den 19den tot Dipå Negårå, maar deze bleef volharden in zijne weigering en wist van de onhandige bedreiging van den Resident partij te trekken, om zijn oom te bewegen ook niet naar Djokjå terug te keeren. Toen deze hiertoe besloten had, richtten zij gezamenlijk den 20sten een brief aan Smissaert, waarin zij de verwijdering van den Rijksbestierder vroegen. Terstond werden twee toemenggoens met een schriftelijk antwoord gezonden, waarop bescheid werd gevraagd; doch nadat deze vertrokken waren wist Chevallier den Resident over te halen, hem met 75 infanteristen, 50 huzaren en 2 stukken naar Tegal-Redjå te sturen, om de voogden gevangen te nemen.

Dit detachement kwam omtrent 5 uur des namiddags nabij de woning van Dipå Negårå, waar de voogden met de toemenggoengs nog over den brief van den Resident beraadslaagden. Vóór het huis was eene menigte samengestroomd, waaronder zich verschillende met pieken gewapende mannen bevonden. Toen Chevallier dit zag ried hij haar aan uit elkander te gaan. Zij nam daarop echter eene zóó dreigende houding aan, dat hij den Commandant van het detachement opdroeg haar uit elkander te jagen; eenige kanonschoten, ge-

[1]) Te Bedåjå.

volgd door eene charge van de cavalerie, waarbij beiderzijds dooden en gewonden vielen, maakten den weg vrij. De voogden waren bij het vernemen der schoten gevlucht en vielen niet in onze macht. Zij namen de wijk naar het Selarongsche gebergte.

Door deze handeling werd de verbittering tot het uiterste gevoerd; de eerste offers waren gevallen, de lang onderdrukte wrok barstte los, de opstand was onvermijdelijk geworden.

Uit het voorgaande blijkt, dat de oorzaken van den in 1825 uitgebroken opstand niet bij een enkel feit, noch bij een enkel persoon gezocht moeten worden. De partijschappen, welke aan een inlandsch hof schier altijd bestaan, kregen door vele omstandigheden, o.a. door de minderjarigheid van twee sultans, door de zucht tot- en den haat tegen het invoeren van Europeesche gewoonten, grooten omvang en sterke spanning, en deelden zich ook aan de bevolking mede. Vele belastingen, waaronder die der tolpoorten en hare knevelarijen de meest gehate was, de verhuring der landerijen eerst en daarna de intrekking der contracten brachten ontevredenheid en gebrek over het geheele land. De brandstoffen stapelden zich zoo geleidelijk op, reeds vóórdat Smissaert aan het bestuur kwam. Toen voegden zich daar echter de onhandige, vaak zeel laakbare handelingen van de Nederlandsche ambtenaren, van den Rijksbestierder en van hunne aanhangers bij, die de ontevredenheid tot verachting en haat deden overslaan, en daartegenover trad de persoonlijkheid van Dipå Negårå langzamerhand op den voorgrond, als beschermer van de rechten van den jongen Vorst en van het verdrukte volk; eene rol waartoe hij als het ware door de gebeurtenissen genoopt werd, doch die hem zeker niet onwelkom was.

Het is natuurlijk niet uit te maken of het eenen anderen resident gelukt zou zijn, de vele redenen tot ontevredenheid en de vele moeilijkheden uit den weg te ruimen; zeker is het echter, dat Smissaert daarnaar zelfs niet gestreefd heeft. Hij heeft in alle gevallen het uitbreken van de onlusten in de hand gewerkt. Door hetgeen hij deed en naliet wekte hij de ergernis der bevolking op. Na Dipå Negårå lang *geminacht* te hebben, toonde hij zich plotseling *bang* voor hem, toen de zaak een ernstig karakter dreigde te krijgen, en liet hij zich ten slotte overhalen tot het geven van een bevel, dat de goede trouw te na kwam. Zoo werd het laatste restje vertrouwen gefnuikt, de maat der grieven vol gemeten, de vlam in den brandstapel gestoken.

Het priesterwezen bij de Dajaks van Kota Waringin,

DOOR

Jb. MALLINCKRODT.

De godsdienst der Dajaks in het landschap Kota Waringin (Z.-Borneo) is het Animisme. De uitingen van dat natuurgeloof, zooals we die bij andere primitieve volken aantreffen, vinden we ook hier. Het ligt dan ook in mijn bedoeling om in de hiervolgende bladzijden slechts een overzicht te geven van de werkzaamheden van hen die hier in de animistische maatschappij geacht worden te staan tusschen menschen en hoogere wezens. Maar ik zal dan tevens gelegenheid kunnen vinden om den invloed na te gaan, die deze priesters op de bevolking uitoefenen.

De priesters in Kota Waringin zijn voor verreweg het grootste deel mannen, zeer zelden treft men hier — in tegenstelling met de Ngadjoe Dajaks — vrouwelijke priesters aan. De verschillende stammen, die deze bovenlanden bewonen, hebben onderling nog een groot verschil in werkwijze bij godsdienstige plechtigheden. In hoofdzaak echter vallen twee kategorieën te onderscheiden n.l. die van de: 1. Mapan en Roekoe Dajaks, welke aan de Westgrens wonen; 2. De overige Dajakstammen.

Beide groepen hebben echter dit gemeen, dat bij sommige werkzaamheden het hoofd als vertegenwoordiger zijner dorpelingen optreedt om de gemeenschapsbelangen voor de hoogere wezens te behartigen. Indien deze functionaris als zoodanig optreedt, volgt hij echter een andere werkwijze dan de ware priesters: het kenmerk van het verkeer met de hoogere wezens, de extase, wordt door hem niet toegepast. Wij zullen dan ook zien dat slechts het verkeer met een bepaalde kategorie „geesten" hem mogelijk is.

Het hoofd — de mantir — treedt op in die gevallen, waarin de gemeenschap in haar geheel belanghebbende is, behalve wanneer de hulp voor die gemeenschap moet verleend worden door hoogere voor hem onbereikbare wezens, in welk geval hij de hulp van een werke-

lijken priester niet zal kunnen ontberen. In al de werkzaamheden die hij verricht, kan hij echter vervangen worden door een priester (bolin).

De bezweringen dan, die in de eerste plaats de gemeenschap in haar geheel raken, zijn die, welke betrekking hebben op de veldbewerking en die, welke dienen tot bescherming van het gemeen tegen vreemde invloeden. Dit nu zijn beide bezweringen, waarbij men zich te wenden heeft tot de aardbewoners, de Doewata, die in rivieren en in het land verblijf houden en die geen anderen zijn dan de voorouders. De dorpsofferplaats en de steenen, die zich daar bevinden, zijn de hulpmiddelen om verbinding te krijgen met die aardgeesten.

Wanneer aanraking gezocht wordt met die voorouders zal het hoofd — dat veelal het naast staat tot den in de panggoellaman vereerden stichter van de vestiging — optreden als tusschenpersoon; de wijze waarop dat plaats heeft, zullen we thans nader beschouwen.

Zien we dan in de eerste plaats naar de veldbewerking. Daarbij is het van belang dat de aardgeesten hunne medewerking verleenen, immers als zij — de bewoners van den grond — ontstemd zouden geraken over de vernieling van hunne ,,woning'', dan zouden ze door het zenden van allerlei plagen als overstroomingen, ongedierte enz., de oogst doen mislukken, Ja, erger dan dat: ze zouden de bewoners in hunne gezondheid kunnen schaden en allerlei onheil over het dorp brengen, onheilen die de grond, waarop men woont tot ,,tanah sial'' zouden stempelen, met al de ongelukkige gevolgen daarvan.

Het is dus een eerste vereischte dat men zich van de goede gezindheid dier voorouders verzekert. Zoodra dan ook de bouwvelden, die het komende jaar zullen worden bewerkt, zijn uitgezocht, zoodra het meerendeel der dorpsgenooten, of in deze primitieve streken, waar men veelal in groepen samenwerkt, zoodra alle bewoners, hebben kennis gegeven aan het hoofd, dat ze hun keuze bepaald hebben, zal door den mantir een offer van rijst en kip worden gebracht bij de panggoellaman, en hij zal daarbij de aardgeesten mededeeling doen van het komende gebeuren, hij zal hun hulp verzoeken voor het welslagen van dezen oogst, hij zal goede warmte afsmeeken, opdat het branden zal gelukken; hij vraagt om muizen, varkens en rijstziekten thuis te houden en belooft voorts een extra kip, of iets anders, te zullen slachten als de oogst gunstig mocht zijn. Ten slotte verzoekt hij hun de te bewerken velden te ruimen, omdat de kampongbewoners daar willen ladangen, tevens raadt hij de aardgeesten aan van de heerlijke spijzen te genieten, die hij benevens een weinig bloed op den steen in de offerplaats deponeert, en hij zet kapmes en patjol tegen de pagar van de panggoel laman aan. Ook deze worden met bloed bestreken, opdat de zielestof dier voorwerpen krachtig moge zijn.

Na een en ander is het dorp pantang (in verbodstijd) of, in die streken waar men pantangbepalingen voor het geheele dorp reeds las-

tig begint te vinden, een deel van het dorp. Men mag dan gedurende eenigen tijd, meestal één dag, geen rumoer maken, mag geen verzorgde dieren dooden, geen sieraden dragen, enz. Eerst daarna begint men de eigenlijke veldbewerking, waarbij ook weer de noodige regelen in acht moeten genomen worden, die ik elders hoop te beschrijven. Bij de individueele veldbewerking nu zien we ook het individu zelf, zoo hij de omgang met de aardgeesten kent, een offer brengen. Wie dat niet kan doen — dat zijn de vreemdelingen — zal zich van de hulp van een inwoner moeten verzekeren. We zien daaruit dat de leden der gemeenschap *alleen* kunnen omgaan met die hoogere wezens, die geacht moeten worden zielen van afgestorvenen te geven, terwijl men dit, als de bezwering algemeen beteekenis heeft, door het hoofd, den vertegenwoordiger, laat doen.

De tweede bezwering is die, welke door het hoofd op dien zelfden tijd gehouden wordt, als hij n.l. op de toegangswegen tot het dorp eveneens kleine offers opstelt, van dezelfde samenstelling als die boven reeds genoemd worden. De woorden daarbij uitgesproken houden een verzoek in, om van de spijzen te genieten, maar het dorpsgebied niet te betreden.

Deze offers toch worden opgesteld vlak bij de plaats waar de paden in de ,,bebouwde kom'' der gemeente uitkomen. Het zou toch niet onmogelijk zijn dat de aardgeesten, door de grondbewerking uit hunne woonplaats verdreven, zich zouden verplaatsen en per abuis hunne tenten in de bebouwde kom der gemeente zouden opslaan, en dit is gevaarlijk, dit zou sterfte kunnen veroorzaken. De wegen zijn dan ook bij die offers steeds met een bamboestaketsel afgezet.

De derde bezwering wordt gehouden bij den aanplant. De bewoordingen bij dat offer gebezigd, houden alleen het verzoek in ongedierte e.d. op een afstand te houden. Ook dit wordt bij elk veld afzonderlijk nog eens door den individueelen planter herhaald, en wordt door hem symbolisch voorgesteld bij den aanplant der soemangat padi. Deze rijstziel vertegenwoordigt het geheele gewas; door deze rijstziel met bloed te besprenkelen en met ijzer te bezweren zal men het geheele gewas krachtig doen zijn; door deze padi toedjoeh lobang met toeba te omringen om de ziekten te ,,vergiftigen'' en door haar met de lans te beschermen tegen het wild gedierte, beschermt men het geheele veld. Door aan den rand der ladang een offermandje op te stellen houdt men de eigenlijke aardbewoners op een afstand.

Als de rijst vrucht gaat zetten plaatst men op de ladangwegen offers en hekjes ter afwering der booze geesten, die misschien toch — juist in deze belangrijke periode — rijstziekten zouden kunnen zenden. Ook zal de persoon, die een laag veld heeft bewerkt, zoodra het water gevaarlijk stijgt en zijn veld bedreigt, tot offeren aan de watergeesten overgaan en daartoe op de hoogste treden van het trapje,

dat van de rivier naar zijn veld voert, bloed sprenkelen, met verzoek om niet verder dan tot hier te stijgen. Blijft echter de rivier rijzen en ontstaat zoodoende gevaar voor de bouwvelden van allen, dan is het weer het hoofd dat optreedt. Dan zal hij bij de trap, die naar zijn woning voert, dit offer brengen en rijst in de rivier werpen, om het gemeen gevaar te bezweren. [1])

Het laatste offer brengt men voor den oogst. Ook dan gaat weer het algemeen offer van het hoofd uit, en hij zal dan, bij een goeden oogst, zijn beloofde extra gave aan de aardgeesten offeren. Elk individu zelf brengt evenzoo een dankoffer bij zijn veld of bij zijn rijstschuur, en zal eventueel gedane beloften inlossen.

Ook de feesten voor den aanplant en den oogst van het hoofdenbouwveld kunnen geacht worden een algemeen karakter te dragen. Hierbij zien we echter veelal ook werkelijke priesters optreden als bezweerders. We hebben dan echter ook niet alleen te doen met het verkeer met de aardbewoners, maar tevens met een verzoek om hulp aan de andere hoogere wezens de gangijangs of luchtgeesten, wier bijstand men dan inroept. Wij zullen later zien dat dit het gebied der bolins is.

De tweede kategorie van priesterlijke werkzaamheden, die het hoofd te verrichten heeft, is het beschermen van de gemeenschap tegen vreemde invloeden d.w.z. het beschermen van vreemdelingen tegen de eigen aardgeesten. Immers mocht hun binnen het gebied van het dorp eenig kwaad geschieden, dan zou de gemeenschap daarvoor aansprakelijk zijn. Daar staat echter weer tegenover dat de afwering van booze invloeden van het dorp, veroorzaakt door de komst van den vreemdeling — doordien deze misschien kwade machten uit een naburige streek heeft meegevoerd — weer het werk is der priesters, die tot *memboeang sial* de komende persoon met jonge pinang bestrijkt en met gele rijst bestrooid. Dit werk geschiedt zoodra men op de batang stapt der vestiging en alleen dan treden de priesters op als het de eerste vestiging van een nieuw stroomgebied is. Van dorp tot dorp reizende — aan dezelfde rivier — zien we veelal als zoodanig ook het dorpshoofd optreden. Men schijnt daaruit te moeten afleiden, dat de aardgeesten en andere booze invloeden in een ander stroomgebied opgedaan, niet kunnen worden bezworen door den ,,leekepriester'' of men heeft met een ander soort hoogere wezens te maken, wat mij echter niet waarschijnlijk voorkomt. De oplossing lijkt mij te zoeken in het feit dat de aardbewoners, die uit ander stroomgebied

---

[1]) Bij de Ngadjoe Dajaks worden offers gedeponeerd in een offerhuisje dat bovenstrooms aan den oever staat, met de voet zoodanig geplaatst, dat als het water de voet raakt, de ladangs beginnen onder water te staan. In deze *balai taloeh* brengt het Ngadjoe-hoofd deze offers.

zijn medegenomen, niet door het hoofd bezworen kunnen worden, dat hij daarover geen macht heeft omdat hij aan hen niet geparenteerd is, en zij niet vertegenwoordigd worden door de onder zijn beheer staande panggoel laman.

We hebben nu met het hoofd in zijn priestelijke werkzaamheden afgedaan en gaan thans kennis maken met den beroepspriester, de bolin.

Ik meen echter eerst nog even de aandacht te moeten vestigen op het feit, dat bij de Ngadjoe Dajaks dit bezweren van vreemdelingen geen gebruik meer is. Toch is er een gewoonte bij dien stam, die nog schijnt te wijzen op een kennisgeven aan de aardgeesten. Ik bedoel n.l. de handelingen, waaraan een familielid, dat voor het eerst in zijn leven andere familie in vreemde vestiging bezoekt, zich heeft te onderwerpen. Komt een familielid van verre op bezoek voor de eerste maal, dan wordt hij of zij door het hoofd van het gezin of van dat deel der familie dat op de plaats van aankomst woont op het aanlegvlot ontvangen. Bij het uitstijgen zal dan dit familiehoofd de nieuw aangekomene met een tros jonge pinangvruchten gemengd met sawangbladeren bestrijken. Deze voorwerpen worden daartoe allereerst bevochtigd met water, waarin de aangezette korst uit een rijstpot en kawang papas (een soort bladeren) liggen. Met dit water wordt dan de komende besprenkeld. Daarop wordt dan op het hoofd (de fontanel) een hoopje vochtige gekookte rijst gelegd, waarbij men de bezwering uitspreekt: koer hambarnan, alsmede als mogelijke sial (de verzamelnaam daarvoor is sial kawä) afweert, die onderweg mocht zijn opgedaan.

Inmiddels is een kip geslacht, waarvan men het bloed in een klein kopje (tjangkir sansiri) laat vloeien. Zoodra nu de nieuweling het huis betreedt (soelak njalonken), waarnaar dit deel der bezwering genoemd wordt, legt men wederom natte bras op de fontanel en gaat daarna over tot het manjaki der pas gekomene (met bloed bestrijken). In het bloed, dat zich in het kopje bevindt, heeft men ingeval men met gezeten lieden te doen heeft, een weinig goud of zilver gelegd. Dit dient voor het *mamili tahaseng* (het vrij koopen van den adem) van de Djata (watergeesten). Bij het met bloed bestrijken spreekt men de volgende bezwering uit, nadat eerst de voetzool bewerkt is: nja kikoe tatapoem tapadjakan labehoen batang danoem, kilan kaloe tä kea toemoen mahoendjä karä oentoeng radjaki, garantoeng, blanga, oeang doeit. (Ik besmeer je voetzool met bloed, die de diepten der rivieren heeft voorbij getreden, zoo zult gij ook treden op geluk in het zoeken van Uw levensonderhoud, U zullen veel gongs, heilige potten en geld geworden).

Daarna wordt de knie onder dezelfde bezwering met bloed aangestipt, waarna men overgaat tot de hartkuil, zeggende: koer hambar-

nan manangkabau sial kawä, meloempat akan oentoeng toewa (koerziel, ga alle ongeluk voorbij, beklim het groote geluk). Dan bestrijkt men het voorhoofd onder het zeggen van: njakikoe lingkaum, ikau idjä malabiän, basa toendak djalakan mandinoe kamangat panatanan kasanang beloem, mambit oeang belandja inenga Djata Sangiang akam (ik besmeer je voorhoofd met bloed, je bent meer dan familie van mij, moge je tevredenheid beschoren zijn, rijkdom en gezondheid, moge je door de ,,hulp'' van Djata's en Sangiang veel geld verzamelen).

Dien avond geeft men in huis voedsel aan den grooten helper der menschen Sangoemang. Het geheele hier genoemde ceremonieel wordt samengevat onder den naam *koeloek manoek*. Is het aangekomen familielid deelgenoot in een nog onverdeelden boedel, dan geeft men hem tevens dien dag een kleinigheid als voorloopig aandeel; dit kan tot ongeveer *f* 20.— oploopen. Deze gift noemt men tjoekai. Het is een gift die, als het tot verdeeling der goederen komt, niet wordt afgetrokken van het den erfgenaam wettig toekomende aandeel. Het is, om het zoo eens te noemen, een buitenkansje.

Keeren we ons thans tot den Kota Waringinschen priester, de bolin, en zien we dan allereerst hoe men tot dit ambt komen kan, welke bekwaamheden en gaven daartoe noodig zijn.

Het verkeer met hoogere wezens, waarmee de priesters in hoofdzaak te maken hebben, stelt bijzondere eischen aan hen, die dit werk te verrichten hebben. Deze wezens van hooger orde toch zijn de Sangiang Doewata of kortweg de Sangiang, dat zijn de luchtgeesten. Naar de voorstellingen, die de primitieven zich van deze ,,Goden'' gemaakt hebben, bewonen zij streken, die voor ons, aardsche menschen onbereikbaar zijn, omdat ze ergens in het hemelruim gelegen zijn. Naar hunne voorstellingen zijn deze Godenlanden slechts bereikbaar langs een onzichtbare rivier of langs even onzichtbare trappen. De belemmeringen, die ons aardsche lichaam ons zou veroorzaken, zijn tevens oorzaak dat wij die landen niet kunnen bezoeken en alleen dan met de Goden zouden kunnen verkeeren als we in staat zouden zijn ons stoffelijk omhulsel van het levenselement — de zielestof — te scheiden, en deze laatste dan te bezigen om hooger spheren te bezoeken. Waar nu deze bezigheid een der voornaamste werkzaamheden der priesters vormt, zal men, alvorens in dit heilig ambt te kunnen worden opgeleid, kennis moeten dragen van deze duivelskunsten.

Het is bekend hoe de animist zich de zielestof als iets zeer bewegelijks voorstelt en hoe hij zich deze denkt als ontwijkende in den slaap, bij schrik, bewusteloosheid, opgewondenheid, enz. De gewone mensch echter verliest dan tevens zijn macht over die zielestof en zal allerlei middelen moeten aanwenden om zijn levenselement terug te

bekomen, behalve in het eerstgenoemde geval, wanneer hij slechts heeft zorg te dragen geen dusdanige belemmeringen op den weg der ronddwalende soemangat te stellen, dat deze den weg naar het stoffelijk omhulsel zou bijster worden. Een priester daarentegen kan zijn zielestof doen overgaan en de plaats daarvan doen innemen door de ziel van een hooger wezen dan wel van een of ander voorwerp, terwijl zijn eigen soemangat de door dien hoogere verlaten plaats inneemt. Op verschillende wijzen wordt dit dan ook door uiterlijke kenteekenen aan de toeschouwers duidelijk gemaakt, zooals wij dat hieronder zullen zien.

Gaan we na hoe men tot priester kan worden opgeleid, dan onderscheiden we vooreerst twee vormen. Men bekomt de meerdere macht over zijn zielestof: 1. door rechtstreeksche inmenging van hoogerhand; 2. door onderwijs.

Daarnaast staat nog een derde kategorie, die ik alleen aan de bovenDelang opmerkte en die de vereischte gaven aan erfelijkheid dankt.

De waarlijk geroepenen komen veelal middels droomen achter hunne uitverkorenheid. Ze werden dan gemaand om in de afzondering te gaan bertapa[2] zooals de Maleiers zeggen.

Ik heb bolin ontmoet van deze soort die 3 jaar en meer op die wijze in de bosschen hebben rondgezworven. Door de ontberingen dan geleden zijn ze zeer vatbaar om in extatischen toestand te komen, zien zonderlinge zaken, en spreken in dien toestand niet zelden wartaal. Dit nu zijn de factoren die iemand stempelen als bezeten van een wezen van hooger orde. Vooral het gemakkelijk in extase komen en de zonderlinge klanken, die zij uitstooten, worden als teekenen daarvan opgevat. Van hunne ontmoetingen in dien toestand beleefd, van de raadgevingen der hoogere wezens bij zulke gelegenheden ontvangen, geven ze hoog op, en de zoo aangewezen geneesmiddelen en voorbehoedmiddelen, die moeizaam in het bosch bijeen gezameld zijn, zijn onfeilbaar. Veelal zullen ze tevens met een of anderen steen terugkeeren, die hun in den droom is aangewezen als van een machtigen geest bezield — een z.g.n. batoe Doewata —, een steen, die zooals ons later zal blijken, dienstig kan zijn in het verkeer der bolin middels de Sangiang met de aardgeesten. Verreweg de meeste bolin echter volgen minder een heilige roeping dan wel hun eigen voordeel en ze komen daartoe door onderwijs te genieten van hunne voorgangers. Zulke leerlingen dragen den naam *tiboean*. Zij leeren het vak, door als helpers der bolin op te treden, wanneer deze hunne werkzaamheden verrichten. Op deze zelfde manier worden ook de ,,geroepenen'' in de finesses van het werk opgeleid. Behoudens dat de riten hun geleerd worden en de wijze van dansen, worden den leerlingen de gemakkelijkste methoden geleerd om in extase te komen. Men volgt daarbij verschillende manieren, die we later zullen leeren

kennen. Een bepaalde priester bedient zich steeds van éénzelfde manier, zal zelden of nooit andere methoden toepassen. Voorts leeren zij de wijze om de bestanddeelen voor een offer samen te stellen en de manier waarop zulks moet worden opgedragen. Ten slotte — en dat is niet het onbelangrijkste deel der werkzaamheden — leeren zij de manieren om zieken te genezen, dat wil zeggen de wijze om verzwakte zielestof te sterken, dan wel gevluchte levensessence terug te doen komen.

Dit zijn de beide groote groepen van bezweringen, de eerste ten doel hebbende middels offers de hulp der hoogere wezens te verkrijgen om een bepaald doel te bereiken, b.v. het verkrijgen van een goeden oogst, het doen ophouden van sterfte in het dorp, het afwenden van ongeluk e.d. en aan den anderen kant de bezweringen, die men doet om ziekte te genezen. De bezweringen, die tot de eerste groep behooren, worden zeer vaak gehouden en hebben eigenlijk in vele gevallen het karakter van pretjes aangenomen. Vooral aan de Mapan en bij de Roekoe Dajaks, waar men een en ander *barajah* noemt, doet men zeer druk aan deze werkjes, er kunnen daar geen tien Dajaks bij elkaar zijn of men gaat een of ander rajah houden. Bij de andere Dajakstammen noemt men het kortweg babolin. Daar komen deze bezweringen niet zoo dagelijks voor.

De ziektebezweringen, van welke soort deze ook mogen zijn, dragen den naam van *batonggang bakomit*. De Roekoe's kennen deze onderscheiding niet.

De bezweringen, die de Roekoe Dajak samenvat onder het barajah, onderscheidt men als: 1. rajah igal; 2. rajah goenting; 3. rajah; 4. rajah adoe hadai; 5. rajah lalai; 6. rajah tjoemai.

De Dajaks van Mapan en de Roekoe Dajaks zijn afkomstig uit de Westerafdeelingen, vanwaar ze in recenten tijd naar hier zijn verhuisd. In den loop der tijden zijn hun eenige gebruiken ontvallen, zoo dat van het rajah igal, dat men hier thans niet meer ziet vertoonen. In het stamland dezer lieden echter aan de Sei Mamboeloeh kent men het nog wel.

Al deze methoden van rajah dienen ter bereiking van hetzelfde, maar elke priester heeft zijn eigen specialiteit en zal zich daar alleen mee bezig houden. Al naar gelang de kwestie van meer of minder belang is, zal hij zijn rajah meer perfectionneeren, de te gebruiken bezweringsmiddelen mooier en grooter maken. Alleen de onder 3 genoemde gewone rajah kent elke priester, dit is tevens de bezwering, die men bij wijze van vermaak pleegt te houden.

Bij al de genoemde bezweringen zijn natuurlijk de bolin en zijn helpers de hoofdpersonen, maar daarnaast treedt een groot aantal mannen en vrouwen op als figuranten, die door dansen en lawaai maken het geheel ,,indrukwekkend'' maken. Deze dans wordt rondom

een gevlochten voorwerp gehouden, waaraan we volle aandacht moeten geven, omdat het een integreerend deel vormt der handeling, en de eigenlijke offerplaats wordt.

De palen, waarom men heen danst en die met allerhande bladeren en vlechtwerk versierd zijn, dragen den verzamelnaam van *dandajoeh*. Voor elke bezwering heeft men een speciaal gebouwde dandajoeh, terwijl ook bij de verschillende ondersoorten, bepaalde palen worden gebezigd.

Het maken van dandajoeh vindt plaats op den middag die aan de bezwering, welke altijd 's avonds gehouden wordt, voorafgaat. Men maakt haar in de balai igal, dit is de balai, die voor de groote balai is gebouwd en die alleen uit een vloer en een dak bestaat, en, om zoo te zeggen, de dorpsdansplaats is. Deze afzonderlijke danshuizen treft men aan de Lamandau niet aan; daar gebruikt men de dorpsbalai voor dat doel.

De dandajoeh heeft als kern een bamboestaak waaromheen, al naar gelang van het beoogde feest, een of meer bakjes van afgeknotten pyramide-vorm worden vervaardigd, die alweer op verschillende hoogte worden aangebracht. Ook deze bakjes zijn tot halver hoogte van bamboewanden voorzien. Als dit geheele geraamte gereed is komt het werk aan de vrouwen. Bij grootere feesten echter wordt op dit moment door de bolin een klein offer gebracht bij de dorpsofferplaats, bestaande uit een weinig rijst, ei en toewak. Terwijl op de gong geslagen wordt, geeft hij kennis aan de aardgeesten van datgene wat staat te gebeuren en noodigt hen van de offerspijzen te genieten.

Het aandeel der vrouwen in het vervaardigen der dandajoeh of pandoeng bestaat daarin, dat zij uit klapper- en sawangbladeren allerlei snoeren vlechten, die dienen om het geraamte op te sieren. Boven de plaats waar de paal zal worden opgesteld hangt men een tros rijpe pinangnoten, terwijl in het bovengenoemde bakje kwasten jonge pinangnoten worden gelegd. Terwijl de vrouwen werken, wordt op de gong geslagen en de mannen houden zich met dansen bezig (ba'igal).

De klapperbladeren, sawang en pinang zijn alle voorwerpen, die een belangrijke rol spelen bij bezweringen, hetzij omdat ze van hemelsche afkomst zijn, dan wel omdat ze bekend staan als een krachtige zielestof bezittend en dus zich goed leenend om bij ziektebezweringen dienst te doen, waarbij dan de krachtige zielestof van het voorwerp wordt overgebracht op den lijdenden mensch.

Voordat het igal aanvangt, komt eerst het voordansende hoofd en strooit over de aanwezigen gele rijst, daarbij heilwenschen uitsprekende en eindigende met rijst naar het oosten en het westen te werpen, zeggende: de zon gaat op, de zon gaat onder. De bedoeling zit daarbij voor dat de heilwenschen dan door de zon zullen worden medegenomen naar de plaats van zonsondergang (het zieleland) om

daar te worden overgebracht. Aan dit ba'igal doet de bolin nog niet mee, maar wel zijn helpers, die met glazen toewak tusschen de dansenden doorspringen en af en toe den vermoeiden lafenis reiken. Belletjes aan de beenen versterken de maat der gamelanmuziek, het uitstooten van klanken doet de dansers de maat houden. Deze functionaris — veelal zijn er meer dan één — noemt men de *maharoeh*. De dans, die meestal door vier personen tegelijk wordt uitgevoerd, bestaat uit een nabootsen van de vlucht van den kiekendief (antang) en is vrij eentonig. Achtereenvolgens komen ook de andere aanwezige hoogwaardigheidsbekleeders aan de beurt, zelden dansen in dit stadium van het feest de gewone kamponglieden mee.

Het ba'igal eindigt zoodra de vrouwen met hun werk gereed zijn en dan wordt dadelijk onder gongslag de dandajoeh opgezet, waarna alles gereed is voor het rajah. Thans treedt ook de bolin zelf op; eerst nog slechts gekleed in een sarong. Zijn eerste bezigheid is het brengen van een offer, dat hij in het bakje der dandajoeh plaatst, terwijl hij met een potje reukwerk deze bewierookt en alweer onder gongslag kennis geeft van wat gaat gebeuren.

We zullen beginnen met de gewone rajah en de verschillende ondersoorten daarvan de revue te laten passeeren. We zullen dan tevens zien hoe de priester daarbij te werk gaat. We onderscheiden daarbij de volgende soorten dandajoeh te beginnen bij die, welke voor de voornaamste bezweringen gebruikt wordt:

Rawan tingang (Mampajoeng) deze wordt slechts gebruikt bij de feesten voor oogst en plant, welke 3 dagen duren. Ze bestaat uit een bamboestaak met een dubbele afgeknotte pyramide (die éénzelfde afknottend vlak hebben) op $^1/_3$ der hoogte van den grond af. Bovenop bevindt zich een houten neushoornvogel, die met den kop naar het westen ziet. De gevlochten versieringen wijken niet af van de gewone, ze zijn alleen talrijker.

Pandoeng atjap arai. De paal is geheel omgeven door een 7-tal pyramide vormige bakjes (batabing), die afwisselend met top- en grondvlak elkaar raken.

Gantilang Gading heeft alleen op den top een batabing, die zoowel van boven als van onder middels bamboe vlechtwerk is gesloten (babantai). De wandvlakken zijn echter slechts tot halver hoogte aangebracht, door de zoo ontstane niet gesloten bovenste helft brengt men de offerspijzen in het bakje. Bij al de hier genoemde dandajoeh zijn de gevlochten bladeren met den voet aan de staak verbonden.

Dit is niet het geval bij de *Pandoeng djadi* waar de voet zoowel als de top in de staak steekt. Overigens heeft deze den zelfden vorm als de bovengenoemde.

Dat zelfde kan gezegd worden van de *Pandoeng manoengkoel*, die echter veel minder bladversiering heeft. De Pandoeng balang heeft

maar weinig saamgevlochten bladeren tot versiering, die slechts met den voet in de staak bevestigd zijn, de toppen hangen vrij neer.

De minst belangrijke is de *Pandoeng katja*, die niet met bladeren versierd is maar met stukjes glas en spiegeltjes. Deze wordt slechts voor kleine bezweringen gebruikt. Al de bovengenoemde staken verrichten hun diensten voor bezweringen die een zelfde verloop hebben. Het verschil in belangrijkheid is te zoeken in den duur der feesten en de meer moeizaam verkregen dandajoeh. Beschrijven we één dezer bezweringen dan kennen wij ook de andere.

Ik behandel die, waarbij de Pandoeng Balang gebruikt wordt. De bolin gaat met zijn helpers, die nu den naam dragen van panga bajoe, rondom de dandajoeh zitten. Ze hebben belletjes om armen en beenen. De bolin legt dan het offer, bestaande uit ei, rijst en toewak, in de batabing, hij uit daarbij allerhande wenschen, opdat de hoogere wezens hem mogen behulpzaam zijn. Is dit volbracht dan spuwt hij op de offerspijzen, welk voorbeeld door zijn helpers gevolgd wordt. De beteekenis van een en ander is duidelijk, hij geeft een zijner ,,zielestofdragers''. Het offer verklaren de Dajaks als volgt: het ei stelt het hoofd voor, de rijst het lichaam, de witte kleefrijst de armen, de zwarte kleefrijst de beenen, de toewak het bloed. Door nu daarop te spuwen wordt een en ander bezield; het offer is dan geworden een ,,ganti diri'', een vervanging van hem zelf. Daar deze offerplechtigheid dienstig is om geluk af te smeeken is het duidelijk, dat men eventueele kwade geesten wil tevreden stellen door hun een plaatsvervanger te bieden, waarop zij hun slechte praktijken kunnen botvieren en dan den levenden mensch met rust zullen laten.

Zoodra echter de bolin heeft gespogen valt hij schijnbaar flauw: zijn ziel heeft het lichaam verlaten. Door hem in het oor te blazen en met majang te bestrijken, wordt hij door zijn helpers bijgebracht. De verzwakte zielestof wordt versterkt, of wat meer waarschijnlijk voorkomt, een hooger wezen heeft bezit van hem genomen en wordt op die wijze gesterkt om in het stoffelijk omhulsel leven te brengen. Immers niet zoodra is de bolin weer op de been, of hij slaat zich een van majang gevlochten hoofdband om het hoofd, steekt zich jonge pinangkwasten in het haar en de sarong en neemt ze evenzoo in de hand. Hij is zoo tot een verschijning geworden, die de Dajaks zich als een hooger wezen voorstellen. We hebben thans niet meer met een priester te doen, maar met een hooger wezen. De eigen ziel van den bolin maakt ondertusschen gebruik van het Sangiang omhulsel om de reis naar het Godenland te aanvaarden en daar hulp te zoeken voor zijn werk. Na gedurende eenigen tijd aan het boompje geschud te hebben, gaat de bolin met zijn helpers op de maat der gamelan en belletjes daaromheen draaien. Met een hand houden zij de dandajoeh vast. In steeds sneller tempo draait men rond. Steeds meerder toe-

schouwers voegen zich bij de rondedans (gandjah). Na verloop van tijd komen ook de vrouwen meedoen, zij dansen echter in rustiger tempo om de dandajoeh en de mannen heen, in dit stadium noemt men de dans *parinsit*. Van tijd tot ijd verlaat de bolin de balai igal om zich onder de toeschouwers te begeven, hij bewuift hen met de majang, en cureert hier en daar een lijder aan stijve gewrichten, buikpuin of iets dergelijks, door de zieke plaats te bespuwen of door daar een of ander voorwerp uit te verwijderen (een doorn, steen, takje of iets van dien aard).

Zoodra de dans ten einde loopt, valt de bolin weer flauw. Nadat hij is bijgebracht, worden hem zijn majang-versierselen ontnomen en worden deze weer in de dandajoeh gelegd. Dit deel der bezwering is afgeloopen, hij is weer tot deze aarde teruggekeerd. Meermalen op een avond heeft deze zelfde vertooning plaats; zang wordt soms — niet altijd — daarbij ten gehoore gebracht. Ik heb niet te weten kunnen komen wat de inhoud dier liederen was.

Indien alleen vrouwen onder leiding van de bolin dansen is het tempo zeer rustig. Zij staan met het gezicht naar de dandajoeh gekeerd en zakken langzaam door de knieën, daarbij de armen uitspreidende, zoo schuifelen ze bijna onmerkbaar rond de bamboe. Als op die manier gedanst wordt, spreekt men van een *nganda*.

De hier boven bedoelde bezwering mag men niet buiten de balai igal houden, deed men dit dan zou daaruit een of ander ongeluk ontstaan.

Heeft men b.v. voor ziekte het rajah met de pandoeng balang gehouden en heeft zulks geen succes gehad, dan zal men na eenigen tijd het rajah met de pandoeng manoengkoel houden, en zoo ook dat geen resultaat heeft zal men een der hoogere soorten probeeren tot de rajah rawan tingang toe. Als die geen resultaten afwerpt, staat men voor een hopeloos geval.

Andere priesters passen de *rajah tjoemai* toe om hun doel te bereiken. Ook deze soort is nagenoeg uitgestorven, hij wordt tegenwoordig nog slechts door één oud man gehouden, die geen leerlingen heeft. Deze laat zich helpen door jonge mannen die voor andere soorten rajah zijn opgeleid. Hij is een ware geroepene, en werd, toen hem deze roeping duidelijk werd, naar de kamponglieden mij mededeelden, malende en heeft toen gedurende drie weken nagenoeg niet gegeten. Zijn zielestof zou toen verkeerd hebben met de hoogere wezens. Na weer normaal geworden te zijn, genoot hij zijn opleiding. Men ontbiedt dezen persoon in hoofdzaak om bezweringen te houden ten dienste van het beëindigen van een of anderen verbodstijd (pantang). Ik maakte zulk een tjoemai mee ter gelegenheid van het einde der pantang voor de vruchtzetting der padi. Alles ging als volgt in zijn werk.

Op den avond van de plechtigheid als de zon ondergaat, begeeft zich de priester met het hoofd naar de dorpsofferplaats — we zien dus dat we met aardgeesten te doen zullen hebben, wat ook in verband met het doel der bezwering duidelijk is — om een offer te brengen van ei, rijst, toewak; men kan ook met toewak alleen volstaan. Bij deze bezigheid wordt op de gong geslagen om de geesten op te roepen, hetgeen ook uit het gesproken woord blijkt. Op de panggoel laman zag ik hier veel hidoep hidoep, een struikgewas dat evenals de sawang in reuk van heiligheid staat en een sterke zielestof schijnt te bezitten. Niet alleen bij de Dajaks maar ook bij de Maleiers staat dit gewas in hooge eere. Bij ziekte mengt men het met sawangbladeren, karak naai en kakawang papas.

Nadat het offer op de panggoel is afgeloopen, gaat men weer over tot de inleidende dans (igal), evenals boven werd besproken. Onderwijl maakt men de offermand (antjak) gereed, die in de balai igal wordt opgehangen. De bolin neemt nu plaats bij deze antjak en plaats daarin de offerspijzen, vervolgens houdt hij daarbij een potje wierook, dat onder het uitspreken van bezweringen tot bescherming van het gewas.en tot afweer van ziekte, daaromheen bewogen wordt. Men noemt dit het *galoeh baring badji* (baring badji is een verzamelnaam voor alle ernstige ziekten). Met zijn helpers blijft de bolin zoo zitten terwijl een vrouw hem met rijst bestrooit, waarbij al wederom bezweringen worden uitgesproken. Deze zijn gesteld in pantoen vorm en zijn een beurtzang tusschen de bolin (in dit geval *bolin sotti djaja* geheeten) en zijne helpers, de panga bajoe. Deze bezwering draagt den naam *perdandi*. Is dit afgeloopen dan wordt door den bolin de antjak met een pinangbloemkolf in de bloemscheede (majang bakoeroèng) bestreken.

Onder de antjak heeft ondertusschen een potje met olie gestaan waarin een steen ligt de z.g.n. *batoe Doewata*. Met deze olie besmeert nu de bolin zijn lichaam en drukt vervolgens den steen tegen zijn fontanel, niet zonder moeite schijnt hij deze er weer van te verwijderen, waarna hij flauw valt.

De vorm van den steen heeft niets bijzonders, maar de oorsprong is des te merkwaardiger. Toen n.l. de bolin destijds, als gezegd, verkeer met de hoogere wezens had, is hem deze steen aangewezen als van belang bij bezweringen. Het is bekend dat gesteenten geacht worden te zijn het gebeente van de aarde en wie nu in het gelukkig bezit is van zoo'n aardknook zal zich daarvan bedienende in connectie kunnen komen met de aardgeesten, zoo goed als de bezitter van een menschenbot, met de ziel van den afgestorven eigenaar kan verkeeren. Daarom kan dan ook gezegd worden dat bezweringen waarbij steenen te pas komen, in verband staan met de vereering der aardgeesten, d.w.z. met de voorouders. Niet alleen lieden, die tot het

priesterambt geroepen zijn, kunnen zulke waardevolle steenen vinden, maar Jan en alleman is daartoe in staat. Voor kort zag ik daarvan een voorbeeld toen de lieden eener nieuwe vestiging Sadawak er op uit moesten om een steen voor hun panggoel laman te zoeken. Zij wilden dit niet in hun oude vestiging doen, omdat ze daarmee in groot geschil leefden en besloten daarom tot de stichting van een geheel nieuwe offerplaats. Drie gewone kamponglieden werden belast met het zoeken der steenen en moesten daartoe gedurende 7 dagen in een pondok aan den kant van het dorp blijven, in welken tijd zij niet anders mochten eten dan kleefrijst en zout, men noemt deze bezigheid „*bataraĥ*". Is dat afgeloopen dan begeven de lieden zich op weg; treffen ze nu een steen aan die hen voor het doel goed voorkomt, dan leggen ze zich daar ter ruste, krijgen ze een goeden droom *(sondam of igau)* dan is zulks een teeken dat deze steen goed gezind is, waarom ze hem meenemen, en dat gaat natuurlijk met het noodige ceremonieel gepaard. Men moet daartoe ter plaatse een kip slachten en wel zoo dat het bloed daarvan over den steen vloeit. Daarna wordt de kip bereid en een deel daarvan met rijst in een antjak op den steen gezet om de zielestof van den steen te sterken. Vervolgens wordt met een mes rondom den steen in de aarde gesneden, waarbij men een bezwering uitspreekt, die als volgt luidt:

Asso, doea, telo, opat, limo, anom, oedjoe batoe bahiang, tanah bagana, akoe mangambil batoe, pakei boeat batoe patahoe laman, pakei paniat pakawalankoe, pakei minta podi, panas sangit, pakei bahoema, balakau boleh podi, laman tompoe, roesak kalah, sahantam panjakit paring badji mati, akoe mangambil ikam boeat batoe patahoe atawa pahobong laman. Hetgeen beteekent: Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, voorspellende steen, bezielde aarde, ik neem deze steen om te gebruiken als offersteen van het dorp, om te gebruiken als offerplaats voor mijne genooten, om te bezigen bij het vragen om rijst en aangename warmte, te gebruiken bij het bebouwen van het veld, opdat de bouwvelden padi mogen opbrengen, dat het dorp voorspoed moge genieten, dat vernietigende elementen de zwakste partij mogen zijn, dat ziekte en dood mogen worden aangevallen, ik neem je voor batoe patahoe of instandhouder van het dorp.

Vervolgens wordt de steen in doeken gewikkeld naar het dorp gebracht en daar op de gebruikelijke wijze begraven.

Uit deze kleine uitwijding moge blijken dat het vinden van zulke heilige steenen niets te maken heeft met de priesterlijke waardigheid zelf, al worden ze dan ook vaak door dezen bij hun werk gebruikt.

Deze wijze waarop onze priester het bewustzijn verloor doet ons zien dat zijn ziel in de Batoe Doewata is gekomen en dat de Doewata in hem is gevaren. Hij is dus al weer, zoodra hij optreedt in zijn werk geen mensch, maar drager van een hooger wezen. Het uiterlijk teeken

daarvan vormt ook weer de hoofdband van jonge pinangvruchten *(takoeloek oepi)*, met andere versieringen. De Ngadjoes gebruiken bij hun bezweringen in dat geval een van rotan gevlochten hoofdband, de z.g.n. *angkoel Sangijang* waaruit wel duidelijk blijkt dat de priester zich dan voor Sangiang wil uitgeven.

Ook deze priester wordt weer bijgebracht door blazen in het oor. De dans begint nu, en al dadelijk komen zoowel manlijke als vrouwelijke toeschouwers meedoen; de deelnemers houden aan het offergestel en staan zeer dicht tegen elkaar aan, mannen en vrouwen vormen één kring. Zoo draaien zij vrij langzaam rond de offermand, terwijl de bolin er om heen springt en af en toe de omstaanders met de majang aanraakt of hen met rijst bestrooit. Dit stadium van den dans heet *parinsit tjoemai*. Allengs echter gaat het over in een woeste rondedans, het *talian kras*, aan het eind waarvan de bolin weer flauw valt. Bijgebracht zijnde houdt hij de eindbezwering, waarbij hij rijst en toewak omhoog werpt, zeggende: ,,hier heb je je loon, neem het en ga naar huis terug en doe ons verder geen overlast.'' Dit omhoog werpen der offergaven wijst op de aanwezigheid van luchtgeesten, met wie de omgang, zooals we zagen, niet mogelijk is zonder bolin.

Het feest is daarmee afgeloopen, alleen moet men den volgenden dag in de open lucht gezamenlijk toewak drinken, wat men *minoem ringgit* noemt, in verband met de gevlochten bladeren die het toewakvaatje versieren. Met dat ceremonieel is dan de verbodstoestand, waarvoor de tjoemai gehouden werd, opgeheven. Heeft men om andere redenen een tjoemai gehouden b.v. in geval van ziekte, dan mag het minoem ringgit niet plaats hebben, dat is dan pantang (verboden).

(Slot volgt).

Is ook voor Indië een Psychopathen-Wet noodig?

DOOR

J. F. C. NIENHUIS.

Oud-Hoofd van het Gevangeniswezen in Ned.-Indië.

In de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal van 5 Maart j.l. is de Psychopathen-wet zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Verwacht mag worden, dat dit wetsontwerp ook de Eerste Kamer zonder hapering zal passeeren [1]), zoodat, na de Koninklijke bekrachtiging, niets meer aan de invoering in den weg staat.

Toch wordt gevreesd, dat er nog heel wat water door den Rijn zal stroomen alvorens, met toepassing van de nieuwe bepalingen, de eerste psychopaat ter beschikking van de Regeering zal worden gesteld. Het tijdstip, waarop de wet in werking zal treden, zal immers nader moeten worden bepaald en afgaande op de uitlatingen van den Minister van Justitie, die ondanks de in de Tweede Kamer van verschillende zijden op hem uitgeoefenden aandrang om eenige toezegging te doen, geen enkele belofte deed, ligt de uitvoering nog in een verwijderd verschiet. Minister Heemskerk loopt niet erg warm voor deze zaak, doch dit daargelaten, de voornaamste belemmering voor een spoedige inwerkingtreding is zeker wel: het kostenvraagstuk: Hoe zuinig de zaak ook wordt opgezet, hoe voorzichtig en bedachtzaam het nieuwe instituut der verminderd toerekenbare psychopathen ook zal worden ingevoerd, toch zal de nieuwe toestand, welke door de Psychopathen-wet wordt geschapen, het tegendeel van bezuiniging te zien geven.

Waarin bestaat dan wel de verandering, welke door de psychopathen-wet in den bestaanden toestand zal worden gebracht? Zooals bekend mag worden verondersteld, kennen wij thans in ons strafrecht alleen de geestelijk geheel normale personen en de volslagen krankzinnigen. Al wat daar tusschen ligt, de breede schaar van zwak-

---

[1]) Op 27 Mei j.l. heeft ook de Eerste Kamer het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

zinnigen in allerlei schakeering, die met den strafrechter in aanraking komen, moeten in een van deze beide rubrieken worden geperst.

Reeds 20 jaar geleden werd algemeen gevoeld, dat ons strafstelsel op dit punt een leemte vertoonde, welke slechts door een stel van nieuwe speciale regelen kon worden aangevuld. Naarmate de Psychiatrie, de leer der zielsziekten, vorderingen maakte en meer gezag kreeg, werd allerwege het besef levendig, dat niet langer op den bestaanden voet kon worden voortgegaan. Sprekende gevallen van personen, die zonder bepaald krankzinnig te zijn, lijdende waren aan gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis der geestvermogens en dientengevolge niet volkomen toerekenbaar waren, hebben zich in den loop der jaren voorgedaan en zijn algemeen bekend geworden. Zij vormden even zoovele aanklachten tegen ons strafstelsel.

De rechter kwam door onze achterlijke wetgeving vaak voor moeilijke beslissingen te staan en moest zich maar zien te redden. Plaatsing in een krankzinnigengesticht geeft voor deze psychopathen geen uitkomst, daar zij vrij spoedig als genezen worden ontslagen. De beschikbare strafmiddelen deugen voor hen al evenmin, niet alleen zijn die middelen ondoelmatig, doch ook volkomen ontoereikend. Ondoelmatig omdat een psychopaat een geheel andere behandeling noodig heeft, dan hem in een gewone gevangenis kan worden gegeven en ontoereikend, omdat hij na de verstrijking van de opgelegde straf in vrijheid moet worden gesteld en weer op de maatschappij moet worden losgelaten, niettegenstaande men de zekerheid heeft, dat zijn geestesgesteldheid van dien aard is, dat hij spoedig opnieuw tot misdrijf zal vervallen.

De geschiedenis van het wets-ontwerp, tot aanvulling en wijziging der bepalingen betreffende het strafrecht en strafrechtspleging ten aanzien van personen bij wie tijdens het begaan van het feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond, kortweg ,,Psychopathen-wet'' genoemd, van het tijdstip dat in 1902 en 1903 twee Staats-commissies haar aandacht aan het onderwerp begon te wijden tot het, begin Maart van dit jaar, rijp voor openbare behandeling bij de Tweede Kamer aan de orde kwam, levert een duidelijke demonstratie van den tragen gang van onze wetgevende machine. Drie Ministers van Justitie hebben er aan gewerkt en het wetsontwerp naar hunne inzichten gevormd en vervormd. Het zou te ver voeren hier den oorspronkelijken opzet van Minister Regout, de omwerking van het ontwerp door Minister Ort en de gedeeltelijke terugkeer tot het eerste plan door Minister Heemskerk, aan eene bespreking te onderwerpen.

Met de voorbereiding tot de openbare beraadslaging van de psychopathen-ontwerpen werd in 1911 een commissie belast, welke in Juni 1923 met haar arbeid gereed kwam en in een verslag het met de

Regeering gepleegd schriftelijk overleg samenvatte. Wie van de geschiedenis der totstandkoming van de psychopathen-wet een studie wil maken, mag niet verzuimen van dit verslag van de Commissie van Voorbereiding kennis te nemen. Aan duidelijke wenken van de zijde der rechterlijke macht, dat het getreuzel met het in behandeling nemen van de psychopathen-wet ergernis wekte, heeft het de laatste jaren niet ontbroken. De rechters werden niet alleen ongeduldig, doch zelfs baloorig. Zoo ging de rechtbank te Almelo in 1920 zelfs zoo ver, dat zij de Regeering openlijk in staat van beschuldiging stelde. Bedoelde rechtbank had een dienstbode te berechten, die zich eenige malen aan een strafbaar feit had schuldig gemaakt en die toen terecht stond wegens een vrij simpel feit: oplichting tot een bedrag van *f* 25.—. De rechtbank veroorloofde zich ten aanzien van de aan de beklaagde op te leggen straf te overwegen:

„dat de eenig juiste maatregel, die ten aanzien van beklaagde behoorde toegepast te worden, zou zijn, dat zij ter beschikking van de Regeering werd gesteld, opdat in haar doelmatige verpleging zoude worden voorzien;

„dat echter de Rechtbank ten gevolge van een zeer te betreuren en te laken verzuim van den wetgever die maatregel niet kan toepassen;

„dat de Rechtbank van oordeel is, dat beklaagde, die op haar jeugdigen leeftijd reeds vele misdrijven achter den rug heeft en als maatschappelijk zeer gevaarlijk beschouwd moet worden, niet in de vrije maatschappij behoort terug te keeren, zoolang zij zoo gevaarlijk is;

„dat echter de Rechtbank geen straf kan opleggen of maatregel toepassen, die dit verzekert;

„dat de Rechtbank derhalve, ofschoon zij beklaagde verminderd toerekeningsvatbaar acht en meent, dat zij niet in een gevangenis thuis behoort, van oordeel is, dat haar in het belang der maatschappelijke veiligheid het maximum gevangenisstraf moet worden opgelegd, daarbij den wetgever, die nog steeds in gebreke blijft te zorgen voor een doelmatig strafrechterlijke behandeling van psychopathen, verantwoordelijk stellende voor het leed, dat deze beklaagde daardoor zal worden aangedaan."

In de Tweede Kamer is dit vonnis op 4 Maart j.l. ter sprake gebracht en volledigheidshalve tevens medegedeeld, dat het Gerechtshof te Arnhem in hooger beroep recht doende, het vonnis van de Rechtbank ten aanzien van de strafmaat heeft vernietigd en zich op een andere, meer behoorlijke manier uit de moeilijkheid heeft weten te redden. Het Hof heeft de beklaagde voorwaardelijk veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf en als voorwaarde gesteld, dat zij gedurende twee jaren zou worden verpleegd in een, in het arrest met name genoemde, inrichting.

Waarborg dat de gestelde voorwaarde zou worden vervuld bestond intusschen niet. Het Hof kon geen enkele maatregel nemen ter verzekering, dat inderdaad de veroordeelde zich gedurende twee jaar in de door dat rechtscollege genoemde inrichting zou laten verplegen.

De groote verdienste van de psychopathen-wet is nu, dat zij hierin afdoende verbetering zal brengen. Het eigenlijke kenmerk van de nieuwe wet is, dat met haar de ,,toerekenbare'' psychopaath zijn intrede in het Nederlandsch strafrecht zal hebben gedaan. De ,,ontoerekenbare'' psychopaath was er reeds, want ook een krankzinnige is een psychopaath. Dit is wel niet geheel in overeenstemming met de bij psychiaters meest gangbare opvatting van het woord ,,psychopaath'', doch Minister Regout, van wien het oorspronkelijk ontwerp psychopathen-wet afkomstig is, verstond in algemeenen zin onder psychopathen: alle abnormalen van geest, dus de krankzinnigen inbegrepen. Ter onderscheiding zou dan de eigenlijke groep waar het om gaat, de ,,grensgevallen'', ,,verminderd toerekenbaren'' of ,,geestelijk minderwaardigen'' ,,psychopathen-in-engeren-zin'' genoemd kunnen worden.

Indien iemand zonder meer als ,,psychopaath'' wordt aangeduid, dan wordt in den regel bedoeld en aangenomen, dat hij tot deze laatste groep behoort. Vermelding verdient intusschen, dat in het als psychopathen-wet aangekondigd wetsontwerp, het woord psychopaath geen enkele maal wordt gebruikt. Ter vermijding van misverstand heeft men het blijkbaar veiliger gevonden dusdanig persoon aan te duiden door een omschrijving.

Zoo valt de ,,ontoerekenbare'' psychopaath onder de omschrijving van het eerste lid van artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht, luidende:

,,Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de ge-
,,brekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geestvermogens
,,niet kan worden toegerekend'', terwijl thans ook de ,,toerekenbare'' psychopaath een plaats in de strafwet krijgt en wel door de invoeging van het nieuwe artikel 37*a*, waarvan de aanhef luidt: ,,Bij strafrech-
,,terlijke vervolging van een persoon bij wien tijdes het begaan van
,,het feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geest-
,,vermogens bestond, zonder dat artikel 37, eerste lid, wordt toege-
,,past kan de rechter: ..... enz.

De rechter krijgt verder door deze wetsaanvulling de beschikking over een ruimere keuze van strafmiddelen, zoodat meer dan tot nog toe het geval was, bij het opleggen van de straf met de persoonlijkheid van den dader rekening kan worden gehouden. Wel wordt vastgehouden aan het beginsel, dat de dader, ook al is hij wegens gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geestvermogens niet ten volle toerekenbaar, moet worden gestraft, doch daarnaast worden

middelen gegeven om zoowel den niet-toerekeningsvatbaren, als den toerekeningsvatbaren psychopaath in het belang der openbare orde, dus van de veiligheid, te kunnen plaatsen in een inrichting, asyl, eventueel gezin, ook voor langeren tijd, ja zelfs zoo noodig voor het geheele verder leven. Die middelen worden gegeven als er een misdrijf is of een zeer beperkte categorie van overtredingen.

Het beginsel, dat in elk geval straf moet worden opgelegd, ook al is de dader niet ten volle toerekenbaar, heeft zijn voor- en zijn tegenstanders. De laatstbedoelden achten het een groot bezwaar, dat in vele gevallen straf zal moeten worden opgelegd aan delinquenten voor wie dwangverpleging als het ware is aangewezen en op wie het ondergaan van straf niet dan ongunstigen invloed kan hebben.

Bij de behandeling van de psychopathen-wet in de Tweede Kamer is over deze aan den rechter op te leggen verplichting, om den verminderd toerekenbare, ook al kan hem zijn daad slechts in geringe mate worden toegerekend, toch te straffen, heel wat te doen geweest. De leer dat waar ,,schuld'', hoe gering ook, aanwezig is onverbiddelijk ,,straf'' moet volgen, heeft het pleit gewonnen. Een amendement, dat de strekking had den rechter de keuze te laten om bij het toepassen van een ,,maatregel'' al of niet ,,straf'' op te leggen, is bij stemming van zuiver ,,rechts'' tegen ,,links'' verworpen. Het had een beter lot verdiend.

Aan den oorspronkelijken opzet van Minister Regout, die voorstander was van de cumulatie ,,straf'' en ,,maatregel'' is vastgehouden, wat wel te verwachten was. Het hierover in de Tweede Kamer gevoerde debat, waarbij over de moderne strafrechttheorie harde noten zijn gekraakt, was ongetwijfeld zeer belangwekkend. Het gegeven bestek laat echter niet toe hierop verder in te gaan.

Bij de behandeling van de psychopathen-wet in de Tweede Kamer is ook nog een ander punt ter sprake gekomen, dat voor een goed begrip der nieuwe bepalingen hier niet onvermeld mag blijven en wel het verplichtend stellen van psychiatrisch onderzoek voor alle personen, die met den strafrechter in aanraking komen en tamelijk ernstige feiten hebben gepleegd. Het wetsontwerp gaat zoover niet; een psychiatrisch onderzoek zal in den regel alleen dan gehouden worden indien vermoed wordt, dat men met een niet geheel normaal persoon te doen heeft. Bestaat een zoodanig vermoeden niet, dan blijft een deskundig onderzoek naar de geestvermogens van beklaagde achterwege.

Hoe kan de rechter echter weten of de man die voor hem staat normaal van geest is? Waarop grondt hij de overtuiging, dat bij den beklaagde tijdens het begaan van het feit geen gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond? Men achtte de vrees niet denkbeeldig, dat een beklaagde als volkomen normaal

persoon zou worden berecht, bij wie tijdens het begaan van het feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond. Om die ongerustheid weg te nemen was van sociaal democratische zijde een amendement ingediend, dat de strekking had om in gevallen, dat gevangenisstraf van 6 maanden of langer werd opgelegd het houden van psychiatrisch onderzoek van den beklaagde verplichtend te stellen. Op verschillende gronden heeft dit amendement krachtige bestrijding gevonden en met overgroote meerderheid van stemmen is het ten slotte verworpen. Het ging de meeste leden te ver.

Bij de bestrijding van dit amendement werd door een der leden ook gewezen op het voorgestelde nieuwe artikel 226*a* van het Wetboek van Strafvordering, dat de gelegenheid opent om, zoo de rechtbank zulks niet reeds ambtshalve of op voordracht van den rechter-commissaris of op vordering van den Officier van Justitie mocht hebben gedaan, op verzoek van den verdachte of beklaagde, van zijn raadsman, van zijne echtgenoote, van een zijner ouders, van zijn voogd, van zijn curator of van een zijner bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten, bij beslissing te doen verklaren, dat waar vermoeden bestaat, dat tijdens het begaan van het feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond, de verdachte of beklaagde niet in staat is zijne belangen behoorlijk te behartigen. Hierin werd voldoende waarborg aanwezig geacht tegen het gevaar, dat een delinquent als normaal persoon zou worden berecht, niettegenstaande hij tot de psychopathen moest worden gerekend.

Hoewel de goede bedoeling van het amendement, tot zelfs bij den Minister van Justitie, erkenning vond, werd het toch onaannemelijk verklaard en stond de voorsteller in zijne verdediging geheel alleen. Al eerder, bij de algemeene beschouwingen over het wetsontwerp, was het door verschillende leden onomwonden gezegd, dat een te groote invloed van den psychiater in de rechtspraak niet in de hand mocht worden gewerkt. Thans werd het nog eens herhaald en door een lid zelfs uitdrukkelijk verklaard, dat naar zijn meening het eenige resultaat van de aanneming van het amendement zou zijn, dat de psychiaters veel geld zouden verdienen ten koste van 's Rijks schatkist. Het klinkt niet bijster vriendelijk. Toch is de uitlating verklaarbaar, er zijn zelfs symptomen die de vrees rechtvaardigen, dat de psychiater in zijn ijver wel eens op den stoel van den rechter zou willen gaan zitten.

Heeft niet een bekend psychiater, in een onlangs verschenen brochure [1]) toegegeven, dat het begrip Psychopathie bij het publiek

---

[1]) Dr. F. S. van Bouwdijk Bastiaanse: Psychopathen en het ontwerp Psychopathen-Wet.

een zekere beruchtheid heeft gekregen, omdat men soms, al dan niet ten onrechte, meent dat de psychiater iemand, dien het publiek als misdadiger zonder meer beschouwt, onder den dekmantel der psychopathie aan de straf tracht te onttrekken.

Het is nu eenmaal niet mogelijk, doch ongetwijfeld zou het heel wat waard zijn indien het onmiddellijk en voor iedereen duidelijk was of een verdachte al dan niet tot de psychopathen behoort. Veel onzekers en menig onjuist oordeel zou hierdoor worden voorkomen.

Welke houding zal bijvoorbeeld een raadsman, bij de behandeling van de zaak van een verdachte moeten aannemen, indien zijn cliënt hem toevertrouwd, dat hij liefst een paar jaar rustig in een asyl zou worden behandeld en daarom graag zou zien, dat hij als psychopaath zou worden berecht? En hoe, indien andermaal een cliënt, dienzelfden raadsman bezweert er toch voor te willen zorgen, dat hij als geheel normaal persoon zal worden beschouwd? Liever straf ondergaan en als boef bekend staan, dan als gek of niet geheel toerekenbaar te worden gebrandmerkt.

Het was tijdens het debat, dat volgde op een bespreking van de psychopathen-wet in de bijeenkomst van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap te Amsterdam op 4 April j.l., dat een advocaat deze moeilijkheid, waarvoor hij vreesde mettertijd te zullen komen staan, naar voren bracht. Hij zou gaarne van de aanwezige psychiaters vernemen of zij hem een standaard-type van een psychopaath konden geven, opdat hij hiermede bij voorkomende gelegenheid zijn voordeel zou kunnen doen.

Natuurlijk kreeg hij geen antwoord op zijn vraag, doch wel een zachte berisping van den leider der vergadering, die hem te verstaan gaf dat hij min of meer buiten de orde was. Intusschen was door de gestelde vraag de indruk gevestigd, dat het in de praktijk heel goed mogelijk zal zijn in bepaalde gevallen een psychopaath als normaal persoon te doen berechten en andermaal een normaal persoon voor psychopaath te doen doorgaan.

Wordt niet verondersteld, dat als een psychiater maar ijverig speurt en lang genoeg zoekt, hij ten leste wel iets vindt in het leven van een verdachte of beklaagde waaruit blijkt, dat niet altijd de regelmatige lijn is gevolgd. Afwijking van de regelmatige lijn wijst op een moreel defect en iemand met een moreel defect moet immers als psychopaath worden beschouwd! Wie eenmaal in de handen van een psychiater valt, zoo denkt de leek, loopt groote kans tot psychopaath te worden verklaard.

Het is natuurlijk een dwaling, de geheele redeneering raakt kant noch wal, doch leveren de psychiaters zelve niet de stof voor dergelijke onjuiste opvattingen? Komt niet Dr. van Bouwdijk Bastiaanse, in zijn zooeven reeds genoemde brochure, in het geweer, tegen de

naar zijne meening onjuiste redactie van het wetsontwerp, welke de kans openlaat, dat een rechtbank iemand voor jaren lang als psychopaath onschadelijk maakt, bij wien wel is waar tijdens het begaan van het feit waarvoor hij terecht staat, gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond, doch het door hem gepleegde feit met die geestesstoornis niet in het minste verband staat? Deze psychiater vreest, dat in tijden van troebelen de verleiding voor den rechter groot zal zijn om lastige elementen, na het plegen van een betrekkelijk klein misdrijf, voor vele jaren in een asyl te doen opbergen. Hij geeft niet onduidelijk te kennen, dat het weinig moeite zal kosten om een lastig element, die met den strafrechter in aanraking komt, als psychopaath te doen berechten.

Dit sluit trouwens geheel aan bij zijne verklaring, dat zoowel onder de misdadigers, als onder de niet-misdadigers het aantal psychopathen zeer groot is. Psychopathen zijn overal te vinden, zij die meenen mochten dat alleen lieden, die tot den zelfkant der samenleving behooren, er toe gerekend kunnen worden vergissen zich deerlijk. Dr. van Bouwdijk Bastiaanse verklaart althans op blz. 13 van zijn brochure:

,,Bovendien wanneer iedereen eens eerlijk zoude opbiechten, dan ,,zou men verbaasd zijn over de ziekelijke storingen der geestver-,,mogens als dwangvoorstellingen, angsttoestanden e.d., die ook bij ,,uitgelezen persoonlijkheden zelfs bij de leden der Regeering, van ,,de Staten Generaal en van de rechterlijke macht bestaan.''

De eene psychiater overtreft den ander in stoutheid van bewering. Zoo is de ervaring van Dr. van Bouwdijk Bastiaanse, dat onder de misdadigers een zeer groot aantal psychopathen zijn, alweer achterhaald door een nog verder gaande uitspraak van een niet minder gezaghebbend psychiater Dr. Overbeek te Amsterdam, die in de bijeenkomst van 4 April j.l. van het al eerder genoemde Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap, als zijn overtuiging te kennen gaf, dat *alle misdadigers psychopathen* zijn.

Of deze opvatting, welke thans nog geheel op zich zelf staat, ooit algemeen zal worden en er eenmaal een tijd zal komen, dat alle misdadigers als psychopathen zullen worden beschouwd en als zoodanig ook zullen worden berecht, wie zal het zeggen? Voorloopig bestaat daarop niet veel kans; zoo lang den rechter in deze het laatste woord wordt gelaten, kan men veilig aannemen, dat de psychopathen-wet niet anders dan met de uiterste behoedzaamheid zal worden toegepast. Het zal er vermoedelijk meegaan, als met de invoering van de voorwaardelijke veroordeeling, nu ongeveer 10 jaar geleden. Aanvankelijk stond de rechterlijke macht wat onwennig tegenover dit nieuwe instituut en eerst geleidelijk steeg het aantal gevallen, waarin tot voorwaardelijke veroordeeling werd overgegaan. Van een veelvuldige toepassing kan ook thans nog niet worden gesproken.

Hoe het ook zij, vast staat in elk geval, dat de toepassing van de psychopathen-wet, hoe bedachtzaam die ook moge geschieden, geld zal kosten. Daar is geen ontkomen aan. De rechter kan, met toepassing van het nieuwe artikel 37*b* van het Wetboek van Strafrecht, den aanvankelijken termijn van twee jaren, voor de ter beschikking van de Regeering gestelde psychopathen, telkens hetzij voor één, hetzij voor twee jaar verlengen. Het is niet vooruit te zeggen hoe lang die dwangverpleging wel zal duren; het aantal menschen, dat op kosten van het Land gevoed, gekleed en gehuisvest zal moeten worden, zal hierdoor gestadig toenemen.

Waar voorts de gewone gevangenissen voor de opneming van psychopathen niet mogen dienen, zullen andere gestichten daarvoor moeten worden aangewezen. Om te beginnen zal minstens één Rijksasyl moeten worden gebouwd. Ook zullen er afzonderlijke observatie-inrichtingen moeten komen, terwijl voor de kwaadwillige psychopathen weer een ander soort inrichting noodig zal zijn, dan voor de goedwililge psychopathen.

In samenwerking met het particulier initiatief, dat in Nederland reeds zooveel goeds heeft tot stand gebracht, zal ook ongetwijfeld het vraagstuk van de dwangopvoeding der ter beschikking van de Regeering gestelde psychopathen wel tot een bevredigende oplossing kunnen worden gebracht, doch zeker zullen er nog vele jaren moeten verstrijken, alvorens de heilzame werking van de psychopathen-wet zich ten volle zal doen gelden. Erkend moet intusschen worden dat Nederland, door de aanneming van deze wet, in den zin van menschelijkheid en rechtvaardigheid, een belangrijke stap is vooruit gegaan. Ten zeerste zou het te betreuren zijn indien, uit geldelijke overwegingen, de invoering van de wet zou moeten worden uitgesteld.

En thans de vraag of ook voor Indië een psychopathen-wet noodig is? Zooals bekend zal zijn, heeft men in Nederlandsch-Indië sedert 1 Januari 1918 één wetboek van strafrecht, geldende voor alle bevolkingsgroepen op wie de Nederlandsch-Indische strafbepalingen toepasselijk zijn. Er is veel goeds in dit nieuwe wetboek, doch geheel gelijk aan het voor Nederland geldende wetboek van strafrecht kan het natuurlijk niet zijn. Met de zoo geheel afwijkende toestanden in de Nederlandsch-Indische Maatschappij, een gevolg van den zeer uiteenloopenden volksaard, de zeden en gewoonten van de verschillende bevolkingsgroepen, voor wie dit wetboek zou gelden, moest en is dan ook bij de samenstelling terdege rekening gehouden.

Ook in het Indische strafrecht wordt slechts onderscheid gemaakt tusschen geestelijk geheel normale personen en volslagen krankzinnigen. Bij het ontwerpen van artikel 44 van het Indische wetboek van strafrecht heeft de tekst van artikel 37 van het Nederlandsche

wetboek van strafrecht als voorbeeld gediend. Als toelichting op het ontworpen artikel 44 teekende de commissie, welke met de samenstelling van het nieuwe Indische wetboek van strafrecht was belast, het volgende aan:

„Het stelsel van het Nederlandsche Wetboek, wat aangaat de uit-„sluiting der strafbaarheid, schijnt ook voor Indië te kunnen worden „overgenomen; geen strafrechterlijke verantwoordelijkheid zonder „toerekenbaarheid van het feit aan den dader en geen zoodanige toe-„rekenbaarheid waar, hetzij de vrijheid van handelen en keus tus-„schen het doen of laten van hetgeen het geldende strafrecht ver-„biedt of gebiedt, is uitgesloten, hetzij de dader in zoodanigen toe-„stand verkeert, dat hij het ongeoorloofde zijner handelingen niet kan „beseffen en hare gevolgen niet kan berekenen."

Moet nu, door de wijziging en de aanvulling, welke de Nederlandsche strafwet door de aanneming van het psychopathen-ontwerp heeft ondergaan, als vanzelfsprekend worden aangenomen, dat ook de Indische strafwet op dat stuk veranderd zal moeten worden? Ware er niet één strafwetboek voor de geheele bevolking van Nederlandsch-Indië, doch twee, zooals vóór 1918 het geval was, dan zou het concordantie-beginsel eischen, dat voor de Europeanen in Indië de mogelijkheid zou worden geopend om, evenals in Nederland, als „verminderd-toerekenbare" te worden berecht. Nu echter de Nederlandsche strafwet in Indië slechts in zooverre gevolgd behoeft te worden, als vereenigbaar is met de omstandigheid, dat er één Wetboek van Strafrecht is, zal er voorloopig wel niet aan worden gedacht een ontwerp-psychopathen-regeling aan de orde te stellen. Daartoe zou noodig zijn de overtuiging, dat aan een zoodanige regeling in Indië, ook voor de Inlanders, dringend behoefte bestaat. De psychiaters, de mannen der wetenschap, die aangewezen zijn om die meening ingang te doen vinden en met voorbeelden ontleend aan de praktijk, sprekende bewijzen moeten leveren, dat ook de Indische strafwet op dat punt dringend herziening behoeft, zijn er niet. De psychiatrische wetenschap ligt in Indië nog in haar windselen.

Waar voor de niet-misdadige krankzinningen opneming in een krankzinnigengesticht niet eens altijd mogelijk is en zelfs als regel op de meeste plaatsen in Indië, zij die van krankzinnigheid worden verdacht, doch niets misdreven hebben, in de gevangenis ter observatie moeten worden opgenomen, omdat in de ziekeninrichtingen of hospitalen voor deze ongelukkigen geen plaats is en doorgangshuizen ontbreken (alleen Batavia en Soerakarta hebben een doorgangshuis voor krankzinnigen), kan het niet vreemd klinken, dat voor zwakzinnigen tot nog toe niets kon worden gedaan.

Gelukkig is in de laatste jaren, ondanks de onverbiddelijke noodzaak tot bezuinigen, voor de krankzinnigen nog wel iets tot stand ge-

bracht kunnen worden. Het zoo dringend benoodigde krankzinnigengesticht te Sabang is in 1923 geopend. Doch tot de indienststelling van de niet minder noodige twee artsen-psychiaters, ten behoeve van de Inspectie van het krankzinnigenwezen, die al sedert 1920 in het *Staatsblad* (no. 179) prijken, is helaas nog steeds niet overgegaan.

Alleen de geneesheeren verbonden aan de doorgangshuizen voor krankzinnigen te Soerakarta en te Batavia, zoomede de artsen werkzaam bij de krankzinnigengestichten te Buitenzorg, Lawang, Magelang en Sabang, kunnen als deskundigen op het gebied van zielsziekten hunne voorlichting geven. Voor een richtige toepassing van artikel 44 van het Indische wetboek van strafrecht, waarvan het eerste lid luidt:

„Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de ge-
„brekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner verstandelijke ver-
„mogens niet kan worden toegerekend,"

wordt herhaaldelijk op deze deskundigen een beroep gedaan.

In de krankzinnigengestichten te Buitenzorg en te Lawang worden geregeld beklaagden, dan wel reeds tot vrijheidsstraf veroordeelden, ter observatie opgenomen. Het laatst gepubliceerde jaarverslag van het Krankzinnigenwezen loopende over 1921 geeft hierover het volgende te lezen:

Buitenzorg. Er werden 13 rapporten uitgebracht betreffende den geestestoestand van beklaagden, waarvan 4 Europeanen en 9 Inlanders. In 11 gevallen werd geconstateerd, dat het misdrijf in een toestand van gestoorde geestvermogens was gepleegd. Van deze 11 werd in 8 gevallen verdere interneering in een gesticht noodzakelijk geacht.

Lawang. 47 observatie-patiënten voor de Justitie opgenomen, 4 geobserveerden werden niet krankzinnig bevonden, de anderen waren patiënten die veelal in passagère-verwardheidstoestand met de maatschappelijke orde in conflict waren gekomen.

Het is uiterst gevaarlijk voor een leek om uit beknopte verslagen van een deskundige gevolgtrekkingen te maken, welke verder gaan dan de verslaggever zelf kan hebben bedoeld. Indien men echter in het jaarverslag van het krankzinnigengesticht te Buitenzorg leest, dat van de 11 onderzochte personen, die een misdaad hadden gepleegd in toestand van gestoorde geestvermogens, er slechts 8 voor opneming in een krankzinnigengesticht in aanmerking kwamen, dan is de verleiding groot de 3 overige misdadigers met gestoorde geestvermogens onder te brengen in de rubriek „verminderd-toerekenbaren". Voor deze 3 psychopathen werd van een therapeutische behandeling blijkbaar geen heil verwacht, zij waren vermoedelijk niet volslagen krankzinnig.

De rechter was intusschen ingelicht, hij wist nu althans van deze drie beklaagden, dat zij niet geheel normaal waren. Doch van hoe

velen personen, die met de Justitie in aanraking komen weet men dat niet en wordt het zelfs niet vermoed. Trouwens al zou het den rechter wel bekend zijn, wat staat hem anders te doen dan de gewone strafbepalingen toe te passen!

Moet men zich verbazen over het feit, dat in Indië geen krachtige protesten weerklinken, tgen het als normale personen berechten van zoovelen, bij wie tijdens het begaan van het strafbaar feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond? Dat ook Indië, evengoed als Nederland, niet alleen ,,ontoerekenbare'', doch ook ,,toerekenbare'' psychopathen heeft, mag wel als vaststaand worden aangenomen. Toch zal geen enkel rechterlijke college in Indië er aan denken een vonnis te wijzen van denzelfden aard en met dezelfde overwegingen als bij wijze van protest in 1920 door de Rechtbank te Almelo is geveld. En wel om de eenvoudige reden, dat Indië aan een psychopathen-vraagstuk nog bij lange niet toe is.

Het veld van onderzoek naar de geestesgesteldheid van den gewonen Inlander ligt nog geheel braak. In een het vorig jaar gepubliceerd artikel van Dr. C. F. Engelhard, psychiater bij het Doorgangshuis voor krankzinnigen te Soerakarta, over ,,Het onderzoek naar de geestesgesteldheid met behulp van platen, toegepast bij den Javaan,'' wordt volmondig erkend, dat er op dit gebied nog alles valt te doen. Deze deskundige wijst er aan het slot van zijn artikel op, dat de groote moeilijkheid bij dit onderzoek vooral hierin gelegen is, dat men zich als Westerling niet genoeg weet te verplaatsen binnen den gezichtskring van den desa-man, dat men te weinig besef heeft van diens doen en laten, weten en kunnen, kortom van het wezenlijke in zoo'n leven.

Is het dan ook niet ontijdig thans reeds de vraag te stellen of ook voor Indië een psychopathen-wet noodig is? Uit het voorgaande kan niet anders worden afgeleid, dan dat de middelen ontbreken om een zoodanige wet in Indië behoorlijk toe te passen. En toch, al moet worden toegegeven, dat voorzoover den Inlander betreft, de invoering van een psychopathen-regeling, als thans voor Nederland is aangenomen, voorbarig zou zijn, moet het worden betreurd dat, tengevolge van de invoering in 1918 van één Wetboek van strafrecht voor alle bevolkingsgroepen, de Europeesche justiciablen in Indië, die nu reeds zoo lang moeten wachten op de invoering van de voorwaardelijke veroordeeling, voorloopig ook van het nieuwe instituut der verminderd toerekenbare psychopathen verstoken zullen blijven. De Indische samenleving zou er slechts baat bij kunnen vinden, indien Europeesche psychopathen, die herhaaldelijk wegens misdrijf veroordeeld, getoond hebben niet voor verbetering vatbaar te zijn en van wie enkelen met den vinger zouden kunnen worden aangewezen, voor goed uit de maatschappij konden worden verwijderd.

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië.

In de Eerste Kamer kwam de oppositie tegen de wijziging van het regeeringsreglement, waaraan een zoo imponeerende en deftige naam is gegeven, voornamelijk van de zijde der soc.-dem. en vrijz.-dem. Moest minister De Graaff aan de overzijde van het Binnenhof naar twee kanten vechten, met dit resultaat weliswaar, dat hij al spoedig de bondgenoot (of ledepop) van het ,,rompparlement'' der meer gematigde elementen, de onverzoenlijke bestrijder van de radicale groep werd, en dus niet al te lang tusschen twee vuren behoefde te verkeeren, de geestverwanten van de combinatie Feber-Gerritzen c.s. in ons Hoogerhuis waren na de aangebrachte wijzigingen vrijwel content, enkelen gelijk de heer De Muralt zelfs opgetogen. In den meer behoudenden hoek mopperde alleen de christelijk-historische senator Verkouteren, die liever de Oostersche autocratie naar het Westen zou overbrengen dan het Westelijke parlementarisme naar het Oosten, doch die zich troostte met de overweging, dat er althans geen algemeen en geen direct kiesrecht werd voorgeschreven.

Van dat parlementarisme is in de praktijk niets terecht gekomen, klaagden de sociaal-democraten Cramer en Mendels en de vrijzinnig-democraat Slingenberg. Had de vrijheidsbonder De Muralt twee in de Kamer van honderd aangebrachte wijzigingen in het bijzonder toegejuicht, wijl zij z.i. aan het aanvankelijk ontwerp de tendenz ,,Indië los van Nederland!'' hadden ontnomen, gaf hij aan de thans in de wet neergelegde regeling van de verhouding tusschen Kroon en Gouverneur-Generaal en aan de nu vastgestelde samenstelling van den nieuwen Volksraad verre de voorkeur boven hetgeen de minister van koloniën aanvankelijk had voorgesteld, het critiseerend trio betoogde precies het tegendeel en duchtte als gevolg van deze wijzigingen toeneming van de ,,non-coöperation''-beweging. In het bijzonder de regeling, welke aan de Nederlanders in den Volksraad de volstrekte meerderheid verzekert (volgens Mr. Slingenberg zelfs een achteruit-

gang vergeleken bij wat wij tot dusver kenden), bleek de heeren Cramer en Slingenberg hoogelijk te ergeren; laatstgenoemde doelde niet in de laatste plaats daarop, toen hij deze herziening ,,een hoon jegens de inheemsche bevolking en een aanfluiting van de Grondwetsherziening van 1922'' noemde. Dit laatste betwist minister De Graaff; wel erkent hij, dat hier niet gesproken kan worden van vervulling van de in 1918 door den toenmaligen landvoogd gedane ,,eigenmachtige beloften''. Dit had hij ook reeds in de memorie van antwoord aan de Eerste Kamer toegegeven, waarin het volgende te lezen staat: ,,De ondergeteekende wenscht dit wetsontwerp ook niet beschouwd te zien als een inlossing van de belofte, in 1918 namens den toenmaligen landvoogd aan den Volksraad gedaan. De strekking is geene andere dan uitvoering te geven aan de nieuwe over de koloniën handelende grondwettelijke voorschriften. Het feit, dat dit wetsontwerp, te zamen met de bestuurshervorming, zich ongeveer over hetzelfde terrein uitstrekt als door den Gouverneur-Generaal van Limburg Stirum geschetst in zijn rede tot installatie van de commissie-Carpentier Alting, behoeft tusschen het een en het ander zoodanig rechtstreeksch verband niet te leggen.'' Hieraan dient te worden toegevoegd, dat de heer De Muralt ook ditmaal weder op grond van particuliere uitlatingen van graaf Van Limburg Stirum te kennen gaf, dat deze laatste thans zelf niets meer moet hebben van opdringing van parlementaire regeeringsvormen aan landen, die er nog niet rijp voor zijn, en dat de katholieke afgevaardigde Mr. Janssen zich eveneens op het standpunt had gesteld, dat men geen rekening had te houden met tegengesproken verwachtingen, welke zouden zijn opgewekt in 1918 door den toenmaligen Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië.

Tal van punten, welke in de Tweede Kamer aanleiding tot ampele gedachtenwisseling (de wetgevende raad alias het college van gedelegeerden, het kiesrecht, de beteekenis van den wetgevenden arbeid en het budgetrecht enz.) worden ook in onzen senaat vrij uitvoerig besproken. Een scherpe, tamelijk persoonlijke aanval op minister De Graaff verlevendigde de belangstelling op den tropisch-warmen Woensdag (10 Juni), waarop de beraadslagingen in de kamer van vijftig een aanvang hadden genomen. Mr. Mendels hield dit requisitoir en trachtte aan te toonen, dat de wijze, waarop de minister tegenover de Eerste Kamer wijzigingen goedpraatte of als onbeduidend voorstelde, waarover hij zich vroeger gansch anders had uitgelaten, niet door den beugel kon! ,,Wij kunnen ook de stukken lezen'' — aldus de sociaal-democratische afgevaardigde — ,,en de minister moet niet denken, dat hij hier te doen heeft met eenige onbenullige kwajongens met wie hij kan doen wat hij wil. Het komt niet te pas dat een bewindsman zoo speelt met wat hij zelf gezegd heeft in de andere Kamer.''

De heer Cramer was rustiger in zijn critiek, maar natuurlijk stemde hij ook tegen evenals de overige sociaal- en vrijzinnig-democraten. Met 27 tegen 10 stemmen ging het wetsontwerp er op 11 Juni door.

Binnenkort zal dus de ervaring het antwoord kunnen geven op de vraag, of de critici al dan niet overdreven hebben. Overigens meent een uitermate bezadigd man als de anti-revolutionaire afgevaardigde De Waal Malefijt, dat men het hierbij niet mag laten. Hij namelijk is een warm voorstander van ,,krachtige doorvoering der decentralisatie'' en in dit opzicht heel wat optimistischer dan vele anderen. ,,Hoe meer de provinciën voor haar rekening krijgen, des te kleiner zal het getal ordonnanties worden en des te lichter de taak voor het college van gedelegeerden.'' Ja, deze oud-minister is zelfs van meening, ,,dat deze wet alleen dan geen fiasco zal blijken, wanneer te gelijk met kracht aan de Bestuursreorganisatie de hand wordt geslagen en aan de ontwikkeling der provinciën de hoofdaandacht der regeering wordt gewijd.''

Over de nieuw in te stellen provincie West-Java (een ,,provincie'' met ruim 9 millioen inwoners en dus niet precies wat Nederlanders onder dien term plegen te verstaan) heeft ook de heer Cramer gesproken. Hij echter deed dit vooral om te waarschuwen tegen de verwezenlijking van het plan van den tegenwoordigen regeeringscommissaris voor de bestuurshervorming, prof. Stibbe, om in tegenstelling met zijn voorganger Mr. Cohen, aan het Europeesche element in den provincialen raad meer stemmen toe te kennen dan aan het inlandsche(22 tegen 18). De heer Cramer hoopte, dat de minister althans Insulinde zou willen ,,behoeden voor dergelijke slechte gevolgen van een door de Tweede Kamer in een duister moment genomen beslissing'' (meerderheid van Europeanen in den Volksraad).

In een bij uitstek helder moment, meent daarentegen de heer De Muralt. Ja, daarover worden deze heeren het toch niet eens.

De zelfbesturende landschappen in de Residentie Timor en Onderhoorigheden,

DOOR

L. J. VAN DIJK.

(Vervolg en slot van pag. 540).

OENALE (Roti) is in 1916, met Dehla, vereenigd tot één landschap Bolahaloe. De laatste radja's van Oenale waren: Messah Giri 1844— 1868; Jacob Messah Giri 1869—1895; Soleman Messah Giri 1896—1901; Tobias Messah Giri 1901—1911.

OEPAO (Roti) had als laatste radja's: Liman Sjioen 1844—1868; Josef Sjioen 1869—1896; Frederik Sjioen 1897—1912.

In 1912 is Oepao met Renggo vereenigd tot één landschap Noesalai, onder bestuur van Frederik Sjioen.

PALEMALAMBA (Soemba) had als laatste radja: Oemboe Wiendi Tanang Oendjoe 1893—1912.

In 1912 is het, met Watoepele, vereenigd tot één landschap Melolo.

PANDAI (Pantar) is o.a. geregeerd door de radja's: Slamat 1848—1877; Benhoekoe 1878—1900; Sinoe (wd.) 1901—1918.

In 1918 is Pandai, met Blagar, vereenigd tot één landschap Pantar Matahari Naik.

PANTAR MATAHARI NAIK (Pantar) is in 1918 ontstaan door de vereeniging van de landschappen Blagar en Pandai. Het wordt bestuurd door: Koliamang Wono 1919—...

PEKAT (Soembawa) is geregeerd door de volgende vorsten: Intschied 1675—...; Korreh (Abdoel Tjillih Mandarsjah Djeneli) 1707—...; Abdoel Rachman 1765—...; Abdoel Alim ...—1794; Abdoel Mohamad 1794—...; Dera (Daeng Malaba) ...—1837.

Het rijkje is in 1815 door eene uitbarsting van den berg Tambora geheel verwoest. In 1886 is het noordelijk gedeelte van Pekat gevoegd bij Sanggar en het zuidelijk gedeelte bij Dompo.

POEREMAN (met Erana) (Alor). De laatste radja's zijn: Malaekari 1892—1917; Besi Lakoe 1918—...

RAI DJOEA (Sawoe). Dit eiland is bestuurd door de volgende radja's: Ama Messe Tarie 1830—1868; Ama Loni Koedji 1869—1915; Ama Medo Lai 1916—1918.

In 1918 is Rai Djoea gevoegd bij het landschap Sawoe.

RARA (Soemba) is in 1915 toegevoegd aan het landschap Kodi Bengedo-Kodi Belagar.

RENDI (Soemba) had als laatste radja's: Oemboe Hina Maroemata alias Oemboe Hina Hadoe 1893—1918; Oemboe Lili Kani Praing, ook genaamd Oemboe Raraloenggi 1918—...

In 1912 is Rendi vergroot met een deel van het landschap Menjeli, terwijl het in dat jaar bij Waidjeloe gevoegde andere deel van Menjeli in 1916 eveneens bij Rendi is gevoegd.

RENGGO (Roti) is o.a. geregeerd door de radja's: Bay Ama Taelima 1830—1873; Nahoen Leli 1874—1877; Talima Daoed 1878—1888; Petrus Nahoem Leli 1889—1911.

Sedert 1912 is Renggo vereenigd met Oepao tot één landschap Noesalai.

RIOENG (Flores). Radja's van Rioeng zijn: Dondo Poea Renggo 1890—1893; Sila Poea Petter 1894—1917; Petter Sila, ook genaamd Poea Mimak 1917—...

ROEA (Soemba). Radja van Roea was o.a.: Oemboe Sau 1892—1897.

In 1913 is Roea gevoegd bij Wanokaka.

ROTE TALADA (Roti) is in 1918 gevormd door samenvoeging van de landschappen Korbafo, Lomakoli en Karadjaän IV; in 1919 is Lelenoek er aan toegevoegd. De eerste radja is: Christiaan Jeremias Michiel Amalo 1918—...

SANGGAR (Soembawa) bestaat uit de kampongs Blambo, Tloko en Koré zoomede (sedert 1866) uit het noordelijk gedeelte van de in 1815 verwoeste rijkjes Tambora en Pekat. Het sloot in 1858 het eerste contract met Holland. Het rijkje is door de volgende vorsten bestuurd: Kalongkong Hasan Oedin ...—1704; Daing Pamalie 1704—...; Mohamed Dja Hoatang 1765—...; Adam Saphie Oellah ...—1790; Mohamed Soleiman 1790—1805; Ismael Ali Loe Djang 1805—...; Daeng Malaba ...—1845; Karie Daeng Leo (regent) 1845—1850; Mangga Daeng Manasse 1850—1869; La-Kamena Daeng Andjong 1869—1900; Abdullah 1900—...

SAWOE (Sawoe), in 1915 ontstaan door samenvoeging van de landschappen Seba, Mesara en Timoe, is in 1918 vergroot met de landschappen LiaE en Rai Djoea. De eerste radja van Sawoe is: Samuel Thomas Djawa 1916—...

SEBA (Sawoe) is geregeerd door de volgende radja's: Ama Loni

Djara 1830—1859; Ama Dima Talo 1859—1863; Ama Nia Djawa 1864—1868; Ama Doekoe Kahoe 1869—1881; Lazarus Rosie Djawa [1]) 1882—1889; Alexander Rihi Djawa 1890—1901; Elias Loedji Radja Pono 1901—1906; Samuel Thomas Djawa 1907—1915.

In 1915 is Seba, met eenige andere landschappen, gevormd tot één landschap Sawoe, onder bestuur van Samuel Thomas Djawa voornoemd.

SILAWANG (Timor) had als radja's aan het bewind: Nai Atok 1834—...; Datoe Maoek 1900—1914; Ani Berek 1914—1916.

In 1916 is Silawang, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Beloe Tassi Fettoh.

SIKKA (Flores) is in 1851 door Portugal aan Nederland afgestaan. Radja's van Sikka zijn: Domingo —; Louis —; Thomas ...—1878; André Ximines da Silva 1878—1898; Josephus da Silva alias Non Meak 1898—1921; Thomas da Silva 1922—....

SOEDOE (Soemba) is in 1913 gevoegd bij het landschap Lewa. Het is het laatst bestuurd door den radja van Taboendoeng: Oemboe Toenggoe Namoe Paraing 1901—1913.

SOEMBAWA (Soembawa) sloot het eerste contract met Holland in 1674. Het bestaat uit een deel van het eiland Soembawa, namelijk alles ten westen van het landschap Dompo, benevens de eilanden Dewa, Boeraang, Rakit, Depi, Tai Kebo, Lipan, Santigi, Natoe, Dempoe, Tangar, Tapan, Ngali, Batoe, Liang, Dengar, Majo, Medang, Kramat, Kramoedoe, Pandjang, Range, Kaoeng, Kalong, Lawang, Bilang, Kili, Pasaran, Oelar, Batoe, Njamoe, Poejin, Radja Kepeng en Koewoe. Soembawa erkende in 1858 de Nederlandsche souvereiniteit. Sultans van Soembawa zijn: Datoe Loka 1701—...; Datoe Taliwang ...—1734; Mohamed Kahan Oedien 1734—1758; Krain Ajan Djene (sultane) 1758—1762; Datoe Tjerewe 1762—1763; Mappa Tjonga (Moestapha) —: Hasan Rachied ...—1791; Saijeh Oedin (sultane) 1791—1796; Mohamad Kahaloedingsa 1796—...; Manjarala 1820—...; Amaroellah 1837—1883; Mohamed Djalaoedin 1883—...

SONBAIT (GROOT-) (Timor) besloeg bijna geheel Zuid-Timor. De laatste keizers (leoerai's) waren: Daniel Taffi 1756—...; Nia Sobeh ...—1868; Nassoe Molloh 1870—1885.

Na den dood van Nassoe Molloh is het rijk uiteengevallen in de landschappen Amakono en Mollo.

SONBAIT (KLEIN-) (Timor). Keizers (leoerai's) van dit rijkje waren: Messin Nisnoni 1842—1866; Pieter Messi Nisnoni 1867—

---

[1]) Broeder van Ama Loedji Dimoe van Melolo.

1875; Isoe Nisnoni 1875—1890; Sait Mis Nisnoni 1891—1904; Bastiaan Mis Nisnoni 1905—1911.

In 1907 is Klein-Sonbait, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het landschap Koepang.

TAIMANOEK (Soemba) is de vroegere naam van Kanatang.

TABENOE (Timor) is geregeerd door de volgende radja's: Nai Kobe 1756; Nai Nobeh 1850—1873; Hanoch Tanof 1874—1895; Jacob Tanof 1896—1901; Daoed Hanoch Tanof 1902—1917.

In 1917 is Tabenoe, met eenige andere landschappen, gevormd tot één nieuw landschap Koepang, onder Daoed Hanoch Tanof, die echter spoedig overleed en opgevolgd is door Nicolaas Nisnoni.

TABOENDOENG (Soemba) is geregeerd door de radja's: Oemboe Woongi Sama Taki 1892—1897; Oemboe Toenggoe Namoe Paraing 1900—1918; Oemboe Ndai Liti Ata 1918—...

Van 1901—1913 was Toenggoe Namoe Paraing tevens bestuurder van de landstreken Kambera, Bata Kapedoe, Soedoe en Kadoemboe.

TAHAKAI (Timor) is, na afstand door Portugal, in 1916 gevoegd bij het landschap Beloe Tassi Fettoh.

TAKAIP (Timor) behoorde vroeger tot het rijk Groot-Sonbait. De laatste bestuurder van Takaip is: Nai Fai Taiboko ...—1912.

In 1912 is Takaip, met eenige andere landschappen, gevormd tot één nieuw landschap Fatoe Leo.

TALAE (Roti) had o.a. de volgende radja's aan het bewind: Pena Detan 1830—1868; Jacob Pena Detan 1869—1889; Isak Jacob Pena Detan 1890—...; Petrus Mezak Saudalé ...—1911.

In 1911 is TalaE, met Lole, Keka en Bokai, vereenigd tot één landschap Karadjaän Ampat.

TAMBORA (Soembawa) is door de volgende vorsten bestuurd: Kalonkong 1675; Diamaloedin ...—1687; Nila an eddin 1687—1701; Damala (Daeng Mamangon) 1701—1726; Abdoel Rachman 1726—1748; Djenelie Kadingding 1748; Abdoel Said 1748—...; Abdoel Rachid Tadjoel Arifin 1792—1800; Mohamed Tadjoel Masahor 1800—1801; Abdoel Gafrer 1801—...; Lolo Marso ...—1843; Amarola 1843—...

In 1815 is het rijkje door eene uitbarsting van den berg Tambora geheel verwoest. In 1866 is het zuidelijk gedeelte van Tambora gevoegd bij Dompo en het noordelijk gedeelte bij Sanggar.

TANAH MARINGE (Soemba) had als radja aan het bewind o.a.: Oemboe Dingleatoe 1892—1902; Ratoe Dingleatoe 1903—1913.

In 1913 is het bij Wadjewa gevoegd.

TANAH KOENOE V (Flores) is in 1915 ontstaan, door de samenvoeging van de landschappen Nggela, Wolo Djita, Mboeli, Ndoeri

en Lise. De eerste radja is: Rasi Wanggo, alias Pius 1915—1924.

In 1924 is het landschap met het landschap Ndona en de Ende'sche gemeenschappen Boa Feo en Mao Tenda vereenigd tot één landschap Lio.

TANAH REA (Flores) is geregeerd door: Kakadoepa alias Oewa Ramba ...—1916; Hadji Abdul Madjid, ook genaamd Adji bin Kalama (waarnemend, tijdens de minderjarigheid van den radja Oete) 1917—1923.

In 1924 is het landschap opgeheven en zijn gebied verdeeld over de landschappen Ende en Nageh.

TANAH RIWOE (Soemba) is in 1913, met Bola Bokat en Memboro, vereenigd tot één landschap Memboro.

TEFNAI (Timor) is geregeerd door: Sane Atoean, Nomes Waat, Oni Witi Molo, En Bani, Koene Pautolak en Taset None ...—1912.

In 1912 is Tefnai, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één landschap Fatoe Leo.

TERMANOE (Roti) is geregeerd door de volgende radja's: Fanggidai Kioek 1852—1859; Michiel Keloeana 1860—1875; Stephanus Paulus Amalo 1876—1887; Salmon Pella 1888—1892; Johannes Jeremias Amalo 1894—1908; Johannes Jeremias Michiel Amalo 1909—1912.

In 1912 is Termanoe vereenigd met Baä tot één landschap Lomakoli, hetwelk in 1918, met eenige andere landschappen, is samengevoegd tot één landschap Rote Talada, onder bestuur van Johannes Jeremias Michiel Amalo.

THIE (Roti) is door de volgende radja's bestuurd: Thobias Messak 1844—1853; Batoe MoE 1854—1859; Paulus Messak 1860—1881; Jonas Nicolaas Messak 1882—1907; Salmoen Messak 1909—1917; David Jacobis Messak 1918—1922; Christiaan Jeremias Michiel Amalo (tijd.) [1]) 1922—...

TIMOE (Sawoe) had als laatste radja's: Ama Sillie Saba 1851—1858; Ama Lai Daga 1859—1868; Ama Piga Djara alias Eduard Djara Soedji 1869—1910.

In 1911 kwam Timoe met Seba onder één bestuurder (Samuel Thomas Djawa van Seba). In 1915 werden Timoe, Seba en Mesara vereenigd tot één landschap Sawoe.

TRONG (Adoenara) is bestuurd door: Maukemat 1851—1857; Liwang 1858—1877; Patimana Pekok 1878—1879; Kam A Liwan 1880—1891; Patieng Belo 1892—1920; Kapitan Poera 1921—...

---

[1]) Bestuurder van Rote Talada.

WADJEWA (Soemba). De laatste radja's zijn: Oemboe Ngilaki-i 1892—1912; Oemboe Pati 1912—...

Tanah Maringe is in 1913 aan Wadjewa toegevoegd.

WAI BANGGA (Soemba) is in 1913 bij Laoeli gevoegd.

WAIDJELOE (Soemba). Radja's zijn: Oemboe Gaba 1892—1898; Oemboe Tangga Teoel Atakawawo 1899—...

Van 1912—1916 was een deel van Menjeli aan Waidjeloe toegevoegd, waarna dat deel naar Rendi overging.

WAIKALE (Timor) is in 1916, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Malakka. De laatste radja van Waikale was: Baria Nahak.

WAIWIKO (Timor) is in 1916, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Malakka. De laatste radja van Waiwiko was: Kaberan Dok.

WANOKAKA (Soemba). Radja's van Wanokaka zijn: Loedjoe Meramba Dangoe ...—1912; Bodjoe Padeda 1915—...

In 1913 is Wanokaka vergroot met het landschap Roea.

WATOEPELE (Soemba) is in 1912, met Palemalamba, vereenigd tot één landschap Melolo. De laatste radja van Watoepele was: Oemboe Hia Hamatake.

WOLO DJITA (Flores) is in 1915, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Tanahkoenoe V.

VARIA.

HET AMERIKAANSCH-NEDERLANDSCH GRENSGESCHIL.

In het artikel, betreffende het geschil over het eiland Miangas, opgenomen in *D. I. G.* van Februari, werd reeds melding gemaakt van een vondst in het Landsarchief te Weltevreden (blz. 130, zie ook Mei-aflevering, blz. 427), die het bewijs heeft gebracht, dat Miangas in 1800 al tot het Nederlandsch territoir behoorde. Een nader bericht voegt hieraan toe, dat het eilandje vroeger heeft toebehoord aan Radja Taboekan, wiens gebied een deel van de bezittingen van den Nederlandschen staat is geworden na de likwidatie van de Oost-Indische Compagnie. Hierin ligt dan zelfs opgesloten, dat het voordien ook al tot het gebied der Compagnie gerekend werd.

NEDERLAND—INDIË EN HET INTERNATIONAAL PENITENTIAIR CONGRES.

Ook in verband met het in deze aflevering van *D. I. G.* voorkomend artikel: Is ook voor Indië een psychopathen-wet noodig?, van de hand van den heer J. F. C. Nienhuis, lijkt 't van bijzonder belang hier aandacht te vragen voor het in Augustus a.s. te Londen te houden Internationaal Penitentiair Congres. Tot de daarvoor officieel aangewezen vertegenwoordigers van de Nederlandsche regeering behoort de heer Nienhuis.

Niet lang geleden, in Maart of April j.l., gaven de Indische bladen het antwoord van de Indische Regeering op eenige door het Volksraadlid, den heer Aay gestelde vragen over het benoemen van vertegenwoordigers der Indische Regeering ter bijwoning van Internationale Congressen waar onderwerpen worden behandeld, die ook voor Indië van belang zijn. De Indische Regeering heeft toen o.m. gezegd, dat de staatsrechterlijke verhouding tusschen Nederland en Indië niet toeliet afzonderlijke vertegenwoordigers van de Indische Regeering te benoemen. Het was echter den laatsten tijd gebruik en hiermede zou worden voortgegaan, het daarheen te leiden, dat bij alle Internationale Congressen als onderwerpelijk bedoeld steeds onder de vertegenwoordigers der Nederlandsche Regeering iemand zou zijn met Indische ervaring van de te behandelen onderwerpen.

Dat het de Indische Regeering ernst was met deze toezegging is ook thans weer gebleken. Het is op Haar voorstel, dat de heer Nienhuis bij K.B. van 27 Mei j.l. benoemd is tot vertegenwoordiger van de Nederlandsche Regeering bij het in Augustus te houden 9de Internationale Penitentiaire Congres. Bij de vorige 8 congressen was dit nog niet gebeurd, hierbij zij echter ook aangeteekend, dat het laatste congres in 1905 is gehouden en het Gevangeniswezen in Nederlandsch-Indië toen nog niet gereorganiseerd was.

PAPA VAN DER STEUR.

De directeur van het Opvoedingsgesticht ,,Oranje-Nassau'' te Magelang, de bekende papa van der Steur heeft 't hier volgende aan eenige bladen doen toekomen.

Indien God mij het leven spaart hoop ik 10 Juli e.k. mijn 60sten verjaardag te vieren, waarvan ik 32 jaren in Indië gewerkt heb. Deze en gene heeft mij gevraagd, of ik ook een wensch had tegen dien tijd. Ja! Uitdrukkelijk verzoek ik elk, die dit leest mij niets voor dingen, welke ik toch niet gebruiken kan, te geven. Ik heb liever niets voor mezelf. Maar hier hebt gij een wensch. Ik had vroeger het geluk twee fondsen te kunnen vormen voor mijn gesticht: een Suppletiefonds, en een Studiefonds; van dat Studiefonds hebben wij tot heden alleen de rente gebruikt, maar van het Suppletiefonds hebben wij gedurende de laatste moeilijke jaren veel geplukt; voor de tekorten, alleen in 1924 gebruikten wij *f* 17,000 van het Suppletiefonds, zoo ben ik er in één jaar geheel door, daar is het ook voor. Edoch, het is verbazend ingekrompen. Nu heb ik dezen wensch. Laat elk, die dit kan, mij op mijn 60sten verjaardag als een geheel extra gift 60 centen geven voor mijn Suppletiefonds, maar dan ook liefst alleen omstreeks die datum. Wie kan dat nu niet doen? Er zijn maar weinig menschen, welke dat niet kunnen en als zeer velen dit doen, dan wordt het een kapitaaltje, waar ik in tijd van nood, weer uit kan putten. Maar het beste is dan, dat bijvoorbeeld groepjes van 10 menschen elk 60 cent geven en op een postwissel verzenden. Jammer van de port als elk 60 cent alleen stuurt. Ik heb nu 800 kinderen en ieder begrijpt, hoeveel daarvoor noodig is en ook, dat voor zulk een groot gesticht een Suppletiefonds geen overdaad, en versterking van dit fonds urgent is.

Mocht er deze of gene rijke zijn, die denkt dat het een beleediging is 60 cent te vragen en die iets bepaalds wil geven, welnu ik heb nog een wensch en dat is *niet* een personen auto, geen luxe ding, maar een *vrachtauto*, die wil ik wel gaarne hebben. Ten eerste voor de menage-inkoop op de passer voor 800 kinderen, ten tweede om goede-

ren van het station te halen, ten derde om in vacantiedagen een paar banken op te zetten voor bijvoorbeeld een 20-tal kinderen voor uitstapjes, vervolgens om werkstukken te halen en thuis te brengen. Ik leid dan een jongen op om te chauffeeren en als deze jongen bekwaam is, weer een ander, zoo leert een aantal smidsjongens een vrachtauto besturen.

Laat nu eens niemand vragen: ,,Is Pa van der Steur Roomsch of Protestantsch, Gereformeerd of Modern?'', maar alleen helpen aan die twee dingen: versterking van het Suppletiefonds door 60 cent te geven en eene vrachtauto. Elkeen weet dat ik Protestantsche Godsdienstleeraar ben maar ik voed de kinderen *niet* Sectarisch op. Vrijheid blijheid. Laat elk als hij groot is God dienen naar de inspraak van eigen hart. Ik leer ze, dat de Godsdienst de bron is van deugd en moed, van zielenadel, de hefboom om zich op te heffen boven het stof. En verder. De eenige troost in leven en in sterven. Daar kan immers elk welwillend mensch in helpen welke richting hij of zij ook toe gedaan is.''

Gaarne steunen wij het verzoek van den man, die zooveel deed voor degenen, die in Indië het slachtoffer zijn van anderer gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel.

In Nederland hebben de redactie van *Het Vaderland* en het H. B. van de Vereeniging ,,Oost en West'' zich bereid verklaard gelden in ontvangst te nemen.

HET INDISCHE GOEDERENGELD.

De Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië heeft naar aanleiding van de ontwerp-ordonnantie op het goederengeld en van het daarbij behoorende ,,algemeen goederengeld-reglement'' een adres gericht tot den minister van koloniën.

Het hoofdbezwaar van den Ondernemersraad tegen de ontworpen ordonnantie is, dat men aan de hand daarvan in het minst niet kan nagaan, welke de financieele consequenties dezer heffing voor den handel zullen zijn.

Dit ontwerp blijft het antwoord schuldig op alle vragen van essentieel belang, zooals: in welke havens het goederengeld geheven zal worden; welke goederen er aan zullen zijn onderworpen; volgens welk tarief het recht geheven zal worden; of er klassificatie zal zijn, en, zoo ja, welke grondslag daarbij gelden zal; volgens welk criterium de bijzondere vrijstellingen van het recht zullen kunnen worden verleend, en of voor sommige soorten van goederen een andere maatstaf voor de bepaling der hoeveelheid zal kunnen worden aangewezen.

De Ondernemersraad meent zijn principieele bezwaren tegen deze heffing, welke reeds eerder ter kennis van den minister werden gebracht, onverkort te moeten handhaven. Die bezwaren zijn in geen enkel opzicht ondervangen door de voorgestelde uitwerking der regeling. Integendeel, zij zijn er door vergroot. Dit ontwerp demonstreert helderder dan eenig theoretisch betoog de groote staatsrechtelijke en economische gevaren aan deze heffing verbonden. Het zal ondanks eventueele pogingen tot verbetering, naar het oordeel van den raad, steeds blijven lijden aan zijn vitium originis.

„PERSINGGAHAN",

tehuis voor N.-I. bedienden in den Haag (v. Boetzelaerlaan 2).

Over deze, door de Ver. Oost en West in het leven geroepen, instelling, brengt het *Kol. Wkbl.* van 11 Juni het verslag 1924. Het komt ons nuttig voor er 't een en ander aan te ontleenen, om het bestaan en de werkwijze van deze, door het Rijk gesubsidieerde, inrichting in al ruimer kring te doen waardeeren.

Financiën. De gezamenlijke inkomsten bedroegen *f* 10.848.70 en de uitgaven *f* 10.677.42, zoodat de exploitatierekening sloot met een voordeelig saldo van *f* 171.28.

Huisvesting. In 1924 werden in het Tehuis 101 bedienden voor korter of langer tijd opgenomen, n.l. 92 vrouwelijke en 9 mannelijke. In 1923 waren deze getallen respectievelijk 107 en 11. Het gezamenlijk aantal verblijfdagen bedroeg 2837, tegen 2730 in het vorige jaar.

De gezondheidstoestand was weder gunstig; slechts voor één baboe moest opneming in het Stedelijk Ziekenhuis worden gevraagd.

Gezellig Samenzijn. Bij gebreke van genoegzame gelegenheid om in betrekking naar Indië terug te keeren was het aantal bedienden, dat in noodhulpdiensten in 's-Gravenhage werkzaam was, dit jaar nog al groot, met het gevolg dat de recreatiezaal des avonds voller was dan ooit; het gebeurde vaak dat er in de veertig bijeen waren. Bij bijzondere gelegenheid, als bijv. Nieuwjaar, slamatans voor naar Indië terugkeerende baboes of ter herdenking van in Den Haag overleden bedienden, waren er meermalen over de 70 bijeen.

Arbeidsbeurs. De opgenomen bedienden zijn, op enkele uitzonderingen na, allen door tusschenkomst van het Tehuis aan een familie voor de terugreis geholpen. De uitzonderingen betreffen één jongen en twee baboes die voor rekening van de families, waarmede zij herwaarts gekomen waren, als passagiers naar Indië zijn teruggekeerd; en één baboe, die niet meer in staat was dienst te doen en daarom

als zijnde zonder middel van bestaan, voor rekening van het Departement van Koloniën, naar haar land is teruggezonden.

In totaal kwamen 420 aanvragen om bedienden binnen. Aan die om een baboe voor de terugreis kon bijna altijd worden voldaan; slechts wanneer een baboe verlangd werd, die zonder handgeld wilde meegaan, kon het Tehuis niet altijd helpen. Daarentegen kon aan aanvragen om een baboe voor noodhulp hier te lande lang niet altijd worden voldaan. De vraag naar die baboes overtreft nog steeds verre het aanbod.

Hulp en Raad. Voor verschillende gevallen waarbij sprake was van mishandeling van baboes, inhouding van loon, te zwaar werk, opgesloten houden in huis e.a. is de tusschenkomst van „Persinggahan" zelden tevergeefs ingeroepen. Omgekeerd echter ook voor klachten omtrent misdraging, oneerlijkheid, luiheid en onbetrouwbaarheid van bedienden. Sommigen waren daarom zelfs uit hun dienst ontslagen en moesten derhalve in het Tehuis opgenomen worden. Soms werd een baboe zwervende gevonden en door de politie of door andere naar Persinggahan gebracht.

Uit de voorbeelden, welke het verslag ter illustratie opneemt, blijkt dat de werkzaamheid zich niet uitsluitend tot het tehuis in den Haag beperkt, maar tot zekere hoogte een toeziende voogdijschap over de Indische bedienden in het geheele land omvat.

DOCUMENTAIRE FILMS VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

De wenschelijkheid onze koloniën, meer in het bijzonder Nederlandsch-Oost-Indië, wat betreft land en volk in film te brengen, is zoohier te lande als in Indië zelf, jaren terug reeds herhaaldelijk te kennen gegeven.

Eenige bekende personen in ons land hebben gemeend dat thans het tijdstip aangebroken is te meer daar veel in Indië aan het verdwijnen is, om stappen te doen tot de oprichting van de N.V. Nederlandsch-Indische Film Maatschappij, met een maatschappelijk kapitaal van *f* 200,000, waarvan de helft geplaatst.

De raad van commissarissen van de N.V. bestaat uit de volgende personen: H. B. A. Swart, luit.generaal b.d., oud-vice-president van den raad van Indië, pres.; Ir. L. J. M. Feber, lid der Tweede Kamer, secretaris; Ir. M. C. E. Bongaerts, hoofdingenieur-directeur van den Rijkswaterstaat, lid der Tweede Kamer; G. J. Houtsma, oud-president van de Factory der Ned. Handel-Mij., oud-directeur van de Bank voor Indië; A. Voskuil, oud-gedelegeerde in Nederlandsch-Indië der Mij. Sentanen Lor c.s.; W. H. Idzerda, oud-pri-

vaat-docent in de Fotografie aan de Technische Hoogeschool te Delft, terwijl tot directeur is gekozen de heer B. D. Ochse, directeur der N.V. Nederlandsche Maatschappij voor Cinematografie, Filmfabriek Polygoon te Haarlem.

De heer L. van Vuuren, oud-directeur van het Encyclopaedisch Bureau van Nederlandsch-Indië, lector aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam, verklaarde zich bereid als adviseur van de Nederlandsch-Indische Film Mij. op te treden.

De minister van Binnenl. Zaken en Landbouw en die van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, hebben hun sympathie en moreelen steun toegezegd, terwijl de minister van Koloniën zijn volle medewerking heeft toegezegd in dier voege, dat hij zich bereid heeft verklaard de Mij. te introduceeren bij de Indische regeering.

De cinematografische werkzaamheden in Indië zullen worden uitgevoerd door den bekenden film-operatuur I. A. Ochse.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Juni 1925.

INHOUD.

De beteekenis van de verplaatsing van den hoofdbestuurszetel van Boedi-Oetomo. — Het nieuwe aspect der volksbeweging. — Het middelpunt van de Pasoendan. — Nederlandsche en Indische leeningen. — Volkshuisvesting in Deli. — Filmverderf en Fiscale paedagogie. — De actie tegen de Javaansche filmvereeniging. — Indisch Bronbeek te Bandoeng. — Een Lyceum te Batavia? — Toeristen en Indië. — De Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij in 1924. — Nederlandsch-Indisch Vakverbond.

De beteekenis van de verplaatsing van den hoofdbestuurszetel van Boedi-Oetomo. Na van de medio-April gehouden jaarvergadering van Boedi-Oetomo verslagen gegeven te hebben, wijdde *De Loc.* van 18 April aan het Solosche congres nog een beschouwing. De aanhef daarvan luidde:

„Het geloof in de toekomst der Inlandsche beweging, hetweik inhoudt het geloof in de mogelijkheid om een belangrijk deel van het Inlandsche volk op te wekken tot actieve belangstelling voor de vraagstukken, van welke oplossing de ontwikkeling van de Indische samenleving afhangt, is in de laatste jaren op menige zware proef gesteld.

Van een groeiende belangstelling aan Inlandsche zijde voor de kwesties, welke over de naaste toekomst beslissen, is geen sprake. Wel van het tegendeel.

Verschilende groepen uit de Inlandsche samenleving, welke eertijds een groote belangstelling aan den dag legden voor allerlei aangelegenheden het landsbelang betreffend, trokken zich meer en meer terug tot dadenloosheid en een periode van politieke rust trad in, welke zich kenmerkte door den schijndood van zoogoed als iedere Inlandsche politieke vereeniging. Daarna ving de S.R.-tijd aan. Groote massa's „bedronken" zich op vele vergaderingen aan geestdriftige redevoeringen, welke in overvloedige hoeveelheden werden toegediend. Tot een actieve belangstelling bracht het echter ook hier alleen een heel kleine groep. De rest was passief, onderging de speeches, zonder er verder noemenswaard op te reageeren".

Na de oorzaken, die tot dit negatief resultaat geleid hebben, aangegeven te heben, kwam *De Loc.* op de jaarvergadering zelf.

,,Het nu afgetreden hoofdbestuur was min of meer moedeloos op het resultaat van 8 jaren politieke actie: bijna niets was bereikt. De vereeniging wordt voor revolutionnair aangezien. Wat kunnen we doen? De politiek actie op het tweede plan brengen en ons meer gaan concentreeren op cultureele ontwikkeling, adviseert het H.B. Dat advies bevredigt eigenlijk niemand. Verschillende afdeelingen droegen hare afgevaardigden op tegen het H.B.-voorstel in te gaan en op versterking der politieke actie aan te dringen''.

Een nieuw H.B. kreeg bij zijn geboorte de cultuur-motie mede.

,,Deze is echter zoo gesteld, dat men er vrijwel mee doen kan wat men wil. De personen van het nieuwe bestuur zijn er intusschen borg voor, dat zij niet zal worden opgevat als een aanwijzing om de politieke actie op den achtergrond te dringen.

Wanneer het huidige hoofdbestuur uit de discussies op het Solosche congres geleerd heeft, dat de cultureele opheffing, noodig voor de bereiking der nationale onafhankelijkheid, mede gediend wordt door actief deelnemen aan het politieke leven overal waar dit zich uit, dan zullen de Solosche discussies voor B.-O. een nuttige les inhouden, waarvan niet alleen B.-O., maar ook Indië zal profiteeren''.

,,Een ander belangrijk punt was dat betreffende het nationaal onderwijs. Hieromtrent is een prae-advies uitgebracht, dat op het congres werd toegelicht, becritiseerd en aangevuld.

Bij de discussie over dit onderwerp werd, evenals bij de besprekingen over cultuur en politiek, vooral de aandacht gevestigd op het verschil tusschen het Oosten en het Westen. Op de talrijke punten van overeenkomst zouden wij hier even willen wijzen en wel eerstens op dit, dat onderwijs, volksonderwijs in de allereerste plaats, middel is ter bereiking van een hooger welvaartspeil. Dit geldt voor het Oosten zoogoed als het voor het Westen gegolden heeft. Men behoeft nog geen historisch-materialist te zijn om aan te nemen, dat tusschen welvaart, cultureele ontwikkeling en onafhankelijkheid een vrij nauw verband bestaat. Het afgetreden B.- O.-bestuur vergat dit o.i. wel eens wat heel veel bij zijn betoog, waarin de school vooral als instrument voor de opvoeding tot onafhankelijkheid werd beschouwd. De verschaffing der geestelijke middelen tot hoogere welvaart zal zeker in onzen tijd niet op den achtergrond gedrongen mogen worden. Iedere tendenz in die richting zal zich ongetwijfeld wreken; bij voorbaat reeds klonken er protesten tegen uit de vergadering.

Duidelijk is het ons ook niet, vervolgt *De Loc.*, waar B.-O. ooit de fondsen meent te kunnen vinden om haar B.-O.-scholen op te richten Eene actie tot uitbreiding van het aantal Inlandsche en H. I.-scholen, alsmede eventueel wijziging der leerplannen dier onderwijsinrichtingen, had zeker op dit moment meer op den weg van B.-O. gelegen dan het zich verliezen in beschouwingen over onderwijs in verband met onafhankelijkheidsproblemen.

Belangrijker nog dan de motie over cultuur en politiek, was het besluit, waarbij de zetel van het hoofdbestuur wordt verplaatst van de Vorstenlanden naar Semarang.

B.-O. 's hoofdbestuur, dat naar algemeene opvatting niet ongevoelig was voor de invloeden van de Vorstenlandsche hoven uitgaande, onttrekt zich door de verplaatsing naar Semarang aan die invloeden. Hierdoor komt de vereeniging als zoodanig in menig opzicht vrijer te staan, vrijer tegenover het Indische gouvernement. Bovendien neemt zij daardoor een wapen uit handen van die partijen in de Inlandsche samenleving, welke zich te voren reeds geheel hebben losgemaakt van den invloed, welke van Jogja en Solo nog altijd uitgaat.

De gevolgen van deze overplaatsing zijn nog niet direct te overzien. Voor de hand ligt evenwel, dat er de beteekenis aan moet worden toegekend van een poging om B.-O. te maken tot een vereeniging van Inlandsche intellectueelen, die zich niet langer gebonden achten aan de tradities, waarin zij, die B.-O. in een vroegere periode leidden, waren opgegroeid. De tegenwoordige samenstelling van B.-O. motiveert ongetwijfeld deze gewijzigde houding."

* * *

Het nieuwe aspect der volksbeweging. Over de beteekenis van de tegenstelling Djokja-Semarang in B.-O., vindt men ook iets in het laatste gedeelte van de beschouwingen, die een particuliere correspondentie uit Semarang, in de *N. R. Ct.* van 13 Mei geeft over het nieuwe aspect der volksbeweging in Indië, en waarin, zooals uit 't onderstaande blijkt, de Schr. ook andere vereenigingen opneemt.

De Garebeg Poeasa, de dag van verzoening heeft ook in Inlandsche politieke kringen zijn invloed niet gemist. Er klonken stemmen die om eenheid vroegen. Door de bladen ging het gerucht van een streven naar samenwerking om althans een eind te maken aan den scherpen strijd tusschen Inlandsche groepen onderling. Zelfs kwamen in Batavia en Jogja wel menschen bij elkaar om twee fel vijandige partijen tot vredelievendheid te stemmen en plannen ontstonden om op het aanstaand congres in Juli de samenwerking van de Centrale Sarekat Islam en de Sarekat Rajat te doen bereiken.

Deze gedachte is niet vreemd maar de uitvoering zou het zijn.

Uit de oude Sarekat Islam, sociaal-godsdienstige vereeniging, ontstonden P.K.I. en Sarekat Rajat geheel sociaal georiënteerd. Wat overbleef, de Centrale Sarekat Islam, in West-Java door Hadji A. Salim en in Oost-Java nog door Tjokroaminoto geleid, bewoog zich meer naar het godsdienstige. Die splitsing voltrok zich en terwijl de oude groep op het ,,Islam'' steeds meer den nadruk legde noemde de nieuwe zich ,,Merah''. Wat wonder dat men als gezagsgevaarlijke doodverft een beweging die zich zelf zoo rood verft? Fel en heftig is

immers de strijd geweest tusschen deze partijen, in woord en geschrift werden de bitterste verwijten geuit en terwijl hier de leiders communistische leuzen verkondigden, klonk ginds het Arabisch van den Koranzang.

Harde maatregelen zijn op de Sarekat Rajat toegepast en in West-Java zijn haar vergaderingen met geweld uiteengedreven, haar leiders in het gevang gezet en haar krantjes in beslag genomen. Heeft men deze beweging al niet onderdrukt, men heeft haar ondergedrukt, onder de oppervlakte, uit het oog der openbaarheid. Blijft al de gesteldheid, waaruit de beweging voortkwam, bestaan, haar uitingen zijn toch in kracht en hevigheid verminderd en ook de volkstoeloop naar vergaderingen nam af — belangstelling der menigte welke slechts door verblinden aan ,,veldwinnen van het communisme'' werd toegeschreven en die van den beginnen af te begrijpen was als blijk van de behoefte wezenlijke grieven luid en krachtig te hooren uitspreken.

Nochtans is het begrijpelijk, dat de ervaring der laatste zes maanden sommige leiders van de Sarekat Rajat toegankelijk maakt voor den aandrang tot matiging jegens de Sarekat Islam.

Nog een andere oorzaak schijnt tot een zekere verzachting van deze tegenstelling te leiden. Het is de werkzaamheid van de zoogenaamde Sarekat Hedjo en daaraan verwante vereenigingen.

De Sarekat Hedjo is opgericht tijdens het politie-optreden in West-Java met de bedoeling de overheid bij te staan in haar bestrijding van de Sarekat Rajat. Aan het bestuur werden velerlei vriendendiensten bewezen in den vorm van voorlichting en hulp bij vergaderingen. Daar men van leiders noch oprichters dezer vereeniging iets weet, verschenen in Inlandsche bladen van velerlei richting al spoedig berichten, die het ontstaan er van rechtstreeks of zijdelings aan het Inlandsch bestuur toeschreven. Dat in bepaalde plaatsen in den Preanger de stichting wel zeer is aangemoedigd en den leden van de Sarekat Hedjo een vrijheid van optreden werd vergund, welke aan andere vereenigingen zorgvuldig werd onthouden, is wel zeker. De wijze waarop de leiders van de Sarekat Hedjo er naar streven, hun namen op den achtergrond te houden, doet aan de spontaniteit van deze beweging wel twijfelen.

In elk geval bleek reeds, dat deze ietwat fascistische verschijning bij het volk maar flauwtjes in den smaak viel, en dat de Sarekat Hedjo op eigen kracht geen aanhang van belang verwerven kon. De haar verwante in Midden-Java opgerichte Sarekat Soediro deed reeds een poging, om door een zeer verzachtend manifest de volksgunst te verzoenen.

Nu is het opmerkelijk hoe deze ,,beweging'', rechtstreeks tegen de Sarekat Rajat gericht, niet alleen daar, maar juist ook in de kringen

der Sarekat Islam zoo hevige ontstemming wekte, terwijl men mede in Boedi Oetomo-kringen er vijandig tegenover staat. Men voelde ook in meer gematigde omgeving dit verschijnsel als een bedreiging en, zonder de Sarekat Rajat in bescherming te nemen, trok de Sarekat Islam driftig tegen de Sarekat Hedjo te velde.

Deze ontwikkeling kan wellicht leiden tot een toestand, waarin de werkelijke volkspartijen elkander minder fel bestrijden en meeningsverschil minder op innerlijke verdeeldheid gelijkt dan voorheen het geval was. Vooral in intellectueelen kring heeft men de diepe scheidingen steeds meer betreurd. Tot een ,,herstelde eenheid in de volksbeweging'', waarvan sommigen nu droomen, leidt dit alles echter stellig niet, — en dat is ook evenmin mogelijk als gewenscht.

Men moge al in de verschillende groepen der volksbeweging een gelijk-gerichten stroom herkennen van streven naar lotsverbetering en vermeerdering van rechten, men bevroede onder alles den gemeenschappelijken grondslag van nationalisme, toch mag men een vereeniging van allen noch verwachten noch begeeren. Daartoe is de Inlandsche maatschappij reeds lang te gedifferentieerd en het getuigt juist van de beteekenis der volksbeweging, dat men ook daarin deze differentieering reeds terugvindt. De verdeeling in klassen en standen doet zich ook in Indië gelden en de aard der eigen belangen vraagt ook in de volksbeweging uiting.

Een voorbeeld daarvan biedt het pas gehouden congres van Boedi Oetomo, waar in strijd met veler verwachting een scherpe stemming heerschte, die naar non-coöperation neigde en geenszins bereid bleek, in voorstellen tot retireeren te treden. Die vereeniging Boedi Oetomo blijft ondanks alles een typisch Vorstenlandsch-Javaansche groep, geleid door min of meer hoog geplaatsten, en zij blijft daardoor van zuiver sociale kwesties vrijwel afgewend. Een ander voorbeeld is het verschijnsel dat men elders, in streken van industrialiseering en in de steden te Soerabaja en Semarang met name, zich juist meer en meer met sociale vraagstukken gaat bezighouden en oeconomische belangen als de voornaamste ziet.

Bedenkt men dan nog, dat ook in dit land gematigden en extremisten wel immer eigen groepen zullen vormen, dan verkrijgt men een natuurlijke en noodzakelijke verscheidenheid, vereenigbaar met een gezonde ontwikkeling evenzeer als met de beperking van de onderlinge gedachtenwisseling binnen de grenzen van het betamelijke.

* * *

Het middelpunt van de Pasoendan. ,,De bewoners van één desa moeten zich gevoelen als kinderen van één gezin, die van één regentschap als leden van één familie, die van de provincie West-Java als

behoorende tot één volksstam. De eerste afzonderlijke, door de Regeering in te stellen provincie, de Pasoendan, is niet een willekeurig van Java afgesneden deel; het omvat de geheele Soendaneesche bevolking. De opvoedende taak van het bestuur dezer provincie zal er op gericht dienen te zijn om alle verdeeldheid te verbannen en de verschillende deelen dier bevolking, verspreid van Serang tot Tjerebon, gescheiden door plaatselijke belangen, tot één krachtig geheel samen te voegen, tot één bloeiende gemeenschap op te voeren, tot één volk met een eigen karakter, met eigen idealen, zich ontwikkelend naar zijn eigen aard. Wij roepen U op om te strijden dien eerlijken, dien edelen strijd, gij allen die met ons van één stam zijt, gij allen die dezelfde taal spreekt, gij allen Soendaneezen. Het Nederlandsche gezag wil ons hierbij steunen; herhaaldelijk hebben de Hooge vertegenwoordigers van dat gezag verklaard dat het eenige beginsel, dat tot richtsnoer mag dienen bij het bestuursbeleid in deze landen, is, dat Indië moet worden bestuurd ten bate van Indië. Die hulp aanvaarden wij met dankbaarheid in ons hart. De vereeniging, de samenvoeging van de ruim negen miljoen zielen tellende Soendaneesche bevolking in een autonoom gebiedsdeel wijst er op, dat ook de Nederlandsche Regeering de zelfstandige ontwikkeling dier bevolking naar eigen aard, gedragen door de idealen, die in zijn eigen volkszangen en legenden voortleven, als een toekomstbeeld voor oogen stond. Om deze denkbeelden te verwezenlijken wordt de Provincie West-Java, door Minister de Graaff vroeger als de Provincie Pasoendan aangeduid, met haar eigen bestuur en haar eigen Provincialen Raad ingesteld. De naam *Pasoendan* geeft duidelijker dan die van *West-Java* dat eigen karakter aan.

Bij het indienen van de Indische begrooting voor het jaar 1918 schreef de toenmalige Minister over den zetel van het provinciaal bestuur: „Als plaats van vestiging is thans aan Bandoeng de voorkeur gegeven boven Weltevreden." Deze uitspraak laat aan duidelijkheid niets te wenschen over en wordt door tal van argumenten gesteund. Zóó sprak de Regeering zeven jaar geleden. En nu? In het den 2den April van deze maand aan den Volksraad aangeboden ontwerp-ordonnantie tot instelling der provincie West-Java verklaart zij even pertinent (art. 2): „De zetel van het bestuur der provincie West-Java is Batavia." Hoe is, in zulk een korten tijd, een zóó volslagen ommekeer van gedachten te verklaren? Zeker niet uit een gevoel van welwillendheid van de Regeering tegenover de te Batavia gevestigde ambtenaren. Ook spreekt het vanzelf, dat te Batavia gevestigde instellingen en zaken, de keuze van Batavia met warmte bepleiten, zooals ook die te Bandoeng met kracht voor hun plaats opkomen. Maar hier zullen bij een zaak van zoo groot belang voor het Soendaneesche volk en bij een beslissing omtrent de plaats van

vestiging van den nieuwen bestuurszetel waarmede de toekomst van dat volk zoo nauw samenhangt, ongetwijfeld beweegredenen van hooger orde in het spel zijn geweest. Waar wij in hetgeen hier volgt de vóór- en nadeelen van beide plaatsen tegen elkander zullen wegen, zullen wij ons uitsluitend laten leiden door het boven alle plaatselijke belangen uitgaande belang van het Soendaneesche volk en ons vrij houden van allen stedelijken naijver."

Aldus in brochure-vorm uitgegeven, in het Soendaneesch en in het Hollandsch gestelde, beschouwingen verspreid door de vereenigingen: Pasoendan, Oud Osvianen Bond, Perdata, Goena Perniagaan, Himpoenan Soedara en Afd. P. G. H. B.

Bepleit wordt dan de gunstiger ligging van Bandoeng in het centrum der Soendalanden, gewezen op het belang van Tjerebon, op de beteekenis der 1200 in de Preangerlanden gelegen landbouwondernemingen. Bestreden wordt de waarde van de inwerking van Batavia op de organen van provinciaal bestuur, inwerking, welke voor de andere Javasche provinciën ook niet zal bestaan.

De Schr. der brochure zien bij hetgeen ten gunste van Batavia als provinciale bestuurszetel wordt aangevoerd, het belang van den Bataviaschen handel op den voorgrond treden. Zij beschouwen dit als een nawerking van de opvattingen, die bij de Oost-Indische Compagnie overheerschend waren. Wat er met de inlandsche bevolking gebeurde liet de O. I. C. onverschillig zoo er slechts winst werd gemaakt, schrijven zij, om dan aldus hun betoog te besluiten:

„Als het Nederlandsche gezag in de plaats is getreden van deze machtige kooplieden-vereeniging beginnen zich langzamerhand andere beginselen van bestuursbeleid baan te breken. Dan breekt het nieuwe tijdperk aan, waarin Nederland het heil van Indië als hoogste belang erkent, het tijdperk, waarin Nederlander en Indiër de handen zullen inéénslaan om gezamenlijk den bloei van het Indische Volk te bevorderen. Ons afwendend van het verleden en van de Oost-Indische Compagnie, wenden wij hoopvol het oog naar de toekomst. Men vertelt, dat Daendels, die de doorgaande postverbinding van Soerabaja tot Batavia over land tot stand bracht, op een van zijn reizen door de Pasoendan ergens zijn stok in den grond stak en den hem vergezellenden Regent den last gaf: „Zorg dat hier, als ik terug kom, een stad is gebouwd." Die stad was Bandoeng. Had niet op dat oogenblik deze doortastende en vèrziende man een profetischen blik, zag hij niet dat hier, in het hart der Soendalanden, alle krachten moesten samenkomen en van hier uit wederom alle krachten moesten uitstralen die het Soendaneesche volk tot nieuw leven, tot grooter welvaart, tot hooger stoffelijken en geestelijken bloei zouden voeren? En die stad is er gekomen, moest er komen, want Daendels sprak slechts uit wat reeds in den historischen ontwikkelingsgang dezer landen was

besloten. Hier gevoelen wij ons één, of wij komen van Banten, van Tjerebon of uit de Djampangs, hier openbaart zich het Soendaneesche Volkskarakter in zijn zuiversten vorm, hier komen de beste elementen uit dat volk, zijn meest ontwikkelde zonen samen, bevorderen zij studie en zuivering van hun taal, dat voor elk volk zoo machtige bindmiddel, hier beoefenen zij hun kunst en klinken weder de oude volkszangen, hier in Bandoeng, middelpunt van Soendaneesche cultuur. Een schoone, een van licht stralende toekomst opent zich voor ons geestesoog.

Om die te verwezenlijken is in de eerste plaats noodig hartelijke samenwerking en *vertrouwen*. Dat vertrouwen kan niet van één kant komen. Het doet ons leed te moeten verklaren, dat uit de voorstellen, die thans den Volksraad zijn aangeboden, en uit de vèrgaande beperking van de bevoegdheden der Provinciale en Regentschapsraden zulk een oprecht vertrouwen van Regeeringszijde moeilijk valt af te leiden. De Regeering kan van dat vertrouwen een ondubbelzinnig blijk geven door alsnog te beslissen dat de zetel van Provinciaal Bestuur zal worden gevestigd te *Bandoeng, de stad van de toekomst.*''

* * *

Nederlandsche en Indische leeningen. Het vraagstuk der conversie. De bewerker van de rubriek ,,Uit geld- en zakenwereld'', in de *Haagsche Post*, artikelt, in het nr. van 30 Mei over dit onderwerp, op de volgende wijze:

,,Het is nog slechts eenige jaren geleden dat openbare organen en particuliere ondernemingen slechts tegen drukkende voorwaarden nieuwe leeningen konden aangaan. Leeningen met een rentevoet van 6 en zelfs 7 % vormden schering en inslag. De Nederlandsche Staat bijv. in 1922 tweemaal een beroep op de geldmarkt doende, moest zich bij de uitgifte dier (6 %) leening verbinden in de eerste 10 jaar niet tot aflossing daarvan over te gaan. In 1923 werden drie verdere 6 % staatsleeningen gesloten, waarvan de eerste niet voor 1 Febr. 1928, de tweede niet vóór 1 April 1928, de derde niet vóór 1 April 1929 vervroegd kan worden afgelost.

Ned.-Indië heeft in de jaren 1919/23 niet minder dan acht verschillende leeningen gesloten (evenals Nederland ten deele in het buitenland), waarvan twee à 5½, vier à 6, één à 6½ en één à 7 %. Tal van gemeenten, waaronder ook de groote, de Nederlandsche spoorwegen en zeer vele ondernemingen konden eveneens slechts geld bekomen tegen leeningen met een rentevoet van 6, 6½ en 7 %, particuliere ondernemingen soms zelfs tegen 8 %.

In den loop van 1924 is er echter een kentering ingetreden, waartoe verschillende oorzaken het hare hebben bijgedragen. Nu de Neder-

landsche Staat en Ned.-Indië hun vlottende schuld bijna geheel in gevestigde dito hadden omgezet, verdween de hieruit voortvloeiende druk, die gestadig boven de beleggingsmarkt was blijven hangen en keerde het vertrouwen bij de groote massa terug. Dit werd natuurlijk bevorderd door het vooruitzicht op een sluitend budget hier en ginds binnen afzienbaren tijd. Daarnaast gingen de besparingen voort, zij het ook niet in die mate als vóór den oorlog, ten gevolge van de zeer hooge belastingen en een staatsinmenging in het particuliere bedrijf, waardoor de concurrentie op de buitenlandsche markt bemoeilijkt wordt.

De kwestie der conversie heeft twee kanten. Voor den geldgever is het natuurlijk onaangenaam wanneer de geldnemer hem verklaart het geleende nog slechts te willen behouden tegen eenzelfde lagere rente als waarvoor hij bij andere geldgevers terecht kan. Anderzijds evenwel zijn openbare organen tegenover de belastingschuldigen, ondernemingen tegenover de aandeelhouders, verplicht een zich voordoende kans tot verlaging van lasten te benutten. Tal van gemeenten hebben reeds leeningen geconverteerd en de vraag is gerezen waarom Nederland en Indië dit niet óók doen. Uit hetgeen wij in den aanhef mededeelden is bereids gebleken dat den Nederlandschen Staat wat aflossing van zijn 6 % leeningen betreft, de handen vooreerst gebonden zijn en voor conversie van 5% leeningen is de markt nog niet rijp. Met Ned.-Indië is het ongeveer evenzoo gesteld. De 7 % en 6½ % leeningen kunnen niet vóór 1 Sept. 1926 vervroegd worden afgelost en voor de 6 en 5% leeningen valt dit tijdstip eerst in de jaren 1929, 1932 en 1933. Eén uitzondering is er intusschen, n.l. de 6 % leening van 1919, welker aflossing sedert 1 Juli 1924 mogelijk is. Ongetwijfeld zal „Koloniën" wel reeds lang de vraag onder de oogen hebben gezien of hier conversie niet uitvoerbaar zou zijn, maar vermoedelijk heeft men dit waagstuk niet aangedurfd, gelet op het groote nog uitstaande bedrag dier leening, t.w. ruim 157 millioen. Sommigen brengen deze terughouding in verband daarmede dat het crediet van Indië hiertoe nog niet voldoende gevestigd zou zijn, zeer ten onrechte intusschen, daar o.i. dit crediet uitstekend is dank zij de zeer gunstige toestanden aldaar en de sterke verbetering der staatsfinanciën."

* * *

Volkshuisvesting in Deli. De heer H. F. Tillema is, blijkens een stuk in *Democratie* van 22 Mei niet goed te spreken over de sanitaire toestanden in Deli en de daarmede in verband staande woningtoestanden.

Concludeert hij zijn beschouwing over de cijfers betreffende den gezondheidstoestand, met het vermoeden, dat de toestand op alge-

meen sanitair gebied er niet zoo fraai is als uit de werkelijk ,,mooie'' sterftestatistiek van volwassen werklieden wel zou mogen worden opgemaakt, daarna gaat hij aldus voort:

,,Wat nu de woningtoestanden betreft hieraan heb ik veel aandacht gewijd bij mijn bezoek. Met hooge verwachtingen uit Holland vertrokken, gebiologeerd door de mooie sterftestatistieken, kwam ik in Deli. Ik was in het bezit van materiaal op dit gebied van Java, wist dat daar door groote maatschappijen als de Handelsvereeniging ,,Amsterdam,'' Koloniale Bank, Pamanoekan, Tjiassem landen, enz. op het gebied van volkshuisvesting mooi werk is en wordt verricht. Ik wist, dat verschillende maatschappijen den uiterst bekwamen architect Karssen, den man die voelt voor den Javaan, voor de uitwerking der plannen in den arm hadden genomen. Ik wist ook, dat de Deli Spoorweg Maatschappij mooi werk had geleverd en dacht nu op de ondernemingen in Deli iets dergelijks te zullen vinden. Groot was mijn teleurstelling: de menschen, voor het meerendeel opgeborgen in loodsen met tusschenschotten. Wel vond ik op verschillende plaatsen Javanen kampongs, maar ook die konden me niet bijzonder bekoren! Ik voeg er dadelijk aan toe, dat deze tienmaal beter waren dan de ,,pondoks''. Maar 't was te zien, dat deskundige leiding bij de stichting had ontbroken. De tijden zijn voorbij, dat men het vraagstuk der volkshuisvesting oplost alleen met goeden wil. Deskundigheid is daarbij noodig! En die ontbreken er in het Delische! Ik kan de mannen in Deli, die het te zeggen hebben, aanbevelen om eens op Java bij collega's in de suiker te gaan kijken. Ook van gemeenten als Semarang en Bandoeng, is op het gebied der volkshuisvesting heel wat te leeren!

Het doel der volkshuisvesting is niet uitsluitend de menschen onder te brengen in verblijven, die ze beschutten tegen regen en wind, neen, het hooge doel is die menschen een ,,home'' te geven, waar ze zich mensch kunnen gevoelen!

Ik stel de vraag: bestaat er verband tusschen den vrijen arbeid op Java, het doorbrekend loffelijk streven van ondernemers daar, het den Javaan door het stichten van dessa's met goede woningen aangenaam te maken en den niet vrijen arbeid op Deli, waar ik dit streven lang niet in die mate aantrof!''

* * *

Filmverderf en Fiscale paedagogie. In zijn nr. van 21 April gaf de *Java-Bode* het volgend ter overweging; eigenlijk gaat 't over twee aangelegenheden van zeer uiteenloopenden aard, al betreffen beide den invloed, die de bioscoop heeft of kan gaan uitoefenen.

,,Er is aanleiding om aandacht te vragen voor het verschijnsel, dat op verschillende plaatsen in Indië vereenigingen gesticht worden die

zich ten doel stellen om in besloten kring films te doen vertoonen, die door den censor ongeschikt geacht worden om door iedereen aanschouwd te worden.

Reeds werd in de *Java-Bode* gewezen op het gevaar, dat er in zulk een actie ligt, aangezien deze het voorbeeld geeft voor collectieve ontduiking van voorschriften en bepalingen, en wellicht het verlangen zou kunnen doen ontstaan tot navolging van dit procédé op ander gebied. De actie is ontstaan door het feit, dat de filmkeuring rekening heeft te houden, ook en vooral, met de bioscopen voor den kleinen man, waar allerlei zaken, die in een Europeesch en algemeen intellectueel milieu volkomen onschadelijk geacht kunnen worden, inderdaad allerlei onheil kunnen stichten in de simpele gemoederen. Is de vorm van de reactie dus verklaarbaar, daarmee is het vraagstuk nog niet de wereld uit. Integendeel. In Oost-Java debuteeren de particuliere vereenigingen onderscheidenlijk met Sodom en Gomorrha en eene Sherlock-Holmes-vertooning. Dit is reeds kenschetsend voor den aard der zaken waarlangs de censor gewoon is zijn snoeimes te strijken.

De keuring staat voor een ondankbare taak. De bioscoop wordt algemeen begrepen als een factor in de samenleving die zooveel doenlijk moet worden ontdaan van gevaarlijke eigenschappen. Daarnaast wordt echter gelukkig ook nog begrepen het enorme zuiverende werk, dat de bioscoop verrichten kan. Men ziet hiervan voorbeelden in de wijze waarop de bioscoop dienstbaar wordt gemaakt aan de verspreiding van hygiënische begrippen, kennis van land en volk e.d. Deze actie nu kan nog veel verder uitgebreid worden. Wanneer men zich in het algemeen rekenschap geeft van de mogelijkheid om door den bioscoop aan het volk het antwoord te geven op de zoo vaak gestelde vraag: waar gaan onze belastingcenten heen...?... dan komt men op het spoor van onzen gedachtengang. Juist in een tijd als deze, waarin die vraag zoo vaak met bitterheid gesteld wordt, zou dit aanschouwelijk antwoord van niet gering belang kunnen zijn.

Er is een precedent aan te wijzen. In Duitschland heeft men eenige jaren geleden films laten vervaardigen waarop de vele nuttige regeerings-instellingen: scholenbouw, woningvoorziening, gezondheidsdienst, ouderdomsverzorging enz. werden voorgesteld. Het doel daarvan was, het begrip ingang te doen vinden, dat voor dit alles geld noodig was, en dat belastingbetalen dus niet achterwege kon blijven. In volkswijken en ook in andere stadsdeelen zouden de bioscopen deze films gratis ten algemeenen nutte hebben afgedraaid. In de *Groene Amsterdammer* heeft toen Mr. G. H. Arnhardt Jr. een beschrijving gegeven van wat de inhoud van zulk een film zou kunnen zijn, een inhoud waardoor de bioscoop naast de pers als opvoedster — en dat niet alléén ter wille van belastingheffing — zou kunnen nuttig zijn.

Het behoeft geen betoog, dat de toepassing van dit procédé in een land als dit, en voor een bevolking die ontvankelijk geacht kan worden voor het aanschouwelijk voorbeeld, heilzaam zou kunnen werken. Wanneer de eenvoudige man in de gelegenheid gesteld wordt om eens te zien wat er, in zijn eigen belang, geschiedt met de opgebrachte penningen, is dit tegelijk een argument tegen de zoo dankbare leuze der ordeverstoorders, die hem maar al te gaarne laten gelooven, dat al dat geld verdwijnt in de zakken van wreede en baatzuchtige overheerschers. Naar materiaal voor dergelijke films behoeft waarlijk niet lang gezocht te worden. Waar men reeds voldoende gegevens vond om een tuberculose-film samen te stellen ten behoeve van een arbeid, die nog zeer in het begin is, kan men stellig overtuigend materiaal vinden om het volk te vertoonen wat hier tot stand gebracht is op algemeen hygiënisch gebied, onderwijs en volksopvoeding, irrigatie, enz. enz.

Wij geven, schrijft de *J.-B.*, het denkbeeld in ernstige overweging. Wellicht is het mogelijk om uit eene belasting der alom ontstaande particuliere filmvereenigingen een fonds te vormen waaruit de kosten voor zulk eene nuttige volksvoorlichting bestreden kunnen worden."

* * *

De actie tegen de Javasche filmvereeniging. In verband met het voorafgaande, ontleenen wij het volgende aan *De Ind. Ct.* van 11 Mei.

De Semarang-branche van de Javasche filmvereeniging heeft onlangs aldaar een voorstelling gegeven van de rolprent „Sodom en Gomorrha." De „Jafi" meende als besloten gezelschap voor deze vertooning geen vermakelijkheidsbelasting aan de gemeente verschuldigd te zijn. En inderdaad, afgescheiden van alles, wat tegen het besloten karakter mag worden ingebracht, bij de stichting heeft het doel voorgezeten om films te vertoonen, welke door den censor niet zijn goedgekeurd voor openbare vertooningen, waarmede dus tevens een norm is gesteld aan het karakter van de „Jafi". Dat dit karakter vertroebeld wordt, doordat de contributie zoo miniem is en er in het geheel niet of slechts in geringe mate geballoteerd wordt, zal wettelijk aan het besloten karakter niets afdoen, althans in het huidige stadium niet. De betrokken bepalingen toch laten zich slechts in zeer vage termen uit over het punt, waar „openbaar" ophoudt en het begrip „besloten" begint.

De burgemeester van Semarang is echter de meening toegedaan, dat het met die vertooning van „Sodom en Gomorrha" zonder het betalen van belasting niet in den haak is geweest, en heeft tot het hoofd van plaatselijk bestuur het verzoek gericht, tegen „Jafi" een strafvervolging in te stellen wegens het ontduiken van de gemeentelijke vermakelijkheidsbelasting. Dit verzoek steunt op de bepalingen van

de gemeente-verordening, waarin vrij scherp voor het betalen van belasting de begrippen ,,openbaar'' en ,,besloten'' omlijnd staan. De burgemeester wijst er op, dat de contributie van ,,Jafi'' zeer laag is, dus practisch iedereen lid kan worden, ook 'al omdat er geen ballotage schijnt te worden gehouden, ten bewijze waarvan de burgemeester o.a. aanhaalt, dat aan de Semarangers uitnoodigingen op groote schaal worden toegezonden.

Men begrijpe de situatie dus goed. De burgemeester van Semarang wil door den landrechter uitgemaakt zien, of de besloten vereeniging ,,Jafi'' volgens de bepalingen van de gemeente-verordening inderdaad besloten is, dus vrijgesteld van het betalen van belasting.

* * *

Indisch Bronbeek te Bandoeng. Het *Bat. Nbl.* van 25 April bevatte een correspondentie, waaraan wij hier 't een en ander ontleenen.

Wat een werk van groote charitatieve beteekenis door het comité Indisch Bronbeek werd verricht, bleek ons heden opnieuw, toen we er een bezoek brachten om de leeszaal van die instelling van een stapel uitgelezen tijdschriften te voorzien.

Een landelijk, juist nog voor een auto berijdbaar weggetje voert van achter het groote ziekenhuis op Pasir Kaliki door een ravijntje naar een breeden uitlooper van het achterliggend bergland.

Hier staan we plotseling voor een poort, die toegang geeft tot het complex van betonnen woningen van Bronbeek. Voor gepensionneerde militairen staan er 45, voor kleine gepensionneerde ambtenaren 20. Nog enkele huizen zijn onbewoond.

Het is werkelijk een genot in dit aardige dorpje wat rond te wandelen. Hooger dan Bandoeng gelegen is het er, ook door zijn open ligging op dien heuvelrug, ook nog weer wat frisscher. Ruimte en netheid zijn er de kenmerken. Murmelend vliet het heldere koele water van de bergen door de spoelleidingen. Alleraardigste tuintjes liggen om de huizen. In den korten tijd van hun bestaan zijn ze reeds volgegroeid met een schat van bloemen. Wat de bewoners betreft, ze geven het beeld van de Indische samenleving in haar bonte samenstelling geheel weer.

Zij, die er gehuisvest zijn, zijn ongetwijfeld den kinderschoenen ontwassen en er loopen zelfs enkele heel oude heeren tusschendoor. Sommigen daarvan zien er nog krachtig en gezond uit en der geheelonthouding wellicht tot een ergernis, schrijven ze dit hieraan toe, dat ze het vleesch dan ook flink onder de pekel gehouden hebben. Doch de daar wonende geheelonthouders, en die zijn er net zoo goed, voeren hier tegen aan, dat ze, zonder zoo te handelen, er nog veel beter aan toe geweest zouden zijn.

Het doet je eigenaardig aan tegenover menschen te komen te staan,

die al bijna 60 jaar geleden Holland vaarwel zegden en vol hoop op de toekomst naar Indië trokken. Velen hadden hun laatste jaren in de warmte gesleten en kwamen uit de kampongs van Batavia of Semarang. Voor enkelen hunner leverde de overgang naar het koelere klimaat in den beginne eenige bezwaren op, doch weldra zag men hen in dit sanatorium met den dag opknappen. Met een zucht van verlichting eindelijk aan die kampongellende ontkomen te zijn, konden ze daarover als over een geleden leed vertellen. Raakt men daar eenmaal aan het praten, dan is men voorloopig nog niet uitgepraat.

Er waren er, die zeiden: ik heb het nu wel niet ruim, doch ik ben tevreden, want in mijn goede jaren heb ik volop genoten. Met wat kleine liefhebberijtjes, een spelletje biljart in hun ontspanningslokaal, wat lectuur, wat tabak en een buurpraatje zijn ze content. Natuurlijk zijn er ook die klagen. Zoo vernamen we een klacht over den prijs van water en licht, wat samen 10 % van hun gagement zou vorderen. Inderdaad een hoog percentage, doch aan die tarieven van Gemeentelijke waterleiding en Gebeo, tarieven, die in elk geval nog rekening houden met ieders draagkracht, zal het comité weinig kunnen doen. Hier en daar vindt, ouden dag en pensioen ten spijt, de progeneratie rustig plaats en zagen we een inlandsche vrouw de zegeningen van een eerst kortgeleden verworven moederschap genieten. Er zijn er, die nog op zware zorgen zitten, die hun kinderen behoorlijk onderwijs willen doen geven en zich daarvoor allerlei opofferingen getroosten. Zoo spraken we er een, die zijn laag gagement aanvult, door aan een bekende ziekeninrichting gedurende den ganschen nacht te waken, dertien lange uren per etmaal, waarvoor een wandeling van een klein uur heen, zoowel als terug, bovendien noodig is en dat voor de somma van veertig gulden 's maands. Het viel ons op, dat de man er geen enkel oogenblik over klaagde. Het is wel iets anders, dan de achturige arbeidsdag.

Toen we weg gingen, waren we nog onder de bekoring van hetgeen hier met een hart, dat warm voor zijn medemensch klopt, tot stand werd gebracht. Er zal menig guldentje minder nuttig besteed zijn, dan hier het geval is.

Voor gepensionneerde militairen staan er 45 woningen. Enkele ervan zijn nog onbewoond. Niemand zal kunnen betwijfelen dat wij het bereikte resultaat ten volle als een zegen beschouwen voor de oud-strijders, die een zoo aardig tehuis gevonden hebben, ter vervanging van de krotten, waarin velen hunner voordien hun ellende voortsleepten. Maar in de mededeeling van het te Bandoeng beschikbaar gestelde, en uit de toevoeging dat daar nu nog onbewoonde huisjes zijn, ligt toch opgesloten dat Indisch Bronbeek, zelfs als 't ook eenige tuindorpen op andere plaatsen in Indië vermag te stichten, de op-

lossing niet kan brengen van het vraagstuk der lotsverbetering van den oud-koloniaal, dat duizenden uit de misère te redden heeft. Hetgeen voorkomt in *D. I. G.* II, 1924 blz. 819 vindt ook hier dus nader slechts bevestiging: Het vraagstuk der behartiging van het belang van den oud-Indisch-gediende lijkt een van die, waarvan de goede oplossing alleen verkregen kan worden, wanneer de in werking zijnde krachten en in werking te stellen krachten, wanneer al de beschikbare en al de op te wekken energie, wanneer dus *het geheel* beheerscht wordt van één centrum uit, en door één persoon of één organisatie.

* * *

Een Lyceum te Batavia? In het Jaarverslag 1924 van de Carpentier Alting-stichting te Batavia komt het volgende voor over hangende Lyceum-plannen.

„Zooals bekend, werkte de heer E. H. Carpentier Alting plannen uit om hier ter plaatse een „Lyceum" op te richten en in verband daarmede hebben we ons tot de Regeering gewend met het verzoek om ten behoeve van een zoodanige onderwijsinrichting subsidie te willen toezeggen op den voet van de vigeerende subsidieregeling voor Hoogere Burgerscholen. De Regeering heeft zich in principe met dat denkbeeld kunnen vereenigen, en heeft Haren steun toegezegd, echter onder voorwaarde:

primo: dat de leerlingen van het hier te lande te openen Lyceum plaatsing zullen vinden in gelijksoortige onderwijsinrichtingen in Nederland, met name in het Haagsch en het Amsterdamsch Lyceum;

secundo: dat 's Lands financiën het voteeren van deze subsidieuitgaaf zullen kunnen gedoogen.

Telegrafisch werd van onzen Heer Vertegenwoordiger de mededeeling ontvangen, dat het Haagsch Lyceum de leerlingen van het Lyceum van de C. A. S. aanvaarden zal, terwijl Dr. Gunning van het Amsterdamsch Lyceum, die zich thans ter plaatse bevindt, om een dergelijke verklaring zal worden verzocht.

Het spreekt van zelve, dat men over een voldoend stamkapitaal moet kunnen beschikken wil het plan — met kans op succes — ten uitvoer worden gelegd. Immers, de exploitatie van een Lyceum vereischt veel geld en mogelijke tegenvallers, waar geen jonge instelling voor gespaard blijft, zullen de kosten nog verhoogen. De financieele positie van de Carpentier Alting-Stichting is niet van dien aard, dat ze thans nieuwe plannen tot uitvoering brengen kan, zoodat wij besloten het aan een speciale Commissie over te laten de fondsen voor de oprichting van het Bataviaasch Lyceum bijeen te brengen."

* * *

Toeristen en Indië. De heer H. C. Zentgraaff bereisde o.m. Colombo, Egypte, Palestina, Griekenland, Italië, Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Turkije. Onder het hoofd ,,*Naar Oude en Nieuwe Landen*'' bevat het *Soer. Hbl.* van 23 en 24 April zijn 63ste reisbeschrijving.

De bewondering van den heer Zentgraaff voor Indië's natuurpracht is na zijn bezoek aan verschillende landen in en buiten Europa eer grooter geworden dan afgenomen. Ondanks zijn schitterende natuurpracht, bijna door geen enkel ander land geëvenaard, mist Indië echter zeer veel van wat den toerist kan lokken. De Ver. Staten leveren het grootste deel van den vloed van reizigers en deze toeristen zoeken niet in de eerste plaats naar het natuurschoon van onzen archipel. Gaat de Amerikaan op reis, dan zoekt hij ruïnes, historische plekken, herinneringen aan groote figuren uit de wereldgeschiedenis. Hij trekt naar Egypte, hij doorreist het Heilige Land, gaat naar het graf van Napoleon en naar de overblijfselen van het Forum Romanum. En als hij op Java komt... dan ,,doet'' hij: Boroboedoer en Prambanan. Te Djokja zal hij niet vergeten de overblijfselen te zien van het oude Waterkasteel, en dit is geheel in de lijn zijner verwachtingen. Indië is in dit opzicht ernstig misdeeld; daarbij mist onze natuur het leven, dat er aparte bekoring aan geeft. De hellingen onzer bergen zijn niet bezaaid met villa's in goed onderhouden tuinen en, op een enkele uitzondering na, zijn de toppen zeer moeilijk te bereiken. Men stelle zich dus niet voor, dat ook een meer geperfectionneerde reclame dichte drommen toeristen naar Indië zal drijven, hoezeer hier nog verschillende plekken zijn, welke de vreemde reiziger gaarne zal willen zien. Men streve er naar de reizigers hier zoo lang mogelijk te houden en in deze richting is nog wel wat te doen door de vorming van *een aaneengesloten keten van bezienswaardigheden over Java*, waarbij te zorgen is voor goede afwisseling. Het schijnt aanbevelenswaardig toeristen, die Java ,,doen'' en daarvoor wat meer tijd beschikbaar hebben dan de traditioneele drie dagen, uit de Preanger door het Serajoedal naar Djoka te leiden, terwijl het de vraag is of wellicht Zuid-Madioen — men denke aan het heerlijke Serangan — in den naar Oost-Java loopenden keten is in te schakelen. In het Serajoe-gebied hebben we het zeer interessante Diëngplateau met tal van attracties. Het lijdt echter aan de kwaal waaraan, althans volgens toeristeninzicht, ons meest natuurschoon laboreert: dat der onbereikbaarheid. Men mag niet verwachten, dat reizende dames zich gaarne uren achtereen in een draagstoel tegen eene berghelling voelen opgekaatst. Toch is er geen ander middel om van Garoeng (boven Wonosobo) den Diëng te bereiken. Met Serangan is het evenzoo. Men zorge er eerst voor dat ook voor reizigers, die betrekkelijk weinig tijd hebben, ons natuurschoon gemakkelijker bereikbaar is. Door samenwerking van Regeering

en Gewest zou reeds veel kunnen worden bereikt. In de eerste plaats zullen de bewoners dezer gewesten profiteeren van gemakkelijker bereikbaarheid onzer schoonste partijen. Dit leidt tot een drukker bezoek aan die streken, vermeerdering en verbetering van logeergelegenheid, enz. *Als regel dient dit vooraf te gaan aan de lokking van toeristen;* de natuurlijke ontwikkeling van het toeristenwezen op Java kan nimmer, zooals in Egypte, zijn een proces, waarin alleen de vreemdeling functionneert met bijna volslagen uitschakeling van den bewoner van het land zelf. Hier moet combinatie plaats hebben; het is ook voor de toekomst uitgesloten, de hotels en logeergelegenheden in het gebergte en de middelen om deze te bereiken, op Java alleen door toeristen-bezoek rendabel te maken. Natuurlijk is het reeds thans mogelijk te streven naar vermeerdering van bezoek binnen zeer duidelijk aan te geven grenzen, doch een grondige en intensieve actie dient te wachten tot aan zekere reeds aangeduide desiderata is voldaan.

* * *

De N.-I. Spoorweg Mij. in 1924. Uit het door den Raad van beheer der N. I. S. M. uitgebrachte verslag over 1924 nemen wij hier enkele punten over.

Ontvangsten en Uitgaven. Ontvangsten in 1924 totaal ruim 18 millioen gulden, tegen ruim 17 millioen in 1923. Uitgaven bijna 11 millioen tegen ruim 11 millioen in 't voorafgaande jaar. De opbrengsten waren in totaal 7,3 % hooger, de exploitatie-uitgaven 0,7 % lager dan in 1923. De opbrengst van het reizigersvervoer, inbegrepen bagage, verminderde met 5 %, die van het goederenvervoer nam met 12,2 % toe.

Reizigersvervoer. Wat den omvang betreft, bleef het reizigersvervoer terugloopen, ondanks het in exploitatie komen van nieuwe baanvakken, met een gezamenlijke lengte van 56 K.M. Het was namelijk ongeveer even groot als in 1918 en, den invloed der nieuwe baanvakken buiten beschouwing latende, ongeveer even groot als in de jaren 1912/1913. De gunstige oogst van de inlandsche gewassen, ook van die, bestemd voor den export en waarnaar de vraag begon te herleven, deed in enkele gedeelten van het door onze Mij. bediende gebied onder de bevolking eenige meerdere geldruimte ontstaan. De werkgelegenheid in de groote centra en in de boschdistricten nam een weinig toe, doch ook hiervan was geen noemenswaardige invloed op het verkeer waar te nemen.

De concurrentie van autobus- en huurauto-ondernemingen breidde zich niet uit.

Goederenvervoer. Het vervoer van ijl- en vrachtgoederen en van levende dieren nam in omvang toe, in meerdere mate dan het overige

goederenvervoer in omvang is afgenomen. De suikeroogst was zeer gunstig, terwijl het product van een grooter areaal gewonnen werd, zoodat de hoeveelheid exportsuiker naar Semarang belangrijk groeide. De toename van het vervoer van benzine en petroleumresidu en andere aardolieproducten uit Tjepoe en omgeving overtrof de vermindering van het vervoer van het hoofdproduct petroleum. Ook de tabaksoogst, vooral in Rembang, was grotoer dan in 1923, zoodat het tabaksvervoer vermeerderde. Voor andere inlandsche landbouwproducten als cassave en maïs herleefde de buitenlandsche vraag, hetgeen mede vervoers-vermeerdering tengevolge had. Timmerhout en bouwmaterialen werden in ongeveer gelijke hoeveelheden vervoerd als in 1923. Het brandhouttransport nam toe. De totale import te Semarang was iets grooter dan in 1923, in verband waarmede het vervoer van importgoederen, alles dooreen genomen, ook eenigen wasdom vertoonde.

Suikerafvoer. Hoewel de hoeveelheid af te voeren suiker die van alle vorige jaren overtrof, had, dank zij het ruimer aanbod van goede werkkrachten aan de haven Semarang, het transport van den oogst een vlot verloop.

Tarieven. In 1924 werd voortgegaan met het treffen van tariefsmaatregelen ten einde het reizen zooveel mogelijk aan te moedigen. Enkele dezer maatregelen hadden succes, andere leverden weinig of geen voordeel op. Ter bevordering van het goederenvervoer werd voortgegaan met het invoeren van vrachtverlaging, indien de omstandigheden daartoe aanleiding gaven.

Opening nieuwe lijnen. Op 3 Januari 1924 is de 13 K.M. lange zijlijn Kandangan-Grisee, van den tramweg Goendih-Soerabaja, voor het algemeen verkeer opengesteld en op dienzelfden datum is, door het openstellen van de baanvakken Semarang-Tawang-Broemboeng (14 K.M.) en Goeboeg-Gambringan (29 K.M.), de lijn Semarang-Gambringan over haar geheele lengte in exploitatie genomen.

* * *

Ned. Indisch Vakverbond. De Spoorbondcommissie ter bestudeering van het vraagstuk „Stichting van een Algemeen Ned. Indisch Vakverbond" (ANIV) is met haar arbeid gereed gekomen en is van meening dat het noodzakelijk moet worden geacht, om met alle mogelijke middelen en beschikbare energie de totstandkoming van genoemd verbond te bevorderen.

De vakbeweging in Indië vertoont in het algemeen te weinig eenheid in optreden, te weinig commercieelen grondslag in beheer, terwijl er als gevolg van het gedurig naast elkaar en te weinig met elkaar werken, te weinig beteekenende resultaten worden bereikt. Van een

noodzakelijk gebleken optreden in algemeen verband kan dan ook slechts sprake zijn zoo men kan besluiten tot gestadige samenwerking in één verband, alle thans bestaande neutrale vakvereenigingen in één, finantieel sterk te maken verbond. Het aanleggen van voor de beweging beteekenende statistieken, de dagelijksche interesse en bemoeienis voor het geheele werknemersdom, dit laatste te interesseeren voor maatschappelijke vraagstukken van belang, het aankweeken van meerdere solidariteit en strijdlust, naast opvoeding in den geest der vakvereenigingsidee en inprenting der noodzakelijkheid tot het brengen van offers voor het stabiliseeren hunner positie, dat alles zal door het verbond dadelijk met kracht ter hand moeten worden genomen.

De acties uitgaande van de bestaande federaties en bonden gaan nimmer verder dan het presenteeren van rekesten en fokken van een eindeloos aantal moties, waarop o.a. ook de actie voor behoud van den duurtetoeslag noodwendig moest uitloopen.

Het moet de taak der vakbewegig worden geacht te strijden voor betere arbeidsvoorwaarden, doch het behoort mede tot haar taak te strijden voor invloed op het staatsbestuur, teneinde aldus door middel van wetgeving den toestand der werknemers te kunnen verbeteren. De commissie is van oordeel dat, ter verkrijging van algemeene maatschappelijke verbeteringen, in het streven naar sociale hervormingen, het verbond het voeren *van* of deelnemen *aan* een algemeene politiek niet zal mogen nalaten, echter met absolute uitsluiting van elken vorm van partijpolitiek. Nog meent de commissie, dat de bemoeienis van het Vakverbond, betreffende de toelating tot lid van het verbond, zich zal hebben te beperken tot wat tot heden genoemd is de Europeesche vakbeweging.

Als doelstelling stelt de commissie het volgende voor;

,,Het bijeen brengen en bijeen houden van vakbonden in Nederlandsch-Indië ter behartiging en bevordering van die belangen, welke zij met elkander gemeen hebben, zoowel industrieele als sociale belangen, met uitsluiting echter van godsdienst en partijpolitiek."

De bedoeling is, dat de respectieve vakvereenigingen de voorstellen zullen overwegen en in hare jaarvergaderingen zullen behandelen. De propaganda voor het doel zal gevoerd worden middels een uit te geven weekblad *de Vakbeweging*.

Aan het, hier verkort weergegeven, in zijn nr. van 11 Mei opgenomen bericht, wijdde *De Ind. Tel.* den volgenden dag een hoofdartikle, waaruit wij eenige zinsneden overnemen.

,,Wij hebben er vroeger in dit blad bereids op gewezen, dat de zich steeds meer uitbreidende werknemersgroep in deze gewesten, zichzelf geen grooter schade kan berokkenen dan door versnippering van de eigen krachten in de kaart van de werkgeversorganisaties te

spelen. Nog bedroevender is, dat sommige leiders, die voor de belangen der werknemers op de bres moeten staan, aan deze versnippering willens of onwillens medewerken en de vorming van een machtig eenheidsfront in woord en daad dwarsboomen. Want daardoor laten zij duidelijk blijken het juiste inzicht in de vakbeweging te missen en de evolutie, welke zich ook op het gebied van de vakbeweging voltrekt, niet te kunnen bijhouden.

Dat de kopstukken van de tegenpartij, i.c. de werkgevers, zich er wèl terdege van bewust zijn, dat door de vorming van een eenheidsfront een machtige phalax verkregen wordt, waartegen, naar zij hopen, de werkgevers in den strijd voor hun rechten, de koppen te pletter zullen loopen, is voor iedereen duidelijk, die hun daden getrouw volgt en gadeslaat. Willen de leiders der werknemers daartegenover een zelfde macht stellen dan kunnen zij zulks alleen bereiken door allen, die krachtens hun maatschappelijke positie tot de klasse der werknemers behooren en wier belangen parallel met elkaar loopen, te vereenigen onder het vaan van één vakcentrale in den geest van het N. V. V., hetwelk in Nederland reeds in 1906 werd geconstitueerd en thans verreweg het sterkste vakverbond in Holland is. Het spreekt van zelf, dat men, wanneer het Ned. Indisch Vakverbond eenmaal tot stand is gekomen, niet behoeft te vervallen in dezelfde fouten door het N.V.V. begaan, dat meermalen bewezen heeft niet uitsluitend het vakvereenigingskarakter te willen handhaven en nauw gelieerd is aan de S. D. A. P. Zulks is trouwens voor een vakverbond in Indië, althans voor afzienbaren tijd niet mogelijk, omdat de I. S. D. P. hier weinig of niets op vereenigingsgebied in de melk te brokken heeft. Bovendien is de spoorbondscommissie van oordeel, dat ,,ter verkrijging van algemeene maatschappelijke verbeteringen, en het streven naar sociale hervormingen, het verbond het voeren van — of het deelnemen aan een algemeene politiek niet zal mogen nalaten, echter met absolute uitsluiting van elken vorm van partijpolitiek.''

Tot zoover de aanhaling uit de *De Ind. Tel.*

Dat de instemming met de plannen van De Spoorbondscommissie in werknemerskringen niet algemeen is, blijkt uit afkeurende artikelen in de *Ind. Ct.* van den heer G. J. van Lonkhuyzen, voorzitter der Federatie van Europeesche werknemers en lid van den Volksraad, waarmede de redactie van dit blad (West J. Ed.) ook accoord gaat.

BUITENLAND.

INHOUD:

Indië en Egypte. — Nederlandsch gezantschap te Kaïro. — Egyptisch gezantschap te 's-Gravenhage. — De Britsch-Indische regeering zet de gevaren uiteen aan den pelgrimstocht naar Mekka verbonden. — De strijd tegen de venerische ziekten in Madagascar. — Eerlijke handelspolitiek?

Indië en Egypte. *De Loc.* van 17 April bevatte een correspondentie uit Kairo over het handelsverkeer tusschen Egypte en Ned.-Indië, waarin de beteekenis wordt aangeduid, die dit land als afzetgebied voor Indië heeft en krijgen kan. Het volgende geeft de cijfers en beschouwingen — ietwat besnoeid — weer.

Aan den buitenlandschen handel van Egypte heeft Nederland geen groot deel: Egypte importeerde in 1924 voor een waarde van ruim 575 millioen gulden en exporteerde voor een bedrag van ongeveer 750 millioen gulden en daarvan importeerde Nederland voor rond 7 millioen, terwijl voor rond 5 millioen gulden Egyptische goederen naar Nederland gingen.

Het aandeel van Nederlandsch-Indië is nog geringer, niettegenstaande het feit dat de Oostersche handel van Egypte vele eeuwen ouder is dan die van eenig ander land en dat Egypte talrijke artikelen in groote hoeveelheden importeert die Ned.-Indië uitvoert. In de totaal-cijfers van de officieele statistieken over het afgeloopen jaar 1924 komt Indië niet afzonderlijk voor; het wordt met Siam en Fransch Indo China samengevat onder het hoofd „other countries in the Far East". Siam, Fransch Indo China en Ned.-Indië te zamen exporteerden in 1924 naar Egypte voor slechts 796.021 P.S. en zij voerden uit Egypte goederen in voor 89.013 P.S., waarin begrepen rond 110,000 gulden aan Egyptische sigaretten voor Indië. Echter is het wèl mogelijk hier gedetailleerde cijfers te geven voor de voornaamste exportartikelen van Ned.-Indië.

Thee importeert Egypte zeer veel; in 1924 voor 413.259 P.S. Die waarde van rond $4\frac{1}{2}$ millioen gulden aan thee komt echter niet uit Ned.-Indië: het wordt overtroffen door Br.-Indië, Ceylon, Engeland en China; van het totaal voor 413.259 P.S. kwam in 1924 slechts voor 1.688 uit Ned.-Indië. Desondanks is Java-thee in Egypte wel gewild en hier ligt dan ook ontegenzeggelijk een open terrein; wellicht

mag men voor 1925 een iets beter resultaat verwachten; zoo vernemen wij dat uit Semarang binnenkort een zending thee hier wordt verwacht. Nu de noodzaak om het afzetgebied voor Ned.-Indische thee te verruimen zoo algemeen wordt ingezien kan men wellicht aan de mogelijkheden in Egypte aandacht besteden.

Koffie voert Ned.-Indië in veel ruimer mate naar Egypte uit: in 1923 voor 58.660 P.S. en in 1924 voor 70.266 P.S. In totaal importeert Egypte echter voor niet minder dan 913.000 P.S. aan koffie; de groote meerderheid komt uit Brazilië, maar ook Aden, Arabië, Br. O.-Afrika en Abessinië leveren hun aandeel; naar Robusta bestaat in dit koffie-drinkende land vraag.

Tabak geeft een treurig beeld te zien. Egypte heeft een groote sigaretten-industrie, maar moet alle tabak invoeren omdat tot heden het verbouwen van tabak verboden is! Maar van een totalen tabaksimport van 1.499.546 P.S. leverde Ned.-Indië zelf slechts 2, zegge twee P.S.....

Met suiker staat het daarentegen veel beter. Egypte heeft een groot aantal suikerfabrieken (de employé's zijn meest Franschen, in de hoogere rangen), maar naast den suiker-export staat een niet-onbelangrijke import van ruwe suiker en die komt vrijwel geheel uit Ned.-Indië, in toenemend kwantum; in 1923 voerde Egypte uit Indië 2.820.000 K.G. ruwe suiker voor 74.292 P.S. in, in 1924 was dit 28.860.000 K.G. voor 554.161, P.S.; terwijl aan geraffineerde suiker voor een waarde van 76.000 P.S. uit Indië werd ingevoerd.

Andere Ned.-Indische producten maken echter, ofschoon Egypte ze ook moet invoeren, een droevig figuur.

Pisangs worden voor 13.000 P.S. geïmporteerd, maar zij komen uit Ceylon, Br.-Indië, Arabië en Spanje. Aardnoten eveneens niet uit Indië, cocosnoten evenmin ondanks een import voor 25.000 P.S. uit Br.-Indië en Ceylon.

Hout importeert het schier boschlooze Egypte in alle soorten en uit vrijwel alle landen, maar vrijwel niet uit Indië. De totale hout-import van Egypte bedroeg in 1924 1.893.000 P.S. en daarvan kwam uit Ned.-Indië slechts voor 154 P.S., terwijl in 1923 nog voor 1.360 P.S. uit Ned.-Indië werd ingevoerd. Van de ruim 22 millioen gulden aan Egyptischen hout-invoer zijn de 1800 gulden uit Indië wel een zeer klein deel. niettegenstaande het feit dat grooter hoeveelheden worden ingevoerd door landen die zich ten aanzien van Egypte in geen beter verkeersconditie bevinden dan Indië.

Nog eenige koloniale producten waarover wij gegevens ontvingen: peper importeert Egypte voor 80.000 P.S. waarvan voor 60.000 P.S. van Singapore en uit Ned.-Indië; in 1923 voor 1.300 P.S., en in 1924 voor 81 P.S. Cacao levert Nederland voornamelijk: voor 3200 P.S. uit een totaal van 5.500 P.S. Rijst produceert Egypte evenals de

suiker maar voert toch nog voor 278.780 P.S. in, in 1923 zelfs voor 696.930 P.S. Java-rijst wordt echter niet ingevoerd. Van den geheelen invoer van petroleum, benzine e.d. producten voor een waarde van rond 1.500.000 P.S. levert Ned.-Indië alleen stookolie (mazout) voor 1.250 P.S. Vroeger ook voor rond 3000 P.S. aan paraffine, maar nu niet meer. Steenkool wordt voor 1.627.000 P.S. ingevoerd, bijna alles uit Engeland, een klein deel uit Amerika.

Dat, in zijn geheel beschouwd, Ned.-Indië in Egypte een grooter afzetgebied kon vinden dan het geval is, kan uit bovenstaande cijfers wel blijken. Dat zich in de praktijk moeilijkheden voordoen kan worden toegegeven, doch onoverkomelijk kunnen zij niet zijn. Tot de moeilijkheden behoort voorzeker het feit, dat voor den Nederlandschen of Ned.-Indischen importeur in Egypte de financieele transactie niet gemakkelijk is en het pond sterling op Indië een niet on-riskant medium vormt. Ook hier zou echter organiseerend werk te doen zijn en voor eerste zendingen zou men betaling ter plaatse kunnen regelen. Aangemerkt zij nog, dat volgens verkregen ervaring ook met de Arabische handelaren wel aanknooping is te verkrijgen.

Terwijl Europeesche landen zeer energieke pogingen aanwenden om een grooter deel te verkrijgen in den handel met Egypte (vooral Italië concurreert den laatsten tijd sterk en met succes) en terwijl voorts de koopkracht van het land gedurende de laatste jaren onmiskenbaar is toegenomen, dank zij de hooge katoenprijzen en andere factoren, leek het nuttig ook voor Indië de aandacht op de mogelijkheid van ruimer oeconomische betrekkingen te vestigen.

* * *

Nederlandsch gezantschap te Kaïro. Na de plechtigheid besproken te hebben, waarmede de nieuwe Nederlandsche gezant, Jhr. A. van der Goes, op 16 Maart te Kaïro werd geïnstalleerd, knoopt een correspondentie in *De Loc.* van 27 April daar eenige beschouwingen aan vast, waaraan wij 't een en ander ontleenen.

,,Voorloopig was een Nederlandsch consulaat-generaal in Kaïro ruimschoots voldoende geweest. De volwaardige legatie is te vroeg gevestigd. Nu zij er is kan men haar niet meer opheffen — zelfs wie het minst van haar onmisbaarheid overtuigd zijn zouden die opheffing toch niet willen adviseeren. De dan gewekte indruk immers zou het een consulaat-generaal zeer moeilijk maken het nuttige werk, dat voor Nederland en Indië te doen valt, te verrichten.

Vóór Nederland — en Indië?

Stellig heeft de vertegenwoordiging in Egypte ook voor Indië beteekenis, al is zij niet noodig om te weten wat in de Islamwereld gebeurt.

In de eerste plaats denken wij aan de commercieele beteekenis. In

een afzonderlijk artikel werd reeds aangetoond hoe Indië in den export naar Egypte ten achter is bij andere landen en hoe anders dit zou kunnen zijn, omdat Egypte aan zoovele goederen behoefte heeft welke Indië exporteert. De Nederlandsche vertegenwoordiging in Kaïro zou hier prachtig en vruchtdragend werk kunnen doen.

Helaas moet gezegd worden, dat in de praktijk daarvan bitter weinig terecht kwam. De Nederlandsche vertegenwoordiging in Kaïro was tot nu toe op alles eerder dan op het commercieele georiënteerd. Zij heeft daarvoor vrijwel niets blijvends verricht en indien men maar één relatie, één enkele handelsbetrekking, één transactie zou kunnen noemen door haar bemiddeling tot stand gebracht zou men niet tot de thans onvermijdelijke conclusie komen, dat de Nederlandsche vertegenwoordiging in Kaïro deze taak tot nu toe heeft verzuimd.

Men kan dan slechts hopen, dat er onder den nieuwen gezant zoowel van legatie als consulaat iets zal uitgaan, dat zij, bewust van groote mogelijkheden, ook inderdaad actief zullen optreden om aan Indië een deel van het aanwezige afzetgebied te verzekeren.

Van belang was de vertegenwoordiging ook steeds in verband met de aanwezigheid van Javanen in Kaïro.

Er studeeren aan El Ahzar immer Javanen. Soms slechts een tiental, soms meer dan honderd.

Veelal komen deze Javanen uit Djeddah. Zij hebben den hadj dan volbracht en, schoon arm, willen zij ook El Ahzar bezoeken. Het gevolg is dat zij vaak in Egypte in kommer en armoede verkeeren en dan wel eens een beroep doen op consulaat of legatie.

Nu beschikt het consulaat officieel over geenerlei fondsen om Javanen die dit wenschen naar Java terug te zenden. Toch ware dit wenschelijk. Thans geraken zij soms in ellendige omstandigheden, worden ook wel als bezitsloozen opgepakt. Zond men hen op naar Java, dan waren de voorgeschoten passagekosten door bemiddeling van het Inlandsch bestuur in hun woonplaats wel terug te krijgen — daar aangekomen bereiken zij als hadji toch ras een zekeren welstand.

Door den vorigen consul te Kaïro werd dit ook altijd gedaan, zij het dan voor eigen risico. Het lijkt echter wenschelijk, dat aan de consulaire fondsen een postje voor dit doel wordt toegevoegd — aan onderstand en terugzending van de Javanen te Kaïro mocht ons wel iets gelegen zijn.

Samenvattend mag men tot het besluit komen, dat de behartiging van de betrekkingen tusschen Nederland, Indië en Egypte, in verschillend opzicht nog voor ontwikkeling vatbaar, aller aandacht ook van hier uit waard is."

* * *

Egyptisch gezantschap te 's Gravenhage. Egypte is tot nu toe niet door een gezant in den Haag vertegenwoordigd. Volgens een in de laatste dagen van Mei verspreid bericht heeft de Egyptische regeering het besluit genomen een gezant te benoemen, tevens werd als vermoedelijke titularis genoemd de heer Ahmed Pacha Moussa, oud-minister van justitie. De keuze schijnt de opvatting te bevestigen, dat meer gedacht is aan den Haag als centrum van internationalisme, dan als regeeringszetel van Nederland in Europa en Azië, maar indien het belang van uitbreiding der handelsrelatiën wordt erkend, kan vermeerdering van bemoeienis, en daarmede van reden van bestaan, dunkt ons, den gezanten wederzijds slechts welkom zijn.

* * *

De Britsch-Indische regeering zet de gevaren uiteen aan den pelgrimstocht naar Mekka verbonden. De Britsch-Indische regeering liet den 25 April een mededeeling aan de pers toekomen, waarin zij deed uitkomen, dat zij de gebeurtenissen in de Hedchas aandachtig was blijven volgen in de hoop daarin een zoodanig gunstige verandering te kunnen waarnemen, dat het den Indischen Mohamedanen mogelijk zou worden den pelgrimstocht daarheen te ondernemen zooals dit gebruikelijk is. De heerschende toestand was dat Emir Ali in bezit was van Djeddah en Sultan Ibn Saoed in die van Mekka. Over de verhoudingen in de omgeving was geen helder beeld verkregen, maar als waarschijnlijk kon worden aangenomen dat Emir Ali nog meester was in Medina en Yambo. Ibn Saoed had bezit genomen van eenige strooken aan de Roode Zee, met inbegrip van Lith en Rabegh. Onzeker was wie 't gezag uitoefende in de haven van Koenfida.

Het volbrengen van den pelgrimsgang langs den gebruikelijken weg naar Djeddah was als onmogelijk te beschouwen, daar deze afgesneden was door de tegenover elkander staande legers. Er is een bericht verspreid, volgens hetwelk het volbrengen van den pelgrimstocht zou kunnen geschieden, door gebruik te maken van een der havens van Rabehg, Lith of Koenfida. De Britsch-Indische regeering heeft daaromtrent inlichting ingewonnen bij den Britschen consul te Djeddah. Vóórdat hierop antwoord was ingekomen was echter reeds zekerheid verkregen, dat de scheepvaartmaatschappijen, de havens van Lith en Koenfida beschouwen als gevaarlijk voor de vaart en dat in Rabegh slechts kleine vaartuigen kunnen binnen vallen. De consul bevestigde dit door de mededeeling, dat Rabegh in geen enkel opzicht is ingericht op de ontvangst van pelgrims, en hiervoor ook in korten tijd niet geschikt kan worden gemaakt. Hij voegde er aan toe dat ook de voorziening in de levensmiddelen daar èn in Mekka niet te regelen zal zijn naar de behoeften van het pelgrimverkeer.

Voor zoover de consul den heerschenden toestand van Djeddah uit

kan beoordeelen geeft dit aanleiding om te waarschuwen voor de gevaren, die aan den pelgrimstocht verbonden zijn. Maar in de godsdienstaangelegenheid wenscht de regeering zich niet te mengen. Zijn er moslim-organisaties, die de verantwoordelijkheid op zich durven nemen om haar geloofsgenooten aan te raden den pelgrimstocht dit jaar toch te ondernemen, dan zal het gouvernement hieraan geen hinderpalen in den weg leggen. Berichten door enkele bladen verspreid, die dit anders voorstellen, missen elken grond. Paspoorten voor pelgrims worden als gewoonlijk verstrekt, op de verscheping bestaat geen bijzondere contrôle.

Blijkens een Reuter-telegram van 3 Juni heeft het voorgaande zijn actualiteit nog niet verloren. De regeering van Hedchas (bedoeld zal wel zijn die van Emir Ali) heeft aan de Egyptische regeering laten weten, dat zij niet kan instaan voor de veiligheid der pelgrims, die naar Mekka zouden gaan. Toch heeft dit de fanatieken niet weerhouden. In *The Times of India* (Ml. Ed.) 23 Maart lezen wij: De eerste ploeg van hadj-pelgrims is per s.s. Jehangir uit Bombay vertrokken, met bestemming Rabegh. Onder de 903 bedevaartgangers zijn 248 vrouwen en 34 kinderen, van welke 8 ,,babies''. Tot de velen, die hun uitgeleide deden, behoorden de heer Shaukat Ali, de leden van het Hadj-comité en de Protector of Pilgrims. Een lid van het Khilafat Committee maakt de reis mee.

* * *

De strijd tegen de venerische ziekten in Madagascar. Hoewel 't overal zoowat 't zelfde is, ja omdat 't overal zoowat — maar ook alleen ,,zoowat'' — 't zelfde is, kan er wat te leeren vallen uit verslagen als dat in *La Dépêche Coloniale* van 28 Mei weergegeven: *La lutte anti-vénérienne à Madagascar.*

In 1920 kwamen meer dan 100,000 besmetten zich aanmelden voor consult bij de voor dit doel werkzame gezondheidsambtenaren. De aangehouden geboorte-statistieken der inlanders gaven 43,49 percent aan als cijfer voor met syphilis ter wereld gekomenen. Vergelijking van de geboorte- met de sterftecijfers gaf een verontrustende uitkomst.

De regeering van Madagascar kwam in 1921 tot krachtig optreden De inspecteur van den geneeskundigen dienst Afiain ondervond hierbij veel medewerking van de Inlandsche artsen-school te Tananariva, die bekwaam personeel leverde. Dit kreeg een vooral op de *prophylaxie vénérienne* gerichte opleiding. Voor zijn werkzaamheid kwam 't te staan onder een Europeeschen geneeskundigen inspecteur. De artsen hebben ook een taak te vervullen als propagandisten. Zij werken als zoodanig met het woord, en door het verspreiden van brochures,

waarin over het gevaar der besmetting, over middelen ter voorkoming van de verspreiding en over de plaatsen en tijdstippen ter consultatie aanwijzingen voorkomen. Het verspreiden van dergelijke raadgevingen ondervindt in Madagascar minder moeilijkheid dan elders veelal 't geval is, omdat de ziekte in Madagascar niet als een geheim te houden schande-kwaal wordt beschouwd. In deze opvatting ligt anderzijds echter ook weer een nadeel, het terzijde houden, het afzonderen wordt er minder gemakkelijk door verkregen. De uitwerking van de toegepaste arséno-benzols ten opzichte van syphilis-verschijnselen zette aan de propaganda kracht bij.

't Aantal der gelegenheden waar geneesmiddelen worden uitgereikt is tusschen 1920 en 1924 aangegroeid van 7 tot 73.

De commissies, die de recruten keuren voor den militairen dienst, melden reeds een merkbare verbetering. Maar om 't kwaad meer afdoend te bestrijden, blijft men toch op nieuwe middelen bedacht. Bij de *dispensaires* en bij de *maternités* zullen laboratoria worden ingericht, voor sérologische (Wassermann) en syphilitische onderzoekingen, volgens de methode Vernes, waardoor de syphilis in zijn ontwikkeling kan worden nagegaan.

De regeering in Frankrijk toont de grootste belangstelling voor dit sociaal-medisch werk. Zij is voornemens ertoe mede te werken, dat elk jaar in Frankrijk eenige geneesheeren zich in de methode van Dr. Vernes zullen specialiseeren, om zoo te komen tot een uitgebreide organisatie van de syphilis-bestrijding, en niet alleen in Madagascar, maar mede in de andere koloniën.

* * *

Eerlijke handelspolitiek? Onder deze vraag als opschrift stelt een stuk in de *N. R. Ct.* van 7 Juni een zeer piquante kwestie aan de orde. Wij nemen de uiteenzetting hier, eenigszins bekort, over.

Het is bekend, dat de praktijk der internationale handelspolitiek dikwijls in 't geheel niet overeenkomt, ja zelfs totaal tegenstrijdig is met de redelijke verwachtingen, die omtrent aard en inhoud der uitvoering van bepaalde handelsverdragen of conventies kunnen bestaan.

Een merkwaardig geval, dat de waarheid van deze bewering met feiten staaft, doet zich voor bij de invoerpolitiek, die door Frankrijk wordt gevolgd in haar West-Afrikaansche koloniën ten opzichte van alcohol.

De conventie van 14 Juni 1918, waarvan het protocol op 10 September 1919 te Saint-Germain en Laye is geteekend tusschen Frankrijk en de Afrikaansche protectoraten, heeft vastgesteld, dat alle landen gelijke handelsrechten zouden hebben in het stroomgebied van den Niger. Ten aanzien van gedistilleerd behelst art. 2 van dit protocol, dat de invoer van „alcohol de traite" en van dranken, met zulken

alcohol bereid, verboden is. De besturen der betrokken koloniën kunnen dan elk voor zich uitmaken, welke alcohol onder deze bepaling valt.

Nu zegt een Fransch decreet van 15 Mei 1921 betreffende de Fransche koloniën van West-Afrika, dat de invoer is verboden van:

1. Alcohol van hooger gehalte dan 65 %, van welken oorsprong die ook moge zijn en hoe ook verpakt.

2. Alcohol beneden een gehalte van 65 % anders dan alcohol, afkomstig van ,,la distillation des produits du raisin, de la canne à sucre ou des fruits''.

3. Alle alcohol of likeuren, welke ,,Thuyane, badiane, hysope, absinthe, aldehyde, benzoique et ether salicylique'' bevatten.

Uit deze bepalingen blijkt duidelijk, dat men alcohol uit granen, bieten, suikerbietenmelasse, aardappelen enz. uit die koloniën heeft willen weren (want met deze soorten gedistilleerd kan Frankrijk niet concurreeren op de wereldmarkt), om zoodoende aan de alcoholproducenten van de Fransche West-Indische eilanden een monopolie te verschaffen. Dit kan men eventueel Frankrijks goed recht achten. Maar nu komt de onbillijkheid, waarop wij hier de aandacht willen vestigen: De Fransche regeering had bij het formuleeren harer verboden blijkbaar over 't hoofd gezien, dat in onze Oost ook alcohol gefabriceerd wordt afkomstig van ,,la distillation des produits de la canne à sucre'' en toen deze Oost-Indische alcohol in eenigszins grootere hoeveelheden in die kolonie werd ingevoerd en dus der West-Indische productie afbreuk deed, werden alle mogelijke voorwendsels gezocht, om den wettelijk volkomen geoorloofden invoer van het N.-I. product te beletten.

Men begon, met de alcohol aan een langdurige, omslachtige en het product schadende expertise te onderwerpen om te zien, of soms een of meer der bovengenoemde verboden substanties aanwezig waren. Dit kon niet worden aangetoond. Er moest derhalve iets anders op worden gevonden.

De zendingen alcohol in kwestie gaan vergezeld van een certificaat afgegeven door de Nederlandsche Douane en gelegaliseerd door het Fransche Consulaat, waarbij de Nederlandsche douane inspectie verklaart, dat de alcohol uit N.-I. wordt ingevoerd onder certificaat van de N.-I. douane, verklarende, dat die alcohol afkomstig was van ,,la distillation des produits de la canne à sucre'' en dat die alcohol dezelfde was als die, welke met bovenbedoeld certificaat van de N.-I. Douane was verzonden, omdat die alcohol, totdat hij voor de Fransche koloniën werd ingescheept, steeds onder haar ambtelijk toezicht was geweest.

De Fransche douane kwam nu met de bewering, dat deze certificaten niet betrouwbaar zijn, en dat deze alcohol vermengd was met soorten, gestookt uit granen, suikerbieten, aardappelen etc.

De belanghebbende exporteurs van het N.-I. product hebben er op gewezen, dat een dusdanige vermenging onmogelijk kan hebben plaats gehad, omdat het gedistilleerd in kwestie altijd onder douane contrôle, is geweest, en dat de conclusie van den Franschen analyst slechts een door de Fransche regeering gewenscht en daardoor als zekerheid verkondigd vermoeden is, daar scheikundig zulk een vermenging niet kon worden aangetoond.

Als bewijs hoezeer de Fransche regeering zelf het onhoudbare harer positie inziet, diene, dat zij nu door een nieuw decreet (30 Dec. '24) het oude, dat rechtens duidelijk den invoer van het N.-I. gedistilleerd toeliet, heeft vervangen. Het nieuwe decreet bepaalt, dat de Fransche douanier maar moet uitmaken, of hij den smaak van den alcohol dusdanig vindt, dat hij het product kan beschouwen als: ,,provenant de la distillation des produits de la canne à sucre'' en zoo ja, dan mag hij het doorlaten! Men begrijpt, hoe die smaak zich zal laten beïnfluenceeren door den wensch der Fransche regeering, om de niet nationale producten te weren en dat dus in 't vervolg door dit decreet — zij het dan nu op ,,wettige'' wijze — de invoeren van het N.-I. gedistilleerd practisch onmogelijk zal zijn.

Als ander staaltje van willekeur der Fransche autoriteiten kan nog worden vermeld, dat, terwijl het nieuwe decreet van 30 December 1924 bepaalt (art. 10), dat, op verzoek van de bevoegde autoriteit aan den Gouverneur van West-Afrika, door dezen laatste toestemming kan worden verleend, om de partijen gedistilleerd, voorzien van de certificaten welke aantoonen, dat zij zijn ,,des produits de la canne à sucre'' en onder het oude regime zijn aangevoerd, toe te laten, die autoriteit weigert deze toestemming te vragen, niettegenstaande de ernstige vertoogen van de Nederlandsche legatie te Parijs. Naar verluidt, verwaardigt zich de Fransche regeering niet eens daarop te antwoorden, hoewel haar reeds van Juli 1924 af herhaalde malen dringend om antwoord is verzocht.

Staat de Nederlandsche regeering dan tegenover dergelijke ergerlijke, deloyale practijken volslagen machteloos?

Wij zijn een klein land en moeten bij onze internationale handelsbetrekkingen de voorzichtigheid bewaren, maar nu de Fransche regeering een dergelijke willekeur jegens ons aan den dag legt en daarenboven de onbeleefdheid heeft, de Nederlandsche legatie te Parijs op haar herhaalde vertoogen met geen antwoord te verwaardigen, is daartegen een protest toch zeker niet misplaatst.

Wat zou de Fransche regeering wel zeggen, indien haar gelijksoortige producten, als daar zijn de wijnen, likeuren en cognac in de N.-I. koloniën op gelijke wijze zouden worden behandeld, als zij het de Nederlandsche producten doet?

KOLONIALE LITERATUUR.

Nationale ontwapening in strijd met nationaal belang en internationalen plicht. Eene weerlegging van de propaganda voor nationale weerloosheid, door A. J. Maas. Drukkerij „De Residentie", Den Haag.

De kapitein der Luchtdoel-artillerie Maas heeft een goede daad verricht door in deze brochure als 't ware een vervolg te geven op de vorige, die getiteld was: ,,Nationale ontwapening? De lucht- en gasoorlog en Prof. Dr. v. Embden." Er was stof en reden tot voortgezette voorlichting van het publiek, ook in verband met de Kamerverkiezingen, waarbij ,,nationale dadelijke ontwapening" tot propaganda-leuze was gemaakt.

Indien voor- en tegenstanders van landsverdediging eens trachtten tot een eerlijke en goed doorgevoerde bepaling van eigen en van andermans standpunt te komen, zouden zij bevinden dat de practische conclusie ter eenre en ter andere zijde niet zóó ver van elkander verwijderd *kan* blijven als zij zelf meenen dat onvermijdelijk het geval moet zijn. Laten wij twee verklaringen, juist in deze dagen afgelegd, eens goed lezen.

Kapitein Maas schrijft: ,,Nadrukkelijk stellen wij voorop, dat wij, met hetgeen wij tegen de eenzijdige ontwapening aanvoeren, geen verdediging van het oorlogsgeweld, dat op zichzelf immer weerzinwekkend is, willen leveren."

In de geschriften tijdens de verkiezingscampagne in groot aantal verspreid, is, door de voorstanders der nationale ontwapening gretig gebruik gemaakt van een stuk uit ,,*die Frau im Staat*", dat de tien vredesgeboden weergeeft, zooals deze in de scholen in Tsjechoslowakije aan de kinderen worden geleerd. Zij komen alle neer op: broederschap, verbroedering, in 't groot en in 't klein; het laatste ervan luidt: ,,Heb uw vaderland en uw volk lief, maar werk er toe mede, dat de menschen eenmaal in vrede en geluk als broeders kunnen leven, zoodat geen natie behoeft te vreezen door anderen te worden aangevallen."

Die tien geboden keuren niet af de verdediging van het eigen land, al hopen zij dat er eens zoodanige internationale stemming zal kunnen worden bereikt, dat geen staat meer een aanval of een overval van een buurvolk te vreezen heeft. Zoo lang als dit ideaal niet is bereikt, nemen de tien geboden blijkbaar de landsverdediging als een nood-

zakelijkheid aan. Zij worden dus ten onrechte bijgebracht als een steun voor hen, die eenzijdige nationale bewapening voorstaan. Wat zij willen preekt kapitein Maas ook: vrede, hoe stelliger hoe liever, maar in afwachting van de vredeszekerheid beveiliging tegen vredesonzekerheid. En dit is ook weer hetzelfde wat uitgedrukt werd in de blijde verwachting van het protocol van Genève: arbitrage, veiligheid, ontwapening. Voor zoover het lukt door het arbitragemiddel de veiligheidsstelling te verzekeren kan tot ontwapening worden overgegaan, maar niet verder, niet eerder.

In de brochure Maas wordt nog eens gereleveerd hoe de aanhangers van de van Embden-leer achtereenvolgens en telkens datgeen, wat zij als grondslag van hun betoog wilden laten gelden, hebben moeten loslaten, zoo b.v. de overdreven voorstelling van de uitwerking van den bommenoorlog en van het gasmiddel, de weerloosheid van ons land, de verwachtingen gebouwd op het protocol van Genève, de bewering dat ons land niet meer neutraal kan of mag blijven, den eigenaardigen gelegenheidskijk op de internationale situatie van ons land. Het lid van den Vrijzinnig Democratischen Bond, dat op de partijvergadering van 1 November 1924 te Utrecht als eenling stond tegenover Mr. Marchant en Dr. van Embden, die juist een grootsche ovatie in ontvangst hadden genomen voor hun betoog voor dadelijke eenzijdige nationale ontwapening, heeft daar al op het onhoudbare van hun stellingen gewezen. Zonder eenig succes natuurlijk. Maar het uittreden van meerdere leden uit de partij wees er later op, dat deze zoo, met hem, verzet kwamen aanteekenen. Feitelijk hebben de op 1 November 1924 belauwerden zelf het onhoudbare van hunne motieven komen erkennen, door het prijsgeven van eerst met klem naar voren gebrachte beweegredenen; maar die erkenning is niet uitgesproken; een nieuw bijgebracht motief moest telkens den schijn van standvastigheid redden. De brochure Maas doet dit uitkomen.

Toch bestaat de vrees, dat de zwakheid van hun standpunt niet algemeen zal worden ingezien. Ook van andere zijde wordt bovendien de ontwapeningsleuze aangeheven. Daarom heeft zich een „Comité tot waarschuwing tegen eenzijdige ontwapening" gevormd, dat een actie heeft ingezet tegen de verheerlijking der kleinmoedigheid. Van de burgerleden, die zitting in dit comité hebben, en door welke vele deelen van 't land vertegenwoordigd zijn, noem ik hier slechts: Prof. Mr. M. W. F. Treub; F. B. 's Jacob, oud-burgemeester van Rotterdam; Mr. J. P. graaf van Limburg Stirum, oud-gouverneur-generaal van N.-I.; Dr. J. C. Eringaard, oud-industrieel, oud-wethouder; Mr. V. H. Rutgers, lid Tweede Kamer; L. P. J. Geldens, industrieel; Prof. Jhr. Mr. B. C. de Savornin Lohman; Louise C. A. van Eeghen; Prof. Dr. C. A. Verrijn Stuart; C. v. d. Voort van Zijp, lid Tweede Kamer. Om een denkbeeld te geven van de wijze van handelen van het comité, zij vermeld, dat de hier besproken brochure-

Maas door bemiddeling van het comité is uitgegeven, en dat reeds in een tiental plaatsen propaganda-avonden zijn belegd, zoo een in den Dierentuin in den Haag (dezelfde zaal waarin het berucht geworden debat Snijders-van Embden plaats vond), met mevrouw M. B. Boissevain-Pijnappel en de heeren C. van der Voort van Zijp, pater Borromaeus de Greeve, professor Dr. P. J. Blok, overste K. E. Oudendijk en Albert Vogel als sprekers.

Maak ik van dit stelselmatig optreden, tegen de verdervelijke theorie der eenzijdige ontwapening, met vreugde gewag, ik moet hieraan toevoegen, dat ik daarentegen met spijt constateer, hoe bij dit alles niet wordt gelet op het betoog geleverd in *D. I. G.* 1924 II blz. 979 (zie ook 1925 I blz. 461), en te weinig aandacht wordt gevraagd voor de plaats, welke Indië in het nationale ontwapeningsvraagstuk toekomt, en voor die, waarop het vraagstuk der eenzijdige weerloosheid voor Indië aanspraak mag maken. G. N.

Les Pays-Bas après la Guerre. Essai sur la Répercussion de la Guerre et de l'Après-Guerre sur la Situation économique des Pays-Bas et de leurs Colonies, par Léon Nemry, Consul Général Attaché Commercial à la Légation de Belgique à la Haye. Bruxelles, Albert Dewit. La Haye, Martinus Nijhoff. (f 5.—

Het werk van den heer Nemry is verdeeld over drie onderdeelen. De verhouding, waarin de tekst over deze is verdeeld, is ongeveer: I. Koninkrijk in Europa; II. Oost- Indië; III. West-Indië, als $26\frac{1}{2}$ tot 6 tot 1. De aan O.-I. gewijde inleiding besluit met de verklaring, dat Schr. slechts een eenvoudig overzicht heeft willen geven van de algemeene situatie van deze koloniën vóór en na den oorlog, en hij heeft zich hierbij nog in 't bijzonder laten leiden door de overweging, dat in de laatste dertig jaren eenige Belgische groepen daadwerkelijk ertoe hebben bijgedragen om den Indischen bodem tot zijn waarde te doen komen, zoodat de tegenwoordige beteekenis van haar talrijke cultuur-ondernemingen in een eerbiedigwaardig bedrag van millioenen guldens is uit te drukken.

Door deze begrenzingen is aangeduid dat de Schr. Nederland in Azië voor zijn studie slechts van bijkomstig belang heeft beschouwd. In het eerste over Nederland in Europa handelend deel, komt de invloed van de koloniën op de positie van het moederland echter bovendien herhaaldelijk even meespreken. Komt daarin over dien invloed niets voor dat voor den Nederlandschen lezer als nieuw te beschouwen is, de lezer in den vreemde, voor wien dit boek bestemd is, zal bij aandachtige beschouwing de inwerking der wisselwerking van moeder-

land en koloniën kunnen ontdekken en daaruit wel wat kunnen leeren. Naar 't mij voorkomt zou een duidelijker doen uitkomen, een gemakkelijker doen opmerken van deze wisselwerking aan het juiste begrip van menige uiteenzetting ten goede zijn gekomen. Misschien kan met deze opmerking rekening worden gehouden, bij voortgezette studie van den bekwamen Schr.!

De Nederlander heeft in dit boek vooral de poging, en de m.i. geslaagde poging, te waardeeren, om te doen uitkomen, dat ons land geenszins een tijd van onbekommende rust heeft doorgemaakt door zich neutraal te verklaren en zich neutraal te houden, doch dat het daarentegen zware stormen te doorstaan heeft gehad, waarvan de sporen nog volstrekt niet verdwenen zijn.

Voor den lezer in den vreemde heeft het cijfermateriaal en hebben de gegevens van practischen aard echter ook nog een andere beteekenis, zij vragen toch de aandacht der geheele Fransch-lezende wereld weer eens voor datgeen wat Nederland aan economische kracht heeft ontwikkeld en kan ontwikkelen. In dit verband zal het telkens weer tot heden bijwerken van deze gegevens en het zoodoende op de hoogte houden van den belangstellenden lezer, deze uitgave op een hechten economisch-wetenschappelijken grondslag kunnen gaan stellen. 't Is in dezen gedachtengang, dat ik mij veroorloofde gewag te maken van de wenschelijkheid om, bij voortgezetten arbeid, de wisselwerking tusschen de deelen van het groote Nederlandsche rijk in de verschillende werelddeelen duidelijker te onderstrepen en te omschrijven. Komt dit voldoende tot zijn recht, dan kan het aan O.I. te wijden deel zich als aanvulling daarvan beschouwen. Met een helper van de bekwaamheid van den heer H. J. van Brink, hoofdambtenaar, chef der afdeeling ,,Geldwezen en belastingen'' aan het Departement van koloniën, die hem nu ook terzijde heeft gestaan, zal die aanvulling dan op even groote nauwgezetheid mogen bogen, als nu het geval is voor het deel ,,les Indes Orientales'', dat echter, bij de wijze van bewerking, die ditmaal gevolgd is, Indië niet voldoende tot zijn recht laat komen, juist omdat het in deze studie slechts de bescheiden plaats inneemt, die de Schr. het in zijn inleiding uitdrukkelijk toewijst.

Dat de heer Nemry er niet tegen opziet zich in de economische gegevens van verre landen te verdiepen, hiervoor staan zijn vorige studiën ons borg, a.d.z. L'Afrique Orientale Allemande, Le Sud-Ouest Africain Allemand, Les Possessions Allemandes dans la Mer du Sud, Le Protectorat Allemand de Tsintau, Le Copra aux Iles Philippines.

Als terloops wijst de Schr. (blz. 268) op het aandeel van Belgen in Nederland's groot koloniaal werk. Het lag niet in de lijn zijner economische studie om hierover verder uit te wijden. Maar nu hij twee figuren noemt, die van den Commissaris-generaal burggraaf du Bus de Ghisignies, en die van generaal de Brabant, zij 't mij geoorloofd hier voor uitvoerige informatie te verwijzen naar Eugène Cruyp-

lants: Histoire de la participation des Belges aux campagnes des Indes orientales Néerlandaises, dat vele namen noemt, en naar de noten in het werk over den Java-oorlog van Louw en de Klerck, die gelegenheid geven de namenlijst van Cruyplants nog aan te vullen. Hetgeen men daar vindt heeft betrekking op het tijdvak 1815—1830, toen België een deel van de Nederlanden was, maar ook buiten dit tijdsbestek hebben de Belgen hun part gehad in het aandeel den vreemden gegund in Nederland's arbeid in de koloniën. Twee eeuwen vóórdat du Bus de Ghisignies op Java aankwam, zetelde de Antwerpenaar Pieter de Carpentier daar als Gouverneur-Generaal. En, om het grootst denkbare uiterste in tijd en positie daar tegenover te stellen, haal ik aan, dat tot de oud-kolonialen, die een plaats hebben gekregen in het onlangs geopende Indisch-Bronbeek, bij Bandoeng, een Waal behoort, die 't niet verder heeft gebracht dan het eenvoudige soldaten-pensioen.

Tusschen deze uitersten in beweegt zich een afwisseling, die voor den lezer in het buitenland ook interessant kan zijn, om het sympathieke voorbeeld door Nederland gegeven, om, wie als vreemdeling komt, een gulle kans te schenken tot open mededinging voor de goede en voor de kwade kansen, in tegenstelling met de landen, die den buitenlander een weinig benijdenswaardige positie aanwijzen in een vreemdenlegioen, met zeer ruime kwade- en zeer smalle goede kansen.

G. N.

Encyclopaedie van N.-I., onder redactie van prof. C. Spat. Aanvullingen en wijzingen (afl. 10). Martinus Nijhoff, Den Haag, E. J. Brill, Leiden.

Een aflevering met veel vrij groote artikelen, zoo over den Deliaan J. Th. Cremer, (1847—1923) gewezen minister van koloniën en gezant te Washington; over Immigratie, officieele gegevens; over Jaarbeurzen te Bandoeng, waarin 1925 komt verklaren „in hoeverre de eerste jaarbeurs van 1920 voor de deelnemers een succes is geweest, valt moeilijk na te gaan", maar waarin overigens toch interessante cijfers voorkomen; een complex over onderwerpen van belang voor den scheepvaart; het grootste, 33 kolommen, over Waterkracht en Electriciteit. 't Is ons toevallig bekend, dat de uitvoerigheid betreffende details in dit stuk wenscht tegemoet te komen aan vroeger wel eens vernomen bezwaren, volgens welke de Encycl. neiging zou hebben wat te veel naar den wetenschappelijken, wat te weinig naar den practischen kant te sturen. Hoewel 't ons wil voorkomen, dat industrieelen en technici voor vakbijzonderheden niet alleen de Encycl. zullen raadplegen, kunnen wij er ons indenken, dat de redactie met vernomen opmerkingen rekening heeft te houden. Wij hebben in dit ver-

band zelf erkentelijkheid te betuigen, daar zij getoond heeft ook aan o.z. in alle bescheidenheid gemaakte aanteekeningen wel aandacht te willen verleenen.

Vermelden wij van de kortere bijdragen, nog den levensloop van Mgr. E. S. Luypen (1855—1923) laatst apostolisch vicaris van Batavia.

Gedenkboek der Staatsspoor- en Tramwegen in N.-I. 1875—1925, samengesteld door S. A. Reitsma. Topografische inrichting. Weltevreden.

Toen wij in *D. I. G.* van dit jaar I blz. 432 en 433, aandacht gaven aan de halve-eeuw-herdenking der Staatsspoorwegen op Java, wisten wij niet dat de toezending ons was bereid van het mooie gedenkboek samengesteld door den heer S. A. Reitsma, hoofdambtenaar ter beschikking der S.S. en Tr., met medewerking van de verschillende afdeelingen van den dienst der Staatsspoor- en Tramwegen.

Er zijn in de laatste jaren verschillende gedenkboeken uitgegeven, die speciaal op Indië betrekking hebben, of waarin Indië een ruime plaats inneemt, onder deze mag de nu verschenen herinnering aan de wordings-geschiedenis van de N. I. S. M. (wet van 6 Juli 1836) en de uitvoerige geschiedenis van de S.S. (wet van 6 April 1875) tot en met 1924, in alle onderdeelen en geledingen, een eereplaats innemen.

De samensteller van den tekst heeft het juiste midden weten te vinden tusschen de zakelijkheid, voor een wetenschappelijk werk vereischt, en de stemming, waarin een gouden-feest gedenkboek ter hand genomen wordt. Wat aan cijfers te geven is, is verwerkt in sprekende grafische voorstellingen. Kaartjes laten den groei volgen en geven een kijk op toekomstplannen. De portretten en platen pleiten in keuze en uitvoering voor groote nauwgezetheid.

Na hetgeen *D. I. G.* eerder ter gelegenheid van het S.S.-jubileum opnam, meenen wij niet uitvoerig op den inhoud van het Gedenkboek te moeten ingaan. Maar op een bijzonderheid zij toch nog gewezen: het is in zijn geheel één stuk Indisch werk. De omslag en de boekversiering zijn ontworpen door den heer D. Rühl Jr., sierkunstenaar te Bandoeng. De luchtfoto's werden genomen door den Fototechnischen dienst van de Legerluchtvaartafdeeling. De uitvoering van het boekwerk geschiedde bij het reproductiebedrijf van den Topografischen dienst. Het papier werd geleverd door de papierfabriek te Padalarang.

Het prachtwerk is, voor zoover ons bekend, niet in den handel; de Hoofdinspecteur der S.S. en T.wegen in N.-I. heeft het hoffelijk aan velen doen toekomen.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

DE BATIKINDUSTRIE VAN TOELOENGAGOENG.

De Kedirische correspondent van *De Loc.* geeft in het nr. van 5 Mei een kijkje op een inlandsche industrie in Zuid-Java, welke zeker menigeen een verrassing gebracht heeft, zoowel door den omvang van het bedrijf, als door de daarbij gevolgde bijzondere werkwijze.

Een zeer groot deel der bevolking van Toeloengagoeng is bij het batikbedrijf geïnteresseerd, hetwelk in de laatste jaren een groote vlucht heeft genomen. Men vindt thans ongeveer 200 kleine en groote bedrijven, werkende met ± 8000 menschen. In wijken treft men bijna huis aan huis batikkerijen aan, die de grootste bron van inkomsten vormen voor het welvarende plaatsje, dat in niet geringe mate zijn opkomst te danken heeft aan deze talrijke fabriekjes en den handel in sarong, kains, hoofddoeken, slendangs, tafelkleedjes, loopers en zoo meer.

Het is een massa-fabrikaat geworden, dat als postpakket, bestelgoed of gebaald dagelijks naar alle deelen van den archipel wordt verzonden, tot in de verste uithoeken; overal wordt het fabrikaat van Toeloengagoeng gedragen, doordat het degelijk, kleurhoudend en, wat het voornaamste is, goedkoop is, dus binnen het bereik van den minderen man valt.

Door het beoefenen van deze industrie moest zich als vanzelf een speciale handel ontwikkelen in de artikelen, die voor de batikkerijen onontbeerlijk zijn, zooals de handel in diverse verfstoffen, basten en verfhout; houtskool, was en hars; de stof in diverse kwaliteiten. En dan niet te vergeten de toekangs, die de benoodigde stempels maken.

Voor we verder gaan dient te worden medegedeeld, dat men te Toeloengagoeng geen kleedingstukken batikt in de eigenlijke beteekenis van het woord. Men brengt er de figuren en motieven niet op de stof met de hand met behulp van een wasschuitje, maar zulks geschiedt met roodkoperen stempels in den vorm van strijkijzers. Men begrijpt, dat deze methode van was opbrengen veel sneller gaat. Men noemt deze industrie dan ook beter kain- en sarongdrukkerijen. Nadat de kleedingstukken bedrukt zijn, is de verdere behandeling van kleuren enz. dezelfde die men bij het echte batikken toepast.

De uitvinding van het bedrukken der kleedingstukken met was-

motieven met behulp van koperen stempels, instede van het gebruik van wasschuitjes zooals bij het traditioneele, echte batikken plaats heeft, vindt vermoedelijk haar grond in de omstandigheid, dat het echte batikwerk feitelijk te duur wordt en toch nog niet behoorlijk wordt betaald, de tijd, het geduld, de kunst en het peuterwerk in aanmerking genomen. Echt batikwerk kan slechts voor de meer gegoeden in aanmerking komen; voor den minderen man komen de getjapte kleedingstukekn slechts in aanmerking. Deze zijn van even langen duur en kleurhoudendheid, doch de prijs geeft hier den doorslag; de kleedingsstukken zien er net zoo frisch en keurig uit als de echte gebatikte en zijn te krijgen tegen de helft of een derde van den prijs der gebatikte kleedingstukken.

Het aardige *Loc.*-artikel laat den lezer dan den arbeid in de werkplaats meeleven, die, in tegenstelling met het gewone vrouwenaandeel bij de batik-vervaardiging, vrijwel geheel door mannen wordt verricht, en het eindigt dan aldus:

Wanneer een sarong, kain of hoofddoek uit handen komt van een geroutineerden tjapper, die de aansluitingen zijner afdrukken op de meest volkomen wijze heeft weten te bewerkstelligen, dan is een getjapte van een echt gebatikte kain haast niet te onderscheiden. Wanneer men echter goed oplet, dan verraadt de groote gelijkvormigheid der verschillende figuren, cirkeltjes en streepjes het getjapte kleed. Bij het echte batikken zal men altijd in dezelfde motieven, krulletjes en streepjes eenige afwijkingen vinden, die men nooit met een en dezelfde tjap vermag te maken.

Het bedrijf wordt meest door de Toeloengagoengers uitgeoefend, hoewel er ook menschen, meest hadji's uit de Vorstenlanden, zich aldaar hebben gevestigd; ook een zestal Chineezen bezitten van deze fabriekjes en wel de grootste.

Het tjapperijbedrijf te Toeloengagoeng heeft een maandelijkschen omzet van ongeveer drie ton; d.i. van 3½ millioen in het jaar.

ELECTRISCH BATIKBEDRIJF.

Een schrijven van 30 April uit Djokja aan *De Loc.* had aandacht gevraagd voor een toepassing der electriciteit bij de batikvervaardiging.

De batik-industrie mag tot de oudste bedrijven van Java worden gerekend en de hulpmiddelen, waarmede kaïns tot stand komen, tot de meest primitieve, welke worden gebezigd. Hoe eenvoudig deze middelen ook zijn, toch kunnen zij, wanneer zij worden gebruikt in ruimten, waar het batikbedrijf zich tot groot-industrie heeft ontwikkeld, tot schade leiden voor de gezondheid van de talrijke arbeidsters

en arbeiders, die in die bedrijven in een betrekkelijk bekrompen en bedompte ruimte bijeen zijn. De tallooze arang-vuurtjes, waarop de was wordt vloeibaar gehouden, verspreiden veel walm en stof. En behalve deze hygiënische nadeelen, leiden zij ook tot materieele schade door het vuil worden der bewerkte stoffen, terwijl het brandgevaar er in die lokalen, waar dikwijls voor een groote waarde aan kaïns ligt opgestapeld, groot is. Ten slotte is het houtskool stoken voor een groot bedrijf zeer oneconomisch. Dit alles is ingezien door de N. V. Java stoom-batak-industrie, merk Kwee Sioe Hoo, te Solo, die er op grond van deze overwegingen toe is overgegaan, om haar bedrijf door toepassing van electriciteit en door het stoken van olie in haar groote vuren zooveel mogelijk te moderniseeren. Zij schafte zich daartoe een bronsmotor aan met gelijkstroomdynamo en de daarbij behoorende comforen, waarop thans de was vloeibaar wordt gehouden, zoodat de onhygiënische arangpotten konden verdwijnen. De vuren onder de groote ketels worden thans gestookt door een blower, die residu verstuift door een Körtings verstuiver, waardoor ook daar alle rook en roet verdwenen is.

SAVOE-WEEFSELS.

Nu wij 't zoo druk hebben over de batik-industrie, zooals deze zich op Java ontwikkelt, is 't wel aardig hierbij 't volgende te laten aansluiten.

De Indische Ct. (W.-Java-editie) van 1 Mei kondigde voor den volgenden dag de opening aan van een te Batavia te houden tentoonstelling van de prachtigste weefsels van Savoe, het kleine eiland in den Timor-archipel. De motieven, welke tot het houden van deze verkooptentoonstelling hebben geleid, zijn zeker geen alledaagsche, zooals uit 't volgende moge blijken, dat niet geheel vrij lijkt van reclamestijl.

Juist de weefsels van Savoe en Rotti munten uit door die prachtige donkere fluweelige, maar ook schitterend lichtende kleuren, waarvan alleen daar de bevolking het geheim kent en die ze te trekken weet uit de bloemen en planten, welke tieren op het rotsig koraal, waaruit de bodem bestaat. Vandaar dan ook, dat die kleuren zoo sterk en vast zijn, dat de felste zonnestralen ze niet doen verbleeken en zij ook bij herhaaldelijk wasschen haar glans en warmen gloed niet verliezen.

Merkwaardig is de geschiedenis, hoe het zoo is toegegaan, dat deze weefsels naar West-Java ten verkoop door de verschillende radja's van Savoe zijn opgezonden. De bevolking is er voor een groot gedeelte tot het christelijk geloof overgegaan en al heel spoedig werden er alom kleine onaanzienlijke kerkgebouwen opgericht, die ook voor scholen

worden gebruikt. De grootste en de mooiste kerk verrees te Seba, de hoofdplaats, doch ook dit kerkgebouw, al was het dan voor de bevolking als een grootsche kathedraal, geleek naar westersche opvatting meer op een groote loods dan op een kerkgebouw. Bovendien bleek het niet bestand tegen den knagenden tand des tijds. Het vermolmde en moest worden gesloopt en alleen de onaanzienlijke muren ter hoogte van ± een meter bleven verweerend nog staan.

Nu moest er een nieuw gebouw verrijzen en al het geld, dat met moeite bijeen werd gebracht, bleek ten slotte niet meer dan samen een goede *f* 3000. Den Savoeneezen kwam het echter ontzaglijk veel, althans meer dan voldoende voor, opdat een grootsch steenen gebouw zou kunnen worden opgetrokken. Helaas, toen dit bedrag verbouwd was, waren de muren nog niet eens klaar. Het werk bleef liggen. En de weldra opnieuw afbrokkelende muren schenen een aanfluiting en een bespotting.

De predikant van Timor bezocht Savoe. De zaak van den kerkbouw moest worden geregeld. Alle betrokken radja's waren aanwezig en ook de gezaghebber van het eiland woonde de vergadering bij, opdat alles eerlijk en ordelijk zou geschieden. Allen wilden met groote beslistheid, dat er een schoon kerkgebouw te Seba zou worden opgericht. Nog een *f* 8000 zou er noodig zijn. Hoe aan dit geld te komen?

Toen stonden radja's van Savoe op als één man en verklaarden, dat zij en de bevolking hun kostbaar bezit aan weefsels, kaïns en slimoets zouden offeren, als die dan maar op Java zouden kunnen worden verkocht. Dit zijn de weefsels, die nu werden tentoongesteld; acht kisten vol; weefsels uit de schatkamers van de vorstengeslachten op Savoe.

Menigeen zal zich zulk een doek willen koopen. Menigeen zal ook voelen voor het schoon enthousiasme der Christelijke bevolking van Savoe, schreef *De Ind. Ct.*

Een dames-comité had zich te Batavia gevormd om alles te regelen.

LE PALMIER À HUILE AUX INDES NÉERLANDAISES.

Als voorlooper van het boek, in twee volumes, dat binnen kort verschijnen zal over onze koloniën in Oost-Indië, als resultaat van een in 1924 door den heer Gabriel Angoulvant volbrachte reis, geeft hij in *La Dépêche Coloniale* van 14, 15 en 16 Mei een vrij uitvoerig artikel over onze olie-palm-cultuur. Hij roept de aandacht voor de hierin verstrekte gegevens op als voor een werkelijken alarm-kreet, die hij 't zich tot plicht acht uit te stooten, in de hoop gehoord te worden door zijn landgenooten in West-Afrika.

't Door de Hollanders genomen initiatief ter zake van den oliepalm is, inderdaad, karakteristiek voor de Hollandsche werkwijze: voorafgaand wetenschappelijk onderzoek, geduldige proeven, zijn de gegevens voor de techniek gevonden, dan opzet in 't groot uitzet in de breedte van de te ontginnen oppervlakte. De handel van West-Afrika zij gewaarschuwd voor het hem, door dit initiatief, dreigend gevaar.

Na door cijfers een denkbeeld van de vorderingen der palm-kultuur in Indië gegeven te hebben, schrijft de oud-koloniale-gouverneur: Tijdens mijn verblijf te Medan-Deli, heb ik bij alle planters een ware geestdrift gezien voor deze nieuwe kultuur; overal werd het woud ontgonnen, de rimboe opgeruimd om oliepalmen te planten. De alarmkreet laat de N.-I. productie over een zestal jaren de hoofdplaats innemen op de wereldmarkt, daar West-Afrika verdringend. Zooals dit ook reeds voor de rubber het geval is geworden.

Tegenover de verouderde Fransche werkmethode wordt dan gesteld een uiteenzetting der werkwijze in N.-I., studie, proeven, selectie, vervoer, dan de hoogere handelswaarde van de Indische vrucht, om daarna bijzonderheden bij te brengen over de ondernemingen, die Schr. op Sumatra in volle werking zag.

De studie, welke de heer Angoulvant zelf als *très minutieuse* aanbiedt, wil zijn landgenooten aanzetten het Nederlandsche voorbeeld te volgen. Om een denkbeeld te geven van de door hem gekoesterde verwachtingen, geeft hij dit voorbeeld aan. De vruchtbaarheid indachtig van palmtuinen van het Sumatra-genre, zou een uitgestrektheid van 6000 H.A. in volle ontginning voldoende zijn om een vermeerderden uitvoer van 9000 ton olie te krijgen, die zoodoende de tegenwoordige productie van de Ivoorkust zou verdubbelen. Hierin ligt, meent hij, een aanwijzing opgesloten voor de aanzienlijke uitbreiding, die, met betrekkelijk weinig moeite, voor geheel Fransch West-Afrika zou kunnen worden verkregen.

Bij dit alles heeft hij alleen gesproken van hetgeen van de Europeesche krachtsinspanning te verwachten is, maar hij wil deze toch slechts als de uitzondering blijven beschouwen. Zij moet voorbeeld en leering zijn voor den inlandschen planter, die er *peu à peu* toe gebracht moet worden stelselmatig tot verbetering van zijn aanplant over te gaan. Men kan dit niet noemen „een slot dat pakt", *plahan-plahan-sadja* doet aan als een tegenstelling van den luid uitgestooten alarmkreet. De daarbij aangepaste vergelijking met de inlandsche rubber-kultuur in onze Oost, mist voor ons, die weten dat deze volsterkt niet het resultaat is van een stelselmatig *peu à peu* doorwerkende verbetering van een inheemsche kultuur, het gewilde effect. Het slot dringt bij ons, de gedachte op, dat de Schr. zelf voor Fransch West-Afrika, door de aldaar bestaande inheemsche kultuur-toestanden, van de Europeesche inspanning niet het resultaat durft ver-

wachten dat in N.-I. is bereikt. De Europeesche bemoeienis brengt de oplossing niet voor het probleem door de Inlandsche oliepalm-kultuur gesteld.

De heer Angoulvant staat overigens niet alleen als hij van de Afrika-planters opmerkzaamheid vraagt voor hetgeen Nederland ten deze te leeren geeft.

„*La Vie Technique et Industrielle*", die zich in ruimere aanduiding ook nog noemt: „Agricole, Commerciale et Coloniale" (Paris, Rue Seguier 14) heeft een extra-nummer uitgegeven aan „Le Congo Belge" gewijd. Daarin vindt men hier en daar interessante aanwijzingen, hoe, voor de ontwikkeling van de kolonie, overal, en zoo ook bij ons, leering gezocht is. Bij de instelling van Dr. Delmée te Elisabethville vindt men een illustratie van een groep koeien uit Friesland, bij de vermelding van het (sedert opgeheven) staats-proefstation in Zambi vertoont een plaatje een Sandelhout-poney, van Java ingevoerd, als voorbeeld van een goed geslaagde proef. En zoo vraagt majoor M. Stubbe in een artikel „L' Industrie des Produits oléagineux au Congo" aandacht voor het bekende rapport van Dr. A. A. L. Rutgers, en levert hij, aan de hand daarvan, een vergelijking tusschen de vruchtbaarheid van den Afrikaanschen- en den Sumatrapalm. De slotsom, waartoe deze hem leidt, is: Kongo behoeft zich over de concurrentie niet ernstig ongerust te maken, wanneer men de zaak beziet au point de vue agricole proprement dit. Maar hij moet daar, met begrijpelijke spijt aan toevoegen, dat de ondernemingen op Sumatra, die voortdurend over voldoende, geschikte arbeidskrachten beschikken, en die bijzonder gunstig gelegen zijn voor alles wat het vervoer betreft, binnen kort een aanmerkelijken voorsprong moeten krijgen op Kongo, indien deze twee vraagstukken niet spoedig tot een bevredigende oplossing worden gebracht. Ook zijn artikel eindigt zoo met het stellen van een probleem, zonder de oplossing ervoor aan te bieden. (Men zie ook: Oostkust van Sumatra-Instituut. *Kroniek* 1924).

DE MALARIA-BESTRIJDING IN PALESTINA.

Hoewel de toestanden in Palestina zeer veel verschillen met die streken in Indië, waarvoor het malariavraagstuk in studie is, is er toch zeker weer leering te trekken uit hetgeen een correspondentie uit Jeruzalem, opgenomen in de *N. R. Ct.* van 29 Mei, weergaf van de bevinding der malaria-commissie, die daar werkzaam is geweest.

„Dr. Swellengrebel, hoogleeraar in de medicijnen aan de Amsterdamsche universiteit, die hier op het oogenblik vertoeft, behoort tot de malariacommissie, die een onderdeel der gezondheidscommissie

van den Volkenbond is en deze een schriftelijk rapport over de malaria in verschillende landen uit te brengen heeft.

Aan dezen landgenoot heb ik de volgende inlichtingen te danken.

Het doel der commissie is, de studie der malariatoestanden in de verschillende landen. Eerst had men deze tot Europa willen beperken, thans heeft men deze echter ook tot andere landen uitgebreid. Verleden jaar was de commissie in den Balkan, Rusland en Italië, dit jaar en Palestina, Syrië en Silicië [1]).

In Palestina zijn de malariacondities in zooverre gunstig, dat het land zoo droog is; regen valt er slechts in een tijd dat er geen malaria is en er ook geen anopheles is, terwijl in het malariaseizoen er hier te lande van Mei—October bijna geen water is. De maanden, waarin de malaria het meest voorkomt, zijn Augustus, September en October. Voor de verspreiding der malaria is water noodig, omdat de larve hieraan behoefte heeft en zoo vindt men hier in het malariaseizoen, een betrekkelijk gering aantal broedplaatsen, waardoor de mogelijkheid bestaat, de malaria geheel uit te roeien. Van die gunstige omstandigheden is tot een maximum gebruik gemaakt.

Er bestaan twee verschillende soorten malaria, de stedelijke en de landelijke. De stedelijke, b.v. in Jeruzalem. In Jeruzalem wordt de malaria overgebracht door een anophelesmug, wier larven uitsluitend in de regenputten uitgebroed werd. Sedert de Engelsche bezetting, heeft men in de regenputten petroleum gegoten, ook alle bakken nagezien en zoo er larven in gevonden waren, deze geledigd en zoo bereikte men, mede door het miltonderzoek, dat het percentage der malaria in 10 jaren tijds van 59 pCt.—1 pCt. daalde. Dergelijke resultaten zijn ook in Jaffa en Haifa bereikt.

De landelijke malaria wordt door de anophelesmug veroorzaakt die als larve voorkomt in moerassen. Het zijn voornamelijk de Joodsche koloniën die, vooral onder de bekwame leiding van dr. Kligler en zijn staf (de malariaspecialiteit van de American Zionist Medical Unit), door draineering en door het capteeren der bronnen, uitstekende resultaten bereikt hebben. Tevens had men het voordeel, dat het water op veel economischer wijze gebruikt kon worden voor de irrigatie en deze maatregelen dus niet slechts de gezondheid, maar ook andere belangen ten goede kwamen. Het is dan ook gerechtvaardigd, dat de Unit zulke groote sommen besteed heeft, tot 35 piaster per hoofd en per jaar.

Wat de oudere koloniën betreft, deze hadden vroeger zeer onder de malaria te lijden, thans is deze in vele koloniën geheel uitgeroeid.

---

[1]) Het is deze commissie, die in Palestina drie van hare leden verloor door een noodlottig auto-ongeluk, waarbij Dr. Swellengrebel ook een verwonding opliep. Hij is sedert hersteld in Nederland terug gekeerd.

Enkele plaatsen, zooals b.v. Chedera, hebben er nog veel onder te lijden; daar moet een groot moeras worden drooggemaakt, waarvoor op het oogenblik nog geen geld is.

Dat, zooals men vroeger meende, de eucalyptusboom tot droogmaking van het land en zoodoende tot vermindering der malaria zou bijdragen, verklaarde mijn berichtgever voor wetenschappelijk onmogelijk.

Thans is men hier zoover, dat men zich in de nieuwe Joodsche koloniën niet vestigt, alvorens de streek voldoende gezond gemaakt is, zoodat er daar geen malaria meer voorkomt, zooals b.v. in Balfouria en Nahalal.

De Arabische dorpen Beisan en verschillende in het Jordaandal, zijn door de Arabieren gezond gemaakt. Dit heeft ongeveer £ 6000 gekost, waarbij de regeering met £ 1500 voorging. Ook de Rockefellerfoundation heeft bijgedragen. Ook daar heeft men de malaria, die nog zeer ernstig heerschte, bijna geheel kunnen bestrijden en heeft men aldus groote uitgestrektheden land gewonnen, die oorspronkelijk aan Arabieren behoorden, en door den sultan van Turkije werden afgenomen en thans door de regeering zijn teruggegeven. Een ander voorbeeld is de Jordaanvallei bij Jericho, die door de Ain es Sultana besproeid werd en waar de bananentuinen zijn. Deze gezondmaking is door de regeering bekostigd met medewerking van de Rockefellerfoundation. Op andere plaatsen zijn kleine plaatsen geheel door de bevolking zelf op aanwijzing der regeering in goeden toestand gebracht, zooals b.v. het dorp Kalsna ten Noorden van het meer Huleh.

Zoo bestaat er alle hoop, dat men in Palestina binnen afzienbaren tijd, het geheele malariaprobleem meester zal zijn.

Het Paketvaart-Contract,

DOOR

W. VAN BRAAM.

Zooals bekend zal zijn worden de verbindingen tusschen de verschillende eilanden van den Ned. Oost-Indischen archipel onderhouden door de stoomschepen der Koninklijke Paketvaartmaatschappij. Het ontstaan en de ontwikkeling dezer reederij in de nu welhaast 35 jaar van haar bestaan werd voortreffelijk beschreven in het werk „de Geschiedenis der Amsterdamsche Stoomvaart" van Dr. M. G. de Boer.

Voor het optreden der K. P. M. werden deze diensten verricht door de Ned. Ind. Stoomvaartmaatschappij, die op haar beurt werd voorafgegaan door een meer ongeregelde vaart. De N. I. Stoomvaartmaatschappij was in wezen geheel Engelsch en tegen dat er sprake van was dat de overeenkomst afliep, werden enkele stemmen gehoord, die de groote wenschelijkheid betoogden om voor de interinsulaire verbindingen een Nederlandsche maatschappij te kiezen. Ook de regeering was van dat oordeel en had reeds vroeger getracht dit te bevorderen, echter zonder succes. Nu echter kwam in Februari 1888 bij een op het punt van uiteengaan staande Kamer een wetsvoorstel in, beoogende machtiging tot het aangaan van een overeenkomst met een Nederlandsche combinatie voor de bediening der paketvaart van 1891 tot en met 1905. In de Kamer was veel tegenstand vooral ook om den korten tijd van beraad, maar ten slotte zwichtte ze voor een ultimatum van de betrokken combinatie. Het was een zuiver subsidiecontract van betrekkelijk beperkten omvang met velerlei voorschriften omtrent de te bevaren lijnen en de plaatsen daarbij aan te doen.

In Mei 1899 werd het contract bij de wet verlengd tot 1915. Tegenover dit voordeel voor de maatschappij stond eene verlaging van de subsidie. Overigens bleef de zaak, zooals ze was. Buiten het subsidiegebied had de K. P. M. zich echter sterk uitgebreid. In 1899 bracht de Indische regeering eene overeenkomst stand, waarbij de scheep-

vaart buiten de verplichte en gesubsidieerde lijnen ook onder het contract werd gebracht, d.w.z. de maatschappij nam daarvoor dezelfde verplichtingen op zich, waartegenover de regeering haar het monopolie van het gouvernementsvervoer verleende. Evenals in de oorspronkelijke overeenkomst waren daarvan uitgezonderd het vervoer van kolen en zout.

Bij de stage uitbreiding, die de vaart in Indië onderging, dekte deze z.g. suppletoire overeenkomst, tot stand gebracht buiten de Wetgevende Macht om, een steeds grooter gebied en maakte concurrentie van eenige beteekenis onmogelijk, zooals later meermalen bleek.

In 1915 liep dan het contract af en alhoewel de Indische regeering reeds in 1911 de voorbereiding ernstig deed aanvangen, werd het wetsontwerp pas 6 Sepember 1915 ingediend. 14 October verscheen het Voorloopig Verslag en op 3 November de Memorie van Antwoord. Op 31 December bereikte het ontwerp het *Staatsblad*.

Het beoogde eene verlenging voor 10 jaar, maar buitendien zou de eigenlijke overeenkomst geheel van karakter veranderen. De subsidie verviel, waarvoor in de plaats kwam eene vergoeding voor het meevoerèn van de post tot een maximum van *f* 500,000. Verder werd het monopolie van het landsvervoer verleend, uitgezonderd het massa vervoer van de producten van en de benoodigdheden voor landsondernemingen. De maatschappij verbond zich tot het bevaren van meerdere verplichte lijnen, die echter alleen in algemeenen zin werden aangegeven. Overigens bevatte het contract de vroegere detail-bepalingen. Alles werd dus veel soepeler en minder bindend, de z.g. suppletoire overeenkomst verviel, waartegenover het aantal verplichte lijnen veel grooter was dan dat der gesubsidieerde tevoren. De Gouverneur-Generaal zou bevoegd zijn het aandoen van een plaats te gelasten mits dit geen grooter omweg dan 25 zeemijlen en geen belangrijk oponthoud teweeg bracht.

De grootere soepelheid was noodig gebleken door de ervaring der afgeloopen jaren.

In de Memorie van Toelichting werd eerst de noodzakelijkheid van een contract betoogd en stelling genomen tegen Staatsexploitatie. De overige toelichting kunnen we laten rusten.

In het Voorloopig Verslag wordt de zoo late indiening ernstig betreurd. Men had door tusschenkomst van den minister nog getracht door verlenging van het bestaande contract met 1 jaar uitstel te krijgen, wat echter was afgestuit op den onwil der K. P. M. Het voor en tegen van Staatsexploitatie werd onder het oog gezien en eenige reeds vroeger geuite klachten omtrent het militair vervoer in herinnering gebracht. Van meer belang — en zooals uit het mondeling debat zou blijken van zeer groot belang — waren de bezwaren

tegen de grootere vrijheid van beweging, die werd toegestaan. De beperking, die de reeds genoemde bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal was opgelegd, achtte men te groot. Vooral het „niet te groote vertraging" meende men veel te vaag en te subjectief. Men wenschte onbeperkte bevoegdheid om het aandoen van tusschenplaatsen te gelasten. De daarbij aan het woord zijnde leden achtten de bestaande redactie van overwegend bezwaar en zouden tegenstemmen, wanneer daaraan niet tegemoet werd gekomen. Ook werd nog de monopolistische macht ter sprake gebracht en gevraagd haar tariefvrijheid aan banden te leggen.

De minister betreurt ten zeerste de vertraging ondervonden bij de voorbereiding van het wetsontwerp [1]) wat echter veroorzaakt was door de vele adviseurs, die over het nieuwe contract moesten worden gehoord, terwijl ook de ministerwisseling opnieuw tot vertraging aanleiding had gegeven. Aangezien men in Indië niet tot overeenstemming kon komen, had ten slotte de Indische regeering verzocht de onderhandelingen in Nederland tot een einde te brengen wat eveneens tijd had gekost.

Alhoewel Z.E. van meening was, dat een zoo moeizaam tot stand gekomen overeenstemming niet verbeterd kon worden en hij dus geen heil zag in uitstel had hij op verzoek der C. v. R. toch aan de K. P. M. gevraagd of deze bezwaar had tegen uitstel, waarop het reeds hiervoor vermelde antwoord was ontvangen. Met het oog op de onzekere tijden was een korter duur dan 10 jaar niet denkbaar.

In § 2 der M. v. A. verklaart deze bewindsman de bemoeienis van Landswege met het interinsulaire verkeer als van tijdelijken aard, te eindigen wanneer zonder deze bemoeienis vast staat, dat daarin door de vrije vaart voldoende wordt voorzien. Dat verder de Staat niet aangewezen is om de exploitatie in eigen handen te nemen en dit ook niet zou kunnen doen, ook al heeft deze daarbij als grondslag de zekerheid van het eigen vervoer, wordt aangetoond door er op te wijzen, dat dit Staatsvervoer maar een gering deel uitmaakt van het totaal en voorts een Staatsreederij de concurrentie zou ondervinden van de met rijke ervaring toegeruste en goed geïntroduceerde K. P. M., terwijl ook overigens een landsbedrijf de noodige soepelheid mist voor zulk een onderneming.

Het gevraagde inzicht in de door de maatschappij behaalde resultaten wordt moeilijk leverbaar verklaart, wel wordt uit de behaalde dividenden afgeleid, dat de winsten voor een reederij niet onmatig zijn geweest.

Omtrent het meest wegende bezwaar, dat te berde werd gebracht, meent de minister, dat nu de vaart zich geheel heeft ontwikkeld het

---

[1]) Bijlage 102 op de Handelingen der Staten-Generaal. 1915/16.

bedrijfsbelang steeds zal eischen, dat de plaatsen, waarvan het aandoen vroeger was voorgeschreven, ook bij de nieuwe overeenkomst zullen worden bezocht. Mocht dit voor een enkele plaats, in het belang van het bestuur, noodig zijn dan heeft de Gouverneur-Generaal de bevoegdheid dit, onder de reeds bekende beperking, te gelasten. Dat bij zoo'n uitzonderingsgeval de beperking de uitoefening der bevoegdheid zou verhinderen vreest Z.E. niet.

Nadrukkelijk wordt tegengesproken, dat met de voorgestelde overeenkomst een monopolie wordt verleend, daarvoor is het gouvernementsvervoer te gering vooral waar alle massavervoer buiten het contract is gehouden.

Van klachten over te hooge vrachttarieven hoorde de minister niet, trouwens er is volgens hem concurrentie genoeg, zoodat ook uit dien hoofde geen monopolie bestaat.

14 December 1915 komt het wetsontwerp in behandeling.

Nadat de heer Hugenholz de klachten over militairvervoer uitvoerig heeft toegelicht, komt Mr. Fock als voorzitter der C. v. R. verklaren, dat hij geen verontschuldiging aanvaardt voor de te late indiening, waardoor de Kamer het mes op de keel wordt gezet.

De Minister van Marine, die a.i. het ontwerp verdedigt, verklaart niets meer te kunnen zeggen over de vertraging dan reeds in de stukken is gezegd, maar zal zijn best doen dit in 't vervolg te verhinderen en gaat verder door op de bezwaren van het militairvervoer, waaraan met het oog op de bediening der kustvaart met soms kleine schepen niet veel in 't algemeen is voor te schrijven.

Bij de artikels-gewijze behandeling werd in een amendement van de C. v. R. de beperking der reeds meergenoemde bevoegdheid van den G.-G. weggenomen. Mr. Fock verdedigde dit voorstel. Zijn bezwaar tegen de voorgestelde redactie kwam in het kort hierop neer. Gij, Regeering acht een contract noodig voor het uitoefenen van de bestuursfunctiën in den meest uitgebreiden zin, maar juist op dien grond moogt ge niet aan het welmeenen der K. P. M. overlaten, welke plaatsen aangedaan zullen worden. Het argument, dat ik er tegen hoorde n.l. dat de Regeering dan wel eens zooveel plaatsen kon laten aandoen, dat het geheel vaarplan in de war loopt, acht ik niet steekhoudend. Een Gouverneur-Generaal is toch een verstandig man en zal zoo iets niet zonder noodzaak doen. De redevoering van den Minister dat goede koopmanschap de maatschappij zal gebieden al die plaatsen aan te doen geloof ik graag, maar daarom gaat het hier niet.

De heer Nierstrasz, die nu ook in het vuur kwam, meende dat de wijze van werken der K. P. M. in de afgeloopen jaren voldoende grond gaf voor de verwachting, dat het goed zou blijven gaan. Als scheepvaartdeskundige zou hij zoo'n amendement nooit aanvaarden,

partij zijnde; echter begreep ook hij, dat de voorgestelde redactie van het ontwerp moest veranderen al zou het dan niet zoover kunnen gaan als in het amendement voorgesteld.

De Minister voorop stellende, dat beide partijen een contract noodig achtten, begreep niet, dat de K. P. M. het amendement zoo schadelijk achtte, dat ze dan liever de geheele overeenkomst prijs gaf. Deze had te kennen gegeven, dat wanneer men de geheele voorgeschiedenis wegcijfert dan inderdaad het regeeringsvoorstel geen voldoende waarborg bood. De onderhandelingen in Indië hadden haar echter doen zien, waartoe het amendement kon leiden. Daaruit meende zij te mogen afleiden, dat bij aanvaarding daarvan groote kans zou bestaan, dat te eeniger tijd de geheele dienstregeling en het commercieel beheer op losse schroeven zouden worden gesteld. Er was haar daarbij gebleken, dat in sommige ambtelijke kringen zonderlinge denkbeelden omtrent commercieel beheer bestonden. De Minister achtte het amendement dan ook te vergaande maar stelde desniettemin eene wijziging voor in het ontwerp-wet n.l. dat zonder vooraf verkregen overeenstemming met den Gouverneur-Generaal geen wijziging gebracht zou worden in de op dat oogenblik bestaande dienstregeling en, voorts, dat bij een door de Indische regeering gewenschte wijziging voor het buitendien aandoen van een plaats met een omweg van meer dan 25 zeemijl voor dat meerdere betaald zal worden in overleg. Ten slotte betuigde Z.E. nogmaals, dat de K. P. M. geen monopolie heeft, omdat er volgens de schepenlijst nog zooveel andere vaartuigen in Indië varen.

Mr. Fock achtte de handelwijze der K. P. M., die 14 dagen voor het verstrijken van de fatale termijn met een non-possumus het amendement der C. v. R. afwijst, niet behoorlijk. Hij achtte, waar de Regeering in de afgeloopen jaren steeds getoond had op loyale wijze het contract uit te voeren, de aangevoerde gronden absoluut onvoldoende. Op deze wijze werd de Kamer het mes op de keel gezet, wanneer men tenminste het ontbreken van een contract een ramp acht. Hij voor zich zou het er gerust op willen wagen. De maatschappij zal ook zonder contract wel doorvaren en heeft een te groot belang bij een contract al was het alleen maar wat betreft haar standing, zij zou bij aanneming naar zijn meening het contract wel sluiten. Nu echter de Minister van de K. P. M. eene concessie had verkregen trok hij het amendement in.

De heer Boissevain, die in stede van den heer Nierstrasz het woord voerde, herhaalde nogmaals diens meening, maar dikte ze nog wat aan. De oorspronkelijke bezwaren tegen een te discretionaire macht van de Indische regeering waren ontstaan doordat een diensthoofd — dus een verantwoordelijk persoon — had geëischt lijnen, die elk kustplaatsje aandeden en dat alleen om gemakkelijk te kunnen reizen. Hij achtte echter het regeeringsvoorstel zeer aannemelijk.

Na nog een wederwoord van den Minister en Mr. Fock werd het aldus gewijzigde wetsontwerp aangenomen z.h.s.

In de Eerste Kamer werd geen bijzondere aandacht aan de zaak besteed, waarvoor trouwens ook de tijd ontbrak. 31 December bereikte de wet het *Staatsblad*.

Het contract is aangegaan voor 10 jaar, zoodat het eind van dit jaar afloopt. Het laat zich dus wel aanzien, dat wederom de behandeling van het wetsontwerp in groote haast zal moeten geschieden, aangezien het op het oogenblik nog niet eens is ingediend bij den Volksraad, die in deze belangrijke kwestie toch zeker wel zal worden gehoord. Tenzij de maatschappij deze keer genegen blijkt eene verlenging van een jaar toe te staan, zal dus dezelfde klacht in de Staten-Generaal worden gehoord en zal van de regeeringstafel wel weer dezelfde verontschuldiging worden geuit. De onderhandelingen begonnen reeds in 1922, dus vroeg genoeg. En wanneer men dan in aanmerking neemt, dat dezelfde Mr. Fock, die in 1915 geen enkele verontschuldiging voor de late indiening van het toenmalige wetsontwerp gegrond achtte, nu Gouverneur-Generaal is en er dus wel alles opgezet zal hebben deze keer sneller tot een resultaat te komen, dan lijkt het wel zeer waarschijnlijk, dat een dergelijke wijze van handelen in deze aangelegenheid niet anders mogelijk is.

Toch staan hierbij voor Indië zeer groote belangen op het spel. Wanneer men de rol, die de K. P. M. in Indië speelt, wil waardeeren, zou men kunnen nagaan het aantal zeemijlen, jaarlijks door haar vloot van ongeveer 100 schepen, waaronder meerdere van groot charter, afgelegd; of men zou de vervoerde hoeveelheden goederen en passagiers kunnen noemen. Dergelijke cijfers spreken echter weinig tot de verbeelding. Beter zou het nog zijn de kaart van Indië te bekijken, waarop de 10-tallen lijnen zijn geteekend, die geregeld worden bevaren.

Dit alles zijn hulpmiddelen, die den buitenstaander toch niet voldoende op de hoogte brengen van de taak der maatschappij.

Slechts hij, die jaren in Indië vertoefde en daarbij veel in aanraking kwam met de K. P. M., weet van welke vitale beteekenis ze is voor de welvaart, ja voor het leven van Indië. Eerder zal men zich kunnen indenken in een stopzetten van spoor- en tramverbindingen dan van de scheepvaart. Dit laatste — de oorlog manifesteerde zulks — zou voor vele deelen van het eilandenrijk het leven bedreigen en al spoedig hongersnood ten gevolge hebben. De groote ontwikkeling van Indië in de laatste decenniën is voor vele eilanden pas mogelijk geworden door de krachtige en beleidvol vooruitziende bedrijfspolitiek der K. P. M., maar heeft aan de andere zijde de welvaart, en zooals reeds werd gezegd, zelfs het leven, ook geheel van haar afhankelijk gemaakt.

Dit is temeer het geval, omdat de K. P. M. het monopolie bezit der scheepvaart in Indië. Daartegen is wel eens aangevoerd dat volgens de schepenlijst er nog zooveel vaartuigen buiten die maatschappij in Indië zijn ingeschreven en dat toch het varen vrij is. Deze schepen zijn bijna alleen van klein charter dan wel in de zuiver Chineesche vaart tusschen Bandjermasin, Pontianak, Palembang en de verdere Oostkust van Sumatra en Singapore. Heeft de K. P. M. met veel offers dikwijls haar lijnen ontwikkeld en daarbij ongetwijfeld begrepen dat in deze het algemeen belang evenwijdig met het hare liep, aan de andere zijde heeft ze zich krachtig verweerd tegen stroopers op haar jachtterrein en concurrentie geweerd. Slechts de evengenoemde Chineesche stoomers, die een uitvloeisel zijn van de handelsbetrekkingen tusschen het schiereiland Malakka en genoemde plaatsen, welke betrekkingen geheel in Chineesche handen zijn, kan zij niet weren, maar daarmee is de verhouding toch vriendschappelijk.

Vooral in de eerste jaren van haar bestaan heeft de steun van het regeeringscontract haar daarbij sterk geholpen, in het bijzonder is de z.g. suppletoire overeenkomst een voorname hulp geweest. Toch is dit monopolie voornamelijk te danken aan het beleid der directie en ook zonder regeeringscontract zal zij in de toekomst ongetwijfeld het hoofd kunnen bieden aan alle opkomende concurrentie, sterk al zij in die jaren is geworden.

Het is dan ook een groot geluk geweest, dat in de tachtiger jaren de regeering, zij het dan ook met eenige offers, een overeenkomst sloot met een Nederlandsche combinatie, waardoor de nu zoo sterke en monopolistische reederij in ieder geval in hart en nieren een nationale onderneming is. En dat zij nationaal is in denken en handelen hebben de oorlogsjaren overtuigend aangetoond, vooral in Maart 1918. De toen gevolgde weg werd door buitenstaanders wel eens als te ver gaande uit een oogpunt van koopmanschap beschouwd, hoe fier en nationaal deze dan ook was.

Met deze rol voor oogen, die de K. P. M. in Indië vervult, is het dan ook zeer begrijpelijk, dat de regeering eenige band, eenige medezeggingschap in haar wijze van werken wenscht. Van de andere zijde wil ook de maatschappij gaarne die band vooral om de standing, die het haar als semi-officieel lichaam verleent. Van den aanvang af tot nu toe stond op den voorgrond het nationale karakter en verder het bevaren van een voldoend aantal lijnen en het aandoen van bepaalde plaatsen met bepaalde tusschenruimten. Tot 1915 was de subsidie nauw verbonden aan de wijze van exploitatie, daarna werd dit verband losser en, zooals we reeds zagen, wekte dit juist tegenspraak. Gegeven de K. P. M. als voornaamste instrument voor de ontwikkeling en voor de machtsuitoefening, meende Mr. Fock, moet ook de aanwending van dit middel in handen der regeering liggen en niet

in handen van een particuliere maatschappij. Deze van haar zijde meende, dat zij zich uit een oogpunt van koopmanschap niet mocht laten binden en dat overigens het algemeen belang blijkens de ervaring bij haar al even veilig was als bij de regeering. En zoo stonden de partijen tegenover elkaar. In Indië wilde geen van beiden toegeven en daar ten slotte de beslissing in Holland lag, werden de moeilijkheden naar daar verwezen. Op slot van rekening gaf de maatschappij dan enkele kleinigheden toe, vooral op het punt van subsidie was ze nog al meegaande, maar in de hoofdzaak toonde ze zich zeer vasthoudend. Wanneer de Kamer, dat hoofdpunt juist aanviel, stelde ze een ultimatum en men moest toegeven, omdat over het algemeen de meening had postgevat dat een contract *moest* worden gesloten, hoe dan ook.

Toch schijnt het verlangen der Indische regeering om medezeggingschap in het geheele bedrijf dezer maatschappij, die zich met steun dier zelfde regeering een monopolie heeft geschapen en een levensbelang is voor de Indische maatschappij, niet onredelijk [1]) en zelfs *plicht*. Al moet worden toegegeven dat in het algemeen de leiding der K. P. M. voortreffelijk heeft gewerkt in het algemeen belang dan moet daar toch dadelijk bij worden opgemerkt dat haar belangen daarmede samengingen. Uiteraard is dan steeds ,,het algemeen belang'', zooals zij dat interpreteert, welke interpretatie meermalen bleek te verschillen met die der regeering. Ook anderen hebben dat wel eens tot hun nadeel ondervonden en dan met de kracht en de beheerschende positie van een monopolie op minder aangename wijze kennis gemaakt.

Naar het voorkomt zal men vroeg of laat moeten kiezen tusschen twee oplossingen. Of men is van meening, dat de K. P. M. nu verder wel geheel op eigen beenen kan staan en voldoende waarborgen biedt voor de behartiging der groote belangen, die van haar afhangen, en dan sluite men geen overeenkomst meer, òf men acht een band noodzakelijk maar dan zal men ook de volle verantwoordelijkheid moeten opnemen en voldoende invloed op het geheele bedrijf moeten eischen.

Uit de in gang zijnde onderhandelingen blijkt dat beide partijen de tweede oplossing verkiezen en ook ons komt dat het meest wenschelijk voor. Dan zal echter de invloed van het Gouvernement grooter moeten worden dan deze thans is.

In de eerste plaats zal men dan bij de onderhandelingen klaar en duidelijk moeten weten wat men bereiken wil en de meening, dat

---

[1]) De invloed van den regeeringscommissaris van het tegenwoordige contract is van geen beteekenis; hij is slechts een waarnemer en houdt alleen toezicht op de naleving van het contract.

men à tout prix een overeenkomst wil, zal moeten worden uitgewischt, zoodat men bereid moet zijn het ook zonder deze te doen. In het Octobernummer van dit tijdschrift van de jaargang 1913 werd reeds op goede gronden betoogd, dat het ontbreken van een contract weinig zoo niet niets aan den bestaanden toestand zal wijzigen.

Zeer waarschijnlijk zal voldoende medezeggingschap van de regeering door de maatschappij wel niet worden aanvaard. Meermalen wees zij elke inmenging in haar bedrijf geheel af. Zij acht de inzichten der regeering, vooral die der verschillende organen die daarop invloed uitoefenen, geheel onvereenigbaar met een commercieel beheer. Het moet getuigd worden, dat dit veelal ook het geval is en dat dikwijls een zeker provincialisme daarbij overheerscht, maar toch steeds worden de dan te stellen eischen gegrond op het algemeen belang, zooals men dat van regeeringszijde ziet en waarvoor men daar verantwoordelijk is. Men ziet, het gaat weer om de kern van de zaak. Concurrentie opwekken, 't zij door middel van een zwaar gesubsidieerde maatschappij, 't zij door eigen exploitatie komt zeer onwenschelijk voor.

Voor het eerste geval is de K. P. M. zoo nauw gelieërd met vrijwel de geheele Nederlandsche scheepvaart, dat er geen sprake van kan zijn daarvoor een nationale onderneming, die voldoende competent is, te vinden. Voor eigen exploitatie in concurrentie is ook geen plaats. Het gouvernementsvervoer is te gering om daarvoor, behoudens in enkele gevallen, een voldoende basis te geven en voor het overige is de maatschappij veel te goed uitgerust dan dat daarbij van concurrentie met succes sprake kan zijn.

Economisch zouden beide oplossingen wel evenzeer zijn af te keuren. Al meende de heer Pijnacker Hordijk in de Eerste Kamer in 1898 [1]) ook, dat, indien de K. P. M. eene overheerschende positie innam, deze *ten koste van alles zou moeten worden gebroken;* waarschijnlijk zullen niet velen het met hem eens zijn ook al staat de overheerschende positie dezer reederij boven allen twijfel.

Een andere weg, waarbij geen bloeiende en krachtige maatschappij wordt bedreigd in haar bestaan, is de algeheele overname van haar bedrijf door den Staat, zooals dit met de particuliere spoorwegen blijkbaar staat te gebeuren; al zal dit proces wel van langen duur zijn, verschillende teekenen wijzen er op dat dit reeds lang gaande is.

Gesteld overname der K. P. M. ware mogelijk dan zouden wij op grond van langjarige ervaring dit onuitvoerbaar achten. De verbureaucratiseering der Staatsexploitatie maakt haar zeer bezwaarlijk en zeker voor een reederij. De groote nivelleerende tendenz, die vooral in de laatste jaren naar voren treedt, de neiging om het levend materiaal

[1]) Handelingen 1899/'99, blz. 361.

te brengen onder alles en allen omvattende regelingen van zeer ingewikkelde constructie, de invloed van lichamen en personen buiten het bedrijf en daarvoor dus niet verantwoordelijk, op personeels gebied, dat alles maakt Staatsexploitatie haast onuitvoerbaar en alleen maar mogelijk bij monopolistische bedrijven. Voor een bedrijf dat zich telkens bedreigd ziet, is ze echter onmogelijk. Dit is zoo duidelijk en voor de hand liggend, dat de groote voorstanders van Staatsexploitatie steeds een uitzonderlijke positie voor de bedrijven bepleiten en daartoe ook eene poging is gedaan bij de algemeene bezoldigingsregeling in Indië. Alvorens de werkelijkheid bewezen heeft, dat zulks toegepast wordt, zijn deze voorstellen voorloopig slechts als idealen te beschouwen.

Een vorm van bedrijf, die reeds lang bestond maar betrekkelijk weinig werd toegepast, is in de laatste jaren ook in Indië op den voorgrond gekomen n.l. het gemengde bedrijf. Daarbij zijn de groote nadeelen van Staatsexploitatie omzeild, terwijl toch de overheid een overwegende invloed heeft op de leiding. Zou de K. P. M. in gemengd bedrijf worden geëxploiteerd dan waren alle bezwaren vervallen. De overheid zou alle maatregelen kunnen doen nemen, die zij noodig acht, maar tevens de finantieele consequenties daarvan moeten dragen.

In alle voorbeelden van de laatste jaren had het gouvernement een groote troef in handen en kon dus eenigermate dwingen, in dit geval staat het eenigszins anders. Hier heeft men slechts het contract en of dit wel van voldoende groote waarde is om de K. P. M. te bewegen tot het aangaan van een belangengemeenschap is de groote vraag. Men zou dit echter moeten trachten maar dan met de vaste wil om het desnoods zonder overeenkomst te doen, wat met Mr. Fock geen overwegend bezwaar wordt geacht. Wil men ook dit niet dan zal men zich wel moeten overgeven, waarschijnlijk zal de K. P. M. eenige concessies doen, maar de knoop is niet doorgehakt en toch zal dit vroeger of later moeten geschieden. Bij het steeds groeien der K. P. M. zal het echter steeds moeilijker worden.

Ziet de regeering dat ook zoo in dan zal ze, indien nu de beslissende stap niet wordt genomen, zich hoe eer hoe beter sterk moeten maken voor een volgende keer en moeten trachten waardevolle objecten in handen te krijgen, die wel in staat zullen zijn de K. P. M. te overtuigen van de wenschelijkheid om samen verder te gaan.

Vooreerst komt daarvoor in aanmerking het zoutvervoer en dat van en naar Banka. Dit vervoer is zeer regelmatig en daardoor zeer geschikt om in eigen beheer uit te voeren. Daarbij komt, dat het over het algemeen het doelmatigst is uit te voeren met vaartuigen, die nu eenmaal niet passen in de exploitatie der K. P. M., waardoor zij steeds hoogere vrachten moet vragen. Dit zal zeer zeker op zich zelf ook reeds weer besparing opleveren.

Vervolgens het steenkolenvervoer der gouvernements-ontginningen. Dit is te onregelmatig om met eigen schepen te entameeren, in ieder geval bestaat daarvan bij het gouvernement nog geen ervaring. Het beste zou dit voorloopig kunnen worden uitgevoerd met gecharterde schepen, zooals indertijd door de Sabangmaatschappij geschiedde en nu in de laatste jaren door de Oost-Borneo maatschappij, in beide gevallen met finantieel succes.

Is de regeering zoover dan heeft ze in ieder geval zonder kosten iets in handen, waarmee de K. P. M. desnoods aangevuld kan worden op de punten, waar men dit noodig acht en ongetwijfeld zullen bij volgende onderhandelings partijen meer gelijk tegenover elkaar staan en men niet behoeven te wijken voor machtswoorden.

Rijswijk (Z.-H.), Mei 1925.

Nederland in Indië.

DOOR

J. R. BEVERSLUIS.

Ter inleiding moet ik beginnen met de bespreking van eenige zaken, die op het eerste gezicht niet veel te maken schijnen te hebben met het onderwerp dat de titel aangeeft.

Zooals echter, hoop ik, blijken zal, hebben zij er niet alleen wel mede te maken, doch *bepalen en beheerschen* zij primair alle meeningsvorming, uiteenzetting en gedachtewisseling; zóó zeer zelfs, dat voor gemotiveerde oordeelvelling en vruchtbare gedachtewisseling de beschouwing telkenmale verobjectiveerd, veralgemeend, dient te worden tot die primaire punten.

Welnu dan, om methodisch en doelbewust te werk te gaan, wensch ik als punten ter voorbereiding van actueele en incidenteele meeningsvorming voorop te stellen de volgende fundamenteele stellingen en conclusies:

1. Meenings- en opvattings-uiting over een bepaalde zaak of kwestie dient steeds gebaseerd te zijn op die ruimere, algemeenere opvattingen die wij bezitten in onze wereldbeschouwing, levensaanschouwing.

Zonder dit fundament zijn een meening of een oordeel slechts van geringe waarde, omdat zij dan niet aansluiten op een groote en konsekwente lijn.

Ik vermoed dat deze stelling door niemand bestreden zal worden. Zij lijkt zoo simplistisch, vanzelfsprekend. Doch daarin ligt juist het gevaar.

Het is nog een zaak op zichzelve, om naast de erkenning van die vanzelfsprekendheid ook diensvolgens te handelen bij oordeelvorming.

Welhaast ieder zal vermoedelijk vaak zondigen tegen deze toch zoo eenvoudige eisch.

Men kan zich er niet genoeg van doordringen dat men steeds en telkens weer zeer bewust zich moet afvragen of men zijn opvatting of meening over een bepaald iets inderdaad kan afleiden uit de fundamenteele, grootere opvattingen.

Uit die fundamenteele opvattingen vloeien onmiddellijk voort weder nadere, hoewel toch ook nog ruimere en breedere, grondslagen voor oordeel- en standpunt-vorming.

Het is hier niet de plaats naar wereldbeschouwingen te vragen, doch het is absoluut noodzakelijk ons even uit te spreken over enkele groote hoofdzaken die beslissend zijn voor ons te vormen oordeel.

Vragen wij ons derhalve af:

Accepteert men mèt mij een doelmatigheid en wetmatigheid, een doel, en een zin, een beteekenis, van hoogeren aard in het leven?

Dit beteekent m.a.w. gelooft men in evolutie, in ontwikkeling, omhoogschrijding van den mensch en het menschdom? En verder: hoe staat men tegenover de historische wording van alles tot datgene, wat — en zooals het — thans is?

In de beantwoording van deze vragen ligt één der grondslagen die in cardinalen zin onze meening over bepaalde maatschappelijke en staatkundige kwesties beheerschen.

Immers: aanname van doelgerichte evolutie beteekent: aanvaarding in principe van het historisch gewordene, als basis van waaruit verder gegaan moet worden; en tevens bepaalt die aanname de waardeschatting daarvan, in het licht dier evolueerende wording bezien.

Deze inzichten leiden bovendien tot bescheidenheid, en tot voorzichtigheid en geduld.

Bescheidenheid in dezen zin, dat men niet meent met zijne verbeterende opvattingen die wording te doen beëindigen, niet meent dat met onze generatie en onze meeningen de evolutie den top bereikt heeft. Want waarlijk, dat houden toch vele hervormings- en verbeterings-gedachten en -systemen in, (ik geloof gaarne: vaak onbewust): verwezenlijking van zulke toestanden en feiten, die niets meer of minder beteekenen, dan omschepping van sinds vele eeuwen ,,verkeerde'' toestanden, ineens, in zulke, die volgens onze opvattingen ,,de beste'' zijn.

Zou dan waarlijk die eeuwen-lange evolutie, die historische wordingsgang slechts op ons gewacht hebben, om met ons, in één slag, het hoogst-bereikbare te kunnen verwezenlijken?

Ik zei hierboven tevens dat aanname van zulk een evolutie ook leidt tot voorzichtigheid en geduld.

De historische ontwikkelingsgang loopt reeds eeuwen en eeuwen. In alle tijden waren er menschen die wisten en verkondigden hoe wereld en menschen beter konden zijn. De historie tot heden leert ons dat het toch blijkbaar niet zoo eenvoudig is om verwezenlijkingen in die richting tot stand te brengen.

Als er eeuwen noodig waren om te komen tot wat nu is, zullen wij

ons waarlijk zeer ernstig moeten afvragen, of dan die ingrijpende verbeteringen die wij willen verwezenlijken, nu inderdaad wel standhoudend te scheppen zullen zijn in den tijd van een oogenblik, of zelfs van eenige jaren. Zulk een ernstig afvragen leidt m.i. ongetwijfeld tot voorzichtigheid en geduld.

Ik voel het, men zal mij hier willen toevoegen: ,,maar de revoluties dan, b.v. de Fransche, bracht die geen verbeteringen langs geweldaddig ingrijpenden weg, verbeteringen die anders misschien nog in lange, lange tijden niet tot verwezenlijking gekomen zouden zijn?''

Om dit schijnbare tegenargument op zijn juiste waarde te doen schatten, moeten wij ons al weer op algemeener standpunt stellen.

Bracht de Fransche revolutie inderdaad verbeteringen?

Dat hangt er geheel en al van af, wat wij met verbeteringen bedoelen.

Bedoelt men daarmede uitsluitend materieel, en in rechten, ja..., dan dient gezegd te worden, dat zulke inderdaad door de Fransche revolutie gebracht werden.

Maar, — zijn dat waarlijk verbeteringen in het licht der aanname eener evolutie van hooger orde?

Zijn *de menschen* er ,,beter'' van geworden, in dien zin?

Ik waag het niet hierop beslissend te antwoorden, doch, ik meen zulks wel althans te mogen betwijfelen: de doelstelling dier revolutie immers was bepaaldelijk de verkrijging van grootere rechten tot meerder materieel voordeel.

Die doelstelling kenmerkt de daad dier revolutie, naar mijn gevoelen, op zich zelve zonder twijfel als niet rechtstreeks dienstbaar aan de door ons bedoelde evolutie in hoogeren zin.

Het is mogelijk dat die materieele en juridische verbeteringen bevorderend werkten op die hoogere evolutie, maar *indien* dit het geval is, zijn zulke consequenties toch indirect en secundair.

En meer dan dit — ik meen minstens te mogen betwijfelen of die secundaire consequenties in het algemeen wel met veel waarschijnlijkheid zelfs maar verwacht mogen worden als uitvloeisels van revolutionair verworven materieele verbeteringen.

Want — hoewel ik stellig van meening ben dat innerlijke evolutie betere kansen heeft bij behoorlijke, dan bij slechte materieele omstandigheden — ik ben er even zeer van overtuigd dat boven een zekere, vrij spoedig bereikte, grens, de neiging tot, en de behoefte aan, opname van waarlijk geestelijk voedsel afneemt naar de mate waarin het materieel beter gaat.

Het is hierin dat zulk een groot gevaar schuilt, indien de pogingen tot verbetering der toestanden in het maatschappelijke menschbestaan te zeer uitsluitend geformuleerd zijn in materieele doelstellingen. De zeer velen die toch reeds de neiging hebben een ,,mensch-

waardig" bestaan te veel af te meten naar het materieele, worden daarmede in die gevaarlijke, eenzijdige houding versterkt.

2. Een volgend punt is de belangrijke kwestie die te stellen is in de twee begrippen: gelijkberechtigdheid, en gelijkwaardigheid van alle menschen, welke twee begrippen maar al te veel als geheel, of bijna geheel, gelijkbeteekenend gebruikt worden.

Gelijkberechtigdheid, d.w.z. in principe, beteekent dat ieder sterveling gelijk recht heeft om te streven naar wat hij wenscht te verwerven, mits hij blijve binnen de grenzen van geschreven en ongeschreven recht en moraal.

Het beteekent mede, dat niemand door bewust onrecht, of door willekeur daarin verhinderd mag worden.

Dit is een beginsel waaraan niet getornd kan worden. En alles wat daaraan eventueel nog strijdig is binnen de bestaande rechtsorde, moet uit den weg geruimd worden.

Gelijkwaardigheid van alle menschen echter is een uitspraak, waarover nader gesproken moet worden.

Ik ontken ten stelligste de waarheid dezer opvatting dat alle menschen voor elkander gelijkwaardig zouden zijn.

Ik meen zelfs te mogen zeggen dat zulks blijkens de eenvoudige feiten zeer beslist niet zoo *is*, wat heel wat meer zegt.

De dagelijksche levenspraktijk, van ieder mensch afzonderlijk, brengt voortdurend en in overmaat de voor zich zelf sprekende manifestaties van het feit dat die gelijkwaardigheid er *niet* is.

Alle *keuze* tusschen menschen is, afgezien van zakelijke motieven, een erkenning van de ongelijkwaardigheid.

Alle sympathie en antipathie, vertrouwen en wantrouwen en derg., mits niet van bekrompen en onzuiveren aard, is manifestatie van ongelijkwaardigheid.

Vele der verhoudingen: meerdere en ondergeschikte, leider en uitvoerder, berusten absoluut niet op maatschappelijke of machts-toestanden, doch zuiver en alleen op het besef van ongelijkwaardigheid.

Men ga bij zich zelven na.

Acht men de zeer eenvoudige van geest, toegerust met beperkte kennis, die weinig of niet nadacht, gelijkwaardig aan zich zelven, die op de basis van ruimere kennis, ernstig en breed de gedachten kon laten weiden in vele en velerlei gebieden, en die kennis nam van de gedachten van vele anderen?

Men zal mij willen tegenwerpen dat die verschillen juist gevolg zijn van verschillen in maatschappelijken welstand, en daarmede in opvoeding en levenskansen.

Hierop antwoord ik ten eerste dat hiermede een zaak aangeroerd wordt die thans niet ter sprake is; ten tweede dat in die tegenwerping

zelve ongewild de bevestiging ligt van het bestaan dier ongelijkwaardigheid, en om *de vaststelling* daarvan is het hier voorloopige slechts te doen. In de tegenwerping tracht men slechts haar bestaan *te verklaren*, terwijl tevens in die poging tot verklaring besloten ligt de meening dat, als men aan allen dezelfde kansen bood, de ongelijkwaardigheid daarmede verdwenen zoude zijn.

Ook deze laatste meening echter is op velerlei wijze onjuist, en ongemotiveerd.

Dat zij onjuist is, wordt bewezen door het feit der ongelijkwaardigheid van verschillende menschen uit een zelfde maatschappelijk milieu, die eenzelfde opleiding en dezelfde ontwikkelingskansen hebben genoten. De desondanks daartusschen op te merken groote ongelijkwaardigheid zal wel door niemand geloochend worden.

Ongemotiveerd is zij reeds krachtens de voorgaande zinsnede. Maar bovendien omdat zij een ontkenning of miskenning inhoudt van den geweldigen invloed, juist van milieu, van geestes-sfeer, van opvattingssfeer, het produkt van overbrenging van geslacht op geslacht in de lijn van afkomst van een bepaald individu.

Ook hier zal men weder dezelfde tegenwerping willen maken als zooeven, en de oorzaak van dit laatste willen leggen, juist in de verschillende omstandigheden.

Ook hier weer werpt men in die poging tot verklaring een andere kwestie op dan die welke in behandeling is, en ook hier geldt ten aanzien van die simplistische poging dezelfde weerlegging als hiervóór gegeven werd.

Waar het om gaat is de *vaststelling*, zonder beoordeeling of verklaring, — en waartegen nu wel geen tegenspraak meer geuit zal worden — van dit *feit:* de verschillende menschen zijn ongelijkwaardig, afgezien van feitelijke en zakelijke kennis, doch wat betreft aanleg, wezen, neigingen, capaciteiten, opvattingen, enz.

3. Ten slotte wensch ik nog als derde fundamenteel punt vast te leggen: ,,de onderlinge en wederkeerige afhankelijkheid en beïnvloeding van alle menschen, vooral in die zaken welke gebonden zijn aan ijzeren en onwrikbare economische wetten en feitelijkheden, doch daarnevens ook in niet-materieele opzichten.''

Dit is een zeer belangrijk feit dat niet genoeg in de aandacht gehouden kan worden, doch hetwelk naar mijn meening vaak te zeer veronachtzaamd wordt, of waaraan, opgevat als bijkomstige zakelijkheid, vaak te weinig kracht van argument toegekend wordt.

Recapituleeren wij thans het voorgaande, dan produceerde ik de volgende drie grondleggende, richting-bepalende vaststellingen, welke ik langs anderen weg ook reeds ontwikkelde in een artikel in *Onze Eeuw* (Nov. '23) en waaruit ik ze hier in dezelfde formuleering overneem:

1. Maatschappelijke opvattingen en de daaruit voortvloeiende richtlijnen voor practische politiek, moeten gebaseerd zijn op welbewuste, fundamenteele opvattingen omtrent wereld en leven.

2. De practische politiek beteekent ordening en regeling in een bestaande, historisch geworden, organisch gegroeide, ingewikkelde maatschappelijke samenleving, waarvan het kenmerk voor dezen tijd is: alzijdige, onderlinge afhankelijkheid en beïnvloeding van elk der menschen en menschengroepen die haar samenstellen.

Dit feit beteekent voor elken eenling en belangengroep den eisch van erkenning en besef van verantwoordelijkheid voor- en afhankelijkheid van- het welzijn van alle andere onderdeelen, en van het geheel (gemeenschapszin).

Tevens sluit dit in, dat goed begrip van economische wetten, feiten en mogelijkheden noodzakelijk is.

Ten slotte beteekent dit feit nog dat de maatschappelijke verderontwikkeling slechts mogelijk is langs den weg van geleidelijke voortbouwing, aansluitend op het bestaande.

3. Die ordening en regeling moet belichaamd worden door de levende menschen. Bij de tenuitvoerlegging is men dus als beheerschende factor gebonden aan de erkenning, aanvaarding en consequenties van het feit der zeer groote verscheidenheid in aanleg, wezen, neigingen en capaciteiten der verschillende menschen en menschengroepen.

Na deze inmeting en opstelling van vaste orientatiepunten en aansluitings-baken, welke absoluut noodzakelijk zijn, wil men bij een eventueele gedachtewisseling niet stuurloos door en langs elkander heen zwalken, ga ik thans over tot de behandeling van eenige groote en principieele kwesties inzake Nederland in Indië.

Bij deze behandeling beroep ik mij implicite en explicite voortdurend op de voormelde drie grondstellingen, weshalve ik die vooraf moest ontwikkelen.

Als eerste punt van bespreking neem ik:

HET BEGRIP ,,INDONESIËR''.

Dit begrip ,,Indonesiër'' is een fictie en een dwaasheid, zooals dit meer en meer gebruikt wordt als uitdrukking van de idee eener volkseenheid over geheel Nederlandsch-Indië, van eene omvattende ,,nationaliteit.''

In de *Telegraaf* van Dinsdag 18 November 1924 o.a. heeft men als recent voorbeeld juist weer een bericht kunnen lezen omtrent plannen tot de oprichting eener kweekschool voor ,,Nationaal onderwijs'' waarmede het bestuur van ,,Boedi Oetomo'' zich naar het schijnt bezig hield.

Met ,,nationaal onderwijs'' wordt blijkens het bericht bedoeld het den laatsten tijd sterk uitgebreide bijzonder Inlandsch onderwijs op nationalen grondslag, waarvoor verschillende organisaties scholen oprichtten, en dat zoowel van nationalistisch-Javaansche, als van theosophisch-Europeesche zijde wordt gepropageerd. Ten einde den toevoer van onderwijskrachten voor dit onderwijs te verzekeren, zou men een kweekschool gesticht willen zien.

Dezelfde opvatting van eene ,,Indonesische nationaliteit'' (en daarmede van een nationalistischen Indonesiër) wordt gehuldigd door Europeanen met sociaal-democratische, en met communistische maatschappij-beschouwing, als ook door de z.g. ,,ethische'' koloniale politiek, voor het grootste deel onder die betiteling produkt van de z.g. Leidsche School van hoogleeraren die vakken doceeren welke de a.s. Indische Bestuurs-ambtenaar tijdens zijn opleiding moet verwerken. (Zie betreffende de laatste categorie het recentste bewijs in het ,,Verweer'', dat, geteekend door alle leden der Leidsche faculteit, in *De Gids* van Febr. 1925 verscheen, speciaal het 3e punt van de 4 die als ,,beginselverklaring'' gegeven worden, waarin zij constateeren dat de bevolking in overgroote meerderheid behoort tot één enkel, het Indonesisch ras.....).

Het spreekt vanzelf dat ten slotte zulk een ,,nationaliteits''-idee met groot enthousiasme aangehangen en gepropageerd wordt door een deel van de in Indië inheemsche bevolking zelve, speciaal de leiders en voorgangers.

Hoe sympathiek en aanlokkelijk deze idee ongetwijfeld ook is, ik herhaal, de inhoud ervan is een fictie, èn een dwaasheid.

Wij zijn in Europa nog zeer verre verwijderd van het synthetische produkt, den mensch die, in analogie met den Indonesiër, ,,de Europeaan'' zal zijn.

Ja, sterker, binnen verschillende landen, en zelfs binnen onderdeelen van landen, heerschen nog dermate exclusivistische, en voorshands onvereenigbare, ras-, landelijke- en locale bewustzijnen, dat men ten rechte nog niet eens spreken kan van den Duitscher, den Engelschman (Brit), den Nederlander, enz.

Het synthetische gemeenschaps- en eenheidsbesef, dat hiertoe noodig zou zijn, is nog maar zeer matig ontwikkeld, zelfs binnen zulke landsgrenzen.

Hoe hooger de innerlijke en geestelijke ontwikkeling, hoe wijder de omvatting wordt van dat synthetische gemeenschapsbesef, hoe grooter de gemeenschapszin, ondanks de tevens eraan verbonden sterkere individualisatie der persoonlijkheden.

Dat besef, die gemeenschapszin, missen de ,,Indonesiërs'' zeer zeker in de hoogste mate. De gemeenschap die hun belangstelling boeit, en desnoods eenige offers waard is, is voor den Inlander in

dalende orde: zijn eigen persoon, de familie, de dessa (het dorp), en hoogstens de streek. Verder gaat niet alleen zijn belangstelling niet, sterker, al het verdere vertegenwoordigt minstens vaagweg van allerlei dat hij voornamelijk aanvoelt als mogelijkheden voor concurrentie, verstoring van zijn afgesloten rust en zekerheid, tot direkte bedreiging toe.

Verre dus daarvan, dat Indonesie ,,Indonesiërs'' herbergt, wonen zelfs b.v. op Java geen Javanen in de beteekenis van landaard, doch wonen hier minstens reeds de zeer verschillende, en zich zelven ook allerminst één voelende Soendaneezen, Javanen en Madoereezen. Men denke in dit verband reeds alleen nog maar aan de scheidende moeilijkheden der taal en der zede.

Doch ook die volks-soorten ieder op zich zelve vormen nog lang geen waarlijke volkseenheid. De haar vormende locale onderdeelen zouden niet omvatbaar zijn door een zelfgevoelde volkseenheidsband.

Zulk een besef zou het meerendeel der daarbij betrokken Inlanders hoegenaamd niet raken; er zouden dus zeker geen consequenties daarvan door hen gedragen willen worden, zooals daar zouden zijn allerlei verplichtingen en beperkingen, een wederzijds geven en nemen, en meer derg.

Dit laatste klinkt zelfs dwaas, als men even bedenkt hoe in Europa, nemen wij b.v. maar Nederland, de politieke en sociale groepeeringen, ja deels ook de locale groepeeringen, (men denke aan Friesland, Limburg, Brabant enz.), *tegenover* elkaar staan, en er weinig of geen sprake is van gezamenlijk, gemeenschappelijk, regelen onder alzijdig wat geven en nemen.

Wie dus ,,den Indonesiër'' plaatst in zijn opvattingen betreffende Indië, in die beteekenis van ,,één uit het volk van Indonesië'', plaatst hersenschimmen in een zeer reëele wereld, uit een dwaasheid, of... begaat bewust een misdaad door een onwaarheid te misbruiken voor agitatie die andere oogmerken nastreeft. [1])

---

[1]) Ziet hier wat een zeer ontwikkeld, fijnvoelend, zich volkomen Javaan voelend, mensch omtrent zijn eigen Indonesië zegt:

Men kan zich onmogelijk aan voorspellingen wagen aangaande de stelligheid van de wording eener Indonesische eenheid, laat staan aangaande den tijd, waarop die geboorte verwacht kan worden. Alles hangt af van de mate van wijsheid en geduld der leiders wier taak het zal zijn van de aanwezige factoren gebruik te maken om de komst van die eenheid, die saamhoorigheid voor te bereiden en te vergemakkelijken. Doch één ding durf ik te voorzeggen: die Indonesische natie of Indonesische supra-nationaliteit of voor het minst die Indonesische saamhoorigheid komt nooit en te nimmer, wanneer de leiders een gemeenschappelijken haat en afkeer jegens den „overheerscher" opkweeken en aanwakkeren, uitsluitend met het oogmerk dat gevoel te bezigen als bindmiddel voor de vorming van een Indonesisch gezin. — Noto Soeroto in „Oedaya". Juli 1925.

Het tweede groote en principieele vraagstuk dat ik behandelen wil luidt:

INDIË ZELFBESTUUR.

Direkt samenhangend met dat irreëele begrip Indonesiër verneemt men den eisch of de doelstelling die kortweg luidt: ,,Indië zelfbestuur''.

Dit is een leuze, en..... laat ik het direkt er bij zeggen, ... niet eens een aanlokkelijke leuze.

Leuzen stellen is niet moeilijk, doch thans vraag ik den stellers daarvan naar ontvouwing van wezen en inhoud dier leuze, en de consequenties harer eventueele verwerkelijking.

Hoe ver wil men gaan, en hoe denkt men zich de totstandkoming dier doelstelling; welk schema heeft men voor oogen dat een ongestoorde verderschrijding waarborgt van het maatschappelijk samenleven in Indië onder ,,eigen bestuur''?

Moeten plotseling de Nederlanders, de ,,overheerschers'', zooals de vijandige uitdrukking luidt, zich geheel en al terugtrekken uit alle leiding-geving en machts-posities die zij thans uitoefenen?

Indien dat de, vermoedelijk min of meer vage, wensch is, beseffen dan de stellers daarvan wel goed de consequenties?

Meent men werkelijk dat in een afzienbaar verschiet uit de inheemsche bevolking zelve, in een voldoend aantal, menschen beschikbaar zijn van die mentaliteit, en met die mate van gemeenschapsbesef,welke als minimum aanwezig moeten zijn om billijk, eerlijk en onpersoonlijk te trachten naar het beste voor de door hen bestuurde gemeenschap, of een onderdeel daarvan?

Al weder zeg ik: men beseffe in hoe sterke mate zelfs beteren onder de Europeanen dergelijke vertrouwens-posten misbruiken, of in onvoldoende mate de daarin voor hen liggende plichten ten uitvoer brengen. Men bedenke vervolgens hoe weinig generaties pas er zijn van Inlanders die beginnen te naderen tot die kennis en die inzichten, welke, zooals wij in de inleiding zagen, niet uitsluitend kunnen worden aangeleerd, doch welke, van geslacht op geslacht overgebracht, den geheelen mensch moeten doordringen. Hoe durft men dan te meenen dat nu reeds, of al spoedig, voldoende leiders van voldoend gehalte onder hen te vinden zouden zijn.

En ten overvloede: wàt men waarneemt bij velen dier zich thans als leiders opwerpende meer-ontwikkelde Inlanders, moest toch minstens tot voorzichtigheid en twijfel leiden betreffende het oordeel omtrent het peil dier groeiende mentaliteit.

Ik aarzel niet de overtuiging uit te spreken dat verwezenlijking dier leuze binnen afzienbaren tijd een ramp voor de ,,Indonesiërs'' zou zijn, van onmetelijke omvang en duur.

Het zou in Indië een Balkan worden die twintigvoudig verschrikkelijker zou zijn dan de Europeesche Balkan op zijn ergst.

Voor zoover mij bekend, hebben de stellers der genoemde leuze geen schema voor oogen betreffende de organisatie van Indonesië's bestuur, vrij van Nederlandsch gezag.

Na het voorgaande acht ik mij ontslagen van de verplichting nader aan te toonen dat er trouwens, al ware er een schema, niet de minste hoop kan zijn dat dit ook gevolgd zou kunnen worden, integendeel, dat er met alle zekerheid een heksenketel aan 't koken zou slaan, omdat de menschen, die toch voor de uitvoering van een schema eerste vereischte zijn, niet ter beschikking staan.

Mogelijk, en aanwezig, is ook nog een groep menschen die zich de verwezenlijking der leuze voorstellen door middel van uitbreiding der deelname aan het bestuur van Indië door de Indonesiërs zelve, hetgeen in feite reeds beteekent, doch welbewust ook gepaard zal moeten gaan met, terugtrekking van het heerschende strikt-Nederlandsche gezag.

Die groep wil dan in principe niets anders dan wat elk weldenkend mensch wil, en hetgeen reeds sinds geruimen tijd de uitgesproken en tot uitvoering gekomen tendens is van dit gezag.

Uiterst belangrijk, ja, bijna tot tegenoverelkaarstelling leidend, is dan echter het tempo van voltrekking dier tendens.

Krachtens het voorgaande zal duidelijk zijn dat dit tempo een uiterst geleidelijk zal moeten zijn.

Afwerking op korten termijn verloochent de werkelijkheden. Ik kan alweder niet nalaten even de gedachten naar Europa te roepen.

Kan men werkelijk van meening zijn dat advies en oordeel van een onontwikkeld mensch uit het maatschappelijk minst-welvarende deel der bevolking, en die van een humaan-denkend mensch uit gegoederen kring met veel kennis en een rijk gedachteleven, evenveel waarde en evenveel bestaans-recht hebben, evenveel beloven, ten bate van het algemeen welzijn?

Dat dit niet zoo is, zooals in de inleiding reeds vastgesteld werd, lag tot voor kort nog duidelijk uitgedrukt b.v. in het Nederlandsche kiesrecht, en in de methode waarop de volksvertegenwoordigers gekozen werden.

Sinds kort werden de realiteit-miskennende gelijkwaardigheidsleuzen van zuiver materieel denkende „demokraten" ook in Nederland belichaamd in de instelling van algemeen stemrecht en evenredige vertegenwoordiging.

Voor elk onbevooroordeeld en niet-eenzijdig mensch is de funeste uitwerking van dat, groote waarheden miskennende, mechanische dubbelsysteem zóó flagrant, dat het niet anders kan, of men zal geneigd zijn op de snelheid van toekenning van medezeggenschap in

het landsbestuur aan de Inlanders nog eens extra de rem te leggen.

Waarlijk, reeds dit is waar: voor een machthebber, en zeker in deze tijden, beteekent welbegrepen eigenbelang zonder meer onloochenbaar vergaande behartiging van onpersoonlijk algemeen belang.

Maar bovendien: de tijden zijn reeds lang tot historie geworden, dat Nederland overheerscher was, en Indië een wingewest.

Afgezien van vorenstaande meer zakelijke overweging beseft thans elke Europeesche regeering, ook die van Nederland over Indië, dat regeeren meer beteekent dan macht uitoefenen en voordeel trekken.

De regeeringen zijn zich eerlijk bewust van plichten, verantwoordelijkheden, en van de noodzaak tot leiding en opheffing.

Wat op deze gronden Nederland deed, doet, en in de naastkomende tijden doen zal, in Indië, is geweldig veel, naar beste weten en in goeden wille. Zegenen moest elke Inlander het Nederlandsche gezag, en dankbaar zijn voor het zeer vele dat het Nederlandsche bestuur in de laatste tijden schiep en schept, voor hem en zijn volk.

Wat Nederland in Indië thans doet, is hoog-bewust de voorwaarden scheppen die met zekerheid de ontwikkeling waarborgen van een volk dat ten gekomenen tijd zijn eigen leiders voortbrengt, die geleidelijk en vanzelve de dan gaarne overgegeven taak zullen overnemen uit de Nederlandsche handen.

De zich als voormannen opwerpende agitatoren die anders en sneller willen, hetzij plotseling in handen te nemen ,,zelfbestuur'', hetzij overneming op korten termijn, zijn in het gunstigste geval toomelooze idealisten, wier najagen van onwezenlijke leuzen gevaarlijk en ellendebelovend is voor het door hen geleide volk.

De vorenstaande behandeling van twee der meest belangrijke vraagpunten onzer koloniale politiek brengt mij tot de volgende uitweiding.

Bepaalde uitspraken over maatschappelijke en politieke levensvragen kunnen op tweeërlei wijze geschieden.

De ééne wijze is de uiting ervan zuiver als gevoelszaak, dus zonder strikte beredeneering of argumenteering.

In het andere geval geschiedt de uitspraak onder aanvoering van redenen, verklaringen of bepalende opvattingen.

Aan de uiting van de eerste categorie kan geen andere kenschetsing toegekend worden dan die van wensch, streven of ideaal. Zij laat zich niet uit over feitelijke of logische gronden die tot die uitspraak brengen of haar rechtvaardigen, en evenmin zakelijk over de wijze waarop dat gewenschte bereikt of tot stand gebracht, en vooral ook in stand *gehouden* zou moeten worden. (Tenzij dan, zooals de Communisten en de Bolsjewiki, alleen negatief: vernietigen wat is, en blijkbaar vaagweg hopen op het daarna niet meer aanwezig zullen zijn van slechte eigenschappen in den mensch).

Dergelijke hooge ideaal-stelling is van de hoogste waarde, en de menschheid heeft haar, en hare verkondigers broodnoodig. Evolutie is eenvoudig ondenkbaar zonder deze.

Men zou alleen wenschen dat zulke verkondigers en belijders steeds zichzelve volkomen bewust waren *idealen* te stellen, d.w.z. het hooge einddoel waarnaar gestreefd moet worden, wat steeds voor oogen moet staan, maar wat dan ook uit den aard dus niet direkt of spoedig bereikbaar of verwezenlijkbaar is.

De feiten leeren helaas dat zulks bij de meesten hunner juist meestal niet het geval is. Naast het stellen en levendig houden van het ideaal willen zij meestal ook streven naar onmiddellijke vervulling.

Menschelijk is dit zeer verklaarbaar, haast vanzelfsprekend, maar tevens dubbel jammer, omdat de mooiheid of gewenschtheid van het ideaal zelve dientengevolge vaak tevens in het geding komt, waar het ten rechte slechts betreft verkeerde consequenties eener ontijdige invoering van op zich zelve goede of begeerenswaardige zaken.

Die verkeerde consequenties vloeien voort uit datgene wat juist het kenmerk en de kracht is van den waren ideaal-verkondiger: het zich onthouden van beredeneering en argumenteering.

Zoodra dit laatste er bij komt — en zulks is absoluut noodzakelijk, wil men de praktische toepasbaarheid b.v. voor onmiddellijke verwezenlijking bepleiten — kan men zich niet meer bepalen tot het *stellen of ponceren* van de opvatting dat de verwezenlijking gewenscht, of goed, of plicht is, omdat het gestelde op zich zelve mooi of goed is, doch dient men aan te toonen dat zij *mogelijk* is, en dat de consequenties ervan te overzien, en goed zijn.

Het betreft dan de invoeging en doorvoering van iets abstracts, dat op zich zelve zoo fraai mogelijk is op te stellen, is zeer concrete, gegeven, aanwezigheden. Daartoe is kennis dier zaken, beoordeeling dier aanwezigheden en grondige overweging der daarmede geboden onontkoombare werkelijkheden een gebiedende eisch.

Als aanvullende, vluchtige illustraties van de opvattingen betreffende koloniale kwesties welke de in 't voorgaande vervatte mentaliteit ons geeft, wil ik ten slotte zeer in 't kort eenige opmerkingen maken omtrent enkele verspreide, willekeurig gekozen onderwerpen die meer tot het detail behooren.

Zoo hoort men vaak de opium-regie, de pandhuis-dienst, het zoutmonopolie enz. minder welwillend kwalificeeren, waarbij soms zóó ver gegaan wordt dat uitdrukkingen gebruikt worden als ,,immoreel'', ,,een schande'', ,,bloedzuigers-werk'', en dergelijke.

Niets is minder waar, en onbillijker. De opium-regie is een zegen: een gebruik (waarlijk niet zóó algemeen een misbruik als vaak gezegd wordt door de bestrijders) dat even diep ingeworteld is als bij ons

het borreltje en de sigaar, en waarschijnlijk in dezelfde mate een relatief kwaad als deze laatsten, wordt door de regie meer controleerbaar en gereguleerd; kwade praktijken en onmatige prijzen worden door haar minstens moeilijk gemaakt. Tot ongeveer overeenkomstig luidende conclusies leidt een objectieve beoordeeling van den Pandhuisdienst. Zoolang de groote massa der Inlanders nog zóó weinig economisch besef heeft als thans een feit is, brengt de Pandhuisdienst op zijn minst de gevaren die daarin voor den Inlander liggen, tot de geringst mogelijke proporties terug; in ieder geval is bij dezen dienst het voordeel van den pandnemer zeer beslist *niet* het primaire doel, wat even beslist *wèl* het geval was en zou zijn bij particuliere pandhuishouders.

Deze constateering van ,,gemis aan economisch besef'' is, tusschen haakjes gezegd, geen uitspraak van Europeesche zijde alleen. Ontwikkelde Javanen, onverdacht voor hun volk warm-voelend, spraken o.a. dit oordeel uit tegen den Directeur van Landbouw M. Treub, gelijk deze in zijn werkje ,,Landbouw'' (uitgegeven in 1910 door zijn broeders) vermeldt.

Dat ten slotte de voorziening in een dergelijke eerste levensbehoefte als het zout, in een economisch praktisch nog ongeorganiseerde maatschappij gelijk de Inlandsche op Java is, niet overgelaten wordt aan op onmatig eigen voordeel beluste parasieten op de economisch slechtdenkende Inlanders, zal wel geen nadere verklaring, en zeker geen rechtvaardiging, behoeven.

De baten voor 's Lands Kas die uit de verrichtingen dezer Diensten voortvloeien, zal men toch niet als een grief daartegen willen uitspelen? De Inlanders worden door deze diensten tegen zichzelven beschermd, beter en goedkooper bevredigd in onmiskenbare behoeften, en de desondanks resteerende baten worden waarlijk niet onttrokken aan hun land, integendeel, worden grootendeels rechtstreeks en voor de rest indirect, besteed aan welvaart- en vooruitgang-bevorderende maatregelen.

Voor wien rustig en onbevangen zien en oordeelen wil, is de waarheid en de juistheid dezer feiten, zelfs voor de zwartste verdachtmaking (gelijk geschiedt), onaantastbaar.

Een ander fabeltje, dat als een Hydra na elke onthoofding onvermoeid steeds door het hoofd blijft opsteken, is de machtspreuk dat de Inlander van de Europeesche bedrijvigheid weinig, of geen, voordeel heeft. Dit is een flagrante leugen (het zachtere woord ,,onjuistheid'' zou hier misplaatst zijn). Feiten en cijfers *bewijzen* voor ieder die ze wil zien in sterke mate het tegendeel. Slechts leuzen, en laten wij zeggen ,,halve waarheden'' trachten die bewijzen te overschreeuwen.

Er zijn te veel bronnen waaruit men deze bewijzen kan putten dan dat ik trachten zou aan een vermelding daarvan te beginnen.

Laat ik echter een enkel voorbeeld noemen, om niet geheel abstract te blijven.

Volgens cijfers van M. Treub in het zooeven genoemde werkje, verdiende een Inlander destijds in Djember aan 1 bahoe ($\frac{3}{4}$ H.A.) tabak, door hem aan een Europeesche onderneming geleverd, met inbegrip van grondhuur *f* 100 à *f* 120, terwijl hij maar ongeveer de helft maakte, als hij de tabak zelf op de binnenlandsche markt bracht.

Een ander voorbeeld is de opkoop van hoeden in het Tangerangsche; zonder dien vorm van afname zou de Inlander, blijkens velerlei feiten elders, blootgestaan hebben aan uitzuiging door pientere rasgenooten, of misbruik makende opkoopers van anderen landaard.

Bewijzen van machtigen aard, en speciale vermelding waard, zijn de cijfers en feiten die te vinden zijn in het verslag van de (door de Indische Regeering) in December 1918 ingestelde Suiker-enquête Commissie [1]), hetwelk in 1921 onder dien titel gepubliceerd werd (Speciaal Hfdst. VI: De economische beteekenis der Europeesche suikerindustrie op Java p. 271 t/m 306).

Lezing daarvan kan ik ieder belangstellende in onze koloniale vraagstukken niet sterk genoeg aanbevelen.

Acht men de Europeesche industrieën, en alles wat daarmede annex is, *principieel nadeelig* voor den Inlander, dan roert men een ander thema aan. Dan betreft de meenings-uiting niet meer specifiek onze Nederland-Indië kwestie, doch beweegt deze zich op het gebied van de vraag waarin geluk en voorspoed van den mensch in 't algemeen gelegen is, of van die naar de meest-billijke verdeeling van den menschelijken rijkdom. Maar een, uit een bepaalde beantwoording dezer vraag voortvloeiende opvatting ten deze mag zich niet bedienen van onware en onjuiste voorstellingen van concrete feiten in bepaalde gevallen.

Veel kracht van kritiek, als volgend voorbeeld, tracht men vaak te putten uit maatregelen die het vrije beschikkingsrecht van den Inlander over zijn vlottend bezit, zooals men dan zegt, aantasten.

Op dit eerste gedeelte der beschuldiging kan als algemeen-toepasselijk antwoord het verzoek gedaan worden even te willen realiseeren in welke sterke mate de Europeaan, ook in eigen land, aan alle kanten gebonden en beperkt is in zijn beschikkingsrecht. Zulks is kenmerk en voorwaarde van elk sociaal samenleven.

Ter speciale illustratie van zulk een te onpas geuite grief, nog versterkt door de (ook in vele andere gevallen) daaraan verbonden toe-

---

[1]) Deze Commissie had een gemengde samenstelling: o.a. was lid ervan, Tjokroaminoto, de president van de vereeniging „Centraal Sarekat Islam".

voeging dat een dergelijke maatregel getroffen werd in het belang van een Europeeschen ondernemer, vermeld ik hier het geval met de reukgras-verwerkende fabriek te Tjitjoeroeg in het Buitenzorgsche. Deze fabriek kocht het reukgras op van de bevolking, die hiermede op uiterst gemakkelijke wijze zich een regelmatige inkomste kon verzekeren: het kleinste hoekje van een erf kon hiermede productief gemaakt worden. Plotseling verschijnt een opkooper die met klank van contant geld den lieden er toe brengt de pollen met wortel en al uit te rukken en af te staan (het gemis aan economisch besef!). Hem was het er om te doen in den kortst mogelijken tijd zooveel mogelijk reukgras te verzamelen; door de marktconjunctuur kon hij aldus groot voordeel verwerven. De bevolking echter verkreeg bij dien handel wel een oogenblikkelijk wat grooter voordeel, maar het regelmatige snijden, het voortdurende voordeel, ontnamen zij zich zelve.

De Regeering vaardigde toen een ordonnantie uit tot tijdelijk verbod van uitvoer van reukgras-planten. Kwaaddenkendheid (of erger!) had hierin weder een welkome prooi. De bovenstaande twee-ledige grief kon weer uitgespeeld worden. Het was waar: de fabrieksondernemer werd erdoor geholpen. Doch dat was niet het doel. Dat was een bijkomstig gevolg van de gelukkige maatregel die getroffen werd, alweder: om de bevolking tegen zichzelve te beschermen.

Onbillijk en onwaar zijn vervolgens de meeste beschuldigingen van extreme ,,Nationalisten'' en irreëele Europeesche ethici, die inhouden dat Nederland nog te zeer een baatzuchtige politiek voert in Indië.

Wanneer men bedenkt wat van regeeringswege al niet verricht werd aan onderzoekingen en verbeteringen op het gebied van den Inlandschen landbouw, veeteelt, ziektebestrijding, visscherij, mogelijkheden van nieuwe aanplanten en industrieën, irrigatie, veiligheid, verkeer en ontsluiting enz. enz., dan kan alleen verdraaiing of veronachtzaming dezer feiten verhinderen dat hartgrondige appreciatie gevoeld wordt.

Ten slotte wil ik nog, hier slechts bij wijze van aanduiding, wijzen op één zeer gewichtig feit. Zij die in meerdere of mindere mate in 's Lands bestuur en in de wettelijke en maatschappelijke organisatie Indië zegenen willen met regelingen en instellingen, waar de breede lagen der Westersche volken blijkens de feiten zelfs nog maar nauwelijks aan toe beginnen te komen, mogen eens terdege bedenken welk een geweldige, beheerschende rol hierbij *de taal* speelt.

De Indische talen (het volk is de taal, en de taal is het volk!) leenen zich absoluut niet, en zullen zich in afzienbaren tijd niet kunnen leenen, tot de plotselinge, overstelpende, verrijking met die begrippen en die woorden, welke door de geleidelijke, historische accumulatie in de Westersche talen plaats vonden.

Zoolang derhalve daardoor de *begrippen* zelfs nog niet tot taaleigen gemaakt kunnen worden, zal men toch aan de verwezenlijking der daarin besloten feitelijkheden nog niet durven denken?

Tot besluit wil ik nog even met leedwezen en bekommering gewag maken van een paar zeer recente symptomen onder de zich ,,Indonesiër'' voelende Indiërs, welke inderdaad in sterke mate tot die gevoelens leiden.

Als eerste doel ik hier op de mentaliteit die spreekt uit het ,,Gedenkboek (1908—1923) der Indonesische Vereeniging''.

Hierin zijn aan het woord de generaties Indiërs waarop wij in den aanvang dezes doelden, en waaruit t.z.t. de leiders en machthebbers over hun eigen volksgenooten naar voren zullen moeten komen.

Het gemis aan reëel en positief, opbouwend materiaal, het overheerschen van een uitgesproken geest van bitterheid, wrok en haat en onverzoenlijkheid tegenover den ,,overheerscher'', negatief en afbrekend, zooals in dit boekje te constateeren is, doet ons met vrees vervuld geraken voor hun eigen en huns volks toekomstig welzijn.

Het tweede ernstige symptoom is de zich pas zeer onlangs voltrokken hebbende afscheiding der in Holland studeerende ,,Indonesiërs'' uit de voorheen gemengde vereeniging van alle voor Indië studeerenden.

In 1923 nog bestond het Indonesisch Verbond van Studeerenden dat de studenten van elken volksaard opnam. In dat jaar begonnen de ,,Indonesiërs'' zich daaruit terug te trekken, waarna tenslotte die vereeniging ontbonden werd.

Einde 1924 werden (blijkens een mededeeling in de *Telegraaf*, Avondblad van 10 Januari) opnieuw pogingen gedaan om althans onder de in Leiden studeerenden tot een dergelijk verbond te komen. De overgroote meerderheid der Indonesiërs weigerde principieel elken vorm van samenwerking met den Nederlandschen student, omdat zij in hem zagen den toekomstigen ,,onderdrukker''.

Toch werd, met een geringe Indonesische medewerking, zulk een nieuw verbond opgericht. Als antwoord hierop nam de Indonesische Vereeniging een motie aan, waarin het lidmaatschap dezer vereeniging onvereenigbaar verklaard werd met dat van elke op samenwerking met Europeanen gebaseerde corporatie.

Zulk een houding, hoe begrijpelijk *de neiging daartoe* overigens is, valt in de hoogste mate te betreuren. Zulk een vijandigheid te plaatsen tusschen twee categorieën van menschen die historisch nu eenmaal saamgebonden zijn, kan niet anders dan zeer storend werken op het samen dus streven naar ,,het beste''.

In deze zeer betreurenswaardige feiten zal menigeen wellicht aanleiding vinden de van verschillende zijden fel aangevallen stichting

eener Indische faculteit te Utrecht nog eens aan een nadere overweging te onderwerpen.

Men behoeft allerminst van opvatting te zijn dat die onvriendelijke mentaliteit teweeggebracht is en wordt door de z.g. Leidsche school, doch onwillekeurig vraagt men zich wel af, of wellicht de toch uitgesproken bepaald georiënteerde richting die te Leiden overheerscht, niet mede oorzaak zou kunnen zijn dat het zóó ver gekomen is.

Afgezien van het antwoord dat men op deze vraag wil geven, is in ieder geval af te keuren de wijze waarop b.v. de heeren Marchant in de Algemeene Vergadering van den Vrijzinnig-democratischen Bond op 1 November 1924 te Utrecht, en Prof. Kranenburg twee malen in de *Telegraaf* van November 1924, tegen de voorgenomen stichting dier faculteit te velde trekken, en à priori de a.s. leerkrachten daaraan diskwalificeeren (,,gekochte hoogleeraren''; ,,ambtenaren werktuigen''; ,,belangen dienen''; ,,huursoldaten van een financieel machtige groep'').

Waar wel degelijk zulk opleidend doceeren uitteraard niet vrij kan blijven van het standpunt dat de docent betreffende de behandelde materie zelf inneemt, is het volkomen aanvaardbaar, ja zelfs in hooge mate gewenscht en noodzakelijk, dat gewaakt worde tegen mogelijk éénzijdige beïnvloeding.

De met exact betitelde wetenschappen behoeven dat gevaar niet in die mate te duchten.

De materie welke de studie voor den a.s. Indischen bestuursambtenaren omvat, valt voor een groot deel niet onder de als exact te kenmerken wetenschap, en is alleszins vatbaar voor verschillend georiënteerde belichting. Ware wetenschappelijkheid eischt dan ook echter de mogelijkheid daarvan, en zóó bezien is de oprichting der Utrechtsche Indische faculteit toe te juichen, afgezien van persoonlijke sympathie met, of antipathie tegen, de eventueel zich daar te manifesteeren oriëntatie.

Wageningen, Januari 1925.

Een Koloniaal Avontuur in de XVIIIe Eeuw,

DOOR

ED. VAN GHERT.

Truth is stranger than fiction.

Zoo op één dit gezegde van toepassing is, dan zeker op den Hongaarschen graaf Maurice Benyowski, die anderhalve eeuw geleden, gevolg gevende aan een opdracht van hertog d'Aiguillon, met 300 Franschen op Madagascar voet aan wal zette, de eerste gouverneur was van dat eiland, zich later door de Inlandsche hoofden tot heerscher liet uitroepen, doch ten slotte, door de Fransche regeering tot rebel verklaard, het leven liet onder de kogels der tegen hem uitgezonden troepenmacht.

Louis Brunet zegt in zijn werk: ,,L'oeuvre de la France à Madagascar'', doelend op Benyowski: ,,Het officieele Frankrijk heeft nimmer een handig gebruik van avonturiers weten te maken; toch zijn er, aan wie andere landen het bezit van geheele werelddeelen te danken hebben.''

Hierin schuilt veel waars. Had de Fransche regeering in 1776, toen Benyowski aan het Hof te Versailles verscheen, om zich te verantwoorden naar aanleiding van tegen hem door den gouverneur van Mauritius, toen nog Fransch bezit, ingebrachte beschuldigingen, van zijne diensten gebruik weten te maken, er had geen $1\frac{1}{4}$ eeuw behoeven te verloopen vóór en aleer het Fransche gezag metterdaad op Madagascar gevestigd werd.

* * *

Zooals bekend zal zijn, is Madagascar — ,,la Grande Ile'', zooals het vroeger heette — langen tijd een twistappel geweest tusschen Engeland en Frankrijk en vooral in het midden der 19e eeuw nam dit geschil vaak een acuten vorm aan. De Engelschen erkenden niet de rechten, welke de Franschen ten aanzien van Madagascar verklaarden te bezitten, en het waren vooral de op het eiland arbeidende Britsche zendelingen, die zich als felle polemisten deden kennen; hunne geschriften misten hunne uitwerking niet op de publieke opinie in Engeland.

Een feit is het, dat vóór 1894, toen generaal Duchesne uit naam van Frankrijk bezit nam van Madagascar, de houding der Fransche Regeering ten opzichte van het eiland uiterst slap was; zij eischte handhaving der aan Frankrijk verleende ,,prerogatieven''; zij had er een consul, die later den titel kreeg van ,,commissaire de la République française'' en nog weer later dien van ,,résident général''; maar aan de souvereiniteit der Hova-vorsten werd niet getornd. Aan deze politiek van onthouding kwam eerst een einde, toen het optreden van Koningin Ranavalo III, die onder Engelschen invloed heette te staan, meer en meer ten opzichte van de Franschen uittartend werd: in 1895 werd Madagascar onder Frankrijk's protectoraat gebracht, een jaar later volgde de annexatie.

* * *

Doch om op graaf Benyowski terug te komen: deze was ongetwijfeld een geniaal man, met scherpen blik en groot organiseerend talent, ondernemend, dapper, maar tevens eerzuchtig. Deze laatste eigenschap vooral bracht hem in conflict met den gouverneur van l'Ile de France (Mauritius), De Tournay, die in Benyowski slechts een avonturier zag en hem op alle mogelijke manieren tegenwerkte.

Benyowski's loopbaan was tot op het tijdstip, dat hij voor het eerst op Mauritius kwam, bewogen genoeg geweest. Hongaar van geboorte, had hij in het Oostenrijksche leger deelgenomen aan den Zevenjarigen Oorlog; toen er niets meer te vechten viel, toog hij naar Holland en Engeland, waar hij zich bekwaamde op het gebied van scheepsbouw en ook omtrent navigatie eenige kennis opdeed.

In 1768 streed hij in het Poolsche leger tegen de Russen; in verschillende gevechten wist hij zich te onderscheiden, doch ten laatste werd hij gevangen genomen en naar Siberië verbannen.

Gelijk zoovelen zijner lotgenooten, snakte Benyowski naar de vrijheid. Hij wist zich de gunst te verwerven van den gouverneur Nilof, werd onderwijzer van diens kinderen en huwde ten slotte zijn dochter. Zijn nieuwe positie verschafte Benyowski natuurlijk meerdere vrijheid en hiervan maakte hij gebruik om een gedurfd ontsnappingsplan te smeden. In 1771, dus na een verblijf van 2 jaar in Siberië, bracht hij dit laatste ten uitvoer: hij ontvluchtte, samen met 60 à 70 andere bannelingen; ook zijn vrouw was bij hem. Zij bereikten de kust van Kamschatka, maakten zich meester van een Russisch oorlogsschip en stevenden daarmede naar Japan; van hier ging de reis naar Formosa en Macao, waar Benyowski's vrouw stierf; vervolgens naar Britsch-Indië, waar het oorlogsvaartuig werd verkocht en op een koopvaarder passage genomen naar Mauritius.

Of hij toen reeds het plan had, een poging tot koloniseering van Madagascar te wagen, is moeilijk te zeggen; een feit is het echter,

dat Benyowski op Mauritius lang niet zoo hartelijk werd ontvangen, als hij misschien gehoopt had, dat het geval zou zijn.

* * *

Vóór wij verder gaan, willen wij even een korte schets geven van de betrekkingen, die tot op dat moment tusschen Frankrijk en Madagascar bestonden.

In 1642 had de eerste occupatie plaats: twaalf Franschen, onder Pronio, landden op het eiland. Tezelfder tijd werden door kardinaal De Richelieu handelsprivilegies verdeend aan ,,La Compagnie française de l'Orient'', welke onder leiding stond van ,,La Compagnie Royale des Indes''.

In 1643 was het aantal Fransche kolonisten op Madagascar gestegen tot 70 en in 1653 zelfs tot ongeveer 300.

De zaken der ,,Compagnie française de l'Orient'' bloeiden evenwel niet bijzonder; zelfs een naamsverandering — zij werd nu gedoopt ,,Compagnie des Indes Orientales'' — kon haar bestaan niet redden en in 1670 trok de Kroon alle rechten aan zich.

Lodewijk XIV schijnt wel belangstelling te hebben gekoesterd voor deze kolonisatie-pogingen; hij nam althans voor een groot bedrag in het kapitaal der handelslichamen deel; en toen in 1672 de Franschen in Fort Dauphin door de inboorlingen werden overvallen en zoo goed als allen vermoord, ging de koning dwars in tegen het advies zijner ministers en drong er op aan, dat een nieuwe poging zou worden gewaagd.

Van 1672 tot 1774 gebeurde er echter niet veel. Lodewijk XV had gewichtiger zaken aan zijn hoofd en van zijne ministers ging in bedoeld opzicht weinig stuwkracht uit.

,,De Koning van Frankrijk'', — zoo heette het in een proclamatie — ,,is de eenige souverein over het eiland, en alleen hij is gerechtigd, er forten te bouwen''.

Een proclamatie is echter gemakkelijk in elkaar gezet; veel lastiger is het, een zoo groot eiland als Madagascar onder daadwerkelijk gezag te brengen. Komt daar dan nog bij, dat de kolonisten zich aan knevelarij tegenover de inheemsche bevolking te buiten gaan, zooals op Madagascar was geschied, dan wordt de kans van slagen nog veel geringer.

* * *

Benyowski betrad dus in 1774, toen hij op Madagascar landde, min of meer maagdelijk terrein: gedurende een eeuw hadden de Franschen het eiland vrijwel aan eigen lot overgelaten.

Wij hebben gezien, hoe gouverneur De Tournay geenszins enthousiast gestemd was voor Benyowski's plannen; hij vreesde toch,

dat de belangen van l'Ile de France en l'Ile de Bourbon (Réunion) hierdoor in het gedrang zouden komen. Niet alleen wenschte hij Benyowski's plannen niet te steunen, maar hij zond ook een leelijk rapport omtrent diens persoon en ware bedoelingen naar Parijs; men moest daar weten, met wien men te doen had!

Ziende, dat op hulp van dien kant niet te rekenen viel, ondernam Benyowski de reis naar Frankrijk; in het hoofdkwartier zou hij zijn plannen toelichten. Welke waren deze plannen? Deze vraag schijnt onnoozel, maar is het toch niet; immers, door enkele Fransche schrijvers wordt beweerd, dat Benyowski aanvankelijk van plan was, niet Madagascar, maar..... Formosa te koloniseeren! Toen hij dit voornemen echter aan den hertog van d'Aiguillon kenbaar maakte, bleek deze van meening, dat Benyowski het liever maar eens op Madagascar moest probeeren!

Wat hiervan waar is, kunnen wij in het midden laten; een feit is het, dat Benyowski bevel kreeg, in de Baai van Antongil eene kolonie te stichten. Maar..... hij moest zich eerst naar Mauritius begeven! Benyowski had de bevelen op te volgen van den gouverneur van dat eiland, die schepen en voorraden te zijner beschikking zou stellen. Door deze bepaling werd de expeditie als het ware nog vóór zij ondernomen werd tot mislukking gedoemd; want de autoriteiten op Mauritius en Réunion waren wel de laatsten, van wie Benyowski mocht hopen, dat zij zijne plannen krachtdadig zouden ondersteunen.

De graaf beproefde bij de Fransche ministers het onmogelijke om in deze regeling verandering te brengen; maar alles was vergeefs: hij had de voorwaarden te accepteeren, óf zijn plan op te geven.

* * *

Benyowski zou niet een man met durf en initiatief geweest moeten zijn, om zich hierdoor van zijn voornemen te laten afbrengen. Hij vertrok dus met 300 man naar Mauritius en werd daar al even onhartelijk ontvangen als de eerste maal. Dat was in 1773. Juist in het feit, dat alle vorige kolonisatie-pogingen der Franschen met betrekking tot Madagascar tot dusver waren mislukt, vond De Tournay aanleiding, om nogmaals een ongunstig rapport uit te brengen. Hij meende, dat de Regeering te Parijs eerst op deze laatste missive zou moeten antwoorden, alvorens hij de verlangde medewerking kon verleenen..... Maar hier stuitte hij op den onwil van Benyowski, die in geen geval zijn plannen wenschte op te geven; hij begon met een deel zijner expeditie naar Madagascar te zenden en knoopte betrekkingen aan met de Inlandsche hoofden. Hij zelf kon pas in het voorjaar van 1774 vertrekken; allerlei moeilijkheden moesten eerst overwonnen worden, waar nog bij kwam, dat onder zijn officieren en manschappen vele zieken waren.

In Juni 1774 landde hij met het tweede deel zijner expeditie in de Baai van Antongil; hier vond hij een groot aantal inlanders verzameld, wier houding niet zeer vriendschappelijk was. De oorzaak hiervan werd Benyowski spoedig duidelijk; in zijn ijver om ,,den avonturier'' zwart te maken, had De Tournay niet slechts naar Parijs een slecht rapport gezonden, maar ook had hij, actief, de Inlandsche hoofden op Madagascar doen waarschuwen, dat Benyowski's ware bedoeling zou zijn, de bevolking van het eiland tot slavernij te doemen.

Benyowski was echter een diplomaat en een innemend man tevens; hij wist de hoofden voor zich te winnen en de ongerijmdheid hunner booze vermoedens aan te toonen; hij sloot bondgenootschappen met hen en nam de verplichtig op zich, geen forten te bouwen: de Hova's en Sakalava's hadden blijkbaar aan de vroegere kolonisten niet zulke bizonder aangename herinneringen!

Benyowski hield zijn belofte in laatstbedoeld opzicht echter niet; want toen hij eenmaal Louisbourg had gesticht, zocht hij ook zijn invloed in het binnenland en langs de kust uit te breiden en deze posten werden wel degelijk versterkt.

* * *

In zeer korten tijd had Benyowski niettemin het vertrouwen van hoofden en bevolking weten te winnen, en dit is te wonderlijker, aangezien de pogingen van andere Europeanen geheel hadden gefaald. Wat was hiervan de oorzaak? Een Fransch geschiedschrijver vertelt het ons: van Mauritius was op Madagascar teruggekeerd een zeer invloedrijke toovenaar en deze beweerde — hij had Benyowski immers op Mauritius ontmoet! — dat de graaf een lijnrechte afstammeling was van den laatsten souverein: Ramini; hij zou de zoon zijn van Ramini's dochter, die als gevangene was weggevoerd en op Mauritius als slavin verkocht. Iemand, die over dergelijke antecedenten beschikt, kan men niet buiten de deur houden; het is dus begrijpelijk, dat de bevolking aan Benyowski niet slechts haar vertrouwen schonk, maar dat hij ook in eene groote Kabary (volksbijeenkomst), twee jaar nadat hij op Madagascar was aangekomen, tot vorst werd uitgeroepen.

Het schijnt, dat Benyowski met deze nieuwe waardigheid eenigszins verlegen is geweest; zeker lag het *toen* nog niet in zijn bedoeling, voor koninkje te spelen; hij bleef zich als vertegenwoordiger van de Fransche Regeering beschouwen. Waar de bevolking hem tot vorst had uitgeroepen, onderwierp zij zich aan den Koning van Frankrijk, in wiens naam hij handelde; dus kwam hij met de Inlandsche hoofden overeen, dat hij naar Parijs zou terugkeeren en daar kennis zou geven van hun onderwerping, een voorstel dat instemming vond. Een tweede motief tot het ondernemen van deze verre reis was, dat Ben-

yowski de beschuldigingen van den gouverneur van Mauritius wilde weerleggen en der Fransche Regeering onder het oog brengen, dat de tegen hem gesmede intriges zijn taak ten zeerste bemoeilijkten.

* * *

Deerlijk werd Benyowski in zijne verwachtingen teleurgesteld. De ontvangst van de zijde der Fransche ministers was uiterst koel; de Koning wenschte hem zelfs niet in audiëntie te ontvangen: de verdachtmakingen hadden hare uitwerking dus niet gemist!

Volgens een Engelschen schrijver zou aan Benyowski nog een erezwaard zijn geschonken, maar verder ging men in de erkenning zijner verdiensten niet. Sterker: men verbood hem naar Madagascar terug te keeren. Dit was dus de belooning voor het nuttige werk, dat Benyowski op het eiland had tot stand gebracht! Aan hem was het te danken, dat er een stabiele regeering was gevestigd, dat de bevolking tot rust kwam en dat eenige posten waren opgericht, welke het vooruitzicht openden van een profijtelijk handelsverkeer in de toekomst.

Losgelaten door de Fransche regeering, die omtrent de wenschelijkheid eener permanente koloniseering van Madagascar zelfs nog in twijfel scheen te verkeeren, wendde Benyowski zich eerst tot Engeland, vervolgens tot Oostenrijk, maar geen dezer pogingen had succes. Zwerversjaren volgden; zijn hart trok naar Madagascar, waar een koninkrijk voor hem was weggelegd, maar de middelen ontbraken hem, om het eiland weder te bereiken.

Eindelijk, in 1785, vond hij steun bij eenige Amerikaansche kooplieden: een handelshuis te Baltimore verschafte hem de noodige middelen om naar Madagascar terug te gaan, waar hij als vertegenwoordiger der firma zou optreden.

En ziet: het bleek, dat de bevolking hem nog niet vergeten was, dat zij zelfs op hem gewacht had! Hij werd — zegt een Fransch schrijver — begroet ,,avec un enthousiasme délirant''. Geland te Nosi-be, stak hij met een roeiboot naar Madagascar over; te voet ging nu de tocht dwars door het Noordelijke deel van het eiland naar de baai van Antongil. Daar aanvaardde hij opnieuw het bestuur, maar tevens nam hij de voorraden van het Fransche gouvernement, welke daar nog aanwezig waren, in beslag. Dit laatste was ongetwijfeld een onrechtmatige daad, rebellie; doch is het te verwonderen, dat Benyowski aldus optrad, waar ook de Fransche regeering hem den rug had toegekeerd?

Intusschen was zijn terugkeer voor zijn oude vijanden op Mauritius en Réunion een geschikte gelegenheid om in te grijpen; hij was nu een opstandeling en bevel werd gegeven aan den commandant eener tegen hem uitgezonden expeditie, om hem ,,dood of levend'' in handen te krijgen.

Aan deze opdracht werd maar al te goed voldaan. Het fregat *Louisa* bracht de troepen naar Ngontsy, in de nabijheid waarvan Benyowski's fort gelegen was; een landingsdetachement ging aan wal en rukte tegen de versterking op. Daar binnen bevond zich Benyowski met slechts 2 Europeanen en dertig inlanders; juist toen hij bezig was, één der beide kanonnen, waarover hij beschikte, te laden, trof hem een Fransche kogel in de borst, die een eind aan zijn leven maakte.

* * *

Zoo stierf Benyowski, een geboren bestuurder, een man met vele goede karaktereigenschappen en van wien zelfs Fransche geschiedschrijvers verklaren, dat, waren de omstandigheden hem gunstiger geweest, een schitterende toekomst wellicht voor hem ware weggelegd. En zelfs nu nog leeft de herinnering aan hem onder de Malgachen aan de kust van Madagascar voort.

Na zijn dood duurde het weer vele jaren, vóór de Franschen er aan dachten, het kolonisatie-werk op Madagascar met ernst aan te vatten. In 1811 namen de Engelschen het eiland in bezit, doch in 1814 trokken zij zich terug, erkennend „de rechten"(!) van Frankrijk, die echter in dien tijd niet al te vast stonden.

Thans is dit anders: Madagascar is nu een bloeiende Fransche kolonie; doch dit had het $1\frac{1}{4}$ eeuw geleden ook reeds kunnen zijn, indien blinde jaloezie en onberedeneerde haat niet ten val hadden gebracht den man, die boven allen uitblonk: graaf Maurice Benyowski.

Het priesterwezen bij de Dajaks van Kota Waringin,

DOOR

Jb. MALLINCKRODT.

(Vervolg en slot van pag. 602).

Het rajah adoe hadei maakte ik mee, toen ik na veel gepraat, de lieden in een kampong had overtuigd van het nut om hun kinderen naar school te zenden. Alvorens de mij toegezegde leerlingen meegingen, moest eerst voor hun zieleheil een bezwering van de hier genoemde soort gehouden worden *(belakoe oentoeng*, Ngadjoesch). Men bezigde hierbij weer als centraal punt voor de bezwering een lange bamboestaak, op $^2/_3$ van de hoogte waaraan een offermandje was aangebracht, dat met velerlei gevlochten bladeren geheel was versierd en aan welks uiteinden gevlochten vogels a.a.z. waren aangebracht. Hieraan ontleende het voorwerp dan ook zijn naam van *tompoejoeng boeroeng*. Al deze nagemaakte dieren moeten dienen om met hun zielestof sterkend te werken, deze afbeeldingen toch zijn al even goed van levensessence voorzien als de echte dieren.

In het offermandje waren de gewone spijzen gelegd waarop de kinderen die ter schole zouden gaan hadden gespogen. Deze offerspijzen werden door de bolin den Goden aangeboden zeggende: ,,neem dit en laat de kinderen met rust.'' Men ging hierbij uit van het principe een deel te geven (van de zielestof) en het geheel te behouden. Ook bij deze bezwering ging weer een *igal antang menajang* vooraf evenals bij de anderen, terwijl men igalde dansten de helpers van den bolin weer met toewak rond. Hier — aan de boven-Mapan — noemde men deze lieden *paranggapan*.

Bij den aanvang der bezwering werd weer met wierook gewerkt, waarna de bolin met zijn helpers rond de tompoejoeng plaats nam. De hoofdpersoon legde vervolgens een doek over zijn hoofd en begon te zingen, waarbij anderen op de trommel een eentonige wijs voortbrachten. Zoo wordt de bolin in extase gebracht, hij springt plotseling op en begint de rondedans. Deze manier van in opwinding brengen

noemt men *bakaram*. Onder het ronddansen, dat een zelfde verloop heeft als de reeds genoemde rajah tjoemai, worden liederen gezongen, die de strekking hebben van het afsmeeken van voorspoed en het weren van ziekte. Ook thans was de bolin als boven aangegeven versierd.

We moeten nu even stilstaan bij de muziek, die bij al deze bezweringen wordt ten beste gegeven. De voornaamste instrumenten zijn de gong, de tatabong (trommel) en de Dajaksche gamelan uit 5 bekkens bestaande. Aan de Mapan onderscheidt men van dit laatste instrument al naar gelang van de klank drie soorten: de *gamelan bakelenang*, de *gamelan kambong* en de *gamelan kandjan*. Elke bezwering en ook elke afzonderlijke dans heeft een eigen wijze, die voor andere bezweringen niet gebruikt mag worden. Zulke gamelans zijn het eigendom van het geheele dorp. De bewoners hebben gezamenlijk de instrumenten aangeschaft en ze worden door het hoofd te zijnen huize bewaard, het onderhoud geschiedt op kosten van den mantir, tenzij dat daarvoor groote onkosten zouden moeten worden gemaakt in welk geval men gezamenlijk betaalt.

Ten slotte nog de beschrijving van het *Rajah Bagandjah*, het kleinste bezweringsfeest dat men kent en dat gewoon op straat wordt gehouden, onder een klein afdakje. Een kleine, ietwat versierde offermand hangt daarbij tusschen twee palen. Nadat de bolin zich door trommelslag en gezang in extase heeft gebracht, danst men rond het offermandje in een zeer wild tempo, dat ook al weder eindigt met het flauw vallen van den priester.

De andere bovengenoemde bezweringen heb ik niet persoonlijk zien uitvoeren, zoodat ik mij van een beschrijving moet onthouden. Andere bezweringen voor bepaalde gevallen zullen hieronder nader bespreking vinden, evenals de speciale handelingen bij ziekte en de geneesmiddelen die de bolins bezigen om de kwaal tegen te gaan. Het komt mij echter wenschelijk voor om de verschillende bolintypen in de andere streken van dit ressort werkzaam eerst nader te leeren kennen.

We beginnen aan de Delang, een der bronrivieren van de Lamandau, waar we als merkwaardigheid aantroffen de erfelijke priester de *bolin Golau*. Deze familiegave, het behoeft nauwelijks vermelding, dankt men aan het feit dat de afstamming wordt teruggevoerd tot een voorouder, die niet alleen uit aardsche ouders is voortgekomen, maar bij wiens geboorte de hemelingen een rol hebben gespeeld. Voor zoover mij bekend, bestaat er aan de Delang maar één zulk een bolin Golau, een reeds oud man die, nauw verwant aan het adathoofd dier streek, een groot aanzien geniet, en als priester optreedt, ook in die zaken waar elders het hoofd deze functie vervult. In de andere deelen van mijn ressort heb ik evenmin deze priester-bij-geboorte ontmoet.

Het ontstaan van dit priestergeslacht gaat terug tot *hadji Sandjoti*, die uit een vrouw geboren was, maar als vader een luchtgeest had (hadji is de titel voor oudste). Is er van de *bolin Golau* nog slechts één die werkelijk heet af te stammen van dezen voorouder, de anderen zijn door onderwijs zoover gekomen, maar worden toch met den zelfden naam genoemd.

De afstamming (titiran) gaat verder over Pongko Longko op Djondjongan Mas over. Al deze lieden hadden niet slechts de begaafdheden die nog tegenwoordig aan bolin eigen zijn, maar konden tevens dooden tot het leven terugbrengen. Onder laatstgenoemde verloren ze die eigenschap. Toen n.l. Djondongan Mas op zekeren dag naar het Godenverblijf opsteeg, kwam hij te vallen, waarbij zijn hoofd barstte. Dit werd in doeken gewikkeld om te genezen. Maar een vrouw opende de doeken, waardoor voor goed een einde werd gemaakt aan deze gave. Dit ongelukkige geval staat bekend als de ,,*batoeang loembie hangat.*'' Een tweede machtsmiddel van de vroegere bolin was de mogelijkheid om uit een tampajan, waarin men van riet gevlochten visschen wierp, levende visschen voor het levensonderhoud op te halen. Een vrouw, die daarvan het hare wilde hebben opende de tampajan om te zien hoe een en ander in zijn werk ging, waardoor ook deze kundigheid voor komende geslachten verloren ging. [1]) Dit geval noemt men de *kabasaan sagolang*. Zoo is voor de komende geslachten deze ideaal toestand verloren gegaan. De bolin Golau houden zich thans nog slechts bezig met ziekte-genezingen.

De tweede kategorie wordt gevormd door de *bolin kalalai*. Ook deze hebben hunne macht in het grijs verleden te danken gehad aan afstamming. Die macht is echter sinds lang verloren gegaan. Zij brengen hun afkomst terug op *Singa Sontawai*, die ook behoort tot de bovennatuurlijke menschen uit de dagen der kindsheids van deze aarde. De afstamming gaat verder over Sangkodang Banang naar Balian Balandjan Koening. Zij houden zich slechts bezig met kleine bezweringen en met hulp bij feestjes.

De derde zeer belangrijke priestersoort de *doekoen tanah* zullen we beneden behandelen.

Zij, die niet werkelijk afstammen van de oorspronkelijke bolin, moeten door leering tot hun ambt komen. De eerste periode van het onderwijs wordt gevormd door het ,,*balampah*'', een tijdperk van drie maanden, waarin de adspirant niet anders mag eten dan kleefrijst en zout. In dien tijd wordt hem de theorie van het bezweren bij

---

[1]) Deze op tafeltje-dekjes gelijkende verhalen komen ook bij andere Dajaks voor. De Lawangan Dajaks toch kennen in hun Njoeli geloof de *ongkeng Sokek*, die ook op verzoek allerhande spijzen levert, hetzelfde principe als dat van de tampajan.

gebracht. Het einde van dit tijdsbestek wordt gevormd door een bezwering, die den naam draagt van *,,batikoe''*. Het voornaamste deel van deze bezwering is het plakken van een blaadje der *djarangan* op zijn fontanel en dit net zoo lang te wrijven tot het verdwenen is. Deze djarangan staat bij de Inlanders ook van andere streken in hoog aanzien, als hebbende een krachtige zielestof. De Ngadjoe Dajaks achten ze geplant door een bekende Sangiangvrouw n.l. *Pampahieep*, die de knolletjes van het gewas voor poeder gebruikt en daardoor een mooie witte gelaatskleur krijgt.

Als het onderricht 7 maanden geduurd heeft, wordt de eindbezwering gehouden, waarbij het bewijs geleverd moet worden of de leerling voldoende bekwaamheid zal hebben om zijn werk te verrichten. Hij moet dan 't eerst in een paal klimmen, die onder hem wordt omgekapt. Hij mag zich bij den val niet bezeeren. Dit is een nabootsing van het ongeluk dat we boven vermeldden, het draagt den naam *naik boeloeh Sagolang*. De tweede proeve is het *basang gilipan*, de leerling (anak bolin) wordt dan in een mat gewikkeld en moet daar snel weer uitkruipen (marodjah), lukt hem dit niet dan is hij ongeschikt, immers dan zal hij ook zijn ziel niet uit zijn lichaam kunnen doen gaan. Vervolgens moet hij zich aan het *bariban samboebang* onderwerpen, waarbij hij snel een rijststamper in zijne handen moet ronddraaien. De vierde proef is het *betarik tinting*, waarbij hij door de omstanders snel heen en weer getrokken wordt en daarbij niet mag struikelen of vallen. Ten slotte moet hij iemand die zich verstopt heeft opzoeken, *berondang sonti*. Kan hij dezen man niet voor den dag brengen dan zal hij zijn werk niet kunnen doen, immers dan zal hij weggemaakte zielestof niet kunnen opsporen.

Is dit alles naar wensch afgeloopen, dan zal de persoon bolin kunnen worden. Zoowel zij, die nog onderricht genieten, alsook de ware bolin, hebben zich in het leven van elken dag aan verschillende verbodsbepalingen te houden. Voor de leerlingen geldt één bijzondere bepaling, zij mogen geen gemeenschap hebben met vrouwen. Deze toch zijn oorzaak geweest, dat hun voornaamste krachten verloren zijn gegaan. Men vreest dat omgang met vrouwen den leerling niet vatbaar zal maken voor het onderricht. Op dit gebied zijn vrouwen uit den booze. Om die zelfde reden mogen bolin en anak bolin geen sirih pruim uit handen van een vrouw aannemen. Voorts mag hij geen herten- en kidjang-vleesch eten, dit toch zijn dieren die priesterbloed in de aderen hebben. De juiste geschiedenis vernam ik niet, maar naar hetgeen ik ervan hoorde komt het mij voor dat deze dieren zielestof dragen van afgestorvenen. Ook mogen niet gegeten worden de z.g.n. paken, dat is een doeriansoort met rood vleesch en de hoemboet niboeng (de nog niet uitgegroeide top der niboeng). Deze toch houden soms een steenachtige verharding in, die bij de priesterwerk-

zaamheden wordt gebruikt om zwakke zielestof te sterken, en daartoe veelal in de penjang van den priester gebonden wordt. Die penjangs, die we in den loop dezer verhandeling nog wel zullen kunnen beschrijven, zijn voorwerpen die dienstig zijn ter afwering van booze invloeden. De hierboven bedoelde steen noemt men de *batoe ponipang paken* en de *batoe poentja saniboeng*.

Is de bolin werkzaam dan komen bij deze pantangs nog het verbod om varkensvleesch te eten en terong, tengkoeng en nangka djamboe. Deze allen zouden, indien ze toch gegeten worden, sial, of zooals men deze ongelukstoestand hier noemt ,,rasi'', veroorzaken. Ook mag de priester na de bezwering gedurende 3 maanden het dorp niet verlaten; voor kleine bezweringen is deze tijd korter. Vergrijpt een anak bolin zich tegen de verbodsbepalingen dan kan hij geen bolin meer worden, doch slechts het ambt van *tjojan* vervullen. Dat zijn de lieden die bij feesten van geringe beteekenis vóórdansen, en met godsdienstige functiën niets uitstaande hebben.

Ten slotte hebben we nog den priester, die alleen voor de grondaangelegenheden dienst doet en die werk overneemt dat elders door den mantir gedaan wordt. Deze *doekoen tanah* treedt na den oogst (de poengka tahoen) op bij het groote offer voor het verkregene, welk offer *babantan* genoemd wordt. Een tweede offer van belang is dat, wat de priester brengt zoodra er veel ziekte in het dorp voorkomt. Dit draagt den naam van *batoboes* (het vrijkoopen). Een vrijkoopfeest wordt ook gehouden wanneer talrijke vreemdelingen ter plaatse zijn. Ik maakte het mee toen ter gelegenheid van de uitreiking der bronzen ster aan het adathoofd der Delang, meer dan 1000 vreemdelingen daar vertoefden. Het bestaat daaruit dat men een popje, de z.g.n. *poelai*, met bloed bestrijkt en het in den grond stopt onder de bezwering: ,,neem dit en laat ons met rust.''

Heeft deze bezwering niet geholpen en gaat ziekte en sterfte voort, dan is de grond rasi, hij moet dan gereinigd worden. Het is alweer de doekoen tanah die deze grootere bezwering houdt, het zoogenaamde *malandas* (het manjaki lewu der Ngadjoe). Deze priester, die verwant moet zijn aan den stichter van het dorp, begint alvorens deze bezwering te houden een opsomming te geven van zijn afstamming tot aan den stichter van het dorp, waarna hij den volke verhaalt hoe aarde en water zijn ontstaan. Hij neemt vervolgens een aanbeeld (landasan), dat hij rood gloeiend maakt en daarop vervolgens eenige bladeren werpt (sterk riekend) die door de hitte verkolen, daarop wordt het aanbeeld voor één dag begraven op de kwade plaats. Men hoopt dat op die wijze tevens de kwade invloeden mogen verkolen, zooals dat met de bladeren geschiedde. Men laat vervolgens varkens- en kippenbloed op de aarde druipen en hangt bij de plaats waar de landasan werd begraven een antjak op met verschillende

spijzen. Daarbij richt men zich tot de kwaadgezinde doewata, die naast de spijzen tevens een popje als ganti diri krijgen, met de woorden: ,,hier heb je reisproviand en een poelai, ga nu heen en laat ons met rust.'' Op deze wijze ,,koopt men dan grond van de doewata'', zooals men dat aan de Delang pleegt te zeggen. Blijkt ook deze bezwering niet te helpen, dan staat men machteloos, er is geen andere uitweg dan te verhuizen. Op deze aangelegenheid komen we nog terug.

Aan de Mapan noemt men de bezwering om de *tanah bahantoe* (behekste grond) te reinigen, *didjala* of *sangkating*. De offers worden dan gebracht aan de *boeroeng djahat*, zooals de booze geesten genoemd worden (waarschijnlijk ook al weer incarnaties der voorouders). Men slaat tot offeren twee staken in den grond waaraan middels een touw vier offermandjes hangen, voor elk daarvan wordt een kambat geplant (een soort hidoep[2]). De offers bestaan uit rijst, ei en toewak, terwijl tevens van die zaken een popje gekneed wordt, waarop door elke dorpsgenoot gespogen wordt. Uit het bij het offeren gesprokene (de *lim padah* der bezwering) blijkt dat we ook hier weer met een ganti diri te doen hebben. Tijdens het offeren danst men om het geheel. Gedurende 3 dagen mag het offer niet worden weggenomen en is het dorp pantang.

Keeren we weer tot den Delangschen priester terug en beschouwen we nu de manier waarop men daar zieken geneest. De bezwering, die daartoe dienstig is, bestaat uit 7 onderdeelen.

De bolin begint met zijn afstamming op te noemen dan wel langs welke voorgangers hem de heilige leer werd overgeleverd. De zelfde methode dus, die de Mohammedaansche leeraar in de mistiek toepast als hij, alvorens zijn werk te beginnen, de *salsilah* bekend stelt. Zou de bolin dit achterwege laten dan zou zijn werk geen profijt afwerpen, hij zou niet ,,in dienst '' zijn, de opgeroepen voorouders zouden hem niet behulpzaam zijn.

Het eerste werk daarna is het *batariang langit*. Men danst daartoe onder leiding van den bolin rondom een opgehangen pinangkolf, welke dans niet afwijkt van die welke men bij het rajah aan de Mapan ziet vertoonen.

De tweede bezigheid is het *timbang tjajoe*, dit is het eten geven aan de penjangs van de bolin. Zulk een penjang bestaat uit een groot aantal samengebonden takjes, stokjes, busjes met steentjes, enz., die alle op een of andere manier den bolin zijn aangewezen als van hooger macht bezield. Hij heeft ze op alle mogelijke manieren verkregen, niet zelden zijn de belangrijksten door hem op den berg die voor het hiernamaals doorgaat (Boekit Sebajan) verzameld.

Hierop volgt het *badahoepa*, dit bestaat daaruit dat men met een potje wierook over de zieke wuift. Uit de wijze waarop de rook om-

hoog stijgt leert men of de zieke genezen zal. Slaat de rook neer in westelijke richting, dan beteekent dat de dood van de patiënt, stijgt ze oostwaarts op, dan is genezing zeker. Vervolgens heeft het *maoeboer bras* plaats, het strooien van rijst over het hoofd, de knieën en de voeten des lijders. Waarbij de hulp van alle voorvaders des bolins worden ingeroepen *(tjari titiran)*. Hierop volgt het *mendjampi*, waarbij de kwade invloeden worden verdreven door het branden van djampi; een alleronaangenaamst riekende rook ontstaat daardoor, het bestaat uit houtskool, tongang (een vezelstof), sangkoba-bladeren en kalk. De kwade invloeden toch die ziekte verwekken en die men aan de Delang samenvat onder den naam *,,tjaroek''* kunnen niet tegen stank.

Heeft men op deze wijze de kwade geesten uitgedreven dan houdt de bolin het boven voor de doekoen tanah beschreven batoboes. Waarna men tot het laatste deel der genezing overgaat, het *mimpin*, het zoeken der ziekte-oorzaak. Daartoe wordt de bolin door wierook in extase gebracht en zoodra hij dan met de rondedans aanvangt, gaat hij tot den zieke, bekneedt deze, bewuift hem met majang en dergelijke en eindigt met het verwijderen van een of ander voorwerp uit het lichaam van den zieke. Is dit geschied dan valt de bolin wederom flauw en het werk is, nadat hij weer is bijgekomen, afgeloopen.

De bezweringen, die men laat houden om een of andere gunst van de hoogere wezens te verkrijgen, zijn talrijk. In totaal kent men 150 soorten, die naar gelang van het belang der zaak waar het om gaat, in grooter of kleiner aantal achter elkaar worden uitgevoerd. Het zou te ver voeren ze hier te beschrijven, ik zal slechts melding maken van de wijze waarop de bezweringen worden samengevoegd.

De kleinste bezwering waaraan bolin meewerken bestaat uit 7 soorten, deze samenvoeging noemt men de *batidoe*. Bij een aangelegenheid van iets grooter belang voegt men 15 bezweringen samen tot de sangar gantoeng, 30 bezweringen noemt men samen *tami toetoep*, ingeval er 50 zijn vereenigd tot een groote bezwering spreekt men van het *toeroen tingang*. Als alle (150) achter elkaar ten beste worden gegeven, in welk geval men 3 dagen en 3 nachten noodig heeft, spreekt men van een *tampajoeng* of *tampijoeng*. Voor elk der bezweringen, welke samengevoegd worden, moet bij de offerbak een nog niet uitgekomen pinang-bloemkolf liggen (saloedang) terwijl ook de pinjang voor elke bezwering een tjajoe als spijze krijgt. Een tjajoe is een klein bamboebusje met toewak of rijst. Voor de tampijoeng dus moeten 150 saloedang en 150 tjajoe aanwezig zijn, voor welke ingrediënten de feestgever heeft te zorgen. Bovendien moet natuurlijk de bolin na afloop van zijn werk loon ontvangen. Voor de hier genoemde bezweringen beloopt dat: voor het batiedoe 1 pakoe ($\pm$ *f* 0,50); voor het sangar gantoeng 5 riboe ($\pm$ *f* 1,25); voor tami toetoep bosi sebelas

(± *f* 2,50); voor toeroen tingang eveneens bosi sebelas; en voor tampajoeng 1 tadjau (± *f* 2,50 à 3,—). Bij deze laatste betaling echter komen nog verschillende nevenbetalingen zooals: voor daoen sagolang 1 kain; voor boengkoeng sagolang 1 tadjau; voor tahe membajoengan 1 snoer kralen; voor timboe salodang 1 kopje; voor mahanei menjawei 1 lenden-gordel; voor soendang baringit 1 stuk ijzer; verder nog 1 mat, 1 beitel, 1 armband, 1 kip, 1 varken, 1 pikoel rijst, 1 kain, 1 blaasroer. Dit alles bekomt de bolin mede als loon, de laatste giften worden voor een bezwering gebruikt voor een basangkolan (met bloed bestrijken).

Onder de werkzaamheden der priesters behoort, zooals gezegd, ook het terugbrengen van verloren gegane zielestof; b.v. in het geval dat iemand uit een boom is gevallen, na een bevalling, in geval men een boozen droom heeft gehad, en meer dergelijke. De bezwering die daartoe gehouden wordt is het *basilih*, daarbij wordt ook alweer een ganti diri van iloeng bladeren (een waterplant) gevlochten, waarop door den te bezweren persoon gespogen wordt nadat de gevluchte ziel gevangen is. Op een manier die we later zullen leeren kennen wordt den Goden deze pop geofferd.

Ook het raadpdegen der voorteeken-vogels *(boelalai boeroeng)* is een plicht des bolins; aan de Delang wordt dit werk door de doekoen tanah verricht. Hij stelt daartoe 7 of 14 offermandjes op, bij elk waarvan hij een sirihpruimpje met cigaret plaatst *(kilim pinang)*. Hij roept daarop de vogels op *(basangan)* terwijl hij rijst werpt. Als de vogels verschijnen, gaat hij na over welke antjak zij vliegen; uit welke richting ze verschijnen en waarheen ze weer verdwijnen. Daaruit maakt hij op of de teekenen gunstig zijn of niet.

Als een en ander is afgeloopen is het dorp gedurende 7 dagen in verbodstijd; men mag dan het dorp niet bezoeken en evenmin hetzelve verlaten, levende voorwerpen (barang banjawa) mag men niet dooden of vellen.

Aan de Mantobi bestaat weer een eenigszins andere verdeeling van de priesters. Wij onderscheiden dan 3 soorten: *bolin Sangin*, *bolin Tatoem* en *bolin Golau*. De laatste hebben hunne leerling aan de Lamandau ontvangen en zijn imitaties van den reeds vroeger beschreven gelijknamigen priester. De bolin Tatoem zijn voor kort hier geïmporteerd van uit de Westerafdeeling. De Sangin echter zijn de origineele Mantobi-priesters en voeren hunne bekwaamheden terug op zekere Mangkoe Djaja. Deze persoon leefde op aarde ten tijde van den eersten mensch en had de bekwaamheden om dooden tot het leven terug te brengen. Dat soort van lieden waarvan er destijds 9 uit den hemel neerdaalden, noemt men de 9 *Lamambang*. Per slot van zaken kwam deze Mangkoe Djaja om het leven doordat hij door een vrouw

middels boschvruchten werd vergiftigd. Daardoor verloren de latere priesters de macht over leven en dood.

Het onderwijs dat deze lieden ontvangen bestaat uit het volgende. Als iemand de roeping voelt, wordt hij malende, dwaalt door het bosch en eet nagenoeg niet. Hij wordt dan van dit euvel door een andere genezen, door de bezwering *maniboe* waarbij gemajangd wordt; hem wordt dan tevens een aftreksel van allerhande heilige kruiden gegeven, waarop de nieuweling als in diepe slaap verzinkt. Op deze wijze drijft men de kwade geesten uit, hetgeen men *melolap* noemt. Zoodra hij bij komt — meestal den volgende dag — wordt hem een weinig goud tusschen de nagels gebracht, terwijl hem in zijne handpalmen de kiemen van een vrucht worden fijn gewreven (manjokoer); hetzelfde geschiedt met de bloem van een Sari Boenga, die op het boven ooglid wordt gesmeerd. Een en ander in gevolge van Mangkoe Djaja ontvangen mededeelingen. Na dit ceremonieel krijgt de leerling gedurende 3 maanden onderricht in de heilige gebruiken, waarna hij met een bolin *malangka* ,,gewijd'' wordt. Deze bezwering kenmerkt zich door niets bijzonders. Zoowel leerling als bolin hebben zich weer aan allerlei verbodsbepalingen te houden. Zoo mag hij geen wilde vruchten eten, omdat daardoor Mangkoe Djaja om het leven kwam, zijn haren mag hij niet knippen (dat is n.l. een voorname zetel der zielestof).

Zien we nu hoe de bolin Sangin te werk gaat. De toestellen die hij gebruikt zijn de volgende.

Van het minste belang is de *boeloeh sekajoe*, een offertoestel in den geest van die welke ik van de Mapan beschreef. Een tweede is de *saboer toedjoeh* waarbij een vierkant offertoestel op een rijststamper rust. Onder de offerbak staan 7 kopjes met rijst gevuld, waaraan het geheel zijn naam dankt; in de offermand liggen de gewone offers. De *daoen boeah mantah* is versierd met allerlei soorten bladeren, die bij de *daoen boeah masak* met drakenbloed gekleurd zijn. De hoogste dezer bezwerings-ingrediënten is de *pemoedjaän*, een offerbak op 6 bamboes en versierd met gevlochten klapperbladeren. De offers worden in de offermand gelegd in kleine bamboekokertjes (pagora).

Deze bezweringen worden in hoofdzaak gebruikt om zieken te genezen en verloren geraakte zielestof terug te bekomen. Men viert daartoe een geheelen nacht feest, waarbij de priester zingt van ervaringen bij de opsporing. Hij moet immers of naar het zieleland, de Sebajan, of naar de Goden-verblijfplaats om zijn doel te bereiken.

Aan het einde van het feest, waarbij weer druk geïgald wordt, wordt voor den bolin een pinangtros op den grond gelegd, waarop beras, met een doek dichtgedekt. Op een gegeven oogenblik grijpt de bolin de doek en daarmee wat rijst, dat hij dan op de fontanel van den lijder brengt. Een andere methode is dat hij stil voor zich uit blijft

zien en dan plotseling merkt eenige rijstkorrels in zijn hand te hebben. Middels een doek worden dezen daarna op het hoofd van den zieke gebracht, want die rijst is de teruggekeerde zielestof.

Bij deze wijze van bezweren moet in acht genomen worden dat de Mantobiërs afkomstig zijn van de Ngadjoe's, het *manimang*, dat is het bezingen van de lotgevallen der bolinziel, is een Ngadjoesch gebruik. Ook andere offergebruiken, zooals het bezigen van een *palangka* als offerbak, is evenals de naam daarvan aan de Ngadjoe ontleend.

Anders echter dan het reinigen van het dorp *(manjaki lewu)* der Ngadjoe is het Mantobische feest dat daartoe dient, het *poedas*. In elke woning, die op den beheksten grond staat, maakt men daartoe twee popjes een van de *karara wortel* en een van gras (tatabar), die men aan weerskanten van een bakje rijst zet, vertegenwoordigende het levensonderhoud, vervolgens wordt op die popjes gespogen met sirihspuw, waarna ze in een sirihboom worden gehangen. Terzelfder tijd begraaft men allerlei soorten hout in den grond en geeft de kwade aardgeesten te eten.

Na uitvoerig het werk der priesters beschouwd te hebben, zal ik nu hun invloed op de Dajaks bespreken.

Als we bij de naburen de Ngadjoe zien, blijkt dat de invloed daar tot op zekere hoogte zeer groot was. Vooral in die gevallen, waarbij het priesterdom voordeel had.

De geheele opdrijving van de kosten der tiwahfeesten en het ceremonieel, waardoor een dergelijk feest een vermogen kan verslinden, is het werk der balians; de in de bovenlanden nagenoeg dagelijks voorkomende bezweringen worden in de hand gewerkt door de balians. Slechts daar waar de zending een overwegenden invloed heeft is die macht gebroken. De hier beschreven invloed is echter louter één van godsdienstigen en particulieren aard. Maar ik wil hier vooral ook nagaan of de priesters meer invloed hebben dan andere particulieren bij de behandeling der publieke zaken en dit in het bijzonder ten aanzien van de talrijke verhuizingen die in de Dajaklanden van Zuid-Borneo plaats hebben. Waar de zucht tot verspreid wonen der Dajaks een bron van zorg vormt voor den Bestuursambtenaar, lijkt het mij goed deze aangelegenheid wat nader te beschouwen.

Doch eerst moet ik nog even iets zeggen over den priester zelf. Bij de Ngadjoe waar men oudtijds meerendeels vrouwelijke priesters had, die tevens van ontucht haar beroep maakten, lieten rijke lieden welke mooie slavinnen bezaten, dezen niet zelden dat winstgevend beroep uitoefenen. Vrij geborenen zag men veel minder, en hoewel de balian in aanzien stond, zag een zich respecteerende familie toch liever niet dat een harer leden dit bedrijf ging uitoefenen. Bij zeer eerzuchtige lieden, zooals de Dajaks, die van ons Westersch moreel

standpunt beschouwd verre van zedelijk zijn, lijkt het al zeer onwaarschijnlijk, dat ze, zoo het mogelijk was op die wijze een overwegenden invloed op den gang van zaken te bekomen, tegen de uitoefening van dit bedrijf bezwaar zouden hebben op die gronden. Ook de minachting der Ngadjoe voor slaven en slavennakomelingen pleit er niet voor, dat een kaste die overwegend uit onvrijen bestond, invloed zou hebben op de besprekingen aangaande het bestuur. Op godsdienstig gebied echter, dit moet herhaald, hadden zij overwegenden invloed, en godsdienst en bestuur raken elkaar in primitieve streken vaak zeer dicht.

In het Kota Waringinsche, is de positie der bolin geen bijzondere, behalve wanneer hij tot een hoofden-geslacht behoort (een lawang agoeng is). In dit geval is hij met dezelfde macht bekleed als zijn andere standgenooten, hij praat zijn woordje in de algemeene zaak mee. De gewone bolin echter heeft geen bijzondere positie en geldt zelfs, indien hij niet tot de lawang agoeng behoort, niet voor oudste.

Gaan wij thans de oorzaken na van de vele verhuizingen in de Dajakstreken. Deze kunnen zijn: 1. economische; 2. politieke; 3. in den godsdienst wortelende oorzaken.

Naar bekend is, zijn de Dajaks roofbouwers. Zij zoeken jaarlijks hunne bouwvelden uit, bebouwen die naar gelang de oogst goed of slecht uitviel, nog 1 of 2 jaar en verlaten daarna wederom de uitgeputte gronden. Deze blijven braak liggen en worden soms na eenige jaren weer eens in gebruik genomen. De oppervlakkige beschouwer zal aan woeste gronden hier een onuitputtelijken rijkdom verwachten; bij nader onderzoek echter valt dat geweldig tegen. Men heeft toch met allerlei factoren rekening te houden bij een veldaanleg, als daar zijn: *a*. het veld mag niet te laag liggen, want dan zal het bij de eerste bandjirs, als de rijst juist boven de grond komt, overstroomd worden en als die overstrooming lang aanhoudt vernietigt ze het gewas; *b*. het veld mag niet te droog zijn, zoodat de heuvelruggen en toppen voor een groot deel moeten worden afgeschreven.

Door deze factoren vallen uitgestrekte lappen buiten de voor de ladangbouw bruikbare gronden, en dan is verder nog te onderzoeken of de grond voldoende voedingswaarde heeft. In verschillende streken van dit ressort, met name het Mapanstroomgebied, staat men voor het verschijnsel dat op afgeoogste velden alang[2] gras opschiet, waardoor herbebouwing, met de beschikbare middelen onmogelijk wordt, daar de rijst door dat woekergras wordt verstikt.

Slechts een betrekkelijk klein percentage der gronden in den omtrek van het dorp is zoo bruikbaar voor den landbouw, en 't is begrijpelijk dat die gronden de eerste zijn die worden opgebruikt, men kan dan toch dagelijks terugkeeren. Zoodra men verder gaat, b.v. een halve dagreis van het dorp, zal men daar een woning zetten; eerst van tijde-

lijk materiaal. Misschien zal men dan het eerste jaar nog wel na afloop der veldbewerking naar het dorp terugkeeren, naar veelal zal men zich blijvend neerzetten bij het veld en, als de oogst goed is geweest, meerdere familieleden ook daarheen zien trekken. Zoo ontstaat een klein complex van 2, 3 of 4 huizen in een gebied waar men, eenige jaren, in verband met de nog aanwezige gronden, kan ladangen. Dat wordt dan een doekoe of anak kampong, die zich in het dagelijksch leven meer en meer losmaakt van de hoofdkampong. Daar wordt al spoedig door het hoofd een waarnemer aangesteld om de belastingpenningen te innen, enz. Daarmee is de feitelijke splitsing van het dorp voltrokken. Op dergelijke manier moeten ook enkelingen om der wille van hun levensonderhoud, als de nabijliggende gronden zijn uitgeput, elders hun geluk zoeken, waardoor ook alleenstaande woningen in het bosch ontstaan. Zoolang de landbouw op het peil staat van het veldproducten-zoeken, kan men aan dit verspreid wonen geen einde maken zonder de menschen op bedenkelijk wijze in hun levensonderhoud te schaden. Zal men met veel moeite en overleg door de menschen een uitgestrekt terrein bebouwbare grond hebben laten uitzoeken, en zal men dan jaren ter plaatse blijven samenwonen, toch zal men ten slotte langzaamaan zich weer gaan verspreiden. Na een twintig of dertig jaren is de kampong wederom verdwenen.

Als de gronden lang zijn bebouwd geworden, zijn de boschproducten in de buurt ook verdwenen, voor eerst door de ladangaanleg, in de tweede plaats door het geregeld zoeken. En deze vormen mede een noodzakelijke bron van inkomsten, want al leveren de velden voldoende voor het dagelijksch voedsel, een zoo groot surplus dat men daaruit al de andere onkosten zou kunnen bestrijden krijgt men uiterst zelden. Bovendien moet door het bestuur ook nog steeds gewaakt worden dat van een goeden oogst een zekere reserve voor magere jaren wordt aangehouden. Behalve goede bouwgronden moet dus ook nog een groot complex woeste gronden behouden blijven.

In het Koedangsche loopt men b.v. twee dagreizen ver door bamboebosschen. De betrekkelijk dichte bevolking heeft hier alle beschikbare velden afgewerkt en ze daarna met bamboe beplant. Dit schijnt een middel te zijn tegen de alang²-plaag, maar het heeft het nadeel dat men het daarmee beplante veld nadat de bamboe is opgeschoten telkens maar 1 jaar kan herbebouwen in verband met de opnieuw opschietende bamboe.

Koedangan, een gebied met tientallen anak-kampongs tot op dagreizen ver verspreid, heeft op die wijze echter steeds voldoende gronden voor de bevolking, en aan den overkant der Delang zijn de bosschen intact gebleven waar men boschproducten zoekt. Al de doekoes dezer plaats zijn gelegen aan de groote voetpaden die naar Djelai en Pinoeh voeren, zoodat ze steeds makkelijk te bereiken zijn, en daar-

enboven zijn op betrekkelijke kleine afstanden van elkaar zoo bewoonde plaatsen ontstaan, die voor het onderhoud dier paden koelies kunnen leveren waardoor de heerendienst niet zwaar drukt. Het komt mij dan ook voor, dat in dien toestand geen verandering behoeft te worden gebracht. Dat was wel het geval in die streken, zooals aan de Mapan, waar men tot voor twee jaren geen dorpen had en de lieden slechts in het bosch verspreid woonden. Daar zijn thans op de daartoe door de bevolking uitgezochte plaatsen behoorlijke dorpen gesticht, voorzien van goede bouwgronden en oerbosch. Om een proef te nemen werd de bevolking aangeraden haar afgeoogste velden als in Koedangan met bamboe te beplanten tegen de alang[2].

De tweede oorzaak, die ik noemde, is de politiek. Natuurlijk is hier bedoeld de interne kampong-politiek. We hebben toch in elk dorp een oppositie-partij, die liever één van hare mannen als dorpshoofd zou zien, danwel ontevreden is met het huidige hoofd. Of wel een en ander gaat van een eerzuchtig dorpeling uit, die met mooie praatjes de lieden tracht over te halen met hem uit te wijken en zich dan natuurlijk onder zijn leiding te stellen.

Dit is mede een zeer veel voorkomend geval, en het is dan ook zeer wenschelijk dat het bestuur een wakend oog daarop houdt, want niet zelden zijn gerechtvaardigde klachten tegen het hoofd reden van zulke uitzwervingen, maar ook wel onuitvoerbare voorspiegelingen van den pretendent, waardoor de bevolking gedupeerd zou worden. Hierbij kunnen we tevens noemen de karaktertrek van den Dajak, die, hoewel gezelligheid waardeerend, toch het leven in het bosch in kleinen kring schijnt te prefereeren.

Als derde punt noemde ik de in den godsdienst wortelende oorzaken, en daarmee kom ik dan ten slotte weer terug op mijn onderwerp ,,de priester''.

Deze reden tot verhuizing hetzij en bloc, hetzij partieel, moet gezocht worden bij de geesten der aarde, die als zij de opwonenden niet goed gezind zijn ongeluk over hen brengen, ongeluk dat wordt samengevat in de uitdrukking ,,tanah sial''. Het kan door allerlei oorzaken ontstaan, alle terug te brengen tot overtredingen van den adat, waardoor de voorouders zijn ontstemd. Ze kunnen het geheele dorp met hun wrekende gerechtigheid treffen. Zulk een toestand van den grond kan blijken door: 1. voortdurend misgewas; 2. veelvuldige ziekte; 3. veelvuldige sterfte.

Het spreekt van zelf dat bij een landbouwmethode als de hier toegepaste, misgewas meer dan noodzakelijk voorkomt. De bevolking die daaraan gewoon is zal zulks niet dadelijk bij het eerste voorkomen als iets zeer ernstigs beschouwen, men zal een bezwering houden, ten doel hebbende de Goden der aarde te verzoenen. Komt zulks echter in een reeks achtereenvolgende jaren voor, dan zal men de Goden als

onverzoenbaar beschouwen en het gevolg is dat de bodem verlaten wordt. Dit misgewas nu kan uit verschillende oorzaken voortspruiten. De grond kan uitgeput zijn en dan is het inderdaad juist dat ,,de aardgeesten verstoord zijn'', immers het is hen niet mogelijk meer voort te brengen. Danwel het gewas wordt voortdurend door bandjirs vernield omdat de grond te laag ligt, alweer een niet te bezweren aan die plaats verbonden euvel. De grond is van het begin af te schraal; ook hiertegen valt niets te doen. Wild gedierte is zeer talrijk en vernielt de oogst; dit is de schuld der menschen, die niet voldoende waken.

In de tweede plaats veelvuldige ziekte. Dit zou ook in sommige gevallen aan de plaats van opwoning kunnen worden toegeschreven, als het dorp in een ongezonde streek was gesticht; een dusdanig geval echter is mij niet bekend. Meestal is de oorzaak het plotseling uitbreken van een epidemie, zooals onlangs de Spaansche griep, dan vlucht men, vooral als dat samen gaat met groote sterfte. Maar men zal beginnen met een proef tot het reinigen van het dorp.

Bij al die gevallen wordt de eerste handeling verricht door den bolin of doekoen tanah, deze poogt het euvel te bezweren. Helpt dat niet, dan komt de bevolking bijeen. Dit gaat niet uit van één persoon, maar een soort paniek heeft zich van het volk meester gemaakt, en dan is het inderdaad de priester die als adviseur der massa optreedt; hij geeft tijdens het moepakat kennis dat hij gedaan heeft wat mogelijk was, zijn macht is te kort geschoten ten aanschouwe van een ieder, er is niets meer te doen dan de wijk te nemen.

Zal de priester nu de bevolking drijven in de richting van het verhuizen? Hij zal dit zonder — in zijn oogen — grondige reden niet doen, want als de kampong verhuist spat ze uiteen, men krijgt kleine groepjes en het winstgevende werk van een bolin zit juist in een samen wonen van velen; waar vele Dajaks zijn, zijn ook vele bezweringen te houden. Hij zal dus uit winstbejag trachten de kampong bijeen te houden. Hij zal dan ook, zoo dat mogelijk is, liever nog een kostbare bezwering houden voor de reiniging van den grond, alvorens te bekennen dat hij te zwak is, waarmee zijn goede naam in het gedrang komt.

We staan hier echter voor gevallen waarin zonneklaar aan de dorpelingen blijkt dat de Goden niet te verzoenen zijn, en gezamenlijk beslissen ze te gaan. M.m. geldt het zelfde als een deel der bevolking de wijk neemt, omdat de gronden sial zijn gebleken.

Het is opmerkelijk dat de groote kampongs in dit ressort alle reeds tientallen van jaren bestaan en dat men daar nooit hoort spreken van verhuizen. De Dajak zelf schrijft dit toe aan de nauwkeurige keuze der gronden en aan de krachtige panggoel lamans.

Het komt mij voor dat men het verspreid wonen niet daadwerke-

lijk kan tegengaan met een of andere wettelijke verordening in de hand. In vereeniging echter met andere maatregelen, en bij ruime toepassing der bepalingen, zou het voorkomen ervan een steentje kunnen bij dragen tot de opheffing van het economisch peil waarop deze Dajaks staan.

Die maatregelen zouden dan m.i. moeten zijn:

1. Het brengen van elementair onderwijs, en vooral een weinig landbouwonderricht.

2. Het zeer nauwkeurig uitzoeken van gronden als een kampong zich verplaatst of als nieuwe landverhuizers zich neerzetten binnen onze grenzen.

3. De invloed der aardbewoners middels de zending tegen te gaan, al zal dit zeer moeilijk zijn, gezien de resultaten onder de Ngadjoe's.

4. Het bevorderen der herbebossching, met bamboe of andere zich daartoe leenende gewassen, van afgeoogste velden om den opslag van alang[2] tegen te gaan.

5. Het reserveeren van voldoende boschgronden, die de dorpelingen voor het boschproducten-zoeken noodig hebben.

6. Wellicht dat ook de dorpofferplaats een rol zou kunnen spelen om de kampongs bijeen te houden (ik zelf heb zulk een middel niet kunnen vinden, maar de rol die deze heilige plaats speelt, zou doen vermoeden dat het wel te vinden moet zijn).

Op den duur zouden deze gezamenlijke maatregelen kunnen voeren tot een beteugeling van het euvel, tot een terugbrengen ervan tot de geringste afmetingen. Zoo lang echter de bevolking den roofbouw blijft uitoefenen, is het verspreid wonen onuitroeibaar.

Emigratie naar de Lampongsche Districten,

DOOR

GEORGE NYPELS.

D. I. G. kon eenige maanden geleden een bij het Departement van Koloniën verkregen inlichting publiceeren (1925, I blz. 310), luidende:

„Voor zoover de op het Departement beschikbare gegevens uitwijzen, werd besloten om aan de met regeeringssteun bevorderde emigratie naar de Lampongs voorshands geen verdere uitbreiding te geven. Spontane emigratie zal intusschen niet worden tegengegaan.

Dit voor zooveel betreft de bestaande landbouwkolonies. Los daarvan is het plan in overweging om, naar aanleiding van een daartoe door het Hoofdbestuur van het Indo-Europeesche Verbond gedaan verzoek, in de Lampongs eenige duizenden bouws woesten grond te reserveeren voor kolonisatie van door het Verbond aan te wijzen personen, die van dien grond kleinere stukjes in erfpacht zouden bekomen.

In de Lampongs zou ook op den gewonen voet woeste grond in erfpacht kunnen worden uitgegeven (wat *normale* kolonisatie zou kunnen heeten)."

Ik had toen reeds gelegenheid te doen uitkomen, dat met deze zoo welwillend verstrekte en op zich zelf zoo duidelijke inlichting de tegenstrijdigheden, welke mij aanleiding hadden gegeven voorlichting bij het Dep. v. Kol. te zoeken, toch niet opgeheven waren.

Nadien kwam 't eene bericht na 't andere aan de beteekenis van de hier in herinnering gebrachte mededeeling tornen. De rede door den Landvoogd gehouden bij de opening van de Volksraadszitting heeft nu een gansch ander geluid doen hooren, ja heeft het tegenovergestelde verklaard. Z. Exc. zeide immers bij het aangeven van middelen ter economische opheffing van Indië:

„Voorts is uitbreiding van de kolonisatie in de Lampongsche districten zeer gewenscht. De goede resultaten, met de kolonie Gedong Tataän verkregen, wettigen zulk een uitbreiding. Daarvoor zijn bevloeiingswerken vereischt en het is de bedoeling, na grondig onder-

zoek en nauwkeurige opname die werken aan te leggen. Voor de kolonisten zullen dan voorts voorschotten kunnen worden verstrekt.

Daar het gaat om uitgebreide plannen, waarvan de uitvoering over verscheidene jaren zal loopen, worden die beide plannen bij afzonderlijke ontwerpen tot verhooging der begrooting, tegelijk met de gewone begrooting, aan U voorgelegd."

Dat is dus wel iets anders dan ,,aan de met regeeringssteun bevorderde emigratie naar de Lampongs voorshands geen verdere uitbreiding te geven". Het verschil, de tegenstelling moest iedereen natuurlijk treffen.

Eerst meende ik nog, dat de oplossing, de overeenstemming kon liggen in het voorwaardelijk gestelde, zooals dit kon aanpassen bij het uit de Memorie van Toelichting bij de begrooting t.z. reeds bekende inzicht.

Hierover schreef het *Bat. Nbl.* van 23 Mei 't een en ander. Na over een plan tot economische opheffing van het westelijk deel der residentie Batavia gesproken te hebben, komt het blad op de Lampongsche plannen, en schrijft dan:

,,Het tweede plan stelt in avontuurlijkheid het eerste in de schaduw. De argelooze lezer komt, het lezende, onder den indruk, dat de oplossing van het emigratie-vraagstuk, en tevens die van het kolonisatie-vraagstuk, gevonden is. En dan nog — alle goede dingen bestaan immers in drieën — de manier om geheel Zuid-Sumatra te ontwikkelen; — om van andere, kleinere, voordeelen maar te zwijgen.

Maar de lezer moge argeloos zijn, — de opsteller der memorie van toelichting is het allerminst. Als men heel in het begin reeds leest, dat ,,de productie aan rijst van de bestaande kleine kolonie te Gedongtataän reeds geheel voorziet in de behoefte in de Lampongsche Districten"..... dan schijnt er alle reden om te vragen, welke beteekenis hier aan het tweede woordje ,,in" valt te hechten. Bedoelt men, dat de geheele bevolking der Lampongs reeds door Gedongtataän van rijst wordt voorzien? Zoo ja, op welke wijze is die wetenschap verkregen?

,,Daarnevens", zoo vervolgt de memorie, — die in de behoefte voorziende rijstproductie schijnt nog niet mooi genoeg — dient bedacht, dat ,,het juist de armsten zijn die zich door de emigratie tot den staat van gezeten landbouwer in Zuid-Sumatra kunnen opwerken."

Hierbij zij volstaan met de vraag of de Regeering een dergelijke argumentatie tot de hare maakt.

En dan leest men verder de ,,niet gewaagde" voorspelling, dat ,,het pleit voor de toekomst beslist" (lees: beslecht) zal zijn, indien nog enkele tienduizenden Javanen zich in de Lampongs vestigen. Want daar is het boter tot den boom: padi-oogsten van 60 en 70, zelfs 90 pikols droog per bouw liggen in het vooruitzicht; en natuurlijk stelt

men zich op dit schitterende terrein tevreden met 1 bouw grond per gezin.

Natuurlijk is men hiermee nog niet aan het einde; er moet een spoorlijn bij van maar 18 K.M., die maar *f* 1,260,000 moet kosten; en later komt er nog een lijntje bij van maar *f* 560,000. En dit alles, let wel: ,,*indien* verder onderzoek uitwijst, dat tot uitvoering der plannen kan worden overgegaan.''

En aan het slot heet het, dat met de uitvoering ,,geen begin zal worden gemaakt, voordat op grond van de nog *nader in te stellen* terreinmetingen en meer gedetailleerde technische, hydrologische, landbouwkundige en hygiënische onderzoekingen de goede *uitvoerbaarheid* en het beslist productieve karakter daarvan vaststaat.''

Ondanks de op zoo stelligen toon geschetste voordeelen hangt dus feitelijk alles nog in de lucht. Desniettemin verlangt de Regeering, dat de Volksraad ,,in beginsel'' zijn goedkeuring aan het plan zal hechten. Wat zal het zijn: kruis of munt?

Men mag de Regeering toch zeker wel vragen ernst te stellen tegenover ernst. Is het haar ernst met haar waardeering voor den Volksarbeid — zooals het den Volksraad ernst is met dien arbeid — dan is er geen plaats voor spelletjes van avontuur, als waartoe de regeering den raad nu tracht te bewegen.

Het beste wat men de Regeering kan raden is dit Lampongsche emigratie-kolonisatie-spoorwegplan terug te nemen en nader te overwegen, maar dan nuchter en zakelijk.

Daarmee voorkomt de Regeering de kans, dat zij het ontwerp terug gestuurd krijgt.'' Aldus het *Bat. Nbl.*

De verklaring, zooals zij door den Landvoogd voor den Volksraad is afgelegd, stelt buiten twijfel dat Z. Exc. staat aan de zijde van hen, die vertrouwen hebben in de toekomst van de Lampongsche immigratie en zij verbiedt dus dat men in datgeen wat voorwaardelijk is gebleven iets arglistigs zou mogen zoeken.

Maar, dit zonder voorbehoud erkennende, bleef voor mij toch de vraag bestaan, hoe de op het Plein verstrekte inlichting overeen was te brengen met het woord van den Landvoogd en de aan den Volksraad voorgelegde begrooting. Ik waagde het andermaal aan het Dep. v. Kol. aan te kloppen, en ook dit maal mocht ik welwillend bescheid ontvangen.

Men zal in de 30 Juni gedagteekende mededeeling de verklaring vinden van hetgeen een verschil in opvatting was, doch een overeenstemming van inzicht werd.

Het schrijven zeide: ,,dat, *na* de beantwoording van Uwen vorigen brief op 10 Maart j.l., telegrafisch door den Gouverneur-Generaal bij den Minister een plan aanhangig is gemaakt om toch tot uitbreiding van de emigratie in de Lampongs over te gaan. Nadat nog

over en weer was geseind, besloot de Minister met dit plan mee te gaan."

Deze mededeeling past ook bij hetgeen de heer H. Craandijk, in zijn artikel: „Kolonisatie in de Lampongsche Districten" in *De Ind. Gids* van Mei, als de Regeeringsgedachte weergaf. In dit verband maak ik ook nog melding van de conclusie waartoe de heer S. Kalff is gekomen in zijn stuk: „Een Indisch wingewest in opkomst", opgenomen in *Vragen des tijds* van Augustus-September 1924, waarin hij, na over verwachtingen gewekt door proefnemingen met de suikercultuur te hebben gesproken, daarbij de verklaring laat aansluiten: „eveneens veel te verwachten van den maatregel om in zake de immigratie de Lampongs als een deel van Java te beschouwen, derhalve niet meer onderworpen aan de eischen van de koelie-ordonnantie. Wanneer de inboorlingen van Java zich vrij naar deze *terra nova* mogen verplaatsen, dan opent zich de mogelijkheid dat Sumatra's zuidpunt ten deele opnieuw *gepeupleert* zal worden, en door een beter ras dan het inheemsche.

Voorzeker is het geen geringe opgave een voormalig tijgernest en piratennest te hervormen tot een welvarend land. Er zal nog heel wat water door de Toelang Bawang moeten loopen, alvorens de Lampongs de vergelijking met eene Javasche residentie kunnen doorstaan. Evenwel, de hoeksteenen zijn gelegd, de grondslagen voor een nieuw koloniaal gebouw in een land, waar een primitief volk zijn eigendommelijk wezen tegen de verdrukking in wist te handhaven. De Lampongsche Distrikten hebben een verleden, dat tot een van de droevigste, tevens een van de meest beschamende in heel den O.-I. Archipel behoort. Zij gaan een nieuwe en betere toekomst te gemoet. Waar de beschaving vooruitdringt, daar wijkt de wildernis terug."

VARIA.

HET AMERIKAANSCH-NEDERLANDSCH GRENSGESCHIL.

D. I. G. heeft wat er bij te brengen is voor de Nederlandsche rechten op Miangas in vorige nummers vermeld, het laatst nog blz. 624.

Hieraan is nu een door de Indische bladen gepubliceerde mededeeling over Miangas toe te voegen, afkomstig van den lands-archivaris te Weltevreden, Dr. E. C. Godée Molsbergen, die teruggaat tot de ontdekking van het eiland in 1700 door Nederlanders, welke het toen reeds noemden bij den naam, waarmede het thans in het Nederlandsch-Amerikaansch geschil, naast dien van Las Palmas, wordt aangeduid.

De publicatie van den lands-archivaris geeft deze bijzonderheden:

Onze ,,eerste Indische Encyclopaedist'', Ds. François Valentijn, die studiemateriaal en afgewerkte opstellen van vele anderen tot een werk opbouwde tot glorie van zijn eigen naam, zonder zijn medewerkers recht te doen wedervaren, vermeldt onder de haast ontelbare menigte aardrijkskundige namen ook den bovengenoemden van hooren zeggen en wil den reiziger Dampier op de vingers tikken, waar hij schrijft ,,Dampier geeft ook voor, dat de eilanden van Meangis omtrent twintig Engelsche mijlen van 't eiland Mangindanao leggen, terwijl hij die in 't begin van dat zelve twaalfde Hoofdstuk van zijn eerste deel wêer op zestien mijlen (een groot verschil) ten Zuid Oosten van dit eiland plaatst, daar zij nochtans maar wat Noordelijker dan de Talandsche eilanden, en wat nader aan Mangindanao, dan aan de zelve, leggen.'' (Oud- en Nieuw-Oost-Indiën, I. b. bl. 27 en 38). Wat hij over voortbrengselen zegt, doet hier niet ter zake. Wel dat hij blijkbaar niet wist, dat Nederlanders het in November 1700 hadden ontdekt.

Zooals bekend is, wordt er aan een groene tafel ergens uitgemaakt of het eilandje Miangas (eigenlijk zijn het er twee kleine) aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika of aan ons toekomt, m.a.w. of het vóór den Spaansch-Amerikaanschen oorlog Spaansch was of Nederlandsch.

Er is door schrijver dezes op het Landsarchief alhier naar gegevens gezocht, waaruit bleek, dat Nederlanders bezitsrechten op het eiland hadden en wat gevonden werd is verleden jaar aan de

Regeering meegedeeld. Enkele dagen geleden vond hij een zeer merkwaardige mededeeling over Miangas, die wel de vermelding waard is. Het eiland behoorde aan den Radja van Taboekan, met wien de Oost-Indische Compagnie vóór 1700 al herhaaldelijk verdragen gesloten had en van wiens gebied de vele eilanden en eilandjes in die verdragen niet steeds met name genoemd werden, welk gebied als eigendom aan den Nederlandschen Staat kwam, na de liquidatie van de Compagnie. Zelfs al zou ooit Spanje rechten op Teboekan hebben gehad, dan zijn deze in de 17de eeuw, na hun verdrijving uit den Archipel, aan Nederland gekomen.

Of men op het Rijksarchief in Den Haag de volgende plaats bezit of kent, weet men hier niet. Deze luidt elders in een Rapport van 11 Juny anno 1706, na een opsomming van vele gebieden:

„Van alle de voorgeschreven volkeren zijn eenelijk die der Negorijen Mangare en Toewadeloaly, onder Chiauw gehorende, Christen, en hebben een schoolmeester, die op Mangare resideert.

Buijten de gemelde Eilanden werden nog onder Tallauwt gerekend, die van Kokarotang en Miangas, beide volgens berigt der Inlanderen bewoond, en onder de Koningen van Taboecan en Taroena resorteerende, zijnde het laatste het Noordelijkste en eerst in de maand November Ao. 1700, door den onderstierman Jan de Hoofd, met de Ghialoup Laricque, mitsgaders naderhand door den manhaften Capitain Paulus de Brievings en vaandrager Jacob Cloek met het jagtje De Bije ontdekt, en aan ons bekend gewerden." (w.g.) Pieter Rooselaar, Ternaten, in 't Casteel Orange, den 11en Juny Ao. 1706.

Tweehonderd en vijfentwintig jaren zijn er blijvende relaties tusschen Nederland en Miangas!

LEGERBESTUUR EN COMMUNISME.

De Loc. wist d.d. 2 Juni te melden:

Door den Legercommandant is aan divisie- en regimentscommandanten ter kennismaking en aan gewestelijke militaire commandanten en plaatselijk militaire commandanten op Java ter verspreiding aan alle militaire gezaghebbers in hun gewest het volgende rondschrijven verzonden:

Het is in den laatsten tijd voorgekomen, dat getracht is, door verspreiding van revolutionnaire geschriften, in het leger propaganda te voeren voor beginselen, welke een gevaar opleveren voor de krijgstucht, terwijl eenige militairen bleken te zijn aangesloten bij of althans voeling te onderhouden met vereenigingen, die er op uit zijn de krijgstucht te ondermijnen en daardoor een verderfelijken invloed

uitoefenen op den geest in het leger. Zoo hebben bijvoorbeeld de acties, door of vanwege de vereenigingen ,,Sarekat Ambon'' en ,,Ina Toeni'' geleid, aanleiding gegeven tot handelingen, welke geacht moeten worden in strijd te zijn met de krijgstucht, met het gevolg, dat de militairen die zich aan dergelijke uit een krijgstuchtelijk oogpunt niet toelaatbare handelingen hebben schuldig gemaakt, uit het leger moesten of zullen worden verwijderd. Dit laatste is ook moeten geschieden ten aanzien van enkele andere militairen, van wie gebleken is, dat zij in nauw contact stonden met communistische vereenigingen of personen, dan wel zich schuldig hebben gemaakt aan verspreiding van communistische lectuur.

In verband met het vorenstaande wordt door mij bepaald, dat het lidmaatschap van revolutionnaire vereenigingen in het algemeen en bovendien tot nader order het lidmaatschap van de vereenigingen ,,Sarekat Ambon'' en ,,Ina Toeni'' verboden is voor de militairen en hunne gezinsleden of bedienden en huishoudsters. Uiteraard is als gevolg hiervan mede verboden het bezoeken van besloten, openbare en openlucht-vergaderingen, belegd of uitgeschreven door die vereenigingen. Aan de overtreding van deze verbodsbepalingen zullen dezelfde gevolgen zijn verbonden, als vermeld in de leden 4 tot en met 6 van het rondschrijven van den 13den dezer, 1e afdeeling no. 199/1.

Ik heb de eer u te verzoeken aan het vorenstaande algemeene bekendheid te geven en te doen geven, en te handelen en te doen handelen, zooals is voorgeschreven in lid 8 van evengenoemd rondschrijven van 13 dezer no. 199/1.

Hieraan voegde het bericht in *De Loc.* toe:

Aangezien nog voortdurend, door buiten het leger staande personen en vereenigingen, getracht wordt, om verboden revolutionnaire geschriften in het leger te verspreiden, waaruit blijkt, dat de hiertegen genomen maatregelen niet afdoende zijn, zal in den vervolge namens het legerbestuur een nieuwe gedragslijn worden gevolgd. Thans is bepaald, dat niet enkel het verspreiden, doch ook het in bezit hebben van die geschriften is verboden.

Het verbod zal echter niet alleen moeten gelden voor militairen doch evenzeer voor alle in de kampementen verblijvende niet-militairen, zooals echtgenooten, huishoudsters, bedienden enz. Bij overtreding van dit verbod maakt de militair zich strafschuldig en kan hem bij eindiging van zijn dienstverband reëngagement worden geweigerd, terwijl hem (zonder verband dienende) kan worden aangezegd, onmiddellijk het leger te verlaten. In bepaalde omstandigheden kan ook voor het verstrijken van het dienstverband verwijdering uit het leger plaats hebben. Aan echtgenooten, gezinsleden enz. kan, in geval van overtredingen als bovenbedoeld, voor bepaalden tijd het verblijf in het kampement worden ontzegd.

De lijst van verboden lectuur zal in de kampementen worden bekend gemaakt en periodiek worden aangevuld.

DE BRITSCH-INDISCHE REGEERING EN DEN PELGRIMSVAART NAAR MEKKA.

In de vorige aflevering deelden wij een en ander mede over maatregelen door de Britsch-Indische regeering getroffen, om te waarschuwen voor de gevaren, waaraan zij, die de Hadj zouden verrichten, zich zullen blootstellen, en voegden wij daaraan toe dat, volgens bericht in *The Times of India* van 23 Mei (zie *De Ind. Gids* blz. 655 waar ten onrechte 23 *Maart* staat), toch door een 900 tal pelgrims de reis uit Bombay naar de haven Rabegh aanvaard werd. Een tweede schip s.s. ,,Gorjistan'' is daarna de ,,Jehangir'' gevolgd.

Van Britsche zijde had men zich met de vóóraf getroffen maatregelen en gegeven waarschuwingen niet van de zaak afgemaakt. Zoowel Sultan Ibn Saoed als Emir Ali hebben nog een aanmaning gekregen om zich hun verantwoordelijkheid indachtig te blijven. Een Britsch bedevaart-ambtenaar werd belast met het toezicht, voor zoover dit uitvoerbaar is, en werd daarbij door een Indisch arts terzijde gestaan. De schepen, die de pelgrims vervoeren, hadden een voedselvoorraad aan boord, die eenigzins kon voorzien in het mogelijk te kort aan mondbehoefte in de bedevaartstreek.

Was zoo van Britsche zijde alles gedaan wat redelijker wijze van een regeering kan worden verwacht, die geplaatst wordt voor het doorzetten van een onderneming, waartegen zij zelf gewaarschuwd heeft, zoodra 't bij Rabegh niet naar wensch begon te gaan, kwamen de leiders, die, tegen de waarschuwing in de groote verantwoordelijkheid toch aangedurfd hadden, met verwijten aan het adres van Engeland, dat de oorlogvoerenden in Arabië niet wist te bedwingen, en van dezelfde Mohammedaansche zijde, van waar anders de Britsche inmenging in Mohammedaansche landen wordt gegispt en gelaakt, werd nu de onthouding van Groot-Brittanië als een onvergevelijke zwakheid gehoond.

Volgens de nader gegeven cijfers (*The Times of India*, Ml. Ed. 13 Juni) vertrok de ,,Jehangir'' op 19 Mei uit Bombay met 908 bedevaartgangers, waarvan 294 vrouwen, en nam het schip te Karachi nog 250 pelgrims op.

Toen het schip te Port Soedan, niet ver van Rabegh, kwam, bleek dat deze laatste plaats door Emir Ali aan de zeezijde geblokkeerd was. De vaart tot Rabegh (200 mijlen) zou in gewone omstandigheden een halven dag hebben geduurd, nu was de vraag: waar de

pelgrims aan land te zetten? De kapitein van het schip vroeg, of hij dit mocht doen te Koenfida of te Lith, beide vóórbij Rabegh.

Nadat 't op 5 Juni ter zake verzonden telegram Shaukat Ali, de hoofdfiguur te Bombay bij de beweging voor den doorgezetten bedevaart, bereikte, was deze dadelijk gereed met den uitroep: Waar blijft het Britsche meesterschap over de zee? En daaraan knoopte hij de erbij behoorende gevolgtrekkingen vast, die een dwingende inmenging van Britsche zijde tot eisch stelden.

Den 10en Juni sprak een Musselman-meeting te Delhi, onder leiding van den heer Mahomed Ali, zich in dienzelfden geest uit, zij was vooral verstoord op Emir Ali, die zich als de vorst van Hedchas beschouwt en de havens, welke de Mekkagangers noodig hebben, blokkeert.

Eigenaardig klonk tusschen deze berichten door dat een derde schip, s.s. ,,Akbar'', gereed was om toch met pelgrims uit Karachi te vertrekken.

De Indische- en de Britsche regeering waren intusschen ijverig doende gebleven om bij de strijdende partijen een wapenschorsing te bewerken. Blijkbaar hebben zij voldoend dringende motieven weten aan te voeren. Een telegram wist te melden, dat de Wahabieten, de mannen dus van Sultan Ibn Saoed, in den nacht van 20 Juni de belegering van, het nog in de handen van Emir Ali gebleven, Djeddah zouden hebben opgegeven, om in de richting van Mekka terug te trekken. Dit zou in verband staan met een voorgenomen schorsing der vijandelijkheden. Daar een zoodanige maatregel niet eenerzijds zal genomen zijn, zou dit op een stilstand van de krijgsbedrijven kunnen wijzen, die voor de Hadj dan gunstiger omstandigheden zou doen ontstaan; waarmede echter nog volstrekt niet gezegd is, dat de pelgrims van de verwarring en verwildering geen nadeelige gevolgen zullen ondervinden. De toestand is ook nu nog in menig opzicht troebel en onzeker.

Alleen op hem, die hierin een zeker martelaarschap ziet, kan dit eenige aantrekking uitoefenen. Zij, die dit prediken, zonder er zich zelf aan te wagen, treden buiten hun rol wanneer zij hierom en hierdoor er toe komen Groot-Brittanië naar een nieuw Arabisch politiek- en krijgsavontuur te willen drijven.

De Britsch-Indische bladen, die het vraagstuk onder politiek licht bezien, stemmen vrijwel overeen in hun oordeel. Engeland heeft er belang bij gehad Emir Feisoel, tijdens den grooten oorlog, tegen de Turksche overheersching van Arabië op te zetten. Na de overwinning heeft het de toezegging gestand gedaan en Feisoel geholpen om zich tot koning van een zelfstandig Hedchas te verheffen. 't Heeft van deze handelwijze daarna niet veel genoegen beleefd. Door het optreden van Sultan Ibn Saoed, hoofd der Wahabieten, heeft

Feisoel zich uit zijn koninkrijk laten verdrijven; zijn zoon Emir Ali heeft echter een voldoend sterken aanhang weten te vinden om Ibn Saoed te weerstaan. Engeland doet verstandig door in dezen binnenlandschen strijd geen partij te kiezen. De tijden zijn voorbij waarin het overal waar een belang van zijn onderdanen te behartigen was met dwingende eischen optrad, en, in afwachting van de inwilliging, al vast maar een expeditionnaire macht uitrustte. Bij het overwegen van het al dan niet doen van een zet is tegenwoordig met geheel andere omstandigheden, toestanden en verhoudingen rekening te houden dan voorheen. In Arabië heeft Groot-Brittanië alles te doen wat het, zonder daadwerkelijke inmenging, bereiken kan in het belang van de pelgrims, die uit Britsch-Indië naar Mekka en Medina gaan, maar, zoo besluiten die beschouwingen in de pers, het begeve zich niet in een nieuw Arabisch avontuur, ten gelieve van onvoorzichtigen, die de hun van regeeringszijde gegeven voorlichting en waarschuwing eigendunkelijk in den wind hebben geslagen.

Indien Shaukat Ali en de zijnen den loop der zaken, zooals deze zich nu nog vrij gunstig schijnt te wenden, onbevangen beoordeelen, zullen zij moeten inzien, dat wat er ten gunste keert te danken is aan de waarschuwingen der Britsch-Indische regeering, waardoor 't aantal der pelgrims is beperkt, en aan haar bemoeienis, die zoowel op Ibn Saoed als op Emir Ali blijkbaar ten goede heeft ingewerkt.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Juli 1925.

INHOUD

Zwevend nationalisme. — De openingsrede van den Gouverneur-Generaal voor de Volksraadszitting. — De particuliere landerijen. — In de Panglongs. — Indische tentoonstelling voor Utrechtsche schoolkinderen. — Duitsche belangstelling voor Sumatra. — De toekomst van het luchtverkeer met N.-I. — Indisch lyceum. — Het animisme en de kunst. — De Nederlandsche Handel-Maatschappij in 1924.

Zwevend nationalisme. Een stuk, waaraan het *Bat. Nwbl.* van 22 Mei de plaats van het hoofdartikel inruimt, geeft bespiegelingen over: Welke waarde heeft het nationalisme, zooals het zich heden ten dage als tegenstander van onze heerschappij aandient?

Na uiteen te hebben gezet, dat er geen belangen-tegenstelling bestaat tusschen de breede lagen van het volk van Indië, in welk deel onzer koloniën ook, en onze heerschappij, zegt de Schr. ,,dus kan er ook geen oorzaak bestaan voor een nationalistische strooming onder de bevolking. Deze is zich zeer wel bewust, dat het veiliger is onder de hoede van Nederland dan onder die van eigen vorsten.

Er is evenwel iets anders en nog wel iets, dat berust op natuurlijke uiting. Het volk is verplicht geworden tot moderner begrippen op het gebied van hormat en adat en dergelijke verandering is niet door dwang tot stand te brengen; die moet door evolutie ontstaan. Het kan niet meegaan met de beweging voor meerdere vrijheid van het woord en het verstaat het optreden der Westersche bestuurders verkeerd. Het ziet in overleg zwakheid en in erkenning van persoonlijke waarde machtsvermindering. Daarom hecht het nog aan oude instellingen, daarom begroet het een sultan als vorst; het wenscht, het verlangt naar aanbidding van hooger gestelde machten en dat in een zichtbaren vorm. Dat de Regeering de sultans vrijheid schenkt, aanvaardt het niet als bewijs van liberale opvatting, doch als uitdrukking van invloedsvermindering.

De correctie daarvan kan alleen op den langen duur plaats vinden. Zoo onze Regeering paraat blijft, zal het volk inzien, dat het verkeerd heeft geoordeeld en al moge het motief in volle waarde niet doordringen tot de hersens, weten en erkennen zal het ten lange leste, dat wat voor zwakheid werd aangezien, gunst was.

Maar met nationalisme heeft dit niets uitstaan, want in den vorst is nimmer de verpersoonlijking van het nationaal gevoel gezien, daarvoor stond hij te ver van het volk verwijderd, als ware hij een goddelijk wezen en geen mensch.

Het beste valt zulks waar te nemen bij de volksgroepen na de Van Heutsz-periode aan ons gezag onderworpen; niemand dan zij die baat vonden bij het machtsmisbruik der vorsten, verlangt terug naar herstel der inheemsche monarchieën. Waar het volk met hulp van godsdienst-tegenstellingen niet wordt opgezweept, daar bestaat geen zweem van nationalistisch verlangen.

De nationalistische bewegingen en beweginkjes gaan dan ook absoluut buiten de groote massa om.

Het z.g. nationalisme van verschillende vereenigingen is het streven van een groep van personen, die, dank zij de vrijzinnige denkbeelden en opvattingen van het N. I. Gouvernement, in staat gesteld werden zich boven de groote massa te ontwikkelen en uitsluitend daaraan te danken hebben, wat zij geworden zijn en die nu in kortzichtigheid meenen ook tevens diens taak te kunnen overnemen.

Dat nationalisme heeft zich nog slechts door woorden en phrasen doen kennen; tot daden is het nog niet gekomen: de opvoeding van het volk blijft overgelaten aan de N.-I. regeering; wat deze niet doet of niet doen kan, blijft ongedaan. Men zoekt onder hen vergeefs een algemeen erkend leider, begiftigd met schitterende gaven van geest, toekomst en eer opofferende om zich in dienst van het volk te stellen.

Jawel, er is nog zooveel te verbeteren; er ontbreekt nog zoo'n boel aan den economischen toestand, die algemeene welstand zou kunnen zijn, maar niet als gevolg van de staatsinrichting, doch hoofdzakelijk als gevolg van den aard van het volk zelf. Die fouten wreken zich, doch zouden het in nog erger mate doen, zoo de teugels van het bewind in handen kwamen van inlandsche leiders. Er worden belastingen geheven, maar in het algemeen belang en niet ter wille van personen van bepaalde nationaliteit, evenmin als onderdanen van bepaalde nationaliteit er van zijn vrijgesteld.

Het ware te wenschen, dat de heeren eens duidelijk in het licht stelden, wat eigenlijk het doel van hun nationalisme is en welk belang hun volk er bij heeft. Tenzij het sentiment alleen aan het woord is; daartegen helpt geen betoog; dan passen alleen stilzwijgen en paraatheid.

Heeft het partiëele nationalisme al weinig reden van bestaan, omdat het geen steun vindt in de volksovertuiging, in nog meerdere mate geldt dit voor het z.g. Indonesische nationalisme.

Nationalisme onderstelt eenheid, waarmede volkeren-antagonisme volmaakt in strijd is en grooter antagonisme dan er heerscht tus-

schen de verschillende volksgroepen in ons koloniaal Rijk is moeilijk denkbaar. Dit is ontstaan in ouderen tijd bij de belangen-tegenstelling tusschen die groepen; het is zoo natuurlijk als dat tusschen verschillende Europeesche volkeren. Alleen wanneer een volk gegroeid is uit een menging van andere volksgroepen als in Amerika het geval is, gaat die animositeit op den duur verloren.

De meeste volkerengroepen zijn als historische eenheden gegroeid, wier belangen met elkaar in botsing kwamen, welke hen vijandig tegenover elkander plaatste; het pandelingschap en de slavernij zijn wrange vruchten van Indonesischen bodem; als geen alles-overheerschende macht aanwezig is, zal zich de natuur doen gelden en zullen beide vormen van onderdrukking hersteld worden.

Daar ontbreken alle elementen voor nationale eenheid; er is noch eenheid van godsdienst, noch van afkomst, noch van geografischen aard; er was steeds onderlinge strijd, overheersching en onderdrukking; er was niets dat vereende, alleen wat scheidde.

Geheel de z.g. nationalistische beweging is kunstmatig, zweeft in de lucht, berust noch op volksovertuiging, noch op eenheid van wil en doel en kan alleen ten gevolge hebben, dat het weinigje, dat de Regeering in het belang van de economische verheffing van het volk tot stand kan brengen, vertraagd of benadeeld wordt."

De Schr. besluit met deze toespraak:

„Heeren nationalisten, tracht eerst met de goed willende Regeering uw volk economisch en lichamelijk sterker te maken, en als ge het zoo ver gebracht hebt, dat ieder volk en iedere volksgroep in ons uitgestrekt Indisch Rijk op zich zelf kan staan, zal het tijd worden onder leiding van Nederland het in het volk wortelende nationaal streven in gezonde banen te leiden."

* * *

De openingsrede van den Gouverneur-Generaal voor de Volksraadszitting. Wij knippen uit een tweetal bladen een paar zinsneden.

Een particuliere correspondentie in de *N. R. Ct.* van 28 Juni zette een beschouwing, welke besloot met een verzuchting over het ongebruikt laten van de gunstige gelegenheid om een flink begin te maken met verhoogde welvaartszorg, waarmede niet alleen de oeconomische-, maar ook de politieke toestand veel te verbeteren waren, aldus in:

„De Indische begrooting voor 1926 brengt een zekerheid, die ontstellend zou zijn, ware zij niet zoo verheugend, en die verheugen zou, indien zij vrijwilliger ware gebracht. Belangrijk en vol beteekenis, omdat zij de laatste is van het huidig bewind, laat deze begrooting slechts één indruk: hoe moeilijk zal het zijn, voldoende duidelijk te maken wat zij brengt — en wat zij niet brengt, terwijl het toch zoo bizonder noodig is, dat men ook in Nederland inzicht verkrijgt in den toestand.

Oefenen thans tal van dwingende suggesties hun invloed, meenen velen hier en ginds te goeder trouw dat financieele onmacht een steriel beheer zou wettigen, — indien slechts deze begrooting ruime verspreiding verkreeg, zou men er uit leeren: de waarheid over Indië. Zij bevat cijfers, die onthullingen zijn. Cijfers, waarvan de mogelijke juistheid nog kort geleden met nadruk zou ontkend zijn door allen, die eenig optimistisch inzicht in de Indische financiën als lichtzinnigheid veroordeelden en die elke vraag om welvaartszorg met een vermanende verwijzing naar een schijnbaar leege schatkist hebben beantwoord. Twijfel aan die leegte was ontoelaatbaar. Dit ledig was de onaanvechtbare verdediging van alle onthouding — men had uit een volle schatkist niet zoo vele fondsen kunnen putten als uit een leege argumenten van verweer tegen elke critiek. De algemeene bezuiniging, de sterke inkrimping van alle uitgaven, de verzwaring der belastingen, de ontstentenis van elken nieuwen maatregel, het veto over elk nieuw plan — het werd alles verklaard uit den slechten toestand van 's lands financiën.

Ook nu nog zal niemand volhouden, dat het zuinigheidsbewind geen goede vruchten heeft gedragen of dat naar het herstel der financiën niet gestreefd moest worden. Maar aan de groote verrassing dezer begrooting doet dat niets af, — even scherp blijft het contrast tusschen de thans geboden begrooting en de cijfers die er bij worden meegedeeld. De cijfers namelijk die leeren, dat wij ten onrechte allen in de meening leefden, dat de vorige jaren verliezen en zelfs zware tekorten hadden opgeleverd. Want thans geven de eigen cijfers der regeering de waarheid: die jaren gaven géén tekorten — zij gaven voordeelige sloten!

Op den gewonen dienst dier jaren overtroffen de middelen de uitgaven en men hield geld over: in 1922 *f* 1.623.205; in 1923 *f* 2.474.122; en in 1924, het vorig jaar, bedroeg het voordeelig slot niet minder dan 88.019.187 gulden! Met acht en tachtig millioen gulden hebben de inkomsten de uitgaven overtroffen. Meer dan honderd millioen gulden overtrof de uitkomst de raming in een jaar, dat als een jaar van tekorten immer is aangeduid. Dat is het antwoord, door de regeering zelf gegeven, aan degenen die immer hun ,,onmogelijk!'' lieten hooren als voor eenigerlei maatregel geld werd gevraagd. En het is niet onbegrijpelijk, dat de ,,Nota betreffende den toestand van 's lands financiën'', waaraan deze cijfers ontleend zijn, er weinig commentaar bij geeft. Het is evenzeer te begrijpen, dat de landvoogd in zijn getemperd-blijmoedige openingsrede voor den Volksraad met geen woord van dit cijfer heeft gerept. Wordt immers op deze cijfers de nadruk gelegd, dan zullen daaruit velerlei conclusies worden getrokken.

Nu mag tegen één bepaalde soort conclusies hier gewaarschuwd

worden. Men zou te ver kunnen gaan en aanvoeren, dat deze uitkomsten de bezuinigingspolitiek niet wettigen. Ten onrechte — want de bezuiniging is in vele opzichten nuttig en onvermijdelijk geweest. Critiek werd slechts uitgeoefend op de wijze, waarop die geschiedde en waarop volksbelangen werden geschaad. En daarom is het toch te betreuren dat de Indische regeering, geleid door begrijpelijke vrees voor verkeerde conclusies, geschroomd heeft zelf de aandacht te vestigen op cijfers — welke immers ook juiste conclusies wettigen. Thans is in wijden kring de indruk gewekt, als wilde men deze gunstige uitkomsten verbergen, als wilde men deze bedragen ergens voor sparen — voor vlootuitbreiding, volgens sommigen, voor belastingverlaging der vennootschappen, volgens anderen. Ook die veronderstellingen waren vermeden, indien de regeering ten aanzien van onverbergbare cijfers zelf vrijwillig klaarheid had gebracht. Dit verzuim werpt op de nieuwe begrooting de donkere schaduw der verheimelijking."

De Loc. van 22 Mei schreef:

„Wijdt de regeering aandacht aan de materieele ontwikkeling, zij spreekt zich andermaal aanmoedigend ten opzichte van de politieke ontwikkeling uit. De paragraaf over de Inlandsche beweging brengt weliswaar niet anders dan het overbekende adagium: gezonde politieke stroomingen zijn aan de regeering sympathiek, maar ondermijning van het gezag zal met de strengste middelen worden gekeerd — maar ze bewijst tevens dat de regeering het verstandige standpunt, door haar ingenomen, niet heeft verlaten. Wilde perscampagnes, in de laatste maanden gevoerd om de regeering te prikkelen tot aankondiging van nieuwe verscherpte maatregelen, hebben te Buitenzorg geenerlei uitwerking gehad. De regeering ziet blijkbaar door eigen oogen en weet dat zij met de bestaande wetten en middelen het gezag volkomen handhaven kan. Het compliment aan bestuur en politie voor hun optreden houdt tevens een herhaling in van den wensch dat voorgebrachte klachten ernstig worden onderzocht. Op dezelfde wijze gaat het woord van voldoening over het feit dat hier en daar de bevolking zich tegen communistische leiders keert vergezeld van de waarschuwing dat *elk excès, van welke zijde ook*, zooveel mogelijk moet worden voorkomen en tegengegaan."

* * *

De particuliere landerijen. Over wantoestanden en de wegneming daarvan door terugbrenging van de particuliere landerijen tot staatsdomein, schreef *De Loc.* van 19 Mei, het volgende:

„Een korte spanne tijds was pas verstreken na het Tangerangsche treurspel, toen berichten over ernstige misstanden in dezelfde streek verschenen ook in die bladen, welke eerlang zelfs de zinspeling op

oorzakelijk verband tusschen dergelijke gebeurtenissen en de gesteldheid der bevolking hadden afgewezen. Sinsdien zijn meerdere klachten openbaar gemaakt en al zullen sommigen voor de algemeene erkenning van politieke en crimineele verschijnselen als gevolg ook van economische oorzaken nog wel eenigen tijd behoeven — dat in de streek der particuliere landerijen misstanden aanwijsbaar zijn, kan niet meer worden ontkend.

Een korte samenvatting van de bekend geworden feiten volge.

Door een redacteur van het *Alg. Ind. Dagblad* werd gepubliceerd hoe een aantal landheeren bij het wegen van de hun verschuldigde rijst valsche weegschalen gebruiken, waardoor hun vijfde deel van den oogst nog met een onrechtmatig deel vermeerderd wordt. Hetzelfde blad meldde hoe landheeren de veldproducten hunner opgezetenen koopen tegen lagen prijs en hen beletten ter pasar te gaan voor betere prijzen door den weg daarheen te doen vernielen.

Van andere zijde werden deze twee ernstige beschuldigingen vermeerderd met die van mishandeling — een zaak welke juist thans snel de aandacht trekt, nu tegelijk in West-Java en in Midden-Java gevallen van mishandeling bij politie-verhooren justitieel behandeld worden.

Wederom van andere zijde wordt ons gemeld, hoe een groot landheer beschuldigd is van zedenmisdrijven jegens meer dan vijftig minderjarige meisjes, woonachtig op zijn grond. Tevens zijn klachten ingediend tegen een landheer, die het bezitsrecht over stukken land verkreeg en daarvan een notarieele acte toonde, terwijl gebleken is dat de betrokken bezitters bij het samenstellen daarvan door den sindsdien overleden notaris niet aanwezig waren en zij vrijwel geen vergoeding hebben ontvangen.

Dit is de sobere samenvatting van een reeks misstanden, waarover uitvoerige gegevens ter beschikking staan. Naar de laatstgenoemde werd door den regent van Batavia een onderzoek ingesteld, nadat een vorig was mislukt. Elk ingrijpen van het bestuur stuit op de moeilijkheid van tegenwerking ter plaatse — zoo ver reikt de macht van den landheer, dat getuigen zelden durven spreken.

Zij een onderzoek naar recente misbruiken gewenscht — de algemeene toestand op vele particuliere landerijen is sinds lang bekend. De landheer heeft den grond, de huizen, de wateren en de wegen. De hem verschuldigde tjoeké bedraagt twintig procent van den oogst en de opgezetenen moeten bovendien nog 52 dagen voor hem werken. Zij betalen daarenboven nog andere belastingen en leven in een staat van volkomen afhankelijkheid. De landheer heeft het recht politie en hoofden aan te stellen, hij regelt, doet recht en beschikt, door toezicht noch bestuur gehinderd, door gewapende dienaren gesteund en door de Inlandsche opgezetenen gevreesd.

Oud zijn de klachten over misbruik, oud zijn de gevolgen van kwade toestanden, oud zijn ook de pogingen voor verbetering. Ofschoon de middelen, aangegeven door de wet van 7 November 1910, jaren lang niet werden toegepast, werd daarmede tot die verbetering het besluit genomen en vastgelegd — er is besloten de particuliere landerijen bewesten den Tjimanoek terug te brengen tot staatsdomein. Dit besluit is er — maar het kon slechts zeer ten deele worden uitgevoerd. Financieele omstandigheden hebben belet voort te gaan met het wegnemen van een euvel dat, naar vrij algemeene erkenning, aan de ontwikkeling der bevolking in een belangrijk deel van West-Java in den weg staat.

Betreurenswaardig als de onvermijdelijke vertraging van de uitvoering zij — het is van beteekenis dat reeds de politiek ten dezen aanzien werd vastgelegd; nu zal een streven naar verbetering niet den tegenstand ontmoeten welke voor een nieuw denkbeeld wellicht ware te vreezen. Dit verhoogt de kans, dat thans eindelijk de sinds lang gekozen weg wordt ingeslagen.

Die kans is er.

Op de landsbegrooting voor 1926 wordt, naar wij vernemen, een post uitgetrokken voor den terugkoop van particuliere landerijen. Daarmede wordt de erkenning van de noodzakelijkheid der terugbrenging tot staatsdomein opnieuw bevestigd. Bevestigd wordt tevens het ongewenschte van den toestand, waarbij de bezwaren tegen het reglement omtrent de particuliere landerijen zelf al even ernstig zijn als die tegen overtreding van dat reglement. Tjoeké, contingent of padjeg bedragend twintig procent van den oogst, tuinhuur van vruchtboomen en elk gewas dat eenig voordeel oplevert, grondhuur van de plaats waar woningen staan, heffing van de vischteelt, aanstelling politie en hoofden door den landheer; de onmogelijkheid om goede wegen en irrigatiewerken tot stand te brengen, de onveiligheid, de rechtsonzekerheid — al deze rechtstreeks uit het reglement voortkomende bezwaren, vermeerderd nog door die van de overtreding ervan zijn te duidelijk om weersproken te worden. Met het opbrengen van een post-voor-terugkoop wordt de eertijds gekozen gedragslijn voortgezet. Weliswaar heeft indertijd een prae-advies van den heer D. Mulder voor een goedkooper oplossing gepleit, welke zeker overweging verdiende, maar afdoende verbetering zal slechs door terugkoop mogelijk zijn."

De *N. R. Ct.* bevatte een particuliere correspondentie dd. 19 Mei, welke over dit onderwerp feiten en beschouwingen gaf van nabij verwant aan die van het *Locomotief*-artikel.

* * *

In de Panglongs. In de *Sum. Post* trekken deze onthullingen de aandacht:

Zoo nu en dan zijn in het verre en het allerjongste verleden de befaamde panglongs — de meerendeels Chineesche houtaankap-ondernemingen op de eilanden en de kusten van Begkalis — uit de diepe rimboe-duisternis, waarin ze leven, naar voren gebracht. Maar telkenmale wanneer het licht van de openbaarheid op deze merkwaardige gemeenschap viel, dan bleek het dat daar in de duisternis veel verborgen kwaad was en werd gebrouwen. Uit de getuigenverklaringen in een rechtzaak, die uit deze omgeving stamde, bleek ook, dat nu en dan een bestuursambtenaar voor de verleiding zwichtte en terwille van zekere contraprestaties een oog dicht deed en zich verder met het leven en ... sterven in de Chineesche panglongs niet inliet.

Naar wij thans uit Bengkalis vernemen, zijn er krachtige maatregelen genomen om paal en perk te stellen aan de in dat gebied heerschende wantoestanden en zijn er dientengevolge gegevens bekend geworden, die uitwijzen, dat het leven er geen leven was, maar het sterven nog verschrikkelijker.

In korte woorden omschreven bestaat een panglong — niet in de directe omgeving der schaarsche ietwat grootere plaatsen, doch overal elders langs de kusten en de rivierarmen — uit een concessie van een zekere breedte en een zekere lengte, welke laatste gewoonlijk afhankelijk is van de gesteldheid van het oerwoud, dat daar veelal uit vloedbosschen bestaat, waarop hout gewonnen wordt in drie stadia. Het wordt gekapt door de kappers, het wordt gesleept door de sleepers en het wordt gezaagd door de zagers. Het is deze middelste categorie, die wel het zwaarste en het... gevaarlijkste bestaan heeft.

Gevaarlijk, niet omdat de risico van het sleepen zoo buitengewoon groot zou zijn, doch gevaarlijk , omdat het misnoegen van den mandoer, dat vooral deze lieden treft, die dikwijls ziek worden en dan zeker het zware sleepwerk niet kunnen verrichten, tot voor zeer kort zich uitsprak in den gewelddadigen dood van den arbeider, die het had opgewekt.

Deze arbeiders, evenals de zagers en de kappers, worden hoofdzakelijk van de Overwal — speciaal van Singapore — gelokt door het geven van een voorschot. Ze worden dan verscheept, zonder te weten, waarheen ze gaan en wat ze eigenlijk moeten doen en wanneer ze eenmaal op de panglong zijn aangekomen bemerken ze dat ze in den meest letterlijken zin tot slaven zijn geworden. De mandoer beschikt over leven en dood en... weg kunnen ze niet, ondanks het feit, dat ze door geen enkel contract gebonden zijn. Vluchten ze, dan verzinken ze in de moerassen, werken ze niet of worden ze langdurig ziek, dan... verdwijnen ze. Het is ongelooflijk wat er op dat gebied voor afschuwelijks in al deze panglongs gebeurd moet zijn en soms, on-

danks het feit, dat de regeering er thans met alle macht tegen te velde trekt, nog gebeurt.

Wanneer een onderzoek wordt ingesteld op een panglong, zal geen enkele Chineesche arbeider het wagen iets mede te deelen of iets te verklappen, maar zoodra zijn ze niet van dat verschrikkelijke stuk grond af — waar ze nooit zullen terugkeeren — of de verhalen komen los. Wanneer men nu alleen maar dit in aanmerking neemt, dat sinds de mandoers der bedrijven — die allen buitengewoon solidair zijn en elkaars weggeloopen slaven „straffen" — bemerkt hebben, dat er een onderzoek werd ingesteld naar verdwenen koelies, zij een methode hebben uitgevonden (ophanging aan de armen en het geven van slagen tegen de buikholte en de maagstreek) om koelies, die tot de doodstraf veroordeeld zijn te dooden zonder dat een gewelddadige dood bij opgraving kan worden geconstateerd, dan kan men zich eenigzins een denkbeeld vormen van wat er vroeger gebeurd moet zijn, toen de mandoers absolute alleenheerschers waren, zonder dat er van de zijde der overheid eenige contrôle van beteekenis werd uitgeoefend.

Thans echter worden onverwachte bezoeken gebracht en wordt de eisch gesteld, dat de arbeiders, die op een lijst moeten worden bijgehouden, er ook werkelijk zijn. Ontbreekt er een, dan wordt een scherp onderzoek ingesteld, en blijkt het dat een arbeider gedood is, dan wordt de leider aansprakelijk gesteld. Uit de langdurige onderzoekingen, die dan plaats vinden, blijkt gewoonlijk, dat de medearbeiders gedwongen waren het doodvonnis te helpen uitvoeren en het slachtoffer ergens weg te brengen. Tevens wordt thans zoo goed mogelijk toezicht uitgeoefend op de afrekening met de werklieden, op het gratis verstrekken van een klamboe — wat geenszins overbodig is in die streken — en in het algemeen op de behandeling der Chineesche arbeiders.

Het zal echter nog wel geruimen tijd duren alvorens de hardvochtige en onmenschelijke gewoonten, die er sinds jaar en dag werden toegepast, geheel zullen zijn uitgeroeid. Wellicht dat dit proces zal worden versneld wanneer de pogingen om betere exploitatie-methoden in te voeren — zooals het leggen van eenvoudige railbanen — ingang vinden."

* * *

Indische tentoonstelling voor Utrechtsche schoolkinderen. In het Museum ten dienste van het onderwijs te Utrecht werd van 21 April tot en met 9 Mei een tentoonstelling gehouden over Oost-Indië, voor de schoolkinderen. De bedoeling was een verzameling aanschouwingsmateriaal bijeen te brengen, teneinde daar een les te kunnen geven, die bovendien met lantaarnplaten zou worden toegelicht.

Het verslag over deze aardige, met succes bekroonde proef, waartoe het Bestuur van het Museum het initiatief had genomen, is opgenomen in *Het Kol. Wkbl.* van 18 Juni. Daar 't anderen ten voorbeeld kan zijn, ontleenen wij er een en ander aan; behalve van de door ons te noemen personen, maakt het verslag nog melding van velen, die op de eene of andere wijze het welslagen hebben bevorderd.

,,Wij verzochten de Afd. Utrecht van de Ver. ,,Oost en West'' om hulp en door de bemiddeling dier vereeniging verkregen wij den steun van dr. L. de Bussy, directeur van het Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut en van dr. H. Zeylstra, directeur van het Koloniaal Landbouw Museum te Deventer. Uit het Handelsmuseum werd ons een groote collectie gezonden betrekking hebbende op de Indische cultures, terwijl wij uit het Deventer Museum veel modellen van gereedschappen, huizen, muziekinstrumenten, enz., benevens veel vlechtwerk, wapens en kleedingstukken ontvingen.

Tot de Utrechtsche schoolkinderen werd een verzoek gericht ons, indien mogelijk, voorwerpen te zenden, die betrekking hadden op het Indische volksleven (gebruiksvoorwerpen, kunstproducten, enz.), en van vele scholen ontvingen wij aardige verzamelingen. Eenzelfde verzoek werd gericht tot de leden der Afdeeling Utrecht der Ned. Huisvrouwenvereeniging en tot de leden der Utrechtsche Afdeeling van ,,Oost en West'' en zoo werd het ons mogelijk de tafels van het Museum te vullen.

Als wandversiering diende de platenserie, bijeengebracht door prof. J. F. Niermeyer, prof. dr. A. W. Nieuwenhuis, dr. J. Dekker en den heer L. A. Bakhuis, welke serie wij van de Gemeente Utrecht in bruikleen ontvingen, terwijl de firma Wolters tal van gekleurde platen zond, benevens een serie leesboeken over en voor Indië. Ook ontvingen we platen over de koffie en de tabak van de fabriek: ,,De gesloten Steen.''

Op Maandagmiddag 20 April was er voor de onderwijzers, die met hun klasse de tentoonstelling wilden bezoeken, gelegenheid deze te bezichtigen en de uitleggingen te hooren. Nu konden de lessen een aanvang nemen. In het geheel werden er 50 gegeven, waarvan één werd bijgewoond door den Gemeentelijken Inspecteur van het Onderwijs, den heer A. H. v. d. Hoeve. 46 scholen met ruim 1800 kinderen bezochten de tentoonstelling. Zij luisterden aandachtig naar hetgeen er verteld werd. De lessen stonden onder leiding van Mevr. C. Rutten—Pekelharing en de heeren J. B. Benders, J. W. C. Grootendorst, J. Kooistra, H. Somermeyer en J. Vermaas.

Eerst werd een serie lantaarnplaten vertoond, betrekking hebbend op het Indische leven, aardige dorpjes, verscholen in een boschje van vruchtboomen, Inlandsche huizen en bruggen, een berglandschap met oerbosschen, verschillende kleederdrachten en dieren, een pisangplant

met haar groote vruchttrossen en typische bladeren, het vellen en uithakken van sagopalmen, plaatjes van den Boeroe-Boedoer, enz. Daarna werd een rondgang langs de tafels gemaakt en werden de aanwezige voorwerpen en planten nader toegelicht."

Het verslag laat den lezer dan den rondgang mee maken; dit gedeelte kunnen wij hier achterwege laten.

Drie dagen heeft ook voor het publiek gelegenheid bestaan de tentoonstelling te bezoeken. Hiervan maakten velen gebruik. De leerlingen van het Lyceum te Baarn kwamen er ook voor naar Utrecht.

* * *

Duitsche belangstelling voor Sumatra. Medio Mei keerde van een tocht door Sumatra terug de Consul-Generaal van Duitschland te Batavia, de heer Otto Weber. De *Java Bode* (29 Mei) noteerde eenige indrukken van zijn reis.

Hoe lang is U weg geweest? En onmiddellijk kan ik aan deze vraag vastknoopen: welke gedeelten van Sumatra heeft U in dien tijd bereisd?

Ik ben vertrokken op den 4den April en kwam na zes weken weer terug. In dien tijd ben ik geweest in de Federated Malay States, Singapore, en het grootste gedeelte van Sumatra.

Wat was het eigenlijke doel van Uw reis?

Het voornaamste doel was wel: het persoonlijk contact hebben met de Duitsche consuls te Medan en te Padang en enkele hangende kwesties daar af te wikkelen. Dat persoonlijk contact komt aan den consulaatsdienst in het algemeen zeer ten goede en een persoonlijk bezoek is dikwijls heel nuttig. Bij zoo een persoonlijk bezoek zijn heel wat meer dingen af te handelen dan in vele brieven mogelijk is. Verder wilde ik wel eens een kijkje nemen in de verschillende groote cultures — een oog werpen op de financieele omstandigheden daar, kortom, de heele economische situatie eens bestudeeren, om de eenvoudige reden, dat er in Duitschland tegenwoordig veel interesse bestaat voor Nederlandsch-Indië en ik herhaaldelijk verzoeken ontvang om inlichtingen en opheldering.

Wat denkt U van Sumatra als cultuurland?

Dat is een vraag, die niet een, twee, drie te beantwoorden is. Ik ben van zins om volgende jaren ook door andere deelen van den archipel te reizen en daar eens poolshoogte te nemen van den algemeenen economischen toestand. Van bevolkingsvraagstukken, den stand der cultures, het verkeerswezen en andere vraagstukken. Ik mag wel beginnen met te zeggen, dat ik buitengewoon gewaardeerd heb de buitengewoon groote medewerking, welke ik van alle Nederlandsche bestuursambtenaren en particulieren mocht ondervinden. Overal werd ik met de meest bereidwillige behulpzaamheid ontvangen en overal vond ik den grootsten steun. Voornamelijk heb ik me opgehouden met het bezien van de vraagstukken, welke als het

ware correspondeeren met gelijke vragen in de Federated Malay States, waarvoor ik dan ook eerst naar Malakka ben gegaan, waar ik eveneens overal de meest te waardeeren medewerking en behulpzaamheid ondervinden mocht.

Over Singapore en Koeala Loempoer ben ik naar Medan gereisd. Ik bekeek in Koeala Loempoer de verschillende arbeidstoestanden, de rubber- en tinwinning, waarna ik naar Medan vertrok, waar ik acht dagen vertoefde. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik verbaasd was over den grooten bloei en de frissche energie, welke ik in Medan te zien kreeg. Daar zit spirit in dat volk en ik heb de grootst mogelijke hoogachting voor den vooruitstrevenden geest, welke in Medan en omstreken te bewonderen is. In geheel Oost Sumatra bemerkt men vanaf den Gouverneur tot den jongsten employé van den kleinsten kebon die energische kracht, die maakt dat daar groote dingen tot stand komen. Men heeft daar frissche toestanden, frissche menschen, die vol geest zijn en die gemaakt hebben, dat Medan niet alleen een centrum van arbeid en werkzaamheid, doch ook een centrum van gezelschappelijk leven is geworden.

Wat ik boven zeide van Medan, geldt in gelijke mate voor Pematang Siantar, waar ook heel interessante dingen te zien zijn. Met den heer Marinus, directeur van Lands Syndicaat, had ik eenige gesprekken, die van veel belang waren. Overigens waren er trouwens vele chefs van groote cultures, directeuren van ondernemingen en menschen van het proefstation, die mij met de grootste welwillendheid terecht hielpen en gaarne bereid waren verklaringen te geven van dingen die ik weten wilde.

Verder maakte ik de reis naar de Duitsche missie in de Bataklanden, reisde door Tapanoeli en langs Sibolga naar Fort de Kock. Wat me op de Westkust het meest opviel was de schitterende organisatie van het passerwezen en de zin, welke de bevolking aan den dag legt voor handwerk.

Na een bezoek aan verschillende goud- en zilvermijnen — zoowel van het gouvernement als van Erdmann en Sielcken — waarbij ik in de gelegenheid was de verschillende systemen van goud- en zilverwinning en de moderne installatie van Tambang Sawah te bewonderen, ging ik naar het achterland van Benkoelen.

Algemeen geldt dat gedeelte van Sumatra als het cultures-land van de toekomst, waar op de Kaba-hoogvlakte en in de Paroemahlanden reeds verschillende groote tuinen liggen. Terloops mag ik ook nog wel opmerken, dat daar in die afgelegen streken nog veel Hindoeoudheden liggen, die voor de wetenschap van groot belang moeten zijn.

In Moeara Enim werd ik door de Bataafsche op zeer vriendelijke wijze ontvangen en kreeg ik een kijkje op het oliebedrijf daar en in Pladjoe.

En dan mijn algeheele impressie van Zuid Sumatra: het is verbazend om te zien, hoe daar de geheele bevolking op is gevoerd door de welvaart dier streken. Men treft daar een zelf-bewustzijn dat op weinige andere plaatsen in Indië wordt aangetroffen. Ik zou bijna zeggen, dat men in de Inlandsche wereld in en om Palembang hetzelfde heeft als in het groot in de Europeesche wereld van Medan en Deli. Spirit bij de Inlandsche bevolking, meeleven in de zaken. Daar, in Zuid Sumatra en om Palembang, vond ik ook overal een sterk meeleven van de bestuursambtenaren met het volk en een schitterende verhouding tusschen het volk en de bestuurders.

Heeft U den indruk, dat er voor het Duitsche grootkapitaal werk te doen is in Sumatra? Gelooft U dat een concessie daar aangevraagd kan of zal worden voor een bepaalde cultuur-onderneming?

Vooralsnog geloof ik niet, dat iemand in Duitschland in Sumatra concessies zal aanvragen. Momenteel is er niet genoeg geld voor het Duitsche rijk zelf en eerst moet dat behoorlijk gefourneerd worden, willen we kunnen overgaan tot werken in andere landen. Het is mijns inziens wel heel jammer dat momenteel de toestand in Duitschland zoo is, dat men er niet aan kan denken om zich hier met belangrijke bedragen te gaan interesseeren.

Maar de Duitsche handel. Gelooft U niet, dat die zich een groote en blijvende plaats in Sumatra zou kunnen veroveren? Er is daar een groot afzetgebied dat betrekkelijk nog wacht op ontginning.

Inderdaad. Ik ben dat volkomen met U eens. De Duitsche handel moet zich en wel intensief gaan interesseeren voor Sumatra. Daar is ontzaglijk veel plaats voor onzen handel en er wacht een groote toekomst in Sumatra. Voor concessies is het thans niet de tijd voor Duitschland... thans moet er geld worden gemaakt met den handel op Sumatra en eventueel kunnen we later weer eens gaan denken over concessie-aanvragen.

Is U niet op Bangka en Billiton geweest?

Neen, wel bezocht ik de tinwinning in Koeala Loempoer, later hoop ik — ook met het oog op den Duitschen handel natuurlijk — Bangka en Billiton te gaan zien, maar voorloopig blijf ik nu hier.

Mijn reis heb ik nu voldoende toegelicht... ik heb onderweg natuurlijk rondgekeken naar mijn landslieden, gezien hoe de Duitschers leven. En verder heb ik alles gedaan wat ik me voorstelde te doen. Het resumé daarvan heeft U.

De Duitsche Consul-Generaal wilde het onderhoud niet be-eindigen alvorens hij ons zijn bewondering had uitgesproken over het voortreffelijk werk dat de K. P. M. verricht en de hoffelijke verpleging aan boord.

* * *

De toekomst van het luchtverkeer met N.-I. In *Vragen des tijds*, Juli-Augustus afl., wijdt de oud-opperbevelhebber en voorzitter van

het comité v. d. Holland-Indië-vlucht, gep. generaal C. J. Snijders, een artikel aan het toekomstvraagstuk van het luchtverkeer tusschen Nederland en Oost-Indië, dat in meer dan een opzicht geïnspireerd blijkt door dezelfde inzichten, welke de heer W. P. v. d. Abeelen ontwikkelde in zijn beschouwingen over de beteekenis der Holland-Indië-vlucht in *De Ind. Gids* van dit jaar (blz. 385).

Als slot geeft generaal Snijders deze samenvatting:

,,Ik vertrouw, in mijne uiteenzetting van de beteekenis, de grondslagen en vooruitzichten van het luchtverkeer met Indië met beide voeten op den grond te zijn gebleven. Het is een toekomstvraagstuk van het hoogste belang, maar nog niet rijp voor onmiddellijke verwezenlijking. Zijne oplossing vraagt nog veel studie, veel arbeid, veel geld. Maar de gegevens voor de oplossing zijn voorhanden; zij is mogelijk, zelfs betrekkelijk spoedig, mits men zich slechts bereid toone tot technische, organisatorische, financieele en politieke samenwerking.

Het is noodig, dat de Staat der Nederlanden, door Zijne organen: de Nederlandsche regeering, de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging en de Nederlandsch-Indische regeering thans terstond stelling neme in dit, voor ons land en voor Nederlandsch-Indië zoo gewichtige vraagstuk, zich een gedragslijn afbakene, in overeenstemming met 's lands belang en waardigheid, en deze gedragslijn consequent en krachtdadig volge. Die lijn zij gericht:

ten eerste, op spoedige invoering van het luchtverkeer in Nederlandsch-Indië, welk onderdeel van het vraagstuk reeds dadelijk voor oplossing vatbaar is; en

ten tweede, op daadwerkelijke stappen ter voorbereiding van het luchtverkeer met Nederlandsch-Indië, in samenwerking met Groot-Britannië. Onze regeering trede daartoe met de Britsche in verbinding voor overleg en onderhandeling over gemeenschappelijke actie, ook tegenover de andere, te overvliegen staten. Wellicht ware ook de medewerking van Frankrijk daarbij in te roepen, dat in verband met zijne bezittingen in Achter-Indië, mede groot belang bij dezen luchtweg heeft. Hoe algemeener de samenwerking, des te meer worden de geldelijke lasten der grondorganisatie verdeeld en wordt de levensvatbaarheid der onderneming verhoogd. Het beleggen van eene beperkte conferentie der belanghebbende staten en rijksgebieden in Oost en West zou wellicht tot een grondslag voor overeenstemming kunnen leiden. Men kome zoodoende allereerst en zoo spoedig mogelijk tot eene verbetering van de grondorganisatie langs de luchtroute. Daarna kunnen wellicht proefdiensten op beperkte schaal georganiseerd worden of anders op zichzelf staande vluchten worden uitgevoerd, tot studie en propaganda.

Eene vooruitziende en voortvarende regeering wacht niet af, totdat zij door den loop der dingen of door dwingende behoeften genoodzaakt

wordt den stroom des tijds te volgen, maar zij streeft er naar de behoeften der toekomst te voorzien en leiding te geven aan de stroomingen, welke tot de vervulling van die behoeften zullen voeren.

Daarom ware het ergste en onverantwoordelijkste, wat wij zouden kunnen doen: stil zitten. Dan zouden wij, wellicht weldra, bespeuren, dat wij tot onze schade zullen worden buitengesloten uit de organisatie van het wereldluchtverkeer. Dan zou de door ons dapper driemanschap: van der Hoop, van Weerden Poelman en van den Broeke, gewekte geestdrift blijken slechts te zijn ontsproten aan de prikkeling van eene gemakzuchtige nationale ijdelheid, terende op den roem van energieke voorgangers."

Bij deze beschouwingen van generaal Snijders sluite het volgende berichtje aan, dat wij zoo juist uit de courant knippen.

Aan de plannen voor de instelling van geregelde vliegdiensten tusschen Engeland en Indië wordt hard gewerkt. Het Engelsche ministerie voor Luchtvaart voert besprekingen met niet minder dan drie verschillende groepen van ondernemers, die hebben gedongen naar het recht de route te exploiteeren. Men hoopt dat in de aanstaande lente een voorloopige dienst zal worden ingesteld. Die dienst zal waarschijnlijk zijn beperkt tot vervoer van brieven en goederen; en hij zal bestuurders gelegenheid kunnen verschaffen de route en haar eventueele verrassingen te leeren kennen, terwijl dan door de ervaring ook een oordeel mogelijk zal worden over de mate van regelmatigheid, die van dezen dienst over grooten afstand kan worden verwacht. De dienst zal worden aangeduid met den naam „Great Eastern Airway".

* * *

Indisch lyceum. Onze vorige aflevering (blz. 644) bevatte een aanhaling uit het verslag der Carpentier Alting-stichting, betreffende het te Batavia te stichten lyceum. Uit de Memorie van toelichting tot de onderwijs-begrooting voor 1926 is gebleken, dat ook te Bandoeng een soortgelijk voornemen opkwam, dat van beide plaatsen een verzoek om regeeringssteun is ingekomen en dat bij de antwoorden op beide voorstellen dezelfde voorwaarden zijn gesteld, namelijk die, welke wij reeds aan het verslag der C. A.-stichting ontleenden. Voor de eerste dezer voorwaarden, aanpassing bij tusschentijdschen overgang naar Nederland, kon voldoende toezegging worden verkregen. Wat het tweede punt betreft, waarborg dat de plannen op een gezonde financieele basis steunen, bleek, lezen wij in de M. v. T., „alleen het Bataviasch lyceum-comité te kunnen beschikken over een uit particuliere bijdragen gevormd stamkapitaal van voldoende grootte om met vertrouwen de uitvoering van het plan ter hand te kunnen nemen.

Op grond van het vorenstaande acht de regeering voldoende termen aanwezig om de verwezenlijking van de Bataviasche lyceum-plannen

mogelijk te maken door toekenning van Landssubsidie. Omtrent die plannen kan nog het volgende worden vermeld.

Het ligt in de bedoeling van de promotors het lyceum open te stellen voor leerlingen zonder onderscheid van landaard of sexe, die naar aard en aanleg geschikt geoordeeld worden voor klassiek onderwijs. Ten einde deze instelling beter te doen aanpassen aan Indische toestanden, gezien de groote uitgestrektheid van het gebied, waaruit zij haar leerlingen zal moeten betrekken, wordt een zoodanige constructie overwogen, dat tot de eerste gymnasiale klasse (derde studiejaar van het lyceum) kunnen worden toegelaten leerlingen, die aan een der bestaande hoogere burgerscholen zijn overgegaan naar de 3de klasse, waardoor de belangen van ouders en leerlingen ten zeerste zullen worden gebaat."

Bij de subsidie-regeling is gedacht aan opening van het lyceum in 1926. Zooals uit den opzet blijkt, moet de belanghebbende bevolkingsgroep in hoofdzaak zelf in de noodige middelen voorzien, de regeering steunt op den voet van de bestaande subsidie-regeling voor particuliere hoogere burgerscholen.

Intusschen noemt een bericht in het *Alg. Ind. Dgbl.* reeds het aantal der leerlingen, welke zich voor de in 1925 te openen, eerste klasse van den z.g.n. onderbouw hebben aangemeld, t.w. 31 jongens en 44 meisjes.

* * *

Het animisme en de kunst. Men zal zich herinneren,dat *D. I. G.* (Maart, blz. 258) aandacht vroeg voor de bijdrage van den heer P. C. van der Wolk over dit onderwerp, opgenomen in *Vragen van den dag. De Banier* van 15 Mei j.l. wijdt een uitvoerige bespreking aan de beschouwingen van den heer Van der Wolk, waarvan wij het gedeelte weergeven dat betrekking heeft op deze ook door ons aangehaalde eindconclusie:

„Met der inlanders ziele — en verstandsconstellatie der laatste eeuwen heeft de Indonesische kunst momentaan haar roeping bereikt.

Dit kan voor een volk niet anders dan een groot geluk zijn. De kunstenaars van vroeger hebben dus de symbolen weten te scheppen, welke het geheele volk de zielereiniging, de bevrediging, dus de gemoedsrust bieden. welke het verlangt en behoeft. Onverantwoordelijk is het hieraan te tornen, door ons Hollanders, of althans de hyper-fanatici en hyper-ethici onder ons, westernoorderlingen, die zelf de gemoedsrust zoo sterk behoeven. Iedere poging onzerzijds om de Indonesische kunst te beïnvloeden, zooals men dat pleegt te noemen: Op te heffen is, behalve een dwaasheid, niets meer of minder, dan een ongelukkig maken van dat volk; zielkundig gesproken dus een . . . . misdaad".

Deze conclusie noemt *De Banier* verbijsterend.

„Toegegeven", schrijft het Christelijk weekblad, „dat er nauw verband bestaat tusschen den lethargischen zieletoestand van den Inlander en de hoogte van zijn „momentane" kunst; dat er een tijd

is geweest dat die ,,zielerust'' inderdaad is bereikt geweest, ...die zielsrust bestaat niet meer... in die mate als schr. zich denkt. De Inlander heeft al die jaren niet gewoond op een geïsoleerd stukje grond, maar is opgenomen in het wereldverkeer. De Europeesche cultuur heeft ook den Inlander, zelfs in de diepstafgelegen dessa's bereikt, hem uit den dommel opgewekt. Het onderwijs, door de overheid verstrekt, heeft hem in kennis gebracht met geheel nieuwe denkbeelden, de materieele kant dier Europeesche cultuur heeft hem geheel andere behoeften bijgebracht, behoeften, die hij thans bevredigen wil, omdat hij zich zonder die vervulling armer voelen zou. Er is breeder wiekslag gegeven aan zijn geest. Zijn innerlijk zijn — teveel in adat verstard, ook wat zijn kunst betreft, is uit zijn evenwicht geraakt. Iedere aanraking, ook zelfs met de materieele zijde der Westersche cultuur, heeft hem kennis doen maken met een brok geestelijke Westersche cultuur. En zoo is dat evenwicht — gesteld dat het er inderdaad is geweest — verstoord geworden, niet door ,,westersche hyper-fanatici en hyper-ethici onder ons'', maar eenvoudig door het feit dat een lager-ontwikkelde cultuur in botsing is gekomen met een hooger-ontwikkelde.

En dan is slechts tweeërlei mogelijk..... òf de hoogere doodt geheel de lagere cultuur, òf onder haar invloed gaat de lagere nieuwe mogelijkheden van ontwikkeling tegemoet. Geïnspireerd door de hoogere cultuur komt zij weer tot nieuwe ontplooiing.

Is die oude cultuur krachtig genoeg om den schok met de vreemde te doorstaan, blijkt zij levenskrachtig genoeg te zijn, dan zal zij — misschien tijdelijk onderdrukt — zich weer herstellen; niet haar kracht zoeken in het afweren van het vreemde, maar zal zij integendeel, door opneming van nieuwe elementen worden verrijkt en verdiept: zal zij het vreemde zich toe-eigenen, het op eigen wijze verwerken en zoo ook het hare bijdragen tot vorming van die reeds sinds eeuwen opgezamelde schat van wereldcultuur. Het is dus niet juist, dat de hyper-ethici enz. den inlander zijn zielerust hebben ontnomen door ,,opheffing'' of ,,beïnvloeding'' van zijn kunst, het is juist andersom, die verstoring van het evenwicht was er door gansch andere oorzaken en toen voelde men, dat de kunst, die wellicht bij een vroegere zielsperiode paste, nu niet meer kon bevredigen, dreigde ten onder te raken. Vandaar dat men er naar streefde om die kunst in overeenstemming te brengen met de veranderde opvattingen, met veranderde idealen en toestanden. De fout van de hyper-ethici en kunst-fanatici, die in den aanvang zoo meedoogenloos door den schr. werden becritiseerd, is nu echter dat zij meenen geen beteren raad aan den Inlander te kunnen geven, dan die dreigende Westersche cultuur te weren en zich binnen eigen cultuurbezit terug te trekken. Alsof *repristinatie* ooit mogelijk ware! In plaats van de inheemsche kunst

er op te wijzen dat door aanraking met de nieuwe Westersche Cultuur nieuwe mogelijkheden geboren worden.

De nieuwe toestanden maken het den Inlander ook hoe langer hoe moeilijker om in hun oude animistische opvattingen te blijven steken. Meer en meer voelen zij dat ook de Inlander noodig heeft een *opvoeding tot persoonlijkheid*. Wij meenen dat die opvoeding het beste geschiedt door het Christendom; maar al wil de groote massa van dit middel niet weten, zij beseft de noodzakelijkheid van persoonlijkheden, die eigen verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen. Dat persoonlijke zal ook zijn geweldigen invloed doen gelden op de kunstontwikkeling''. Zoo besluit *De Banier* deze beschouwing over Indonesische kunst.

* * *

De Nederlandsche Handel-Maatschappij in 1924. Na een duidelijke samenvatting van de factoren, die tot de conclusie mogen leiden: ,,In het algemeen kan men zeggen, dat Nederland en in het bijzonder Amsterdam door deze internationale zaken in 1924 als financieel centrum aan belangrijkheid heeft gewonnen'', wijst het *Verslag, omtrent den toestand der Ned. Handel-Mij. en hare handelingen*, op verschillende lichtpunten, welke ook zijn aan te wijzen wanneer men den toestand van ons land en van N.-I. in het bijzonder beschouwt, al ging hier en daar nog niet alles naar wensch.

Eene gunstige omstandigheid was in de eerste plaats de verdere verbetering van den toestand der staatsfinanciën. Door bezuinigingen en vooral door het invoeren van nieuwe belastingen gelukte het de begrootingen zoowel hier te lande als in Indië sluitend te maken, terwijl de staatsschuld, voor zoover dit nog noodig was, geconsolideerd werd. Voorts kan met voldoening gewezen worden op de goede vraag, die ook gedurende dit jaar voor het meerendeel van onze koloniale producten, zooals koffie, thee, rubber en tabak, bleef bestaan. De suikerprijs bewoog zich in dalende richting; over 1924 werd echter eene bevredigende winst gemaakt. De verbetering in de politieke verhoudingen van de ons omringende landen werkte eene opleving van den handel in de hand. Het havenverkeer nam toe en het aantal opgelegde schepen verminderde. Het aantal werkloozen werd kleiner.

Voor vele bedrijven waren echter de financieele resultaten nog verre van schitterend. Verscheidene Maatschappijen hebben zich niet kunnen herstellen van de zware verliezn, welke zij in den loop der laatste jaren hebben geleden. Voortzetting van het bedrijf was daardoor in vele gevallen niet mogelijk dan na eene ingrijpende reorganisatie, waarbij door credietgevers en aandeelhouders belangrijke offers moesten worden gebracht. De toestand in het scheepvaartbedrijf was ook nog weinig rooskleurig. In het najaar trad weliswaar eenige ver-

betering in, maar deze was slechts te danken aan eene voorbijgaande oorzaak, namelijk den slechten graanoogst van Europa. Er is nog steeds een te veel aan laadruimte. Daardoor blijven de vrachten laag. De resultaten der Indische lijnen steken echter gunstig bij andere af. Het vervoer van Nederlandsch-Indische producten naar Europa was aanmerkelijk grooter dan in 1923. Daarentegen bestond er nog een tekort aan uitgaande lading, hetgeen te wijten is aan het feit, dat vele Europeesche fabrikaten niet zoo goedkoop geleverd kunnen worden als de in het Oosten vervaardigde artikelen. De andere lijnen hadden een zwaren concurrentiestrijd te voeren met buitenlandsche reederijen. Voor het geldende vrachtniveau waren de exploitatiekosten van Nederlandsche schepen over het algemeen nog te hoog. Eene nieuwe ongunstige omstandigheid was, dat het verkeer van het Rijnland meer dan vroeger over andere dan Nederlandsche havens werd geleid.

In de industrie was de toestand zeer verschillend. Naast enkele takken, die zich in een grooten bloei konden verheugen, leidden vele bedrijven een kwijnend bestaan of werden zelfs stop gezet. De concurrentie met het buitenland was veelal moeilijk, zoowel door hooge productiekosten, mede door de lasten der sociale wetgeving, hier te lande, als door fiscale maatregelen in vreemde landen, waardoor onze afzet in het buitenland werd bemoeilijkt. Soms moest, om het afzetgebied te behouden, met verlies worden gewerkt.

Voor het bankbedrijf was het jaar, ofschoon het aantal nieuwe zaken nog beperkt bleef, niet ongunstig. De rentestand voor credietverleening bleef bevredigend. Daarentegen was voor tijdelijke belegging van kasmiddelen dikwijls geen geschikte loonende uitzetting te vinden. Dit gold zoowel in het Oosten als hier te lande. Op emissiegebied valt niet veel te vermelden. In overeenstemming met den geschetsten stand van zaken bleven nieuwe uitgiften in hoofdzaak beperkt tot Staats- en Gemeenteleeningen. Op de fondsenmarkt heerschte nu en dan eenige levendigheid, welke echter afwisselde met lange perioden van lusteloosheid en groote stilte.

Alles bijeengenomen kan men zeggen, dat, ofschoon het jaar 1924 zoowel in politiek als in economisch opzicht een hoogst belangrijk jaar is geweest en de algemeene toestand een aanmerkelijk beter aanzien verkreeg, dit over het algemeen nog niet tot uiting kwam in de geldelijke resultaten van de verschillende bedrijven, waarop dan de uitkomsten der Indische landbouwondernemingen eene gunstige uitzondering maakten. De *vooruitzichten* zijn echter belangrijk verbeterd, zoodat het nieuwe jaar hoopvol kon worden ingetreden.

KOLONIALE LITERATUUR.

Nationale ontwapening in strijd met nationaal belang en internationalen plicht, door A. J. Maas. Aanvulling.

Comité tot waarschuwing tegen eenzijdige ontwapening.
Algemeen Secretariaat,
Wassenaarsche Weg 13.

's-Gravenhage, 14 Juli 1925.

Aan
de Redactie van „De Indische Gids".

Mijne Heeren,

Naar aanleiding van de bespreking der brochure-Maas in *De Ind. Gids* van Juli 1925, voor de toezending waarvan ik U beleefd dank zeg, neem ik de vrijheid U erop te wijzen, dat de *uitgave* dier brochure niet alléén door *ons* Comité is geschied, doch door het Comité, dat voor in de brochure staat vermeld. Met het opnemen eener rectificatie in Uw tijdschrift zult gij den secretaris van laatstgenoemd Comité, den heer F. J. W. Drion, en mij zeer verplichten.

U bij voorbaat mijn beleefden dank betuigend, teeken ik inmiddels

Hoogachtend,

(*get.*) ERINGAARD.
Algemeen Secretaris.

Het Jaarverslag van den Ned.-Indischen Topografischen Dienst over 1924.

Met zeer veel genoegen wordt bovengenoemd verslag hier ter plaatse aangekondigd, niet het minst omdat verschillende reeds jaren lang in dit tijdschrift wenschelijk geoordeelde maatregelen tot een begin van uitvoering beginnen te geraken. We noemen slechts de gesloten formatie voor de officieren, het instellen van topografische kringen met vaste standplaatsen, het uitvoeren van nauwkeurigheids-waterpassingen en het wakker schudden van de Permanente Commissie voor de centralisatie van opnemings- en kaarteeringswerk-

zaamheden. Het gezond verstand en de noodzakelijkheid hebben het ten slotte moeten winnen van lijdelijk verzet en gekrenkte ijdelheid. Het stemt ook tot verheugenis, dat door nieuwe verhoudingen binnen niet al te langen tijd het *topografisch moment* weer in eere zal worden hersteld, dat aan het samenstellen van topografische detailbladen door onbevoegde topometers een einde is gemaakt en voorts de proef met de individueele uitmeting is gestaakt. Met de conclusie, dat het resultaat der proef thans een alleszins voldoend inzicht geeft, hoe het registratievraagstuk eventueel zal zijn op te lossen en tevens gelegenheid biedt om vast te stellen hoe — zonder verder te gaan dan de beschikbare middelen veroorloven — op den duur een afdoende verzekering van het Inlandsch grondbezit in de daarvoor geëigende gebiedsdeelen mogelijk zal zijn, kunnen we het echter niet eens zijn. Het inzetten der proef en de polemiek, die daarvan het gevolg was, hebben o.i. doen leeren, hoe de zaak niet aangepakt moet worden om een millioenenverspilling te voorkomen en de Inlandsche bevolking te behoeden voor rechtsonzekerheid. Goed en duurzaam of..... niet, hiermede gaf een volkomen deskundige, nl. de ingenieur verificateur van het kadaster I. Boer Hz. in *De Indische Loods* van 27 Maart—2 April j.l. het in te nemen standpunt kort, duidelijk, beslist en volledig aan.

De aanvulling met jonge officieren bleef zorgelijk; het is te betreuren, dat bijna 15 jaren moesten verloopen eer de wensch uit den boezem van het korps om zonder dat zulks den Lande meer zou kosten, ja integendeel, de positie der officieren te verzekeren, werd omgezet in een daad. De groote zorgeloosheid van vroeger en het hardnekkig, ja haast moedwillig ontkennen van een noodtoestand, plaatsen thans de leiding voor groote moeielijkheden en het vroeger negeeren van idealistische factoren is oorzaak, dat de aanvulling thans een geldkwestie wordt. Zij die onophoudelijk waarschuwden voor de dingen, die onvermijdelijk moesten komen en van hun goed inzicht de dupe werden, kunnen zich thans troosten met de voldoening, dat zij gelijk hadden.

Door de triangulatiebrigade werden driehoeksmetingen verricht in Djambi en op Selébès, benevens astronomische plaatsbepalingen in Siak, Indragiri en Z.O. Bornéo in welwillende samenwerking met de Bosscha-sterrenwacht te Lembang. Voorts werden tot aanvulling van het driehoeksnet detailtriangulaties uitgevoerd door de opnemings- en herzieningsbrigades in de Préanger, Batavia, Jokja, Z.W. Selébès en ter Sumatra's Westkust. Hoofd- en detailwaterpassingen hadden plaats in de Minahassa en in Zuid-Selébès. Een hoofdwaterpassing voor Java werd in studie en voorbereiding genomen. De onderhanden topografische arbeid op Sumatra (Bengkoeloe, Palèmbang, Kerintji, Sumatra's Oostkust en Atjèh), op Selébès en in de Molukken (Ambon

en Halmahéra), in Z.O. Borneo en op de kleine Soenda-eilanden (Bali, Lombok en Soembawa) werd geregeld voortgezet, c.q. met gebruikmaking van de uitkomsten der landrente- en agrarische metingen. Gedurende 1924 werden van die gebieden totaal in kaart gebracht 21444 K.M.^{2} (vluchtige opnemingen inbegrepen). De topografische herziening van Java werd vervolgd; op de schalen 1 : 25000 en 1 : 50000 werd de arbeid van topometers medegerekend, 12238 K.M.^{2} opgeleverd.

Het verslag van de verrichtingen van de aan het hoofdkantoor verbonden afdeelingen doet groote bedrijvigheid zien. Aan het hoofdkantoor is tegenwoordig een centraal kantoor voor schrijfbehoeften verbonden, bruto winst ruim 12 %.

Het hoofdstuk ,,Bijdragen van gemengden aard'' opent met een artikel van den oud-kolonel H. D. H. Bosboom, eertijds chef van den Topografischen Dienst (1894—1897), over de verdiensten van den thans 85-jarigen luitenant-generaal F. de Bas voor den Topografischen Dienst in Nederlandsch-Indië. Na hetgeen nog niet lang geleden werd opgemerkt in dit tijdschrift (Juni-nummer 1923, bladz. 506), doet het zeer weldadig aan, om te lezen, ,,dat het zeker past, aan den luitenant-generaal De Bas, die nog steeds, zij het dan in anderen werkkring, zich met wetenschappelijke studiën bezig houdt, opnieuw, en nu ter plaatse, waar zulks veler (zouden we niet zeggen: *aller* v. R.) waardeering moet vinden, een woord van herinnering en erkentelijkheid te wijden.'' De generaal De Bas maakte zich o.a. verdienstelijk door zijn studie over de Residentiekaarten van Java (nog steeds een kostbare bron) en niet minder door het voorkomen van de in 1882 in een onberaden bezuinigingswoede genomen maatregelen, om af te zien van de reeds voorgenomen en reeds voorbereide triangulatie van Sumatra.

De heeren R. C. Gaade, F. Hagen, K. Gsöllpointner en L. H. C. Horsting geven langere of kortere geïllustreerde mededeelingen over vulkanen in de verschillende deelen van den Archipel, H. O. M. Bensemann en A. Tissot van Patot hebben het over grotten. J. Th. Horstink publiceert enkele aanteekeningen omtrent agrarische toestanden op Lombok, J. H. W. Kramer vertelt het een en ander over de Minangkabausche adat en Minangkabausche hoofden. Dr. S. van Valkenburg beschrijft het district Djampang-Koelon. Hij maakt daarbij o.m. gebruik van de in het jongste Aprilnummer van dit tijdschrift besproken ,,Uitkomsten van de Mijnbouwkundig-geologische onderzoekingen in de Djampangs''. Verder worden o.m. de Europeesche en Inlandsche cultures behandeld; die zullen zich meer en meer ontwikkelen, waardoor ook de besproken landstreek weldra zal ophouden een vergeten uithoekje van Java te zijn. De Gentenghaven, die tot stand kwam dank zij het streven van de

Société Franco-Néerlandaise en het daaruit voortvloeiend rapport van den ingenieur Baggelaar, zal ongetwijfeld daartoe bijdragen.

In een tweede bijdrage heeft Dr. v. V. het over de bergstorting, die op den 16en Juni 1924 plaats had in een zijdal van de Tjilaki ten zuiden van de hoogvlakte van Pengalengan, waarbij de kampoeng Tjigombong geheel verdween en ongeveer 150 personen het leven lieten. Schr. gaat de oorzaken na en komt tot de conclusie, dat men hier te doen heeft met een aardstrooming (Murgang), gevolgd door afknapping en afglijding van de bovenlaag, een verschijnsel, dat volgens den geomorfologischen deskundige weinig voorkomt.

De heer A. Gertis geeft in zijn sympathiek artikel ,,Enkele aanteekeningen omtrent Noesa Penide'' een vrijwel afgeronde beschrijving van het ten zuiden van Bali gelegen dorre eiland, tevens verbanningsoord. Vooral hetgeen Schr. mededeelt over de zoo moeizame watervoorziening is interessant.

Ir. J. H. G. Schepers, de bekwame geodeet, behandelt de maatregelen, die genomen zullen moeten worden in verband met het invoeren van een algemeenen bladwijzer voor Nederlandsch-Indië. De bezwaren, welke vroeger eventueel hebben bestaan tegen een algemeenen bladwijzer met één nulmeridiaan voor den geheelen archipel, zijn, nu het mogelijk is met weinig moeite nauwkeurige lengteverschillen te bepalen met behulp van draadlooze tijdseinen, grootendeels vervallen.

Het slotartikel, getiteld ,,Economische bedrijfsleiding'' en bewerkt naar de geschriften van autoriteiten op dat gebied, bijv. de hoogleeraren Veraart en Bordewijk, bevat vele goede wenken. Het draagt echter geen specifiek topografisch of geografisch karakter en kan dienen voor elk bedrijf.

De vele kaarten en reproducties van foto's en schetsen, die het verslag sieren, mogen gezien worden, de typografische uitvoering is goed verzorgd. Zoowel de topografen in het terrein als de technici verbonden aan de Topografische Inrichting leggen eer in met hun arbeid.

v. R.

De Kinacultuur, door Dr. A. Groothoff. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon. Prijs *f* 2.25, geb. *f* 3.— Derde druk.

Werd in de Maart-aflevering een leerzaam geschrift over de koffiecultuur aangekondigd, thans vestigen we met genoegen de aandacht op het handboekje over de kinacultuur, behoorende tot de serie ,,Koloniale landbouw onder redactie van Dr. J. Dekker. De schrijver is oud Adjunct-Directeur der Gouvernements Kina-onderneming in Nederlandsch-Indië, dus nourri dans le serail.

„Sine china ejusque praeparatis chemicus nec nollem, nec possem esse medicus": zonder kina en zijn chemische preparaten zou ik medicus willen, noch medicus kunnen zijn. Deze woorden van den Oostenrijksche geleerde Dr. Pleischl zijn voldoende om hare groote beteekenis als geneesmiddel aan te duiden; de beteekenis van kina als cultuur- en handelsproduct blijkt genoegzaam uit het feit, dat Nederlandsch-Indië tegenwoordig ruim negen millioen kilogrammen kinabast produceert, die alle te Amsterdam of Java verkocht worden.

Onder kina wordt verstaan de gedroogde stam-, tak- en wortelbast van boomen behoorende tot het geslacht Cinchona. Tot nu toe heeft men niet met zekerheid kunnen vaststellen aan wien de eer toekomt, het eerst op de geneeskrachtige eigenschappen van de kina attent gemaakt te hebben. In Nederland met zijn uitgebreide koloniën, waar de bevolking dikwijls door malaria-epidemieën geplaagd wordt, was men in het begin der 19e eeuw begonnen eenige aandacht te schenken aan het invoeren van kina. Hasskarl bracht de eerste levende kinaplanten over van Amerika naar Azië, verder zijn namen als die van Junghuhn, van Gorkom, de Vrij, Moens, Romunde en van Leersum verbonden aan de kina-cultuur.

Dr. Groothoff beschrijft den kinaboom en de basten, heeft het over de keuze der gronden en het kweeken van het plantmateriaal, de ziekte en plagen, de fabrikage enz., om tenslotte het een en ander te vertellen over kina en kinine als geneesmiddel, de handel in kina en kinine en de productie en het verbruik. De goed geschreven tekst en de vele illustraties maken het boekje tot een handig geschrift, waardoor ook de niet vakman zich op de hoogte kan stellen van de beteekenis van een belangrijk landbouwproduct van Nederlandsch-Indië en de wijze, waarop dit gewonnen wordt.

v. R.

Indische spoorwegpolitiek. Deel VIII, tekst met bijlagen, door S. A. Reitsma. Prijs te zamen *f* 12.—

De schrijver van dit goed gedocumenteerde werk legt den aankondiger de moeielijke taak op om in enkele regelen een resumé te geven van een omvangrijke arbeid, een arbeid zoo omvangrijk, dat we ons moeten bepalen tot de hoofdpunten, die behandeld zijn. Achtereenvolgens wordt aandacht gevraagd voor de spoor- en tramlijnen om Djokja, de stadstramlijnen te Batavia, de lijn Bandjar—Parigi—Tjidjoelang, de ijzeren wegen op de Bandoengsche hoogvlakte, de plannen voor een stadsnet te Bandoeng en de verbetering der spoorwegtoestanden aldaar, terwijl ten slotte de reeds in deel I

besproken lijn langs Java's Noordkust nogmaals wordt behandeld. In de bijlagen zijn verschillende missives, kamerstukken, concessievoorwaarden opgenomen, zoodat de geschiedenis van elke lijn afzonderlijk gemakkelijk en volledig is na te gaan. Door bovendien ook een inhoudsopgave te geven van de deelen I t/m VII en de daarbij behoorende bijlagen, wordt de oriënteering zeer gemakkelijk gemaakt. Bij deel VIII behooren vier kaarten terwijl ook de portretten zijn opgenomen van voormannen op spoorweggebied of van autoriteiten, die op den aanleg van spoorwegen invloed hadden.

De lezing van het hier aangekondigde werk zal doen zien, dat de oudere geschiedenis meer gedocumenteerd is behandeld dan de nieuwere. Bij de bewerking der onderdeelen is er echter naar gestreefd om op te nemen wat publiek eigendom is geworden en om door verwijzing naar de gevoerde onderhandelingen, een naslaan van details door de komende spoorwegmannen mogelijk te maken.

v. R.

Oostkust van Sumatra-Instituut. Kroniek 1924, samengesteld door M. J. Lusink, archivaris van het O. K. v. S. I. Druk H. Uden Masman, Den Haag.

Het portret van wijlen Maämoen al Rasjid Perkasa Alam Sjah, Sultan van Deli versiert deze uitgave.

Het voorbericht van den samensteller heeft een slotzin, die ethiek en cultuurpolitiek treffend weet te paren: ,,moge de bloei der cultures ook bijdragen tot meerdere ontwikkeling van de Delische bevolking voorzoover zij daaraan behoefte heeft en dit haar geluk kan verhoogen."

De kroniek bevat uit den aard der zaak veel oud nieuws, ook geeft zij vele mededeelingen, wier beteekenis niet verder reikt dan het plaatselijk belang, het hier volgende wil een sprokkeling zijn van gedeelten die bijzondere aandacht verdienen.

Wat de z.g. Vreemde Oosterlingen betreft, is hun hoofd, Mohamed Ali, in Maart ontslagen moeten worden, en waar over de vertegenwoordiging der verschillende klassen van Oosterlingen steeds zooveel te doen is geweest, heeft men die gelegenheid aangegrepen om in de plaats van genoemd hoofd twee andere voor te stellen, waardoor niet aller belangen in één hand vereenigd zouden zijn. Mitsdien werd voorgesteld de benoeming van een Luitenant der Klingaleezen en Chetties en een Luitenant der Bengaleezen en Bombayers, waarop tot de eerste functie benoemd werd Gulan Mahamad Japi Sahib Bin Bahadur en tot de laatste Banjitsingh.

De bemoeiingen van den Gemeenteraad van Medan getuigden over het algemeen van een groote belangstelling van de leden in de gemeentezaken en hun activiteit zou meer tot stand hebben gebracht indien de toestand der *geldmiddelen*, die niet bepaald gunstig was te noemen, zulks zou hebben veroorloofd.

Enkele op zich zelf onbeduidende zaken, die in den Raad ter sprake kwamen, werden van belang doordat zij betrekking hadden op *principieele* vraagstukken in verband met de decentralisatie. Zoo b.v. de onverkwikkelijke schermutseling tuschen den Burgemeester en het Hoofd van Plaatselijk Bestuur ter zake van het voor het verkeer afsluiten van een openbaren weg op last van laatstgenoemden ambtenaar, waartegen de burgemeester zich verzette, en waarbij opnieuw het licht werd geworpen op de onhoudbaarheid van den eigenaardigen toestand, dat een burgemeester over de *politie* in zijn ressort niets heeft te bevelen.

In 1919 werden door de Gemeente in het Polonia-kwartier gronden afgestaan voor beplanting met niet-overjarige gewassen ter bestrijding van den voedselnood, waarvan een druk gebruik werd gemaakt. Begin 1924 zijn al deze ,,ladangs'' ontruimd moeten worden, hetgeen bij de opgezetenen, hoewel dezen geenerlei permanent recht hadden verkregen, nogal kwaad bloed zette en tot protesten en manifestaties aanleiding gaf. Daarop had een nieuwe indeeling plaats in 200 perceelen van ⅓ H.A., waarvoor de gebruikers 50 cts. per maand per perceel betalen, gevolgd door een hernieuwde toewijzing.

Over de zaak van groot belang voor N.-I., de bestuurshervorming, welke beoogt een meer practischen gang van zaken te scheppen door een gewijzigde indeeling der bestuursgebieden en instelling van autonome bestuurslichamen, is voor Sumatra's Oostkust niets van dadelijke practische beteekenis bij te brengen.

Waar een invoering der hervorming op Java blijkbaar reeds zooveel moeilijkheden doet verwachten, dat daar allereerst de proef genomen wordt met een gedeelte van dat eiland, n.l. West-Java, zal een reorganisatie op Sumatra wel niet zoo spoedig voor de deur staan en zou men volgens de berichten daar ook willen beginnen met een Gouvernement Zuid-Sumatra, zoodat de Oostkust voorloopig niet aan de beurt komt. Dit zou ook strooken met een mededeeling van Dr. Buffart in den Cultuurraad, dat hij op Java vernomen had, dat de Regeering er niet aan dacht, den Cultuurraad op te heffen.

Voorloopig zal dus nog alles bij het oude blijven.

De Gewapende Politie, die reeds eenige jaren met succes werkzaam was in het belang van orde en veiligheid op de ondernemingen, zou met ingang van 1 Juli 1925 vervangen worden door de z.g. Veldpolitie, zooals die op Java reeds een viertal jaren bestaat.

Hoe de samensteller denkt over de poenale sanctie, legt hij bloot in deze woorden:

Zooals te verwachten was, is het vraagstuk der poenale sanctie — voor weldenkende practici geen vraagstuk, doch voor buitenstaande ethici een gaarne bereden stokpaardje in het circus der parlementaire discussies — in 1924 weer eens op den voorgrond gebracht en in de zittingen der Tweede Kamer van 11 Juni e.v. besproken, enz.

Aanslagen op Assistenten. Hieronder volgen enkele cijfers:

1913	41	aanslagen,	inclusief	1 moord.
1919	13	,,	,,	2 moorden.
1922	26	,,	,,	1 moord.
1923	31	,,	,,	2 moorden.
1924	19	,,	,,	1 moord.

Hieruit blijkt, dat de aanslagen in het jaar 1924 weliswaar veel minder waren dan in de beide voorafgaande jaren, maar toch nog hoog genoeg. Waar het vaak moeilijk valt de diepere oorzaak (niet de directe aanleiding), die tot een aanslag leidt, op te sporen, zal het ondoenlijk zijn, daartegen maatregelen te nemen, doch wel wordt aangenomen, dat een rechtvaardige behandeling van den koelie en een nalaten door den assistent van het uitdeelen van klappen een gunstigen invloed heeft.

Immigratie. Groote ontstemming is verwekt geworden door de op bevel van hooger hand verscherpte toepassing der bestaande immigratievoorschriften, welke een toelatingskaart vereischen voor elken immigrant van *f* 50, welk bedrag met 1 Juli tot *f* 100 werd verhoogd.

Het gevolg is dan ook niet uitgebleven en honderden (sommige berichten spreken van ,,duizenden'') werden uitgezet, daar zij het groote bedrag niet konden betalen. Waar de vooruitgang van het gewest een vlotte immigratie (b.v. uit China) noodig maakt, is het bevreemdend, dat deze door bovenbedoelde bezwarende heffing wordt tegengewerkt. Een mildere toepassing of wijziging der toelatingsbepalingen lijkt dan ook alleszins gewenscht.

Onderstaand staatje geeft een overzicht van het aantal contractanten, werkzaam ter Oostkust:

	Einde 1922.	Einde 1923.	Einde 1924.
Chineezen	± 27.000	29.000	28.000
Javanen	151.000	143.000	145.000
Diversen	2.000	2.000	2.000
	± 180.000	174.000	175.000

Cultures. Het jaar 1924 is voor de cultures zonder uitzondering zeer gunstig geweest als gevolg van de met goed gevolg doorgezette bezuiniging en de goede prijzen, voor de producten behaald, een actieve en een passieve oorzaak derhalve, die tot haar bloei hebben bijgedragen. Die bezuinigingen hebben weliswaar minder geld onder de

bevolking gebracht en daardoor den handel afbreuk gedaan, doch daar staat tegenover, dat de meer economische werkwijzen op de ondernemingen respectief de lagere kostprijzen der producten den ondernemingsgeest hebben wakker gehouden, waaraan dan ook wel voor een goed deel de opening van nieuwe plantages zal zijn te danken. En evenzoo zullen de hoogere voor de producten behaalde prijzen daartoe hebben medegewerkt, zoodat de bloei der cultures — zij het voor een deel — aan het geheele gewest ten goede is gekomen.

De thans uitvoerbaar gebleken bezuinigingen wijzen er op, hoe weinig economisch in vorige jaren gewerkt is geworden, een verschijnsel, dat zich echter over de geheele wereld in vele takken van bedrijf en vooral ook in het beheer van rijks- en gemeente-financiën heeft voorgedaan tot schade van de gemeenschap, die nu nog onder zware lasten gebukt gaat.

Intusschen is bedoelde verbetering reeds van gunstigen invloed geweest op den wereldhandel en het wereldverkeer met als gevolg een grootere vraag naar onze koloniale producten, die tot zeer winstgevende cijfers gerealiseerd kon worden.

Opmerking verdient, hoe zich in de laatste jaren de afzetgebieden van verschillende producten hebben gewijzigd, hetgeen zijn oorzaak vindt in de oorlogsjaren, toen wegens de verkeersbelemmeringen men gedwongen was, nieuwe verbindingswegen en andere débouchés te zoeken. Vooral speelt hierbij Amerika een groote rol, dat belangrijke hoeveelheden rubber, die vroeger te Londen en Amsterdam werden gekocht, tot zich trok, waarbij het voor de Nederlandsche cultuurmaatschappijen ten tijde van den angst voor het deprecieeren van den gulden zeer welkom was, een dollarcredit te New-York aan te kweeken. Maar ook na het herstel van het internationaal verkeer bleef Amerika een groot afnemer van onze producten en zijn invoer bleef toenemen.

Ook Australië is van belang geworden voor den afzet van onze producten, al beantwoordt de uitvoer nog niet geheel aan de verwachtingen, althans voor zoover de uitvoercijfers der douane aanwijzen: hierbij is toch in aanmerking te nemen, dat volgens de statistieken een groote uitvoer van producten plaats vindt naar Singapore, zonder dat men weet of daarvan niet een deel naar Australië gaat.

Het is voor de planters toe te juichen, dat dezen door uitbreiding van hun afzetgebied hoogere prijzen kunnen bedingen dan bij een ter markt brengen in Nederland, doch voor den handel in en het verkeer met het Moederland is het een groot nadeel, doch de handel laat zich nu eenmaal niet dwingen (tenzij door kunstmiddelen, die echter niet zijn aan te bevelen) en de bloei der cultures komt ten slotte indirect toch ook aan het Moederland ten goede.

Wat de cultures betreft meenen wij hier met deze algemeene op-

merkingen te kunnen volstaan, al geeft de kroniek interessante cijfers over elk der cultures afzonderlijk (krijgt in deze het Deli-proefstation wel de eere, die het verdient?). Voor de palmolie maken wij even een uitzondering, in verband met hetgeen ten aanzien daarvan voorkomt in de vorige aflevering van *D. I. G.*, blz. 668. De kroniek zet haar verslag daaromtrent met deze zinsnede in:

De cultuur van den oliepalm (elaeis guineënsis) neemt ter Oostkust gestadig in beteekenis toe en het is te verwachten, dat in de toekomst het Indische product de olieindustrie in het land van oorsprong (Midden-Afrika) zal overvleugelen, evenals dit met de plantagerubber versus het paraproduct het geval is geweest. Op dat gevaar werd gewezen door Sir Hugh Clifford, gouverneur van Nigeria, die den ondergang der Afrikaansche oliewinning voorspelde. Zooveel is wel zeker, dat met de moderne machinale hulpmiddelen in Indië een 90 % olie wordt verkregen tegen in het land van oorsprong op de primitieve wijze slechts 35 à 40 %, waardoor de Indische bereiding een grooten voorsprong heeft op de Afrikaansche.

Het hoofdstuk ,,Handel'' brengt eerst hulde aan de werkzaamheid van de ,,Handelsvereeniging'' te Medan. Omtrent de *handelsbeweging* worden cijfers van uitvoer en invoer gegeven, die voor bijna alle artikelen duidelijk op een verbetering van het handelsverkeer vergeleken bij 1923 wijzen.

Het hoofd ,,Verkeer'' brengt een in de nationale kleuren omlijnde hulde aan de drie Nederlandsche vliegeniers, die op 21 November te Medan hun eerste landingsplaats in N.-I. hadden.

Minder verheven klinkt deze aanteekening over ,,Belastinginning'':

Deze schijnt nog steeds stroef te werken, hetgeen o.a. aan den dag trad bij een actie te Medan tegen huisbedienden, waarvan velen gedurende een of meer jaren geen belasting hadden betaald en die nu plotseling werden aangemaand dit te doen, hetgeen tot ernstige ontstemming leidde vooral ook bij vele werkgevers, die tot behoud van hun personeel de belastingpenningen wel moesten voorschieten. Er blijkt hieruit, dat de belastingadministratie nog altijd niet in orde is, terwijl de wijze van optreden der ambtenaren, die zich niet ontzagen van ongeoorloofde dreigementen gebruik te maken, veel ergernis wekte.

Uit de diverse behandelde aangelegenheden verdienen nog een paar opmerkzaamheid.

Biedt het eigenlijke Deli, dat om zoo te zeggen volgeplant is, weinig gelegenheid om de vleugels verder uit te slaan, dit is wel het

geval met de buitenstreken, waaronder een eerste plaats bekleedt het gebied bezuiden de Bila-rivier (Boven-Bila en Kota Pinang), alwaar de cultuur van rubber en oliepalmen flink wordt uitgebreid en de vezelcultuur door de Kota Pinang Cultuur Maatschappij is geïntroduceerd.

Zondert men deze Maatschappij uit, dan trekt het de aandacht, dat de meeste nieuwe exploitaties geschieden voor rekening van buitenlandsche maatschappijen, o.a. de Société Financière des Caoutchoucs, de Société Internationale de Plantations et de Finance, de Sumatra Caoutchouc maatschappij, Harrisons & Crosfield Ltd. en de Dansk Ostindisk Plantage Selskab. Intusschen is het een bemoedigend verschijnsel, dat de nieuwe openleggingen, voorzoover is na te gaan, geen speculatief karakter hebben, doch op rustige economische basis worden voorbereid en uitgevoerd.

Malaise. De oorlogsnaweeën manifesteerden zich duidelijk in de werkeloosheid, die overal, en dus ook in Deli, heerschte, zoowel onder Europeanen als onder Chineezen en andere Oosterlingen. Voor de eerste deed de Europeesche Arbeidsbeurs goed werk.

Dat de nood onder bovenbedoelde Europeanen groot was, blijkt wel daaruit, dat het kantoor van Arbeid te Batavia daaromtrent inlichtingen verzocht. Veel goeds werd verricht door het jarenlang bestaande Hulpfonds ter Oostkust van Sumatra, dat in de normale jaren gelukkig weinig behoefde te doen, doch door de malaise tot nieuw leven geprikkeld werd. Het is toen weer actief geworden en werd daarbij flink gesteund door de Oostkustenaren met vrijwillige contributies en deelneming in een door het fonds gehouden groote verloting.

Er zijn stemmen opgegaan tegen het uit Holland laten uitkomen van nieuwe assistenten, terwijl er zoovele werkeloos in Deli rondliepen, doch daartegen werd aangevoerd, dat onder hen vele slechte werkers waren uit den tijd, toen men menschen noodig had en om zoo te zeggen alles accepteerde.

Wat de *leprabestrijding* betreft, is van bijzonder belang de behandeling met het anti-lepra-middel van Dr. Hamzah te Pematang Siantar, waarmede deze geneesheer reeds zeer gunstige resultaten bereikte. Het middel heeft de ernstige aandacht van verschillende medici ter Oostkust. Het is nog te korten tijd in toepassing, om afdoende resultaten vast te stellen, doch het schijnt wel zeker te zijn, dat de behandeling een flinke stap is op den goeden weg.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

WAT STAAT GESCHIEDKUNDIG VAST OVER DE OUDE MISSIE IN ZUID-SELÉBÈS OF HET LAND VAN MAKASSAR?

In *Studiën* (Juni 1925) werkt Pater C. Wessels, van het Canisius-college te Nijmegen, deze vraag uit. De publicaties, welke zich uitlaten over de Katholieke N. I. missiën, stellen het veelal voor alsof tijdens de Portugeesche periode in Zuid-Selebes, met name in Makassar, een groot aantal Christenen heeft gestaan onder leiding van R. K. priesters of missionarissen. ,,Wie meenen mocht uit deze woorden te kunnen besluiten tot het bestaan van een geregelde, bloeiende missie, zou zich heel erg vergissen.'' Schr. maakt dit duidelijk door uit de door hem bijeen gebrachte gegevens, een vrij volledig overzicht op te bouwen van de geschiedenis der katholieke missie, van den eersten stap in 1525 tot het vertrek van den laatsten missionaris, broeder Antonio de Torres uit Makassar, waarmede in 1669 de eerste periode der missie in Zuid-Selebes afsluit.

Men zou in deze periode weer drie tijdperken kunnen onderscheiden. In het eerste wijzen kleine pogingen van priesters en zeevaarders op een bijzonder gunstige stemming bij verschillende Selebessche vorsten en invloedrijke personen ten opzichte van het Christendom. Zoo in Soepa, Sidenreng, Makassar. Ja, vorsten en anderen worden katholiek gedoopt. Maar aan het verzoek dier Christenen en aan den aandrang van Portugeesche zijde om herders voor die gemeenten te zenden, wordt of niet-, of in onvoldoende mate gevolg gegeven.

Hetgeen bereikt en niet bereikt is geworden, is te lezen in het naschrift van een brief van P. Balthasar Diaz S. J. van 3 December 1559, uit Malakka:

,,Nadat ik het bovenstaande geschreven had, heb ik verdere berichten over Maquaçar ontvangen. Ik weet nu absoluut zeker, dat het Mohammedanisme er nog niet is doorgedrongen. De reden is, dat zij varkensvleesch eten, ander vleesch eten zij niet. Er leven nog eenige vorsten, die eertijds Christen zijn geworden. Ik heb nu bij den bevelhebber van Malakka bewerkt, dat hij aan deze een brief zal sturen door bemiddeling van een schip, dat daar vroeger geweest is. Het zal voor de missie het gunstigste land worden, dat er in deze streken is.''

Er zat zeer veel in dit P. S. Maar het heeft niets uitgewerkt. ,,Men blijft hopen dit zooveel belovende land nog te kunnen helpen, dat is alles'', schrijft Wessels als besluit tot den toestand, die voorafging aan de propaganda voor den Islam, waarmede een nieuwe factor in 't geding kwam.

,,Eerst in het begin der 17e eeuw kreeg de nieuwe godsdienst de overhand, hetgeen voornamelijk te danken was aan den onvermoeiden ijver der Sumatraansche Maleiers, die reeds vanaf 1512 zich in Makassar hadden gevestigd. Toen ook, in 1603, werd Sultan Allah Oedin Mohammedaan, wat niet belette dat hij uit landsbelang met de Portugeesche kooplieden bevriend bleef en hen ongehinderd in zijn staten liet handeldrijven.''

Deze door Schr. vermelde inwerking van Sumatraansche Maleiers op Makassar lag niet voor de hand, daar invloed van dichterbij mogelijk ware geweest. In dit verband is 't zeker merkwaardig hier een zin aan te halen, die wij zoo pas vonden in een Celebessche correspondentie d.d. 23 Mei 1925 in het *Bat. Nbl.*, luidend: ,,Het is wel typisch, dat zoowel de propaganda voor den Islam als die voor het communisme te Makassar van Padangers uitgaat.'' Volgens dien correspondent is daar thans noch voor de eene, noch voor de andere op veel succes te rekenen.

Intusschen herinnert het artikel van den heer Wessels eraan, dat Z.-Selebes een tijd gekend heeft, dat het wel ontvankelijk was voor de koran-prediking, terwijl de katholieke missie er stil lag.

Na 1564 wordt tot ver in de 17e eeuw in de verslagen der Jezuïtenmissionarissen niet meer over Zuid-Selebes, noch over Makassar gesproken, terwijl de Molukken, Ambon Malakka, Timor daarin wel vermeld worden. ,,Het nijpende tekort aan geschikte werkkrachten was ongetwijfeld de reden, dat de zooveel belovende kerstening van het Makkassaarsche land niet is doorgegaan'', schrijft Wessels ter verklaring van de werkeloosheid in dit tijdsbestek.

Eerst na 1641 kan in het Makkassaarsche weer van een Christenheid gesproken worden. Maar het daarmede intredend tijdperk is niet dat van bekeering van inboorlingen, de kans hierop bleek verloren door den vooruitgang dien het Mohamedanisme had gemaakt. Het wordt nu de geschiedenis der Portugeesche katholieke blanken en kleurlingen, die eerst nog vreedzaam onder Hollanders, Engelschen, Denen en Spanjaarden leefden, maar wier positie later onhoudbaar werd, in den fellen strijd, welke ook tot hier doorwerkte.

Art. 12 van het vredesverdrag van 19 Augustus 1660 tusschen Hollanders en Portugeezen te Batavia gesloten, luidde: ,,De vorst van Makassar zal den Portugeezen met hun aanhang voor altijd het verblijf in zijn gebied ontzeggen en hun nooit meer eenige vergunning tot handel of domicilie verleenen.'' Deze bepaling beteekende indi-

rect ook den ondergang der missie. Nadat de oorlog nogmaals hervat en in November 1666 met het bekende z.g.n. Bongaaisch Verdrag besloten was, en daarna toch nog weer een opstand uitgebroken was, was voor de weinige overgebleven katholieken het einde gekomen. „Macassar werd opnieuw door de Hollanders verwoest in April 1668 en ons huis vernield. Broeder Antonio de Torres ontsnapte met levensgevaar naar Larantoeka (Portugeesch Flores), waar P. Antonio Francisco nog woonde." [1])

„Dit is de laatste aanteekening uit de naamlijst der missionarissen van 1669 en hiermede sluit de geschiedenis der Missie in Zuid-Selébès haar eerste periode af." Zoo eindigt deze studie van den naarstigen, bekwamen onderzoeker.

DE ONTBREKENDE SCHAKEL.

De Royal Society te Londen zal de Indische regeering erkentelijk moeten zijn haar de kosten te hebben bespaard van de voorgenomen uitzending eener expeditie om in Zuid-Sumatra den orang pendek te gaan opsporen (zie *D. I. G.* 1925 I blz. 191). Na veel wikken, wegen en uitstellen heeft het Indische gouvernement zelf een expeditie uitgezonden, onder leiding van den kapitein der infanterie W. A. Bor (één dergenen, die vast in het bestaan van den orang pendek gelooven), die goed geassisteerd was en op steun van bestuur en bevolking rekenen kon.

Nadat nu en dan interessante berichten, van ondergeschikt belang echter, waren ontvangen over avontuurlijke voorvallen, meldde Aneta den 25en Juni den terugkeer van Poeloe Rimau te Palembang zonder resultaat. Of hiermede het sprookje uit de wereld zal zijn?

Ongeveer tezelfder tijd, waarop 't bericht van 't vergeefsche der klopjacht op den mensch-aap ons bereikte, bracht de mail de bladen, waarin een uitvoerig bericht over de aankomst te Weltevreden van Dr. Ales Hrdlicka, bekend antropoloog van het U. S. National Museum te Washington. Als men leest met hoeveel geestdrift deze geleerde spreekt over de beteekenis van de bekende vondsten door professor Dr. E. Dubois in de buurt van Trinil in Java gedaan, dan kan men iets mee gevoelen voor het geloof, dat zich immers zoo gemakkelijk schikt naar de hoop, in de oerwouden van Indië ergens ook nog levende exemplaren te kunnen vinden van de missing link tusschen dier en mensch.

---

[1]) P. Antonio Françisco had kort te voren Makassar, waar hij vijf jaar gewerkt had, moeten verlaten, en had toen broeder Antonio de Torres daar achtergelaten om de missie-goederen te beheeren en de jongensschool voort te zetten.

Van het Aneta-interview door Dr. Hrdlicka verleend geven wij hier enkele punten weer:

„Het doel van mijn reis naar Java, heelemaal vanuit Washington, is persoonlijk een bezoek te brengen aan de plaatsen, welke de wetenschappelijke wereld de beroemdste en kostbaarste overblijfselen hebben gegeven van de menschelijke afkomst en evolutie, namelijk de overblijfselen van den Pithecan-thropus (aapmensch). Zooals U weet, bestaan die overblijfselen uit een schedel, drie tanden en een dijbeen van vermoedelijk een exemplaar en verder nog een gedeelte van den onderkaak van een ander exemplaar.

De eerste verzameling werd gevonden door Dr. Eugène Dubois, toentertijd arts in dienst van het Ned.-Indische Gouvernement, in 1891 en 1892, in den loop van opgravingen in Java-gronden in de buurt van Trinil, langs de Bengawan-rivier. De onderkaak werd nabij dezelfde rivier gevonden, doch iets verder en eenigen tijd later".

Dr. Hrdlicka volgt Dr. Dubois dan naar Europa, en gaat aldus voort:

„Niet lang nadat Dr. Dubois een meesterlijke beschrijving van zijn vondst had gegeven, werden bronzen modellen vervaardigd van den schedel en enkele exemplaren daarvan werden verdeeld onder de meest vooraanstaande wetenschappelijke inrichtingen. De geheele wetenschappelijke wereld besprak de ontdekking, en hechtte er eenstemmig de grootste waarde aan. De juiste interpretatie verschilde nogal, doch de belangstelling in de vondsten werd er zeker niet geringer door. Enkelen zagen in de overblijfselen een soort van onbekenden reuzen-gibbon, anderen een zeer primitieve menschensoort. Voor de meesten echter waren het — en zijn het nog — de overblijfselen van een overgangsvorm tusschen aap en mensch, een van de — zoo niet de — missing-links, een voorlooper der menschheid."

Dan vertelt de Amerikaansche geleerde van een bezoek aan Haarlem, waar Professor Dubois hem de fossielen liet zien, en vernemen wij verder:

„De groote les, welke uit dit alles getrokken kan worden door het volk van Java, en ongetwijfeld ook dat van Sumatra, is de zekerheid, dat hun eilanden eens bevolkt zijn geweest met wezens, die nog slechts een of twee stappen te doen hadden, om tot het menschelijk wezen over te gaan. Deze wezens waren meer ontwikkeld, dan eenig ander wezen, welks fossiele overblijfselen tot dusver der wereld bekend zijn. Misschien hebben die wezens, die een of twee stappen werkelijk gedaan en is uit hen het menschelijk ras ontstaan. Een absoluut ontkennend antwoord kan hierop niet gegeven worden. Het beslissende bewijs zou te vinden zijn in de diluviale en opperste vulcanische aardlagen van Java en waarschijnlijk de andere Soenda-

eilanden, welke in die tijden, 500.000 jaren terug, wellicht verbonden zijn geweest onder elkaar niet alleen, maar ook met Azië."

Na op de beteekenis van het voortzetten van de onderzoekingen gewezen te hebben, eindigde Dr. Hrdlicka met:

„Ik behoef er zeker niet op te wijzen, dat ontdekkingen van deze soort cultureele gebeurtenissen van de eerste orde zijn, en dat de ontdekte fossielen nationale schatten worden."

Is 't bij de zóó gespannen aandacht niet te verklaren, dat men niet alleen onder den grond, maar ook in het oerwoud wil zoeken naar mogelijk aanwezige overblijfselen van die wezens, slechts door een of twee stappen van den mensch gescheiden?

TUSSCHEN DE BEREN.

De Tropische Natuur van Juni brengt ons *tusschen de beren*. Wij verkeeren met het suikerbeertje, dat toch nog de respectabele lengte van 1,40 M. heeft, in bosschen van Deli en de Padangsche Bovenlanden. De Ursus malayanus de honingbeer, die onder verschillende namen op Sumatra, Borneo, Achter-Indië en Nepal voorkomt, is gemakkelijk te temmen, lang leeft hij echter niet buiten zijn natuurmenu.

Over de tegenstelling tusschen bruintje in getemden toestand en in de rimboe nemen wij hier een blz. over.

De temmer voedt het jonge beertje dagelijks zelf en binnen enkele dagen is kettingbeer weer *prijman*.

Beertje is zeer speelsch, hij amuseert zich met vliegen vangen, met het bestudeeren van wandelende mieren, kijkt met wellust naar de jonge kuikens, die al maar vetter worden. Hij stoeit graag maar het beste is hem op het heetst van den dag met rust te laten, want ook de warmte werkt op zijn humeur en dan kan „de beer" leelijk uit de mouw komen.

Ook in gevangenschap blijft hij niet lang vegetariër: hij loert bijv. op kuikens nog hartstochtelijker dan de fanatieke Baliër. Hij heeft ook zijn eigen methode om de argelooze piepertjes te vangen. Zijn er kuikens in de buurt, dan strooit hij zijn rijst achter zich uit en retireert zoo telkens bij kleine tusschenpoosjes tot dat er een slachtoffer dicht genoeg onder het bereik van zijn klauw komt, 't welk dan met één slag zijn leven beëindigd ziet. Mieren komen ook op het menu van den beer voor; ziet hij er een loopen, dan gaat hij na waarheen de reis is en volgt net zoo lang, totdat het mierennest ontdekt is. Dit wordt fluks uitgegraven, een klauw wordt er op geplaatst en zit deze vol mieren, dan wordt de andere klauw op het gat gelegd, terwijl de bemierde klauw wordt schoon gelikt. En zoo om en om.

Bijna ongelooflijk klinkt het verhaal, hoe een jonge beer in staat bleek uit den suikerpot te snoepen. Hij had verschillende keeren de manualen gevolgd, die noodig waren om hem uit de dispenskast een zoetigheidje te bezorgen en het duurde niet lang, of beer wist zelf net zoo lang den sleutel rond te draaien, totdat de deur van de kast opensprong en hij op zijn buit kon aanvallen. Hij stak onder andere een nagel in het oog van den sleutel, om dien om te kunnen draaien, lukte het rechts niet, dan met den linkerpoot, maar open kreeg hij de kast.

Stellen wij ten slotte ons getemd beertje tegenover den wilden beer in volle actie. In gewone omstandigheden ontwijkt de beer elk vreemd geluid en elk vreemd luchtje, maar niet alzoo in nood, dan is zelfs voor een scherpschutter het gevaar niet denkbeeldig. Zoo gebeurde het eens, dat een berenjong zijn morgendutje in een Heveaboom deed, terwijl vader en moeder beneden in de ilalang aan het fourageeren, misschien ook wel aan het rusten waren. De jager had hiervan bericht gekregen en toog er met een koeli op af. Bij den bewusten boom gekomen, vond men beertje al in dalende richting — want de baby had het gevaar aan zien komen — en nauwelijks op den beganen grond aangeland, of hij voelde een gemeenen greep in zijn nek, die zoo op zijn longen sloeg, dat hij een vreeselijk gekrijsch aanhief, vrij vertaald in echt Amsterdamsch: Moedèèèèr!! Direct daarop kwam dan ook mama uit de ilalang aangerend, recht op den jager af; twee schoten door keel en onderkaak deden haar wel terugdeinzen, maar onder zulk een geschreeuw, dat papa van den anderen kant op het tooneel kwam. Ook hij kreeg de volle, zij het niet doodelijke laag. Zoo'n beer in den aanval, hoog op zijn pooten, ongeveer 1½ meter hoog, is wat anders dan ons honneponnig huisbeertje en als hij dan nog het geluk mag smaken je in zijn armen te drukken en je verder als een klapperboom open te leggen, dan helpt zelfs een repeteergeweer niet meer. In dit geval gingen gelukkig beide aanvallers, doodelijk gewond, op de vlucht en was het geen toer ze spoedig daarna, bij elkaar liggende, het genadeschot te geven. Maar het had ook anders kunnen loopen, bijv. als het ouderpaar eens terzelfder tijd op het tooneel ware verschenen om hun jong te helpen. Het zou er dan leelijk voor den jager uitgezien hebben.

Een suikerbeertje mag ongevaarlijk zijn, zoolang het in de babyjaren is: pas op, als het volwassen is!

Z. Exc. CH. J. I. M. WELTER,
Lid van den Raad van Nederlandsch-Indië,
benoemd tot Minister van Koloniën.

Staat de adel op Java nog steeds aan de spits van het volk?

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

Het is bekend dat de adel op Java in een grijs verleden wortelt. Zoover de geschiedenis van dat eiland teruggaat wordt melding gemaakt van vorsten. Uit het Sanskriet heldendicht Râmâijana blijkt Java zeven vorstendommen te hebben geteld. Chineesche berichten melden dat op Java in 435 een koning den Indischen titel van Cripada voerde, dat in 674 een vorstin er regeerde. Een ander Chineesche bericht uit de 10e eeuw meldt dat de koning het haar in een wrong op de hoofdkruin droeg, daarentegen het volk loshangend haar, en dat het volk in tegenwoordigheid van den vorst hurkte.

Dat het standenverschil op Java ook eeuwenoud is staat vast, want zoo het al niet bestaan heeft vóór het begin van het verkeer tusschen het vaste land van Indië en den Maleischen Archipel, dat gesteld kan worden op de eerste helft der 2e eeuw na Christus, dan toch sedert de komst der Indiërs op Java, die er het kasten-stelsel medebrachten en vermoedelijk zelfs aanleiding gaven tot de invoering van twee afzonderlijke godsdiensten, het Ciwaïsme en het Buddhisme, de eerste voor den vorst met de hoogste klassen, de tweede voor het lagere volk. Dat in 840 op Java de Indische zeden en gewoonten met de scherpe afscheiding tusschen de verschillende bevolkingsklassen heerschten, blijkt ook uit Javaansche oorkonden van dien tijd te Madjapahit opgesteld. Mede uit de van het Sanskriet afgeleide voor edellieden bestemde titels Arijo, Praboe, Boepati, Dipati (Adhipati) kan de Hindoe-invloed terzake vastgesteld worden [1]). Het is ook mogelijk dat verwanten van Hindoe-vorsten zich als hoofd der kolonisten uit hun land op Java gevestigd en aldaar de Indische leenroerigheid ingesteld hebben, zoodat uit hunne nakomelingen op

[1]) Prof. H. Kern. Over den invloed der Indische, Arabische en Europeesche beschaving op de volken van den Indischen Archipel, 1883.

Java de hooge adel zich heeft gevormd, aan wien het volk slaafschen eerbied bewees en belangrijke voorrechten toekende [1]). Die voorrechten werden niet beschreven doch kwamen door het gebruik vast te staan en betroffen bv. de kleeding, het verschijnen voor den Soesoehoenan, het zitten aan zijn disch, het doen bespelen van bepaalde gamelan-soorten, het houden van bepaalde soorten van danseressen enz. [2]).

Het nauwkeurige besef van het verschil in geboorte bij de Javanen onderling moet van oudsher wel zeer vast wortel hebben geschoten dat het zoowel den tand des tijds als den tegengestelden invloed van den Islam heeft getrotseerd. Tegengesteld, omdat in het belang der verspreiding van het Mohamedaansch geloof, door den invloed der predikers bij aanstelling van volkshoofden de voorwaarde van bekeering werd gesteld ten koste van de vooraf geldende aanspraken; terwijl voorts de Islam althans in theorie de gelijkheid van alle menschen voor het opperwezen verkondigt. Ik schreef in theorie, want in de praktijk is menige concessie aan tegengestelde opvattingen gedaan door Arabische en andere Mohamedaansche godsdienstpredikers ter wille van de geloofsverspreiding. Zoo werden slaven door hen gehouden als bewijs van persoonlijk aanzien en wat onderwerpelijk vooral vermelding verdient, zij drongen door huwelijk zich in de klasse der inheemsche stamhoofden en wisten in zekeren zin een erfelijk koningschap in te stellen door toe te laten dat uit een bepaald aanzienlijk inheemsch geslacht de stamhoofden een Sultan kozen [3]). Ging dus door de vreedzame Islamverspreiding op Java het standenverschil niet te loor, evenmin was dat het geval na de gewelddadige vernietiging van het Hindoe-rijk Modjopahit door de Moslims ($\pm$ 1478) welke bovendien slechts kort hun politiek gezag behielden, terwijl toen later sedert het begin der 16e eeuw achtereenvolgens Portugeezen, Hollanders en Engelschen vasten voet op Java verkregen, deze overheerschers zich gemakshalve uitsluitend met den vorst en de aanzienlijken (hoofden) in verbinding stelden om hunne wenschen en eischen vervuld te zien, zoodat ook toen die adel zijn voorrechten behouden kon. Wat meer in het bizonder den tijd betreft waarin de O. I. Compagnie op Java belangen had, toen werden de vorsten van Midden-Java zeer ontzien zoodat bv. de residenten aan die hoven verbonden bij bepaalde feestelijkheden blootshoofds en zonder zonnescherm op eenigen afstand drie diepe buigingen voor de vorsten maken, hun den wijn op een schenkblad, de beteldoos en het wasch-

---

[1]) Mac. Gillavrij. De Javaansche adel. Verh. Bat. Genootschap, 1836.

[2]) Winter. Titels in Solo. Tijdschrift der Indische Taal, Land en Volkenkunde, 1854.

[3]) Prof. H. Kern. Zie noot 1 op vorige bladzijde.

water aanbieden moesten. Eerst in 1808 wijzigde Daendels deze plichtplegingen.

Onder de Javaansche vorsten waren door hen edellieden gesteld als algemeen hoofd over een bepaalde uitgestrektheid gronds met den titel van regent en hoewel meermalen daarvan afgeweken werd zoodra het persoonlijk belang of de luim van den vorst dat medebracht, was vermoedelijk oorspronkelijk toch de bedoeling dat die regentenfunctie erfelijk in een geslacht zou blijven. Volgens Winter in zijne ,,Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen'' zouden alle ambten erfelijk zijn geweest behalve die van Adhipati (rijks bestuurder) pengoeloe en djaksa. Daarentegen heeft Crawfurd beweerd dat geen der onder Europeesch gezag staande klasse van Inlandsche ambtenaren een erfelijk recht had op het ambt [1]).

De O. I. Compagnie ging met de regenten aangesteld in het rechtstreeks door haar beheerd gebied een acte van verband aan, versterkte het beginsel van erfopvolging en zocht bij hen een tegenwicht tegenover de macht der Mataramsche vorsten, met het gunstige gevolg dat gedurende meer dan een eeuw rust en onderwerping zonder geweld werden verkregen; doch Daendels bracht daarin wijziging, voorzag de regenten van een acte van aanstelling, beschouwde hen als koningsdienaren, niet langer als erfelijke volkshoofden, evenwel zonder hen finantieel te benadeelen, een en ander alleen om hen duidelijk ondergeschikt en meer dienstbaar te maken aan de oogmerken van het Gouvernement. Raffles ging in die verkeerde richting nog een stap verder, immers bij de tusschen 1811 en 1816 ingevoerde hervormingen werd den regenten alle bemoeienis met de grondbelasting en andere heffingen ontnomen en bleven zij slechts politie-ambtenaren; daardoor werd hun gezag ondermijnd, waartegen trouwens de Algemeene Secretaris en Generaal Gillespie, de opperbevelhebber van het Britsche leger, zich in een memorie hebben verzet, wat het Hof van bewindhebbers aanleiding gaf de bewuste maatregelen van Raffles af te keuren en deze zelf blijkt later zijne fout te hebben ingezien want in zijne History of Java schreef hij dat op de oude gebruiken van Java niemand, zelfs niet de Soesoehoenan ongestraft inbreuk kon maken.

De hervormingen in het stelsel van bestuur aangevangen door Raffles werden voortgezet onder het herstelde Nederlandsch gezag (1816—1820) en toen daarbij de invloed der regenten en andere Javaansche hoofden op zijde geschoven moest worden om plaats te maken voor diepergaande bemoeiingen der Europeesche ambtenaren ontstond er ontevredenheid in zoodanige mate dat in 1819 de Gouverneur-Generaal Van der Capellen op zijne reis over Java de nadee-

---

[1]) S. van Deventer. Landelijk stelsel, deel I, blz. 182 en 192.

lige gevolgen daarvan alom kon constateeren, zoodat die bewindsman het noodzakelijk oordeelde bij *Stbl.* 1820 no. 22 het Reglement op de verpligtingen, titels en rangen der regenten op het eiland Java vast te stellen en waarvan de toelichting, vervat in een schrijven aan den Minister van Koloniën [1]), m.i. een merkwaardig en knap stuk moet heeten, waarin omtrent het stelsel van bestuur over een Oostersch volk door het Westersch gezag een richtsnoer wordt aangeduid dat niet alleen toen zoo juist gekozen bleek, doch ook thans en zoolang de Nederlandsche Staat voogd zal blijven over Indonesië, de grondstelling zal moeten blijven.

In dien brief dan deelde Van der Capellen mede dat de meeste residenten een verkeerd voor 's Lands belangen hoogst schadelijk begrip hadden omtrent den voet waarop de regenten behandeld en het oogpunt waaruit zij beschouwd moesten worden. Die gewestelijke bestuurders bejegenden meerendeels de regenten met minachting en sloten hen van alle aandeel aan de regeering uit, zoodat de Europeesche ambtenaren hen als overtollig beschouwden. ,,Indien er ,,geen regenten hadden bestaan en bovendien indien de Inlandsche ,,bevolking een grootere geschiktheid had bezeten om rechtstreeks ,,door het Europeesch gezag tot die verplichtingen te worden gehou-,,den welke men van haar vordert'', schreef Van der Capellen, ,,zou ,,het een punt van overweging kunnen geweest zijn om Java zonder ,,inlandsche regenten te besturen, doch onder de bestaande omstan-,,digheden brengen het politiek en finantieel belang van het Gou-,,vernement in gelijke mate mede om die eenmaal bestaande klasse ,,onder de bevolking, welker groote invloed over den gemeenen man ,,niet twijfelachtig is, door uiterlijke teekenen van onderscheiding en ,,door het toelaten tot zoodanige gedeelten van het inwendig bestuur ,,als zonder gevaar voor de thans bestaande orde van zaken geschie-,,den kan, langzamerhand met die inrichtingen te bevredigen en hen ,,aan het gouvernement te verbinden''. En verder: ,,Immers die ,,krachtige en geëerbiedigde invloed (nl. der regenten en hoofden) ,,die met een enkel woord en zonder de oefening van geweld, dui-,,zenden van onderdanen naar gelang der omstandigheden, in be-,,weging stelt of in hun loop stuit, en aan hun arbeid de richting ,,geeft die het algemeen belang vordert, wordt niet verkregen en ,,onderhouden dan door een volmaakte overeenkomst van taal, ,,godsdienst, kleur, zeden en gewoonten en zij schijnt dan ook nim-,,mer het uitsluitende deel te kunnen worden van den Europeeschen ,,ambtenaar, die geroepen is om een distrikt te besturen waaraan hij ,,niet kan gezegd worden door eenigen anderen band dan dien door ,,zijne tijdelijke benoeming gehecht te zijn.'' Voorts: ,,ofschoon ook

[1]) S. van Deventer. Het landelijk stelsel op Java, deel II, blz. 55.

,,soms de Europeesche ambtenaar het middel is om den Javaan tegen ,,de onderdrukkingen zijner hoofden te beschermen, ziet hij in hem ,,steeds den geheel van hem verschillenden *vreemdeling* en terwijl een ,,geheele verscheidenheid van alles wat naar elks begrippen het krite-,,rium van betamelijkheid en zedelijke volmaaktheid is, een onover-,,winnelijke scheidsmuur opwerpt tusschen Europeaan en Javaan ,,werkt alles mede om aan den inlandschen regent in weerwil der ,,knevelarijen, die hij zich soms veroorlooft, het behoud gemakkelijk ,,te maken van den onbepaalden invloed welke de voorouderlijke in-,,stellingen van Java tot het erfdeel der Grooten heeft doen worden. ,,Door dien invloed gesterkt werd het Europeesche gezag, toen het ,,afgescheiden was van de bronnen van welke zijne physieke krachten ,,voedsel moesten ontleenen en daardoor in effekte bijna tot een staat ,,van volslagen machteloosheid was vervallen, niet alleen in staat ge-,,steld om de rust op het eiland te bewaren maar zelfs om aan de ,,inlandsche bevolking verpligtingen op te leggen die elk ander volk ,,tot wanhoop en opstand zouden hebben gedreven''. Ook nog dit. ,,Al deze onheilen zouden de gevolgen hebben kunnen worden van ,,het aanwezen van ontevreden en vernederde inlandsche hoofden, ,,beroofd van de magt om het goede te doen doch door hunne uit-,,gebreide betrekkingen in staat om bij een onverhoopte storing der ,,rust alle pogingen tot bevrediging op een geheime maar krachtige ,,wijze tegen te werken.''

Wijders schreef genoemde Staatsman dat allerlei maatregelen achtereenvolgens door Daendels, Raffles en Kommissarissen-Generaal genomen, in het belang van een beter finantieel beheer, de regenten met ongerustheid omtrent hun toekomstig lot hadden vervuld en achtte hij daarom eenige voorzieningen noodzakelijk ,,om aan den ,,eenen kant te zorgen dat de regenten niet door eene herstelling van ,,het vorige onbepaalde gezag de middelen in handen kregen om de ,,geringe ingezetenen ongestraft te kwellen of om de nieuwe orde van ,,zaken vooral ten aanzien van de finantieele administratie te onder-,,mijnen maar om hen ook aan den anderen kant dien gepasten in-,,vloed onder het toezigt van het Europeesch bestuur te doen be-,,houden waardoor in buitengewone omstandigheden de bevolking ,,zonder moeite tot rust en onderwerping en tot gehoorzaamheid aan ,,'s gouvernements bevelen kon worden gehouden''.

Ziedaar in goed verstaanbare taal, getuigend van een zeldzaam klaren kijk op ingewikkelde verhoudingen, en diep verborgen stemmingen van natuur-menschen, van een onbevangen eerlijk oordeel over de deugden en gebreken van regenten, het standpunt aangegeven dat later menigmaal zoo juist gekozen bleek. O.i. behoort Van der Cappelen's brief van 9 Mei 1820 in het archief van ieder Europeesch bestuursambtenaar op Java, een eereplaats in te nemen en

vooral — in de praktijk — steeds herlezen te worden bij twijfel omtrent de tegenover Javaansche hoofden aan te nemen houding.

De gave van een helder inzicht kan bezwaarlijk aan Baron Van der Capellen ontzegd worden als wij daartegenover constateeren dat bv. de Britsch-Indische onderkoning Lord Dalhouse, ongeveer 30 jaren later het vorstendom placht in te lijven zoodra een vorst overleed zonder opvolger na te laten, terwijl de vooraf gebruikelijke adoptie werd verboden. Eerst zijn vervanger Lord Canning waarborgde den vorsten weder hunne rechten en waardigheden en stond opnieuw adoptie toe en de bekende muiterij (1857) was noodig om den Britten de overtuiging bij te brengen dat het gezag der inlandsche vorsten moest worden hooggehouden [1]).

Wat het vorengenoemd Reglement van 1820 betreft, kan hier volstaan worden met de aanhaling daaruit van enkele voorschriften b.v. dat de regenten die de eerste personen zijn onder de inlandsche bevolking in hunne regentschappen, staan onder de onmiddellijke bevelen van den resident, wiens vertrouwde raadslieden zij zijn in zaken welke het inlandsche bestuur aangaan en die hen als zijn jongere broeders zal behandelen; dat de regenten zullen voeren de titels van Radèn Adhipati, Radèn Toemenggoeng of Radèn (Mas) Ingebei, welke laatste titel echter verviel bij *Stbl.* 1824 No. 3; dat het gevolg voor de twee eerstgenoemden zal bestaan uit 34 en 27 personen; dat de regenten van alle militaire wachten en posten eerbewijzingen moeten ontvangen, de Adhipati die voor een luitenant-kolonel, de Toemenggoeng die voor een majoor voorgeschreven, dat zij bij publieke feesten en maaltijden volgens hun rang zitting zullen nemen in de nabijheid van den resident en van de hooge ambtenaren daarbij tegenwoordig. Verder werd in dat Reglement omschreven welke zonneschermen die regenten en hunne vrouwen en nabestaanden mochten voeren, terwijl — wat verband houdt met het gewicht door inlanders toegekend aan het gebruik daarvan gemaakt — tevens bepaald werd dat niemand, niet-gerechtigd, die staatsie of dat zonnescherm mocht voeren op poene van gevangenis- of zelfs lijfstraf.

Opgemerkt moet worden dat hoezeer Van der Capellen de bedoeling ook had het aanzien der regenten te verhoogen hij toch niet de erfelijkheid dier functie heeft bepleit, een aangelegenheid die eerst later aan de orde zou komen.

Als supplement van vaak genoemd Reglement (1820) is bij *Stbl.* 1824 No. 13 een reglement afgekondigd op de titels, rangen, staatsie en het gevolg van inlandsche ambtenaren op Java aan de regenten ondergeschikt zijnde, waarin o.m. bepaald is, dat titels welke een aanzienlijke geboorte of afkomst aanduiden door niemand aangenomen

---

[1]) Dr. E. Moresco. Koloniale stelsels, deel II, Britsche Koloniën.

of gevoerd mogen worden tenzij daartoe gerechtigd volgens de Javaansche instellingen en herkomsten of daartoe gemachtigd door den gouverneur-generaal; dat bij de aanstelling of bevordering van een ambtenaar tevens diens naam door den gouverneur-generaal zal bepaald worden, welken niet mag veranderd worden zonder zijne vergunning; dat een inlandsch hoofd of ambtenaar door wangedrag uit zijne betrekking ontslagen, zijn naam en titel verliest. Verder zijn in dat reglement de staatsie, het gevolg en de aard der zonneschermen der onderscheiden hoofden en ambtenaren vastgesteld (later herhaald gewijzigd of aangevuld) en alweder op het onbevoegd voeren van de uiterlijke teekenen der waardigheid de straffen bedreigd hierboven reeds aangeduid in het reglement voor de regenten, en is ten slotte de gouverneur-generaal gemachtigd om in bizondere gevallen aan regenten, ook aan mindere inlandsche hoofden of ambtenaren dan wel directe afstammelingen van vorstelijke huizen of die aan deze anderszins nauw vermaagschapt zijn en door hun gedrag zich deze onderscheiding waardig maken, dan wel aan regenten en anderen die door uitstekende verdiensten zich kenmerken, het voeren van het *gele zonnescherm* toe te staan. Zooals bekend is heeft deze laatste onderscheiding een beteekenis van hooge waarde in het oog van den inlander.

Hoewel niet in het onderwerpelijk reglement voorkomend, moet hier toch volledigheidshalve aangeteekend dat door de Regeering wel eens den titel van Pangéran (prins) wordt verleend aan zeer verdienstelijke regenten na langdurigen dienst.

Hierboven is reeds aangestipt dat in het Reglement van 1820 het erfelijkheidsbeginsel voor de regenten niet is vastgelegd, doch het schijnt, sedert 1820 evenals vooraf onder de O. I. Compagnie, wel weder regel te zijn geworden — zooveel mogelijk — die erfelijkheid in het geslacht van den regent te betrachten. In ieder geval was tot de regenten duidelijk het besef doorgedrongen dat de Indische Regeering opnieuw ernstig rekening was gaan houden met hunne belangen waarvan als het directe gevolg aangenomen kan worden het feit dat gedurende den opstand van Diponegoro, vele regenten der gouvernements-provinciën talrijke bewijzen van trouw en gehechtheid aan het Nederlandsch gezag gaven, bv. is geboekstaafd dat de regent van Koeto-ardjo, Radèn Adipati Notonagoro op een voor het Nederlandsch gezag kritiek tijdstip, zijn gezin en vermogen verliet om kolonel Cleerens bij te staan en naar Kadoe te volgen en toen de gouverneur-generaal Van den Bosch in 1829, dus vóór het einde van den opstand naar Java vertrok o.m. met de opdracht om te onderzoeken of de invloed der hoofden genoegzaam werd benut voor het bewaren der rust, vond die Staatsman daarin aanleiding om in 1830 reeds den regenten stelliger toezeggingen te doen omtrent de erfop-

volging, als belooning voor de door hen bewezen trouw gedurende den opstand van Diponegoro. Later tot Minister van Koloniën benoemd verklaarde Van den Bosch aan den Koning: ,,Ik heb aller-,,wege aan de regenten doen verzekeren dat zij in het bezit hunner ,,vroegere prerogatieven zouden worden hersteld en de stelligste ,,voorschriften ter zake bij mijn aftreding achtergelaten. De heer ,,Baud heeft zich stipt daaraan gehouden en daaraan is te danken ,,geweest dat de rust spoedig werd hersteld en daarna gehandhaafd.''

In 1830 bij het inrichten der vier nieuwe gewesten Madioen, Kedirie, Bagelen en Banjoemas werd aan de regenten aldaar dezelfde belofte van erfelijkheid gedaan en deze weder herhaald door Van den Bosch bij de invoering der verplichte cultures. In 1834 is dezelfde toezegging nogmaals bevestigd door den gouverneur-generaal Baud.

Hoe duidelijk ook de schepper van het cultuurstelsel zelf zijn standpunt ter zake had geformuleerd, toch bleek de omstandigheid dat het belang der Europeesche cultures dikwerf het onmiddellijk toezicht ook van de Europeesche ambtenaren vorderde, meermalen aanleiding er toe te geven dat het vertrouwen van den resident werd gewonnen ten koste van het gezag der regenten, die dan slechts voor de leus of in het geheel niet geraadpleegd werden [1]). In 1836—1839 en 1841 werd telkens het Indisch bestuur van uit het moederland aanbevolen de regenten met onderscheiding en welwillendheid te behandelen. Desniettegenstaande is het erfelijkheidsbeginsel niet opgenomen in het regeerings-reglement van 1836, vermoedelijk omdat het toen in de praktijk zonder tegenstand kon toegepast worden, en eerst later, in de drukpers en van af 1848 ook in de Tweede Kamer, de regenten en hoofden in het algemeen meermalen openlijk in ongunstigen zin werden besproken, zoodat terecht door den Minister van Koloniën in 1851 de wenschelijkheid is ingezien om bij de herziening van het regeerings-reglement de erfopvolging aan de orde te brengen.

In het 1e ontwerp (1851) luidde art. 60 ,,Op den voet en onder ,,het hooger Europeesch toezicht bij algemeene of bizondere instruc-,,tiën bepaald, wordt elk regentschap bestuurd door een inlandsch ,,regent onder zoodanigen ambtstitel als 's Lands gebruik mede-,,brengt. Behoudens de voorwaarden van bekwaamheid, ijver, eerlijk-,,heid en trouw wordt ten aanzien der regenten het beginsel van erfe-,,lijkheid in de mannelijke lijn gehandhaafd, om gewigtige redenen ,,kan daarvan worden afgeweken.''

De toelichtende memorie zegt dat het beginsel van erfopvolging door de O. I. Compagnie is aangenomen en daarop verder het zegel is gedrukt door een praktijk van $1\frac{1}{2}$ eeuw, terwijl daarvan later slechts gedurende het Engelsch tusschenbestuur en eenige jaren van

---

[1]) S. van Deventer. Het landelijk stelsel, deel III, blz. 326.

het hersteld Nederlandsch gezag afgeweken werd, zoodat de opneming van de voorwaardelijke erfelijkheid in het regeerings-reglement slechts de bevestiging was van het bestaande.

In het voorloopig verslag leest men het volgende. Ofschoon de groote meerderheid der leden het goedkeurde de inlandsche bevolking te laten onder het gezag dier eigen hoofden, hadden enkelen er bezwaar tegen dat elk regentschap door een regent zou worden bestuurd omdat zij aan de inlandsche grooten niet een bepaald *recht* op deelneming aan het bestuur wilden toekennen. De regenten hebben niet zooveel invloed als menigeen vermoedt — aldus meenden die Kamerleden — zij zijn lang niet allen van voortreffelijken bloede en voorzoover dat het geval is, zooals in de Vorstenlanden, hebben zij toch hun invloed door knevelarij verloren. Wij moeten niet doen zooals de O. I. Compagnie, een steun zoeken bij de regenten tegen de inlandsche vorsten, maar wij moeten steun zoeken bij het volk tegen de regenten die steeds hebben gekneveld. Vele leden twijfelden aan het nut van de erfelijkheid der regentenbetrekking, die zij ook onnoodig achtten omdat de regenten ambtenaren waren die verplaatsbaar moesten wezen. Men moet ze beschouwen — meenden deze leden — als tusschenpersonen die de Regeering noodig heeft, maar wier belangen strijden met die van het volk. Bovendien is de erfelijkheid geen overoud in de volksbegrippen geworteld recht. De Regeering kan bij vacature den naasten bloedverwant kiezen tot regent, maar men moet hem geen recht daarop geven. Andere leden hadden een andere opvatting, zij erkenden wel dat vroeger onder het Javaansch vorstenbestuur de benoeming van regenten afhing van 's vorsten luim doch de O. I. Compagnie had de erfelijkheid in zwang gebracht en dat was daarna zoó gebleven met uitzondering van een tiental jaren (1811—1820) waarna Van der Capellen het beginsel weder recht deed wedervaren en het verder in toepassing bleef met het gunstige gevolg dat de regenten het Gouvernement loyaal steunden gedurende den 5-jarigen oorlog (1825—1830) en later hunne onmisbare medewerking verleenden bij de invoering van het cultuurstelsel, toen de gouverneur-generaal Van den Bosch en zijn opvolger uit 's Konings naam de stellige verzekering gaf dat het aloude stelsel zou worden gehandhaafd als belooning voor de sedert 1825 bewezen trouwe diensten. Verder meenden diezelfde leden dat vele regenten verwant waren aan lagere hoofden en daardoor ook invloed op de bevolking uitoefenden, wat onmogelijk voor de Europeesche ambtenaren bereikbaar zou kunnen worden. Men ontkende niet dat enkele regenten zich misdragen hadden doch in den laatsten tijd viel verbetering waar te nemen en daarom was ook eerst toen sprake gekomen van de opname der erfelijkheid in het regeeringsreglement; ook was het noodig geworden de vroegere ver-

zekering door Van den Bosch en Baud gegeven nader te versterken omdat in den laatsten tijd regenten en hoofden in het openbaar aanvallen hadden te verduren.

In het 2e ontwerp (1853) luidde art. 65. ,,In elk regentschap wordt ,,onder zoodanige ambtstitel als de inlandsche gebruiken medebren-,,gen een regent aangesteld door den Gouverneur-Generaal uit de ,,inlandsche bevolking gekozen. De instructiën der regenten en hunne ,,betrekking tot de Europeesche ambtenaren worden door den Gou-,,verneur-Generaal vastgesteld. Behoudens de voorwaarden van be-,,kwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw, worden de regenten zoo-,,veel doenlijk opgevolgd door hunne zonen of nabestaanden.''

Men ziet dat om kool en geit beide te sparen, de term erfelijkheid wel werd losgelaten doch vervangen door opvolging door zoon of nabestaande. De Memorie van Toelichting voert aan dat de bescherming van het volk ook tegen de eigen hoofden reeds voortspruit uit art. 48, doch dat ieder regentschap door een regent wordt bestuurd moet een stelsel blijven en de beslissing kan niet worden overgelaten aan opvolgende gouverneurs-generaal. De regent behoeft niet van vorstelijken bloede te zijn om invloed te hebben, de reden van dien invloed is dat zijn familie een reeks van jaren het gebied heeft bestuurd en dat zij door huwelijk zich vertakt heeft onder de districtshoofden, die daarom den regent niet alleen als dienstchef gehoorzamen doch ook als familie-hoofd eerbiedigen en wanneer in het oog gehouden wordt dat zoo langen tijd de erfopvolging hoewel niet voorgeschreven toch als gedragsregel van het Bestuur werd toegepast, is het een dwaling te meenen dat de regenten niets anders zouden zijn dan bezoldigde ambtenaren zonder hoegenaamd eenig recht op erfelijkheid.

In het Voorloopig verslag werd de vrees geuit dat door de erfelijkheid, de residenten moeilijk hun gezag zouden kunnen handhaven tegenover de regenten zoodat — aldus beweerden vele leden — bijna alle gewestelijke bestuurshoofden daartegen waren, waartegenover andere leden volhielden dat het noodig was het wantrouwen der regenten, opgewekt door zoo menig geschrift, weg te nemen omdat de gehechtheid der Javaansche aristocratie een der steunsels is van het Nederlandsch gezag. In haar Memorie van Antwoord merkte de Regeering op dat het bezwaar der meeste residenten tegen de erfelijkheid haar onbekend was.

In het 3e ontwerp (1854) luidde de laatste alinea van art. 69. ,,Bij ,,het openvallen der betrekking van regent op Java wordt, behoudens ,,de voorwaarden van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw, zoo-,,veel doenlijk tot opvolger gekozen een der zonen of nabestaanden ,,van den laatsten regent.''

De redactie was dus in zoover gewijzigd dat hier alleen sprake was van Java, omdat alleen daar de erfelijkheid was toegezegd.

Bij de algemeene beraadslaging verzette Rochussen zich tegen de weglating van het woord ,,erfelijkheid''. Hij betoogde: men geeft dus geen *recht* van opvolging, doet alleen de *keuze*, dus de stelling van den regent is een betrekking geworden, niet meer een *stand* die zich in zich zelven verlengt, terwijl z.i. de regent moet zijn een hoofd, geen ambtenaar. Ook wees hij er op dat de Javaansche bevolking van de Hindoes het ontzag voor de erfelijke Kaste der hoofden heeft overgenomen. Daarentegen was Van Bosse van oordeel dat de erfelijkheid te recht niet was uitgedrukt omdat de regenten toch zijn ambtenaren door de Regeering aangesteld en dit moet naar Haar goedvinden kunnen geschieden; verder omdat indien dergelijk recht werd verleend, zij ook kan gevorderd worden, daargelaten nog dat dergelijk recht door een volgende Regeering zou kunnen worden ontnomen, wat dan beroering zou kunnen verwekken. Een medestander vond hij in Van Hoëvell die, toegevende dat de O. I. Compagnie de erfelijkheid beloofde aan de door haar geschapen nieuwe aristocratie op Java als tegenwicht tegenover den vorst van Mataram, toch opmerkte dat toen de Regeering in geheel andere verhouding stond tot de regenten dan thans. En waar is het bewijs — zoo vroeg hij — dat na den val der Compagnie de erfelijkheid nog verder als een recht werd erkend? Het tegendeel is waarschijnlijk, want waartoe werd bij de invoering van het cultuurstelsel den regenten beloofd dat hunne zonen zouden opvolgen indien dat recht reeds bestond? Verder aannemende dat deze mondelinge belofte rechtmatig was, goed, houdt dan die belofte tegenover de betrokkenen — betoogde hij — doch ga niet verder en neem niet in de wet op dat het een algemeen verbindend recht zal worden.

Voorts beweerde dezelfde spreker dat wanneer men het gevoelen der residenten zou willen vragen, de meesten hunner de opneming van de erfelijkheid in de wet zouden afkeuren, uit vrees voor meerdere moeilijkheid met de onwillige, trage regenten, terwijl hij ten slotte zeide te vreezen dat bij passeering van een nabestaande wegens onbruikbaarheid, de betrokkene zich zou beklagen bij de Tweede Kamer, en wat zou deze dan daarop moeten antwoorden?

Rochussen nog eens aan het woord, herinnerde aan het feit dat Raffles die het gezag der regenten afbreuk had gedaan, later zijn fout inzag, en wees op de memorie van overgave van den Gouverneur Hartingh waarin stond: ,,Het is zeker dat sedert de vorst van Mata-
,,ram van die Staatsmaximen (nl. erfopvolging der regenten) is
,,afgeweken, principieel toen Danoeredjo, rijksbestierder was en
,,bovenlandsche hoofden aan de stranden stelde, zij de klem hunner
,,regeering zijn kwijt geraakt, ja zelfs joeg men dezelve weg zooals te

,,Tegal is geschied, gelijk mede te Soerabaja in 1752.'' Dat gold voor de regenten die gesteld waren door de vorsten van Mataram en konden deze dit niet zonder gevaar doen, dan — zoo sprak Rochussen — is dit voor het Nederlandsch gouvernement ook niet zonder bedenking. Verder wees dezelfde spreker ook op de bekende verhandeling van Nederburgh die in een noot betreffende het door Hartingh geschrevene aanteekende: ,,Deze voorbeelden uit sommige der voor-
,,naamste regentschappen toonen dus overvloedig aan hoezeer de
,,familie der regenten door maagschap aan elkander verbonden zijn,
,,terwijl de daaruit ontstane betrekkingen nog oneindig vermenigvul-
,,digd worden omdat de zoons of andere nabestaanden altijd gekozen
,,worden tot opvolger van overleden regenten. Hetgeen de heer Har-
,,tingh daarvan zegt is al te opmerkelijk om hetzelve hier niet een
,,plaats te geven, zoo om nader aan te toonen dat deze wijze van suc-
,,cessie noodzakelijk wordt gemaakt door de politieke gesteldheid des
,,lands als om te doen zien wat er van te wachten zij indien men door
,,onredelijke handelingen de regenten indisponeert.''

Wanneer nu dit artikel voorschreef — vervolgde Rochussen — dat de erfelijkheid een absolute regel was, zou ik daartegen bezwaar hebben, doch er staat *zooveel doenlijk* wanneer de verschillende voorwaarden vervuld zijn: bovendien bepaalt de keuze zich niet tot één persoon, doch strekt zich tot alle nabestaanden uit.

Ook het Kamerlid Baud was voorstander van vastlegging van het erfelijkheidsbeginsel omdat het verbinden der regenten aan ons gezag niet moest wezen een tijdelijk tegenwicht zoeken tegen de Inlandsche vorsten, doch een *blijvende staatkunde;* het is een wijze bedoeling om een aantal belangen te scheppen die den Staat schragen. Men heeft wel gezegd — vervolgde hij — dat het Gouvernement zich vestingen moest stichten in de harten der Javanen, doch het is volstrekt onuitvoerbaar bij het bestaande verschil in herkomst, godsdienst, taal en zeden. Dat gaat zelfs niet in Europeesche staten. Het eenig mogelijke is de hooge standen te verbinden aan de voortduring van ons gezag.

Ten slotte werd het amendement van Van Bosse en Van Hoëvell om de geheele alinea over de opvolging der regenten te doen vervallen, met 30 tegen 23 stemmen verworpen [1]).

Uit het hierboven medegedeelde van de Kamer-debatten omtrent de erfelijkheid der regentenbetrekking vastgesteld in het regeeringsreglement van 1854 kan blijken dat alles wat voor en tegen dat beginsel viel en valt aan te voeren, ook gezegd is en dat het o.i. rationeele standpunt ter zake, het eerst duidelijk in 1820 door Van der

---

[1]) Keuchenius. Handelingen der Staten-Generaal betreffende het Regeeringsreglement.

Capellen ingenomen, gezegevierd heeft. Bij de jongste herziening van het regeerings-reglement (1922) is de onderwerpelijke alinea van art. 69 niet gewijzigd.

Boven bleek reeds hoe in 1824 werd vastgesteld dat als adel uitsluitend erkend werd wat de Javaansche instellingen en herkomsten als zoodanig aanduidden, nl. de verwanten van den vorst tot zekeren graad, benevens degenen die door den Gouverneur-Generaal tot den adelstand waren verheven, bv. de regenten bij hunne benoeming voorzoover zij nog niet tot den adel behoorden, wat echter slechts zelden schijnt te zijn voorgekomen, en ook anderen wegens verdienste. De adel door den Gouverneur-Generaal geschapen wordt ook als erfelijk beschouwd. Om volledig te zijn dient hier aangestipt, dat behalve de geboorte-adel die zijn herkomst kan aanwijzen uit de Vorstenlanden van Midden-Java, op West-Java b.v. in het gewest Bantam ook geboorte-adel voorkomt, afstammend van de oudste dochter en van twee Bantamsche volgelingen van den eersten Islam-prediker, terwijl in de Soendalanden (Preanger, Buitenzorg en Krawang) de herkomst wordt afgeleid van de vorstenhuizen van Galoeh en Pedjadjaran, dan wel van Hasan en Hosaïn, zoons van Chalif Ali en Mohamad's dochter Fatimah, welke laatst bedoelde afstammelingen hun oorspronkelijken titel van Sjarif of Said later veranderden in Radèn [1]). Zooals bekend, onderscheidt de adel op Java zich behalve door den titel ook door bizondere familienamen en wordt aan dat verschil met de namen van niet-adelijken streng de hand gehouden.

Hetzelfde is trouwens het geval in Britsch-Indië waar nl. de hoogere Hindoe-kasten gedurende vele geslachten de bestuurders leverden ongeacht de nationaliteit van den overheerscher, terwijl bij de invoering van het Engelsche gezag in die klassen het verlangen wakker werd door meerder onderwijs zich geschikt te maken om ook onder de nieuwe omstandigheden dezelfde bestuurders-rol te blijven vervullen [2]).

Dat op Java de adel van oudsher een bevoorrechte positie heeft en moet blijven innemen wordt behalve door de bevolking ook erkend door de Indische Regeering zooals — in theorie althans — reeds boven bleek. Wanneer wij echter de vraag stellen of de Regeering dat door haar zelf belangrijk genoemd beginsel ook feitelijk b.v. in hare bepalingen en uitingen steeds in het oog heeft gehouden, dan is het ant-

---

[1]) Mr. L. W. C. van den Berg. De Inlandsche rangen en titels op Java en Madoera, 1902.

[2]) Vereeniging voor studie van Koloniaal maatschappelijke vraagstukken. Publicatie No. 8. W. Muurling.

woord slechts ten deele bevestigend. Geven wij eerst kortelijk aan waarbij en hoe de consequentie is betracht om daarna aan te toonen dat dikwerf het beginsel niet in voldoende mate heeft doorgewerkt.

Reeds in 1823, naar aanleiding van een voorstel om de vacature van de regentenbetrekking te Probolinggo niet meer te vervullen, adviseerde het lid in den Raad van Indië Van de Graaff ,,dat het nut der ,,Inlandschen regenten niet alleen theoretisch kon worden bewezen ,,maar ook in de praktijk was gebleken b.v. in Bantam waar de op- ,,heffing uit den diep vervallen staat tot haren toenmaligen ontlui- ,,kenden bloei dagteekende van het oogenblik waarop twee regenten ,,in die residentie waren aangesteld, terwijl bovendien de rechtvaar- ,,digheid en billijkheid eischten de oude geslachten in stand te houden ,,en hunne oude herkomsten en rechten te eerbiedigen voor zooveel ,,zulks in overeenstemming met het algemeen belang der bevolking ,,kon geschieden.'' Voorts werd in 1827 bij Gouvernementsbesluit den residenten op Java door de Commissarissen-Generaal aanbevolen om de regenten en andere inlandsche hoofden steeds minzaam te bejegenen en met die onderscheiding, waarop elk hunner aanspraak had, te behandelen en te doen behandelen, een zaak van het hoogste belang voor het behoud der rust en het aankweeken der goede gezindheid zoowel van die hoofden als van de hun onderhoorige inlandsche bevolking [1]).

Ingevolge *Stb.* 1833 no. 54 b.v. waarbij een dienststaat werd gevraagd bij benoeming van Inlandsche ambtenaren moesten daarin o.m. de familie-betrekkingen van den candidaat door hemzelf vermeld worden, later is dat den resident opgedragen (bijblad 4320).

Bij vertrouwelijke circulaire van den Gouverneur-Generaal van 1 Dec. 1859 is opgemerkt dat in den laatsten tijd meer en meer bij den Europeaan en ook bij sommige ambtenaren de neiging is geconstateerd om Inlandsche vorsten, regenten, grooten, en hunne nabestaanden niet met die onderscheiding te bejegenen waarop zij in alle opzigten aanspraak hebben, welke richting wat de ambtenaren betreft het meest wordt waargenomen bij hen die eerst onlangs de akademie verlieten. Daarom werd daarbij aan gezagvoerende landsdienaren art. 66 der instructie van den Gouverneur-Generaal medegedeeld en ter betrachting aanbevolen [2]), welk artikel hetzelfde behelsde als het 2 weken later bij *Stb.* 1859 no. 102 vervatte art. 41 der Instructie voor de residenten waarin bevolen wordt toe te zien dat de Europeesche landsdienaren op een waardige wijze omgaan met de Inlandsche bevolking en hare hoofden op straffe van verwijdering uit den dienst, en voorts om het aanzien der inheemsche invloedrijke geslachten zooveel moge-

---

[1]) S. van Deventer. Het Landelijk stelsel, deel II, blz. 74 en 68.
[2]) Idem, deel II, blz. 69.

lijk te handhaven en te trachten die meer en meer aan het Nederlandsch gezag te verbinden.

Stb. 1859 no. 102 bepaalt in de Instructie voor de regenten dat zij de bizondere voorschriften betreffende de rangen, titels, staatsie, het gevolg en de zonneschermen stiptelijk moeten toepassen en doen navolgen; dat zij behooren aan te houden een register van de voorname inlandsche geslachten met vermelding o.m. van de afkomst, afstammelingen, bloed- en aanverwanten enz. Beide plichten werden ook den districtshoofden opgelegd in hunne instructie mede opgenomen in dezelfde ordonnantie. Beide instructies zijn herhaald in *Stb.* 1867 no. 114, terwijl gedeeltelijke herzieningen bij *Stb.* 1886 no. 244 en *Stb.* 1907 no. 192 althans daarin geen wijziging hebben gebracht.

Bijblad 977 (jaar 1861) schreef voor dat de resident bij voorstellen tot naamsverandering van Inlandsche hoofden steeds de beteekenis van die wijziging vermelden en den regent ter zake raadplegen moest.

Ingevolge *Stb.* 1878 no. 121, gewijzigd bij *Stb.* 1886 no. 47 zijn scholen opgericht voor zonen van Inlandsche hoofden en andere aanzienlijke inlanders, bestemd voor Inlandsch ambtenaar en bij twijfel omtrent de aanzienlijkheid werd bij bijblad 3399 (jaar 1879) de beslissing aan den resident opgedragen. Zóó bleef het ook bij de daarop gevolgde gewijzigde regelingen vervat in de bijbladen 4193 (jaar 1886), 4914 (jaar 1893) en 5169 (jaar 1894). In bijblad 5516 (jaar 1900) werden vorengenoemde bijbladen wel ingetrokken en zou de school voortaan heeten ,,opleidingschool voor Inlandsche ambtenaren'' doch zij bleef bestemd *in de eerste plaats* voor zonen van Inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders alhoewel daaraan werd toegevoegd ,,en verder voor jongelieden van inlandsche afkomst in het alge-
,,meen wier doel het is later ambtenaar te worden''. Deze opvatting bleef gehuldigd in de bijbladen 6744 en 6763 (beide jaar 1907). Daarna verscheen *Stb.* 1908 no. 593 om de bijbladen 5516, 6744 en 6763 in te trekken doch de wijze van *standen-schifting* bij de toelating tot de school veranderde niet, evenmin door *Stb.* 1910 no. 460, *Stb.* 1912 nos. 219—273 en 287, *Stb.* 1917 no. 526 en *Stb.* 1918 no. 778. Eerst daarna kwam een gewijzigde opvatting, die nader besproken zal worden.

Bijblad 6660 (jaar 1907) schreef voor, om den dienststaat bedoeld bij *Stb.* 1833 no. 54 te vervangen door een afschrift van een stamboek, aan te houden door den onmiddellijken chef van den betrokken Inlandschen burgerlijken landsdienaar en waarin op te nemen, naam, titel en beroep van vader, moeder, grootouders van vaders en moederszijde en verwantschap of aanhuwelijking met regeerende vorsten, in functie zijnde regenten of hoofden van in aanzien zijnde geslachten, ook naam en titel der echtgenoote benevens naam, titel en beroep van haar vader.

Tevens werd bepaald dat het register bij art. 10 van de regenten-instructie voorgeschreven, zou worden vervangen door hetzelfde stamboek doch ,,Z. E. stelt er prijs op dat ook in het vervolg worden bij-,,gehouden de bestaande registers van de enkele aanzienlijke ge-,,slachten welke uit een politiek oogpunt invloed op de bevolking ,,zouden kunnen uitoefenen. Welke geslachten daarvoor in aanmer-,,king komen, meent de Gouverneur-Generaal aan het oordeel der ,,betrokken residenten te kunnen overlaten onder opmerking dat de ,,maatregel waarschijnlijk tot weinige geslachten beperkt kan wor-,,den en het zelfs niet noodig schijnt alle Regentengeslachten reeds ,,als zoodanig daar onder te brengen.''

Nadat bijblad 6825 een onbelangrijke wijziging had aangebracht, stelde bijblad 7689 vast dat bij de invulling van het stamboek een afscheiding moest worden gemaakt tusschen lieden van adel of voorname afkomst en die dat niet zijn.

Eereteekens worden verleend aan inlanders van aanzien en tevens van verdienste (bijbladen 2500, 3179, 4961, 7083 en 10517).

Wat betreft de naleving van de voorwaarde van bekwaamheid te stellen bij de regentsbenoemingen — nl. de beperking van het erfelijkheidsbeginsel — verdienen hier vermelding bijbladen 8579 (jaar 1913) en 9765 (jaar 1921); het eerste bepalende dat de candidaat voor de regentsfunctie niet alleen in lage rangen doch ook minstens twee jaren als districtshoofd of patih ten volle moest hebben voldaan en bovendien de Nederlandsche taal moest verstaan en spreken; terwijl het tweede bijblad te kennen geeft, dat van den eisch van tweejarigen dienst in genoemde betrekkingen, in bizondere gevallen zou kunnen worden afgeweken, indien overigens de geschiktheid vaststaat. Zoo is — aldus dat bijblad — een regent benoemd die slechts onderdistrictshoofd was, daarentegen een vollen neef van den overleden regent en afstammeling van een oud regentengeslacht, doch bij het overlijden van zijn vader nog te jong om hem op te volgen. Aan dergelijke oude trouwe regenten-familiën meende de Regeering verplicht te zijn rekening te houden met de belangen van nakomelingen die buiten hun schuld zich de zetel hebben zien ontgaan; ook in het geval van elders ontstane vacatures, voor de vervulling waarvan geen nabestaande van den laatsten regent kan worden aangewezen. (Zie Volksraad. Bijl. handelingen 2e gew. zitting 1920 onderwerp 1 stuk 5 *d* blz. 4 § 2).

Bepaalde exameneischen worden niet gesteld doch in den regel ware te vorderen het volle onderwijs aan een school tot opleiding van Inlandsche ambtenaren terwijl als overgangsmaatregel, aan een te benoemen regent die onvoldoende Nederlandsch verstaat of spreekt eenigen tijd gelaten kan worden om zich in die taal verder te bekwamen.

Bij de opening der zitting van den eersten Volksraad op 18 Mei 1918 zeide de Gouverneur-Generaal van Limburg Stirum, dat bij den omvangrijken arbeid die nog verricht moest worden, de Vorsten en Zelfbestuurders de eerstaangewezenen zijn om de Regeering daarbij te helpen, daar Regeeringsplicht ook de hunne is, terwijl de leden der aanzienlijke geslachten op Java door als bestuursambtenaar het voorbeeld te geven van nauwgezette plichtsbetrachting ook in den komenden nieuwen tijd een leidend aandeel in de ontwikkeling van hun volk zullen behouden.

In hare Mededeelingen omtrent onderwerpen van algemeen belang afgesloten op 1 Januari 1920 zegt de Regeering ,,erkennende dat de ,,regenten op Java en Madoera een historisch recht kunnen doen ,,gelden om ook in dit nieuwe stelsel leiders en voorgangers van hun ,,volk te zijn, heeft de Regeering zich op het standpunt gesteld dat ,,als regel de regent voorzitter moet zijn van den regentschapsraad."

Ten slotte ware aan te stippen dat in den Regeeringsalmanak 1925 blz. 120 § 2. Inlandsch bestuur vermeld wordt dat in overeenstemming met art. 67 van het regeerings-reglement slechts het hoofdbestuur aan Europeesche ambtenaren opgedragen is, terwijl alle ondergeschikte overheidspersonen uit de aanzienlijke inboorlingen gekozen worden.

Is bovenstaand aangegeven hoe inderdaad het beginsel dat de adel een vooraanstaande positie ten opzichte der bevolking moet blijven innemen openlijk en krachtig is verkondigd, thans komt aan de beurt de vermelding van feiten die er o.i. op wijzen dat het niet voldoende doorgevoerd is.

Men weet dat de Javaansche ambtenaar het grootste gewicht hecht aan het zichtbaar toonen van zijn rang en waardigheid en dat de bevolking volgaarne eer bewijst aan de landsgrooten. Als vanzelf kwam het staatsie-zonnescherm — hoewel onwettig — in gebruik bij resident en assistent-resident en werden zoowel aan deze gezagvoerende Europeesche ambtenaren als aan de controleurs ook algemeen de eerbiedsbetuigingen gebracht die de bevolking tegenover haar eigen hoofden bezigde, doch toen bij den Gouverneur-Generaal het inzicht post vatte, dat dergelijke inlandsche hulde tegenover Europeanen moest beperkt, liefst geheel nagelaten worden (bijblad 6114 — jaar 1904) ging de Indische Regeering zelfs zoover dat zij in bijblad 6118 (jaar 1904) den regenten aanspoorde om de hun gebrachte eerbiedsbewijzen te vereenvoudigen, wat uiteraard aanleiding gaf tot het misverstand dat het verbod van het gebruik der staatsie-zonneschermen uitgevaardigd voor Europeesche ambtenaren ook voor de Javaansche ambtenaren bedoeld was, zoodat dit wanbegrip bij bijblad 6496 moest worden rechtgezet. En niettegenstaande deze rectificatie zijn toch regenten en andere Javaansche hoofden

er toe overgegaan langzamerhand meer Westersche opvattingen terzake te koesteren en echt Javaansche eerbiedsbetuigingen af te wijzen, wat niet altijd recht begrepen of gewaardeerd wordt door het conservatieve volk. M.i. doet men verstandig nooit meer aan Europeesche bestuurszijde te reppen van vereenvoudiging dier aloude hormat-gebruiken tusschen Javanen onderling; dat ware geheel aan hun eigen bestel over te laten.

Voorts zou men verwachten dat b.v. bij de benoeming van Javaansche bestuursambtenaren voornamelijk zonen van aanzienlijken zouden worden aangewezen. In de laatste helft der 19e eeuw en vóórdien was de vaststelling van dergelijke gedragslijn niet noodzakelijk omdat toen als vanzelf sprekend meerendeels de Javaansche ambtenaren plachten gekozen te worden uit de zonen van regenten en andere aanzienlijke geslachten, die eerst als onbezoldigd hulpschrijver ook wel als volgeling of huisbediende bij de Europeesche ambtenaren en regenten hun loopbaan aanvingen, zoodat de jongelieden van lageren stand, zoo zij al voldoende onderwijs hadden genoten, toch niet in aanmerking kwamen en zich tevreden stelden met eene opleiding tot desaschrijver, onderwijzer, kadaster-ambtenaar, docter djawa enz. Bij het begin der 20e eeuw echter toen het onderwijs meerdere uitbreiding had verkregen ware het de rechte tijd geweest om de toelating tot den bestuursdienst te regelen in overeenstemming met het beginsel dat de adel aan de spits moet blijven, niet het minst waar het geldt de benoeming tot inlandsch ambtenaar, de meest eervolle betrekking in het oog van den inlander. Dàt echter is nagelaten. Het benoemingsreglement voor den Inlandschen bestuursdienst(bijbladen 8167—8661—8815 en 9256) vastgesteld in 1915 en volgende jaren maakte geen gewag van adels-voorrechten, integendeel bevatte *een nieuwe bepaling in tegengestelde richting* die toeliet om ambtenaren uit andere diensttakken, waarin het percentage aanzienlijken minder hoog was, naar den Inlandschen bestuursdienst over te plaatsen. Bij deze klacht is niet over het hoofd gezien dat er sedert 1887 scholen bestonden bij voorkeur voor zonen van Inlandsche hoofden en andere aanzienlijken (zie boven) bestemd voor Inlandsch ambtenaar, want die inrichtingen konden niet voorzien in de totale behoefte aan die bestuurskrachten, zoodat ook niet-adellijken met een minder breede opleiding onvermijdelijk toegang verkregen tot den bestuursdienst, terwijl van af 1919 bij de toelating tot die onderwijs-inrichtingen zelfs alle voorkeur voor de jongelieden van adel werd losgelaten, immers bij *Stb.* 86 werd bepaald dat de scholen verder bestemd zouden worden tot opleiding van, kortweg, Inlandsche jongelieden voor den bestuursdienst, dus zonder eenige preciseering van den stand waartoe zij moesten behooren, en die toestand is sedert bestendigd (*Stb.* 1920 No. 492; 1922 No. 388; 1923

No. 627 en 1924 No. 98). Mede *Stb.* 1921 No. 626 dat studiebeurzen beschikbaar stelde ten behoeve van leerlingen dier scholen repte niet van voorkeur voor b.v. leden van verarmde aanzienlijke geslachten.

Nu vermoeden wij wel dat desniettegenstaande, toch een goed deel der Patihs, districts- en onderdistrictshoofden ook thans nog lieden van hooge geboorte zijn, doch dat is dan te danken aan oorzaken gelegen buiten de wijsheid der Regeering. In den Regeerings-almanak 1925 staan vermeld de namen van 399 Patihs en districtshoofden waarvan 166 dus ongeveer 40 % niet van adel.

Evenmin kunnen wij ons vereenigen met het feit dat bij de instelling van de Rechtsschool te Batavia tot vorming van Inlandsche rechtskundigen, afkomstig van Java en Madoera, en in 1922 toegankelijk gesteld voor alle landaarden (*Stb.* 1908 No. 621; 1909 No. 93; 1912 No. 293; 1922 No. 343 en 390 en 1923 No. 627) geen rekening is gehouden met de wenschelijkheid om in de eerste plaats jongelieden van adel daarbij op te leiden. O.i. behoort naast den Javaanschen bestuursambtenaar zeker ook de Javaansche rechtskundige gekozen te worden uit de aristocratie; de bevolking mag allerminst de opvatting krijgen dat deze nieuwe Gouvernements-ambtenaar, aangezien hij den Europeeschen rechter vervangt, beschouwd kan worden als een modern intellectueel, dus als minder in aanzien dan haar bestuursambtenaar dien zij met den adel pleegt te vereenzelvigen. Uiteraard bestaat daarop veel kans en zal — vreezen wij — die fout zich wreken door minder ontzag voor, minder berusting in zijn rechtspraak.

Aan hetzelfde euvel gaat *Stb.* 1923 No. 570 mank, waarbij degenen die het eind-examen van de Rechtsschool hebben afgelegd en uitmunten door aanleg ijver en geschiktheid worden aangewezen tot voortzetting der studie aan een Nederlandsche universiteit. Ook wederom hier geen voorkeur gegeven aan de telgen van aanzienlijke geslachten wat men o.i. had moeten doen, bij uiteraard overigens gelijke aanspraken.

Datzelfde bezwaar kunnen wij ook aanvoeren tegen de wijze van toelating tot de Bestuursschool (*Stb.* 1914 No. 504; 1916 No. 414; 1917 No. 351; 1922 Nos. 543, 563 en 752) waarvan het doel is om Inlandsche bestuursambtenaren op Java en Madoera gelegenheid te geven zich voor hunne taak, inzonderheid in de hooge rangen, verder te bekwamen. Daartoe komen in aanmerking zij die bezitten een diploma eind-examen H. B. S. 5-jarigen cursus of eind-examen 2e afd. Opleidingschool voor Inlandsche ambtenaren dan wel een ander gelijkwaardig diploma. Het ligt toch voor de hand dat zoo ergens, dan zeker in de hoogste bestuursrangen, de aanzienlijken op hun plaats zijn, te meer daar zulks kan geregeld worden zonder afbreuk

te doen aan de voorwaarden van bekwaamheid voor de vervulling van die ambten te stellen.

Ook hier kan geconstateerd worden dat in de praktijk toch het meerendeel der aangewezenen tot den adel behoort, nl. volgens den Regeeringsalmanak 1925, in den cursus 1923/25, 12 Javanen waarvan 10 van adel; in den cursus 1924/26, 15 Javanen waarvan 12 aanzienlijken. Nogmaals wordt daardoor bewezen dat het intellect het best bij den adel vertegenwoordigd is.

Beschouwen wij verder het aandeel den Javaanschen adel toegekend bij de wettelijke voorzieningen die beoogen aan het volk eenige medezeggenschap te geven bij het regelen van plaatselijke en landsbelangen dan wacht ons opnieuw teleurstelling. Noch bij de verkiezing of benoeming van leden van den Volksraad (art. 133 Regeerings-reglement) noch van locale raden (*Stb.* 1905 No. 181 laatstelijk herzien bij *Stb.* 1924 No. 141) noch van de Provinciale en Regentschapsraden (*Stb.* 1924 Nos. 78, 79, 80 en 81) is sprake van eenige voorkeur te geven aan lieden van aanzienlijke geboorte, hoewel zij door de bevolking als vooraanstaand dus als hare vertegenwoordigers worden beschouwd, zij bovendien sedert een eeuw reeds hebben medebestuurd en goeddeels het Javaansch intellect vormen, en te meer valt dat ons op omdat de Regeering zelve verklaard heeft dat ook lieden van hooge geboorte behooren tot de groep van personen die vraagt om uitoefening voor staatkundige rechten. Zij zeide: In de laatste 10 jaren is tusschen de twee oude standen nl. *adel te vereenzelvigen met het bestuur* en de bevolking, een derde volksgroep gekomen bestaande in *lieden uit den adelstand voortgesproten* doch in het bestuur geen passende plaats kunnende vinden, voorts lagere beambten der verschillende groote landsdiensten, meerendeels uit de volksmassa voortgekomen, eindelijk een aantal handelaars, landbouwers, nijveren, hadjis en anderen die in de gelegenheid zijn geweest wat meer van de wereld te zien dan de gewone desaman. Het is in deze nieuwe groep dat de behoefte aan staatkundige rechten tot uiting is gekomen. Personen uit die groep zullen in de regentschapsraden gelegenheid vinden voor ontwikkeling van hun burgerschapszin [1]). Tot zoover de Regeering. Nu vragen wij, waarom is dan dat, in de eerste plaats genoemd, uit lieden van aanzienlijke geboorte bestaand deel der groep niet bij voorkeur aangewezen om in aanmerking te komen voor het lidmaatschap van den regentschapsraad?

Niettegenstaande de bepalingen daartoe geen doelbewuste aanleiding gaven, waren van de in den eersten Volksraad zitting nemende

---

[1]) Memorie van antwoord nopens het wetsontwerp op de instelling der regentschapsraden. 2e gew. zitting Volksraad 1919, onderwerp 11, stuk 2.

11 Javaansche leden toch 8 van adel (met den titel van Radèn en hooger) nl. 6 gekozen en 2 benoemd; in den tweeden Volksraad van de 20 Javaansche leden 18 edellieden, nl. 12 gekozen en 6 benoemd en in den derden Volksraad van de 14 Javaansche leden 12 van hooge geboorte nl. 8 gekozen en 4 benoemd.

Vanwaar dit verschijnsel? De verklaring is eenvoudig deze, dat wanneer men mannen moet zoeken in bekwaamheid en geschiktheid uitstekend boven de massa, de keuze beperkt blijft tot een gering getal intellectueelen waarvan het meerendeel zijn Gouvernementsambtenaren van hooge geboorte. Een andere reden bestaat niet; zij is ook niet te zoeken in de houding der politieke partijen jegens den adel want in hunne programma's komt niets daarvan voor, zelfs niet in dat van den Politiek Economischen Bond waartoe toch verscheiden hooggeplaatste Inlandsche hoofden behooren, en die in 1918 werd opgericht om ,,door een gezamenlijk optreden van de meer bezadigde ,,elementen uit de Indische maatschappij, front te maken tegen het ,,onverantwoordelijk drijven van politieke heethoofden die met te ,,groote sprongen de geleidelijke evolutie dezer landen en volken zou-,,den willen verhaasten waardoor gevaar voor ontwrichting dreigde.''

O.i. had men dus geheel in overeenstemming daarmede in de statuten gewag kunnen maken van b.v. het streven om in de eerste plaats intellectueelen van hooge geboorte als volksvertegenwoordiger te doen optreden.

Om geen misverstand te doen ontstaan, constateeren wij dat geen der partijprogramma's evenwel denken doet aan bewuste miskenning der adelsbelangen.

Het is wel eigenaardig dat hoewel — zooals boven bleek — het Britsch gezag indertijd in Nederlandsch-Indië het aanzien van den adel heeft verlaagd, nu in de onder direct Engelsch bestuur staande provinciën van Britsch-Indië, uit de weinig talrijke grondbezittende aristocratie, de volksvertegenwoordigers voor de verschillende raden worden gekozen, naast de advocaten uit de steden [1]). ,,De natuur-,,lijke en erkende leider ten plattelande is volgens de rapporteurs ,,Montagu en Chelmsford de grondbezittende aristocratie. De leden ,,daarvan zijn door hunne positie, invloed en ontwikkeling geschikt ,,om een leidende rol te spelen, sommigen beginnen dit reeds te doen ,,en het doel moet zijn veel meer hunner in de politieke arena te ,,krijgen. Ook de lagere landedelman heeft reeds zitting in plaatse-,,lijke en districtsraden.'' [2])

Nu zou men de vraag kunnen stellen welk der twee vereenigde

---

[1]) E. A. Horne. The practical system of British India, 1922.

[2]) Vereeniging voor studie van Koloniaal maatschappelijke vraagstukken. 8e Publicatie, W. Muurling.

factoren adel of grondbezit eigenlijk de toetssteen is geweest, want de aristocraat zonder grond is geen, de niet-adellijke landeigenaar, mits een zeker bedrag aan landrente betalend is wèl vertegenwoordiger. Daar staat echter tegenover dat beide factoren in Bengalen zeer vaak een gemeenschappelijk historischen oorsprong hebben, terwijl bij de Mohamedanen de landeigenaar-kiezers o.m. bestaan uit hen die door afkomst zich boven de groote massa verheffen [1]) zoodat de factor der hooge geboorte in elk geval invloed uitoefent.

Hoewel men tot dusver ook in Nederlandsch-Indië in de praktijk toch aan den adel de voorkeur moest schenken bij de keuze der leden van raden, mag er niet op gerekend worden dat zulks blijvend zal zijn zonder medewerking der wet. Dit zal duidelijk kunnen worden zoodra wij constateeren wat in den Volksraad is voorgevallen en welke stemmen uit de Inlandsche maatschappij daar buiten zijn opgegaan met betrekking tot het onderwerp van onze beschouwingen.

In de 2e gewone zitting van den Volksraad, 1918—1919 b.v. werd door de leden Raden Kamil, Tjipto Mangoenkoesoemo, Raden Tjokroaminoto, Raden Sastrowidjojo en Mas Ngabehi Dwidjoséwojo deze motie voorgesteld: ,,De Volksraad van oordeel dat met het erfop-,,volgingsbeginsel neergelegd in art. 69 alinea 4 van het regeerings-,,reglement geheel dient te worden gebroken, noodigt de Regeering ,,uit de noodige stappen te doen om wijziging van dat artikel in dezen ,,geest tot stand te brengen'', terwijl de toelichting aldus luidde:

1e. De erfelijkheid is niet gegrond op oer-oud in de volksbegrippen geworteld recht. 2e. Door de erfelijkverklaring van het regentsambt, huldigt de Regeering een beginsel dat familiebelang boven het algemeen of publiek belang stelt. 3e. Door de erfelijkheid van de regentsbetrekking worden de toewijding, ijver en plichtsbetrachting en zelfstandigheid zoowel bij de bevoorrechten als bij de achtergestelden onderdrukt in strijd met de invoering van een nieuwe bestuursorganisatie en in het algemeen met moderne opvattingen en stroomingen.

Bij de mondelinge toelichting der motie is gezegd dat het beginsel verouderd is terwijl dikwerf ongeschikte regenten werden benoemd, alleen maar omdat zij verwanten waren van den afgetreden regent, voorts dat volgens Professor Van Vollenhoven het erfelijkheidsbeginsel een uitvloeisel is van het Europeesch gezag. Bij de beraadslaging beweerden enkele leden dat het de Inlandsche bevolking onverschillig is of de regent al dan niet tot een regentenfamilie behoort en toen een lid daarop vroeg of ook de zoon van een huisbediende tot regent benoemd moest kunnen worden, werd geantwoord dat die niet bij voorbaat mocht worden uitgesloten. Anderen merkten daartegenover op dat bij opheffing van het erfelijkheidsbeginsel de regent een ge-

[1]) Dr. E. Moresco. Wetgevende raden in Britsch-Indië, 1911.

woon ambtenaar zou worden, geen volkshoofd aansprakelijk voor alles, zooals de Regeering dat wenscht en zooals noodzakelijk is. Dezelfde zaak is behandeld in het afdeelings verslag omtrent de herziening van het regeerings-reglement [1]). Eenige leden betreurden toen dat deze herziening niet was aangegrepen om het erfelijkheidsbeginsel bij regentsbenoemingen (art. 69 regeerings-reglement) te laten vervallen, mede in verband met de instelling van de regentschapsraden. De Regeering antwoordde daarop dat dit onderwerp van principieelen aard zijnde, niet aan de herziening der staatsinrichting kon worden vastgekoppeld.

Wanneer wij de drie motieven in de toelichting der motie vervat, toetsen aan de hierboven medegedeelde historische feiten dan blijkt dadelijk de onjuistheid daarvan want *1* de erfelijkheid wortelt in oer-oude Javaansche vorsten-inzettingen, die toen het recht uitmaakten en waaraan de volksbegrippen zich uiteraard aanpasten; *2* de erfelijkheidsverklaring dient wel degelijk het algemeen belang, nl. de kennis van locale toestanden en als gevolg daarvan een goed bestuur, dus rust en orde; *3* de erfelijkheid is niet absoluut doch immers aan voorwaarden gebonden, juist van ijver, toewijding en plichtsbetrachting, terwijl de zoogenaamde moderne opvattingen en stroomingen wel nieuw zijn en daarom voor velen aantrekkelijk doch het bewijs van nuttigheid nog niet geleverd hebben en daarom niet gerechtigd zijn om oude beproefde begrippen te verdringen. Dat ten slotte Professor Van Vollenhoven wordt aangehaald als te hebben gedoceerd dat het erfelijkheidsbeginsel een uitvloeisel zou zijn van het Europeesch gezag, is ons niet duidelijk kunnen worden, want wat wij van dien geleerde ter zake hebben kunnen vinden zijn twee opmerkingen nl. sprekende van de 1e boepatis, opperregenten over wat nu een gewest is, dat zij van 1743 tot Daendels toe, als vorsten werden beschouwd door ons gezag doch dat niet bekend is of hun ambt vererfbaar was met electie, 2e van de ngabèis, hoofden onder den boepati, overeenkomende met de huidige regenten, dat erfrecht met electie (art. 69 lid 4 regeerings-reglement) voor dezen waarschijnlijker was dan een louter feitelijk overgaan van het ambt van vader op zoon, broeder of neef [2]).

Blijkens de Handelingen van den Volksraad 1e gewone zitting 1924 heeft het lid R. A. A. Achmad Djajadiningrat, toen regent van Serang, geconstateerd dat de daling van het aanzien der Inlandsche hoofden te wijten was aan de slechte toepassing van art. 67 van het

---

[1]) Volksraad 1e gew. zitting, 1922, onderwerp 5. stuk 5, § 7; opmerkingen over artikelen niet begrepen in de voorgestelde wetswijziging.

[2]) Mr. C. Van Vollenhoven. Het Adatrecht voor Nederlandsch-Indië, afl. 7 en 8, blz. 542/543.

regeerings-reglement en hij heeft den wensch geuit dat de verhouding der Europeesche politie op de hoofdplaatsen tot de Inlandsche ambtenaren aldaar nader geregeld zou worden, mede gewezen op het denkbeeld van den burgemeester van Samarang om ook in de gemeenten aan het Inlandsch bestuur een organieke plaats in te ruimen als schakel tusschen het gemeentebestuur en de Inlandsche bevolking. In antwoord daarop zeide de Directeur van binnenlandsch bestuur dat de Regeering dergelijke regeling harerzijds onnoodig achtte omdat de resident daartoe bevoegd was en betoogde hij dat destijds bij de politie-reorganisatie op de 3 groote hoofdplaatsen juist overwogen was dat het Inlandsch bestuur te veel met allerlei werkzaamheden voor zijn eigenlijke bestuurstaak belast was om zich ernstig aan de politie te kunnen wijden. Dit nam echter niet weg, zeide die Regeeringsgemachtigde, dat de Inlandsche ambtenaren en vooral de regenten op de hoogte moesten kunnen blijven van alle maatregelen ten opzichte van de Inlandsche bevolking noodig geacht, welke dan in overleg met de regenten te nemen waren.

In het afdeelings verslag 1924, onder *Communisme* [1]) wordt er op gewezen dat het Inlandsch bestuur wel verantwoordelijk is doch de noodige middelen mist om van den invloed van het communisme op de bevolking een juisten indruk te verkrijgen. In plaats van onbetrouwbare spionnen moest men geoefende rechercheurs direct aan den regent ondergeschikt stellen. Aan de resultaten van het door de Europeesche politie uitgeoefend toezicht wordt weinig waarde gehecht omdat die Europeanen w.o. ook buitenlanders voorkomen niet op de hoogte zijn van de Inlandsche psyche, taal enz. terwijl daarnaast de Inlandsche politie-beambten van te weinig ontwikkeling zijn voor de recherchetaak. Men gaf mede in overweging om den regent aan te wijzen als plaatsvervangend hoofd van plaatselijk bestuur.

Tot zoover de stem van eenige Volksraadsleden. In aansluiting daaraan kunnen wij niet nalaten mede te deelen dat het ons meermalen getroffen heeft dat blijkens de dagbladen bij botsingen tusschen het volk en de politie steeds gewag gemaakt werd van de actie van Europeesche hoofdagenten of opzieners en nimmer van Inlandsche hoogere politie-ambtenaren, wat verklaard wordt door het feit dat blijkens den Regeeringsalmanak 1925 onder de ruim 150 politie-commissarissen 1e klasse (algemeene gewapende politie) en de 195 politie-opzieners 1e klasse telkens slechts 1 Javaan voorkomt. Men is dus er niet toegekomen om in de hoogere politierangen b.v. Javaansche officieren of onder-officieren te plaatsen, wat wel aanbeveling zou verdienen. Het spreekt toch vanzelf dat in geval van gewelddadig verzet het volk zich

---

[1]) Handelingen, 2e gew. zitting, Volksraad 1924, onderwerp *1*, afdeeling *1* stuk *1*.

meer zal bedwingen indien het tegenover zich ziet, landgenooten van zekeren rang dan den een of anderen Europeaan. O.i. zou zelfs overweging verdienen om geschikte Inlandsche rechterlijke en bestuursambtenaren van adel zich kenmerkend door persoonlijken moed te doen opleiden voor politie-officier.

Bij de behandeling van het wetsontwerp Goeroe-ordonnantie [1]) uitte een Volksraadlid het bezwaar dat het gezag der regenten door het ontwerp geschaad zou worden en vroeg hij of de regenten ter zake waren gehoord, waarop in de memorie van antwoord het bescheid is gegeven dat ook de Regeering het hooghouden van het gezag der regenten met alle ten dienste staande middelen zal blijven bevorderen, doch dat handhaving der bestaande goeroe-ordonnantie daartoe niet geëigend scheen; verder dat een vrij groot aantal regenten op Java bij de voorbereiding van het voorstel mondeling was geraadpleegd.

Hier past de vraag waarom niet alle regenten en dan natuurlijk schriftelijk gehoord, het betrof toch een onderwerp den Mohamedaanschen godsdienst rakend?

In dezelfde Handelingen aangeduid bij noot [1]) komt ook voor eene verklaring van het lid P. A. A. Koesoemojoedo regent van Ponorogo, dat de regenten, leden van den Politiek-economischen bond meermalen — ten onrechte evenwel — in sommige inheemsche persorganen openlijk of bedektelijk het tegenhouden van de opkomst der bevolking verweten wordt en de uitlating van het lid R. T. A. Soejono regent van Pasoeroean, dat het volk over het algemeen niet zoo lijdzaam en gewillig meer is als vroeger.

Wat wijders de volksuitingen ter zake aangaat zooals die vernomen kunnen worden uit officieele bronnen valt het navolgende te vermelden. Zoo beoogt de Djowodipo-beweging, de afschaffing van het hoog-Javaansch en behoud alleen van het laag-Javaansch tot emancipatie van den gewonen Javaan, die wordt verhinderd door de vernederende spreekwijzen tegen meerderen in rang en stand, welke evenmin als de eerbiedige groet (sembah) en het hurken aan vrije burgers betaamt. De Samin-beweging nà 1905 uitgebreid, heeft ten doel de ontkenning van alle gezag en allen invloed van de Mohamedaansche geestelijkheid, ook verwerping van de hoog-Javaansche taal [2]). Aan de vereeniging Boedioetomo is van radicale zijde herhaald verweten dat zij te veel de adelsbelangen in het oog hield en daardoor den vooruitgang remde; de adel immers heette de historische vijand van de ontwikkeling der Javaansche maatschappij in modernen zin. Aanleiding daartoe gaf o.m. het verzet van Boedioetomo ten aanzien van de actie van Tjipto Mangoenkoesoemo tegen de Javaansche vorstenhuizen en de

---

[1]) Handelingen, 2e gew. zitting, Volksraad 1924, onderwerp 12, stuk 4.
[2]) Mededeelingen omtrent onderwerpen van algemeen belang (1/1 1919).

verklaring op het congres van Boedioetomo in 1909, dat het onderwijs aan de kinderen van inlandsche hoofden moest voorgaan aan die der andere standen, hoewel daarnaast werd geijverd voor de vorming van kundige werklieden, landbouwers en kooplieden, terwijl in het volgende jaar reeds dezelfde vereeniging moeite deed in aanraking te komen met de breede massa der bevolking en een jaar later zelfs enkele jongere hoofdmannen propaganda maakten voor de afschaffing van het erfelijkheidsbeginsel bij de regentsbenoemingen of de democratiseering der toelating tot de Hollandsch-Indische scholen [1]). Daartegenover staat echter de remmende functie van Boedioetomo op een ander tijdstip blijkende uit het feit dat tijdens de spoorstaking aan de lijnen van den Ned. Ind. spoorweg geen stagnatie werd ondervonden aan die halten waar de chef tot den stand der aanzienlijken behoorde.

In de niet-Europeesche samenleving zijn in Indië symptomen op te merken niet verklaarbaar alleen uit de actie van volksleiders, b.v. bij de troonswisseling van den Sultan van Djokdja in 1921 sloeg de bevolking het voorbijrijdende Sultans-rijtuig gade zonder te hurken of de sembah te maken. Eenerzijds bestaan nog de feudale grondvormen en in zekeren zin de feudale gezagsuitoefening, maar er zijn nieuwe bevolkingsklassen ontstaan nl. de moderne arbeiders, de burgerlijke intellectueelen (Indische artsen en rechtskundigen in ontwikkeling boven het Inlandsch bestuurscorps uitstekend, de onderwijzers, de technici enz.). De nieuwe samenleving heeft hun nog geen plaats aangewezen. Het onderwijs tast alle klassen aan, overal nieuwe menschen, de oude privilegiën van den adelstand beginnen te kraken; menschen zonder traditie verdringen de oude geslachten.

De Hollandsch-Indische school bleef tot dusver standenschool nl. in de eerste plaats bestemd voor kinderen van hen die door ambt, afkomst, gegoedheid of opleiding op den voorgrond treden. Het bleek echter zeer moeielijk om in de tegenwoordige sterk democratische tijden dit beginsel te handhaven en zoo treft men in 1922 op de ingeschreven leerlingen 59 % kinderen aan van lagere Inlandsche ambtenaren [2]).

Uit deze laatste officieele mededeeling zou men licht geneigd zijn den leerlust der Inlandsche bevolking in het algemeen hooger aan te slaan dan inderdaad het geval is, want bij de behandeling van de laatste onderwijs-begrooting in den Volksraad (1925) verklaarde de Directeur van Onderwijs dat hoewel op Java voor 70 % der kinderen onderwijs-gelegenheid bestaat, slechts 22.6 % daarvan gebruik maakt; dat beteekent dat van de kinderen der lagere standen een klein deel

---

[1]) Mededeelingen omtrent onderwerpen van algemeen belang (1/1 1920).
[2]) Idem (1/4 1924).

de school bezoekt, want het is bekend dat in de hoogste bevolkingsklassen geen kind thuis blijft.

Gaat men den aard van bovenstaande officieel geconstateerde volksuitingen nauwkeurig na, als daar zijn, de drang tot afschaffing van het hoog-Javaansch nl. de taalsoort niet alleen waarin de lagere den hoogeren aanspreekt, doch tevens de taalsoort die de hoogere standen onderling gebruiken en in het algemeen de taalsoort waaruit men hoffelijkheid en beschaving proeft; de ontkenning van allen gezagsinvloed zelfs van de Mohamedaansche geestelijkheid d.w.z. geen huwelijksvormen meer, nl. den toch al zoo lossen huwelijksband nog verder geslaakt, dus het vrije huwelijk; de wensch tot ontwikkeling der Javaansche maatschappij in modernen zin, voor de massa een hol vreemd woord dat zij niet eens vermag te definieeren laat staan waar te maken; de actie tegen de Javaansche vorstenhuizen wat ongeveer dezelfde beteekenis heeft als het werpen van kinderspeeren tegen een olifant door spelende bengels [1]); overweegt men dat alles met een koel hoofd dan springt toch dadelijk het onrijpe, gekunstelde, naïef kinderlijke van dergelijke wenschen in het oog en doet het denken aan een zucht tot navolgen en dan gebrekkig van onbegrepen actie in andere werelddeelen, die trouwens voor geheel andere toestanden onmogelijk pasklaar te maken valt.

Intusschen toonen bovenaangehaalde uitingen van Javanen in den Volksraad en daarbuiten aan dat het aanzien van den adel toenemend bedreigd wordt.

Omtrent de boven reeds genoemde vereeniging Boedioetomo behooren wij de aandacht te vestigen op de hoogst belangrijke plaats die de Regeering daaraan heeft toegekend door te verklaren [2]) dat ,,Boedioetomo bestemd is als stootblok te dienen tusschen haar ras-,,genooten wier intellectueele voorgangster zij van nature is in den ,,strijd om emancipatie en de uitheemsche Regeering, welker on-,,misbaarheid deze vereeniging van intellectueelen wel beseft, wier ,,beleid zij mede heeft te vormen en steunen. Die moeielijke positie ,,van Boedioetomo wordt verzwaard door de bezuinigingsmaatregelen ,,der Regeering zoodat onder de jongere leden een zuivere oppositie-,,politiek ontstaat.''

Deze vereeniging streefde aanvankelijk alleen economische oogmerken na t.w. beter en meer onderwijs om de bevolking beter toe te rusten voor den strijd om het bestaan, later bepleitte zij de Inlandsche militie tot lichamelijke ontwikkeling en tot versterking van het zelf-

---

[1]) Op andere wijze tepas gebracht in het rapport van Montagu-Chelmsford. Zie Vereeniging voor studie van Koloniaal maatschappelijke vraagstukken. Publicatie No. 8. W. Muurling, 1919.

[2]) Mededeelingen omtrent onderwerpen van algemeen belang (1/4 1924.

bewustzijn en van de positie der Inlandsche bevolking tegenover andere rassen, doch in 1917 ging zij over tot de politiek nl. beoogende de harmonische ontwikkeling van het Javaansche volk op den grondslag der Javaansche nationale gedachte met zelfbestuur als einddoel; terwijl in 1919 een duidelijke opschuiving naar links kwam blijkende uit het mede-protest zoowel tegen de weigering der Regeering om het suiker-areaal te beperken als tegen het gebeurde te Tjimarémé en uit de aanheffing van anti-kapitalistische leuzen [1]). In de eerste jaren van haar bestaan, toen zij zich door selectie een aristocraten-bond mocht noemen was de belangstelling uit intellectueele kringen groot, maar sedert zij Jan en alleman toegang geeft trekken de intellectueelen zich terug. Dr. Satiman acht een zuivering van Boedioetomo onmogelijk omdat sedert schrijver en Adipati dáár vrij naast elkander mogen zitten is de vereeniging in de volksmassa ingegroeid [2]). Het medegedeelde omtrent Boedioetomo samenvattend blijkt dat die vereeniging oorspronkelijk aristocratisch getint en buiten de politiek blijvend, toen zij zich daarin begaf aanvankelijk de Regeering steunde maar allengs na loslating der selectie zich verdeelde in een linker en rechter helft zoodat zij, zich als geheel uitende, niet meer consequent bleef; bij de eene gelegenheid conservatief remmend, een ander maal aansluiting zocht bij de extremisten. De Regeering nu schrijft die onbestendigheid toe aan hare bezuinigingsmaatregelen doch het wil ons voorkomen dat daarvoor ook nog een andere diepere oorzaak bestaat.

Zoo treffend juist verklaart de Regeering in 1924 dat Boedioetomo moest zijn een stootblok tuschen hare rasgenooten en de uitheemsche Regeering. Maar aangezien die vereeniging oorspronkelijk bedoelde te zijn en ook inderdaad was eene groepeering van conservatieve aristocraten en als zoodanig door de Regeering erkend werd, lag het toch in de lijn der Overheid om het aanzien dier aristocratie hoog te houden, door b.v. consequent aan haar de voorkeur te geven waar het gaat om uit het volk leerlingen te kiezen voor de scholen waarop bestuurs- en rechterlijke ambtenaren worden gevormd of om vertegenwoordigers te benoemen tot leden der verschillende raden, te meer daar, zooals wij hierboven reeds herhaald konden vaststellen, de aristocratie tevens beteekent het intellect. Uit de bovenaangeduide debetzijde der balans van Regeeringsmaatregelen bleek reeds dat die noodzakelijke consequentie niet ten volle is betracht. Ware dat wèl het geval geweest, had inzonderheid de Regeering toen de westersche democratische principes naar Java werden overgebracht en zij blijken

---

[1]) Mededeelingen omtrent onderwerpen van algemeen belang (1/1—1917 en 1920.

[2]) Idem (1/1 1924).

van instemming daarmede gaf, van stonde af daarbij het voorbehoud gemaakt dat zulks alleen bedoeld was voor zoover geen afbreuk werd gedaan aan het veel oudere en zoo juist gebleken beginsel om het aanzien van den Javaanschen adel hoog te houden en steeds in de eerste plaats door diens tusschenkomst het volk te blijven besturen; had de Regeering toen openlijk het beginsel beleden dat trots de zwenking in democratische richting de aristocratie toch aan de spits moest blijven, dan vermoeden wij, dat het aristocratisch cachet oorspronkelijk eigen aan Boedioetomo niet allengs verbleekt en ten slotte uitgewischt zou zijn, omdat de vereeniging dàn prat op haar voorrecht ook verder de selectie zou hebben betracht en gebleven zijn wat zij oorspronkelijk bedoelde te wezen, de steun van het Europeesch gezag tegenover onredelijke volkswenschen. Immers zij had dan duidelijk begrepen dat de Regeering niet beoogde haar zonder meer tot stootblok te bestemmen doch ook haar daartoe volledig uit te rusten, moreel en technisch.

Aangenomen mag worden dat indien de Regeering, op bovenbedoelde wijze den adel tijdig en openlijk de voor dezen geëigende plaats had doen innemen, de zoogenaamde Inlandsche beweging zich van buitensporige wenschen en daden had onthouden, een meer rustigen normalen loop had gevolgd, beseffende dat alle agressie tegenover het Europeesch gezag tevens zou beteekend hebben een aanval op de eigen aristocratie, die immers waar er sprake kon zijn van strijd, als stootblok aan het front had gestaan. Dàn had verder de vereeniging Sarikat-Islam, die sedert zooveel onrust heeft gebaard, vermoedelijk ook geen wijziging gebracht in haar oorspronkelijken opzet die blijken kon uit de rede van den voorzitter op het eerste nationaal-congres in 1916 gehouden over de middelen welke behooren te worden aangewend om langs geleidelijken en wettigen weg te komen tot zelfbestuur of althans tot medezeggenschap in de landszaken. Aanvankelijk toch stelden de leiders der 800,000 leden zich op het standpunt van samenwerking met het Gouvernement voor verbetering op verschillend gebied door aanduiding van misstanden, het verder aan de Regeering overlatend de middelen tot verbetering aan te wijzen [1]). Ook dat rustige standpunt is helaas spoedig verlaten. Reeds op het tweede nationaal-congres in 1917, was de toon heftig en werd zoowel de Regeering als het kapitaal aangevallen [2]) en in datzelfde jaar is de beruchte afdeeling *B* der Sarikat-Islam opgericht die tot doel had den wettigen regeeringsvorm in Nederlandsch-Indië te vernietigen, terwijl in 1920 de eerste secretaris der Centrale Sarikat-Islam tot gevangenisstraf van 4 jaren moest veroordeeld worden wegens deelneming aan de samenzwering.

---

[1]) Mededeelingen omtrent onderwerpen van algemeen belang (1/9—1917).
[2]) Idem (1/1—1919).

Samenvattend komt het ons voor te kunnen constateeren dat het reeds door de Oost-Indische Compagnie van de Javaansche vorsten overgenomen, sedert in 1830 door den Gouverneur-Generaal van den Bosch uitdrukkelijk toegezegd, later in het regeerings-reglement van 1854 opgenomen erfelijkheidsbeginsel bij de benoeming van regenten inderdaad tot op heden te recht gehuldigd is gebleven, dat voorts de noodzakelijkheid om het Javaansche volk steeds onder de onmiddellijke leiding van eigen hoofden te laten (art. 67 R. R.) niet altijd voldoende in het oog is gehouden, doch vooral dat het met de beide vooraf gegane maximen direct verband houdend beginsel om den Javaanschen adel steeds aan de spits van het volk te doen staan, meermalen verkracht is geworden, — naar wij meenen — niet opzettelijk, dóch in den regel, althans in de laatste 10 jaren, omdat de Overheid luisterende naar nieuwe leuzen, wijkende voor of zelfs instemmende met Westersche moderne democratische begrippen niet genoegzaam bedacht heeft dat zulks zoowel uit het oogpunt van billijkheid als van beleid en utiliteit alleen te rechtvaardigen zou zijn geweest, voor zoover de bestaande Oostersche traditiën en historisch gegroeide verhoudingen onaangetast konden blijven, of slechts geleidelijk behoefden te veranderen. Men heeft o.i. in zijn ijver voor de toepassing van nieuwe denkbeelden afkomstig uit het Westen waar de adel geen rem meer pleegt te zijn voor democratische wenschen, zich daarop blind gestaard en de tegenstelling over het hoofd gezien dat daarentegen met name op Java de aristocratie nog beteekenis heeft en moet behouden.

Wij schrijven ,,beteekenis moet behouden'' en zulks om de volgende reden. Zonder te treden in het vraagstuk nopens de meest gewenschte Staatsinrichting voor Nederlandsch-Indië onder Nederlandsch beheer, mogen wij toch zeker wel aannemen dat het meerendeel der belangstellenden in het toekomstig lot van den Archipel accoord zal gaan met het eindigen van het Nederlandsch voogdijschap in het verschiet zoodra Indonesië zijn eigen lot vermag te bepalen, want eenstemmig denken daarover b.v. twee tegenover elkander staande politici van naam, de anti-revolutionnaire Staatsman Colijn en de sociaal-democraat, warm vriend van Indonesië, van Kol.

De eerste toch schreef ,,ook het Nederlandsch gezag zal in Indië ,,slechts zóólang blijven als het onmisbaar gevoeld wordt'' [1]) en de laatste zeide ,,Indonesië en Nederland kunnen nu eenmaal nooit ,,worden één volkerengemeenschap, één assimilatie tot een Groot ,,Nederland; een nieuw Oosten is in wording gevormd uit de bestand-,,deelen die in Indië zelf aanwezig waren en de andere die het zich ,,toeëigende en aanpaste aan zijn behoefte'' [2]).

---

[1]) Staatkundige hervormingen in Ned.-Indië (Schild en Pijl, afl. 6) 1918.
[2]) Indische monografie, afl. 1, 1919.

Welnu wanneer het tijdstip dáár is dat het Nederlandsch gezag zich terugtrekt dan moet het beheer worden overgedragen aan een Indonesische Overheid en nu vragen wij, kan men zich wel voorstellen dat deze Overheid zou zijn de president van een Sowjet-republiek of, als tegenstelling, die van Amerika, Zwitserland of Frankrijk, om niet te gewagen van de nieuwe republieken in Europa of elders, wier bestendigheid nog niet schijnt vast te staan. In verband met den toestand van het land en de mentaliteit van het volk heden, zou dat niet goed denkbaar zijn. Bovendien het Nederlandsch gezag trad in de plaats van een inheemsche autocratische regeering en niet van een republikeinschen bewindhebber en gezien het feit dat er zoowel Oostersche als Westersche monarchiën bloeien, bestaat er o.i. al zeer weinig aanleiding om nu te betoogen dat desniettegenstaande aangestuurd zou moeten worden op een toekomstige Indonesische republiek, daargelaten het bezwaar dat thans reeds vorstendommen bestaan zoowel op Java als op de buitengewesten. Stelt men de vraag welke regeeringsvorm, alle omstandigheden bij elkaar genomen, het meest passend voor Indonesië zou wezen, zelfs in een verre toekomst, en moesten wij de keuze doen tusschen een republiek en de autocratie of monarchie als b.v. in den vorm bedoeld door Dr. Hulshoff Pol [1]) dan zouden wij geneigd wezen de voorkeur te geven aan het niet alledaagsche denkbeeld van dezen auteur, waarbij niet voorbij is gezien dat deze het oog heeft op het zelfregeeren door vorsten onder toezicht van het Europeesch gezag terwijl wij hier bedoelen, in de toekomst, zonder dat gezag.

In verband daarmede zouden wij ook kunnen wijzen op het oordeel van den Engelschen schrijver E. A. Horne [2]) nl. dat het zeer twijfelachtig is of los van Engeland, een nationale regeering op democratische basis gevestigd in Britsch-Indië, zelfs één enkelen dag zou kunnen bestaan, gezien de inwendige verdeeldheid en het steeds dreigend uitwendig gevaar. Het is een andere vraag of een nationale regeering op autocratischen grondslag gevestigd als de ,,Native States'' onder gunstige omstandigheden niet duurzaam en vooruitgaande zou kunnen blijken. Inderdaad de opname van de Britsch-Indische provinciën in de bestaande ,,Native states'' of in staten onder Indische regeerende vorsten wordt als een oplossing van het vraagsuk van Indiës politieke toekomst mogelijk geacht. Aldus bovengenoemde heer Horne.

Hoe het ook zij, wij vermeenen dat het niet de taak van den Nederlandschen voogd kan zijn om voor toekomstig Indonesië den autocratischen regeeringsvorm uit te sluiten, maar dan mag hij ook niet

---

[1]) Het recht van den Inlander op zelfregeeren, 1922.
[2]) The political system of British India, 1922.

gedoogen dat de Javaansche aristocratie langzamerhand in aanzien afneemt. O.i. blijft de waardeering van den Javaanschen adel bovendien een eereschuld zoolang Indonesië het Nederlandsch oppergezag erkent. Vooral de oudere ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur kunnen getuigen hoe regenten en in het algemeen de inheemsche bestuursambtenaren op Java en Madoera het ,,noblesse oblige'' indachtig, zich steeds beijverd hebben om met alle hun ten dienste staande middelen als liefde voor land en volk, werkkracht, bekwaamheid, goeden wil, hoffelijkheid, gastvrijheid en behulpzaamheid te trachten zoo goed mogelijk hun zware taak te vervullen, nl. geroepen als zij zijn om door beleid en trouw naar beide kanten het evenwicht te bewaren tusschen de eischen van het Nederlandsch gezag en de daarmede wel eens strijdige belangen van het volk, geroepen om eenerzijds den Nederlandschen bestuursambtenaren voor te lichten omtrent billijke volkswenschen, anderzijds den kleinen man de goede bedoelingen van hoogerhand duidelijk te maken. Dat er reeds zoo lang in bevredigende mate orde en rust heerschen op Java en Madoera is zeker niet in de laatste plaats te danken aan den inheemschen aristocraat-bestuursambtenaar.

Op grond van bovenstaande zouden wij voor Java en Madoera wenschen:

1e. een blijvende consequente angstvallige toepassing van de artikelen 67 en 69 van het regeerings-reglement;

2e. op de inrichtingen van onderwijs bestemd voor de vorming en hoogere vorming van Inlandsche bestuurs- en rechterlijke ambtenaren uitsluitend toe te laten de zonen van aanzienlijke Inlanders (Radèn en hooger);

3e. bij benoeming of bevordering van de ten 2e genoemde ambtenaren bij overigens gelijke aanspraken den candidaten van adel de voorkeur te geven boven de anderen;

4e. daartoe geschikte Inlandsche officieren en onderofficieren te plaatsen bij de politie, verder bekwame Inlandsche bestuurs- en rechterlijke ambtenaren bij de recherche;

5e. bij benoeming van Inlanders tot leden van den Volks-Gemeente-Provincialen- en Regentschapsraad, bij overigens gelijke aanspraken de voorkeur te geven aan de aanzienlijken (Radèn en hooger) totdat daarvan voor iederen raad door verkiezing en benoeming te zamen verkregen is een getal uitmakende $^2/_3$ van het voorgeschreven totaal aantal Inlandsche leden;

6e. een of meer daartoe geschikte liefst Javaansche bestuurs- of rechtskundige ambtenaren van adel, na opleiding, te benoemen tot Adjunct-inspecteur bij de Arbeidsinspectie voor de buitengewesten.

Het angstwekkende kluwen,

DOOR

J. VAN ROON.

> Waar gestreden moest worden tegen pijl, kogel, lans, klewang, rentjong. Waar in kort geding, door flink doortasten, een beslissing bereikt werd. Waar elders herhaalde krachtsinspanning noodig was om volhardend verweer of verzet te breken. Waar een strijd van tientallen van jaren te voeren is geweest, zooals op Sumatra's West- en Noordkust. Waar malaria, beri-beri den troep decimeerden. Waar klimaat, natuur, terrein samen werkten om bezwaren, hindernissen, moeilijkheden opeen te stapelen. Waar door natuurwoud, over bergen, door rivieren en moeras het pad gebaand moest worden. Waar in nooit door een Europeaan bezochte streek de weg te zoeken was. Daar was de koloniaal niet alleen strijder met het vuur- en blanke wapen. Daar was hij pionier voor den Nederlandschen invloed. Daar was hij verkenner van en baanbreker tot het koloniaal gebied, dat sedert drie eeuwen Nederlandsch heette, maar nu eerst Nederlandsch werd. Zoo was hij ontdekker van het binnenland, totdien slechts bij mare bekend of uit de verre verte aanschouwd. Brenger was hij van de boodschap, dat 't uit moest zijn met koppensnellen, menscheneten, slavernij, menschenroof. In zijn ruw métier, in zijn ruw bedrijf was hij de voorbode van de beschaving tot in de oerlanden der wildernis.
>
> GEORGE NYPELS.

In ons artikel ,,Onbarmhartige scheidingslijnen'' in de jongste Januari-aflevering van dit tijdschrift, hebben we berekend dat de algeheele gelijkstelling van de pensioenen en gagementen der Indische militairen, die voor 1 Januari 1920 het leger verlieten, met de pensioenen, die daarna worden toegekend, ongeveer twee millioen gulden zou kosten. We moeten echter eerlijk bekennen een fout te hebben

gemaakt en wel omdat het totaal bedrag der pensioenen en gagementen, hetwelk tot basis van onze berekening diende, alleen betrekking had op Indië. Het bedrag, dat in Nederland wordt uitbetaald, bleef buiten beschouwing en nu zullen we trachten de fout te herstellen, hetgeen (het trachten) kan geschieden aan de hand van de cijfers, die in de voorjaarszitting 1924 aan den Volksraad werden verstrekt. De gecursiveerde cijfers in het hierbij opgenomen staatje werden niet genoemd en zijn daarom geïnterpoleerd.

	Nederland	Indië	Totaal
Officieren en Onderluitenants:			
Algeheele gelijkstelling	*682.000*	363.000	1.045.000
50 jaar en ouder	680.000	*362.000*	1.042.000
55 „ „ „	594.000	240.000	834.000
60 „ „ „	446.000	129.000	575.000
Militairen beneden den rang van Onderluitenant:			
Algeheele gelijkstelling Eur. . . .	*1.796.000*	1.260.000	4.856.000
Inl. . . .		1.800.000	
50 jaar en ouder Eur. . . .	1.153.000	791.000	3.114.000
Inl. . . .		1.170.000	
55 „ „ „ Eur. . . .	900.000	533.000	2.183.000
Inl. . . .		750.000	
60 „ „ „ Eur. . . .	652.000	} 673.000[1]	1.325.000
Inl. . . .			

Uit een opgave in het Indisch *Vrijzinnig Weekblad* van 21 November j.l., blijkt dat in 1919 in Nederland en Indië aan officieren en onderluitenants in totaal werd uitbetaald *f* 3.992.473. Volgens de jaarlijksche necrologie in *Bendor* overleden in de jaren 1919 t/m 1924 192 officieren. Het gezamenlijk pensioen van die officieren, zooals dat oorspronkelijk was, bedroeg *f* 541.500 en zal in 1925 niet meer opgeëischt worden, zoodat is te rekenen op rond *f* 3.451.000. Hiervan is voor Indië uitgetrokken *f* 1.133.000, dus voor Nederland blijft over *f* 2.118.000. Na opleg van de in 1920 toegekende verhooging ad 40 % worden de bedragen *f* 1.586.000 en *f* 2.965.000. Voor Indië werd voor de kosten der algeheele gelijkstelling *f* 363.000 becijferd, derhalve moet verhoudingsgewijze voor Nederland *f* 682.000 worden gesteld, terwijl de kosten voor de gelijkstelling van de officieren van 50 jaar en ouder in Indië naar verhouding op *f* 362.000

[1]) Niet afzonderlijk opgegeven.

komen. Voor het afleiden van de kosten der algeheele gelijkstelling van de pensioenen en gagementen der Europeesche militairen beneden den rang van onderluitenant in Nederland, maakten we gebruik van de verhouding tusschen de in 1919 uitbetaalde pensioenen en gagementen in Nederland en in Indië.

Precies zijn onze cijfers natuurlijk niet, we hielden bijv. geen rekening met de onderluitenants, die in de jaren 1919 t/m 1924 zijn overleden en ook niet met de mogelijkheid dat enkele overleden officieren niet het volle pensioen hadden, doch de kleine fouten zullen elkaar goeddeels opheffen. De kosten van de algeheele gelijkstelling zouden volgens ons staatje *f* 5.901.000 bedragen, maar we meenen op goede gronden te mogen aannemen dat er bij de berekening van de aan den Volksraad verstrekte gegevens principieele fouten zijn gemaakt doordat de pensioenen en gagementen van de militairen, die voor 1 Januari 1920 het leger hebben verlaten, niet streng afzonderlijk zijn behandeld.

De bedragen van de voor dien datum verleende pensioenen zonder de verhooging, die er later opgelegd is, werden, voor wat Indië betreft, genoemd als volgt:

officieren en onderluitenants	*f*	1.133.000
Europeesche militairen beneden den rang van onderluitenant	,,	2.000.000
Inlandsche militairen	,,	1.520.000

Deze cijfers berusten natuurlijk op een raming maar de vraag mag gesteld worden of zij wel enkel en alleen betrekking hebben op de militairen, die voor 1 Januari 1920 het leger verlieten en voor een juiste beoordeeling van de kosten der algeheele gelijkstelling, die aan de orde was, zou zulks het geval moeten zijn, want in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van den Volksraad over de aanvullingsbegrooting voor 1925, wordt in punt 97 duidelijk gezegd dat die gelijkstelling *een op zich zelfstaand vraagstuk* vormt. Daar echter in 1919 werd uitbetaald *f* 1.226.000, *f* 2.289.000 en *f* 1.637.000, zouden de bedragen in zes jaar tijd slechts met *f* 93.000, *f* 289.000 en *f* 137.000 of gemiddeld met *f* 15.500, *f* 48.200 en *f* 23.000 per jaar zijn afgenomen, hetgeen er op zou wijzen dat de officieren 79, de Europeesche militairen beneden den rang van onderluitenant 48 en de Inlandsche militairen 71 jaar van hun pensioen zouden genieten. Dit is natuurlijk niet het geval en bovendien blijkt uit de individueele berekening gegrond op de *Bendor*-gegevens, dat in de jaren 1919 t/m 1924 het bedrag van de oorspronkelijke pensioenen der voor 1 Januari 1920 gepensionneerde officieren jaarlijks met *f* 90.250 verminderde, een bedrag dat in verband met het gemiddelde aantal pensioenjaren van 22, gelukkig nog abnormaal laag is.

Op de pensioenen van voor 1 Januari 1920 zijn verhoogingen toegekend van 40 % voor de officieren en onderluitenants en van gemiddeld 57.5 % op de pensioenen en (of) gagementen van de militairen beneden den rang van onderluitenant. Het bedrag is dus uitgaande van de tastbare te hooge bedragen voor

officieren en onderluitenants	*f*	453.000
Europeesche militairen beneden den rang van onderluitenant	,,	1.150.000
Inlandsche militairen	,,	874.000
Totaal.....	*f*	2.477.000

In den Volksraad werden bedragen genoemd van *f* 1.500.000, *f* 2.960.000 en *f* 263.000, d.i. in totaal ruim *f* 7 millioen. Het kan zijn, dat met het oog op de vele lage gagementen, de verhooging van gemiddeld 57.5 % voor de militairen beneden den rang van onderluitenant iets te laag werd genomen, maar daar de bedragen waarvan werd uitgegaan, te hoog zijn, kunnen geen groote fouten zijn gemaakt. Het verschil van maar even 4.5 millioen gulden zal zijn oorzaak vinden in de zooveel hoogere pensioenen van de militairen, die na 1 Januari 1920 werden gepensionneerd, maar door de pensioenen van voor en achter de scheidingslijn aan elkaar te koppelen, wordt ten nadeele van de militairen van voor 1 Januari 1920, een verkeerd beeld gegeven van de financieele consequenties van de algeheele gelijkstelling en het zou hoogst onbillijk zijn om uit de stijging van den pensioenlast tengevolge van de hoogere bedragen der nieuwere pensioenen, indirect een motief te putten om de gelijkstelling der oude pensioenen in een langzamer tempo te doen geschieden.

Tegen de bedragen der partieele gelijkstellingen zijn nog enkele bedenkingen aan te voeren. Ofschoon Minister S. de Graaff nog niet zoo lang geleden in de Tweede Kamer opmerkte, dat lord Beaconsfield eens gezegd heeft ,,er zijn leugens, er zijn geweldige leugens en er zijn statistieken'', hebben we het gewaagd aan de hand van de necrologiën, die sedert 1920 geregeld in Februari van elk jaar in *Bendor*, het helaas nog zoo weinig gesteunde maandblad van de oudofficieren, voorkomen, een klein statistiekje op te maken. We berekenden den gemiddelden leeftijd, waarop de overleden luitenant kolonels, majoors en kapiteins het leger verlieten, hoe oud gemiddeld alle overleden gepensionneerde officieren werden en hetzelfde afzonderlijk voor de opper- en hoofdofficieren en de kapiteins. Om de waarde der statistiekjes te kunnen beoordeelen, vermeldden we de gegevens jaar voor jaar. Als merkwaardigheid en niet om ook wat dat betreft gelijkstelling te bepleiten, vermeldden we dat de officieren van het Nederlandsche leger in het in beschouwing genomen tijdvak op een

gemiddelden leeftijd van 72 jaar stierven en gemiddeld 18 jaar van hun pensioen genoten. Men wandelt niet ongestraft onder de palmen.

	Luit. kolonels	Majoors	Kapiteins
1919	49 j. 8 m.	43 j. 0 m.	42 j. 3 m.
1920	48 ,, 10 ,,	43 ,, 3 ,,	42 ,, 0 ,,
1921	48 ,, 0 ,,	45 ,, 9 ,,	41 ,, 3 ,,
1922	48 ,, 11 ,,	43 ,, 9 ,,	42 ,, 9 ,,
1923	48 ,, 11 ,,	53 ,, 4 ,,	42 ,, 10 ,,
1924	49 ,, 2 ,,	47 ,, 2 ,,	43 ,, 6 ,,
Gemiddeld	48 j. 11 m.	45 j. 11 m.	42 j. 9 m.

	Opper- en hoofd-officieren	Subalterne officieren	Alle officieren	Pensioen-jaren
1919	69	66	68	22
1920	72	67	71	27
1921	73	61	67	23
1922	69	68	68	20
1923	70	61	66	20
1924	75	66	69	22
Gemiddeld	71	66	69	22

De officieren, die den 60 jarigen leeftijd bereikten, werden gemiddeld 74 jaar, de opper- en hoofdofficieren 75 en de subalterne officieren 73 jaar.

Uit de staatjes blijkt dat theoretisch alle voor 1 Januari 1920 gepensionneerde luitenant kolonels en hoogere officieren van het Nederlandsch-Indische leger in 1925 55 jaar of ouder zullen zijn, de jongste majoors worden theoretisch 52 jaar, de jongste kapiteins 49 jaar, dus de majoors gepensionneerd in 1917, 1918 en 1919 en de kapiteins gepensionneerd in de jaren 1914 t/m 1919 moeten in 1925 theoretisch jonger zijn dan 55 jaar. Het verschil tusschen het bedrag dat noodig zou zijn voor de gelijkstelling van alle officieren en dat voor de gelijkstelling van de officieren van 55 jaar en ouder, zijnde *f* 1.045.000 — *f* 834.000 = *f* 211.000 zal noodig zijn ten behoeve van de hiervoren bedoelde majoors en kapiteins. Om geachte opponenten, die opmerkingen willen maken over onze beschouwingen, al dadelijk te beantwoorden, zullen we de reeds overleden gepensionneerde majoors en kapiteins niet mederekenen, dus we kunnen de enkele luitenants en onderluitenants beneden de 55 jaar van voor 1 Januari 1920, bij wijze van spreken verwaarloozen. Met behulp van de officiersboekjes van 1915 t/m 1920 maakten we weer een staatje op, achter elk jaar zijn het aantal kapiteins en majoors met den gemiddelden leeftijd, waarop zij gepensionneerd werden vermeld.

	Kapiteins.		Majoors.	
1914	21	43 j. 10 m.		
1915	21	44 ,, 2 ,,		
1916	27	43 ,, 9 ,,		
1917	21	43 ,, 3 ,,	5	47 j. 7 m.
1918	23	43 ,, 1 ,,	6	47 ,, 0 ,,
1919	44	43 ,, 7 ,,	10	47 ,, 6 ,,
	157		21	

We komen er nog op terug, maar we vragen al bij voorbaat aandacht voor het groot aantal kapiteins en majoors, dat in het jaar vóór de verhooging der pensioenen werd gepensionneerd.

De verhooging, waar het omgaat, bedraagt voor kapiteins *f* 420 en voor majoors *f* 840, dus in totaal zou voor de hierboven bedoelde 178 officieren noodig zijn *f* 83.580, zoodat het bedrag van *f* 211.000 niet minder dan *f* 127.420 te hoog is. Van de 157 kapiteins zijn er in 1925 33 en van de 21 majoors 8 55 jaar of ouder, feitelijk diende dus nog *f* 20.580 minder te worden berekend voor de gelijkstelling, maar we stellen dat bedrag beschikbaar voor de in 1913 en vroeger jaren gepensionneerde officieren, die in 1925 nog geen 55 jaar of ouder mochten zijn.

Men zal ons veroorloven thans ook eenigen twijfel te koesteren omtrent de juistheid van het bedrag hetwelk benoodigd zou zijn voor de algeheele gelijkstelling van officieren en onderluitenants. De pensioenen van de in de laatste zes jaar overleden officieren zouden met gemiddeld 21 % verhoogd moeten zijn om ze te brengen op het peil 1920; wordt dit percentage opgelegd op de in 1925 aan de officieren en onderluitenants van voor 1 Januari 1920 uit te keeren pensioenen, dan zou de verhooging slechts *f* 956.000 bedragen en waar voor de kloppende begrooting in zake de algeheele gelijkstelling, op bedragen van een ton gelet wordt, mag *f* 85.000 ook wel mede tellen.

Voor eene beschouwing van de bedragen, die noodig zouden zijn voor de algeheele gelijkstelling van militairen beneden den rang van onderluitenant, laten *Bendor* en de officiersboekjes ons in den steek, doch een goed soldaat heeft meer pijlen op zijn boog en bovendien zijn er ook andere personen, die zich voor de zaak interesseeren, aan het cijferen geweest.

De heer George Nypels, die voor de samenstelling van zijn artikel ,,De Indische oud-gedienden beneden den rang van officier'' in de Septemberaflevering 1924 van dit tijdschrift, de beschikking had over talrijke gegevens, berekent het bedrag, hetwelk noodig zou zijn voor de algeheele gelijkstelling van de Europeesche militairen beneden den rang van onderluitenant op 2 millioen gulden. De verhouding Holland-Indië is echter niet 5 op 3, zooals aangenomen werd, doch

blijkens de in 1919 uitbetaalde pensioenen en gagementen rond 4 op 3, dus wanneer we in verband daarmede een correctie aanbrengen van ¼ millioen, wordt een bedrag verkregen dat nog ¾ millioen minder is dan volgens het staatje.

In de najaarszitting 1924 van den Volksraad merkte de heer Kiès op, dat hij door ontvangen inlichtingen van tot oordeelen bevoegde zijde redenen had om aan te nemen, dat het bedrag voor de algeheele gelijkstelling van alle groepen van 60-jarigen en ouder kleiner is dan *f* 1.900.000. Blijkbaar is dat bedrag ook in onderdeelen ruw geschat, het aantal 60-jarige Inlandsche en Amboineesche oud-militairen is grooter dan oorspronkelijk werd vermoed. Dat er geschat is en niet individueel berekend, kan voorts blijken uit de opvallende constante verhouding van 7 op 10, die er na afronding bestaat tusschen de bedragen, die noodig zouden zijn voor de gelijkstelling van Europeanen en Inlanders van de verschillende categorieën. Hoe ruw geschat werd is op te maken uit het volgende. Blijkens de aan den Volksraad verstrekte cijfers bedraagt voor zoover Indië betreft, het totaal van de pensioenen en gagementen op de voor 1 Januari 1920-basis plus de verhooging, die er later opgelegd is *f* 11.743.000, terwijl in het geheel voor de begrooting 1925 slechts *f* 10.910.000 werd geraamd, hier zit dus een fout van een klein millioen.

Het bedrag genoemd voor de algeheele gelijkstelling van de Inlandsche militairen lijkt duizelingwekkend hoog. We mogen aannemen dat het aantal gepensionneerden gelijk blijft. In 1919 werd betaald *f* 1.637.167, voor 1925 is geraamd *f* 4.800.000, telt men daar *f* 1.800.000 bij op, dan zou *f* 6.600.000 noodig zijn om alle gewezen Inlandsche militairen het pensioen te geven, zooals dat in 1920 werd vastgesteld, ergo de pensioenen zouden vergeleken met de vroegere regeling, verviervoudigd zijn. Men zal ons toestaan even een pijp te stoppen, onze brilleglazen schoon te vegen en onderwijl even na te denken..... We gaan verder, onze berekening is goed, de pensioenen zouden verviervoudigd zijn, dus een Inlandsch soldaat, die volgens de gagementsregeling van 1876 of het pensioenreglement van 1910 *f* 10 in de maand kreeg, zou thans *f* 40, een Amboineesch soldaat *f* 66 krijgen. Dat zijn inderdaad bedragen waarvan hij in zijn kampong de banjerheer kan uithangen, terwijl de Europeesche soldaat na 20 jaar dienst, volgens de nieuwe regeling slechts *f* 58 per maand in handen krijgt en een Europeesche korporaal *f* 65. We gunnen den bruinen veteraan van ganscher harte een onbezorgden ouden dag, maar het is onbillijk hem op een voor zijn stand en omgeving zeer hoog welvaartspeil te brengen, terwijl de Europeesche soldaat haast nog minder ontvangt dan een losse arbeider op het platte land en niet eens de helft van een putjesschepper in de stad. De heer Nypels, die den inheemschen oud-militair goed gezind

is, acht *f* 20 per maand voor den Inlandschen en een kleine *f* 30 voor den Amboineeschen soldaat noodig en voldoende. Zij komen daarbij op grond van ingewonnen informaties bij verschillende personen van uiteenloopende positie, zeker niet in ongunstige verhoudingen vergeleken met de pensioenen, welke door particulieren worden toegekend aan Inlandsche getrouwen, die lang bij eenzelfde onderneming gediend hebben.

We gelooven dat in de cijfers, zooals zij aan den Volksraad verstrekt werden, groote fouten schuilen en dat het een met het ander, het bedrag benoodigd voor de algeheele gelijkstelling, zonder gewetensbezwaren te maken, gerust teruggebracht kan worden tot 5 millioen en dat men dan nog zeer ruim gevrijwaard is voor tegenvallers. Bovendien de man met de zeis werkt door, de dood wacht niet, hij kent geen dralen en voor 1926 zal het bedrag al weer minder zijn. De Regeeringsgemachtigde heeft de bedragen, die hij in zijn redevoering ter verdediging van het standpunt der Regeering noemde, natuurlijk niet zelf berekend, ook kan niet van hem gevergd worden, dat hij elke zaak waarover hij spreekt, tot in finesses beheerscht, maar het is voor de gepensionneerden van voor 1 Januari 1920 ten zeerste te betreuren, dat hun zaak werd vertroebeld door de financieele consequenties van de algeheele gelijkstelling ruw, zeer ruw te taxeeren. Ook zouden door het gegoochel met millioenen, die met de geheel op zich zelf staande zaak van de gelijkstelling van de militairen van voor 1 Januari 1920 niets te maken hebben, principieele voorstanders van de gelijkstelling uit financieele overwegingen tegenstanders kunnen worden. Dat hebben de oud-militairen als verkenner van en baanbreker tot het koloniaal gebied, dat sedert drie eeuwen Nederlandsch heette, maar nu eerst Nederlandsch is, wel het allerminst verdiend. Elk exces in zake de actie voor de algeheele gelijkstelling van de pensioenen is af te keuren. „Militair van voor 1 Januari 1920" is voornamelijk dank zij Van Heutsz, een eerenaam geworden, de eerbied voor de nagedachtenis van een groot man gebiedt dien eerenaam hoog te houden en daarom betreuren we bijv. den inhoud van een open brief, die aangehaald werd in het jongste Decembernummer van dit tijdschrift. Het is echter zeer moeielijk om teleurgesteld, verbitterd en verbolgen zijnde, bij het uiten van zijn groote en alleszins gewettigde verontwaardiging, waardig in zijn toon te blijven en dan kan het wekken van verkeerde denkbeelden omtrent de financieele gevolgen van de algeheele gelijkstelling van de pensioenen van voor 1 Januari 1920, er niet toe bijdragen om dien toon welluidender te doen klinken. Meerdere nauwkeurigheid betreffende een berekening, waar de belangen van duizenden oud-militairen mede gemoeid zijn, zou zeer zeker alle aanbeveling verdiend hebben.

In de voorjaarszitting 1924 van den Volksraad merkte de Regee-

ringsgemachtigde voor Algemeene Zaken op, dat er in de begrooting voor 1924 een principieele uitspraak is neergelegd, n.l. dat er voor de Regeering ten aanzien van de gelijkstelling der militaire pensioenen een taak te verrichten is. In 1923 werd een kleine steun verleend aan enkele oud militairen, in 1924 werd die steun belangrijk grooter en in 1925 is wat eerst inderdaad een gunst was, omgezet in een recht. Er werd *f* 395.000 uitgetrokken om de pensioenen en gagementen van de militairen beneden den rang van onderluitenant van 60 jaar en ouder nader te verhoogen met 40 % van de oorspronkelijke verhooging tot een minimum van *f* 60. De Regeeringsgemachtigde beweerde dat door die verhooging de allerlaagste pensioenen en gagementen gebracht worden op het peil, waarop die pensioenen (gagementen) gekomen zouden zijn, indien zij na 1 Januari 1920 zouden zijn verleend en de daarbij betrokkenen dus bereids algeheele gelijkstelling hebben verkregen. Qui nimium probat, nihil probat. De bewering is slechts juist van een streng bureaucratisch standpunt beschouwd en dus door hare juistheid onjuist. Men heeft hier te doen met de toevallige gevolgen van het aannemen van minima, de gelijkstelling is toevallig evenals de toevallige gelijkstelling van de gewezen luitenant generaals van het Nederlandsch-Indische leger. Die opperofficieren kwamen op de nieuwe pensioenen omdat de verhooging van 40 % het oude pensioen boven het nieuwe maximum bracht, maar niet als een gevolg van de algeheele gelijkstelling en ook niet als opzettelijke gelijkstelling bedoeld. Met bewijzen in den geest van post hoc ergo prosper hoc is de zaak van de militairen van voor 1 Januari 1920, van mannen van de daad, niet gediend. De redeneering van de algeheele gelijkstelling zou alleen opgaan voor gewezen militairen met korten diensttijd en dan nog niet geheel en al. Het gagement van een soldaat met 15 gagementsjaren (7.5 effectieve jaren), dat oorspronkelijk *f* 100 bedroeg, stijgt door de vorige en nieuwe verhooging tot *f* 235, maar blijft nog steeds beneden het bedrag van *f* 263, hetwelk verleend zou zijn indien de betrokkene het leger na 1 Januari 1920 had verlaten. *f* 28 meer of minder te ontvangen is voor kleine bedragen nog altijd van beteekenis en als men over zoo 'n verschil achteloos heenstapt, dan kunnen er ook geen redenen bestaan om op een begrooting van zooveel honderd millioen, het luttele bedrag van 5 millioen zoo zwaar te tellen.

Wanneer men over de allerlaagste pensioenen spreekt, dan verstaat een ieder daar natuurlijk de pensioenen onder van alle militairen, die het leger verlieten onder de werking van het gagementsreglement van 1876 en wanneer men de pensioenen van toen met de oorspronkelijke en nieuwe verhooging te zamen, zet naast de bedragen, zooals die na 1 Januari 1920 worden uitgekeerd, dan is de algeheele gelijkstelling haast nog erger dan een fictie. Men oordeele zelf.

	12 Indische dienstjaren.		20 idem.	
Soldaat	410	420	530	700
Korporaal	430	471	593	784
Sergeant	470	672	655	1260
Sergeant majoor	500	784	702	1470
Adjudant onderofficier	530	896	749	1680

Indien een soldaat met nog geen tien Indische dienstjaren gelijkgesteld wordt, dan dient zulks ook te gebeuren ten aanzien van een soldaat met 12 Indische dienstjaren en zeer zeker wat betreft een adjudant onderofficier, die twintig jaar diende, dus het militair zijn als een beroep beschouwde en nog wel in vele gevallen dat beroep als roeping vervulde. Het geeft aanleiding tot groote verwarring de oorspronkelijke verhoudingen tusschen het aantal dienstjaren en tusschen de rangen, die bekleed werden, met ruw geweld nog meer uit elkaar te rukken, dan thans reeds geschied is en al zijn die gepensionneerden, zoolang zij leven, maar lastposten, die zich eigenlijk schamen moesten, dat zij nog leven, zoolang zij nog ademen is het in strijd met alle begrippen van belooning naar bewezen diensten, om de verhouding tusschen het gagement van een soldaat met 12 dienstjaren en dat van een adjudant onderofficier met 20 dienstjaren te brengen van 1 tot 2.40 op 1 tot 1.75. ,,Der Verstand hat auch seine Reden''. Het is absurd dat een soldaat zijn gagement ziet stijgen van *f* 200 tot *f* 410 en een adjudant onderofficier met hetzelfde aantal dienstjaren het zijne slechts van *f* 320 tot *f* 530, de laatste komt daarbij naar verhouding *f* 126 te kort. Ook getuigt het van groote verwarring, dat, zooals de Regeeringsgemachtigde opmerkte, door de minder gelukkige redactie der eerste verhoogingsvoorstellen, het gagement van een korporaal van voor 1 Januari 1920 met 20 dienstjaren (10 Indische) beneden of boven het bedrag komt, dat volgens de regeling van 1920 zou zijn vastgesteld. Men heeft zich in een labyrinth gewerkt en labyrinthische verhoudingen geschapen. Een toestand, die het mogelijk maakt, dat

de generaal-majoor en kolonel van vroeger hetzelfde of minder pensioen kunnen ontvangen dan een kolonel en overste van thans,

volgens de nieuwste regeling het pensioen van een kolonel en overste met groote verdiensten te velde, achterhaald en zelfs voorbij geloopen wordt door het pensioen van een majoor en kapitein zonder eenige krijgservaring,

een 1e luitenant van het roemrijke Nederlandsch-Indische leger minder pensioen ontvangt dan een adjudant onderofficier van het Nederlandsche leger en zelfs *f* 300 minder dan een sergeant van de Koninklijke Marine,

een adjudant onderofficier uit het glorietijdperk van Van Heutsz belangrijk achterblijft bij een matroos of marinier,

van twee officieren, die tegelijk cadet werden, hij, die vlot afstudeerde, tenslotte minder pensioen geniet dan den ander, die een paar maal bleef zitten,

en oud-overste met het Ridderkruis van de Militaire Willemsorde, dat van den Nederlandschen Leeuw, den Eeresabel, het Officierskruis van de Oranje Nassauorde, het eereteeken voor belangrijke krijgsverrichtingen met drie gespen en het Lombokkruis, het met minder moet doen dan een oud-majoor met minder dienstjaren en een maagdelijke borst,

een kolonel, die door het maken van promotie bij keuze wegens bijzondere verdiensten voor den vijand, eerder aan het einde van zijn loopbaan was dan zijn tijdgenooten, bijna daarom alleen ruim *f* 100 in de maand minder had ontvangen,

een sergeant van de Nederlandsche landmacht en een korporaal van de Koninklijke Marine de helft van het voor Nederland geldende maximum pensioen kunnen ontvangen, terwijl een luitenant-kolonel van het Indische leger ver beneden het voor Indië geldende maximum blijft en een kapitein nog niet het derde gedeelte daarvan haalt,

die toestand getuigt van een verregaande verwaarloozing van de belangen en van een schrijnende miskenning van de verdiensten van een groep oud-militairen, waaraan Nederland en Indië beiden, groote, zeer groote verplichtingen hebben en zoo ooit, dan is er hier voor de Regeering een taak te vervullen, ja, is dat zelfs dure plicht en men kan zich niet aan dien plicht onttrekken of hem slechts ten halve vervullen, door zich te beroepen op het niet aanwezig zijn van rechtsgronden, op een soort advocaterij, dat we niet durven kwalificeeren.

In de vergadering van den Volksraad op den 23en Juni 1923 zeide de dienstdoend Directeur van Financiën als vertegenwoordiger van de Regeering: ,,we zijn op het oogenblik met de bezoldigingen, pensioenen, toeslagen, bijslagen en al wat meer in een *angstwekkend kluwen* verward'' en het beeld van het angstwekkende kluwen is zeer zeker op zijn plaats om den toestand te typeeren van de regeling der Indische militaire pensioenen. Weldra zal men in elken rang een verscheidenheid hebben als in de laatste jaren met de postzegels het geval was, maar bij de postzegels ziet men verschillende typen van dezelfde waarden, bij de pensioenen dezelfde typen met verschillende waarden en hoogere typen met minder waarden en terwijl de staat in tijden van duurte zijn inkomsten verhoogde door den briefschrijver te noodzaken meer port te betalen, bleef men nalatig om in te zien, dat ook de gepensionneerde van vroeger niet kon ontkomen aan de duurte. Zijn draagkracht was evenmin als die van de na 1 Januari 1920 gepensionneerde, bestand tegen de in de laatste oorlogsjaren aanrollende duurtegolf en vooral niet omdat zijn financieel weerstandsvermogen ondermijnd was door onderbetaling gedurende zijn actieven

dienst, door vele overplaatsingen zonder schadeloosstelling, door het niet toekennen van de tegemoetkoming, die men thans als billijk erkent.

We moeten de kwestie even scherp stellen en zullen daarvoor rijkelijk gebruik maken van hetgeen door *de Regeering zelve* bij de schriftelijke en mondelinge behandeling van de voorstellen betreffende de verhooging der bezoldigingen en pensioenen in den Volksraad is gezegd.

Er bestond in het leger reeds lang *een noodtoestand*, een noodtoestand onafhankelijk van de prijsstijging tengevolge van den oorlog [1]). De Regeering stemde geheel in met de meening van de volksraadleden, die in het Voorloopig Verslag hadden aangevoerd, dat het evenwicht, dat tusschen de belooningen van militairen arbeid en dien van overige takken van staatsdienst behoort te bestaan, reeds *sedert geruimen tijd* verbroken was en dat daarom aan de militaire landsdienaren de zoo hoog noodige positieverbetering niet langer mocht worden onthouden. De bezoldigingen moesten op hetzelfde peil gebracht worden als waarop de gelijkwaardige burgerlijke landsdienaren reeds stonden. Voor de vaststelling der pensioenen werd *zooveel mogelijk* rekening gehouden met de bepalingen van het burgerlijk pensioenreglement.

De Regeeringsgemachtigde vestigde in zijn peroratie de aandacht op den noodtoestand, waarvan spoedige verbetering dringend geboden was, hij vroeg vergunning er op te wijzen, dat onbeperkt vertrouwen werd gesteld in de toezegging door den toenmaligen Minister van Koloniën in *November 1918* in de 2e Kamer der Staten-Generaal gedaan, dat de herziening van de bezoldiging van de verschillende elementen van het leger hoogst urgent was. „Het zou dan ook voor allen een bittere teleurstelling zijn, wanneer bijna 1½ jaar later, die dringend noodzakelijke salarisherziening niet tot stand kwam." Het werd van het hoogste belang geacht, dat de voorstellen zoo spoedig mogelijk tot uitvoering kwamen en er werd in dit bijzondere geval een ernstig beroep gedaan op de welwillende medewerking van den Volksraad.

De militairen van voor 1 Januari 1920 hebben ook in den noodtoestand verkeerd, ook voor *hen* was een salarisherziening dringend noodzakelijk geweest, doch dat is niet meer te herstellen, zij hebben trouwens in hetzelfde schuitje gevaren als de militairen van na 1 Januari 1920. Het was echter wel mogelijk geweest te bewerken, dat zij zouden profiteeren van de hoogere pensioenen, die verband houden met de salarissen, die toen reeds zoo lang dringend noodig herzien

---

[1]) Als een gevolg van die prijsstijging werd de duurtetoeslag toegekend, ook op de reeds verhoogde bezoldigingen.

hadden moeten worden. We kunnen dan ook niet medegaan met de bewering, ,,dat het natuurlijk voor de hand ligt, dat wanneer de verhooging van de pensioenen voor reeds gepensionneerden werkelijkheid mocht worden, een aangelegenheid, die *niet door de Indische Regeering* zal worden beslist, er dan allen grond voor bestaat om bij de voorstellen ter zake rekening te houden met den eisch, dat de verhooging van de pensioenen der vroegere landsdienaren evenredig zij aan die van de reeds gepensionneerde burgerlijke landsdienaren, wier verhoogingen verband zullen moeten houden met de inkomsten, welke zij in de 36 maanden voorafgaande aan hun pensionneering (ten rechte de hoogst genoten bezoldiging gedurende 24 of 36 maanden) hebben genoten. Ten eerste bestond er vroeger tusschen de militaire bezoldigingen en pensioenen niet het verband als bij de civiele regeling en tweedens zou de evenredige toepassing alleen billijk zijn wanneer de bedragen der vroegere militaire pensioenen vooraf *geheel volgens de civiele regeling individueel in overeenstemming* waren gebracht met de bezoldigingen, zooals zij in 1920 zijn vastgesteld om ze op hetzelfde peil te brengen als dat van gelijkwaardige burgerlijke landsdienaren. De lof over den gloed, het vuur en de overreding waarmede de voorstellen tot verbetering der bezoldigingen en pensioenen van de op 1 Januari 1920 in dienst zijnde militairen verdedigd werden, kan niet uitbundig genoeg zijn, maar we mogen niet verhelen, dat toenmaals wel wat heel en heel vluchtig is heengegleden over de belangen van de militairen, die tot en met 31 December 1919 tot het Indische leger behoorden. De 40 % verhooging kunnen we geheel en al buiten beschouwing laten, die werd ook toegekend aan de militairen en burgerlijke landsdienaren, die na 1 Januari 1920 's Lands dienst verlieten.

De Regeering zelve zeide ,,Een bepaald verband heeft er tot dusver tusschen de bezoldiging van officieren en burgerlijke landsdienaren niet bestaan'', dus het is onlogisch om achteraf ten opzichte van de verhooging van de pensioenen van dat niet bestaan hebbende verband uit te gaan. Er bestond geen evenwicht, dat was reeds sedert geruimen tijd verbroken. Maar heeft er feitelijk wel ooit evenwicht bestaan? De militairen van vroeger, zij, die streden tegen pijl, kogel, lans, klewang, rentjong, zijn altijd onderbetaald geweest en daarom is het ook een onbegonnen werk naar het tijdstip van het verbreken van het evenwicht te zoeken. Maar waarom moet er verschil bestaan in het pensioen afhankelijk van den tijd, waarin het is verdiend? Zou er tenslotte, zoo niet alles, dan toch zeer veel voor te zeggen zijn om het pensioen evenredig te maken aan de bewezen diensten en rekening te houden met Koninklijke onderscheidingen, expeditiejaren enz. enz.? De militairen van voor 1 Januari 1920 zouden dan over het algemeen zeer zeker aanspraak kunnen maken op

een zeer goed pensioen, maar de militair van vroeger, die geen rechten kende omdat al zijn tijd in beslag werd genomen door het volbrengen van zijn plichten, wenscht geen bevoorrechting, hij wenscht alleen niet achter gesteld te worden ten opzichte van hen, die na hem kwamen en niet het slachtoffer te worden van het hoogst willekeurig trekken van een scheidingslijn, waardoor verwarde toestanden zijn ontstaan.

Om uit het verwarde kluwen bevrijd te geraken, staat slechts een weg open en dat is met ruw geweld in te hakken op de bestaande regelingen met hare bijslagen, toeslagen, oorspronkelijke verhoogingen, nieuwe verhoogingen, minima enz. en eens en voor goed vast te stellen, dat onverschillig wanneer een militair gepensionneerd is, hem steeds het pensioen zal worden toegekend, dat militairen van denzelfden rang en met denzelfden diensttijd nu of later zullen ontvangen. In hoc signo vinces. Bij een dergelijke bepaling hangt den oud-militair weliswaar boven het hoofd, dat zijn pensioen verminderd zal kunnen worden, doch zulks zal alleen dan het geval kunnen zijn wanneer de levensstandaard belangrijk daalt en dat mag, als het zoo ver is, slechts een verblijdend verschijnsel heeten.

Een bepaling als waar wij op doelen, wordt tot nu toe helaas gemist en daarom kunnen er misschien voor de gelijkstelling geen rechtsgronden worden aangevoerd. Maar al bestaat er dan formaliter geen recht op de gelijkstelling, er bestaat een recht dat gegrond is op hooge moreele begrippen, dat zegt ons gezond verstand en we herhalen nog eens „Der Verstand hat auch seine Reden". Daarom wordt door aan het ontbreken van het formeele recht, het recht te ontleenen zich op een rechtsstandpunt te plaatsen, het grootste onrecht begaan. Summum jus, summa injuria.

In de donkere dagen voor Kerstmis 1924 werd op een motie ingediend door de heeren J. G. Scheurer, Ir. J. W. Alberda, Mr. J. Gerritzen, L. J. M. Feber en Dr. C. W. Th. Baron Boetzelaar van Dubbeldam door den Minister van Koloniën toegezegd om een aanvullingsbegrooting in te dienen teneinde de nadere verhooging van 40 % van de oorspronkelijke verhooging met een minimum van *f* 60 te kunnen toekennen aan de militairen beneden den rang van onderluitenant, die 50 jaar en ouder zijn, terwijl ongeveer terzelfder tijd in de najaarszitting van den Volksraad zonder hoofdelijke stemming de motie Kiès, onderteekend door 14 leden, werd aangenomen om op de begrooting voor 1926 een post te brengen voor de algeheele gelijkstelling van *alle* voor 1 Januari 1920 gepensionneerde militairen van het Indische leger, die den ouderdom van 60 jaar hebben bereikt.

Alhoewel we hoogst dankbaar zijn voor de goede bedoelingen van

de heeren Scheurer c.s. en van den Minister van Koloniën, alsmede ook de heeren T. M. Ketelaar en A. W. IJzerman, waarvan de eerste met klem een beroep op het gemoed van den Minister deed en de tweede de zaak op sympathieke wijze aanbeval, recht hebben op onze groote erkentelijkheid, stelden de heeren Kiès c.s. zich o.i. echter op het juiste standpunt, dat alleen door de algeheele gelijkstelling aan eischen van billijkheid en moreele rechtsbevrediging voldaan kan worden en dat, willen de oorspronkelijke verhoudingen geen ruw geweld worden aangedaan, bij gedeeltelijke algeheele gelijkstelling moet worden uitgegaan van den stelregel ,,gelijke monniken, gelijke kappen'' of om het devies van de wat getalsterkte betreft, tweede fractie van de Tweede Kamer te gebruiken, ,,recht voor allen''. Die gelijkstelling moet dan dienen voor alle groepen van eenzelfde categorie.

In het afdeelingsverslag over de voorstellen betreffende de herziening van de bezoldigingen en pensioenen wenschten enkele leden van den Volksraad aan de Regeering de vraag te stellen, of het mogelijk zou zijn om in afwachting van de aanneming van de onderwerpelijke voorstellen, reeds nu aan de belanghebbenden, in de eerste plaats de subalterne officieren en Europeesche onderofficieren, een geldelijke tegemoetkoming bijv. bij wijze van verhoogden duurtetoeslag uit te keeren om in de dringende behoeften aan meerdere inkomsten te voorzien. Der Regeering kwam dat denkbeeld echter niet uitvoerbaar voor. Zij zegt op bladz. 3 van de Memorie van Antwoord: ,,Wanneer met het oog op de steeds stijgende prijzen bijzondere maatregelen noodig mochten zijn ter gemoetkoming van die landsdienaren, welke daaronder gebukt gaan, schijnt *een beperking tot enkele groepen van militairen niet verdedigbaar*''. Op een andere plaats (bladz. 16) heet het: ,,het zou tot ontstemming leiden, indien met betrekking tot den datum van invoering der (positie) verbeteringen, onderscheid tusschen de verschillende groepen van militairen werd gemaakt''. Hoewel deze opmerkingen betrekking hadden op de bezoldigingen, moeten zij ook volkomen gelden voor de pensioenen, tenzij men een ontstemming onder de gepensionneerden niet van belang genoeg acht om daarmede rekening te houden, in den zin van: de uitgeknepen citroenen hebben immers toch niets meer in te brengen.

Ten aanzien van de pensioenen toegekend aan militairen van verschillenden rang dient eene verhouding te bestaan, die afhankelijk is primo van den rang, die het laatst bekleed werd, secundo van het aantal dienstjaren en hoewel we met de vroeger bestaande (en ook niet met de thans bestaande) verhoudingen allerminst kunnen dweepen, gaat het toch niet aan de oorspronkelijke verhoudingen thans incidenteel uit elkaar te rukken, maar, al zullen alle groepen van oud-militairen boven een bepaalden leeftijd in het genot van het hoogere pensioen worden gesteld, dan zal weer het aannemen van een

leeftijdsgrens voor het ingaan van de hoogere pensioenen aanleiding geven tot grove onbillijkheden, onverschillig of de grens op 50, 55 of 60 jaar gesteld wordt en, instede van er uit bevrijd te worden, zal men nog meer en meer in het angstwekkende kluwen verward geraken.

Uit het officiersboekje van 1894 hebben we nagegaan op welken leeftijd de in dat jaar tot het Nederlandsch-Indische leger behoorende officieren benoemd werden, de officieren van gezondheid en magazijnmeesters lieten we buiten beschouwing. De leeftijd waarop men officier werd, loopt van 19 tot en met 34, we laten onze gegevens hieronder gespecificeerd volgen.

19 j. 32	23 j. 156	27 j. 52	31 j. 12
20 ,, 117	24 ,, 119	28 ,, 37	32 ,, 9
21 ,, 231	25 ,, 101	29 ,, 31	33 ,, 3
22 ,, 202	26 ,, 81	30 ,, 14	34 ,, 2

De leeftijd waarop men officier werd, kan door verschillende omstandigheden zijn beïnvloed, velen hadden vroeger officier kunnen zijn, wanneer zij meer ijver hadden betoond of niet geboemeld hadden. Anderen zijn door omstandigheden buiten hun wil, misschien wel in verband met den financieelen toestand hunner ouders, op lateren leeftijd officier geworden. Verschillende personen, dien toen zij de sterren kregen, al een klein verleden achter zich hadden, hebben wellicht als officier meer gepresteerd, dan zij wier studie vlot verliep en indachtig aan het ,,hij, die zonder zonde is, enz.", achten we iemand, die wel eens in de provoost zat of liever uitging dan zich te prepareeren voor een examen of repetitie, er niets minder om, maar het kan toch niet anders dan hoogst onbillijk heeten om de oud-officieren, die niet boemelden en niet bleven zitten, thans als belooning voor hun gedrag, ijver en wellicht meerdere capaciteiten, achter de scheidingslijn te houden, en tien of meer jaar oudere officieren van dezelfde promotie en misschien tegelijk gepensionneerd, het hoogere pensioen toe te kennen en het hun te onthouden.

Wat de militairen beneden den rang van officier betreft, kan het ook voorkomen dat oppassende jongens op jeugdigen leeftijd voor Indië teekenden om een ouden vader of oude moeder gelukkig te maken met het handgeld en zij dus, omdat zij jong en onbedorven waren, toen zij den militairen rok aantrokken, ten achter gesteld worden ten opzichte van hen, die koloniaal werden toen zij reeds een veel bewogen leven achter den rug hadden, al zijn er dan ook voorbeelden te over, dat verschillende personen met een verleden, in het belang van Nederlandsch-Indië goede en zelfs zeer goede diensten hebben bewezen. En nu kan men als scheidingslijn volgens leeftijd wel aanvoeren, dat iemand, die op jeugdigen leeftijd gepensionneerd

wordt, nog in staat is verder te werken, maar in de eerste plaats moet er werk zijn en mag het gouvernement niet beginnen om op groote schaal gepensionneerden te ontslaan en in de tweede plaats visschen juist zij, die het laagst gepensionneerd werden, achter het net of worden schandelijk geëxploiteerd. Ook mag niet vergeten worden, dat vele gepensionneerden in de eerste jaren van hun gedwongen rust op zware lasten zitten en dat zulks door de Regeering zelfs aangevoerd werd ter verdediging van de pensioenvoorstellen. In de betrekkelijke Memorie van Antwoord lezen we op bladz. 9: ,,Om veroudering van het officierskorps en de daaraan verbonden ernstige nadeelen te ontgaan, is (voorts) noodzakelijk, dat officieren, die in het leger geen bevordering meer kunnen maken, gedwongen worden om — al zijn zij voor den rang, die zij bekleeden, volkomen geschikt — het leger te verlaten op een tijdstip, waarop de zorgen voor opvoeding van kinderen nog ten volle drukken.'' Even te voren (op bladz. 8) werd gezegd dat tegenover het verkrijgen van een pensioen op jonger leeftijd (dan een burgerlijk landsdienaar) staat dat een officier genoodzaakt is zijn pensioen te nemen onder omstandigheden waaronder een ambtenaar kan blijven doordienen, n.l. wanneer hij ongeschikt is voor den hoogeren rang en door jongeren gepasseerd wordt. ,,En dit gebeurt op een tijdstip, dat de opvoeding van kinderen meer uitgaven begint te eischen''. De motieven, die uitgebuit werden om de verhooging der pensioenen voor de militairen van na 1 Januari 1920 aannemelijk te maken, gelden niet het minst voor hen, die deel uitmaakten van het Indische leger, toen dat nog in actie was en men in zijn jonge jaren veelal op expeditie of excursie was, dus geen gelegenheid had om zich een gezin te vormen en ook in vele gevallen de verantwoording daarvoor niet op zich durfde nemen.

Pensioen beteekent in goed Hollandsch rustgeld of rustwedde (daarom is het soms als germanisme veroordeelde ,,buiten dienst'' wel degelijk volkomen op zijn plaats) en dat rustgeld of die rustwedde wordt toegekend wanneer men volgens de wettelijke bepalingen en (of) om utiliteitsredenen meestal gedwongen wordt om rust te nemen; de leeftijd waarop, hangt nauw samen met die bepalingen en de wetgever dient de volle consequenties te aanvaarden van het laagstellen van dien leeftijd, ook van de maatregelen, die men goed vond te nemen om het officierskorps niet te doen verouderen en om officieren, die juist door hunne bruikbaarheid te velde minder thuis waren op het vredesmanoeuvreterrein, niet geschikt te achten om de hoogere rangen te bekleeden.

Stelt men de leeftijd om aanspraak te maken op het hoogere pensioen op 60 jaar, dan wordt in de vele gezinnen, die onder zorgen gebukt gaan, reikhalzend naar het bereiken van dien leeftijd uitgezien en daarmede onwillekeurig ook naar het einde van het aardsche

leven. Mag dat zondig willen verhaasten van de toekomst het einde zijn van zoo vele menschen, die blijmoedig en vol illusies de militaire loopbaan aanvingen en toen geen zorgen maakten voor den dag van morgen? Mag dat tenslotte de belooning wezen voor de plichtsbetrachting en onbezweken trouw en van de daden van moed en zelfopoffering, welke vroeger niet te hoog konden worden geschat? Men bedenke ook dat vele oud-militairen den 60-jarigen leeftijd niet bereiken en wat de officieren betreft zijn het dan juist zij, voor wie de gelijkstelling zoo bitter weinig zou kosten. In de jaren 1919 t/m 1924 stierven 30 van de 74 subalterne officieren, waaronder maar een enkele luitenant, voordat zij de 60 jaar vol hadden; we hopen dat onze statistiek ons in den vervolge schandelijk in den steek zal laten en bewaarheid zal worden, dat ,,er zijn leugens, geweldige leugens en statistieken'', maar schrik niet lezer, die 30 officieren stierven op een gemiddelden leeftijd van 53 jaar en 3 maanden. Ja, er bestaat een verklaring voor dat treurige feit, we hebben hier natuurlijk te doen met menschen met een wankelende gezondheid, maar die wankelende gezondheid is een gevolg van malaria-, beri-beri enz. en die ziekten liepen zij niet op terwijl zij op een kantoorkruk op bureaucratische spitsvondigheden zaten te broeien, maar daar buiten, waar klimaat, natuur, terrein samen werkten om bezwaren, hindernissen, moeilijkheden opeen te stapelen, waar door natuurwoud, over bergen, door rivier en moeras het pad gebaand moest worden. We gelooven dat de Staatsman, die de scheidingslijn onbarmhartig langs den 60-jarigen leeftijd zou willen trekken, na het hooren van de genoemde cijfers 30 van de 74, dus 40 %, door gewetenswroeging geen nacht meer gerust zal kunnen slapen, we vleien ons met de hoop, dat het noemen van het feit, dat 40 % van die subalterne officieren van het roemrijke Nederlandsch-Indische leger stierven toen zij nog geen 60 jaar oud waren, nog meer op het gemoed van den tegenwoordigen of toekomstigen Minister van Koloniën zal werken, dan de redevoering van den heer Ketelaar. 40 % van die gewezen Indische officieren stierven op een gemiddelden leeftijd van 53 jaar en 3 maanden en de gelijkstelling had voor hen maar *f* 420 per jaar en per persoon gekost. Van de 118 opper- en hoofdofficieren werden er 18 geen 60 jaar, deze overleden op een gemiddelden leeftijd van 56 jaar en 7 maanden.

Wanneer het door ons aangenomen bedrag van de kosten der algeheele gelijkstelling ad 5 millioen juist is, dan is door de militairen, die voor 1 Januari 1920 het leger verlieten in de jaren 1920 t/m 1924 al meer dan 30 millioen geofferd voor de veiligheidstelling van den gulden en hebben zij dus ruimschoots bijgedragen om te ontkomen aan de moeilijkheden, die zijn ontstaan omdat, zooals in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag nopens het onderzoek van

de Indische begrooting voor 1922 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd gezegd, in de jaren, die achter ons liggen, een sterkere uitzetting van uitgaven heeft plaats gehad dan in verband met een voorzichtig beleid was overeen te brengen en dientengevolge de lasten der Indische maatschappij in zeer sterke mate hebben bezwaard. Zij hebben ook geofferd voor de materieele en ideëele gevolgen van het gevoerde beleid, welke, naar gehoopt werd, op den duur zullen blijken op te wegen tegen de nadeelen voortvloeiende uit den minder gunstigen toestand, waarin de landshuishouding is komen te verkeeren. Tijdens hun actieven dienst was voor hen geen offer te groot, zij boden hun leven en hun bloed om orde en rust in den Archipel te brengen, zij deden dat geheel vrijwillig, zonder uitzicht op materieel gewin; na hun pensionneering werden hun als een gevolg van het minder voorzichtig beleid, waaraan zij wel *in de allerlaatste* plaats schuld hadden, gedwongen materieele offers opgelegd, maar er is toch zeker wel een grens om te boeten voor anderer fouten, en wanneer hun, omdat zij, die na hen kwamen, zooveel meer kosten, maar steeds onthouden wordt, waarop zij van een moreel standpunt beschouwd, recht hebben, dan zijn daar geen woorden voor te vinden.

Er is geen geld, algemeene bezuiniging is noodzakelijk en een ieder moet medewerken tot bezuiniging wordt gezegd, maar zoolang de dagbladen nog periodiek berichten geven over ergerlijke geldverspilling, zoolang er nog personen zijn, die ter bevrediging van een hobby of uit louter eigen belang willens en wetens of uit onkunde onder overlegging van geflatteerde berekeningen, goedkeuring weten te verkrijgen op voorstellen betrekking hebbende op maatregelen, die al bij voorbaat op mislukking moeten uitloopen, zoolang uit gemakzucht of door andere oorzaken nog getalmd wordt met het doen van voorstellen, die tot bezuiniging kunnen leiden en de Regeering laat al die ongerechtigheden straffeloos toe of vergoelijkt ze, zoolang zal er niettegenstaande de beste bedoelingen van de vele landsdienaren, die met opoffering van alle persoonlijke belangen, alleen en geheel alleen, het belang van het algemeen dienen, nooit geld zijn en zal de ,,Er is geen geld''-formule kunnen dienen tot den laatsten snik van den laatst overgebleven militair van voor 1 Januari 1920, hetzij die als generaal of als soldaat bijdroeg tot de vestiging van ons gezag in Nederlandsch-Indië, hetzij de laatst uit te betalen verhooging twee duizend of een paar honderd gulden zal bedragen.

(Slot volgt).

Het Paketvaart-Contract,

DOOR

W. VAN BRAAM.

NASCHRIFT.

Sinds het artikel onder dezen titel in het voorgaande nummer van dit tijdschrift werd geschreven, verscheen het bericht, dat aan den Volksraad een ontwerp-wet ter beoordeeling was aangeboden machtiging beoogende voor het sluiten van eene nieuwe overeenkomst met de K. P. M. Waar de desbetreffende stukken pas veel later hier te lande verkrijgbaar waren, bestond er geen gelegenheid in het eerste stuk daarmede rekening te houden. Een kort naschrift zal echter voldoende zijn.

Uit de memorie van toelichting blijkt, dat ook nu weer evenals voorheen de onderhandelingen vroegtijdig zijn aangevangen, maar ook weer niet tot een resultaat konden komen, omdat beide partijen weer op hun stuk stonden en eene oplossing niet mogelijk scheen. Mr. Fock heeft toen zelf ingegrepen en geheel in de lijn van zijne in het vorig nummer weergegeven zienswijze als kamerlid in de functie van Gouverneur-Generaal de Maatschappij te verstaan gegeven, dat overeenstemming noodzakelijk was en verder één persoon met de onderhandelingen belast.

Oorspronkelijk is blijkbaar gedacht aan eene andere verhouding als de contractueele, zooals deze nu bestaat, welk denkbeeld ook door ons reeds was vermeld. De tijd tot verdere uitwerking daarvan was te kort. Deze aangelegenheid zal echter dadelijk ter hand worden genomen. Onderwijl wordt voorgesteld de overeenkomst slechts voor 5 jaar te sluiten. Voor eene reederij, die met het oog op haar plan van aanbouw groot belang heeft bij een langdurig contract, eene groote opoffering.

Aan de andere zijde toch ook weer een voordeel, omdat zij hiermede bewaard werd voor een naar hare meening dreigend gevaar van „die andere verhouding". In den loop der jaren heeft zij wel de ervaring opgedaan, dat tijd winnen een zeer groot voordeel is. Eenmaal deze

overeenkomst gesloten is er voldoende grond voor de veronderstelling, dat de onderhandelingen in § 4 sub *a*. der M. v. T. bedoeld en die zeer moeilijk zullen zijn, wel sleepende kunnen worden gehouden tot de tijd andermaal ontbreekt om belangrijke wijzigingen in de overeenkomst te brengen.

Want al is het nu de Indische regeering gelukt de overeenstemming met belangrijke concessies van de K. P. M. tijdig tot stand te brengen, zoodat ze zelfs in den Volksraad nog behandeld zijn kunnen worden alvorens bij de Wetgevende Macht te worden ingediend, van de oprichting der maatschappij af zijn de onderhandelingen steeds zoodanig gevoerd, dat het betrekkelijke wetsontwerp met moeite op 31 December van het laatste contractjaar het Staatsblad bereikte en men dus aan te nemen had wat geboden werd. Wel toonde de Volksraad zich balloorig, dat deze keer het voorstel ook weer zoo laat binnenkwam, dat ook den leden van dit lichaam het mes op de keel moest worden gezet, maar toch was er reeds eene zeer groote vervroeging met vorige gelegenheden vergeleken.

Dat dit resultaat werd verkregen bewijst wel, dat de Indische regeering zich werkelijk niet behoeft neer te leggen, al ondervindt zij ook eenig tegenspartelen, bij wat de K. P. M. decreteert, maar dat eene vaste, doelbewuste houding haar in deze onderhandelingen de gelijke maakt met de andere partij en dat ook de Maatschappij haar zwakke punten heeft.

Het voorstel brengt eenige nieuwigheden en eene verhooging der tarieven. De eigenlijke subsidie wordt van *f* 500.000 gebracht op *f* 585.000, de kosten van het vervoer van landsreizigers en goederen worden op *f* 785.000 per jaar meer geraamd [1]), in totaal dus *f* 870.000 per jaar.

De krachtig volgehouden bezuinigings politiek der laatste jaren geeft grond voor het vermoeden, dat dit heel wat minder is dan de K. P. M. oorspronkelijk gevraagd heeft. Toch kan niet worden ingestemd met de in § 4 sub *j*. gegeven motiveering van deze verhooging, n.l. dat de tegenwoordige lage stand der vrachtenmarkt voor een 5-jarig contract niet als maatstaf mag gelden en dat dus het voorgestelde aannemelijk is.

De wereldvrachtenmarkt is reeds eenige jaren bijzonder laag en het laat zich niet aanzien, dat deze conjunctuur zich spoedig zal wijzigen in gunstigen zin. Voor een 5-jarig contract kan men dus veilig rekening houden met den bestaanden toestand. Maar toch wanneer men de K. P. M. tarieven en vrachten dezen maatstaf zou willen aanleggen zou men tot zonderlinge resultaten komen en van den aanvang zijn gekomen. Deze tarieven en vrachten zouden dan wel als zeer gepeperd

[1]) Nota van wijziging op de begrooting 1926, afdeeling X.

blijken. Maar wij meenen, dat men daarmede onvergelijkbare grootheden vergelijkt. De K. P. M. is voor een groot deel niet anders dan een grooten besteldienst. Met korte tusschenpoozen worden plaatsen en plaatsjes aangedaan, overal gelost en geladen, hier wat meer daar wat minder. Op vele plaatsen in de Buitenbezittingen haalt zij lading zonder dat het zelfs de kosten loont een agent aan te stellen. Eene dergelijke exploitatie is nu eenmaal duur en niet te vergelijken met de algemeene vrachtvaart. Alleen de bulbeladingen, die voorzoover het gouvernement betreft buiten deze overeenkomst vallen en waarvoor afzonderlijke contracten met eigen vrachten worden gesloten, zouden wat de vrachten betreft vergelijkbaar zijn met die in de open markt betaald.

Of de nu verhoogde tarieven niet te hoog zijn zou dus alleen beoordeeld kunnen worden op grond van de exploitatiekosten, aangenomen dat men de exploitatie voldoende economisch acht; wat hier zeker het geval is, maar deze kent men niet en zal geen outsider tot oordeelen bevoegd ooit leeren kennen. Men trachtte daarom zich een oordeel te vormen door eene opgave te vragen van de finantieele resultaten der maatschappij waarop geantwoord werd dat deze niet zoo bijzonder waren. Echter de dividenduitkeeringen zijn nog geen maatstaf voor de beoordeeling als daarbij niet tevens de geheele reserve politiek wordt in acht genomen en de afschrijvingen. Een goed inzicht daarin is echter ook niet te verkrijgen. Dat de K. P. M. zeer sterk staat, in het bijzonder in dezen tijd nu er zooveel scheepvaartmaatschappijen zijn, die met moeite het hoofd boven water houden en er veel scheepsruimte is opgelegd, terwijl deze maatschappij nog steeds aanbouwt, daarvan is iedereen wel overtuigd. [1])

Alhoewel zeer zeker van beteekenis, ligt in de grootere kosten toch niet het zwaartepunt der wijzigingen, evenmin als in het feit, dat het gouvernement alleen in de slechte risico's van het bedrijf deelt, n.l. door de bepaling in lid *l.* van het eenig artikel, waarbij de K. P. M. recht wordt gegeven eene schadeloosstelling te eischen, wanneer buiten haar schuld de exploitatiekosten onmatig stijgen. Het hoofdpunt ligt in lid *i.* — de onderhandelingen daarover zijn ook voornamelijk de redenen tot vertraging geweest — welke bepaling alle vervoer van landswege verbiedt van particuliere reizigers en goederen.

Zooals reeds eerder werd opgemerkt heeft de maatschappij steeds angstig en met succes gewaakt tegen alle concurrentie en wanneer deze reeds begonnen was haar zeer spoedig weten te verslaan of haar op andere wijze van de baan gewerkt. Het werk van Dr. de Boer vermeldt daarvan verschillende gevallen. Ze heeft haar monopolie

---

[1]) Men zie de *Haagsche Post* van 1 Augustus 1925.

met succes gevestigd en gehandhaafd, en alle bewijzen van het tegendeel zijn zinledig.

Nu was daar kort na den oorlog een gouvernementsvervoer ontstaan van zeker soort particuliere lading, waarin de maatschappij een kiem zag van groot gevaar.

Wat toch was het geval.

Tijdens den oorlog liepen de zoutprijzen in Singapore dermate op dat de pachter te Bagan Si Api² geen voldoende zout meer kon verkrijgen en hij de hulp inriep van het gouvernement. Hoewel dit zelf voor dien tijd maar matige voorraden bezat werd met het oog op het groote economisch belang en ten behoeve van de voedselvoorziening besloten hier te helpen en zond men van Madoera zout naar Sumatra's Oostkust, in den aanvang door bemiddeling van de K. P. M.

De zoutpakhuizen op Madoera liggen alle aan betrekkelijk ondiepe rivieren en de landen, die voor afscheep in aanmerking kwamen, bezaten geen veilige ankerplaats voor zeeschepen. Het zout moest dus uit lichters van daar naar Soerabaja vervoerd worden om aldaar te worden overgeladen. Waar het om groote hoeveelheden ging n.l. 12.000 kojang p. j. en de vracht bij te langzame belading uiteraard snel stijgt moesten daarvoor groote lichters worden gebruikt. Ook de overliggelden waren zeer hoog, zoodat bij aankomst de schepen dadelijk met laden moesten kunnen aanvangen. Aangezien geen reederij ooit met zekerheid die aankomst kan melden lagen de prauwen gewoonlijk veel te vroeg op de reede. Ten slotte is zout een slechte lading om in zakken over te schepen, waardoor bij overlading veel scheuren van zakken en verlies van zout voorkwam waarvoor de K. P. M. zich nooit garant stelt.

Door dit alles werd het vervoer veel duurder dan noodzakelijk was, zoodat overwogen werd dit zonder overlading te bewerkstelligen. Twee sleepen werden daartoe aangebouwd en sindsdien het zout in eigen beheer rechtstreeks van uit de pakhuizen op Madoera naar die te Bagan Si Api² vervoerd.

De gedroogde visch en andere producten werden voor een groot deel naar Java vervoerd, ten deele met Chineesche stoomers en verder met die der K. P. M., gewoonlijk met overscheping te Singapore, hetgeen voor de slecht geconserveerde visch nadeelig was. Tegen het eind van den oorlog waren de meeste Chineesche stoomers naar elders vertrokken en konden de schepen der K. P. M. niet geheel voldoen aan de vraag om vervoer. Daarbij kwam dat tot opheffing der pacht was besloten wat een groote ommekeer in de verhoudingen zou brengen. Alles en allen waren onder de pacht toch afhankelijk van den pachter, die zelfs d.m. van een zijner employé's het agentschap der K. P. M. beheerde en daardoor ook invloed kon uitoefenen op den handel. Wilde men dus de visschers maar vooral de handel geheel vrij maken dan

moest er eene ongebonden gelegenheid bestaan tot vervoer van het product. Besloten werd daarom, dat de zoutvloot als retourvracht visch e.d. mee zou nemen naar Java. *De vrachten werden geheel gelijk gesteld aan die der K. P. M.*

De weinig diepgaande zoutprauwen konden echter in de aanbrenghavens binnenkomen en de lading rechtstreeks aan ontvangers afleveren, terwijl de K. P. M. ter reede moest overladen wat uiteraard meerdere kosten met zich bracht. Door eene meer doelmatige wijze van vervoer kon dus vracht worden bespaard.

In den eersten tijd, toen der K. P. M. meer lading werd aangeboden, dan ze kon vervoeren, gaf dit vischvervoer door het gouvernement blijkbaar geen aanstoot, maar toen de malaise doorkwam en geen voldoende vrachten meer werden aangeboden zoodat zelfs gedacht werd aan het opleggen van eenige schepen en overal naar lading werd gespeurd, kwamen de protesten tegen de gouvernements-concurrentie. Gemakkelijk kon worden aangetoond, dat van concurrentie in den eigenlijken zin geen sprake was, omdat de zeevrachten even hoog waren en daaraan angstvallig werd vastgehouden. De Regeering bukte dan ook niet voor de eischen der K. P. M., maar dat zij bij de komende onderhandelingen daarop het meeste gewicht zou leggen was wel te verwachten en is dan ook geschied.

Groot voordeel heeft het vischvervoer voor het gouvernement niet opgeleverd. Tegenover de retourvracht stond het oponthoud te Bagan Si Api[2] en de Java havens. Aan het doel heeft het echter geheel beantwoord. Uit dit geheele verloop is echter wel gebleken hoe kwetsbaar de maatschappij zich zelf acht, wanneer zij vreest dat haar monopolie wordt bedreigd. Daarin ligt voor de Regeering bij de komende onderhandelingen, indien zij zich wil verzekeren van de medewerking der K. P. M. tot maatregelen, die anders niet zouden zijn door te voeren, eene kostbare aanwijzing. Daarom werd deze in haar omvang niet groote zaak eenigszins uitvoerig behandeld.

De oplossing is nu gevonden in een 5-jarig contract met daaraan gekoppeld de overeenkomsten voor het massavervoer. Dit kan niet anders zijn dan eene tijdelijke oplossing. Zou men niet in staat zijn de onderhandelingen voor eene nieuwe verhouding voldoende tijdig tot een goed einde te brengen, dan ligt in die aanhechting van de afzonderlijke overeenkomsten aan het groot Archipel-contract een groot gevaar. Het versterkt het monopolie der K. P. M. in zeer belangrijke mate. Daarom is het te hopen dat deze overeenkomst is een: reculer pour mieux sauter. Moge echter het beter springen niet achterwege blijven.

Rijswijk, Augustus 1925.

VARIA.

AANEENSLUITING VAN NEDERLANDSCH SPREKENDE INDISCHE VROUWEN.

Sedio Tomo bericht over een in het begin van dit jaar ter hoofdplaats Batavia opgericht comité van toonaangevende vrouwen, met het doel de aaneensluiting te bevorderen van de vrouwen die de Nederlandsche taal verstaan.

Presidente is Raden Ajoe Achmad Djajadiningrat, echtgenoote van den Regent te Batavia.

Men wil trachten het beoogde doel te bereiken door samenkomsten van de studieuze vrouwelijke jeugd, die de Nederlandsche taal verstaat en op zijn minst genomen de lagere school heeft afgeloopen. Ook gehuwde vrouwen en de reeds in de samenleving werkende vrouwen kunnen lid zijn van de vereeniging.

Sport en kunst zullen worden beoefend en de vermeerdering van algemeene kennis zal worden bevorderd.

De sport omvat tennis en gymnastiek, de kunst tooneel en muziek, terwijl de algemeene kennis zal worden bijgebracht door het houden van lezingen en voordrachten.

BABOE HEEFT KIESRECHT.

Mijnheer de voorzitter, nu heb ik thuis nog een oproepingsbiljet voor de baboe, moet die nu ook komen stemmen?

Aldus een Indischman tot den voorzitter van een der Haagsche stembureaux, bij gelegenheid der verkiezing van leden der Tweede Kamer op 1 Juli j.l.

Hoe is haar naam, weet U ook het nummer van de kiezerslijst, vermeld op haar oproepingskaart?

Naam en nummer werden gegeven. Zij klopten met het register van stemgerechtigden. Ook de leeftijd — benaderend ingeschreven — en de geboorteplaats klopten.

Alles is in orde, zeide de voorzitter, zij moet hier komen stemmen.

Maar vindt U dat zelf niet dwaas, vroeg de toean van de baboe, wat weet zij nu van Tweede Kamer, van partijen? Moet haar stem nu mede beslissen?

Dat is mijn zaak niet, antwoordde de voorzitter. Zij staat behoorlijk ingeschreven. Zij is dus kiesbevoegd. Toevallig zal zij hier, voor

zoover 't noodig mocht zijn, zelfs de terechtwijzing in het Maleisch kunnen krijgen.

Nu de aandacht op dit geval gevestigd was, bladerde de voorzitter het extract uit de kiezerslijst, opgemaakt voor zijn stembureau, eens door. Een zestal namen wees erop dat meer Javanen als kiezer ingeschreven waren. Er waren in den Haag alleen al ongeveer 200 stembureaux. Ook buiten de Residentie zullen wel Javaansche bedienden op de kiezerslijsten voorkomen, immers alle ingezetenen des Rijks, tevens Nederlanders of door de wet als Nederlandsche onderdanen erkend, die den leeftijd van 25 jaren hebben bereikt, hebben de bevoegdheid, zelfs den plicht, ter stembus te gaan en moeten op de kiezerslijst zijn vermeld.

Hoeveel zouden wel kiezer zijn?

Baboe verscheen. 't Bleek dat zij goed geïnstrueerd was. Vlot volbracht zij haar burgerplicht als Nederlandsche kiezeres. Menige blanke zuster, die met deze plichtsvervulling minder sierlijk wist om te springen, had er een voorbeeld aan kunnen nemen.

Baboe had zich goed in het geval ingedacht en verwerkte dit nu als een heel gewoon iets. Wie er zich goed indenkt, zal 't met haar ook heel gewoon vinden.

De wet geeft haar een recht, zij maakt er gebruik van. De wet legt haar zelfs een plicht op, zij leeft dien na.

Als de andere baboes en djonges, ingeschreven op de kiezerslijst, zonder geldende redenen weg gebleven zijn, hebben zij dien plicht verzaakt, en zijn hiervoor zelfs strafbaar.

't Is inderdaad heel eenvoudig, maar toch zal menigeen zich best kunnen indenken in de vraag van baboe's toean aan den voorzitter van het stembureau.

DE RANGLIJST DER DEFTIGHEID MOET HERZIEN WORDEN.

Het Protocol loopt scheef, consteert de Schr. van Dingen van den Dag, in de *Java-Bode* van 9 Juli, en hij geeft de ontstane moeilijkheden dan in de volgende schets weer.

De eene mensch is nu eenmaal deftiger dan de andere. Op dien grondslag is de maatschappij gebouwd. En in de Indische maatschappij komt die wet tot uiting in de verhouding der salarissen, die de maat der deftigheid der betrekkingen en haar dragers bepaalt.

Vroeger was het protocol, in een ambtelijke maatschappij als de Indische, vrij eenvoudig; de militairen en bestuursambtenaren dragen in hun uniform en ambtskleeding het kenmerk van hun inkomsten en deftigheid, en voor de overige landsdienaren leveren de salarisschalen een voldoend criterium. In zooverre is de deftigheidsdienst dus veel

eenvoudiger dan b.v. aan de Europeesche hoven, waar het protocol, de rangschikking aan tafel, de volgorde in officieele cortèges een zaak van veel hoofdbreken is.

Er zijn landen, waar diplomaten aan het gewicht der landen, die zij vertegenwoordigen, zelfs verschillen ontleenen in het aantal paarden, waarmede hun rijtuig bespannen mag zijn, en er is sinds het Weener Congres nog altijd het vraagstuk of de Pauselijke Nuntius, uit hoofde van zijn missie al dan niet de doyen van het diplomatieke corps is...

Dit alles om aan te toonen, hoe véél eenvoudiger dat hier te lande is. Een tafelschikking kost weinig hoofdbrekens, hoewel er nog wel eens moeilijkheden voorkomen, zooals zéér onlangs bij een diner ten Paleize, waarbij een Inlander van hooge geboorte abusievelijk aan het ondereinde van de tafel was geplaatst, 't geen eenig opzien heeft gebaard en eenige ergernis bij den betrokkene gewekt heeft. Een officieele gebeurtenis kenmerkt zich door de discipline, waarmede departementshoofden, Raden van Indië en z.g. ,,kopstukken'' (een klasse gevormd door een niet scherp door het protocol omschreven groep van invloedrijke lieden en vertegenwoordigers van machtige concerns) elkander vinden.

Maar..... en hierop willen wij komen..... ons protocol dreigt ernstig scheef te zullen loopen. De ontwikkeling van onze Staatsinrichting en Bestuurshervorming brengt telkens nieuwe groepen van sommiteiten in de wereld..... en deze lieden zullen nog eenigen tijd moeten rondwaren tusschen de sterren van de eerste, tweede en heelemaal-geengrootte, alvorens zij in de ranglijst der deftigheden hun plaats hebben gevonden. Wij krijgen leden van de Regentschaps- en Provinciale Raden, gedeputeerden en gedelegeerden, Gouverneurs, kiezers en kiesmannen. Hoe moet dat gaan...? Hoe zullen al die lieden weten hoe deftig ze zijn, en of ze al dan niet deftiger zijn dan andere lieden...?

Het vraagstuk is absoluut niet een der verbeelding... Een recent voorbeeld heeft aangetoond, dat men er wel degelijk rekening mee houdt. Toen n.l. de Rechtshoogeschool geopend werd, bemerkten de leden van den Volksraad, die uitgenoodigd waren, tot hun schrik dat ze op de dertiende, veertiende of vijftiende rij zaten... heele einden achter deze ambtenaren. En nòg immer is het een open vraag of een Volksraadslid vóór, dan wel àchter of naast een kopstuk of Kapitein der Infanterie zitten of staan moet. Toen dan ook bekend werd gemaakt, dat er geen uitnoodigingen werden verzonden voor de openbare Faculteits-vergadering van de Rechtshoogeschool, maar dat belangstellenden tot een beperkt aantal welkom zouden zijn, hebben wij aanstonds gedacht:... ha... ze risqueeren het niet nóg een keer om zich de verstoordheid der niet geclasseerde deftigheden op den hals te halen. Op deze wijze is men van de moeilijkheid en verantwoordelijkheid af om iedereen de hem strikt toekomende plaats te wijzen. Hoed af voor de diplomatie der hoogleeraren.

Intusschen blijft het vraagstuk er een van de eerste orde. Een lid van een Regentschapsraad is waarschijnlijk deftiger dan een lid van den Raad van Cheribon, maar lager dan een lid van den Provincialen Raad en zeker véél minder dan een lid van den Raad van Indië.

Maar is nu een lid van het college van gedelegeerden hooger dan een lid van den Volksraad...? Is een kapitein der Marine met de geschiktheid voor Overste hooger dan een Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool, of een lid van gedeputeerden lager dan een departementshoofd...? Het is verwarrend... afschuwelijk... Het zal in de naaste toekomst niet meer mogelijk zijn om invitaties te verzenden of tafelschikkingen te maken. De voortschrijdende ontwikkeling van den Staat schept functies omtrent wier gewicht en honoreering niemand zich nog een denkbeeld kan vormen... Het protocol loopt scheef... en voorbij zijn de dagen, waarin een adjudant van den Gouverneur-Generaal bij een receptie iemand discreet in het oor kon fluisteren: „...hoeveel verdient U...? Gaat U dan hier staan s. v. p....!"

Ziehier de lasten van den modernen staatsvorm!...

DE KOLONIALE RESERVE.

Tot het kader-instituut der koloniale-reserve worden voorloopig geen leerlingen meer toegelaten. Voortaan bestaat gelegenheid met 3-jarig verband bij het Indisch leger dienst te nemen als „aanbevolen militair" bij alle wapens en enkele diensten; de premie hiervoor bedraagt *f* 300. De recruten-africhting en kaderopleiding geschieden in Indië bij de centrale kaderschool of depôts, met tusschentijdsche detacheering bij den troep in rangen van brigadier-titulair en sergeant-titulair. Als aanbevolen militair worden in dienst genomen ongehuwde Nederlanders van 18 t/m 21-jarigen leeftijd met gunstig verleden en die voorts aan eenige eischen van bekwaamheid voldoen.

Met dit bericht is de Koloniale Reserve te Nijmegen ten doode opgeschreven. Wel blijft de werving van gewone vrijwilligers en van aanbevolen militairen open, maar die werving is, sedert de invoering van den dienstplicht voor Europeanen in Indië, tot geringen omvang teruggebracht, en zij zal door den nu getroffen maatregel nog in beteekenis verliezen. Het aantal der tijdelijk te huisvesten militairen was al lang niet meer naar verhouding van het reuze-complex gebouwen der Koloniale Reserve, met haar kazerne en hospitaal. De organisatie voor de naar Oost en West uit te zenden militairen kan een hoogst eenvoudige worden. Welke bestemming kunnen de groote, mooie gebouwen in het hoog gelegen gedeelte van Nijmegen nu krijgen?

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Augustus 1925.

INHOUD.

Decentralisatie-congres. — Het departement van Marine opgeheven en te verdeelen over de departementen van Oorlog en Koloniën. — Le développement de l'industrie agricole à Sumatra an cours des dix dernières années. — De stichter van Kisaran. — De kina-situatie. — Een nieuw middel bij de malariabestrijding. — Handboek voor verlofgangers. — Werkeloosheid in Indië. — Het Regeeringsbureau te Batavia ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen en van dien in ontuchtige uitgaven. — Nationalisme en vaderlandsliefde. — Bescherming van de bevolking tegen communistische invloeden.

Decentralisatie-congres. Den 30en en 31en Mei is te Soerabaia het 15de *Decentralisatie-congres* gehouden, georganiseerd door ,,de Vereeniging voor Locale Belangen''. De 1 Mei-aflevering van het orgaan dier vereeniging gaf als bijlagen het prae-advies uitgebracht door Ir. G. J. Dijkerman over ,,Communale Overheid en Bedrijfswinsten'', en het prae-advies uitgebracht door Mr. Dr. B. J. F. Steinmetz over ,,Opzet en Rentabiliteit van Gemeentebedrijven, één en ander voornamelijk in verband met de te stellen vraag in hoeverre door de communale overheid mag of behoort te worden aangestuurd op bedrijfswinsten met het doel daarmede verhooging van oude en invoering van nieuwe directe belastingen tegen te gaan''.

Wij nemen hier eerst de stellingen over, in welke de heer Steinmetz de door hem gegeven uiteenzetting, betreffende plaats en beteekenis van de winsten der gemeentebedrijven in het geheel der gemeentelijke middelen, samenvatte. Hij voegde daaraan zelf toe, dat de in zijn prae-advies gevoerde beschouwingen een zuiver theoretisch karakter dragen, terwijl hij de veronderstelling uitsprak, dat het prae-advies van den heer Dijkerman het zijne in practischen geest zou aanvullen. Wie hierdoor tot de verwachting mocht zijn gekomen door twee geestverwanten te worden voorgelicht, zou intusschen voor een verrassing worden gesteld.

De conclusiën van Mr. Steinmetz luidden:

1. Het gemeentelijk bedrijf behoort ten opzichte van de inwoners consumenten de voordeelen van concurrentie en monopolie te vereenigen;

2. dit geschiedt, wanneer wordt geleverd tegen den (fictieven)-concurrentieprijs op grondslag van de werkelijke monopoliekosten;

3. levering tegen dezen concurrentieprijs sluit niet uit dat naar matige rentabiliteit worde gestreefd;

4. streven naar fiscale winst d.w.z. naar meer dan normale winst is in het algemeen ontoelaatbaar;

5. fiscale winst is onvermijdelijk, wanneer een numeriek sterke groep der bevolking eenerzijds niet onbelangrijk van de gemeentebemoeiingen profiteert anderzijds niet voldoende of niet genoegzaam effectief door directe belastingen kan worden getroffen;

6. voor de Indische gemeenten komt alsdan naar het schijnt in het bijzonder het pasarbedrijf voor fiscale winst in aanmerking; bij bedrijven die den consument tot een hoogeren levenstandaard moeten opvoeden is fiscale winst ontoelaatbaar, ook indien overigens aan de bij punt 5 gestelde voorwaarden mocht zijn voldaan.

Wil men deze 6 punten weer kort samenvatten, dan biedt de zin waarmede de prae-adviseur het IVe hoofdstuk van zijn uiteenzettingen besloot, de oplossing hiervoor, daar zeide hij:

,,Ik hoop mijn standpunt ten aanzien van de gemeente-bedrijfswinst met voldoende duidelijkheid te hebben uiteen gezet: tenzij fiscale bijbedoelingen bestaan is slechts een winst toelaatbaar, welke niet noemenswaard met de normale kapitaalrente mag verschillen''.

Wat Ir. Dijkerman wenschte te betoogen, zette hij in den aanvang van zijn uitvoerige beschouwingen in deze woorden voorop:

Onder de nawerkingen van den oorlog ,,zien we ook het verschijnsel, dat steeds meer gezaghebbenden de juistheid gaan ontkennen van het denkbeeld der alleenzaligmaking van directe belastingen en de door de Fransche physiocraten zoo aangeprezen indirecte belastingen: ,,de methode om met het minste gekakel de meeste veeren van de kip te plukken'', nog niet zoo verwerpelijk gaan achten. Hetzelfde zien we bij de oude strijdvraag over de toelaatbaarheid van het maken van winsten in overheidsbedrijven, waar meer en meer wordt gevoeld, dat een billijk belastingstelsel beter kan worden benaderd door veelheid van belastingen dan door de dikwijls zoo hoog geroemde eenheidsinkomstenbelasting en dat dus bedrijfswinsten een zeer waardeerbaar onderdeel van het budget der communale overheden behooren te vormen.

En voor degenen, die in die richting beginnen te gevoelen, is al heel spoedig de overgang verkregen, om het nastreven van winsten bij de overheidsbedrijven als een van de meest gelukkige wijzen van voorziening in de geldbehoefte van de overheid te leeren beschouwen. Te trachten dit laatste als de meest juiste opvatting aannemelijk te maken, natuurlijk niet zonder de noodige restricties omtrent prijsstelling en tarievenpolitiek, heb ik mij gesteld als het doel van dit praeadvies''.

Na een pleidooi, dat in academischen opzet niet onderdoet voor dat van zijn mede-adviseur, die zich toch als den theoreticus tegenover den practicus voorstelde, kwam de heer Dijkerman tot deze stellingen:

1. Krachtens de geschiedenis van artikel 241 der Nederlandsche gemeentewet kan uit artikel 13 van het Decentralisatie-Besluit geen verbod gelezen worden tot het maken van winsten op communale bedrijven, van welken aard deze bedrijven ook zijn.

2. In de wetgeving is geen enkele wettelijke bepaling te vinden, die het maken van winsten, als bedoeld in stelling 1, uitsluit of beperkt.

3. In de Nederlandsche gemeentewet is alleen ten behoeve van retributiën de beperkende bepaling gemaakt (art. 254) dat niet dan een matige winst aan de gemeente mag worden verzekerd.

4. Bedrijfswinsten vormen een bron van inkomsten voor de overheidskas, waaraan geen of in elk geval slechts weinig onkosten van inning verbonden zijn.

5. De normale belastingbetaler beoordeelt de zwaarte der belastingen naar de eindcijfers van de aanslagbiljetten welke hem voor directe belastingen worden uitgereikt. Waar dat bedrag relatief klein is, is naar het oordeel van het belastingbetalend publiek de belastingdruk laag.

6. In tijden van ernstige depressie is elke wijziging in de manier van verkrijgen der overheidsinkomsten, tenzij uitsluitend beteekenend eene vermindering van lasten, minder gewenscht.

7. De prijsstelling voor leverantiën door communale bedrijven dient voor alles gebaseerd te zijn op het beginsel kostprijs + winst. Ten behoeve van economisch zwakkeren kan echter, doch dan uniform voor alle afnemers, in bijzondere gevallen een bepaalde minimum hoeveelheid tegen wat lageren prijs worden beschikbaar gesteld. Gratis verstrekking leidt tot verspilling en worde zooveel mogelijk vermeden of althans beperkt.

8. De winsten uit de bedrijven te behalen dienen gebonden te worden aan een grens voor elk bedrijf afzonderlijk die in redelijkheid niet te boven gegaan mag worden. In redelijkheid mag een overheidsbedrijf dezelfde winsten maken, die bij een gemengd bedrijf zouden worden toegelaten, wanneer de overheid daarin bij de prijsstelling recht van medebeslissen heeft.

Nadat de Indische bladen uitvoerige verslagen hadden gebracht van hetgeen op het Decentralisatie-congres over de zoo voorbereide kwestie in 't midden is gebracht, bezorgde het lid der redactie-commissie van *Locale Belangen*, de heer G. de Raad in dit blad een nabetrachting, waarin hij vooropzet, dat de financiën voorloopig wel de spil zullen zijn waar, bij de regeeringsoverwegingen, alles omdraait.

,,Zoo was het ook op het Congres'', vervolgt hij dan. ,,Met een enkelen zijsprong naar andere banen, bewogen de besprekingen zich voortdurend op financieel gebied, zooals trouwens ook de preadviezen handelden over de politiek, welke hier behoort te worden toegepast.

De oude strijdvraag: moet gestreefd worden naar winst op de publieke bedrijven om die winst aan te wenden tot dekking der onkosten van de bestuurshuishouding in engeren zin? joeg vele kampioenen in het harnas. Wel doet zij op het eerste gezicht eenigszins anachronistisch aan. Want de practijk is thans zoo, dat de noodzaak zelfs principieele tegenstanders van het halen van winsten uit bedrijven er toe brengt om die winsten te gebruiken voor dekking der tekorten op de begrooting. Er schijnt thans geen andere politiek mogelijk.

En toch is het, blijft het noodig, om ook waar de harde slagen van de nuchtere werkelijkheid onverbiddelijk drijven in een bepaalde richting, zich in dit opzicht te bezinnen en te vragen of die richting wel de juiste is. De zeeman, door het geweld van storm en stroom uit den koers geslagen, tracht toch telkens weder zijn bestek op te maken om zoodra dit eenigszins mogelijk is, het schip weder de juiste streek van het kompas te doen volgen. En zoo ook is het gewenscht dat ieder, die op westelijk of gemeentelijk gebied stem in het kapittel heeft, weet, of de thans gevolgde manier blijvend moet worden toegepast dan wel of te rechter tijd een andere wijze van werken aanbeveling verdient. En om dit te beoordeelen is veel materiaal aangebracht, speciaal door de beide heeren preadviseurs.

De Heer Steinmetz, een nieuwe stem op de congressen, welke stem zeer zeker op ieder bezoeker een bekorenden invloed uitoefende, bleek in alle opzichten een geducht kampioen voor een gedachte, die voor velen harer trouwste aanhangers, een illusie schijnt geworden, en de Heer Dijkerman, de vertegenwoordiger bij uitstek van de tegenovergestelde meening had in het theoretisch debat geen gemakkelijke taak, al vervulde hij haar met de opgeruimde bonhomie van den rasechten Soerabajaan en al zouden wij niet willen zeggen, dat hij er niet in is geslaagd haar behoorlijk te volbrengen.

Uit het geheele gevoerde debat bleek wel, dat, wat men de mannen der decentralisatie ook ten laste moge leggen en er zijn vele fouten, waarvan men hen beschuldigt, het hun in het algemeen zeer zeker niet ontbreekt aan ernst bij het bestudeeren van de zaken, die het financieel terrein raken. Meer en meer blijkt wel, dat in de haussejaren een groot deel der locale ressorten minder op hol zijn gegaan dan centrale regeering en particulieren en dat dit van hoogere zijde meer erkenning had verdiend''.

* * *

Het departement van Marine opgeheven en te verdeelen over de departementen van Oorlog en Koloniën.

De militaire medewerker van *Het Vaderland* schreef in het nr. van 6 Augustus:

Van militair standpunt is er o.i. reden tot voldoening over de wijze waarop het nieuwe Kabinet is samengesteld.

Herhaaldelijk hebben wij betoogd, dat de landsverdediging èn de zuinigheid gediend zouden worden door de samentrekking der militaire departementen hier te lande en door de overdracht van de zeemacht in Indië aan het departement van Koloniën. Het ligt dan ook voor de hand, dat wij een plan in dezen geest met ingenomenheid begroeten. Wij meenen, dat een belangrijke schrede gedaan is naar een doelmatige regeling van het militaire vraagstuk, nu deze beide beginselen bij de vorming van het Kabinet aanvaard zijn.

Voor de practische gevolgen zal moeten worden afgewacht, op welke wijze de regeering deze beginselen in toepassing weet te brengen.

Er zijn sceptici, die meenen dat de practische gevolgen beperkt zullen blijven tot de vervanging van den Minister van Marine door een Directeur-Generaal en de besparing tot het geringe verschil in beider traktement. ,,Plus ça change, plus ça reste la même chose'', zeggen dezen. Het gevaar dat deze oude les ook ditmaal bevestigd zal worden is niet geheel denkbeeldig. Daar is vooreerst de departementale sleur, die reeds in het algemeen wars doet zijn van koersverandering. In dit geval wordt deze nog belangrijk versterkt door het antagonisme, dat reeds meerdere malen bij het departement van Marine aan den dag trad, tegen de denkbeelden die tot de nieuwe maatregelen geleid hebben.

Vergissen wij ons niet, dan moet men bij dit departement niets hebben van splitsing, van overbrenging van een deel van marine naar koloniën; dan ziet men daar in dergelijke maatregelen, zoo al niet het begin van het einde, dan toch groot nadeel voor 's lands defensie. Zelfs al blijven de bedreigde persoonlijke belangen: inkrimping van personeel, verlies van zelfstandigheid, gedwongen overgang in Indischen dienst e.d., buiten beschouwing, dan is het in dezen gedachtengang begrijpelijk, dat het ministerie van marine weinig sympathiek gestemd is voor de plannen der regeering, zooals deze uit de kabinetsformatie kunnen worden afgeleid.

Dit maakt het waarschijnlijk, dat de nieuwe minister ad interim aan dit departement den stroom tegen zal hebben.

Na hierover eenigszins te hebben uitgewijd, vervolgt Schr.:

De taak, die minister Lambooy bij Marine op zich genomen heeft, is op zich zelf reeds niet gemakkelijk — zij wordt er niet lichter op, nu hij voor zijn werk bij het betrokken departement niet of weinig op sympathie mag rekenen.

Anderzijds leert de ervaring, dat officieren der landmacht, ad interim met de portefeuille van marine belast zijnde, het op zichzelf prijzenswaardige streven hebben, om zich aan dat departement een goed marineman te betoonen.

Dit moge voor de tot dusver bestaande omstandigheden in meerdere of mindere mate te verdedigen zijn geweest, in den nieuwen toestand is er een belangrijk verschil. Was het te voren voor den minister ad interim geboden om het hem tijdelijk toevertrouwde departement voor zijn opvolger, den echten marineman, onverlet te bewaren, en moest hij zich dus zooveel mogelijk trachten te plaatsen op het standpunt van dien marineman, thans is dit o.i. geheel anders.

De taak van minister Lambooy zal juist zijn om de positie van het departement van marine radicaal te wijzigen. Een streven om op te treden, zooals een echte marineman zou doen, zou thans geheel en al misplaatst zijn. De gevoeligheden, de stroomingen die zich tegen den nieuwen koers verzetten, moeten thans *niet ontzien, maar integendeel overwonnen worden!*

De vraag of dit den nieuwen minister gelukken zal, wordt beheerscht door zijn persoonlijke eigenschappen en de opvatting, die hij van zijn taak heeft.

Wat het eerste betreft kan men, meenen wij, gerust zijn. De heer Lambooy is bekend niet alleen als zeer bekwaam officier, maar ook als een krachtige persoonlijkheid.

Over zijn opvattingen nopens de marine is voldoende bekend uit vroegere publicaties. Hij heeft in 1920 een belangrijk aandeel gehad in de opstelling van het defensierapport der R. K. Staatspartij en de daarin vervatte denkbeelden nader verdedigd in het orgaan Arka van bovengenoemde vereeniging.

Tot de stellingen van het defensie-rapport behoorden o.m.:

„De marine behoort, voor wat het geheele personeel en het voor Indië bestemde materieel betreft, over te gaan naar het Departement van Koloniën. Het voor de Nederlandsche kustverdediging bestemde materieel gaat over naar het departement van Landsverdediging, het voor het moederland noodige marine-personeel wordt bij de weermacht hier te lande gedetacheerd en bij mobilisatie verstrekt door verlofgangers, marine-reserve en zeemilitie".

„Door geleidelijke invoering van een marine-reserve en een inheemsche zee-militie voor Indië moet het personeel-vraagstuk worden opgelost!"

„Bij de oplossing van het vraagstuk omtrent een ministerie van Landsverdediging moet als grondstelling gelden, dat de titularis alleen bemoeienis heeft met de verdediging te land en te water van het Rijk in Europa en dat de verdediging van Indië te land en te water geheel ressorteert onder de Indische Regeering en onder het Departement van Koloniën".

Uit deze conclusies van het defensie-rapport der R. K. Staatspartij blijkt, dat de oplossing die bij de Kabinetsformatie beoogd is, wat

betreft Marine, in de groote lijnen overeenstemt met de persoonlijke denkbeelden van den heer Lambooy. Aan zijne opvattingen nopens die oplossing zal het dus niet liggen, indien deze veranderingen niet tot stand komen.

Opmerking verdient, dat er nopens de samenvoeging der beide militaire departementen nog een wetsontwerp aanhangig is. Dit betreft echter de samenvoeging van Marine, zooals het reilt en zeilt, met Oorlog tot een Departement van defensie, waarbij dan in het voornemen lag aan het hoofd van ieder dier departementen een directeur-generaal te plaatsen. De voordeelen van een dergelijke samenvoeging zouden o.i. niet groot zijn en zelfs niet tegen de nadeelen opwegen.

De oplossing, die thans wordt beoogd, is gelukkig een geheel andere, n.l. die waarbij de verdediging in Indië en in Nederland, ieder op zich zelf, onder een departement vereenigd worden.

In overeenstemming daarmee krijgt het Departement van Oorlog geen directeur-generaal in tegenstelling met Marine dat, naar verluidt, met zulk een titularis zal worden verblijd. De keuze van dezen ambtenaar is een factor van groote beteekenis. Het is zelfs niet geheel uitgesloten, dat zij eenigermate tot belemmering zou kunnen leiden.

Indien deze keuze er toe zou leiden, dat het ministerie van Marine op den ouden voet wordt voortgezet, onder een bewindsman met een anderen titel, dan zou uiteraard niets van beteekenis bereikt zijn. Op den duur lijkt ons voor de eenvoudige taak der Marine in Nederland zulk een ambtenaar wat groot van postuur. Wij vermoeden, dat deze titularis thans zal dienen om den overgang voor de Marine wat aannemelijker te maken.

Er is bovendien voor de liquidatie van dit departement, de overdracht van een deel aan Koloniën, van een ander deel aan Oorlog, de opheffing van een ander deel uit den aard der zaak heel wat werk aan den winkel. Het is dus alleszins te begrijpen, dat het wenschelijk geacht is den minister thans een raadsman met uitgebreide bevoegdheden ter zijde te stellen. Maar om de zaak te doen slagen zal deze raadsman zich dan ook geheel en zonder voorbehoud moeten geven om de oplossing in de *door de regeering gewilde richting* te helpen doorzetten en den van nature te verwachten tegenstand te helpen breken.

Het zal noodig zijn daarvoor een krachtig man te vinden, die niet alleen instemt met de plannen van de regeering, maar ook onafhankelijk staat tegenover de in de Marine bestaande invloeden van traditioneelen en persoonlijken aard. Die keuze is van groot belang — maar allerminst gemakkelijk. Vooral niet als politieke partijoverwegingen ook nog in aanmerking genomen mochten worden!

* * *

Le développement de l'industrie agricole à Sumatra au cours des dix dernières années, par Dr. A. G. N. Swart.

De *Société Belge d'études et d'expansion* (hoofdzetel te Luik) heeft onder haar *Oeuvre de collaboration internationale, de documentation et de vulgarisation économique et coloniale*, in Juni, een artikel van een elftal bladzijden opgenomen, over bovenstaand onderwerp, geschreven door Mr. Swart, voorzitter van de Internationale vereeniging voor de rubber-cultuur en andere cultures in N.-I.

Na over de plaats, die Sumatra uit economisch gezichtpunt beschouwd in Indië inneemt, te hebben gesproken, wordt de beteekenis der verschillende cultuur-gebieden van het eiland aangegeven. Naast de bijzonder gunstige voorwaarden door bodem en klimaat geboden, wordt de schaarschte aan inheemsche werkkracht vermeld. Telde Java aan het eind van 1920 266 inwoners per vierkante K.M., Sumatra bracht het nog niet tot 13 inwoners per vierkante K.M. En de inheemsche bevolking is er bovendien nog weinig geschikt of weinig genegen tot industrieelen landbouw-arbeid.

Zoo komt dan de ingevoerde Chineesche- en de Javaansche werkkracht aan de orde.

Bij de bespreking achtereenvolgens van de tabak-, de rubber-, de palmolie-, de thee-, de koffie-, de kina-, de kokospalm- en de sisalcultuur, laat de heer Swart het aandeel van het buitenland uitkomen, en brengt hij, zooals hier begrijpelijk, ook gaarne het aandeel te pas dat Belgen in de ontwikkeling hebben gehad.

Wanneer men de bijgebrachte cijfers samenvat, daarbij de tabakscultuur even buiten beschouwing latende, daar voor haar om bijzondere redenen een vrijwillige beperking is toegepast, en de koffiecultuur, die ongeveer op gelijke hoogte is blijven staan, dan ziet men dat de door Europeanen bebouwde oppervlakte van Sumatra in de jaren 1914—1924 bijna verdubbeld is. Het cijfer van 130.482 H.A. is nu 235.580 H.A. geworden, waarbij dan zelfs nog geen rekening is gehouden met de toch aanzienlijke uitbreiding in de jaren 1923 en 1924 van de palmolie- en van de sisalcultuur, van welke de beplante oppervlakte niet benaderend nauwkeurig kan worden geschat.

Uit de gegevens blijkt ook, dat die uitbreiding niet alleen door Nederlandsch kapitaal verkregen is, doch dat, niettegenstaande het ongunstig economisch tijdperk door dit tiental van jaren gevormd, vreemd kapitaal, uit de meest uiteenloopende landen — a.d.z. Engeland, Amerika, Frankrijk, België, Zwitserland, Japan, Duitschland, Noorwegen —, medegewerkt heeft aan die ontwikkeling, en in aanzienlijke verhouding zelfs.

Schr. acht zich gerechtigd tot de conclusie te komen, dat het moeilijk zou zijn, zoo niet onmogelijk, eenig ander koloniaal gebied ter wereld aan te wijzen, dat zooveel aantrekkelijks biedt, zoowel voor het nationale- als voor het vreemde kapitaal, als het eiland Sumatra.

* * *

De stichter van Kisaran. Met Huibrecht Ketner, die 13 Juli op 58-jarigen leeftijd te Baarn is overleden, is een werker heen gegaan, wiens naam in Nederland geen van algemeene bekendheid geworden was, maar welke in Indië, en in 't bijzonder in Oost-Sumatra als die van een baanbreker geëerd wordt.

Aan hetgeen Dr. R. Broersma in de *N. R. Ct.* schreef over ,,de man van Assahan'', zij 't volgende ontleend:

De fraaie winsten der goede jaren van Deli-tabak hadden aangelokt en men had vorsten en grooten des lands bewogen tot het inwilligen van landgunningen, zelfs waar die gunningen weinig of geen kans op gewin gaven. En de vorsten hadden geleerd het kapitaal van de westerlingen te begroeten als een tooverstaf tot hun eigen welgedaanheid en tot welvaart voor het landschap.

Asahan was een vrij groot sultanaat met niets dan een niet geheel onbruikbare rivier, een magere bevolking en een magere teelt van bevolkingsgewassen. En in het groote Asahan kwamen er omstreeks 1885, die het mooie tabaksblad er wenschten te winnen. Zij gaven het stille gebied een stoot tot leven en bewegen, maar zagen zich met de tabak teleurgesteld al was hun teeltwijze goed. Grond en bovenal klimaat bleken voor mooie tabak niet te deugen.

Die teleurstellingen heeft Ketner als assistent meegemaakt. Toen de tabak zich langzamerhand uit Asahan terugtrok, blijvend op de posten waar zij zich het gezondst en sterkst achtte, rees bij sommigen de vraag, of de ontruimde velden nu moesten worden losgelaten en teruggegeven aan den sultan. Er waren er, die dat zonde en jammer vonden. Was er maar een gewas, dat er in het groot kon gaan en dat tevens een markt had! In de eerste jaren van deze eeuw waren er juist de aanwijzingen voor: de rubber. De in Indië inheemsche rubberboom was de ficus elastica. Toen evenwel vast stond, dat de Hevea Brasiliensis zooveel méér rubber oplevert, werd de ficus elastica vervangen hier, losgelaten daar en over heel Java en Sumatra ging de roep van de Hevea.

In die jaren begon de groote werkzaamheid van Ketner. Hij, planter en zakenman tevens, — het zou eerlang blijken dat hij ook een organisator was — wist verbinding te krijgen met groot kapitaal in den vreemde en zoo is hij de ware leider geworden van de Holland-Amerika-Plantage Mij., het eerste zeer groote lichaam voor cultuur, mag men zeggen, buiten de tabak.

De H.A.P.M. had het oog van heel Indië en van zeer velen er buiten. Daar werd snel en groot geopend, snel en groot geplant, gebouwd. De wonderen van de ruime beurs waren over Asahan neergestreken en het was Ketner's hand waaraan men die wonderen dankte. Het centrale hospitaal was het beste, dat er te bekomen viel; de woningen voor het personeel, de koelieverblijven en al wat Euro-

peesch en Indisch volk tot genieting in het openbaar behoeft, waren keurig in orde, nieuw, jong, vrij van overlevering. Kisaran was wezenlijk van een nietigen kampong tot een ruime woonplaats geworden, een Indisch stadje met scholen, station, enz. De stichter van Kisaran was Ketner en het is er, op een klein beetje na, nog juist als toen hij het verliet.

Met Ketner is heengegaan de man van de H.A.P.M. en de stichter van Kisaran. Toen daar rond Kisaran tien tot twaalf rubberondernemingen waren opgekomen, kreeg de Deli-Spoor er werk en de Amerikaansche rubbermagnaten, die groote ladingen rubber uit Asahan verwachtten, kregen belangstelling voor de havengelegenheid Telok Niboeng. Ketner moest hen inlichten en voorlichten, terwijl hij te Kisaran de handen vol had met de behoeften van de ondernemingen. In de Avros, de vereeniging van alle cultuurondernemingen buiten de tabak, had hij een stem van veel beteekenis, hij moest zijn oordeel over gewestelijke belangen uitspreken in den Cultuurraad, hij was een van de groote figuren, die overal zijn en bij alles.

* * *

De kina-situatie. *De Loc.* van 15 Juni bepleit op de volgende wijze de noodzakelijkheid van het oprichten van een gouvernements kininefabriek.

Het in Indische kina-ondernemingen belegd Nederlandsch kapitaal verkreeg eerst laat de voordeelen, welke het beheerschen van de wereldproductie van een der onmisbaarste medicijnen scheen te bieden. De fabrikanten bepaalden de prijzen en hielden die laag. Ongetwijfeld hebben de Indische kinaplanters aan het Kinacontract van 1913 veel te danken. De vereenigde Indische kinaplanters zijn verzekerd van een afname gelijkstaand met 300.000 K.G. zwavelzure kinine tegen *f* 12 per K.G. en van hetgeen de fabrikanten boven de *f* 20 per K.G. maken krijgen zij $^3/_5$ deel. Hoogere afname wordt naar evenredigheid toegewezen en de planters hebben zelfs invloed op de prijsbepaling van het verwerkte product.

Deze toestand zou, bleef hij bestaan, voor alle belanghebbenden bevredigend zijn en ook voor het gouvernement, welks kinaonderneming immers mede bij het Kinacontract is aangesloten. Van waar dan de recente regeeringsverklaring omtrent de ,,zeer onzekere vooruitzichten van de kinacultuur?'' Deze vooruitzichten worden zelfs zóó onzeker geacht dat men een theefabriek wil stichten — om tegen verliezen op de kina gevrijwaard te zijn!

Daar nu het gouvernement de situatie zóó donker en onzeker inziet en de landsonderneming onder gunstiger omstandigheden werkt dan de particulieren, moet dus ook de toekomst voor de particuliere kinaplanters zeer onzeker zijn!

Deze onzekere situatie wordt door twee factoren beheerscht: er vormt zich een groot productie-overschot en er ontstaat twijfel aan het voortbestaan van de Kinaovereenkomst.

Het productie-overschot ontstaat aldus:

1. de planters kunnen slechts een deel hunner productie leveren, de afname blijft ver beneden de productie; 2. er is slechts een deel van het met kina beplant areaal in productie, namelijk slechts 12.839 H.A. van de met kina beplante 18.378 H.A.; 3. niet alle verscheepte kinabast wordt tot kinine verwerkt.

Geleidelijk ontstaat dus een steeds aangroeiend productie-overschot van kinabast, sterk vermeerderd doordat nog een derde deel van het beplant areaal straks kan gaan produceeren. De aanwezigheid van de groote onverwerkte voorraden kinabast en de zekerheid, dat de productie met sprongen omhoog *kan* gaan, kunnen slechts één resultaat hebben: op overproductie gegronde verlaging van den bastprijs, straks uit te drukken in den unitprijs — tegen den tijd dat het Kinacontract vernieuwd moet worden. Zullen gezien deze „overproductie" de planters straks nog de huidige voorwaarden kunnen bedingen?

De eigenaardige werking van het kartell leert het tegendeel. De planters zullen straks het slachtoffer zijn; indien de kinineprijs *niet* kunstmatig gefixeerd ware en het verbruik van dit geneesmiddel ware daardoor *niet* beperkt, dan zou er *wel* afzetgebied zijn voor de geheele productie van kinabast.

De andere factor is even ernstig.

Het is de vraag of de Kinaovereenkomst in 1928 verlengd zal kunnen worden. Thans reeds zijn slechts 108 van de 140 ondernemingen er bij aangesloten. Bijna 2.000.000 K.G. van een jaarproductie van nog geen 10.000.000 K.G. kinabast valt er buiten, komt gedeeltelijk op de vrije markt, wordt aan Engelsche maar vooral aan Japansche fabrieken geleverd en is geheel onttrokken aan elke prijsregeling.

Voegen aanstonds nog meerdere ondernemingen zich bij een groep, welke weliswaar geen gefixeerde prijzen maar wel afname der geheele productie garandeert, zoodat men den lageren prijs goedmaakt door grooter afzet, dan wordt de bestaansmogelijkheid ontnomen aan een combinatie, die slechts werken kan indien de groote meerderheid der productie door haar wordt beheerscht. Het gevolg zou dan kunnen zijn, dat verlenging van de overeenkomst tusschen planters en fabrieken niet mogelijk is. De uitwerking daarvan op den bastprijs is niet te voorzien, doch een aanvankelijke daling is toch wel heel waarschijnlijk. Wel zal de normale vrije verhouding wellicht een gezonder ontwikkeling beloven dan de kunstmatige van thans, wel mag men rekenen op stijgend kinineverbruik als de prijs daalt en loonende kinabastproductie door grooter afzet, maar er zal toch een overgangstijdperk komen vol moeilijkheden voor de planters.

Den Indischen kina-planters en het gouvernement als ondernemer dreigt dus van twee zijden gevaar. Eenerzijds overschrijdt de productie zoozeer de afname, dat de fabrieken bij de contract-hernieuwing den prijs kunnen drukken, waartegen slechts sterke restrictie baten zou, anderzijds staat reeds een zoo belangrijk deel der productie buiten de combinatie, dat aan de mogelijkheid van bestendiging getwijfeld mag worden.

Het belang van de kina-planters en van het in ruim honderd kina-ondernemingen belegd Nederlandsch kapitaal stelden wij op den voorgrond, omdat dit mede een oeconomisch belang van Indië is. Het Indisch gouvernement is daarbij als mede-producent bovendien betrokken. Andere landsbelangen beheerschen de zaak mede. Op hun ernstige beteekenis kan niet genoeg gewezen worden.

De kina kan aanleiding worden tot ernstige internationale verwikkeling. Indië heeft als vrijwel eenig producent van een der allervoornaamste geneesmiddelen een taak te vervullen, en heel de wereld ziet toe *hoe* die taak vervuld wordt.

De buitenwereld en de regeering van groote mogendheden zien toe op welke wijze Indië de productie en verwerking van een voor de menschheid onmisbare medicijn behartigt. Reeds eenmaal hebben zij — toen de werking van het monopolie schadelijk werd — ingegrepen. Indien moreele overwegingen niet voldoende waren ons er van te overtuigen, dat Indië aan het algemeen belang van alle volken verplicht is te zorgen, dat de productie van kinine zoo goed, zoo goedkoop en zoo ruim mogelijk geschiedt en dan wijst de erkenning van het nationaal belang dienzelfden weg.

In het eigen belang ook bedenke men, hoe een periode van verwarring het bestaan zelf der kinacultuur zou kunnen bedreigen. Zoo licht zouden particuliere planters er toe overgaan om hun gronden voor voordeeliger cultures dan de ongewisse kina te benutten. Zelfs bepleitte men dit reeds voor de lands-kina-onderneming. Zoo zou binnen enkele jaren Indië de productie van een artikel prijsgeven, waarvan het thans ruim 90 procent der wereldproductie opbrengt. Vindt men hierdoor de onmisbaarheid eener lands-kina-onderneming aangeduid, men bedenke ook hoe spoedig andere landen zich zouden meester maken van een cultuur, waarvan het product voor hen zoo onontbeerlijk is!

De oprichting van een gouvernements-theefabriek zal een duurzame bron van inkomsten verzekeren voor de toekomst. Maar een duurzame oplossing van het kinavraagstuk biedt zij niet. Die kan slechts verkregen worden indien men den ernstigen toestand onder de oogen ziet en indien de regeering, overtuigd van de noodzaak, overgaat tot oprichting van een eigen kininefabriek.

De instelling van een gouvernements-kininefabriek is geboden in

het belang van de Indische kina-planters en in het belang van het daarin belegd Nederlandsch kapitaal. Een coöperatieve fabriek van de planters zou hetzelfde bereiken, doch de mislukte poging om een gemeenschappelijke crudum-fabriek in stand te houden leert, dat de onderlinge tegenstellingen daartoe te sterk zijn.

Een gouvernements-kininefabriek kan den planters waarborgen: volledige afname van hun bastproductie en verwerking daarvan tegen redelijken prijs. Zij behoedt de ondernemers voor het gevaar van overproductie, dat hen thans bedreigt en aanstonds zal terugdringen tot slechter voorwaarden dan de huidige. Zij behoedt hen eveneens voor het gevaar van een ontwrichte kinamarkt indien in 1928 de Kinaovereenkomst niet vernieuwd mocht kunnen worden. De gouvernementskininefabriek verzekert Indië een ruime en constante productie van kinine voor binnenlandsch gebruik. Zij waarborgt het gouvernement afname van de productie der lands-kina-onderneming. Zij vrijwaart Indië voor de noodlottige gevolgen van internationale verwikkelingen veroorzaakt doordat buitenlandsche mogendheden hun kininetoevoer bedreigd achten. Zij voorkomt, dat de kinacultuur op Java ondergaat zooals zij op Ceylon onderging. Zij overtuigt de buitenwereld, dat de taak van productie van een volstrekt onmisbare medicijn aan Indië kan toevertrouwd blijven.

Het geheele procédé der kininefabricage is op 's lands laboratorium bekend. Over goede krachten wordt reeds beschikt. De oprichting van een eigen kininefabriek kan zonder bezwaar binnen korten tijd geschieden. *In het belang van de Indische kinaplanters en in het breeder belang van geheel Indië is het stichten dezer fabriek dringend geboden*, zóó alleen kunnen de gevolgen vermeden worden van een situatie, welke het landsbelang en dat der ondernemers gelijkelijk bedreigt.

* * *

Een nieuw middel bij de malariabestrijding. In verband met het kinine-vraagstuk vinde hier dit bericht, ontleend aan het *Nederlandsch Tijdschrift v. Geneesk.*, ook een plaats.

In zijn boek: Immunity in Matural Infections Disease, uitgegeven in 1924 door Williams en Wilkins Company, Baltimore, geeft F. d'Herelle in het hoofdstuk „Vatbaarheid", als zijn meening te kennen, dat in den strijd tegen de malaria de Lupinen een zeer werkzaam aandeel kunnen hebben. Op zijne vele zwerftochten over de groote vlakten van Argentinië is het hem gebleken, dat daar in uitgebreide gebieden geen malaria heerscht, terwijl er wel veel Anophelinen zijn en eveneens dragers van malaria-plasmodiën. Hij nam verder waar, dat in de streken, die vrij van malaria waren, een plant (een variëteit van Melilotus altissima) groeit, die bloeit in de critieke periode

van malaria, dit is van het begin van den zomer tot het einde van den herst. Zij komt in het wild voor en heeft sterk riekende bloemen. Verschillende soorten insecten bezoeken haar veelvuldig, in het bijzonder de Anophelinen, die zich voeden met het sap, hetwelk een glucoside bevat, ,,coumarine''. In streken, waar veel malaria heerscht, heeft hij die plant niet aangetroffen. Hij vraagt zich nu af, of misschien het ,,coumarine'' bij de insecten een rol speelt, die te vergelijken is met die van chinine bij menschen.

Gedurende zijn verblijf in Leiden heeft d'Herelle deze vondst verder uitgewerkt en hij heeft voor ons land de volgende slotsommen kunnen maken: het verdwijnen van de malaria van sommige eilanden in Zeeland en van de noordelijke provinciën valt samen met het verbouwen van lupinen. Deze worden in sommige streken verbouwd als groenvoer voor het vee of voor bemestingsdoeleinden. Zij worden verder aangetroffen als sierplanten in onze tuinen.

Indien deze meening van d'Herelle juist is, is het verbouwen van lupinen op het land of in den bloementuin een zeer belangrijk middel ter bestrijding van malaria, hetwelk tevens de weinig voorkomende eigenschap heeft goedkoop te zijn en gemakkelijk en zonder veel schade te probeeren.

* * *

Handboek voor verlofgangers. De Vereeniging van Indische verlofgangers. 1925 (N. V. Nederl.-Ind. Uitgeversmaatschappij, den Haag).

Met de samenstelling en de gratis verspreiding van dezen gids voor verlofgangers, die in het moederland voor nieuwe of veranderde toestanden komen te staan, wordt aan velen een goede dienst bewezen. Het zeer ijverige bestuur der Vereeniging van Indische verlofgangers, dat, ook in samenwerking met het bestuur der afdeeling Nederland van het Indo-Europeesch verbond, de belangen van de verlofgangers op practische wijze behartigt, is door het bevorderen van de 4e uitgave van dit handboek in de lijn van voorlichting en hulpvaardigheid gebleven, waarin mede haar Informatiebureau (van Weede van Dijkveldstraat 41, den Haag), haar bureau voor rechtskundige adviezen en haar weekblad hun werkzaamheid betoonen.

Het handboek geeft nuttige wenken voor toebereidselen voor het vertrek naar Europa, de reis aan boord en over land, bij aankomst in Nederland, voor de vestiging in het moederland, voor reizen in het buitenland. Een afzonderlijke paragraaf is gewijd aan de onderwijskwestie, een andere aan de te betalen belastingen.

Mogen wij een paar kantteekeningen maken, die aan de algemeene waardeering ten goede geen afbreuk doen?

Over ,,baboe's'' schrijvende, staat er: ,,Tracht verder, in Holland zijnde, te zorgen dat uwe baboe zoo min mogelijk omgang heeft met

haar rasgenooten." Wij hadden hier veeleer een verwijzing verwacht naar Persinggahan, het tehuis voor N.-I. bedienden in den Haag, instelling van de Vereeniging „Oost en West", met welke vereeniging het bestuur van de Vereeniging van Indische verlofgangers naar samenwerking streeft. Als de Javaansche bedienden buiten omgang met rasgenooten worden gehouden, wordt dan omgang met anderen beter geacht, of moet hun elke omgang onthouden worden? Het negatief advies worde in een volgende uitgave met een positief aangevuld.

Voor inkoopen wordt aanbevolen voorkeur te geven aan adverteerders in het handboekje en in het orgaan der Vereeniging, mag de lezer hieruit de gevolgtrekking maken dat in de opname van een advertentie eenige waarborg voor kwaliteit gelegen is?

Repatrieerenden, die er op gesteld zijn zoodra doenlijk het kiesrecht uit te oefenen, zullen het op prijs stellen t.z. voorgelicht te worden. Een gids als deze lijkt hiervoor de geschikte plaats.

Men ziet, wij rekenen op voortgezette uitgave.

* * *

Werkeloosheid in Indië. In zijn *Vragen van den dag* behandelt *De Ind. Telegr.* dd. 12 Juni het vraagstuk van de werkeloosheid, speciaal onder de Europeanen, in Indië.

Wij geven de beschouwingen in haar geheel weer.

„Wij hebben naar aanleiding van de rede van den Landvoogd reeds gelegenheid gehad te wijzen op het feit, dat de regeering, waar in bedoelde rede met geen enkel woord gerept werd over het vraagstuk van de werkloosheid, zich er klaarblijkelijk niet voldoende van bewust is, dat deze in Indië nog steeds schrikbarend is.

Dat ons pessimisme te dien aanzien gegrond is wordt afdoende bebewezen door de geregeld publiekgemaakte opgaven der arbeidsbureaux. Indien de regeering dus boudweg durft te spreken van een economische opleving, dan dient men dit cum grano salis te nemen, althans ten aanzien van de Europeesche werknemers in deze gewesten, die nog met onverminderde zwaarte den druk der uit de malaise ontstane bedrijfspolitiek van firma's en ondernemingen gevoelen. Met deze bedrijfspolitiek bedoelen wij de steeds sterker doorgevoerde concentratie der bedrijven, welke met versnelde vaart op trustvorming aanstuurt.

De heerschende malaise werd door de leiders van verschillende industrieele- en cultuurondernemingen gretig aangegrepen om de efficiency tot het uiterste op te voeren en de bedrijfskosten te reduceeren, waardoor tal van geëmployeerden werkeloos werden gemaakt. Op de salarissen van het mindere personeel werd en wordt nog steeds beknibbeld, niettegenstaande ruime winsten worden verkregen. En

dit is mogelijk, omdat op de arbeidsmarkt het aanbod de vraag verre blijft overtreffen en er van werkgeverszijde wel voor gezorgd wordt, dat deze toestand bestendigd blijft, ja zelfs verergerd wordt.

Want de bewijzen zijn er, dat verschillende handelslichamen, niettegenstaande de arbeidsmarkt hier overvoerd is, opzettelijk voortgaan met het betrekken van geëmployeerden uit Europa — men zie slechts de betrekkelijke advertenties in de groote Nederlandsche bladen — waardoor de toch reeds verminderde loonen nog meer gedrukt worden.

Het is begrijpelijk, dat de diverse dagbladen, welke met de gestes der werkgevers door dik en dun gaan, aan dezen wantoestand steeds zoo min mogelijk aandacht besteed hebben of met kant-noch-wal rakende uitspraken de zaak trachten te verdoezelen.

En daarom doet het dubbel goed in een werkgeversblad als het *Soer. Handelsblad* een artikel van de hand van den heer Zentgraaff aan te treffen, waarin deze met klemmende argumenten tegen dezen ongewenschten toestand van leer trekt. Wij laten het artikel hier in extenso volgen ('t is nog altijd *De Ind. Tel.*, die aan het woord is):

Terwijl voor den Europeaan in Indië de arbeidskansen belangrijk minder zijn geworden, zoowel door inkrimping van zaken als door sterker mededinging van Inlanders, althans in verschillende lagere betrekkingen, gaan sommige firma's en handelslichamen voort met zich uit Europa personeel te laten zenden voor kantoor of bedrijf in Indië. Wanneer het gaat om personeel, dat heeft te voldoen aan bijzondere eischen, welke het onmogelijk maken een keuze te doen uit de in Indië aanwezige krachten, is het begrijpelijk, dat men zich voor de voorziening tot Holland wendt. Geheel anders is dit, wanneer het gaat om zeer eenvoudige betrekkingen, waarvoor de candidaten in Indië in zóó voldoenden getalle zijn te vinden, dat ruime keuze is te doen.

De goede tijd, welke den Europeaan vrijwel immer vrij wist van de zorg voor werk en brood, is voorbij. De gouden tijd, waarin het diploma van het kleinambtenaarsexamen een positie met nog zeer behoorlijke vooruitzichten waarborgde, keert niet terug. Er begint zich hier een Europeesch pauperdom te vormen, waarvan de blanke bedelaar zeker de onaangenaamste vertegenwoordiger is.

Maar boven hem wordt de groep der tobbers grooter en velen verliezen in perioden van lange werkeloosheid hun reserve aan geld, aan zelfvertrouwen, aan energie. Het is de dure plicht van ieder lichaam, dat in deze gewesten arbeidt, zich bij de voorziening in alle open plaatsen allereerst te overtuigen, of men het kan doen met reeds in Indië aanwezige krachten. Men geve deze een kans, make hun positie niet ongunstiger door uitzending van nieuwe krachten.

Deze maatschappij is nog eerst weinig ingesteld op den strijd tegen Europeesche armoede; de dagen der welgevulde vleeschpotten liggen

nog te dicht achter ons. De behoeftige blanke staat hier in ongunstiger conditie dan zijn landgenoot in het eigen land, en zijn afzakking naar het onderste niveau brengt veelal voor hem mee de bittere vernedering, welke vastzit aan den ondergang van den Westerling in een Oostersche maatschappij. Men houde dit in het oog, en men beperke de uitzending van nieuwe krachten tot het allernoodigste.

Aldus handelend, voldoet ieder bedrijf, dat zich op dezen bodem kon vestigen, aan een dringenden plicht, welke onder bepaalde omstandigheden het karakter kon aannemen van een eereschuld.

Eerst Indië ... dan nòg een poos Indië ... en eerst bij welgebleken onmogelijkheid van recruteering der noodige krachten hier, wende men zich tot de arbeidsmarkt elders.

Tot zoover de heer Zentgraaff, die wijselijk zwijgt over het feit, dat vele handelslichamen en ondernemingen de werkloosheid in deze gewesten opzettelijk in de hand werken, daar zij, zooals wij boven reeds zeiden, belang hebben bij een overvoerde arbeidsmarkt. En daartegen dient niet alleen krachtig stelling te worden genomen door de vakvereenigingen, maar ook door de regeering. Want het aankweeken van een Europeesch pauperdom in deze gewesten, de afzakking van de behoeftige blanken naar de kampong — in steeds grooteren getale — mag niet langer geduld worden, omdat niet slechts ons prestige er onder lijdt, doch ons gezag er door verzwakt wordt.

Wij willen hier nogmaals herhalen wat wij vroeger reeds schreven, namelijk, dat een Europeaan, die vergeefs om werk aanklopt en ten slotte gedoemd is naar de kampong af te zakken, door verbittering al gauw ontvankelijk wordt voor revolutionnaire inblazingen en op den duur meer kwaad kan stichten dan tien half-analphabetische, inheemsche oproerkraaiers.

De ernst van den toestand wordt helaas niet door de regeering ingezien ten minste te oordeelen naar de Memorie van Antwoord op de Begrooting, waarin o.a. gezegd wordt:

Afdoende positieve gegevens ter beoordeeling van de vraag of de werkloosheid toe dan wel afnemende is, staan de regeering niet ten dienste; er zijn echter verschijnselen, die op eenige verbetering wijzen. Het verschijnsel, dat meerdere ontwikkelde Inlanders met diploma Mulo, K. W. S. e.d.g. niet slagen in het vinden van een werkkring, heeft de aandacht der regeering.

Afdoende gegevens staan der regeering niet ten dienste!

Is het niet bedroevend en wekt een dergelijk antwoord niet het vermoeden, dat de huidige regeering inderdaad aan den leiband loopt van het groot-kapitaal met negatie van de groote massa der Europeesche werknemers, die den hoeksteen van ons gezag vormen!

Hier wordt een belangrijk vraagstuk, waarvan de oplossing steeds dringender wordt, met enkele vage termen van de baan geschoven,

een vraagstuk, hetwelk den climax behoorde te vormen van de zoogenaamde economische opheffing.

Wij verklaren hier nogmaals met klem, dat het een dure plicht der regeering is om aan het werkloosheidsprobleem haar volle aandacht te geven, in elk geval meer dan zij tot dusver gedaan heeft. Wanneer zij volkomen wil rekenen op de loyaliteit van alle Europeanen in deze gewesten, dan dient zij met alle haar ten dienste staande middelen de toenemende werkeloosheid te bestrijden.

Want hier is inderdaad periculum in mora!''

Bij deze uiteenzetting van *De Ind. Telegr.* zij hier herinnerd aan hetgeen in de voorgaande aflevering van *D. I. G.* werd aangehaald uit de Kroniek 1924 van het Oostkust van Sumatra-Instiuut, onderdeel ,,Malaise'', waar dit t.z.v. de werkloosheid o.m. schreef:

,,Er zijn stemmen opgegaan tegen het uit Holland laten uitkomen van nieuwe assistenten, terwijl er zoovele werkeloos in Deli rondliepen, doch daartegen werd aangevoerd, dat onder hen vele slechte werkers waren uit den tijd, toen men menschen noodig had en om zoo te zeggen alles accepteerde.''

Men late wat recht van erkenning verdient in deze opmerking eerlijk tot zijn recht komen, zonder dat dit de bruikbare elementen te na kome. Slechts zeer weinigen zijn voor niets bruikbaar. De werkgever (gouvernement en particulier) blijve, naast het directe eigenbelang van den dienst of van de onderneming, ook de beteekenis van het groote vraagstuk van het blank-pauperisme indachtig. Hij late hierom de in Indië beschikbare werkkracht voorgaan bij de uit Nederland te ontbieden arbeidskracht. En bij de keuze van deze laatste geve hij, zoolang ook h.t.l. nog malaise heerscht, den Nederlander voorkeur boven den buitenlander.

Wie den werklooze in Indië raad te geven heeft, en diens belang inderdaad in 't oog houdt, vermijde wat verbittering kan verscherpen. De werklooze, die zich als arbeidskracht aanbiedt, moet aannemelijk maken dat hij als zoodanig zijn loon waard zal zijn.

De heer Tiesing meent, volgens een artikel in *De Ind. Ct.* van 15 Juni, dat de machtsvorming der grootondernemers wijst op een drijven, dat zonder de bemoeienis van de regeering niet in goede banen zal zijn te leiden, maar naar den klassenstrijd moet voeren.

Ziehier het slot van zijn betoog:

,,Vertoogen, in den meest soberen en naar overleg strevenden vorm ingericht, blijken vruchteloos te zijn. Minzaam verzekert men ons den import van werkkrachten tot het hoogstnoodige te zullen beperken en onderwijl draagt iedere mail-steamer geregeld zijn aandeel bij, wordt industrie en landbouw gesuppleerd met schier louter importkrachten tot op het overcomplete toe.

Intusschen loopen hier tallooze krachten werkloos rond, plaatsen de arbeidsbeurzen slechts een minimaal deel dier werkgragen, wachten honderden blijverskinderen op een redelijk bestaan, verkeert het grootste deel der Europeesche werkers in ouderlijke zorgen omtrent het lot, dat hun kinderen wacht bij een zoo systematische neerdrukking der Indische arbeidsmarkt. Dit peilloos drijven moet, dat kan niet anders, leiden tot verscherping der verhoudingen, tot schâ van ons allen.

De importkrachten individueel zijn ons welkom, wij zelven behooren tot hen. De uitgezondenen hebben ons niet mis te verstaan, wij begroeten in hen een welkome, onmisbare aanvulling van onze, door klimaat en vaak overmatigen arbeid verslapte energie en arbeidskracht. Zij brengen ons frissche ideeën, ze geven ons geestelijk en lichamelijk versch bloed. Zonder hen zou de onmisbare Indische-Europeesche burgerij tot uitsterven zijn gedoemd. Maar de tijden zijn voorbij, dat bijkans een ieder, die naar den Oost trok, zich de zekerheid zag geschapen van eens welgesteld terug te komen.

De geïmporteerde heeft in nuchtere overweging zich daar rekenschap van te geven en te voorzien, dat ook hij, dat ook zijn gezin meer kans loopt Indisch, dan ooit weer Hollandsch burger te worden, en zich eenmaal, hopelijk niet te laat, te zullen moeten scharen onder de vlag, die hier ontplooid dient te worden, n.l. die van het rustig gezagsuitoefenend regeeringsbeleid.

Wanneer men voortgaat met deze overvleugeling der arbeidsmarkt, dan kan het niet anders, of er zal een tegenzin, een haat ontstaan tegen den import in het algemeen. De Indische blijver zal in den new-comer niet meer zien een welkome hulp, een vriend, een verfrischer en dus opheffer van eigen bestaan, doch noodgedwongen zal hij zich van hem af keeren, zich schrap zetten tegenover den belager van zijn rechtmatigen welstand. In die lagen der werknemers zal een groeiende verdeeldheid, tweedracht ontstaan. Onderlinge strijd zal kiemen van ontwikkeling vinden op het onbetrouwbare, hoogst gevaarlijke terrein van het rassenverschil. De tijden van den klassenstrijd zijn dan niet meer veraf. Het verdeel- en heerschsysteem zal zich in de werknemerswereld wreken op meedoogenlooze wijze. Bij het blijvers-werknemersdom zal intuïtief een drijven ontstaan om zich terug te trekken op veiliger redoutes, waarvan als gevolg te voorzien is, dat wij het grootendeels zien terugvallen op de zoo hopeloos verpolitiekte en gedesorganiseerde Inlandsche organisaties, waardoor de verhoudingen zich nog meer zullen toespitsen.

Dan zullen obstructieve elementen een ruim veld van ontplooiing vinden. Dan zal er geen groote, vastaaneengesloten werknemerspartij meer zijn, die als middenmoot tusschen ondernemer en Inlandsche arbeider de bedrijfsvrede helpt te verzekeren. Dan zal de klassen-

strijd oplaaien in fellen gloed, dan is het met de rust in ons koloniaal bedrijfsleven gedaan.

Hier past een dringend beroep op het eenige gezagsinstrument van den staat, de overheid. En dus: *Waakt! regeering waakt!*"

* * *

Het Regeeringsbureau te Batavia ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen en van dien in ontuchtige uitgaven.

De Inspecteur van het Tucht- en Opvoedingswezen, de heer W. S. de Haas, heeft over bovenstaand onderwerp mededeelingen gedaan, waarvan wij het laatste gedeelte overnemen, zooals het opgenomen werd in *De Banier* van 3 Juli. Het wijst op het voortbestaan van allertreurigste toestanden, zij 't dan al dat deze beschreven worden in een mededeeling van hun bestrijding.

Thans een enkel woord over de z.g. kinderhandel. Deze is in Oostersche landen even reëel als de hiervoren besproken vrouwenhandel. Wekelijks voeren de uit China komende schepen groote of kleinere aantallen reizende minderjarige immigranten aan, die in den regel niet anders zijn dan kinderen, die soms voor sexueel-immoreele en in de meeste gevallen voor arbeidsdoeleinden verkocht zijn. Het bewijs ter zake kan evenwel in de meeste gevallen niet geleverd worden. Alles gaat door onder het mom van in verzorging nemen van verarmde kinderen uit China. Het behoeft geen betoog, dat ook een dergelijke handel moet worden tegengegaan.

Aan deze kinderen de toelating in N.-I. te weigeren en hen terug te zenden naar de plaats van herkomst, leidt tot niets. Immers worden zoodanige immigranten niet toegelaten dan is het gevolg daarvan geen ander, dan dat ze opnieuw in handen vallen van hen, die van genoemden handel hun beroep maken.

Ten einde nu in den meergenoemden ongeweschten toestand verbetering te brengen, is, na overleg tusschen de betrokken diensten (immigratiedienst, kantoor voor Chineesche zaken en Regeeringsbureau ter bestrijding van den vrouwen- en kinderhandel) de volgende door de Regeering goedgekeurde regeling vastgesteld.

Komt een jeugdig immigrant niet in gezelschap van zijn ouders of zijn werkelijken verzorger aan, en blijkt de werkgever reeds tevoren van de aankomst kennis gegeven te hebben aan den Secretaris der betrokken immigratie-commissie, onder overlegging van de terzake gevoerde briefwisseling, dan kan genoemde ambtenaar, indien hij overigens de overtuiging gekregen heeft, met betrouwbare personen te doen te hebben, den immigrant toelating verleenen. Indien er echter geen voldoende zekerheid kan verkregen worden, dat de zich aanmeldende verzorger volkomen betrouwbaar is, kan de jeugdige immigrant aan hem toegewezen worden. Hiervan wordt dan aan het Hoofd van de

afdeeling tucht- en opvoedingswezen en armwezen van het Departement van Justitie, welke ambtenaar met de dagelijksche leiding van gemeld Regeeringsbureau belast is, dadelijk kennis gegeven. Deze ambtenaar oefent contrôle uit op de verzorging en opvoeding van den immigrant.

Blijkt de verzorger zijn verplichtingen niet goed na te komen en kan de leider van het Regeeringsbureau geen voldoende zekerheid krijgen dat de immigrant bij eventueel terugzending naar zijn land van herkomst behoorlijk zal worden verzorgd, dan wordt de immigrant door tusschenkomst van bedoelden ambtenaar in een der in Indië gevestigde gestichten of koloniën, welker besturen zich bereid verklaard hebben jeugdige personen als hier bedoeld te doen verzorgen, opgenomen. In laatstomschreven geval (nam. als de betrouwbaarheid van den verzorger niet boven allen twijfel verheven is) wordt geen toelatingskaart gegeven, doch wordt tegen den jeugdigen immigrant een bevelschrift tot verwijdering uit N.-I. uitgevaardigd, welks ten uitvoerlegging echter wordt opgeschorst, zoolang het hoofd van het tucht- en opvoedingswezen het noodig acht.

In meerdere gevallen wordt evenwel reeds bij aankomst hier te lande dadelijk ingegrepen, vooral wanneer het meisjes betreft, en de zich aanmeldende verzorger weinig betrouwbaar wordt geacht. Het betrokken meisje (slave-girl, girl-prostitution) wordt dan in het Tehuis voor Chineesche meisjes te Batavia (een particuliere stichting, die door de Regeering wordt gesubsidieerd en welker bestuur uit Chineesche en Europeesche dames en heeren bestaat) in verzorging genomen. Thans staan ruim 700 jeugdige immigranten onder contrôle van meergenoemd Regeeringsbureau. Over het algemeen kan over de behandeling, die zij van de zijde van hun verzorgers genieten, niet geklaagd worden. In elk geval hebben zij het in N.-I. heel wat beter dan in het verarmde, door oorlogen geteisterde China.

Na vorenstaande uiteenzettingen over vrouwen- en kinderhandel in N.-I., moge een enkele opmerking volgen over de overige werkzaamheden van het Regeeringsbureau.

Deze zijn:

a. het terugleiden voor zooveel mogelijk van de slachtoffers van den vrouwenhandel naar het land van herkomst *(Ned.-Ind. Staatsblad* 1907 No. 279 art. 3);

b. het verleenen van bemiddeling om meisjes, die den weg der prostitutie dreigen op te gaan, in gestichten te plaatsen;

c. adviezen aan particulieren, hoe in bepaalde gevallen van meisjes-exploitatie voor sexueel-immoreele doeleinden moet gehandeld worden;

d. subsidieering van en toezicht op vereenigingen, die Tehuizen oprichten en in stand houden voor de slachtoffers der prostitutie.

Gestichten voor gevallen vrouwen en meisjes, voor slachtoffers van den vrouwenhandel (zooals de te Batavia en Semarang gevestigde Tehuizen voor vrouwen en meisjes van het Heilsleger en het te Batavia gevestigde Tehuis voor Chineesche meisjes van de vereeniging Ati-Soetji, te vergelijken met de Po Seung Kuk Home's te Singapore, Penang en Canton) worden van Landswege geldelijk gesteund;

c. bestrijding van den handel in ontuchtige uitgaven. Deze laatste taak is sedert kort aan het bureau opgedragen. Gegevens worden ten deze verzameld. Voorloopige besprekingen met de autoriteiten gaven niet den indruk, dat er een uitgebreide ruilhandel in N.-I. gevonden wordt.

Voor het controleeren van films bestaat een afzonderlijke centrale commissie te Batavia, die een streng standpunt inneemt.

Ten slotte wordt nog opgemerkt, dat de vestiging van het R. B. te Batavia en zijn inschakeling in het Departement van Justitie, waardoor het contact met de Regeering en verschillende andere diensten (immigratiedienst, arbeidsinspectie, kantoor voor Japansche zaken, Hoofdparket, Weeskamers, enz.) zeer nauw kan zijn, een bij uitstek gelukkige gedachte mag genoemd worden, terwijl, waar de dagelijksche leiding berust bij den ambtenaar, aan wien, onder het oppertoezicht van den Directeur van Justitie het beheer van het tucht- en opvoedingswezen en het armwezen is opgedragen, een juiste arbeidsverdeeling en een harmonische samenwerking gewaarborgd is tusschen de diensten, welke ter wille van de bescherming van de vrouw en het kind in het leven geroepen zijn.

* * *

Nationalisme en vaderlandsliefde. De bekende Javaansche dichter en schrijver R. M. Noto Soeroto opent in zijn maandblad *Oedaya* een reeks beschouwingen, waarvan het *Koloniaal Wkbl.* van 6 Aug. het eerste stuk reeds kon publiceeren. Om een begrip te geven van de lessen, welke de heer Noto Soeroto de voor Indonesisch nationalisme ijverende leiders voorhoudt, geven wij hier een paar citaten.

,,Ook als Indonesiër beeld ik mij niet in de wijsheid in pacht te hebben en een onfeilbare gids voor de massa te zijn. Deze streeling van het zelfgevoel, deze eer van uiterlijke leiderschap over het volk, gun ik van harte aan de ,,nationalisten'', die begiftigd schijnen te zijn met een groote mate van verantwoordelijkheidsgevoel en het gewicht van hun verplichtingen ten volle schijnen te beseffen!

Nederig wil ik bekennen, dat ik eigenlijk danig verlegen zou zitten met den eere-titel van ,,nationalist'', zoolang de menschen er nog niet met elkander over eens zijn, wat in het wezen der zaak met ,,nationalisme'' wordt bedoeld.

Hebben wij in één onzer inheemsche talen een aequivalent voor

dit begrip? zoo vraag ik den nationalisten, die mij om mijn Hollandsche verzen hoonen en van wie dus verondersteld mag worden, dat zij onze inheemsche talen cultiveeren. Ik kon niet verder komen dan tot paraphrasen, waarin het Javaansche *katresnan* en het Maleische *ketjintaän* voorkomen. Beide woorden beteekenen echter ,,liefde''. Ik kwam dus tot de ontdekking, dat ik het begrip ,,vaderlandsliefde'' vertaalde en niet het aan de Indonesische ziel abstracte begrip ,,nationalisme''.

En dit is mij ten slotte duidelijk geworden: ik ben opgegroeid in een gezin, waar liefde werd gevoeld voor het volk en voor den geboortegrond. Die liefde had iets reëels, want zij beperkte zich tot het familiegebied en zijn bevolking. Ik behoef nu deze liefde, welke ik van mijne omgeving voor het verdere leven heb mede gekregen, slechts uit te strekken tot meerdere groepen en tot grootere gebieden om die liefde te doen groeien tot het schoone gevoel van vaderlandsliefde. Dit is dus een levend gevoel, hetgeen ook blijkt uit de vertolkingsmogelijkheid in de eigen taal. Het is een levend begrip.

Maar nu nationalisme! De zich noemende nationalisten verwachten den zegen van den hemel te zien nederdalen in den vorm van het nationalisme, zooals zij dit van de Westerlingen hebben leeren waardeeren. Maar dit is in zijn zichtbare uitingen een onding, neen, een vloek zelfs! In de eerste plaats is het schermen met abstracte begrippen negatief en improductief; het staat wel heel knap en heel kranig, maar het volk wordt er niet mede gebaat. Maar bovendien is een volk, dat aangegrepen is door den hartstocht van het nationalisme, gevaarlijk voor zichzelf en voor anderen. Al het leed en al de verbittering, welke de bewust geworden Indonesiërs in zich dragen, dit alles is het gevolg van het Westersch nationalisme, dat als de koorts van een vreeselijke ziekte den sluimer van het Oosten is komen verstoren. En moeten wij, indien wij ons land en ons volk werkelijk liefhebben, deze kwaal der menschheid in het hart van die ons lief zijn overplanten en hun leven vergiftigen?

Onder den geesel van het nationalisme van het Westen lijden de volken van het Oosten, maar tegelijkertijd lijdt onder dienzelfden geesel ook de geest van datzelfde Westen, wiens bijdrage tot den opgang der menschheid eerbied en bewondering afdwingt. Want hoe openbaart zich het begrip natie in het Westen? Zij is een mechanische organisatie, zonder ziel en zonder gevoel; zij is gericht op accumulatie van macht en is zelf een machtig raderwerk, waar het geestelijk en zedelijk individu slechts een klein radertje van uitmaakt. De meest achtenswaardige mensch wordt een leugenaar zonder blikken of blozen, zoodra hij zich een deel voelt van de natie en haar belang zulks eischt; de zachtzinnigste persoon vermoordt, zij het met bloedend hart, zijn medemensch, als het er op aankomt den honger der natie te stillen.

Dit is de tragedie van de vernedering van den Westerschen geest onder de tyrannie van het gemechaniseerde intellect en onder de vraatzucht van het materieele leven''.

Noto Soeroto werkt dit dan nader uit, zijn bedoeling karakteriseerend door aanhaling van het ,,wrong or right, my country'', en komt in dit gedeelte tot deze conclusie:

,,De volken, die het meest hebben gestreefd naar de grootheid en den groei der ziel, die het meest hebben getracht hun maatschappelijk leven te doordringen van het ideaal van zelfbepaling en zelfopoffering, de Indiërs en Chineezen, zijn blijven leven, schoon hun beschavingen zijn afgestorven. Maar deze hebben zaden afgeworpen, die slechts op den tijd wachten om te ontkiemen en weder op te bloeien in nieuwe schoonheid. Wijsheid en schoonheid zijn nog altijd uit het Oosten gekomen!

Liefde voor het vaderland, gelijk alle liefde, usurpeert niet, maar brengt offers, duldt en lijdt, verheugt zich in de vreugde van de geliefden. Haar basis is van maatschappelijken aard. Haar idealen streven eensdeels naar de regeling van onze hartstochten en begeerten voor de ontwikkeling van een harmonisch leven van het geheel, anderdeels zijn zij gericht naar hulpbetoon aan anderen bij het aankweeken van verdraagzaamheid, vriendschap, goede verstandhouding, van liefde tot zijn naasten.

Ter wille van Liefde voor volk en land moeten wij onze vrijheid zoeken in de vrijmaking van den geest uit de duisternis van onkunde en uit de ketenen van vooroordeel en zelfzucht; onze krachten moeten wij aanwenden in den productieven arbeid van hoofd en hart en hand; onze macht hebben wij te ontplooien in de denkkracht van onzen geest, en ons nationalisme zij de opbloei van de schoonheid van onze volksziel. Dat zijn de lampen, die wij moeten aandragen ter opluistering van het heiligdom van de geliefde, als het wijdingsuur dáár is voor den dienst der Humaniteit''.

* * *

Bescherming van de bevolking tegen communistische invloeden. De *Deli Ct.* sluit zich in een hoofdartikel van 6 Juli aan bij hetgeen het *Soer. Hbl.* van 27 Juni heeft betoogd naar aanleiding van de rede van den regent van Bandoeng in den Volksraad over de houding van het bestuur ten opzichte der communistische agitatie onder de bevolking.

De *Deli Ct.* stemt met het *Soer. Hbl.* in, waar dit ervoor pleit om de bevolking tegen het gevaar van het communisme te beschermen en, met gebruikmaking van het Kon. Besl. van 17 Dec. 1918 de Sarekat Rajat tot een verboden vereeniging te verklaren en aan die actie, in welken vorm ook, een resoluut einde te maken. Het wordt

de hoogste tijd. De regent van Bandoeng heeft een goed werk gedaan met in den Volksraad de ware verhoudingen van het communisme en de bevolking eens in het volle licht te plaatsen. Hij zeide daar o.a. met onmeedoogende duidelijkheid: „De wijze waarop het Inlandsch bestuur en de desahoofden gehoond werden, is meer dan ergerlijk. Over de geheele Preanger hoort men dezelfde klacht over de terreur, die de Sarekat-Rajat-leden, vooral de zoogenaamde roode garde, de S.-R.-padvinders, uitoefenen. Het is voor de bevolking ten eenenmale onbegrijpelijk, dat wij tegenover die orde-verstorende acties der S.-R. een houding aannemen, niet overeenstemmend met haar gedachtengang. De leden der S.-R. in de desa's droomen van communistische treinen en booten, waarmede zij overal gratis konden reizen, van distributie van mooie kleeren en eetwaren uit een gemeenschappelijke goedang, van verdeeling van gronden en het wonen in groote huizen en het bezit van blanke vrouwen".

BUITENLAND.

INHOUD:

Een luchtverbinding tusschen Egypte en Britsch-Indië. — Beperking en selectie voor de voor de landverhuizers naar de V. S. van Noord-Amerika. — Het verkeer door het Suezkanaal.

Een luchtverbinding tusschen Egypte en Britsch-Indië. Als voorlooper van de instelling van den geregelden luchtdienst tusschen Engeland en Indië, waarvan sprake was op blz. 747 van onze Augustus-aflevering, maken wij melding van de onderhandelingen, welke gaande zijn over een vliegdienst Egypte—Britsch-Indië, zooals wij deze in de pers vermeld vinden.

De voornaamste bepalingen der voorloopige overeenkomst tusschen het ministerie van luchtvaart en de Imperial Airways Limited, volgens welke de maatschappij den luchtvaartdienst zal verrichten tusschen Kantara nabij Ismailia aan het Suezkanaal en Karachi in Indië, zijn thans vastgesteld.

Deze regeling wordt de belangrijkste geacht voor de Britsche Rijksverbindingen sedert de georganiseerde civiele vliegdienst begon. De contract-aanbieding was in het openbaar geschied, en de offerte ingediend door de Rijksluchtwegen werd aanvaard.

Er zal een wekelijksche dienst plaats hebben in beide richtingen over deze 2450 mijlen; de te volgen route gaat van Kantara, waar mail, goederen en passagiers zullen worden opgenomen of afgezet, naar Bagdad, Basra, Bushire, en Bandar Abbas. Een woestijnweg van 500 mijlen tusschen Kantara en Bagdad, thans gebruikt door de Kon. luchtstrijdmacht, zal worden gevolgd, maar de stations en de landingsplaatsen voor het overige deel van den weg zijn nog niet vastgesteld. De strook Kantara-Karachi zal in 2½ dag worden gevlogen, waardoor de reis van Londen naar Indië met 6 dagen zal worden bekort.

De overeenkomst met de maatschappij wordt aangegaan voor een tijdperk van 5 jaren, tegen een jaarlijksche subsidie van 87,000 pond. Bovendien zal het ministerie van Luchtvaart eenige faciliteiten verstrekken voor de vliegparken en verschillende hulp verschaffen, zooals draadlooze telegraphie en meteorologische berichten. Het contract is reeds aan het parlement voorgelegd. De nieuwe dienst zal niet aanvangen vóór de volgende lente of het begin van den zomer.

* * *

Beperking en selectie voor de landverhuizers naar de V. S. van N.-Amerika. De onlangs vastgestelde statistieke cijfers wijzen uit, dat de bevolking der V. S. van Juli 1924 tot April 1925 door immigratie slechts met 164.387 personen toenam, terwijl dit cijfer over hetzelfde tijdvak 1923—1924 bedroeg 574.278. In die periode van 1924—1925 verlieten meer arbeiders, die niet in een bepaald vak bekwaam waren, Amerika dan dat er inkwamen, t.w. 44.750 tegen 27.908. Voor de landbouwers zijn de kansen op het vinden van werk blijkbaar het gunstigste.

De bovenvermelde aanwinst in aantal geeft het meerdere aan der aangekomenen boven dat der vertrokkenen. 't Totaal der toegelatenen in die maanden van 1924—1925 was 242.965, tegen 637.602 in die van 1923—1924. Werden voorheen 80 % der uit Europa afkomstige landverhuizers gezonden uit de Z. O. landen van dit werelddeel, de getroffen selectie-maatregelen hebben ook hierin verandering gebracht, ditmaal kwamen 87 % uit landen van N. W. Europa.

* * *

Het verkeer door het Suezkanaal. De cijfers van het verkeer door het Suezkanaal in het eerste halfjaar van 1925 toonen een belangrijke toeneming, vergeleken met die in de overeenkomstige periode van 1924. De totale door het kanaal gepasseerde tonnemaat bedroeg 14,127,000 ton, hetgeen het hoogste cijfer is sedert de opening van het kanaal en 1,980,000 ton meer dan in het eerste halfjaar 1924.

Het verkeer in het geheele jaar 1924 bedroeg 25,109,882 ton, of 2,379,720 ton meer dan in 1923. Te oordeelen naar de resultaten van de eerste zes maanden van dit jaar zal de toeneming van het verkeer in 1925 nog belangrijk grooter zijn.

Het volgend overzicht toont de toeneming van het verkeer:

	Jan.—Juni 1925	Jan.—Juni 1924	Toeneming
	(in duizenden netto-reg.-ton).		
Vrachtschepen	8,655	7,951	704
Mailbooten	3,757	3,076	681
Schepen in ballast	1,573	990	583
Oorlogsschepen	142	130	12
Totaal.....	14,127	12,147	1,980

Men hoopt in handels- en scheepvaartkringen dat de gestadige toeneming van het verkeer door het kanaal het bestuur van de Suezkanaal maatschappij zal bewegen om de kanaalrechten nog meer te verlagen. Een dergelijke verlaging zou den handel ten zeerste ten goede komen en een verdere toeneming van het verkeer ten gevolge hebben.

KOLONIALE LITERATUUR.

Cd. Busken Huet. Brieven aan E. J. Potgieter, uitgegeven door Albert Verwey. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon. Drie deelen compleet: prijs geb. *f* 10.50, ing. *f* 8.70.

De brievenreeks loopt van 23 Augustus 1859 tot 4 Maart 1875, toen de laatste twee in Nederland aankwamen, was Potgieter echter reeds overleden. De correspondentie tusschen Huet en Potgieter bevat als een duidelijk merkbare bovenstrooming hun geheele gemoedsverkeer, zooals dit voortloopt tusschen een bedding van gebeurtenissen en denkbeelden, voorts geven namen van menschen, titels van geschriften, zakelijke mededeelingen, tijdelijke afspraken, letterkundige gegevens, kenschetsende bijzonderheden omtrent toenmalige toestanden. De letterkundige, de geschiedkundige, de staatkundige vinden hier hun gading ter verklaring van omstandigheden en toestanden, die hun van elders anders of onvolledigeren bekend zijn. In dit tijdschrift volstaan we met de aandacht te vestigen op Huet's werkzaamheid als dagbladredacteur in Nederlandsch-Indië.

De liberale Busken Huet was door den conservatieven minister Hasselman aangewezen om den Gouverneur-Generaal te dienen van consideratie en advies over de werking van het drukpersreglement en over de middelen om de absolute vrijheid der Indische drukpers onschadelijk of althans minder schadelijk te maken, en hij ontving *f* 3000 om de onkosten van zijn overtocht naar Java te bestrijden. Zijn vriend en liberale medestander Potgieter bleef van die transactie niet alleen onkundig, maar werd bovendien nog aangezocht om hulp te verleenen teneinde de nog ontbrekende *f* 3000 bij te passen. De tweeslachtigheid in Huet's karakter heeft aanleiding gegeven tot een crisis in de vriendschap. Potgieter spaart Huet zijn meening niet, hij verwijt hem o.a. dat hij om de Indische pers uit haar middelmatigheid te verheffen, begon met zich zelf te verlagen. Huet aanvaardt echter de terechtwijzingen van zijn ouderen vriend niet, hij is een man die behoefte heeft aan strijd, hij meent dat de eerlijkheid en evidentie geheel aan zijn zijde staan, de dagen der liberale koloniale politiek waren volgens hem geteld, de Indische journalistiek was een schande voor onze nationaliteit en het was volgens hem een

nationaal en mannelijk streven om de schadelijke invloed der Indische pers door haar eigen organen, d.w.z. eerst *De Javabode*, waarvan hy medio 1868 de redactie aanvaardde, en later (van af April 1873) het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch-Indië* (Ernst & Co. te Batavia), te neutraliseeren.

Veel genoegen heeft Huet van zijn opdracht niet beleefd, de Gouverneur-Generaal Mr. P. Mijer had reeds voor zijn (Huet's) aankomst te Batavia publiciteit doen geven aan het feit van den verleenden vrijen overtocht en achtte zich hoogst gekrenkt door het toevertrouwd mandaat. Tweemaal trachtte Huet audiëntie te verkrijgen, de eerste maal werd hij afgescheept met de belofte, dat men nader met hem spreken zou, de tweede maal werd hem ronduit te verstaan gegeven, dat men niets met hem te doen wilde hebben. Mijer kreeg de schuld, dat hij van het aftreden van Hasselman misbruik maakte om zich zelve bij de liberalen in Indië in de gratie te brengen, Hasselman kreeg de schuld, dat hij hem een boodschap liet verrichten, waarvan hij wist dat zij Mijer mishagen moest en Huet gaf zich zelf de schuld, dat hij dom genoeg was geweest om een en ander niet aanstonds te doorgronden. Hij vond echter bij een gedeelte van het publiek de steun, die Mijer hem onthield.

Fel gaat Huet te keer tegen collega's van andere bladen; met eenige verwaandheid noemt hij de taak, waaraan hij zich wijdt, in zich zelve onberispelijk: ,,De man, die den moed heeft, om het despotisme der Indische journalistiek te breken, is in zijn soort een held. Hij verdient de Militaire Willemsorde.'' Hij stelde zich tot taak voor alles te behartigen *l'éducation politique de son public* en te beproeven dat publiek aan iets anders en beters te gewennen dan de afgezaagde anti-batig-slot-politiek, die sedert jaar en dag in Indië den boventoon voerde. De liberale politiek beschouwde hij niet anders dan als een hefboom in de hand van persoonlijke eerzucht! Sloet heet een man zonder eerlijkheid, zonder kennis en nog vele andere zonder's; Van Rees idem en Fransen van de Putte, evenzeer als Van Rees een ambitieux, zich zelve in de eerste plaats zoekende en in zijn liberalisme geen begrip van wat consequente toepassing van een beginsel vordert, mooie en groote woorden, kleine daden, en daardoor transacties bij de vleet. Andere conduites zullen we maar niet lichten, ze zijn nog al aangedikt.

De Bataviaasche geld- en handelswereld deugt ook al niet volgens Huet, zij is grootendeels een wereld van bankroetiers. ,,Dagelijks ontmoet men hier chefs van gefailleerde huizen, die *f* 2000 's maands verteren, en aan wie de gouverneur of gouvernante hunner kinderen korter of langer honorarium en spaarpenningen te kort komt''. De ambtenaren en officieren, die van de eene promotie naar de andere intrigeeren, hebben geen staatkundig geloof, of wel zij zeggen: ,,Je

crois ce que croit M. le curé", te weten hun meer of min onmiddellijke chef; Multatuli's geschriften zijn amusant, maar paljasachtig en verraden noch studie noch een nieuwe veine van talent. „Il n'a rien oublié et rien appris". Potgieter krijgt den raad om toch in hemels naam geen enkele penning in Indische landbouwondernemingen te steken, elke gelegenheid, die de heeren De Waal c.s. aan het kapitaal willen openen, om uit Europa naar Indië te vloeien is..... openbare oplichterij. Zoo is er niet veel goeds in Indië en onder het weinig goede neemt Gideon, Huet's zoon, een overwegende plaats in, die is een wonderkind.

De drie deelen met het potlood in de hand doorlezende hebben we zooveel aanteekeningen gemaakt, dat we voorloopig nog zouden kunnen doorgaan, om bijv. te zeggen wie Melati van Java was, het oordeel weer te geven over het boek van de Rochemont „Loudon en Atsjin", enz. enz. maar het is genoeg. De lezer zette zich zelf aan de lectuur van de brieven, ofschoon veel van hetgeen er in voorkomt getuigt van een groote mate van onevenwichtheid en van onbillijk generaliseeren, soms ook van oppervlakkigheid, bijv. het oordeel over den Indo, dat thans de gerechte verontwaardiging zou opwekken van het Indo-Europeesch verbond, is er voor een zorgvuldig, zelfstandig en vooral onbevooroordeeld criticus veel te ziften, dat kan dienen ter beoordeeling van de toestanden in Nederlandsch-Indië van ruim een halve eeuw geleden. v. R.

Kon. Ver. „Koloniaal Instituut", Amsterdam. Veertiende Jaarverslag 1924. (Druk de Bussy), Amsterdam.

Gedurende 1924 heeft het Koloniaal Instituut met kracht voortgewerkt. Met voldoening kan het verslag constateeren, dat de vereeniging meer en meer wordt erkend als het centrum waartoe allen zich wenden die belang hebben bij onze koloniën, zoowel bij hare cultures als bij kennis van bevolking en geschiedenis. Talrijke bewijzen van sympathie, zoowel van Regeeringsautoriteiten als van particulieren, van binnenlandsche en buitenlandsche geleerden, vielen haar ten deel. Dank zij de giften van vele maatschappijen en particulieren werd het mogelijk het eigen, nieuwe gebouw, volgens den oorspronkelijken opzet, te voleindigen en kon de begrooting voor 1925 sluitend gemaakt worden.

Een verslag, dat in zijn eerste bladzijden deze mededeelingen mag brengen, geeft reden tot tevredenheid. Wordt daarnaast, in sombere stemming, vernomen, dat „de financiën toch even als in vorige jaren, doch in toenemende mate, zorgen bleven baren", en dat, wil

de vereeniging ,,aan hare roeping blijven beantwoorden, dan noodzakelijkerwijze het exploitatiekapitaal vergroot moet worden, tenzij door verhoogde subsidies in het tekort aan geldmiddelen voorzien worde,'' dan keert de opgewekte toon aanstonds toch weer terug met: ,,dubbel welkom was dan ook het na het afsluiten van dit jaarverslag ontvangen bericht, dat de Deli Maatschappij besloten had *f* 100.000 aan het exploitatiekapitaal toe te voegen.'' Moge dit voorbeeld door anderen gevolgd worden; zoo niet dan zou toch tot inkrimping van de werkzaamheden moeten worden overgegaan, en juist op geleidelijke uitbreiding van den sfeer der arbeidzaamheid moet het streven gericht kunnen blijven.

Van de belangrijke bijzondere gebeurtenissen vermelden wij hier enkelen.

De Vice-voorzitter Dr. C. W. Janssen vertrok in Augustus naar Indië, waar hij met vrucht werkzaam is geweest om het doel van het *K. I.* in ruimer kring tot volle waardeering te brengen.

Naast de bekende schoolverzamelingen, bestaande uit ± 120 grondstoffen en producten, met herbarium, en verpakt in doosjes en fleschjes, zijn nog tal van grootere en kleinere collecties voor bijzondere doeleinden en onderzoekingen verstrekt. Dagelijks blijken degenen, die in Nederland materieel uit Ned. Oost-Indië en Suriname, hetzij voor demonstratie, hetzij voor onderzoek, noodig hebben, meer in te zien, dat zij goed doen zich eerst tot het K. I. te wenden, alvorens naar de tropen te schrijven, en dat zij zoodoende een belangrijk korteren weg kunnen bewandelen om hun verlangens bevredigd te zien.

Dank zij de nieuwe behuizing is het mogelijk geworden het plan, van een aantal belangrijke, doch nog onvoldoend bekende, grondstoffen, zoodanige kwantiteiten voorradig te hebben, dat aan proefnemers onmiddellijk voldoende materiaal voor een niet al te kleine proef afgestaan kan worden, te verwezenlijken.

Het verslag geeft een goed beeld van den veelomvattenden arbeid van de afdeeling Handelsmuseum, w.o. de uitgebrachte adviezen en verstrekte inlichtingen een voorname plaats hebben ingenomen.

In het gedeelte dat de Volkenkunde behandelt, geven mededeelingen over het Atjeh-Instituut, het Oostkust van Sumatra-Instituut, het Batak-Instituut, het Minangkabau-Instituut, het Zuid-Sumatra-Instituut, het Bali-Instituut en het Molukken-Instituut een denkbeeld van de werkzaamheid dezer instellingen, die in nauwe samenwreking met het K. I., de verzameling en de bewerking beoogen van zoo volledig mogelijke gegevens omtrent bepaalde volksgroepen en de bevordering van haar welzijn.

De afdeeling Tropische hygiëne zag haar directeur Prof. W. A. Kuenen heengaan, door zijn benoeming tot hoogleeraar te Leiden. Tot zijn opvolger werd benoemd Prof. Dr. W. A. P. Schüffner, bij-

zonder hoogleeraar in tropische Hygiëne aan de Universiteit te Amsterdam.

Dit jaarverslag moge in veler handen komen, het bevat zeer veel belangwekkends. Algemeen secretaris van het K. I. bleef de heer Th. F. A. Delprat te Amsterdam.

Koloniaal Landbouwmuseum te Deventer. Jaarverslag over 1924.

Dit verslag wordt voorafgegaan door eenzelfde ontboezeming van het bestuur, als die welke in de huidige periode in vrijwel elk overzicht van zich aan koloniale belangen wijdende instellingen hier te lande aangetroffen wordt: symptomen van opleving en vermeerderde belangstelling, die echter niet van grooten invloed zijn geweest op den financieelen toestand der instelling.

„Het schijnt, dat eene langere periode van welvaart noodig is tot herstel van de vrijgevigheid, welke steeds de Indische cultuurondernemingen gekenmerkt heeft, waar het gold, algemeene koloniale belangen te bevorderen.

Het kan echter ook zijn, dat onze instelling, die buiten de groote koloniale middelpunten ligt en juist daaraan een deel van hare belangrijkheid ontleent, daardoor ook wederom niet in voldoende mate de opmerkzaamheid der betrokken kringen trekt.

Het Bestuur hoopt, dat dit jaarverslag, dat in vele handen komt, in het bijzonder in de koloniale cultuurkringen opnieuw de aandacht zal vestigen op de wenschelijkheid, onze instelling te steunen, welke beoogt de toekomstige leiders van cultuurondernemingen beter voor te bereiden voor hunne taak."

Het bezoek nam toe, het klom tot 1210 bezoekers in 1924. Verschillende leemten in de verzamelingen zijn door schenkingen aangevuld. De boekerij deed belangrijke aanwinsten. De verzamelingen deden weer dienst ten behoeve van het onderwijs aan de Middelbare Koloniale Landbouwschool en de Koloniale Vervolgcursussen. Meer en meer worden door andere onderwijsinrichtingen lantaarnplaten ter leen gevraagd. Van wege het Museum werden voordrachten gehouden door Dr. G. J. Nieuwenhuis, Dr. H. P. Berlage, Prof. W. F. Treub. Van de overige werkzaamheden vermelden wij nog, dat, in samenwerking met de M. K. L. S. en de Koloniale Vervolg-cursussen, deelgenomen werd aan de tentoonstelling, welke tijdens het Thee-congres te Bandoeng is gehouden.

Verslag van den Dienst van het Boschwezen in Ned.-Indië over 1923. Landsdr., Weltevreden.

Konden wij in de Juni-aflevering van dit jaar pas de ontvangst melden van het verslag betreffende het Boschwezen over 1921 en 1922, nu, in Augustus, volgde dat over 1923. Blijkbaar beijvert de leiding van den dienst zich om de gegevens bij te werken. De kans bestaat dus in den loop van dit jaar nog het verslag over 1924 te zien verschijnen, en dan dat over 1925 vroeg genoeg onder de oogen te mogen krijgen om er frissche bijzonderheden aan te kunnen ontleenen.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

FAR EASTERN ASSOCIATION OF TROPICAL MEDICINE.

Het 6e Congres van de Vereeniging voor Tropische Geneeskunde in het Verre Oosten (F.E.A.T.M.) zal van 11 tot en met 31 October van dit jaar in Japan te Tokyo, worden gehouden. Het *Bat. Nbl.* van 1 Juli bevat de volgende bijzonderheden.

Het 1ste Congres werd in 1910 te Manila gehouden, het 2de te Hongkong in 1912 en het 3de te Saigon in 1913. Gedurende den oorlog werden uit den aard der zaak geen dezer 2-jaarlijksche internationale bijeenkomsten gehouden, zoodat de medici der verschillende landen in het Verre Oosten voor het eerst weder te zamen kwamen in 1921 te Weltevreden, op welk Congres besloten werd het verband in de Vereeniging gedurende den tijd tusschen de congressen te versterken, waarom een algemeen secretariaat werd ingesteld en Dr. O. Deggeller te Weltevreden tot Alg. Secretaris van de Vereeniging werd verkozen. Het 5de Congres werd daarna in 1923 te Singapore gehouden, waar besloten werd gebruik te maken van de van de Japansche Regeering ontvangen invitatie om in 1925 te Tokyo bijeen te komen.

Behalve dat er op deze congressen een uitwisseling van gedachten plaats heeft op medisch wetenschappelijk gebied, worden er door het feit, dat de Regeeringen der landen en koloniën in het Verre Oosten officieele vertegenwoordigers zenden, tevens medische maatregelen besproken van internationalen aard.

Zoo werd op het 5de Congres te Singapore een motie aangenomen, waarbij de wenschelijkheid werd uitgesproken om een beri-beri-commissie in te stellen, waarin elk der aan het congres deelnemende landen een lid kon aanwijzen, welke commissie het beri-beri-vraagstuk nader onder de oogen zou zien en zoo mogelijk op het volgende congres met voorstellen zou komen om dergelijke internationale maatregelen in te stellen als haar mogelijk en noodzakelijk mochten voorkomen, ter voorkoming van deze ziekte.

Deze motie werd ter kennis van de betrokken Regeeringen gebracht met het gevolg, dat werden aangewezen als leden der Commissie: Lt.-Col. S. R. Christophers te Kasauli voor Britsch-Indië, Dr. A. L. Hoops te Singapore voor de Straits Settlements, Dr. A. T. Stanton te Kuala Lumpur voor de Fed. Malay States, Dr. H. Vervoort te

Medan voor Sumatra, Dr. C. D. de Langen voor het overige deel van Ned.-Indië, Dr. R. W. Cilento te Townsville (Q'land) voor Australië, Z.K.H. Prins Thavara Mongolwongse te Bangkok voor Siam, Dr. F. H. L. L. M. Guérin te Saigon voor Fransch Indo-China, Dr. O. G. F. Luhn te Serawak, Dr. P. A. Dingle te Sandakan voor Britsch Noord-Borneo, Dr. H. F. Smith te Manila voor de Ver. Staten van Amerika, Dr. T. Kojima te Taihoku voor Formosa, Dr. Teng Chu te Peking voor China, Prof. Dr. T. Kitashima te Tokyo voor Japan, Dr. K. Shiga te Keijo voor Korea, Dr. S. Kanai te Dairen voor Kwantung en Dr. Victor G. Heiser te New York voor de Rockefeller Foundation. Van de Regeering van Ceylon werd bericht ontvangen, dat zij geen lid in de Commissie zou aanwijzen, omdat daar praktisch geen beri-beri voorkwam, zoodat alleen door het Gouvernement van Hongkong en van Macao voor zoover bekend geen besluit ter zake werd genomen.

Reeds werd een rapport uitgebracht door Dr. Luhn, Dr. Hoops, Dr. Guérin, Dr. Victor G. Heiser en Dr. de Langen ten einde het beriberi-vraagstuk tot een oplossing te brengen.

Een tweede motie werd te Singapore aangenomen, waarbij de uitspraak werd gedaan, dat er voor de Far East een aparte Quarantaineregeling noodzakelijk werd geacht, welke motie ter kennis van de Regeeringen in het Verre Oosten werd gebracht zoomede van den Volkenbond en van het Office d'Hygiène te Parijs. Hierop kwam tot dusver geen enkel antwoord binnen, zoodat deze aangelegenheid waarschijnlijk op het aanstaande Congres weder ter sprake zal worden gebracht.

Bij een derde motie werd den Volkenbond verzocht een regeling te treffen, welke uitwisseling mogelijk maakt van Sanitair personeel en in verband daarmede na afloop van het 6de Congres te Tokyo een conferentie van dit personeel te doen plaats hebben. Ook hierop werd geen antwoord ontvangen, daar de Volkenbond niet met Vereenigingen, doch slechts met Regeeringen correspondeert.

Toch schijnt deze motie niet geheel zonder uitwerking te zijn geweest, daar bekend is geworden dat de Volkenbond besloten heeft de Regeeringen in het Verre Oosten uit te noodigen van 1 tot 3 vertegenwoordigers te zenden naar een dergelijke conferentie, welke na het Congres te Tokyo zal worden gehouden.

Het is de bedoeling de 1ste week van het Congres te Tokyo te wijden aan het behandelen der wetenschappelijke bijdragen, welke zullen worden ingezonden, en de overblijvende 14 dagen te gebruiken voor het bezichtigen van medische instellingen in Japan, waarvoor excursies naar Nikko, Hakone, Kyoto en Nara op het programma staan.

Verwacht worden officieele Regeeringsvertegenwoordigers, afge-

vaardigden van medische vereenigingen en instellingen en persoonlijke leden van de F. E. A. T. M. uit de boven reeds genoemde landen, zoomede van de Hawaii-eilanden.

Reeds is bekend dat o.a. de volgende voordrachten door Ned. Indische medici zullen worden gehouden:

,,Zur Differential-Diagnose zwischen den Erregern der hämorrhagischen Septikämien'' van Dr. L. Otten te Bandoeng,

,,Oral vaccination against baccillary dysentery'' Dr. L. Otten en Dr. L. Kirschner te Bandoeng,

,,Some aspects of the epidemiology of amebic dysentery'' van Dr. S. L. Brug te Weltevreden,

,,On the treatment of dysenteria amoedica'' van Dr. P. B. van Steenis te Weltevreden,

,,A contribution to the knowledge of the chemical composition of the blood with the inhabitants of the tropics'' van Dr. W. Radsma te Weltevreden.

,,Localisation, forms and dimensions of the enlarged spleen in the post-mortem'' van Dr. A. J. F. Oudendal te Weltevreden,

,,Difference in growth of the same transplantable sarcoma in mice in Europe and in Java'' eveneens van Dr. Oudendal,

,,Haemoglobinometry and iron-value in the blood of inhabitants from Java'' van Mevr. H. Mengert-Presser en Dr. W. F. Donath te Weltevreden,

,,Te geographical distribution of different diseases in relation to modern food problem'' van Dr. C. D. de Langen te Weltevreden,

,,The influence of food on the regeneration of the red blood corpuscle'' eveneens van Dr. de Langen,

,,Contribution to the knowlegde of the relations between erythrocyt and malaria parasite'' van Dr. de Langen,

,,The internationale control of Beri-beri'' ook van Dr. de Langen.

Dr. O. Deggeller te Weltevreden is voornemens een verhandeling te houden over de methode om rijst te keuren ter beoordeeling van de vraag of deze beri-beri zal veroorzaken of niet en verder om lantaarnplaatjes te vertoonen van Ned. Indische hospitalen; zoo wist het *Bat. Nbl.* althans te berichten.

Ter herdenking van Henri Hubert van Kol.

DOOR

A. W. IJZERMAN.

,,Ich bin das Schwert, ich bin die Flamme.
Ich habe euch erleuchtet in der Dunkelheit, und als die Schlacht begann, focht ich voran, in der ersten Reihe''.

Deze aanvangswoorden van de hymne, die in de ,,Gedichte aus dem Nachlasz'' van Heinrich Heine is opgenomen, staan als motto boven een artikel, dat Van Kol, 1898 in het toenmalige wetenschappelijk tijdschrift der sociaal-democratische beweging, *De Nieuwe Tijd* publiceerde. In dit artikel, ,,Geen Dogma's!'' koos Van Kol partij in den strijd tusschen ,,revisionisme'' en ,,marxisme'', die toen, na het verschijnen van Bernstein's critiek, in de Duitsche sociaal-democratische partij was ontbrand en weldra naar de Nederlandsche arbeidersbeweging zou overslaan. Het is een den socialist en den mensch Van Kol typeerend artikel. ,,Rechtvaardiger wetten, hooger moraal, edeler religie'' schrijft hij daarin, ,,zijn dus geen ,,burgerlijke veroordeelen, die burgerlijke belangen verbergen''; maar het onmisbare zaad waaruit op den bodem der economische verhoudingen zich ontwikkelen moet een hoogere vorm der menschelijke samenleving; zij vormen den zuurdesem der toekomstige maatschappij'' ..... ,,De sociale kwestie is niet enkel en alleen een maag-vraag, een strijd om meer brood; van brood alléén kan de mensch niet leven, welvaart is niet het eenige wat hij noodig heeft. Voor hoogere doeleinden en voor edeler taak moeten wij onze lendenen omgorden, en in dien strijd de beste krachten van lichaam en ziel ten offer brengen. Wij mogen geen beroep doen op den honger alleen, doch in de arbeidende klassen opwekken het slechts licht sluimerende gevoel van recht en humaniteit. Wij moeten strijden niet in naam van het *materialisme* maar van een goed begrepen *idealisme*'' ..... ,,Meer dan naar vleesch en brood moeten wij hongeren en dorsten naar gerechtigheid, naar toewijding, naar broederliefde de humaniteit; alleen het streven naar een *ideaal*, die leid-ster in de verte zal ons kracht en sterkte geven in den strijd, het geloof schenken dat alleen bergen verzet.''

De woorden van Heine, welke Van Kol tot motto voor zijn artikel koos, zij zouden een waardige wapenspreuk voor dezen grooten socialistischen strijder, voor dezen vurigen idealist zijn geweest! En niet enkel in zijn jongelingstijd, maar ook en evenzeer in de dagen zijner grijsheid.

Want ,,zwaard was hij en vlam''.

Een zwaard, dat niet roesten kon, wijl het nooit rustte; een zwaard, steeds gereed ter verdediging van wat in Van Kol's geest als waar, als goed, als rechtvaardig werd gevoeld, en immer paraat tot den aanval op elke macht, welke Van Kol zag als een macht van leugen en onrecht, van onderdrukking en knevelarij.

Een vlam, een staâg-brandende vlam van geestdrift voor de groote idealen der menschheid, en bovenal voor het grootsche ideaal van een waarlijk menschelijke samenleving, het socialisme, dat voor Van Kol veel méér nog dan een door de economische ontwikkeling noodzakelijk geworden nieuwe productiewijze of een speciale klasse-eisch, een verwezenlijking van de oude, algemeen-menschelijke begeerte naar broederschap, een vervulling van den eisch der gerechtigheid was.

En hij vocht steeds ,,vooraan, in het eerste gelid''!

Holland stond gedurende het grootste deel der negentiende eeuw allerminst ,,aan de spits der volkeren''. Het was in menig opzicht een duf en achterlijk landje. Eerst na 1870 begon een economische opbloei en een geestelijke opleving. In de jaren tusschen 1867 en 1870, waarin de Eindhovensche burgerjongen Henri Hubert van Kol de Hoogere Burgerschool te Roermond bezocht, waren er in het rustige en ietwat slaperige Holland zeker heel weinig Hoogere Burgerscholieren, die ooit van den schitterenden Duitschen agitator, den socialist Ferdinand Lassalle hadden gehoord. Maar er was toen in ,,het duistere zuiden'' van dat geenszins buitensporig moderne en verlichte landje toch één jongen-van-de-H.B.S., die niet alleen dien naam kende, maar die ook diep onder den indruk van Lassalle's geschriften was gekomen: de jeugdige Henri Hubert.

Eerst tegen het einde der negentiende eeuw ontstond er in de Nederlandsche studentenwereld een socialistische strooming van eenige beteekenis. In 1870, toen Van Kol naar Delft ging, was zelfs het Nederlandsche proletariaat nog geheel ,,van roode smetten vrij''. Onder de arbeiders was nauwelijks een eerste begin van beweging, van organisatie te ontdekken. De mentaliteit van het meest ontwikkelde deel der Nederlandsche arbeidersklasse in die jaren, heeft J. J. de Roode eens geteekend met de woorden: ,,Een stel pioniers uit de typografenwereld debateerde over de vraag of een letterzetter zijn stand niet schandaliseerde door te staken''. Van een socialistische beweging, die de aandacht der jonge Hollandsche intellectueelen kon

trekken, was in het eigen land geen sprake. En voor de socialistische stroomingen in het buitenland was in hun kringen al zeer weinig belangstelling en nog minder sympathie; de eerste, al in haar nadagen verkeerende, Internationale werd, zoo men er al eenige aandacht aan wijdde, als een samenzwering van uitmiddelpuntige misdadigers beschouwd. Het typeert de toenmalige opvattingen, dat de student Van Kol eerst na herhaalden aandrang zijn boekhandelaar kon bewegen het eerste deel van Marx' ,,Das Kapital'' voor hem te bestellen; een dergelijke bestelling scheen den boekhandelaar een ongemeen gevaarlijk waagstuk!

Toch waren destijds in Delft een negental studenten, die zich bij de zoo beruchte Internationale aansloten. Van Kol was de belhamel. Als negentienjarig student had hij een tocht door de Haagsche en Amsterdamsche achterbuurten gemaakt en de indruk, welke de daar heerschende toestanden op hem maakte, wekte in hem een zoo sterk gevoel van opstandigheid tegen de bestaande maatschappelijke orde, dat hij, waar er in Holland geen revolutionaire beweging was, zich onmiddellijk bij de Internationale aansloot en onder zijn medestudenten buitenlandsche socialistische lectuur ging verspreiden. Acht studenten volgden zijn voorbeeld. Was Van Kol de eerste geweest, hij werd ook spoedig de eenige. De Minister van Justitie, mr. Jolles, zond de waarschuwing, dat ,,wie met socialistische propaganda doorging, heel zijn carrière zou bederven.'' Acht van de negen trokken zich daarop terug. Van Kol niet. Terugtrekken in den strijd voor hetgeen hij als een rechtvaardige zaak voelde, lag niet in zijn aard. Hij was als idealist, niet een idealist-van-het-oogenblik, van 'n enkele edelmoedige, snel voorbijgaande opwelling. Hij had een licht-ontvlambaar gemoed, maar het was geen stroovuurtje dat toen in hem ontbrand was, het was een vlam, die niet gedoofd kon worden, die in hem brandende bleef tot aan zijn laatsten ademtocht.

Zijn warme belangstelling voor den grooten strijd der arbeidersklasse bleef ook onverflauwd in de jaren (1876—1892), gedurende welke hij als ingenieur in Indische staatsdienst was. Zijn reputatie als ,,staatsgevaarlijk'' element, schijnt zijn aanstelling niet bemoeilijkt te hebben, misschien was men zelfs blij hem hier kwijt te raken en hoopte men, dat zijn roode kleur in de tropische zon spoedig verschieten zou; alleen werden hem, in tegenstelling met de andere tegelijk benoemde studenten, de gebruikelijke acht honderd guldens voor uitrustingskosten onthouden, — Holland is nu eenmaal niet altijd even breed! Van Kol was een stevig werker en een kundig ingenieur — als zoodanig meer nog een man van ,,de groote lijnen'' dan van de preciese détailleering — en hetgeen hij in zijn functie heeft tot stand gebracht, vooral op het gebied van het voor de volkswelvaart zoo bij

uitstek belangrijke irrigatiewezen, zou voor menigeen al een heel ,,levenswerk'' kunnen wezen, waarop met rechtmatige zelfvoldoening mocht worden teruggezien. Maar Van Kol deed méér. Hij verwierf zich een groote kennis van de Indische toestanden, van de nooden der inlandsche bevolking; hij leerde de werking kennen van het westersch kapitalisme in een oostersch land, waar die werking noch door een beginnende machtsvorming der arbeidersklasse of door een sociale wetgeving gebreideld, noch door rasgelijkheid, kultuur- en volksgemeenschap getemperd was en waarop ethische overwegingen een nog veel minimaler invloed hadden dan in Europa. In zijn vrijen tijd — Van Kol behoorde tot die zeer werkzame menschen, die steeds vrijen tijd over hebben om ..... te werken — bestudeerde hij ijverig de socialistische litteratuur, waarvan zijn oude vriend, de Delftsche hoogleeraar Pekelharing hem geregeld voorzag, en hoewel hij ook later nooit een groot theoreticus is geworden, deed hij in belezenheid zeker voor zeer weinigen onder. Sterker nog dan de werken van Marx en Engels, hebben hem waarschijnlijk de geschriften der oudere, utopische socialisten geboeid; inzonderheid uit Van Kol's eerste socialistische boeken en brochures, blijkt dat deze denkers een grooten invloed op zijn geestelijke vorming hebben uitgeoefend.

De jaren van zijn eerste verlof (1884—1885) waren allesbehalve rustige vacantie-jaren. Van Kol zwierf half Europa door, woonde socialistische congressen bij, maakte kennis met tal van vooraanstaande revolutionaire figuren, met anarchisten zoowel als met sociaal-democraten. Vooral met den beroemden anarchistischen geograaf Reclus was hij in dien tijd zeer bevriend en niet alleen de persoonlijkheden van Reclus en Kropotkine, maar ook hun opvattingen en idealen hadden voor hem veel aantrekkelijks. Een anarchist is hij echter nooit geworden; hij voelde als bij instinct dat den weg waarlangs de anarchisten tot een betere samenleving trachten te komen, niet de juiste was; zooals hij dat 'n dertig jaar later ook direct van het bolsjewisme voelde; hij was een der eersten, die scherp tegenover het bolsjewisme stelling nam. In zijn verlof trad Van Kol ook in ons land eenige malen als spreker op voor de socialistische beweging, die tijdens zijn verblijf in Indië, onder leiding van Domela Nieuwenhuis was ontstaan. Het voornaamste terrein van zijn propagandistische werkzaamheid was echter België, dat voor hem a.h.w. een tweede vaderland is geworden. Hij heeft zich daar o.a. verdienstelijk gemaakt door het bevorderen van een verzoening tusschen de Vlaamsche socialisten en hun destijds nogal sterk anarchistisch-getinte Waalsche geestverwanten. Tijdens de groote mijnwerkersstaking in de Borinage, wist hij te bewerken, dat de toen nog zeer arme Gentsche coöperatie ,,Vooruit'' een heele wagon brood naar de stakers zond; een blijk van offervaardig solidariteitsgevoel, dat op de Walen

grooten indruk maakte. Kort daarna kon hij medewerken aan de oprichting van de Parti Ouvrier, de Belgische Arbeiderspartij. (Het was op weg naar het congres ter viering van het veertigjarig bestaan van die partij, welke hem als een harer veteranen wenschte te huldigen, dat hem in Augustus 1925 het ongeval overkwam, dat de oorzaak van zijn dood is geworden).

Hoewel er in Indië voor dergelijk propagandistisch werk geen gelegenheid was, is Van Kol daar toch eens in een openbare vergadering opgetreden; er had tusschen hem en een zendeling een openbaar debat over ,,Christendom en Socialisme'' plaats; zoo iets was in Insulinde nog nooit vertoond en het trok dan ook sterk de aandacht. De verder uitgewerkte tekst van Van Kol's rede werd zijn eerste brochure. Het pseudoniem, dat hij zich koos, was echt-Van Kolsch; hij noemde zich ,,Rienzi'', naar den middeleeuwschen rebel, ,,den laatsten der Volkstribunen''. Ook de inhoud van de brochure is kenmerkend voor Van Kol's geaardheid; het eerste gedeelte is een zeer gedocumenteerde uiteenzetting van de wantoestanden in de kapitalistische maatschappij, het is vol feiten en cijfers; het tweede gedeelte is veel minder een opwekking tot den klassenstrijd dan wel een hartstochtelijk beroep op de naastenliefde en het rechtsgevoel der christenen, en het spoort met name de ,,priesters van alle gezindten'' aan, met de socialisten samen te werken tot verbetering van de maatschappij. ,,Er is'' — roept Rienzi hun toe — ,,behoefte aan mannen — en die zijn in uwe rangen aanwezig — die vrij van alle egoïsme hun leven willen wijden aan het geluk hunner medemenschen! Uw woord zij een woord van vrede en liefde, te midden van den hartstochtelijken strijd. Verkondigt in alle hutten, aan allen die lijden en wanhopen de blijde boodschap, dat hun lot verbeterd worden zal; predikt den machtigen minder hebzucht en meer rechtvaardigheid tegenover hunne armere medebroeders, wekt hen op tot opoffering en zelfverloochening ten bate van 't algemeen welzijn!''

Toen Van Kol in 1892 voor de tweede maal met verlof naar Europa was gegaan, had hij nauwelijks vasten grond onder de voeten, of hij stond reeds midden in de socialistische beweging. Want te Marseille, waar hij aan wal stapte, vergaderde juist het congres der Fransche socialisten. Het was daar, dat hij den ouden leider der Duitsche sociaal-democraten, Wilhelm Liebknecht ontmoette, die den enthousiasten Van Kol, toen deze zeide zich de volgende jaren geheel aan de arbeidersbeweging te willen geven, waarschuwde: ,,Weet wel, wat ge doet. Wanneer ge in de beweging treedt, reken dan op groote miskenning en grievende teleurstelling. En toon daartegenover de huid van een olifant, ongevoelig voor muskietenbeten''.

Aan zoo'n olifantshuid zou Van Kol weldra behoefte hebben. Zeker zijn geestverwanten in Holland heetten die nieuwe en voor hun be-

weging — waarin de intellectueelen nog uitermate schaarsch waren — zooveel belovende kracht hartelijk welkom. En zijn forsche, imponeerende verschijning, zijn vurige welsprekendheid, zijn royale en rondborstige wijze van optreden, waren bij uitstek geschikt de bewondering en het vertrouwen van de arbeiders te wekken. Van Kol was spoedig in de Nederlandsche socialistische arbeidersbeweging een populaire en zeer geziene figuur. Te meer, waar hij zich met grooten ijver op de propaganda toelegde. In den winter na zijn terugkomst sprak hij in niet minder dan 66 openbare vergaderingen. Maar er ontstond weldra een verkoeling tusschen hem en den machtigen, door zijn volgelingen schier vergoden, leider der beweging. Domela Nieuwenhuis was aanvankelijk zeer bevriend met Van Kol geweest, diens zoon was naar Marx en naar hem Karel Ferdinand genoemd, en Van Kol was voogd over Domela's kinderen. Doch Domela Nieuwenhuis, die niet altijd een zeer vriendelijken kijk op het karakter van zijn medemenschen had en zich vaak grondig in hen vergiste, begon, toen Van Kol meer op den voorgrond trad, diens bedoelingen te wantrouwen en in hem een eerzuchteling, een intrigant, misschien wel een strever naar het leiderschap te zien. De vriendschap verkeerde weldra in openlijke vijandschap, toen Van Kol opkwam tegen de scherpe en venijnige critiek, welke Domela Nieuwenhuis, die meer en meer in anarchistisch vaarwater kwam, op de sociaal-democratische voormannen in het buitenland uitoefende. De klove werd dieper, toen bij Van Kol de overtuiging groeide, dat de weg, welken de leider wilde inslaan, voor de arbeidersbeweging noodlottig zou worden a En zooals hij in Delft de eerste geweest, zoo was hij ook nu weer de eerste; ditmaal de eerste, die zich tegenover Domela Nieuwenhuis stelde, en daarmee tegenover een man, die strijdmiddelen aanwendde, welke Van Kol noch kon noch wilde gebruiken. Wat Van Kol in dien tijd ondervond aan persoonlijken laster, aan schandelijke verdachtmaking van zijn nobele bedoelingen, zou voor menig „idealist" een reden zijn geweest, zich met walging uit den strijd terug te trekken en der arbeidersbeweging voorgoed den rug toe te keeren.

Maar, gelijk we reeds opmerkten, terugtrekken lag nu eenmaal niet in zijn aard. En de verwachting, dat hij door zijn terugkeer naar Indië, den strijd zou moeten staken, werd niet vervuld. Men scheen in de hoogere regionen, hem nu toch nog minder lief in Indië dan in Holland te zien. In 1895 werd Van Kol gepensionneerd; zeer tegen zijn zin, want hij verlangde naar Indië en naar het werk, dat hem daar wachtte. Werd hij vanaf dat jaar ambtenaar-in-ruste, een rustig pensioentrekker is hij nooit geworden. Zijn pensionneering bracht alleen verandering in den aard, niet in de grootte van zijn activiteit.

De scheuring in de socialistische beweging was intusschen steeds duidelijker gebleken een onheelbare breuke te zijn. En Van Kol,

wederom ,,vooraan, in het eerste gelid'', was een der eersten om daaruit de consequenties te trekken en deze te aanvaarden. Het was in overleg met hem, dat Vliegen en Schaper, den oproep deden, die tot de oprichting van de S. D. A. P. leidde. Hij was een van ,,de twaalf apostelen'', zooals de oprichters van de nieuwe organisatie later zijn genoemd.

Bij de eerste verkiezingen, waaraan de S. D. A. P. deelnam, werd Van Kol candidaat gesteld in vier distrikten. In geen van de vier kwam hij zelfs maar in herstemming. Doch nog in het zelfde jaar, in 1897, werd hij bij een naverkiezing in een dier distrikten, in het industrieele distrikt Enschedé, na een uiterst intensieve verkiezingscampagne, gekozen. Hij vertegenwoordigde dit distrikt tot 1909. Daarna wenschte hij niet meer in de Tweede Kamer terug te keeren, maar in 1913, toen de S. D. A. P. voor het eerst in staat was een zetel in de senaat te bezetten, werd Van Kol de eerste roode senator.

In het parlement werd Van Kol de Indische specialiteit van de, aanvankelijk nog zeer kleine, sociaal-democratische Kamerfractie. Hij voelde zich daar in de eerste plaats de vertegenwoordiger van de millioenen in Indië, die zelve geen vertegenwoordiger naar het Binnenhof konden zenden, van ,,de bruine broeders''. Niet dat hij zich in de Kamer uitsluitend op het terrein der koloniale politiek zou hebben bewogen; hij heeft zich er ook bezig gehouden met ,,buitenlandsche zaken'' (we herinneren slechts aan zijn interpellatie over het opzienbarend aftreden van minister Melvill van Lynden), met volksgezondheid, waterstaat, mijnwezen, belastingpolitiek, militarisme en tal van andere onderwerpen. En de arbeid, welken hij in de beide Kamers der Staten-Generaal heeft verricht bij de behandeling van niet-koloniale aangelegenheden, overtreft quantitatief en qualitatief de totale prestatie van menig ander Kamerlid. Maar het is op het gebied der koloniale politiek, dat zijn parlementair werk het omvangrijkst en verreweg het meest belangrijk is geweest; het is vooral als de roode koloniale specialiteit, als de steeds strijdvaardige kampioen voor de belangen van land en volk van Indië, dat Van Kol in het parlement een markante en op den voorgrond tredende figuur is geworden.

Als socialistische koloniale specialiteit moest Van Kol wederom een voortrekker zijn, had hij weer pionierswerk op zich te nemen. Voorzoover de socialisten zich vóór hem met het koloniale vraagstuk hadden bezig gehouden, was hun standpunt vrijwel negatief geweest; geen rassenoverheersching en dùs terugtrekken uit de koloniën. Een socialistische koloniale politiek was derhalve voor hen feitelijk een contradictio in terminis; een opvatting welke ook in later jaren onder de sociaal-democraten in het buitenland, inzonderheid onder de Duitsche sociaal-democraten, vele verdedigers vond. Ook Van Kol zag

een volkomen onafhankelijkheid van Indië als het groote doel, waarop de koloniale politiek moest zijn gericht. Maar volgens zijn overtuiging, diende, mede om de bereiking van dat doel mogelijk te maken, de sociaal-democratie ,,het kleine werk'', het tot stand brengen van de binnen het raam van het bestaande stelsel mogelijke verbeteringen, niet te veronachtzamen, maar integendeel krachtig te bevorderen. Een positieve, constructieve politiek werd echter zeer bemoeilijkt, doordat degenen, ten bate van wie de hervormingen zouden strekken, een passieve massa vormden, en er destijds in Indië niet als in Holland, een volksbeweging was, die eigen wenschen en behoeften naar voren kon brengen. Van Kol moest bij zijn optreden in het parlement zich wegen zoeken in een tot dusverre door de sociaaldemocratie nagenoeg onbetreden en onontgonnen gebied, waar gids noch wegwijzer aanwezig waren; een omstandigheid, die overigens voor een man van zijn aanleg eerder een bizondere attractie dan iets afschrikwekkends had.

Ter volbrenging van de zware taak, welke hem in het parlement wachtte, bezat Van Kol in menig opzicht voortreffelijke qualiteiten. Hij trad de politieke arena in, gewapend met een zeer groote kennis van Indische verhoudingen en toestanden; een kennis, die hem een belangrijke voorsprong gaf op meer dan negen tienden van zijn medeafgevaardigden. Hij blaakte van strijdlust voor zijn idealen en hij kon in den strijd een taaie volharding ontwikkelen, die ook door den hardnekkigsten weerstand niet werd uitgeput; geen nederlaag vermocht hem een aangevangen worsteling te doen opgeven. Hij was een geroutineerd spreker en hij kon zeer welsprekend zijn. Hij was ook uiterlijk een verschijning, die imponeerde en die bezwaarlijk over het hoofd gezien kon worden. Zijn oprechtheid, beminlijkheid en ridderlijkheid wonnen voor zijn persoon de achting en de sympathie van de scherpste tegenstanders van zijn politiek.

Maar hij miste ook wel eenige van de eigenschappen, die voor een strijder in het parlement, althans voor een strijder op het eerste plan, onmisbaar zijn. Hij was geen groot politicus, hij was als parlementair-politiek vechter zeker verre de mindere van zijn beide eerste fractiegenooten, Troelstra en Schaper. Ach, hij was van aanleg eigenlijk in het geheel geen politicus! Hij muntte niet uit in het doen van taktische zetten of in het tijdig doorzien van den toeleg van den tegenstander. Hij was niet enkel steeds te goeder trouw, hij was ook vaak te goed van vertrouwen. En hij kwam daardoor er weleens toe, zaken en personen te attaqueeren of te verdedigen, die zoo'n aanval of zoo'n verdediging niet verdiend hadden. Ook had hij niet altijd oog voor proporties; hij bracht niet zelden het zwaarste geschut in stelling waar hij met een jachtgeweer had kunnen volstaan. Ja, men vertelt,

dat hij soms, wanneer hij de Kamerbode verzocht hem 'n glaasje water te brengen, een stemgeluid ontwikkelde, alsof hij een donderrede tegen het misdadig kapitalisme hield. En zijn spreektrant viel nogal eens heel ver buiten het kader der Nederlandsche parlementaire welsprekendheid! Zijn diepgevoelde woorden maakten daar soms den indruk van holle gevoelsfraseologie. De Hollandsche parlementariërs zijn over het algemeen brave menschen en geenszins brutale cynici, maar ze neigen toch veelal eerder naar het cynische dan naar het sentimenteele. En Van Kol was het tegendeel van cynisch en niet altijd het tegendeel van sentimenteel! Als redenaar zou hij in het Fransche parlement zeer meer geïmponeerd hebben en meer gewaardeerd zijn dan in het onze. Trouwens een Viviani zou, indien hij als Hollander geboren was, vermoedelijk behoord hebben tot de profeten, die in hun eigen land weinig geëerd worden, ten minste in dit deel van het eigen land, dat door de muren van het Binnenhof omsloten wordt!

Dat Van Kol met al zijn eigenaardigheden, zijn deels zoo ònhollandsche eigenaardigheden, ook als parlementariër een geziene en gerespecteerde figuur en een figuur van beteekenis is geweest, bewijst, dat bij hem les défauts wel zeer sterk door ses qualités werden overtroffen.

Toen Van Kol zijn intrede in het parlement deed, verkeerde onze koloniale politiek in een overgangsperiode. De tijd, waarin het ,,batig slot'' jaarlijks de Nederlandsche schatkist stijfde, behoorde toen feitelijk al een twintigtal jaren tot het verleden, het tijdperk van de ,,ethische richting'', waarvan het begin ongeveer met de eeuwwisseling samenvalt, was nog niet aangebroken.

De gedachte aan de meer dan 800 millioenen, die als batige sloten uit de Indische schatkist en de Nederlandsche waren overgeheveld en uitsluitend ten bate van het ,,moederland'' waren aangewend, gaf aan de niet-overtalrijke Nederlanders, die over deze aangelegenheid nadachten, een onpleizierig gevoel; niet zóó onpleizierig, dat men van een moreelen kater zou kunnen spreken, maar dan toch een zekere moreele katterigheid. Dit sentiment was echter niet sterk genoeg om zich te uiten in een aandrang tot geheele of gedeeltelijke terugbetaling van de genoten millioenen en het verhinderde evenmin, dat men de kosten van den Atjeh-oorlog geheel door Indië liet dragen.

Er heerschte over het algemeen een welwillende stemming ten aanzien van de overzeesche gewesten; wel verre van deze als wingewesten, als objecten voor uitplundering te beschouwen, was men in principe ervan overtuigd, dat het een nationale plicht was hen tot hooger ontwikkeling en welvaart te brengen. Men vermeide zich in deze edel-

aardige gevoelens met 'n zeker zelfbehagen en het was ongetwijfeld met algemeene instemming, dat de Tweede Kamer Schaepman in 1889 hoorde verklaren, dat door de geheele Kamer ,,het groote beginsel van echte koloniale politiek, Indië voor den Inlander, is erkend en gehuldigd''. Het land, waar zoo gesproken werd, kon zeker niets lijken op den ,,roofstaat tuschen Dollard en Schelde'', waartegen Multatuli had getoornd!..... In de praktijk evenwel, was er van ingrijpende hervormingen, van een streven om het beginsel ,,Indië voor den Inlander'' te verwezenlijken, 'n bedroefd beetje te bespeuren. Het zou overdreven wezen, te beweren, dat er in dezen tijd in dat opzicht niets gebeurde; er werd van regeeringswege vrij veel onderzocht en voorbereid; maar hetgeen tot stand gebracht werd, was uiterst mager.

Het was in de laatste jaren van deze periode, dat de stem van Van Kol zich in het parlement begon te doen hooren. Zij klonk den hoorders, klonk ook der burgerlijke pers, niet bepaald als muziek in de ooren! Wat Van Kol over de toestanden in Indië zeide, wekte nòg méér ergernis en gaf aanleiding tot nòg minder opgetogen beschouwingen, dan hetgeen door hem en zijn fractiegenooten over de toestanden in Nederland in het midden werd gebracht. Men was gewoon trotsch te zijn op hetgeen de Nederlanders in de groote Oost bereikten en tot stand brachten. Dit bewees hoeveel pit en ondernemingsgeest er nog in ons volk zat; dat we bij lange na geen uitgebluschte natie waren; en door de gedachte hieraan werden de vaderlandslievende harten nauwelijks minder verblijd dan door de baten van de Indische dividenden en tantièmes. Men was ervan overtuigd, dat Nederland een model-koloniale mogendheid was; hier althans behoorden uitbuiting en onderdrukking tot den volmaakt verleden tijd. Wat had die Van Kol dan te keer te gaan?..... Spraken de sociaal-democratische Kamerleden over de in Nederland gevoerde politiek, dan verschafte hun scherpe critiek op de liberalen een zeker genoegen aan de rechterzijde, terwijl op hun beurt de liberalen niet zonder instemming hen op de rechtsche politiek hoorden afgeven. Maar Van Kol's redevoeringen over Indië, verschaften geen van beide richtingen een dergelijke Schadenfreude: zij troffen het Nederlandsche koloniaal bewind, zij troffen de geheele Nederlandsche bourgeoisie. En dat gebeurde in een tijd, waarin de politiek der groote mogendheden meer en meer in het teeken van het imperialisme kwam te staan en er zooveel begeerige oogen op den gordel van smaragd gevestigd waren! Welk een indruk, welk een gevaarlijken indruk, moest het niet in het buitenland maken, dat door een Nederlander in de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging zóó over Neerlands koloniale politiek gesproken werd! En de inlanders, die zich gelukkig mochten prijzen dat niet een andere en minder goedgezinde mogendheid over hun eilan-

den heerschte, zouden zij, wanneer het gerucht van dergelijke redevoeringen tot hen doordrong, niet tot ontevredenen gemaakt en tot opstandigheid verleid worden?.....

En als Van Kol zich nu maar wat zachter, wat voorzichtiger had uitgedrukt! Maar neen, hij wond er geen doekjes om; hij dikte hetgeen hij beweerde graag nog eens extra aan! Al toen hij voor de eerste maal aan de debatten over de Indische begrooting deelnam, zeide hij: ,,Rechtvaardigheid moet in de eerste plaats tegenover den zwakke, en vooral tegenover den zoo gedweeën Javaan worden betracht. Elke onzer daden moet den toetssteen eener onverbiddelijke moraal kunnen doorstaan. Wij moeten nog altijd de belofte vervullen, op plechtige wijze in naam van Nederland door de commissarissen-generaal 19 Augustus 1816 gedaan, en ,,Indië rechtvaardig, billijk, mild en doelmatig regeeren. Wij moeten onze macht niet zoeken in het geweld van wapenen, maar in het prestige van het ideaal waarnaar wij streven, en dat is recht te verschaffen waar onrecht geschiedde, welvaart aan de millioenen arme bewoners van het rijkste en vruchtbaarste land der wereld''. Nu waren dit ten slotte slechts ,,algemeenheden'', die men, als men niet over een enkel woordje dood wilde vallen, des noods Van Kol wel na kon zeggen. Onaangenamer klonken andere algemeenheden, uitdrukkingen als ,,ons wanbeleid in Indië'' en ,,schandelijke verwaarloozing van de belangen der inlanders''. Maar het alleronpleizierigste was, dat Van Kol zich volstrekt niet bepaalde tot dergelijke algemeenheden, die men nog wel schouder-ophalend had kunnen negeeren. Hij begon al in zijn eerste begrootings-speech met een niet alleen zeer scherpe, maar ook buitengewoon goed gedocumenteerde beschouwing over den Atjeh-oorlog, een onderwerp, op welks historie men liefst niet te diep inging en waarvoor Kuyper den zoo gelukkig-gevonden — en de conscientie geruststellenden — term ,,verjaard onrecht'' heeft uitgedacht. Van Kol scheen maar niet te kunnen begrijpen, dat men een onrecht het aangenaamst stilzwijgend kan betreuren! Ook miste hij den tact, de gruwelen van den kolonialen oorlog met den mantel der vaderlandsliefde te bedekken. Hij ,,bulderde'' over de slachting, in de Gajoelanden aangericht — om maar één voorbeeld te noemen — alsof hij niet wist, dat ook het buitenland ooren had! En hij had de hinderlijke neiging om expedities, waarvan men gaarne aannam dat zij in het belang van de beschaving, tot herstel van rust en orde, tot het scheppen van rechtszekerheid enz. ondernomen waren, in een minder fraai licht te stellen. Hij zag zelfs in de roemrijke Djambi-expeditie een onderneming, waarbij zeer materialische drijfveeren in het spel waren; hij waagde in 1905 de voorspelling, dat Djambi aan de ,,Koninklijke'' ten buit zou vallen. Zulke beschouwingen kon men natuurlijk met verontwaardiging refuteeren en zulke voorspellingen

kon men als àl te dwaze verdachtmakingen bespotten, doch ..... zoo heel erg prettig voelde men er zich niet bij!

En was het daar nu maar bij gebleven! Maar het bleef er volstrekt niet bij. Van Kol begon ook een zeer gedétailleerde critiek op onze ,,werken des vredes''. Hij wees op het nagenoeg geheel ontbreken van elke arbeidsbescherming, terwijl deze in een land, waar geen arbeiders-organisaties bestonden, nog noodiger was dan in het moederland. Hij toonde de beteekenis van die leemte aan, door mededeelingen te doen over schromelijke misbruiken bij de koeliewerving en over de mishandeling der contract-koelies in Deli; mededeelingen, die een zéér pijnlijken indruk maakten, en waarvan de juistheid dan ook van achter de ministerstafel in twijfel moest worden getrokken, aangezien dergelijke toestanden misschien wel aan den Kongo, maar niet in de schaduw van Nederlands vlag konden bestaan. Van Kol wist voorts, aan de hand van tal van feiten en cijfers, te betoogen, dat onze zorg voor de volksgezondheid nog buitengewoon miniem was; dat de Javanen abnormaal zwaar belast werden; dat in vele streken de druk van de heerendiensten ondragelijk was; dat op de Particuliere Landerijen de ergerlijkste misstanden heerschten; dat voor de geestelijke ontwikkeling van de inlandsche bevolking bitter weinig werd gedaan; dat, terwille van kapitalistische belangen, de door elke nieuw bewind plechtig gewaarborgde grondrechten, herhaaldelijk werden geschonden, enz. enz.

En onder dit ,,enz. enz.'' was er heel wat, dat veler ergernis wekte! In plaats van uit te wijden over de voordeelen, welke de belegging van het Nederlandsche kapitaal in Indische culture-ondernemingen, den inlanders verschafte, sprak hij over de ,,drainage'', de voortdurende ,,aderlating van een bloedarm volk'', waardoor de bevolking van Indië een deel van de middelen om een hooger welvaartspeil te bereiken, ontnomen werd. En tevens drong hij telkens aan op betaling van wat Van Deventer ,,de eereschuld'' heeft genoemd, stelde hij den eisch, dat nu men de koloniale lusten genoten, men de koloniale lasten diende te aanvaarden.

De parlementariër Van Kol had in Nederland — wien zal het na het bovenstaande verwonderen! — vooral in den beginnen een allesbehalve ,,goede pers''. De bekende uitdrukking, waarmee Kuyper hem qualificeerde — en trachtte te disqualificeeren — ,,transcendentaal idealist'', was lang niet de onvriendelijkste vorm, waarin het oordeel over Van Kol werd uitgesproken. Er was een sterke neiging om de meening te verspreiden, dat Van Kol niet au sérieux moest worden genomen, dat de zware klank zijner boetpredikaties niet zoo heel veel meer was dan het luide klinken van een hol vat. De gevallen, waarin Van Kol zich door zijn temperament liet meesleepen en zich aan

overdrijving schuldig maakte, werden ijverig wereldkundig gemaakt en gebruikt als bewijs voor de stelling, dat Van Kol nu eenmaal altijd overdreef. De vergissingen, welke hij beging, de fouten, welke hij maakte — vergissingen en fouten, waren reeds door de veelheid en verscheidenheid van de onderwerpen, welke hij behandelde, onvermijdelijk; zij waren bovendien iets talrijker dan onvermijdelijk geweest zou zijn, wanneer Van Kol wat minder goed van vertrouwen was geweest — zij werden breed uitgemeten, om dan te concludeeren dat Van Kol er maar wat op los zwamde. Over gemis aan critiek, en vooral aan kleinzielige en muggenzifterige critiek, had Van Kol waarlijk nooit te klagen. Hij heeft de ,,olifantshuid'', waarvan de oude Liebknecht hem gesproken had, zeker hard noodig gehad. Of hij haar bezeten heeft — de man, die zoo gevoelig was voor elk blijk van waardeering, zelfs voor de kleinste vriendschappelijke attentie — betwijfelen wij. Maar in ieder geval, hij handelde volgens het woord van Dante: Vervolg uw weg en laat de menschen praten!

Men moest trouwens op den duur tot de erkenning komen, dat de gewraakte overdrijvingen van Van Kol vaak in het geheel geen overdrijvingen bleken te zijn. Het meest sprekende geval, was dat van de Delische koelieschandalen. Eenige jaren, nadat minister Cremer zich met eenige schampere opmerkingen van Van Kol's aanklacht had afgemaakt, kwam aan het licht, dat de ,,overdreven'' mededeelingen nog aanmerkelijk beneden de werkelijkheid waren gebleven; verklaarde minister Idenburg: ,,Niemand had vermoed dat de misstanden zóó waren'' en erkende De Waal Malefijt, dat aan Van Kol ,,de eer toekomt, het eerst deze zaak ter sprake te hebben gebracht.

Ook van de bewering, dat Van Kol iemand was, die alleen in philippica's zijn kracht zocht en enkel met gevoelsargumenten werkte, werd de onhoudbaarheid langzamerhand algemeen ingezien. Trouwens wie bijv. in de eerste jaren van Van Kol's parlementaire leven, diens doorwrochte en uitermate deskundige beschouwingen over onderwerpen als de mijnwetgeving en het irrigatie-vraagstuk had gevolgd, moest reeds dadelijk ontdekt hebben, dat Van Kol een man was, die op meer dan een gebied over een grondige kennis en een scherp praktisch inzicht beschikte.

Toen hij tijdens de oorlogsjaren, in verband met zijn arbeid betreffende de ontwikkeling van een inlandsche groot-industrie — Van Kol is in het parlement de eerste geweest, die op de noodzakelijkheid eener industrieele ontwikkeling voor het dicht-bevolkte agrarische Java heeft gewezen — een regeeringsopdracht tot het instellen van een onderzoek in Japan kreeg, had het oordeel over Van Kol in burgerlijke kringen dan ook reeds zoozeer gewijzigd, dat deze officieele erkenning van Van Kol's capaciteiten vrijwel door niemand met bevreemding werd vernomen.

In Indië was van meet-af het optreden van Van Kol met heel wat meer sympathie gevolgd dan in het moederland. Weinige Hollanders hebben van zoovelen in Indië — zoowel van ,,blank'' als van ,,bruin'' — het vertrouwen en de vriendschap weten te verwerven. Ook tal van degenen, die weinig of niet met zijn denkbeelden instemden, waren hem erkentelijk voor den ijver, waarmee hij in Nederland de aandacht op Indië's belangen vestigde. En dat vertrouwen en die dankbaarheid werden niet alleen in Oost-Indië, maar eveneens in de West-Indische koloniën jegens Van Kol gevoeld. Want ook voor die gebiedsdeelen van het Rijk, toonde hij een warme belangstelling, ook daar wist men, dat men in Van Kol een onvermoeid pleitbezorger voor rechtmatige wenschen, een toegenegen vriend bezat.

De bewijzen van vertrouwen, die Van Kol uit de Oost en den West kreeg, zij dreigden soms wel eens ,,des guten zuviel'' te worden. Het scheen vaak alsof daar ieder die herstel voor een hem aangedaan onrecht zocht, die hulp of steun behoefde of die in het algemeen belang de aandacht op de een of andere zaak wilde vestigen, geen doeltreffender middel wist en geen andere uitkomst zag, dan een brief aan Van Kol of, indien deze in Indië vertoefde, een bezoek aan Van Kol.....

Van hetgeen Van Kol voor Indië heeft nagestreefd, is slechts een betrekkelijk klein deel verwezenlijkt geworden en vaak is zijn stem die eens roependen in de woestijn geweest. Maar toch is zijn noeste arbeid volstrekt niet zonder directe resultaten gebleven. Het is niet alleen aan zijn optreden, maar het is toch mede aan dat optreden te danken, dat er in onze koloniale politiek ,,een ethische periode'' aanbrak. Het is Van Kol geweest, die den stoot heeft gegeven tot het instellen van de Atjeh-enquête, tot de definitieve begrafenis van de batig-slot-politiek; en de vermaarde kwijtschelding van ,,de veertig millioen'' is zeker ook mede een vrucht van zijn werk. En er zijn tal van hervormingen op bijna elk gebied van sociale voorzorg en sociale voorziening, die zonder zijn sterke stuwkracht niet of althans eerst later tot stand zouden zijn gekomen.

Hij heeft bovendien er veel toe bijgedragen, dat er voor Indië's wel en wee meer belangstelling kwam in Holland en..... vooral ook in Indië zelve. Bij den aanvang van zijn optreden kon hij niet de tolk zijn van een beweging onder de inheemsche bevolking, want een dergelijke beweging bestond niet. Bij zijn heengaan was er groote inlandsche volksbeweging, was ook in ,,onze'' Oost de ,,ontwaking van Oosten'' begonnen. En van deze beweging moge Van Kol niet een grondlegger of een leider zijn geweest, hij moet ongetwijfeld een harer groote voorbereiders worden genoemd.

Het was zijn groote en zuivere menschenliefde, die Van Kol tot

de arbeidersbeweging had gedreven, die hem tot den voorvechter van ,,den bruinen broeder'' had gemaakt. Het was datzelfde gevoel, niet tot eenig ras of tot eenige klasse beperkt, dat hem in de bres deed springen voor alle onderdrukten en ontrechten, voor de Russische Joden en de Armeniërs zoo goed als voor de Georgiërs en de Belgen. En elk onbaatzuchtig en opofferend streven ten bate van de medemenschen, ook al ging het uit van opvattingen en van levensbeschouwingen die zeer ver van de zijne stonden, wekte zijn bewondering en warme sympathie. Hij heeft soms over het werk van de zending en zelfs over dat van het Heilsleger gesproken met geen mindere geestdrift dan waarmede hij van zijn liefde voor zijn socialistische idealen getuigde. Men heeft Van Kol daarom weleens ietwat smalend ,,een algemeen-enthousiast'' genoemd. Men had dezelfde opmerking vriendelijker en wellicht ook juister kunnen formuleeren door te zeggen, dat in hem de mensch sterker was dan de partijman.

Van Kol had niet alleen een groote liefde voor de menschheid, hij had een groot verlangen die menschheid in haar bonte verscheidenheid te leeren kennen. En zijn behoefte aan alzijdige activiteit, een behoefte, die door denken, spreken en schrijven alleen, niet bevredigd kon worden, deed hem vaak het parlement en ook het eigen land als een te eng terrein voelen, waarbinnen hij zich niet lang achtereen kon laten ,,opsluiten''. Daarbuiten viel nog zooveel te zien en te leeren! Hij had behoefte aan andere indrukken en andere avonturen, dan die, welke een Hollandsch parlementariër en propagandist kan opdoen en beleven. Er waren dan ook tijden, dat men Van Kol niet op het Binnenhof kon aantreffen en dat ook zijn partijgenooten zich afvroegen waar Van Kol nu weer zou rondzwerven. Het waren echter geen perioden, waarin hij zich een rustige vacantie gunde. Neen, dan reisde hij in Korea of in Japan, door Sumatra, door Siberië, door Noord-Afrika, dan was hij ergens op de Antillen, op Bali of de hemelweet-waar! Hij was al een zeventiger toen hij naar het miniatuur bergstaatje Andorra reisde, nadat hij, met 'n zekere ontsteltenis, tot de conclusie gekomen was, dat hij zonder Andorra gezien te hebben, niet alle Europeesche landen zou hebben bezocht. En zoo het reizen hem een genoegen was, hij ging niet enkel voor zijn pleizier op reis. Hij legde er zich steeds op toe, zijn kennis van vreemde landen en volken op te frisschen en uit te breiden, hij vergaarde overal gegevens en ook na de vermoeiendste tochten ging hij zelden ter ruste, voor hij een groot aantal blaadjes van zijn notitieboek met aanteekeningen had volgeschreven. Was hij in zijn vaderland of in België teruggekeerd, dan verscheen er weldra een boek of een reeks artikelen, waarin hij een deel van het enorme materiaal, op zijn reizen verzameld, had verwerkt.

Er zijn ook wat ,,het wetenschappelijke kruierswerk'', het verza-

melen van gegevens en cijfers, van feiten en feitjes, in het degelijke Holland weinig naarstiger werkers geweest, dan deze emotioneele, op avontuur en romantiek beluste Brabander. Ook bij dien zoo vaak uiterst prozaïschen arbeid, toonden zich de kracht en de ernst van zijn idealisme!

Was Van Kol een idealist in den hoogeren zin van het woord, hij was het ook in den zin van wat men in de twintigste eeuw een ouderwetsch idealist kan noemen.

Hem, met zijn onstuimigen aard, met zijn dapper hart, met zijn bijna even kinderlijk-romantischen als vurigen geest, moet het wel vaak verdroten hebben, dat hij leefde in een tijd, waarin men nu eenmaal voor de goede zaak in den regel niet in den letterlijken zin ,,het zwaard trekken'' kan. Meende hij een uitzondering op dien regel te ontdekken, hij haastte zich van die gelegenheid gebruik te maken! Tot het ,,payer de sa personne'' was hij te allen tijde bereid. Hij was het tegendeel van bevreesd zijn leven in de waagschaal te stellen; hij zocht vaak het gevaar, deels gedreven door een sentiment van solidariteit, door de gedachte dat waar zijn makkers gevaar liepen, hij aan hun zijde moest staan, maar ook door een gevoel van liefde voor het gevaar-òm-het-gevaar, om de spanning, om het avontuur. Waar het geweld van politie of leger tegen stakende arbeiders werd aangewend of waar een opgehitste menigte de socialistische propagandisten bedreigde, daar ontbrak Van Kol zelden. Toen hem te Losser het spreken onmogelijk werd gemaakt doordat hij er met een hagelbui van steenen ontvangen werd, was hij een paar dagen later, met een ontwrichten schouder, weer in Losser, en ditmaal wist hij er het woord te krijgen. Was Vliegen met een groepje partijgenooten deerlijk toegetakeld van Heerlerheide teruggekomen, den volgenden dag kwam er een briefje van Van Kol: ,,als jelui morgen wéér naar Heerlerheide gaat, ga ik mee''. De Belgische partijgenooten weten nog te vertellen, hoe, toen, tijdens de kiesrechtstaking van 1893, de Groote Markt te Brussel werd ,,schoongeveegd'', men tusschen de vluchtende menigte en de chargeerende militairen, een groote gestalte zag staan, met ,,de borst tegenover de bajonetten'', de herculische figuur van ,,notre ami Van Kol''.

Hij is een jonge man van nog geen 19 jaar, toen hij in 1871 naar Parijs reisde, omdat hij de Commune wilde helpen verdedigen. Hij was nog even jong — al was hij intusschen een man van 45 jaar geworden! — toen hij zich in 1897 slechts met de grootste moeite liet bewegen een Kamercandidatuur te aanvaarden, nadat hij verklaard had het socialisme beter ,,op de barricade'' dan ,,in het muffe parlement'' te kunnen dienen. Had hij toen ,,naar zijn gemoed'' gehandeld, hij had dat jaar geen verkiezingsredevoeringen gehouden, maar zou

,,gesneld'' zijn naar ..... Griekenland, om als vrijwilliger in het Philhelleensche legioen, voor de bevrijding van Kreta van ,,het Osmaansche juk'', tegen de Turken te gaan vechten!

Deze naïve romantiek was overigens maar één kant van zijn veelzijdige en gecompliceerde persoonlijkheid. Hij was tevens — wonderlijke combinatie! — ,,de ingenieur Van Kol'', de man van een groote kennis der nuchtere feiten, van een sterke voorliefde voor ,,opbouwend werk''. Hij was niet alleen de Van Kol van gloedvolle, geestdriftige — en ook niet zelden rethorische en soms melodramatische — gevoelsuitingen, hij was tegelijk de Van Kol van de praktische wenken, van de uitgebreide détailkennis, van de statistieken en de lange cijferreeksen.....

De twee zielen in hem, zij hebben uiteraard weleens tegen elkaar gebotst — en vermoedelijk niet altijd zoo heel zachtjes! — maar zij hebben elkander toch moeten leeren verdragen; zij zijn tot het einde toe steeds getweeën in Van Kol blijven leven. Zij hebben hem gemaakt tot een in menig opzichtig weinig-Hollandsche figuur, (wij, zonen der koele Westerstranden, verliezen gemeenlijk onze romantische en idealistische neigingen heel wat eerder dan onze haren; en de rechtgeaarde ,,idealisten'' onder ons, zouden hun zelfrespect geschokt zien, indien zij een opstelsommetje zonder fout konden maken en geen buikpijn kregen bij het zien van een statistische tabel!) zij hebben hem gemaakt tot iemand, over wien zijn medeburgers, zijn partijgenooten niet uitgezonderd, niet zelden versteld stonden.

Maar door de oprechtheid van zijn gevoel, de grootheid van zijn idealisme, de uitgebreidheid van zijn kennis en de taaiheid van zijn volharding, heeft Van Kol op den duur toch ook bij zijn landgenooten de erkenning gevonden, die hij zoo ruimschoots verdiende. De erkenning, dat hij, met al zijn eigenaardigheden en gebreken, een van de nobelste en begaafdste Nederlanders van zijn tijd was. Hoe men hem elders waardeerde, moge blijken uit de woorden van een zeer bekend buitenlander, waarmede wij willen besluiten, In den gelukwensch aan Van Kol, bij de viering van diens vijftig-jarig jubileum als lid der Internationale, schreef Ramsay MacDonald o.a.:

,,Voor niemand in de beweging heb ik meer persoonlijke achting dan voor Van Kol. Hij heeft zijn strijd gestreden met het ridderlijk idealisme van een edelman; wij hadden soms meeningsverschillen, maar dit heeft nooit Van Kol's groote en klare oprechtheid verduisterd en daardoor onze kameraadschap en eerbied nooit verminderd.''

De organisatie van het overheidsbedrijf in Nederlandsch-Indië,

DOOR

C. WOLTERBEEK.

In *De Gids* van Februari 1925 vindt men betoogd, dat aan de rechtmatige grief tegen het overheidsbedrijf, dat het onvoldoende ,,efficient'' werkt, ten grondslag ligt een algemeene oorzaak, n.l. een principieel onjuiste organisatie van de leiding van het bedrijf als gevolg van een staatsinrichting, die als staatsrechterlijk orgaan gegroeid, niet berekend is voor activiteit op het gebied der voortbrenging. Erkennend, dat de lijn der maatschappelijke ontwikkeling verdere uitbreiding der staatsbemoeienis op dit gebied in de toekomst doet verwachten, wordt echter, voordat daarvan sprake mag zijn, noodig geacht het aanvaarden van een vorm van organisatie, welke geschikt is voor ,,efficiency''.

Meerdere zelfstandigheid dan de gewone ambtelijke wordt voor een goede leiding van het overheidsbedrijf vrij algemeen noodzakelijk geacht. Hoe die zelfstandigheid echter moet worden gewaarborgd naast de bevoegdheid der regeering, is, naar mijn weten, nergens bevredigend aangegeven. Ambtelijke bepaalde zelfstandigheid binnen ambtelijk verband zal wel altijd in de practijk onvoldoende blijken. Bij de bestaande staatsinrichting immers komt de uitvoerende macht toe aan den verantwoordelijken minister onder toezicht van de volksvertegenwoordiging. Zoolang hierin niet voor de bedrijven even goed als voor de gemeenten verandering wordt gebracht, kan er van zelfstandigheid van het bedrijf in de practijk niet veel terecht komen, daar de verantwoordelijke minister altijd moet kunnen ingrijpen (wat beteekent anders zijn verantwoordelijkheid?).

In onze staatsinrichting wordt daarom een onderscheiding tusschen staatsdiensten en staatsbedrijven en voor de laatste een bij de wet geregelde overbrenging van de uitvoerende macht naar den bedrijfsleider noodig geacht; terwijl het parlement zijn recht van toezicht

zou moeten delegeeren naar een bedrijfsraad. Aan regeering en volksvertegenwoordiging zou voorbehouden blijven de opstelling en het toezicht op de naleving van de wet, welke het bij het bedrijf betrokken algemeen belang omschrijft en waarborgt (de grondwet voor het bedrijf) en het door die wet nader begrensde budgetrecht. Dit zou voor ons staatsleven beteekenen een decentralisatie van uitvoerende macht van niet minder groote draagkracht dan de decentralisatie van overheidsgezag ingevolge de gemeentewet in een vroegere periode is geweest.

Dit is, zeer in 't kort, de voor Holland geprojecteerde regeling; het vraagstuk is daarmee echter slechts voor de helft bekeken of voor minder, daar voor Indië de overheidsbedrijven nog van meer beteekenis zijn dan voor Holland. Voor Indië geldt in nog sterkere mate, dat de eenige steekhoudende — doch ook zeer vèrstrekkende — bedenking tegen het overheidsbedrijf is, dat dit ambtelijk en daardoor oneconomisch beheerd wordt; dat b.v. de aan handen en voeten gebonden bedrijfsleider een naar boven gevallen middelmatigheid is; dat het steeds over salaris en promotie pratend personeel meer let op het eigen belang dan op dat van het bedrijf (omdat die belangen ten onrechte divergeeren).

Gepleit voor economische bedrijfsvoering is er genoeg. De instelling van het departement van G. B. werd geregeld bij Kon. Besluit van 27 Juni 1907; Mr. v. d. Stok's proefschrift is van 1913, het rapport Wenckebach van 1914. Gelukkig is waarschijnlijk geweest, dat het S.S. bedrijf niet inderdaad de door Wenckebach voorgestelde bevoegdheid heeft verkregen om buiten de bemoeienis der volksvertegenwoordiging om geld te leenen; wellicht zou dit in de eerste naoorlogsjaren bedenkelijke gevolgen hebben gehad. Juist die onafhankelijkheid op finantieel gebied kan dan ook naar mijn meening niet zonder meer aan de bedrijven worden gegeven, ook niet omdat deze in strijd zou zijn met het budgetrecht der Staten-Generaal.

Welke gevolgen heeft echter de instelling van het departement G. B. gehad en wat is daarbij terecht gekomen van de bepleite zelfstandigheid der bedrijven binnen ambtelijk verband? Is de bureaucratische ambtelijkheid verdwenen? Is een strenge afscheiding tot stand gebracht tusschen de bedrijven en den overigen staatsdienst? Heeft men, door het te hulp roepen van de openbaarheid — die groote waarborg voor goed beleid in de democratische gemeenschap — gezorgd het vertrouwen te winnen van de publieke opinie? Valt er een streven waar te nemen om het belang der employé's te verbinden aan dat van het bedrijf?

De tegenwoordige Indische bedrijfsleider heeft ambtelijk boven zich achtereenvolgens de directeur van G. B., de Buitenzorgsche Regee-

ring en de minister van Koloniën. Vastgelegde omschrijvingen van het bij het bedrijf betrokken algemeen belang ontbreken; de bedrijfsleider hangt te dien opzichte volkomen af van het persoonlijk inzicht van zijn chefs. Daarnaast heeft hij te ondergaan de bemoeienis van gouvernementsdiensten, die een bevoegdheid hebben, welke hen veroorlooft deel te nemen aan de bedrijfsgestie: zoo de Gouvernementsaccountantsdienst, de Ica, de B. G. D., het Reiswezen, de Landspakhuizen. Sommige dezer bemoeizuchtige diensten zijn creaties der laatste jaren. Dan is nog te noemen de enorme omslag ten behoeve der comptabiliteitswet, de repressieve contrôle der Rekenkamer, de bemoeienis van arbeidsinspectie, stoomwezen enz. Over zijn personeel heeft de bedrijfsleider weinig zeggenschap; regel is immers gebleven, dat, behalve geheel onder op de ladder, al het personeel bestaat uit ambtenaren in vasten dienst met gewaarborgde posities.

Maar, zal worden opgemerkt, de accountantsdienst en de Ica zijn toch noodig gebleken om fraudes tegen te gaan?

Volgens de in socialisatie-begrippen genivelleerde gedachtegang van alles bedisselen van boven af, van geen vertrouwen stellen in de eigen bedrijfsleiders, ja. Volgens de liberale gedachte, die hoog stelt de waarde van het individu, neen. Er moet contrôle zijn, maar met het instellen van steeds meer en steeds omvangrijker contrôles bereikt men geen ,,efficiency''. De toewijding van het personeel is van minstens zoo groot belang als de administratieve eerlijkheid.

Is er dan niets gedaan tot verbetering der bedrijfsvoering?

Zeker wel. Sommige onder het departement G. B. ressorteerende bedrijven zijn innerlijk logischer georganiseerd. Enkele, ressorteerende onder Landbouw (getah pertsja, kina) bezitten in sommige opzichten liberale organisaties met behoorlijk winstaandeel voor het personeel. Bij S.S. en P.T.T. schijnt spoedige invoering van bedrijfspremies voor het lagere personeel te wachten te zijn. Daarentegen zijn b.v. de onder het departement der B. O. W. ressorteerende havenbedrijven nog bijzonder nauw ambtelijk ingeklemd. Dan is veel aandacht gegeven aan de boekhouding. De ontworpen bedrijvenwet zal deze volledig regelen, — doch bevat overigens volstrekt geen plan van bestrijding der bureaucratie. Een goede boekhouding is absoluut noodzakelijk, maar toch slechts een hulpmiddel voor goede bedrijfsvoering. Het mag geen doel zijn op zich zelf en de kosten moeten in verhouding blijven tot de draagkracht van het bedrijf. De buitenstaander kan — lettend op het bureau-personeel — de gedachte niet van zich af zetten, dat de administratie der gouvernementsbedrijven wel duur moet zijn en ook vraagt hij zich af, of die dure boekhouding wel een hulpmiddel is in de hand van den bedrijfsleider of dat die zich daarvan maar wat afzijdig houdt, denkende: de accountantsdienst, die dat zoo goed weet, regelt dat immers voor mij?

Zoo zal men, naar mijn meening, moeten erkennen, dat ondanks het doorzicht en de toewijding van vele bekwame ambtenaren in het algemeen in de ambtelijke sfeer der bedrijven toch geen verandering van beteekenis is gebracht. Het hoofdbeginsel: dat de bedrijfsleider in de eerste plaats baas moet zijn in eigen huis; — heeft men telkens weer zien verloochenen. Met diensten als de Ica en den pakhuisdienst heeft men een onzakelijken omslag van ambtelijk briefverkeer met kostbaar tijdsverlies geïntroduceerd, die passend in een ambtelijke socialisatie, wel lijnrecht staat tegenover functioneele decentralisatie; die bovendien reeds verkeerd is om het weer verwarrende feit, dat de kosten ervan drukken op de gewone begrooting en niet op het bedrijf. Verder moet tot nadenken stemmen de pas uitgevaardigde Bezoldigingsregeling Burgerlijke Landsdienaren 1925, waarbij alle ambtenaren der bedrijven, de bedrijfsleiders incluis, worden ingedeeld in de vastgestelde 25 + 17 + 23 meervoudige bezoldigingsschalen en volgens welke een bezoldigingskantoor zal uitmaken, hoe de verhoogingen en veranderingen van salaris van het personeel der bedrijven verder zullen worden geregeld.

De resultaten der bedrijven bleven, afgezien van de Banka-tin (hooge tinprijzen) beneden wat men bij den niet ongunstigen economischen toestand meende te mogen verwachten; wellicht niet geheel gemotiveerd, want uit de gepubliceerde cijfers valt niet veel af te leiden. Maar, dit juist is een ernstige grief tegen de ambtelijke bedrijfsvoering. Bij het debat over de begrooting G. B. 1924 in den Volksraad bleek het onmogelijk een juist beeld te krijgen van de bedrijfsuitkomsten door het figureeren van vele uitgaven onder andere hoofdstukken. Van regeeringszijde werden feiten ontkend, die naderhand toch juist bleken; de van regeeringszijde meegedeelde cijfers gaven een onbehaaglijk gevoel van meer te verbergen dan bloot te leggen. Men raadplege ten deze de Indische pers der laatste jaren (o.a. de artikelen van Zentgraaff), waarin zeker vele onjuistheden voorkwamen (doch van waar moesten de wel betrouwbare mededeelingen komen?), maar waarin een algemeen wantrouwen tegen de bedrijfsvoering tot uiting komt, dat toch zeker eenigen grond moet hebben.

In ieder geval kan ambtelijke oppermacht, geneigd alles binnenskamers te houden, in een democratische samenleving niet worden geduld en zeker mag de waarborg van volledige contrôle en publiciteit van onpartijdige zijde niet ontbreken. Zonder gezonde en krachtige actie van het publieke geweten kan men er echter op rekenen, dat de ambtelijkheid zelve in het wezen der zaak niet veel verandering zal brengen, zoodat de belastingsbetalers wel zullen moeten doorgaan om de te dure huishouding te betalen.

In aansluiting met de voor Holland geprojecteerde gedachten, stel

ik mij een betere organisatie van het Indische overheidsbedrijf in groote trekken als volgt voor. De minister van Koloniën zal tevens zijn de minister voor de Indische bedrijven. Door hem zal dus voor ieder bedrijf een wet moeten worden ingediend bij het parlement, welke voorbereid is in Indië door den directeur G. B. en de Indische Regeering in overleg met den Volksraad, en welke omschrijft het algemeen belang bij het bedrijf betrokken en hoe dat moet worden behartigd. Zoodra deze grondwet voor het bedrijf is vastgesteld benoemt de minister, de Indische Regeering gehoord, den bedrijfsleider en den bedrijfsraad en treedt het bedrijf zelfstandig op. Met de Indische Regeering en den Volksraad heeft het daarna slechts te maken voor zoover deze tegenover den minister verplicht zijn te zorgen voor een richtige naleving der grondwet van het bedrijf, waarvoor de minister immers verantwoordelijk blijft. Opmerkingen te dien aanzien moeten worden gericht aan den bedrijfsraad als drager van de gedelegeerde macht van het parlement.

Eens per jaar vraagt de bedrijfsraad de noodige subsidie aan in één ongespecificeerde post ter dekking van het geleden verlies. Indien nieuw kapitaal noodig is moet dat echter afzonderlijk worden aangevraagd. Indien winst behaald is en geen nieuw geld noodig is, behoeft geen aanvrage om geld bij de Regeering te worden ingediend; de winst wordt dan zonder meer aan 's Lands kas afgedragen. De bedrijfsraad verricht de volledige contrôle, oordeelt uitsluitend over de ,,efficiency'' en de bekwaamheid, waarmee het bedrijf is gevoerd. Overeenkomstig de in de grondwet van het bedrijf gegeven voorschriften zorgt de bedrijfsraad voor de noodige publiciteit van jaarrekeningen, balans en andere gegevens. De door den bedrijfsraad ingediende geldaanvragen worden gelijk met de gewone begrooting achtereenvolgens behandeld in Volksraad en Staten-Generaal. Dat daarbij de post voor het bedrijf onder de geldende bepalingen van de voor het bedrijf vastgestelde grondwet zoo klein mogelijk is, wordt gegarandeerd door het toezicht van den bedrijfsraad. Feitelijk beoordeelen Indische Regeering, Volksraad en Staten-Generaal dus slechts hun vertrouwen in den bedrijfsraad en de grootte van het bedrag, dat het algemeen belang wettigt om uit te geven. Hun oordeel over afzonderlijke feiten, personeels-aangelegenheden of bedrijfsgestie gaat buiten de orde. Indien geen vertrouwen meer wordt gesteld in den bedrijfsraad — een niet goedkeuren van den begrootingspost kan hiervan een uiting zijn — zal de minister, de Indische Regeering gehoord, een nieuwen bedrijfsraad benoemen.

De geheele bemoeienis van de Indische Regeering en den minister wordt dus zuiver beperkt tot de staatsrechterlijke situatie van het bedrijf; de directeur G. B. wordt een zuiver staatsrechterlijk adviseur zonder bemoeienis op technisch-economisch gebied. De bedrijfs-

leider moet zijn grondwet naleven en natuurlijk alle wetten van het land eerbiedigen; overigens heeft hij slechts te maken met den bedrijfsraad en bestaan er tusschen hem en de Regeering geen directe betrekkingen dan ingeval van conflict met den bedrijfsraad, waarbij de bedrijfsleider rechtstreeks de Regeering om een onderzoek kan verzoeken.

De taak van den bedrijfsraad is een zeer belangrijke; het lidmaatschap ervan moet echter slechts een bijbaantje zijn, opdat vooraanstaande mannen uit handel en industrie daarin benoemd kunnen worden. Hoewel de bedrijfsraad lijkt op den raad van commissarissen der naamlooze vennootschap moet naast een behoorlijke vaste vergoeding geen winstaandeel aan het lidmaatschap verbonden zijn; de bedrijfsraad moet zich gedragen als gedelegeerde raad en vertrouwensorgaan van het parlement en de publieke opinie; hij moet geoutilleerd zijn om de contrôle volledig uit te oefenen, letten op de algemeene bedrijfsgestie, zorgen voor publiciteit, enz. Voor Indië zal rekening moeten worden gehouden met een voor Holland minder te vreezen bezwaar: de moeilijkheid om de richtige menschen ervoor te vinden. De vooraanstaande mannen van handel en industrie zijn in Indië vaak zeer bezet. In dat geval zal men noodgedwongen het ambtelijk element in de bedrijfsraden moeten versterken; denkbaar zal b.v. zijn, dat de Regeering enkele economen van naam aan zich verbindt speciaal om deze heeren in verschillende bedrijfsraden te benoemen. Ook leden van den Volksraad kunnen in de bedrijfsraden benoemd worden.

De bedrijfsleider doet het eigenlijke werk, zijn positie lijkt ten deele op die van een directeur van een naamlooze vennootschap en ten deele op die van een burgemeester. Als vertegenwoordiger van de overheid en het algemeen belang moet hij ambtenaar zijn. Daarom behoeft hij echter nog niet te zijn voortgekomen uit een ambtelijk corps en zijn dienstverband kan begrensd zijn. Frisch bloed en open geest zullen als regel daarbij meer waard zijn dan dienstjaren of diploma's. De bedrijfsleider is echter de eenige ambtenaar bij het bedrijf; hij stelt zelf zijn overig personeel aan, dat slechts door civiele arbeidscontracten wordt verbonden en dat voor salaris, promotie enz. geheel van hem afhangt. Hij moet zich tegenover zijn personeel voelen de vertegenwoordiger van de belangen van overheid en bedrijf.

Dat de rechter, de politiecommissaris, de B. B.-man ambtenaar zijn en een vaste positie hebben, dat is goed. Zij vertegenwoordigen de overheid in directen zin, zij behooren tot de overheidsdiensten.

Maar de ingenieur der S.S. en de postcommies zijn ten onrechte ambtenaar. Zij behoefden het zoo min te zijn als een ingenieur van een particuliere spoorwegmaatschappij of een bankemployé; zij ver-

tegenwoordigen de overheid niet in directen zin; zij behooren niet tot de overheidsdiensten, maar tot de overheidsbedrijven.

Dat de overheid om het algemeen belang, dat bij een bedrijf betrokken is, dat bedrijf zelf exploiteert, dat is niet verkeerd; maar dat de overheid tegen dat algemeene belang den employé van dat bedrijf rechten toekent boven andere werknemers, dat is verkeerd. Bij de bedrijven daarom geen ambtenaren in vasten dienst. Geen rechtspositie, geen rechtvaardige nivelleerende algemeene salarisregelingen. Wie die laatste instituten wil behouden, bedenke dat daarmee een goede functioneering onmogelijk is gebleken, zoodat hij consequent zijnde, slechts een voorstander kan zijn van de grootst mogelijke inperking der overheidsbedrijven.

Dat overigens de algemeene omstandigheden der toekomstige employé's voormalige ambtenaren, er minder op zouden worden, — dat zal wel niemand gelooven, die begrijpt, dat een goede voortbrenging slechts mogelijk is met een tevreden, goed betaald personeel. De bedrijfsleider zal dan ook een winstaandeel moeten genieten en het personeel zal een jaarlijksche gratificatie moeten kunnen verkrijgen, afhankelijk van de bedrijfsuitkomsten.

Wat verder de noodige contrôle betreft: de bedrijfsleider zal zeker in staat blijken om fraudes tegen te gaan, zoodra hij ten volle verantwoordelijk is en volkomen vrij is om zelf zijn eigen maatregelen te treffen.

Dat overigens samenwerking van verschillende bedrijven denkbaar is, b.v. in zake regeling van dienstreizen of samenwerking bij inkoop van sommige grondstoffen; dat de bedrijven kunnen komen tot functioneele samenwerking, bij de uitzending van Hollandsch personeel b.v. — dat is niet verkeerd, doch dat is ook geheel iets anders dan thans bestaat; de basis moet daarbij zijn de zelfstandigheid van het autonome bedrijf, dat optreedt als lastgever, niet als gecontroleerde.

Eén voor één zullen de bedrijven in de toekomst in de nieuwe verhoudingen moeten worden gebracht bij de wet. Blijkt de nieuwe wijze van organisatie te voldoen, dan kan men daarmee verder gaan; niet alleen de thans onder G. B. en Landbouw ressorteerende bedrijven, maar ook een groot deel van B. O. W. en Onderwijs behooren feitelijk te worden gerekend tot de bedrijven en niet tot de diensten.

Toen Ford in 1920 vond, dat zijn bedrijf ,,inefficient'' werkte, ontsloeg hij geen zijner employé's, maar verkreeg hij door reorganisatie een aanzienlijk grootere productie. Voor het overgaan der in vasten dienst zijnde ambtenaren naar de bedrijven zal wel een regeling kunnen worden getroffen. Amerika is het rijkste land, voornamelijk doordat het tempo van werken er veel sneller is dan elders. Naar mijn

meening is de fout der tegenwoordige situatie niet zonder meer, dat er te veel ambtenaren zijn of dat deze te slecht betaald worden; — maar wel, dat het tempo van den arbeid te langzaam is; — wel, dat er met de aanwezige ambtenaren en voor de uitbetaalde salarissen meer kapitaal moest worden gevormd.

Men zou kunnen meenen, dat met het tegenwoordige streven om steeds meer het zwaartepunt der Regeering over te brengen naar Indië zelf, niet strookt de regeling, dat de Indische Regeering geen directe zeggenschap heeft over het Indische bedrijf. Hoewel dit inderdaad niet in de lijn valt van een zuiver territoriale decentralisatie, is het echter wel een uiting van functioneele decentralisatie, welke juist voor de moderne staatsinrichting van meer essentieele waarde is. De Indische Regeering is staatsrechterlijke overheid, en heeft de macht op staatsrechterlijk gebied; maar zij weet niets van bedrijfs-economie en heeft daarmee geen bemoeienis. Het nieuwe wetsontwerp op de Indische staatsinrichting handhaaft verder terecht de verantwoordelijkheid van den minister, zoodat deze de benoeming van bedrijfsraad en bedrijfsleider in handen moet houden. Het is goed, dat aan dezen hoeksteen van het parlementaire stelsel niet is getornd; zoolang de Volksraad het budgetrecht niet heeft, zou men door uitschakeling van minister en Staten-Generaal terugvallen tot een zuiver ambtelijke oppermacht, geheel buiten bereik der publieke opinie.

Een staatsbestuur, dat wil blijven staan op economischen grondslag, heeft verder te bedenken, dat de in Indië wonende Europeanen en Indo-Europeanen voor een groot deel behooren tot het personeel van ondernemingen met Hollandsch kapitaal. De Indische staatsschuld is ook overwegend in Hollandsch bezit. Het Hollandsche staatsbestuur zal dus evenals de groote particuliere bedrijven wel kunnen zorgen voor een goede functioneele decentralisatie, maar op enkele essentieele hoofdpunten zal het de leiding aan zich moeten houden.

Waar de bedrijfsraad echter het lichaam is, waarin zich de werkelijke bemoeienis met het bedrijf centraliseert; waar de bedrijfsraad in Indië werkt, zijn publicaties in Indië geschieden, zijn leden Indische ingezetenen zijn, daar ligt toch wel het centrum, dat democratische belangstelling moet wekken, in Indië. Wanneer deze belangstelling meent eenigen bedrijfsraad te moeten wantrouwen, dan zal een motie ter zake in den Volksraad voor den minister en de Tweede Kamer al gauw aanleiding zijn om zich af te vragen, in hoeverre hun vertrouwen in dien bedrijfsraad is blijven bestaan. Daarbij zal de Volksraad zich slechts kunnen uitspreken over staatsrechterlijke vraagstukken; voor een grondige bestudeering der bedrijfseconomie is de Volksraad trouwens onmachtig, zooals is gebleken bij de behan-

deling der begrootingen van G. B. Daarom wordt beter dan door het ontwerp bedrijvenwet, — dat alleen de Volksraad geraadpleegd wil zien — een waarborg voor de contrôle der publieke opinie verkregen middels den bedrijfsraad, die wel over alle gegevens kan beschikken, en die krachtens de wijze zijner benoeming de drager is van het aan hem gedelegeerde vertrouwen.

Tegen het exploiteeren van bedrijven door de overheid in Nederlandsch-Indië bestaat geen ander bezwaar dan dat van onvoldoende ,,efficiency''. Ten deze van de ambtelijke zijde zelve afdoende verbetering te verwachten, lijkt ijdele hoop; zonder aandrang van de publieke opinie zal de ambtenarij bij de bedrijven niet verdwijnen gelijk de ondervinding der laatste tien jaar wel aantoont; de aanstaande bedrijvenwet zal ons te dien opzichte geen stap verder brengen.

,,To public opinion we must appael, if we would achieve any lasting and beneficial results''. Voor die publieke opinie zoowel in Holland als in Indië, voor een herleving der groote gedachten van liberale politiek ligt hier echter een prachtig verschiet van actie: het streven naar een betere, op de werkkracht van den vollen mensch steunende organisatie der overheidsbedrijven, die het mogelijk zal maken een belangrijk verhoogde voortbrenging te doen strekken ten bate der gemeenschap zelve.

Het Vraagstuk der Kapitaalsonttrekking (z.g. „Drainage") in Ned.-Indië,

DOOR

Mr. L. A. DE WAAL.

Zoowel in Britsch- als in Nederlandsch-Indië is de z.g. drainage een van de meest op den voorgrond tredende politieke vraagstukken geworden. Oorspronkelijk door Europeesche schrijvers aangeroerd — ten onzent door Mr. Van Deventer — werd het later vooral door inheemsche volksleiders en Europeesche extremisten overgenomen, niet als een probleem ter bestudeering, maar als een welkom strijdmiddel.

Als zoodanig kan het voortreffelijk dienst doen. Gegeven een rijk door de natuur gezegend land, waar de bevolking arm is en niet dan langzaam in welvaart toeneemt eenerzijds, en een stroom van geldswaarden die onophoudelijk dat land verlaat anderzijds: wat is er gemakkelijker dan de massa te doen gelooven, dat de oorzaak van die armoede in die kapitaalsonttrekking is te zoeken?

Indië geeft dus meer af aan het buitenland dan het ontvangt: het is niet aan het einde van zijn betalingen, wanneer het de kosten van den invoer heeft voldaan. Zoo heeft het rente en aflossing te betalen van zijn Lands- en locale leeningen, waarvan 't grootste deel in 't buitenland is geplaatst. Verder rente van de particuliere obligaties en dividenden van de aandeelen der in Nederlandsch-Indië werkende ondernemingen, voorzoover de houders van die effecten daar niet wonen. (Als voordeelige post staan hiertegenover de in den vorm van nieuwe beleggingen terugkeerende sommen). Andere nadeelige posten zijn de betalingen voor buitenslands vertoevende verlofgangers en gepensionneerden; kosten van reizigers die in den vreemde verkeeren — vooral de pelgrims naar Mekka (een vaak uitgespeelde troef om aan te toonen, dat de drainage niet enkel door Europeesch kapitaal veroorzaakt wordt); vrachten voor 't vervoer van personen en goederen naar het buitenland en loonen voor diensten als tusschenpersoon in den handel.

Betalingen van dezen aard heeft ieder land (natuurlijk met wijziging naar omstandigheden) te doen, maar worden in rijkere landen opgewogen door ontvangsten, die men uit soortgelijke vorderingen op het buitenland verkrijgt. Hieruit valt al dadelijk op te maken, dat de ,,drainage'' geen speciaal Indisch, zelfs geen tropisch of koloniaal verschijnsel is, maar een uitvloeisel van 't feit, dat er ,,schuldenaarlanden'' bestaan: landen die zelve de middelen missen om hunne natuurgaven in een moderne voortbrenging aan te wenden en die trachten dien achterstand geleidelijk in te halen met behulp van uitheemsch kapitaal en ten deele ook met uitheemsche werkkrachten [1]).

Een kijkje in de internationale statistiek bevestigt het vermoeden dat de meeste z.g. ,,nieuwe'' landen, ook al zijn zij geen koloniën, tot de debiteurstaten behooren. Enkele abnormale jaren niet medegerekend, ziet men daaruit dat die landen gewoonlijk een grooteren uitvoer dan invoer hebben. Met het verschil doen zij hunne verplichtingen aan de crediteurlanden af.

Namen als Argentinië, Brazilië, Chili doen zien dat een ,,schuldenaarland'' heelemaal niet hetzelfde behoeft te zijn als ,,armoedig land''. Nog sterker toont het voorbeeld van de Vereenigde Staten van Amerika, die enkele tientallen jaren geleden nog tot de debiteurlanden behoorden, en nu tot de rijkste natie van de wereld zijn opgeklommen, dat een ruim gebruik van buitenlandsch kapitaal en buitenlandsche werkkrachten geen sombere wolk voor de toekomst van zulk een land beteekent.

Voor den buitenstaander is het op het eerste gezicht een onoplosbaar raadsel, hoe een gedraineerd land rijker wordt; nog ongelooviger staat hij tegenover de stelling, dat die vermeerdering van welvaart juist in hoofdzaak van de draineerende ondernemingen afkomstig is.

Wat hebben wij, zoo redeneert hij, aan de mooiste moderne onderneming, als de door haar gemaakte winsten toch het land verlaten? De inheemsche ondernemer moge dan veel minder voortbrengen, de door hem gevormde baten blijven tenminste geheel bij ons.

Gesteld een inheemsche landbouwer, op ouderwetsche manier en met weinig kapitaal werkend, verkrijgt een opbrengst per bouw ter waarde van x gulden. Een moderne onderneming in hetzelfde land, beter op de hoogte van de kansen van de markt en gebruikmakende van de beste methodes en technische uitvindingen, weet de opbrengst van hare akkers op te voeren tot een waarde van 5 x gulden.

---

[1]) Het is dan ook te betreuren, dat sommige schrijvers in Indische tijdschriften onwillekeurig het daar bestaande misverstand aanwakkeren door van „kolonie" of „koloniale rente" te spreken, waar „debiteurland" en betalingen als zoodanig bedoeld zijn.

Nemen wij aan dat in den vorm van dividend en tantièmes hiervan *f* x het land verlaat, dan blijft toch nog een surplus van *f* 3 x, dat voor het betrokken volk als zuivere winst is aan te merken, en dat in den vorm van loonen, vervoerkosten, aankoopen, belasting enz. de welvaart komt verhoogen.

In dit voorbeeld zijn tegenover elkaar gesteld een modern en een inheemsch ondernemer, die denzelfden tak van voortbrenging beoefenen.

Hier zou dus de met uitheemsch kapitaal werkende ondernemer vervangen kunnen worden, zij het met verlies, door den inheemschen. Maar dan zijn er nog bedrijven met uitheemsch kapitaal, die bij een enkel inlandsche samenleving onbestaanbaar zouden zijn bijv. een machinefabriek. Hier kan van wezenlijke drainage geen sprake zijn: al wat zulk een bedrijf aan loonen, aankoopen enz. in 't land uitbetaalt, kan als zuivere ,,winst'' voor dat land worden aangemerkt, omdat het volksinkomen een vermeerdering ontvangt, die anders zou zijn uitgebleven. Hetzelfde kan gezegd worden van landbouwondernemingen, die een volslagen wildernis ontginnen, die zoo ongunstig gelegen is, dat men met zekerheid kan zeggen dat de inlandsche landbouwer die streek nog zeer langen tijd braak zou moeten laten liggen.

Practisch zijn op het oogenblik de twee laatste categorieën in Nederlandsch-Indië echter verre in de minderheid. Het is dus van groot belang na te gaan, in hoeverre de boven gemaakte veronderstelling aangaande de verhouding tusschen de productie van den inheemschen en den buitenlandschen ondernemer de Indonesische werkelijkheid nadert. Eigenlijk zou men hiervoor de gemiddelde opbrengst per bouw van den geheelen inlandschen landbouw moeten stellen tegenover hetzelfde gemiddelde van den Europeeschen landbouw in Indië.

Daartoe ontbreken echter de noodige statistische gegevens.

In de eerste plaats is het noodig zich bij de vergelijking tot Java te beperken. Alleen daar is men door de landrente in staat althans van het voornaamste inlandsche landbouwbedrijf, den rijstbouw, het gemiddelde nauwkeurig vast te stellen.

Volgens de Jaarcijfers 1921 bedroegen de gemiddelden over de jaren 1919, 1920, 1921, successievelijk ruim 19, 21 en 24 picol per bouw. Volgens de berekening voorkomende in No. 6 van de *Mededeelingen van het Departement van Landbouw* bedroeg in 1922 de gemiddelde bruto-opbrengst van 25 bedrijven in de Preanger-Regentschapen per bouw 22,17 picol of *f* 88,68 in geld. Bij wijze van globale raming taxeeren wij dus *f* 90 gemiddeld per bouw voor den geheelen rijstbouw, waarbij wij wel zeker kunnen zijn, dat wij dit bedrijf in geen geval te kort doen.

Vergelijken wij dit cijfer met de opbrengst van eenige producten (in hetzelfde jaar), welke op Java voor verreweg het grootste gedeelte door moderne ondernemingen worden geproduceerd.

Volgens de *Mededeelingen van het Departement van Landbouw* was de gemiddelde opbrengst van hevea op Java en Madoera 202 Kg. per bouw, in geld omgezet (volgens den prijs genoemd in het Jaarverslag 1923 van De Javasche Bank voor 31 Dec. 1922 n.l. 73 cent per half kilo) rond *f* 295 per bouw (zooals men weet waren dit crisisprijzen en werd door vele ondernemingen met verlies gewerkt).

Voor de suiker komt men in 1922 tot een opbrengst van gemiddeld ± 132 picol per bouw. Taxeert men de geldswaarde op dezelfde wijze als boven naar een prijs van *f* 13,25 per picol, dan komt men tot een opbrengstcijfer van *f* 1749 per bouw.

Voor de koffie komt men volgens dezelfde bronnen tot 4,7 picol per bouw; vermindert men den prijs per pic. uit het Verslag van *f* 46,25 tot *f* 45, omdat ook eenige goedkoopere koffie werd voortgebracht, dan komt men tot een gemiddelde per bouw van *f* 217,50.

Lastiger is zelfs een globale taxatie van den kinaprijs. In 1922 was de gemiddelde opbrengst per bouw 558 K.G. kinabast. De prijs per unit was volgens het Jav. Bk. Verslag 12.9 cent. Neemt men het gehalte aan op ± 6 % zwavelzure kinine, dan komt men tot een prijs per K.G. van rond *f* 1,50 en een geldswaarde per bouw van *f* 837.

De theeproductie per bouw op Java was in het meervermelde jaar 252 K.G. per bouw, de doorsneeprijs per half K.G. 67½ cent, de geldswaarde per bouw dus *f* 340,20.

(De tabak wordt op Java voor een groot deel als inlandsch gewas verbouwd en blijft hier dus buiten beschouwing).

Er is natuurlijk op deze cijfers zeer veel aan te merken. Niettemin zijn zij voldoende om aannemelijk te maken dat de gemiddelde opbrengst per bouw van een Europeesche onderneming op Java, in geld omgerekend, zeer ver uitgaat boven de gemiddelde opbrengst van het rijstbedrijf van den inheemschen landbouwer.

Maar, zal een tegenstander zeggen, tegenwoordig verbouwt de Javaan ook kostbaarder gewassen dan rijst. Dit is juist: er staat tegenover, dat er ook heel wat minder rendeerende inheemsche landbouw op Java voorkomt.

De taxatie van de Mededeelingen omtrent eenige Onderwerpen van algemeen belang, gevoegd bij het Koloniaal Verslag van 1924 geeft dan ook voor 1922 een slechts weinig hooger gemiddelde voor den geheelen inlandschen landbouw dan het zoo juist genoemde voor den rijstbouw n.l. een opbrengst van *f* 1,033,910,000 over een oppervlakte van 10,133,607 bouw, wat iets minder dan *f* 100 per bouw uitmaakt. Maar, opponeert mijn tegenstander verder, aangenomen dat de productie van de moderne onderneming werkelijk veel grooter

is dan de inheemsche, het belangrijkste punt van uw stelling: dat het grootste deel van die opbrengst aan Indië ten goede komt en niet naar het buitenland gaat, blijft nog onbewezen.

Hier laat ons helaas het cijfermateriaal in den steek. Het vinden van een gemiddelden kostprijs per eenheid voor elk van de door Europeesche ondernemingen voortgebrachte producten is voorloopig zelfs bij benadering niet mogelijk (denkelijk zal dit veranderen, wanneer de gegevens voor de productenbelastingen verwerkt en gepubliceerd zijn).

Wanneer men de verslagen van ondernemingen nagaat, die een nauwkeurige kostprijsberekening per eenheid gemaakt hebben, krijgt men den indruk, dat de winst, zelfs bij onder gunstige omstandigheden werkende ondernemingen, slechts een betrekkelijk klein deel van de totaal opbrengst bedraagt bijv. bij de suikeronderneming Kalibagor in 1923 (marktprijs per picol suiker *f* 12,61 tot *f* 12,88, kostprijs per picol *f* 10, *alleen* inkomstenbelasting inbegrepen, zoodat de zuivere winst beneden *f* 2,50, dus minder dan $^1/_5$ van de totaalopbrengst moet geweest zijn, en dit bij een onder zeer gunstige omstandigheden werkende onderneming, getuige het dividend van 39,65 %), welke winst dan nog niet eens ten volle het land uitgaat, zoodat meer dan $^4/_5$ van de geldswaarde van het gewonnen product op de een of andere wijze in het land blijft. Te vaak wordt hierbij over het hoofd gezien, dat de machines enz. der ondernemingen, al moeten zij uit het buitenland worden besteld, Indische productiemiddelen zijn geworden en als zoodanig tot de Indische welvaart bijdragen.

Er wordt door den uitheemschen ondernemer *meer* voortgebracht en *van dat meerdere* gaat een *deel* naar het buitenland, ziedaar de korte formule van de z.g. drainage. Dat dit ,,het overgroote deel'' zou zijn (Logemann, *de Grondslagen der Vennootschapsbelasting* blz. 42) lijkt mij sterk te betwijfelen. Te meer lijkt dit onwaarschijnlijk, omdat alle nog niet rendeerende of verlieslijdende ondernemingen niet aan de drainage deelnemen en dus het in Indië blijvend gedeelte verhoogen, terwijl zij het wegvloeiend deel relatief verlagen.

Op welk bedrag kan men de drainage taxeeren? Morison, in *The Economic Transition in India*, neemt als grondslag van berekening aan: alle geldswaarde die het debiteurland aan het buitenland afgeeft, zonder daarvoor een economisch equivalent terug te ontvangen. De definitie is juist: op de toepassing echter komt het aan. Morison meent het bedrag van de drainage te kunnen vaststellen door de douane-statistieken van in- en uitvoer met elkaar te vergelijken. In die douane-statistiek vindt men een opgaaf van de in- en uitgevoerde goederen, goud en munten. Die waardeopgaaf beantwoordt niet geheel aan de werkelijkheid, omdat zij volgens een be-

paald officieel tarief van prijzen der goederen plaats heeft. Dit gebrek kleeft natuurlijk zoowel aan de statistiek van in- als van uitvoer.

Voor globale taxaties pleegt men het te verwaarloozen, temeer omdat er toch geen ander hulpmiddel bestaat. Wat de betaling van die goederen betreft, deze worden als het ware tegen elkaar verrekend door wissels en voorzoover dat niet mogelijk is, door goudzendingen — althans in den tijd toen Morison schreef. Bedraagt het exportcijfer over een zeker jaar bijv. 1200 millioen en de invoer van goederen plus goud en munten niet meer dan 1000 millioen, dan moet er 200 millioen in het buitenland zijn blijven hangen.

Dit bedrag beschouwen Morison en degenen die op hetzelfde standpunt staan, als de drainage of, zooals de heer Van Gelderen het uitdrukt: ,,de jaarlijksche rente- en winstmassa, verminderd met bijna het geheele bedrag der in dat jaar voor het eerst bestede kapitalen''. (De oorlog en de Indische valuta, *Koloniale Studiën 1924, pag. 322).*

In hun gedachtengang moet elke invoer, ook dus een staats- of particuliere leening, in de invoerstatistiek zichtbaar worden, omdat die hetzij import van goederen, hetzij van goud of specie tengevolge moet hebben, in waarde met de som van die leening gelijkstaande.

Is deze meening juist? Moet elke verrekening van eenig land met het buitenland in de douanestatistiek zichtbaar worden? Zelfs als de verrekening in goud geschiedt, behoeft geen goudimport in het betrokken land in elk geval te volgen. Het goud bijv. dat de Javasche Bank te vorderen heeft ingevolge de door haar opgekochte vorderingen op het buitenland, kan zij naar Indië op ontbieden, maar het kan ook in haar belang zijn dit in de Bijbank te Amsterdam te laten liggen. De Indische exporteur is dan met biljetten afbetaald: maar uit de douanestatistiek blijkt hiervan niets. Zelfs kan het zijn dat de vordering heelemaal niet in goud wordt omgezet, maar enkel een saldo teweeg brengt bij een bankinstelling, waarop de wissel is getrokken.

De in den laatsten tijd in zwang gekomen internationale betaling met deviezen maakt de zaak niet gemakkelijker. Maar zelfs al nemen wij aan, dat het onzichtbaar blijvend bedrag van de terugbetalingen voor den Indischen export betrekkelijk niet hoog is, dan is er nog een reden, waarom het exportsurplus niet gelijk te stellen is met de drainage of de ,,rente- en winstmassa'', die naar het buitenland gaat. Morison past hier zijn eigen definitie niet juist toe. Hij zegt terecht als drainage te willen beschouwen de som, waarvoor Indië geen ,,economisch equivalent'' ontvangt, maar verwart deze uitdrukking met ,,stoffelijke goederen'', daarbij over 't hoofd ziende, dat diensten en vrachten minstens even gewichtige economische equivalenten kunnen zijn als goederen. Of zou iemand, die *f* 10 betaalt om zijn goederen naar een markt te brengen, waar zij voordeelig verkocht

worden, geen tegenwaarde voor zijn guldens ontvangen hebben, en iemand, die voor dat bedrag een kist sigaren in huis haalt, wèl?

Een loutere cijferkwestie, merkt men misschien op. Toch niet: want past men de manier van berekenen van Morison op Nederlandsch-Indië toe, dan krijgt men voor de jaren 1907—1922 (volgens de Jaarcijfers van het Nederlandsche Centraal Bureau voor de Statistiek) een drainage van te zamen 4800 millioen, dus gemiddeld 320 millioen per jaar, een bedrag dat niet geschikt is om aan dit vraagstuk de scherpte te ontnemen (al betoogt Morison dat daar andere dan louter economische voordeelen tegenover staan).

In werkelijkheid moet dit bedrag minder zijn: hoeveel minder is echter met het voor het publiek beschikbare cijfermateriaal niet na te gaan.

Eenige andere pogingen tot berekening zijn vermeld in de Nota, door den heer J. E. Stokvis aan den Volksraad overgelegd, afgedrukt op blz. 187 van *Koloniale Studiën* 1924, die echter, zooals de steller zegt, evenmin het doel van een degelijke raming bereikt hebben.

Kan men dus met den heer Stokvis overeenstemmen, dat vaststelling van het drainagebedrag onmogelijk is, eenige andere punten in de Nota lokken tot bestrijding uit.

Nu zal men allicht opmerken, dat het socialistische standpunt ten opzichte van koloniale ondernemingen overbekend is, dat de Nota dan ook niets onverwachts brengt en debat dus achterwege kan blijven. Van enkele meeningen echter, die ook door niet-socialistische Inlandsche kringen gedeeld worden, is betwisting zeker niet overbodig. De heer Stokvis noemt de drainage ,,een beletsel voor de vorming van een nationaal vermogen in evenredigheid tot den rijkdom der nationale bronnen van productie''.

Drainage heeft echter alleen plaats van winsten, verkregen van met uitheemsch kapitaal bewerkte natuurgaven, niet van inheemsch kapitaal, tenzij men de betalingen voor de Mekka-pelgrimstochten tot drainage wil rekenen. Het bedrag, door Chineesche kooplieden en geldschieters e.d. naar hun land mee teruggenomen (zie van Gutem, Tjina Mindering, *Kol. Studiën* 1919 I, p. 107 e.v.), zal relatief wel zoo gering zijn, dat men het kan verwaarloozen.

De inheemsche kapitaalvorming ondervindt van de werkzaamheid van het uitheemsche kapitaal natuurlijk hier en daar eenige nadeelen, die echter ruimschoots worden opgewogen door zeer groote voordeelen, zooals modern verkeerswezen, irrigatiewerken, modern bankwezen, verlossing uit het isolement van een bijna gesloten productenhuishouding en nauwe aansluiting aan het wereldverkeer, een zeer groote uitbreiding van bestaansmiddelen enz.

De becijferingen in prof. Kielstra's artikel ,,Wijzigingen in de Inland-

sche volkshuishouding", *Economist* Maart 1925, wijzen dan ook op een bevredigende welvaartstoeneming van die samenleving.

Maar het verderfelijkste punt van misverstand is de bewering: „Het verschijnsel is echter onafscheidelijk van de bestaande koloniale gesteldheid".

Men voelt de simplistische gevolgtrekking aankomen: Wij worden alleen gedraineerd, omdat wij een kolonie zijn. Niet velen van 's heeren Stokvis Indische lezers zullen The Stateman's Yearbook opslaan en bemerken dat tot de gedraineerde onafhankelijke staten o.a. vóór den oorlog het groote Tsarenrijk en tegenwoordig Tsjechoslowakije en zoowat alle republieken van Zuid- en Midden-Amerika behooren. Gedraineerd wordt vanzelf ieder land, dat vooralsnog te weinig kapitaal bezit om zelf zijn natuurgaven in exploitatie te brengen en dat daartoe kapitaal van het buitenland behoeft, dat natuurlijk nooit om niet verstrekt zal worden. Hoe lang die drainage zal duren, hangt (groote economische storingen door oorlog of geweldige natuurrampen daargelaten) voornamelijk af van het arbeidsvermogen van de inwoners, hun vaardigheid om zich bij beter rendeerende productiemethodes aan te passen, en hun spaarzaamheid. Er is geen enkele reden, waarom ook een kolonie zich niet van debiteurland tot crediteurland zou kunnen opwerken.

Het meest radicale middel om dien weg zooveel mogelijk te verkorten is den toevloed van kapitaal sterk te bevorderen: de terugrollende golf wordt grooter, maar ook vermeerdert het achterblijvend vruchtbaar slib.

Deze waarheid is trouwens zóó eenvoudig, dat de kapitaalarme landen, voorzoover zij een min of meer modern bestuur hadden, deze reeds lang, ieder op zijn wijze en naar gelang van eigen omstandigheden, hebben toegepast.

Zwaardere belasting van wegvloeiende winsten kan natuurlijk alleen dan als anti-drainagemiddel gelden, wanneer het toevloeiend kapitaal er niet door afgeschrikt wordt; is dit wel het geval, dan wordt het lijdensproces er onvermijdelijk door verlengd.

Geslaagde staatsbedrijven beperken de drainage, voorzoover het daarin gestoken kapitaal betreft, tot het allernoodigste n.l. rente en aflossing van staatsleeningen. De kwestie om een organisatie te vinden welke de bekende nadeelen ervan tot ongevaarlijke afmetingen terugbrengt, is dan ook een van de belangrijkste voor Indië's economische toekomst.

Verder wordt het euvel bestreden door de gewone middelen, die de inheemsche kapitaalvorming bevorderen: volkscredietwezen, spaarbanken, productieve werken, coöperatie enz., welke echter, zooals bekend, bij een tropenbevolking eerst op den langen duur resultaat opleveren.

Wel bestaat er nog een middel waarvan de toepassing op veel minder moeilijkheden stuit dan de voorgaande, maar dat weinig kans op verwezenlijking heeft, omdat het geheel buiten de traditioneele regeeringstaak ligt. Ieder, die niet onbekend is met beurskoersen, weet dat er oogenblikken zijn waarop solide fondsen beneden hun intrinsieke waarde te verkrijgen zijn, die momenten, waarop de belegger ,,met den goeden neus'' zijn slag slaat.

Wanneer het Land zich onder die gelukkige categorie schaart ten opzichte van Indische fondsen, zal het geleidelijk een niet te versmaden gedeelte van de winst in de schatkist doen vloeien zonder de minste schade aan de voortbrenging of den ondernemingsgeest toe te brengen. Er zullen uiteraard wel eens verliesposten te boeken zijn, maar bij een oordeelkundige wijze van aankoopen zullen de voordeelen de nadeelen ver overtreffen.

Natuurlijk zou hiervoor leeningsgeld moeten worden gebruikt. Het gemiddelde dividend zal de rente daarvan overtreffen, zoodat de drainage voor dit geval tot het onvermijdelijke beperkt wordt.

Een middeltje van minder beteekenis wordt door Moreland voor Britsch-Indië aanbevolen. (Some Thoughts about the Drain, *Asiatic Review* 1920, dl. XVI): aansporing tot meer deelneming door de bevolking aan staatsleeningen. In Britsch-Indië gaan meer stemmen voor dergelijke propaganda op, terwijl men ook in N.-I. herhaaldelijk in de pers de meening aantreft, dat uitgifte binnen 't land meer met Indië's belang zou strooken dan emissie er buiten. Dit gaat echter alleen op, wanneer men den bezitter van renteloos liggend geld — de gewoonte om geldstukken op te potten schijnt in Britsch-Indië nog zeer veel voor te komen — overhaalt om dit in staatsleeningen te steken. Ten onzent zal het niet spoedig gelukken bijv. den Balinees te bewegen om zijn petroleumblikken met zilverstukken tegen effecten te verwisselen. Voor het overige is uitgifte van overheidsleeningen in Nederlandsch-Indië geen juist middel tot drainagebeperking: zij maakt, dat voor pandbrieven, obligaties van ondernemingen enz. die anders binnenslands kunnen worden uitgegeven, meer geld van buitenaf noodig is, terwijl deze in normale tijden in Indië een hoogere rente zullen hebben dan landsschuldbrieven. Zoodoende zou de hoogere rente het land uitgaan, de lagere binnenslands worden afbetaald en de drainage verhoogd in plaats van verlaagd worden.

Ten slotte een paar woorden over de ,,ambtelijke'' drainage (buiten Indië verteerde pensioenen enz.). Voor Nederlandsch-Indië kan men hierover hetzelfde opmerken als professor Jadunath Sarkar in: *Economics of British-India* voor zijn land aanneemt: dat de aanwezigheid van dit ambtenarencorps als geheel de inheemsche voortbrenging met veel meer verhoogt dan het (betrekkelijk lage) drainage-bedrag.

Dit is het eenige werkelijk met de ,,koloniale gesteldheid'' samen-

hangende gedeelte van de drainage; waar echter tegenoverstaat, dat ook onafhankelijke landen die in een dergelijk geval als Indië verkeeren, hun achterstand niet anders kunnen inhalen, dan door uit het buitenland die soorten van arbeidskrachten te halen welke zij zelf missen, en door zelf op groote schaal personen voor studie naar het buitenland te zenden — wat evenzeer niet zonder betalingen aan het buitenland mogelijk is. De vestiging van opleidingsinrichtingen in Indië zelf reduceert deze wegvloeiing langzamerhand tot het minimale.

Moge dit opstel ertoe bijdragen dat de lacunes in de voorhanden cijfers worden aangevuld! Het is te betreuren dat men dit voor den Indonesischen intellectueel zoo uiterst belangrijke vraagstuk bijna geheel heeft overgelaten aan degenen, die het voor politieke doeleinden gebruiken.

Een tegenwicht tegen demagogische voorstellingen op dit punt is waarlijk niet overbodig, nu de Indonesiër meer en meer invloed op den gang van zaken krijgt.

Het angstwekkende kluwen,

DOOR

J. VAN ROON.

(Vervolg en slot van pag. 819).

Men is niet alleen met de regeling der Indische militaire pensioenen in een angstwekkend kluwen verward geraakt, maar het lijkt ook of er op die pensioenen een fatum rust en dat men wat waardeering van de door het Indische leger bewezen diensten betreft, tot stelregel heeft gekozen „let op mijn woorden, maar niet op mijn daden". Of moet men denken aan stille krachten, die remmend werken? We gaan even een kleine halve eeuw terug, naar de eerste jaren van den Atjeh-oorlog, die knaagde aan ons koloniaal bezit tot dat een waarachtig groot man door een oordeelkundig gebruik en bezielende aanvoering van de hem ter beschikking gestelde militairen, verreweg voor het grootste deel van voor 1 Januari 1920, daar niet alleen voor goed een einde aan maakte, maar die ook, steunende op diezelfde militairen, wist te bereiken, dat bij zijn aftreden als Gouverneur-Generaal, kon gesproken worden van het werkelijk Nederlandsch gezag over den Indischen Archipel en dat het toen uit was met koppensnellen, menscheneten, slavernij en menschenroof. We vragen aandacht voor de strubbelingen, die voorafgingen aan de regeling der officierspensioenen van 1880. In de eerste jaargang van dit tijdschrift wordt daaromtrent het een en ander medegedeeld door den hoofdredacteur C. E. van Kesteren.

Den 19en Februari 1878 bij gelegenheid der officieele audientie van het officierskorps te Batavia deelde de Gouverneur-Generaal mede dat de trouwe diensten der officieren door het Vaderland hoog gewaardeerd werden en er reeds voorstellen aanhangig waren gemaakt tot verbetering der pensioenen. Krachtens machtiging van den legercommandant, generaal G. P. de Neve, deelde het *Indisch Militair Tijdschrift* in zijn Maart-aflevering de goede tijding mede. Maanden lang daarna zag men in Indië echter naar de besluiten uit, die de beloften van 's Konings vertegenwoordiger zouden vervullen, totdat

eindelijk de Indische begrooting met een post tot verhooging der pensioenen verscheen. De Volksvertegenwoordiging toonde zich eendrachtig bereid tot de pensioenvermeerdering te willen medewerken, maar de nalatigheid van de Indische Regeering deed de vrucht van die prijzenswaardige daad verloren gaan. Hoewel de post van *f* 55.000 tot verhooging der Indische officierspensioenen door de Kamers was goedgekeurd en de Minister van Bosse bedoeld had de verhooging terstond in werking te doen treden [1]), bleef alles bij het oude. De *Nieuwe Rotterdammer* van 8 October 1879 kwam daar tegen op en zei o.m. dat ons brave Indische leger het niet aan Nederland verdiende, dat het nog langer bij beloven bleef.

„Velen lezen over de Indische expedities niets anders dan de telegrafische berichten, dat deze Moekim is bedwongen, dat Vorstendom onderworpen, gindsche Vorst ons gezag heeft erkend: — en denken misschien dat lezende: Ferm jongens, als dat zoo voortgaat, krijgen we gauw weer batige sloten uit Indië. Maar, wat er, eer zoo'n dépêche wordt afgezonden, gebeurd is, wat een vermoeienissen, ontberingen, gevaren er geleden zijn, wat een stoute stukken gewaagd, wat een offers gevallen — weinigen, die zich daarvan een voorstelling maken. Rusteloos op den vijand los, — door bosschen, sawahs, ravijnen, rivieren — onder een brandende zon — marcheeren, vechten, stormen — van alle kanten belaagd, uit hinderlagen beschoten — een handvol volks tegenover een geduchten vijand in een vreemd land: zoo hebben nu zes jaar lang onze Indische troepen in Atjeh oorlog gevoerd."

Zij zouden het nog bijna vijf maal zes jaar moeten doen en tegelijkertijd overal elders in den Archipel moeten vechten tegen pijl, kogel, lans, klewang, rentjong.

Wanneer in aanmerking genomen wordt, dat de gelijkstelling der militaire pensioenen al sinds 1920 aan de orde is en volgens de officieele cijfers daarmede in 1925 een bedrag van omstreeks 6 millioen noodig zou zijn, terwijl op de begrooting van 1925 slechts *f* 395.000 werd uitgetrokken, is de groote stap, die vooruit gedaan werd door wat eerst een gunst was, voor een bepaalde categorie van een groep oud-militairen om te zetten in een recht, niet veel meer dan van theoretische waarde. Er is veel meer gepraat dan gedaan, de zaak werd van Indië naar Holland gekaatst en van Holland naar Indië, het eene oogenblik werden de oud-gedienden gelukkig gemaakt met een sprank van hoop, om kort daarop weer alle hoop te zien vervliegen.

---

[1]) Evenals Minister Idenburg, die ook spoed achter de zaak wenschte te zetten, maar omdat geen spoed betracht werd, kwam de post voor de verhooging der Indische bezoldigingen en pensioenen een jaar later op de begrooting dan Z.Exc. gewild had. L'histoire se répète.

Nu eens werd het voortbestaan van de rechtsverhoudingen aangevoerd om de verhoogde pensioenen van de militairen van na 1 Januari 1920 er door te krijgen, dan weer werd in het verbreken van de rechtsverhouding een motief gezocht om de verhoogde pensioenen niet uit te keeren aan de militairen van voor 1 Januari 1920. Eenige grepen uit de geschiedenis van den strijd voor de algeheele gelijkstelling kunnen den warboel wellicht eenigszins belichten. Helaas is het geen strijd van kort geding en flink doortasten, maar een strijd, die door den verdediger slepend werd gevoerd. De volgorde is niet chronologisch, cursiveeringen zijn aangebracht.

In een nota van toelichting op twee adressen van de heeren J. W. Berenschot en C. H. Hoedt, resp. oud-luitenant kolonel en oud-kapitein van het Nederlandsch-Indische leger, houdende het verzoek, de voorschriften betreffende de op of na 1 Januari 1920 te verleenen pensioenen van kracht te verklaren voor alle voor dien datum gepensionneerde militairen van het Indische leger, meende de Minister van Koloniën (medio 1921) er de aandacht op te moeten vestigen, dat de vraag of hiertoe al dan niet zou kunnen worden besloten, in den Volksraad aanhangig was gemaakt door de op 30 November 1920 door het lid van dien raad Oppermann c.s. ingediende motie.

Uit het antwoord van de Indische Regeering naar aanleiding van het afdeelingsverslag nopens die motie, blijkt dat Zij zich voorshands niet kon vereenigen met de strekking der motie en van oordeel was, dat *een rechtsgrond* voor den daarin gevraagden maatregel *niet aanwezig is* en alleen billijkheidsredenen voor verhooging van de vroeger toegekende pensioenen kunnen pleiten (o.i. is dat al meer dan voldoende v. R.).

Mede in verband met de bereidverklaring van de Indische Regeering om het in de motie neergelegde beginsel in overweging te nemen (let wel! dat is in 1920) en het daarin bedoelde pensioen met meer dan 40 % te verhoogen, werd de motie vervolgens ingetrokken. Volgens den Minister kon uit den aard der zaak toen nader bericht en c.q. voorstel uit Indië tegemoet gezien worden betreffende de mogelijkheid om de voor 1 Januari 1920 toegekende pensioenen in beginsel *op hetzelfde peil* te brengen als de pensioenen, waarop na dien datum aanspraak werd verkregen evenals nopens het denkbeeld om de lage pensioenen met meer dan 40 % te verhoogen. Zoo lang het nadere voorstel uit Indië gegrond op een ingesteld onderzoek naar de uitvoerbaarheid van de gevraagde terugwerking hem niet had bereikt, zou echter Z.Exc. geen vrijheid kunnen vinden om het door de adressanten ingediend verzoek voor een gunstige beschikking in aanmerking te brengen.

Dat was medio 1921, in de begrooting voor 1923 wordt eerst een principieele uitspraak neergelegd, dat er ten aanzien van de gelijkstel-

ling der militaire pensioenen voor de Regeering een taak te verrichten is. It is a long way to..... recht en billijkheid.

In de door den Minister ingediende nota wordt tevens een uiteenzetting gegeven van de verhooging der Indische militaire pensioenen, omdat ten aanzien van de plaats gehad hebbende verhooging en de daarbij getrokken scheiding tusschen de nieuwe en de eerder (voor 1 Januari 1920) verleende pensioenen, *eenige verwarring* is ontstaan, veroorzaakt door de omstandigheid, dat de aanvankelijk geheel op zich zelf staande herziening van deze pensioenen door de voorgenomen algemeene verhooging van alle Indische pensioenen werd achterhaald. Het angstwekkende kluwen! De verhooging van 1920 is intusschen *op zich zelf blijven staan*. In de 2e Nota van Wijzigingen op de aanvullingsbegrooting voor 1920 lezen we op bladz. 9: ,,In bijlage C van de eerste Nota van Wijzigingen op de aanvullingsbegrooting voor 1920 werd aangeteekend, dat de voorstellen in zake de militaire pensioenen in behandeling zouden worden genomen spoedig na het thans in overweging zijnd voorstel tot wijziging van den grondslag voor burgerlijk pensioen.

,,Eene mogelijke herziening van de voorstellen der militaire bezoldigingscommissie naar zoodanig nieuwen grondslag, vordert evenwel eenigen tijd en nauwgezette overweging in verband met de geschilpunten tusschen de militaire en burgerlijke personeele bepalingen.

,,De Regeering geeft er daarom bij nader inzien de voorkeur aan reeds dadelijk bij de aanvullingsbegrooting voor 1920 ook met opzicht tot de pensioenen rekening te houden met de oorspronkelijke voorstellen van de militaire bezoldigingscommissie — behoudens eenige afwijkingen —, terwijl het in de bedoeling ligt om, wanneer de overweging van dit onderwerp, voor zoover evenbedoelden nieuwen grondslag betreft, mocht leiden tot nadere *verhooging* der militaire pensioenen, daaraan terugwerkende kracht te verleenen tot het tijdstip van ingang der civiele verhooging''.

23 Juni 1921 werd het amendement Aay c.s. betreffende de gelijkstelling der militaire pensioenen in den Volksraad met 31 stemmen voor en 9 tegen aangenomen.

Z.Exc. de Minister van Koloniën verklaarde aan de commissie in zake de actie voor de pensioenen, dat de Volksraadleden bij de aanneming van de motie tot gelijkstelling van de pensioenen slechts het gevoel hadden laten werken, zonder daarbij na te denken. Dat is geen compliment voor de voorstemmers, voor ,,'t wispelturigh volck, dat veel te los van hooft, genooten dienst *niet* vergeet''.

29 Juni 1922 deelde de heer Kiès in den Volksraad mede, dat zijn persoonlijk aandringen bij den Minister van Koloniën op behartiging van de belangen der voor 1 Januari 1920 gepensionneerden niet had mogen baten. Oorspronkelijk meende hij succes te hebben en beston-

den bij den Minister alleen maar min of meer formeele bezwaren, daar hij vreesde, dat bij gelijkstelling van de beide groepen van oud-militairen, al spoedig een overeenkomstig verzoek van de gepensionneerde burgerlijke ambtenaren voor den dag zou komen. De Minister gaf hem in overweging te trachten *de gelijkstelling practisch te bereiken*, door nogmaals in de Kamer verhooging van pensioenen met zeker percentage te doen vragen. Toen dit echter in de Kamer kwam, *verzette de Minister zich ook daar weer tegen* en bleef de zaak zooals zij was.

De verhooging van de militaire pensioenen, zooals die in 1920 tot stand kwam, stond geheel op zich zelf. Wat de vaststelling van de pensioenen der officieren betreft, werd toen zooveel mogelijk rekening gehouden met het *toen* bestaand burgerlijk pensioenreglement. De bezoldigingen werden gebracht op het peil waarop gelijkwaardige burgerlijke landsdienaren reeds stonden en mitsdien zouden de reeds gepensionneerde burgerlijke landsdienaren uit de gelijkstelling van de militaire pensioenen geenszins motieven kunnen putten om ook gelijkstelling te vragen. De vroegere pensioenregeling ($\frac{1}{4}$ tot $\frac{3}{8}$ van den grondslag) en de militaire pensioenregeling van 1920 moeten als gelijkwaardige regelingen gesteld worden tegenover de civiele en militaire pensioenregeling van 1925 (36 tot 46 % van den grondslag).

28 Juni 1922 wordt het amendement Aay in den Volksraad zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Op den 20en October 1922, d.i. ruim een jaar na de indiening van de hiervoren bedoelde nota aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, werd door den Minister van Koloniën audiëntie verleend aan een commissie van de vereeniging ,,Madjoe'' (Vereeniging van oud- en actief dienende onderofficieren van het leger in Oost- en West-Indië).

Nadat de vertegenwoordigers der commissie voor de militaire pensioenactie het doel van hun komst hadden medegedeeld, merkte de Minister op het zeer te betreuren, dat bij de behandeling in Indië van het onderwerp der verbetering van de geldelijke omstandigheden der vroeger gepensionneerden, de Volksraad weder tot het uiterste was gegaan, n.l. tot gelijkberechtigdheid met de onder de tegenwoordige bepalingen dienende militairen.

De Minister zeide dat te betreuren, omdat de Indische Regeering daartegenover een afwijzende houding moest aannemen, terwijl een bemiddelend voorstel allicht meer tegemoetkomend ontvangen had kunnen worden. Z.Exc. gaf vervolgens een korte uiteenzetting van den toestand der Indische geldmiddelen en wees uitvoerig op de noodzakelijkheid van algemeene bezuiniging en algemeene medewerking tot bezuiniging. Waar de genoemde vertegenwoordigers opnieuw terugkwamen op de gelijkheid van aanspraken in verband met de vroegere militaire verrichtingen in Indië, verklaarde de Minister beslist, dat

een zoodanig standpunt voor hem onaannemelijk was. Hij zette nogmaals uiteen, dat met het verlaten van den dienst *de ambtelijke verhouding verbroken* was, dat dus in deze van een beroep op rechten geen sprake kan zijn, maar alleen van een daad van humaniteit, *hoogstens* van billijkheid, wanneer men hier dat woord in den zin van humaniteit wilde gebruiken [1]).

Een beroep van de zijde der vertegenwoordigers op hetgeen in 1918 met betrekking tot de oud-officieren (alleen de majoors en kapiteins) werd besloten, beantwoordde de Minister met een opmerking, dat — daargelaten het feit van verleenen van tegemoetkoming — die voorziening in *dien* vorm door hem niet verkozen zou zijn [2]) en dat hij zich dus ook niet gerechtigd zou achten thans eenzelfde standpunt in te nemen.

De Minister betoogde dat hij, wat de tegemoetkoming zelve aangaat, herhaaldelijk getoond had zooveel mogelijk naar een redelijke oplossing te willen streven. Tegelijkertijd zou hij evenwel een blijven vasthouden aan den eisch van gelijkgerechtigdheid in hooge mate onverstandig achten, omdat in beginsel die eisch niet was te aanvaarden en financieel de voldoening daarvan in de *tegenwoordige* (het was toen 1922) omstandigheden onmogelijk zou zijn.

Na een langdurige bespreking van andere onderwerpen stelden de vertegenwoordigers de vraag, wat het comité moest antwoorden aan de vertegenwoordiging van de belanghebbenden in Indië, waar een onderzoek was gehouden naar den staat van de mindere militaire gepensionneerden. De Minister antwoordde, dat men Indië voor zich zelf kon laten zorgen, omdat de toestand van zaken dààr, hier niet te beoordeelen viel. Z.Exc. raadde de vertegenwoordigers aan om de aandacht op de hier te lande aanwezigen te blijven bepalen, en stelde hun voor om — zooals hij al meer had gevraagd — hem een kort voorstel te zenden, door hen zelf samengesteld, waarin zij hun wenschen tot het uiterste beperken en daardoor de zaak financieel zooveel mogelijk aannemelijk maken. Zij namen dit op zich, maar stelden tegelijkertijd de vraag of er reeds bij deze begrooting voorziening konden worden voorgesteld. De Minister toonde hun de onmogelijkheid hiervan. Hiermede eindigde het onderhoud.

In de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag betreffende voorstellen tot herziening der militaire bezoldigingen en pensioenen werd als een nadeel van het officier zijn, het beperken van zijn per-

---

[1]) Dus niet billijkheid in den zin van rechtmatig-, eerlijk-, redelijkheid, maar ook geen humaniteit, die leidt tot verbroedering der menschen, hier in het bijzonder die der militairen van voor en na 1 Januari 1920.

[2]) Het is dus een geluk voor de belanghebbende oud-majoors en kapiteins geweest, dat er toenmaals een andere Minister op het Plein zetelde.

soonlijke vrijheid aangevoerd, n.l. dat hij gepensionneerd zijnde, ongeacht den door hem bereikten leeftijd, onder bijzondere omstandigheden kan worden opgeroepen om den werkelijken dienst te hervatten, terwijl, wanneer aan dien oproep geen gevolg wordt gegeven, het pensioen over den tijd, die hij in werkelijken dienst zou hebben moeten doorbrengen, wordt ingehouden. We vermoeden dat de Minister zulks niet geweten heeft toen hij sprak over het verbreken van de ambtelijke rechtsverhouding.

Bij *Indisch Staatsblad* 1914 No. 347 werden de pensioenen van de majoors en kapiteins van het Indische leger verhoogd met resp. *f* 200 en *f* 400, terwijl bij *Staatsblad* 1918 No. 745 bepaald werd, dat die verhooging mede zou worden genoten door de voor 1 Januari 1914 gepensionneerde majoors en kapiteins. Voor de terugwerkende kracht der verhoogde majoors- en kapiteinspensioenen werden de volgende motieven aangevoerd.

1. dat de moeilijkheden van den levensstrijd ontzaglijk waren toegenomen;

2. dat de mannen, die een moeilijken en gevaarlijken diensttijd in Indië hadden doorgebracht, in staat moesten worden gesteld eenigszins behoorlijk te leven;

3. dat het niet bevorderlijk zou zijn voor den lust om bij het Indische leger te dienen, indien officieren na jarenlangen dienst in armoedige omstandigheden verkeeren;

4. dat *het verband* tusschen den Staat en de gepensionneerde officieren *nog niet* is *verbroken*, aangezien die gepensionneerden in tijd van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden tot actieven dienst in hun laatst bekleeden rang kunnen worden opgeroepen.

Toen de kwestie van de verhooging der Indische majoors- en kapiteinspensioenen aanhangig was, had generaal Van Daalen, de toenmalige legercommandant, bepaald dat geen majoor of kapitein gedwongen mocht worden het leger te verlaten. In 1919 vond de Regeering het goed om teneinde veroudering van het officierskorps te voorkomen, juist *buitengewoon veel* officieren aan te zeggen op korten termijn hun ontslag aan te vragen. Er werden in dat jaar 85 officieren gepensionneerd, voor de voorafgaande jaren bedroegen die getallen 40, 40, 69, 39 en 49. Is het nu billijk te spreken van den hardvochtigen Van Daalen, zooals wel eens gebeurt? Neen! *de persoonlijke belangen van zijn ondergeschikten waren bij den man van de Gajoelanden volkomen veilig.*

18 December 1922 zeide de Directeur van Financiën nog eens in den Volksraad dat de Commissie Breton de Nys tot de conclusie was gekomen, dat voor de gelijkstelling der militaire pensioenen geen deugdelijken rechtsgrond kan worden aangevoerd. Summum jus, enz.

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag over de begrooting voor Nederlandsch-Indië voor 1923 heeft de Minister van Koloniën het weer over den rechtsgrond, die niet aanwezig is en 19 December 1922 spreekt de heer Aay van *f* 10.000 voor duizenden en duizenden armoelijdende oud-militairen.

Bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1924 kwam de heer Aay voor de derde maal voor de militairen van voor 1 Januari 1920 op en diende toen zooals de Minister van Koloniën 20 October 1922 had aangegeven, een bemiddelingsvoorstel in, n.l. om de gelijkstelling te doen plaats hebben voor officieren en onderluitenants van 55 jaar en ouder en militairen beneden den rang van onderluitenant van 50 jaar en ouder. De Regeering beloofde de kosten na te rekenen, waarop de motie werd ingetrokken. Na *één jaar* komen cijfers, die veel te hoog zijn; op de begrooting voor 1925 wordt voor verhooging van de pensioenen (niet voor de algeheele gelijkstelling) van de militairen beneden den rang van onderluitenant van 60 jaar en ouder *f* 395.000 uitgetrokken, d.i. op het voorstel Aay wordt *f* 3.000.000 getaward.

Sedert 1 Januari 1925 is voor de Indische officieren en onderofficieren wederom een nieuwe pensioenregeling ingevoerd, de rangspensioenen zijn vervangen door diensttijdpensioenen. Hiermede is een groote stap in de goede richting gedaan. We stellen de regelingen 1880 (zooals gewijzigd in 1914, en vermeerderd met de 40 % verhooging), 1920 en 1925 naast elkaar. Daar die voor de overgroote meerderheid bereikbaar zijn, namen we voor de opper- en hoofdofficieren de hoogste pensioenen, voor de kapiteins lieten we de laagste pensioenen, die slechts aan een kleine minderheid zullen worden toegekend, weg.

	1880	1920	1925
Generaal majoor.....	*f* 8.400	*f* 10.500	*f* 9.384
Kolonel	,, 6.300	,, 8.400	,, 8.280
Luitenant kolonel	,, 4.900	,, 6.300	,, 6.900
Majoor	,, 4.200	,, 5.040	,, 6.348
Kapitein	,, 3.360	,, 3.780	,, 3.876 ,, 4.080 ,, 4.284 ,, 4.440 ,, 4.662 ,, 4.884 ,, 5.106

Door de Regeering is voorgesteld de nieuwste verbeteringen van de militaire pensioenen van terugwerkende kracht te maken tot 1 Januari 1920, zij, ,,die in hun ruw bedrijf, de voorboden waren van

de beschaving tot in de oerlanden der wildernis", vallen er al weer buiten. Plichtsbetrachting en onbezweken trouw, daden van moed en zelfopoffering, welke niet te hoog kunnen worden geschat, dat zeide Minister Bergsma. De oud-kapitein, oud-Gouverneur-Generaal en oud-Minister Idenburg wees er nog niet zoo lang geleden op, dat de Indische gepensionneerden uit den ouden tijd rondloopen met pensioenen, die nog lager zijn dan die welke *toen* aan het Nederlandsche leger werden toegekend, en dat aan menschen, die in Indië *hun gezondheid hebben blootgesteld aan ongunstige invloeden*, die voor het land ook *hun leven hebben gewaagd* in den tijd van Van Heutsz en Van Daalen, toen de dienst werkelijk geen sinecure was. „Die menschen gevoelen zich nu gekrenkt, omdat alles verhoogd werd, terwijl hun pensioen onvoldoende bleef. En nu mag de schatkist in nood zijn en de toestanden van 's Lands financiën benepen, indien de billijkheid het niet vordert, dan vordert *'s Lands belang*, dat die *rechtmatige bron van ontevredenheid* wordt weggenomen."

Koningin Emma zeide in 1895: „Mede uit naam Uwer jonge Koningin breng ik hulde aan dat leger, dat in Atjeh, op Lombok, en waar ook vroeger in Indië zijne diensten werd gevraagd, zoovele *schitterende bewijzen* gaf *van plichtsbetrachting, zelfverloochening* en *doodsverachting*."

Tegenwoordig spreekt men echter van geen rechtsgrond en de Minister van Koloniën nam het standpunt in, dat een beroep op de vroegere verrichtingen in Indië, die door beide Koninginnen hoogelijk werden gewaardeerd, voor *hem* onaannemelijk was. Sic transit gloria mundi. Geen rechtsgrond!

Bij de verdediging van de voorstellen betreffende de bezoldigings- en pensioenregeling van 1920 werd o.m. aangevoerd dat maatregelen noodig waren om de aanvulling van het officierskorps te verzekeren, nu er niets meer te doen was, was de ambitie er uit. Door de regeling van 1925 kunnen echter sommige officieren minder pensioen ontvangen dan volgens de regeling 1920. Zij, die in dienst kwamen na 1 Januari 1920 en voor 1 Januari 1925 kunnen zich dan — en niet zonder grond — beroepen op het lokmiddel, vooral omdat bij de verdediging alleen gesproken is van een nadere verhooging en niet van een vermindering; de officieren, die 1 Januari 1920 reeds in dienst waren en verminderd worden, kunnen zich slechts teleurgesteld achten, terwijl de officieren, wier pensioenen hooger zullen zijn dan volgens de regeling 1920, natuurlijk passief blijven. Nieuwe deining, nieuwe verwarring en de belangen van de militairen, die voor 1 Januari het leger verlieten, vragen nog alle aandacht of daar komen al weer de belangen van de officieren van na 1 Januari 1920. In het *Orgaan van de Nederlandsch-Indische Officiersvereeniging* van October 1924 komt dan ook al het verzoek voor om de thans in dienst

zijnde officieren te pensionneeren volgens de voor hen meest gunstige regeling. Dat verzoek is zeer zeker te billijken maar de nieuwe verwarring was niet ontstaan, wanneer zooals we op bladz. 814 reeds opmerkten, de bepaling bestond, dat steeds het pensioen wordt toegekend, hetwelk nu of later zal worden vastgesteld. De grondslag voor de pensioenen kan dan gewijzigd worden, het percentage kan veranderen, maar alle pensioenen gaan evenredig naar boven of beneden en de verhoudingen blijven gehandhaafd.

De Regeering heeft zich in zake de gelijkstelling van de militaire pensioenen van voor 1 Januari 1920 op het standpunt gesteld van de kloppende begrooting en ter verdediging van haar standpunt werd door het samenkoppelen van de pensioenen en gagementen der gewezen militairen van voor 1 Januari 1920 met de pensioenen van de militairen, die na dien datum het leger hebben verlaten, zelfs gewezen op de stijging van de pensioenlast in het algemeen. Daardoor wordt naast de onbillijkheid van de onbarmhartige scheidingslijnen, nog een nieuwe onbillijkheid begaan, die er slechts toe kan bijdragen om de toch reeds sterk geprikkelde gemoederen van de oud-militairen, die streden tegen pijl, kogel, lans, klewang, rentjong, nog meer te irriteeren. We hadden het reeds over het talmend vervullen van de belofte van 1878. In de Nota betreffende de gebeurtenissen op Lombok gedurende de eerste dagen na 24 Augustus 1894 tot aanvulling van de Nota overgelegd bij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende de begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1895, legde Minister Mr. J. H. Bergsma een belofte voor de toekomst, maar die belofte is thans na 30 jaar nog niet tot vervulling gekomen, thans nu Lombok van een lastpost een land is geworden, dat meer opbrengt dan het kost en gelederen van hen, die gerechtigd zijn tot het dragen van het op den 13en April 1895 uitgereikte Lombokkruis, reeds aanmerkelijk zijn gedund [1]).

In de Indische begrooting voor 1925 is weer een belofte voor de toekomst gedaan. De Indische Regeering heeft beloofd, dat zij ieder jaar in verband met den stand der financiën kan (sic v. R.) overwegen in hoeverre op den weg der algeheele gelijkstelling verdere

[1]) De heer J. F. C. Nienhuis schreef 19 Februari j.l. in *Oost en West* „Groot was de erkentelijkheid en de vreugde waarmede de van Lombok teruggekeerde militairen overal werden ingehaald. Eerbewijzen en huldebetoogingen leverden het bewijs, dat zoowel in Indië als in Nederland, niet alleen de Regeering, maar ook de burgerij, de dapperheid en het doorzettingsvermogen van Leger en Vloot wisten te waardeeren." *Wisten* te waardeeren, want verderop lezen we: „Het Land heeft met hen afgedaan, het zijn als het ware de uitgeknepen citroenen, die, tot niets meer nut, zijn weggeworpen."

stappen kunnen worden gezet. De belofte is even voorzichtig als elastisch, maar nu het kunststuk der kloppende begrooting, dank zij ook het niet opbrengen van de bestaande EERESCHULD aan de militairen van voor 1 Januari 1920, is volbracht, hopen we dat niet langer getalmd zal worden en het eindelijk tot daden zal komen. De tinverkoop bracht een meevaller van 24 millioen, welaan late men uit dien meevaller een fonds stichten om daaruit de kosten van de algeheele gelijkstelling te bestrijden. Met de te kweeken rente komt men al een heel eind om bevrijd te geraken uit het angstwekkende kluwen, waarin men door de gebrekkige pensioenregeling en de kleine maatregelen om daaraan te gemoet te komen, verward is geraakt. Men trachte in kort geding, door flink doortasten een beslissing te bereiken. Slechts de dadelijke algeheele gelijkstelling kan de uitkomst geven, door partieele tegemoetkomingen valt men van de gaffel in de greep. Men bedenke ook dat elk jaar een gedeelte van de oud-militairen sterft.

Tusschen weemoed, strijd en hope,
Vliegt het leven snel voorbij.

De militairen van voor 1 Januari 1920 hebben het niet aan zich een door de Regeering vastgestelden leeftijd te bereiken, onze dagen zijn geteld door een Hoogere Macht en wanneer nog langer gedraald wordt, zullen de personen, die bij de algeheele gelijkstelling belang hebben, meer en meer verminderen en zal het getal dergenen, die tot aan hun sterfbed rondloopen met een steeds erger gevoel van miskennig en achteruitstelling en een wrok in het hart, steeds grooter en grooter worden. Onder hen zullen er ook velen zijn, die nadat op den 6en Juli 1895 te 's-Gravenhage ter gelegenheid van de buitengewone plechtige uitreiking der eereteekenen toegekend in verband met de Indische krijgsbedrijven, door de aanwezige muziekkorpsen het volkslied was gespeeld, uit volle borst instemden met het daverend gejubel dat het antwoord was op het ,,Leve het Indische leger'' van Hare Majesteit de Koningin Regentes, onze geëerbiedigde Koningin Moeder. Het volkslied, ondanks tijdsverwording en ontevredenheid toch nog machtig symbool van Hollandsch kracht en geestkracht in groote oogenblikken, zal evenals vroeger op de oud-militairen een machtige indruk blijven maken en waar noodig bijdragen tot wijding van energie, moed en durf. De eerbied voor- en de aanhankelijkheid van den militair van voor 1 Januari 1920 zal niet verzwakken en zelfs een poging naar het grijpen van het gezag zal hij in kort geding en door flink doortasten in de geboorte smoren, daarvoor staat zijn verleden borg.

De heer Nypels schrijft: ,,De in November 1918 hier beraamde revolutie kon als mislukt verklaard worden toen de ordelievende bur-

gers zich in de 700 gemeentelijke burgerwachten en in de vrijwillige landstorm georganiseerd hadden. Die organisatie heeft, (we cursiveeren) *in aantal en geest, in zeer, zeer groote mate partij getrokken van het elan, waarmede de oud-gedienden uit Oost en West zich dadelijk beschikbaar stelden*''. Bon sang ne peut pas mentir.

Het zal goed zijn, dat bewindslieden, die optreden in naam van H. M. de Koningin, ook in het belang van de toekomst, dus zuiver om utiliteits-redenen en uit practische door het verstand ingegeven overwegingen, het hoog gestemd idealisme geen pijn doen, niet beleedigen. Het moge goed zijn, dat we al wat waarachtig is op prijs weten te stellen, de werkelijkheid is het, die den mensch op den grondslag plaatst, waarop hij veilig kan voortbouwen, maar toch mag te midden der werkelijkheden, ook die van het streven naar een kloppende begrooting (intusschen het ideaal van de Regeering), niet vergeten worden, dat de mensch in het algemeen en de militair in het bijzonder, het ideaal niet kan ontberen, noch in zich zelf, noch daarbuiten. Ideaal en werkelijkheid zijn begrippen, die elkaar aanvullen, elkaar volledig maken, voor elkaar onmisbaar zijn. Het ideaal was den militair van voorheen een krachtige steun, toen hij strijdende tegen pijl, kogel, lans, klewang, rentjong, in Nederlandsch-Indië brenger was van de boodschap, dat het uit moest zijn met koppensnellen, menscheneten, slavernij, en menschenroof en daardoor in zijn ruw métier, in zijn ruw bedrijf, de voorbode van de beschaving tot in de oerlanden der wildernis. Hij deed dat ten bate van uitkomsten, welke niet *hem* maar *anderen* ten goede kwamen. Hij vroeg toen weinig of niets en daarom is het een ten hemel schreiende onbillijkheid, dat hij thans op grond van de ,,Er is geen geld'' formule ten achter gesteld wordt bij hen, die kwamen toen het ruwe werk was afgeloopen, ja, het klinkt haast paradoxaal, hem zelfs indirect laat bijdragen voor de hoogere bezoldigingen en pensioenen, die betaald moeten worden omdat er niets meer te doen is, omdat het ruw métier, het ruw bedrijf is afgeloopen.

De Regeering kwam tenslotte tot de erkenning dat er hier voor Haar een taak te verrichten is, maar ,,it is mei sizzen net to dwaen'', men is nog niet tot het besef gekomen, dat die taak ten uitvoer gebracht moet worden op zeer korten termijn, dat men met het nog erger dan het voetje voor voetje van een militaire begrafenis, niet opschiet en velen van de oud-militairen van voor 1 Januari 1920 naar het graf laat dragen zonder de aan hen bestaande eereschuld te hebben ingelost. Men is nog niet tot het besef gekomen, dat men alleen spoedig tot het doel komt in kort geding, door flink doortasten, door het inzetten van den stormpas. En dat toch is het eenige middel, hetwelk uitkomst kan geven om een einde te maken aan de misstanden, die zijn ontstaan, omdat men zich verward heeft in een angstwekkend kluwen.

Een Indische vakgeleerde,

DOOR

S. KALFF.

De flora en fauna van Ned.-Indië waren een veld van studie dat reeds tijdens de O. I. Compagnie, toen de wetenschap nog eene verschovelinge was, onderscheidene reizigers en natuuronderzoekers tot zich trok; ofschoon dit veld zoo groot was, dat de meesten zich beperkten tot een der onderdeelen. Men koos zich de zoölogie, de geologie, de mineralogie, de land- en volkenkunde, de vulkanen, de schelpen en zeegewassen, meest nog de plantenwereld tot onderwerp van studie. Universeele geleerden gelijk een Alexander von Humboldt waren niet aan te wijzen.

Op die wijze beperkte zich ook dr. Pieter Bleeker, chirurgijn-majoor bij het O. I. leger; maar het door hem gekozen onderdeel was voor 't minst ongewoon. Zijne studie gold het ,,geschubde watervolck'', de visschen van den O. I. Archipel, en op dit gebied waren zeer weinigen hem vóór geweest. Eerder mocht hij gelden als de pionier, die in dezen tot dusver veronachtzaamden tak van wetenschap aan jongeren den weg wees. Hij mocht de specialist van de Indische vischfauna heeten.

Zijn levensloop was opmerkelijk genoeg; ook omdat hij met zijn voorbeeld weer eens aantoonde hoe, bij eene nederige afkomst, eene onaanzienlijke leerschool en weinig gunstige omstandigheden mannen van beteekenis hun weg weten te vinden, wanneer zij de dragers zijn eener groote gedachte, of bezield met eene slechts aan de wetenschap gewijde *desire to know*. Op 10 Juli 1819 werd hij geboren te Zaandam, waar zijn vader eene kleine zeilmakerij had als kostwinning voor zijn groot gezin. De jonge Pieter, het vierde in de rij der kinderen, gevoelde zich minder thuis in de zeilmakerswerkplaats dan in de apotheek van den naasten buurman zijner ouders. Dáár, tusschen de kruiden en drogerijen, de fornuizen en toestellen van den apotheker Brachet, werd zijn zin voor de natuurwetenschappen het eerst aangemoedigd; dáár ontving de toekomstige auteur van honderde weten-

schappelijke geschriften zijn eerste ,,opwakkering''. 't Was dan ook in verband met die voorliefde en met het advies van den buurman, dat zijne ouders besloten hem in de leer te doen bij een apotheker te Amsterdam. Hij vond daar tevens gelegenheid om zich te bekwamen in het Fransch en Latijn, als aanvulling tot het gebrekkige onderricht 't welk hij in de Zaansche plattelandsschool genoten had. Echter moest het Latijn, voor zoover dat in een apotheek dier dagen was op te diepen, noodzakelijk poover en onvolledig wezen. Men had daar veel kans een wilde latinist te worden, iemand met *small Latin and less Greek*.—

Uit deze leerjaren, toen hij als apothekersleerling het Amsterdamsche ,,klootjesvolck'' van den Nieuwendijk stond te bedienen, dagteekende zijne bekendheid met Multatuli, die later in Indië zou worden voortgezet. De afstand tusschen den burgerjongen uit Zaandam en den burgerjongen uit de Korsjespoortsteeg was niet groot, ook niet in leeftijd; 't verschilde één jaar slechts. Toen Multatuli in 1881 met zijn tweede vrouw, de bekende Mimi, te Amsterdam vertoefde, zocht hij daar de hem bekende apotheek op en zei tot den bewoner achter de toonbank:

,,Mijnheer, weet u wel dat het een beroemde plek is waar u daar staat?

En in antwoord op het verwonderde gezicht van den man:

,,De groote Bleeker heeft daar gestaan, op dezelfde plek waar u nu staat. Dat is nu..... laat eens zien..... een 40 jaar geleden. Toen stond hij daar, achter diezelfde toonbank. Ja, ja, die ichthyoloog. U kent hem wel?

,,Wat zegt u mijnheer! Neen dat wist ik niet.

En toen we weer op straat waren zei Dek: Ja daar stond hij den heelen dag en maakte drankjes en nam de boodschappen voor de juffrouw aan en moest de kinderen zoet houden.

Hoe kende je hem? vroeg ik.

Dat weet ik niet. Hij was ook menist, ik denk van de catechisatie. Zijn ouders woonden in Zaandam, daar ben ik ook eens met hem geweest. Het waren heel burgerlijke menschen; zijn broer reed door de plaats met een kruidenierswagen, zoo'n gewone knecht. Maar studieus was hij! ..... Als hij den ganschen dag gewerkt had in de apotheek voor de kost, studeerde hij 's avonds laat in de kou op zijn kamertje ..... als hij ten minste een stukje kaars had kunnen machtig worden. Het was een zonderlinge jongen! We spraken nooit over geloof of zooiets, maar als ik me nu van achter het ongeloovige, minachtende gezicht voorstel waarmee hij dominé Doedes en diens praatjes over God behandelde, verwonder ik me nog. Ik was in dien tijd heel gewoon, en twijfel aan wat dominé of m'n moeder zeiden kwam niet in me op. Maar, zooals ik het nu achteraf

beschouw, was hij toen al ongeloovig en dat was sterk; vooral wanneer men den kring waartoe hij behoorde in aanmerking neemt. Ik zocht hem soms op in die apotheek, en ging soms met hem wandelen. Mijn moeder scheen er niets tegen te hebben, en liet me begaan. Eindelijk zag de familie in dat het zonde was van den jongen hem niet vooruit te helpen. Ze sloegen de handen ineen om hem te laten studeeren en brachten met veel moeite duizend franken bij elkaar, waarvoor hij naar Parijs zou gaan. Dat heeft hij gedaan. Hij heeft daar een heel jaar geleefd van die som, en heeft zijn tijd zoo min verkwist als zijn geld." [1])

Vóór het intusschen zoover kwam, verwisselde Bleeker de apotheek te Amsterdam voor eene andere te Haarlem, waar hij ongeveer drie jaren bleef. Voor zijne wetenschappelijke ontwikkeling was dit een voordeelige ruil, want hij was daar in de gelegenheid de lessen bij de klinische school bij te wonen en zijn studie-materiaal te zoeken in het museum en de rijke boekerij van Teylers Genootschap. Dit bracht hem zoo ver, dat hij in 1840 het examen kon afleggen voor heelmeester ten plattenlande; eene functie, waaraan nog de bedenkelijke herinneringen van het barbiersvak vast zaten. Doch dien kant behoefde hij niet uit te gaan, noch zijne chirurgische diensten het geboerte aan te bieden. Hij zag kans om met een minimum aan contant geld Parijs te bezoeken en daar de colleges van vermaarde natuurkundigen bij te wonen, zijn tijd te verdeelen tusschen het bezoeken van de hospitalen en van de musea voor natuurlijke historie, in de eerste plaats dat van den Jardin des Plantes. In die dagen grensde zijn toestand aan dien van den ,,Bettelstudent"; hij kon het te Parijs alleen uithouden door buitengewone soberheid en onthouding. Hoe anders zag hij de groote stad, ,,la plus vieille en vice et la plus féconde" gelijk Alfred de Musset haar noemde, uit het dakraampje van zijn kamertje in het Quartier Latin, dan de stroom der genotzoekende vreemdelingen! Op de behuizing, op de voeding, de plunje, de verwarming moest hij uitsparen, hetgeen de dienst der wetenschap hem kostte. ,,Studieus was hij!" — getuigde de kameraad uit zijn jongenstijd; rijker aan kennis en ervaring dan hij gekomen was, keerde hij naar Nederland terug.

Daar trachtte hij, maar te vergeefs, eene betrekking bij het Rijksmuseum te Leiden machtig te worden. In dien zetel ook van de natuurwetenschap had hij zich willen bekwamen in plant- en dierkunde; een vak, dat hem zooveel meer aantrok dan het medische. Maar dewijl hij vóór alles een kostwinning moest zoeken, besloot hij nu zijn fortuin in Indië te beproeven. Hij legde het examen af als officier van gezondheid 3de kl. bij het O. I. leger en kwam in

[1]) Brieven van Multatuli. V. bl. 8.

1842 te Batavia, waar hij als adjudant werd toegevoegd aan den chef van den geneeskundigen dienst dr. W. Bosch. Over dit keerpunt in zijn loopbaan vertelde Multatuli aan zijne vrouw:

,,Toen ik later in Indië was, kwam hij uit als officier van gezondheid. Dat was een heele gebeurtenis. Heb je 't al gehoord? Bleeker komt uit! En ik stelde er mij veel van voor. Nu, wel bezien, hij was dezelfde drooge jongen van vroeger, maar dat hij 't was, 't makkertje van mijn schooltijd, dat maakte hem belangrijk. En, verbeeld je, een van zijn eerste vragen was of ik ook een geschikte vrouw voor hem kende. Geschikt wou zeggen: rijk. Nu, daarin is hij later geslaagd. Die rijkdom was niet noodig voor hem, daar was hij te dor voor, maar voor zijn studie. Hij was nu officier van gezondheid, ja, maar de visschen waren zijn doel. Hij practiseerde ..... nu ja, zooveel hij moest, maar altijd zocht hij zoo geplaatst te worden, dat hij zijn studie kon vervolgen. En later, toen hij een rijke vrouw had, kon hij zijn ontslag nemen; van toen af leefde hij alleen voor de visschen. Ja, je moogt zeggen wat je wilt, het is ook mijn smaak niet, maar eerbiedwaardig is het toch! Als ik zoo'n leven naga, zoo'n heel leven uit één stuk, éénzelfde streven van den beginne af aan..... het is toch ook schoon. Het is waar, er zat hem niet veel in den weg..... hij had niet veel ,,trainbuben'' [1]) te overwinnen ..... maar toch, het is eerbiedwaardig''.

Intusschen deed Bleeker in die aanvangsperiode van zijn Indischen diensttijd nog wel iets meer dan op visschen te speculeeren. Ziende hoe aarzelend en ,,ieverloos'' de wetenschap nog gediend werd in eene steeds op stootgaren liggende maatschappij als de Indische, gaf hij in 1844 den eersten jaargang uit van het *Natuur- en Geneeskundig Archief van Ned.-Indië*. Het tijdschrift beleefde slechts een viertal jaargangen; het werd gestaakt bij zijne overplaatsing naar Samarang. Doch zooveel vreugde beleefde hij daarvan toch, dat zijne bijdragen (de meeste bijdragen leverde hij zelf) over geneeskundige topografie hem den titel van doctor *honoris causa* in wis- en natuurkunde bij de Leidsche Akademie verschaften. Later werd hem door de Utrechtsche Akademie hetzelfde doctoraat in geneeskunde verleend, wegens zijne belangrijke verhandeling over de dysenterie. Een artikel op zoölogisch gebied in het te Singapore verschijnend *Journal of the Indian Archipelago* had echter zijne Indische carrière bijna gebroken. Hij had daarin de regeering te Batavia beschuldigd van inertie en onverschilligheid betreffende de belangen der wetenschap, en o.a. geschreven: ,,The year 1846 will be noted in the history of Neth. India as the last year of the decennium of scientific activity.'' Dit opstel, in eene vreemde kolonie verschijnende, gaf te Batavia veel

[1]) Uit de Millioenenstudiën.

aanstoot, en wekte inzonderheid de ergernis van den Gouverneur-Generaal Rochussen. Deze wilde, dat hij zou worden voorgedragen voor ontslag uit 's lands dienst. Doch de legerkommandant sprong voor hem in de bres, en de wolk dreef voorbij.

Van Samarang werd Bleeker overgeplaatst naar Soerabaja. Hij diende gelukkig, doorliep de verschillende rangen van den geneeskundigen dienst, werd chirurgijn-majoor en had daarmee eene positie verworven, welke uit een materieel oogpunt vrij wat beter was dan die van amanuensis of bibliothecaris aan een vaderlandsch museum.

In 1845 was hij in den echt getreden met mej. H. C. Rudolph, uit welk huwelijk slechts één kind sproot; eene dochter, die later de echtgenoote werd van den adjudant des konings W. H. baron v. Heerdt. Zulke maagschap had de broeder, ,,die met den kruideniers-wagen door Zaandam reed,'' denkelijk niet aan te wijzen.

Aan zijn voormaligen chef dr. W. Bosch had Bleeker het te danken, dat hij van Soerabaja weder naar Batavia geroepen werd om daar, in 1849, de leiding op zich te nemen van de school voor inlandsche artsen. Hij kon zich nu ook, beter dan elders in Indië, aan de belangen der wetenschap wijden, en bewerkte al spoedig de oprichting van de Natuurkundige Vereeniging. Tevens legde hij zich nu met ijver toe op de studie van de visschen van den O. I. Archipel. Dit werd zijn geliefkoosd onderwerp, men zou haast kunnen zeggen zijne *grande passion*. Hij wist zoo goed als de Schoolmeester:

> 't Latyn zegt, dat het *piscis*,
> En Siegenbeek, dat het visch is —

maar wat het uit een natuurhistorisch oogpunt in Indië was, hadden weinigen nog verklaard. Op het wijde gebied der Indische flora en fauna had hij reeds vele voorgangers gehad, maar de kennis van de gevinde bewoners der Indische wateren was nog zeer gebrekkig, ondanks hetgeen Rumphius, Valentijn en enkele anderen daarover in hun werken geschreven hadden. Er waren honderde soorten, en vele daarvan waren opmerkelijk door hunne zonderlinge vormen, hunne natuurlijke wapenen, hun schitterende kleurenspel, hunne grillige huidteekening, hunne bijzondere leefwijze en voortplanting. Bleeker ontbood zijne studie-objecten van oost en west, uit de zee en uit de rivieren, maar te Batavia zelf vond hij een levende vergaarbak van soorten op eene steeds rijk voorziene vischmarkt. Die markt telde van ouds tot de belangrijkste pasars der hoofdplaats. Verscheidene reisbeschrijvers maakten daarvan gewag, zelfs wijdde de dichter daaraan zijne zangen. Jan de Marre b.v., die in zijn uitvoerig gedicht *Batavia* eenige van de voornaamste soorten noemde, schrijvende:

Zie nu een zeeschat, die groot Java kan verzaden,
Uitstorten, levende en nog springende op de bank;
Zie nu de Koningsvisch, de Stompneus, lelyblank,
De Kakap, die in deugd geen Kabeljau wil wijken,
Steenbraassem, wit en rood, met goud en zilver prijken,
De Pampus, die 't gebrek van Neêrlands Schol vergoed,
En 't ander schubbig heir, op onze Reê gevoed —
Maar gij, o Leervisch, die den middagdisch kunt sieren,
Wanneer ge in 't vischbanket, dat dertle Oraten streelt,
Een schoone waterzoô van 't magtig IJ verbeeld!
Enz.

Intusschen behoorde Bleeker in 't geheel niet tot die ,,dertele Oraten'' of navolgers van Cajus Sergius Orata, befaamd vischwellusteling der oudheid. Hij bezag de verschillende specimina van visschen geenszins uit een culinair oogpunt, gelijk Jan de Marre, en wanneer hij van deze markt een zeldzaam exemplaar meebracht, dan was hem dit geen ,,vischbanket'', maar een studie-object, bestemd om in een stopflesch op arak gezet en bewaard te worden; eene handeling, die wel geschikt was om aan zijne inlandsche keukenmeid een *sajang!* te ontlokken. Voor hem als natuuronderzoeker konden de woorden van den hekeldichter een zooveel dieperen zin hebben dan voor de goê gemeent':

De Natuurlijke Geschiedenis
Erkent gemeenlijk twee soorten van visch,
Namelijk degeen die opgegeten, en die nog voorhanden is.

Opgezette visschen waren *altijd* voorhanden, en hij was begonnen zich daarvan eene verzameling aan te leggen welke gestadig in aantal en in verscheidenheid toenam. Niet alleen door hetgeen hij zelf bijeenbracht, maar ook door de bezendingen van vrienden en kennissen op de Buitenbezittingen. Vooral de wateren der Molukken leverden een rijken buit; van de door Valentijn afgebeelde en beschreven visschen ontbraken er welhaast weinige aan zijne collectie. Evenmin van de soorten, voorkomende in Rumphius' *Rariteitkamer*. Een universeeler werk dan van die schrijvers zweefde hem al spoedig voor den geest, een algemeen werk over de visschen van den O. I. Archipel. 't Was een onderwerp, waaraan nog niemand zich gewaagd had, en 't zou inderdaad een standaardwerk worden over dezen specieelen tak van dierkunde. Voor al die geprepareerde visschen en waterdieren had hij echter veel arak noodig om ze te conserveeren, en voor de afbeeldingen een bekwame hand om ze in kleuren op het papier te brengen. Hij vroeg daarom aan de regeering de beschikking over een teekenaar en de vergunning om uit 's lands magazijn de noodige hoeveelheid arak te rekwireeren. Hier was geen sprake van een ,,mutsje'' arak, gelijk het vroeger als oorlam op de schepen werd verstrekt, maar van arak bij leggers. Daarvoor wilde

hij al zijne ichthyologische geschriften en platen aan het gouvernement ter publicatie afstaan, en zijne verzamelingen aan het Leidsche museum. Na herhaald aandringen werd hem eindelijk eenige steun verleend, maar in den vorm van ..... eene gratificatie van *f* 500, in twee termijnen betaalbaar. En dit had hij niet gevraagd. ,,Een dergelijk antwoord,'' schreef dr. M. J. Sirks, ,,is voor een wetenschappelijk onderzoeker eene beleediging.'' Later, door tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist, ontving hij meer steun en werd het hem mogelijk gemaakt belangrijke collecties naar Leiden te zenden. Meer dan 12.000 visschen van den Indischen Archipel gingen achtereenvolgens, met verschillende schepen, de zee over. Dit geleek inderdaad op het ,,schubbig waterheir'', waarvan de dichter gezongen had, al geschiedde de overtocht van dat heir buiten hun eigen element.

Zooveel werd Bleeker intusschen duidelijk dat hij, hetzij met of zonder regeeringssteun, zijn groote onderneming: *Atlas ichtyologique des Indes Orientales*, nooit in Indië tot stand zou kunnen brengen. Daarvoor ontbraken in eene kolonie de technische hulpmiddelen en de geschoolde arbeidskrachten, die slechts in het moederland te vinden waren. Lithografische steenen, inrichtingen voor kleurendruk, nauwkeurige cliché's, bijzondere lettertypen, geschikte papiersoorten, enz. waren destijds in Indië moeilijk te bekomen, evenals bekwame graveurs, kunstdrukkers, lithografen en boekbinders. Hij aarzelde toen niet om op een tijd, toen hij zijn pensioen nog niet verdiend had, alvast een verlof naar Nederland aan te vragen ten einde daar zelf de uitgave van zijn Atlas te bezorgen. Ook voor zijne gezondheid was een verloftijd wenschelijk, maar de kwalen aan welke hij leed: koliek, rheumatisme, typheuse koorts, waren niet altijd aan het klimaat te wijten. Ze kwamen niet zelden op rekening van zijne studie, welke hem met besmettende invloeden in aanraking bracht. Gelijk Rumphius zich beklaagde over de gevaren van den schelpenvisscher, in wiens zoekende hand de zeeëgels en ander ,,snood ongedierte'' hunne giftige naalden deden dringen, zoo ondervond ook Bleeker belangrijke risico bij de behandeling van visschen waaronder zich verscheidene vergiftige soorten bevonden. Een schram, een wondje aan den vinger kon gevaarlijk wezen. Evenzoo de inademing van vluchtige stoffen, die zich ontwikkelden uit sommige visschenkadavers — ,,het zou mijn smaak niet zijn!'' had Multatuli gezegd.

In 1860 vertrok Bleeker in den rang van overste naar 't vaderland. Hij sleepte toen eene verzameling naturaliën mee, die in ongeveer tweehonderd kisten verpakt was en die hem achterna kwam met verschillende schepen van de Handelmaatschappij. Aanvankelijk vestigde hij zich te Leiden en begon daar met steun van het Departement van Koloniën de uitgave van zijn Indisch prachtwerk voor te

bereiden. Ook nam hij na eenigen tijd de redactie van het *Tijdschrift voor Ned.-Indië* over van zijn vriend en staatkundigen geestverwant W. R. van Hoëvell. Zijne verhouding tot dien bekenden schrijver en ijveraar voor de politieke ontvoogding van Indië was reeds tijdens zijn verblijf aldaar met geen goede oogen aangezien. Na de Meibeweging van 1848 beschouwde de regeering den hervormingsgezinden predikant als een woelgeest, een revolutionnair, en zijne vrienden als niet veel beter. De ongunstige stemming ten aanzien van Bleeker was dan ook van invloed geweest bij zijne overplaatsingen en bij het voornemen om hem voor te dragen tot ontslag. In 't Vaderland blies de wind echter uit een anderen hoek. De regeering van Thorbecke wist de bekwame adviezen te waardeeren, door Bleeker in het *Tijdschrift voor Ned.-Indië* en andere geschriften gepubliceerd; in 1864 werd hij benoemd tot staatsraad in buitengewonen dienst. 't Was een titel zoo goed als zijne beide doctoraten *honoris causa*, doch het sloot zich aan bij de buitenlandsche onderscheidingen die hem reeds te beurt gevallen waren, en bij zijne benoeming tot lid van de Kon. Akademie van Wetenschappen. Want Bleeker was een rusteloos penvoerder, die een haast ongeloofelijk aantal geschriften in het licht zond en wiens naam in de wereld der geleerden eene eervolle bekendheid had verworven. Onder de groote massa van zijne landgenooten werd zijn naam eerst populair toen hij tijdens de cholera-epidemie van het jaar 1860 eene brochure uitgaf getiteld: *De cholera. Wenken voor allen.* Dit geschrift werd binnen eenige maanden twaalfmaal herdrukt. Hij steunde daarbij op zijne in Indië opgedane ervaring; hij behandelde de middelen tot voorkoming, de geneeswijze en de meest doeltreffende medicijn, een mengsel waarvan laudanum het voornaamste bestanddeel was. 't Werd spoedig bekend onder den naam van ,,Bleekersdrank''; had hij de fabrikage als z.g. geheimmiddel geheel aan zich gehouden, er zou een fortuin in gestoken hebben. Want deze mixtuur had vrij wat meer debiet dan het ,,zakje met de zeven kruiden'', door den een of anderen kwakzalver in den handel gebracht en 't welk vooral oude dames als voorbehoedmiddel bij zich droegen. Ernstiger was de concurrentie van het z.g. cholera-bitter, 't welk de gezeten burgerij als morgenslokje placht te gebruiken en dat hun zoo goed beviel, dat ze het bleven innemen toen de cholera reeds lang verdwenen was [1]).

Tot de Indische vrienden, met welke Bleeker in Holland de kennismaking hernieuwde, behoorde behalve Van Hoëvell ook Multatuli. En deze had die vriendschap wel noodig, want hij leefde toen te Brussel *in forma pauperis*, hij leed er met zijn gezin armoê. Hij wilde daar afwachten den uitslag van de Nationale Inschrijving, die

[1]) Mr. H. v. A. Herinneringen.

in Nederland ten behoeve van den schrijver van *Max Havelaar* op het getouw was gezet, en tot de leden van de onderstandscommissie behoorde ook dr. Bleeker. Te samen met prof. Veth, de hh. v. Straten en v. Vloten wilde deze beproeven om den ,,gestranden'' Havelaar weer uit het moeras te helpen; in de *Brieven van Multatuli*, door zijne weduwe bijeengebracht, komen er een paar voor die van deze gezindheid blijk geven. In een daarvan schreef Bleeker hem dat het tijdstip voor een beroep op de natie tamelijk onvoordeelig was, aangezien de indruk van zijn werk reeds aanmerkelijk verflauwd was en er op de beurs van die natie andere beroepen aanhangig waren voor de slachtoffers van watersnood en strengen winter. Daarbij hadden ongunstige recensies over *Max Havelaar* in de Indische pers aan zijne zaak geen goed gedaan, terwijl er ook in Nederland nog een heet potje voor hem te vuur hing. Maar nu wilden hij en zijne medeleden gaarne hun invloed aanwenden om hem weer eene plaatsing in den kolonialen dienst te bezorgen. ,,Denk hierover eens na, maar met bedaardheid. Ik vrees dat, al mogt veel openbare sympathie nog nader uw deel worden, uwe toekomst daarmede geenszins verzekerd zal zijn en uw verdrietige positie er niet door zal ophouden, tenzij slechts voor enkele weken of maanden. Ik herhaal het, waarde Dekker, dat ik dit schrijf op gevaar af u te mishagen, maar bedenk dat een goed vriend goede raad behoort te geven, en niet opwekking van illusies of vleyende komplimenten''.

In een tweeden brief, als antwoord op Multatuli's verlangen, schreef Bleeker dat hij trachten zou hem de couranten te verschaffen waarin recensies over *Max Havelaar* voorkwamen. Van Lion (de felle redacteur van het *Bataviaasch Handelsblad* H. J. Lion) meende hij te weten, dat deze in het bezit was van (voor Multatuli) compromitteerende dokumenten. En de gang naar het ministerie van koloniën, ter zake van eene herplaatsing in Indischen dienst, had weinig schot in de zaak gebracht. ,,Ik heb veel vernomen, ook van de zijde uwer familie, waarover ik verbaasd heb gestaan en hetwelk ik niet kan gelooven. Maar ik heb ook gehoord dat u reeds plaatsingen van wege het ministerie van Koloniën zijn aangeboden, doch dat ze door u van de hand zijn gewezen.'' (Dit doelde op eene plaatsing bij den dienst in Westindië).

Deze brieven, gedagteekend uit Den Haag, werwaarts Bleeker zijn domicilie had verlegd, werpen op zijn karakter een gunstig licht. Hij liet den in 't achterschip geraakten vriend uit zijn kinderjaren niet schieten; hij trachtte den wagen weer op de rails te brengen. Trouwens, tijdgenooten gaven hem een beminnelijke inborst na, men roemde zijne persoonlijke karaktertrekken. Een enkele achtte zijne theorie bedenkelijk, dat bij slot van rekening een ieder slechts gehoorzaamt aan de geheime impulsiën van zijne persoonlijkheid en zijn

temperament, dat de driften en de neigingen den vrijen wil beheerschen. ,,Du bist am Ende was du bist'' — luidde het bekende woord van Goethe. Alleen, zoo meenden andersdenkenden, moest zoo'n theorie wel strekken tot vernietiging van alle zedelijke verantwoordelijkheid. Maar tot zijn karakter deed zoo'n opvatting gewis niet af.

Toen zijn verloftijd was geëxpireerd, was de Atlas die hij als zijn levenswerk beschouwde nog verre van voltooid — en Bleeker nam zijn ontslag uit 's lands dienst. Ofschoon hij in Indië nog goede vooruitzichten had, de dienst der wetenschap ging vóór; hij verliet het O. I. leger met den rang van kolonel. In Den Haag behoorde een man van zijne verdiensten en zijne onderscheidingen tot de personen *in the public eye*, en hij nam ruimschoots deel aan het openbare leven. Zoo werd hij gekozen tot lid van den Haagschen gemeenteraad, welk mandaat hij echter na een jaar neerlegde, tot bestuurslid van het Indisch Genootschap en tot voorzitter van het Zoölogisch-Botanisch Genootschap. Maar ook aan dit ambt onttrok hij zich; hij vond bij dat genootschap, zetelend in de vermaaklievende residentie te veel wuftheid, te weinig wetenschap. Uit zijne Parijsche jaren, toen hij van den eeredienst van het vermaak zich ver had moeten houden, maar dien toch wel van nabij onder oogen had gehad, kende hij wellicht dat Fransche studentenlied:

> L'amour est un enfant, l'étude est une femme;
> Messieurs les étudiants, chacun chez vous réclame
> Souvent, souvent, la femme et l'enfant.

In Den Haag echter kwam, zijn erachtens, ,,la femme'' te weinig te voorschijn. Eerder trachtte men aan de bijeenkomsten van het achtbaar college een genoeglijk karakter te geven, bij de instelling zelve den speelman op het dak te zetten — en Bleeker keerde tot zijne visschen, immers koudbloedige wezens, terug. Had Multatuli toch gelijk gehad, toen hij hem een ,,drogen jongen'' noemde?

Gelijk hij in Indië gedaan had poogde hij ook in Nederland het leven der wetenschap op hooger peil te brengen, de werkzaamheid van wetenschappelijke instellingen meer intensief te maken. Zelf ging hij voor, in geschrift en in de daad. In Indië had hij de uitkomsten zijner studiën, die veelzijdig genoeg waren, het eerst gepubliceerd in zijn *Archief*, daarna in de *Verhandelingen* van het Bataviaasch Genootschap, waarvan hij geruimen tijd secretaris was; later nog in het *Natuurkundig Tijdschrift van Ned.-Indië;* in Nederland was de oprichting van het *Ned. Tijdschrift voor de Dierkunde* inzonderheid aan zijn initiatief te danken. Maar ofschoon zijne pen zoo productief was, zulke talrijke bijdragen leverde over statistiek, gezondheidsleer, land- en volkenkunde, natuurkundige onderwerpen, alleen kon hij den mast niet overeind krijgen. In 1873 bezweek dit laatste tijdschrift

aan verval van krachten. Ook een enkele reisbeschrijving vloeide uit zijne pen. In 1855 had hij den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist vergezeld op diens reis naar de Molukken; daarover gaf hij een werk in twee deelen in het licht onder den titel: *Reis door de Minahassa en den Molukschen Archipel.* Onnoodig te zeggen dat hij deze reis tevens dienstbaar maakte aan zijne lievelingsstudie, de vischfauna der Indische wateren. Een zijner biografen getuigde:

„Bleekers groote kracht op wetenschappelijk gebied lag ongetwijfeld in zijn vermogen tot zelfbeperking. Wel was de algemeene tropische fauna voor hem van een groot en steeds grooter wordende bekoring, maar hij begreep wat velen vóór hem, toen het gansche veld van onderzoek nog ontgonnen moest worden, niet hadden kunnen zien: dat het terrein voor één menschenleven veel te omvangrijk was; dat thans, nu de geheele fauna in groote trekken bekend was, speciale studiën over een afgesloten diergroep vereischt werden; dat nu een aanvang gemaakt moest worden met monografischen arbeid. Reeds van het begin af aan had hij zich toegelegd op bestudeering van Indische visschen, en dank zij de ongeveer 500 verhandelingen van zijn hand is de vischfauna van Java thans goed bekend." [1])

Inderdaad, zoo hij zich beperkte tot deze groep, hij verwerkte die stof ook ten volle. Vijfhonderd verhandelingen over de visschen en nog tweehonderd over andere onderwerpen! — die arbeid riekte naar de lamp. Hoeveel navorsching, hoeveel speurzin, ijver, volharding, aanleg tot klassificeeren en determineeren waren aan die honderde opstellen niet ten koste gelegd! Doch dit was hem een doren in het vleesch, dat hij de bezwaren verbonden aan de uitgave van zijn hoofdwerk niet geheel kon te boven komen. De regeering had de kostbare onderneming geldelijk gesteund, maar toen dit crediet verbruikt was haperde de zaak. De minister van koloniën Franssen v. d. Putte was er niet voor te vinden om bij de Kamer aan te kloppen voor een nieuw subsidie. Wat gingen hem die visschen aan! — en de uitgave werd tijdelijk gestaakt. Gelukkig waren zijne opvolgers. Hasselman en v. Goltstein, scheutiger; op hun voordracht maakte de wetgevende macht geen bezwaar om de verdere uitgave finantieel mogelijk te maken. Alleen was er met die vertraging een kostbare tijd verloren gegaan; kostbaar, dewijl Bleeker zelf niet zoo zeker meer was van de dagen, die hem nog waren toegemeten.

Inmiddels hadden tusschen de jaren 1862 en 1877 reeds 9 deelen met 420 platen van dit monumentale werk het licht gezien. Omstreeks 2000 soorten waren daarin beschreven, waarvan niet minder dan 1100 door hem als nieuwe variëteiten aan den „waterschat" der Indische zeeën waren toegevoegd. In 1877 was de uitgave genaderd tot aan het

[1]) Encyclopaedie van N.-I. IV. 163.

10de deel; de platen daarvoor waren geheel afgedrukt, de tekst was persklaar. Doch nu naderde ook voor hemzelf het einde. De dood zette zijn *finis* onder die 't laatst beschreven bladen; hij stierf op 24 Januari 1878 te 's Gravenhage.

Zijn levensavond was verduisterd geworden, behalve door den tegenspoed in het werk dat hem zoo na aan het hart lag, door tegenspoed in zijn huiselijk leven. Sedert zijn eenig kind in het huwelijk was getreden, was zijn huis eenzaam geworden; erger was 't dat zijne vrouw, dochter van een Indischen ambtenaar, werd aangetast door eene slepende ziekte, welke de voortdurende zorgen van den echtgenoot vereischte. Uit den natuuronderzoeker groeide de ziekenoppasser, en deze functie kwam in 't nadeel van zijne studiën en onderzoekingen. Meer en meer onttrok hij zich aan het openbare leven; wat hij op wetenschappleijk gebied nog verrichtte, had bijna uitsluitend betrekking op zijne eerste liefde: de ichthyologie. Zelf schreef hij in zijne autobiografie:

„Na het jaar 1870 voelde ik mijn werkkracht weder eenigszins herleven, doch zij bereikte nooit meer haar vroeger standpunt en de veerkracht van vroegere jaren bleef geheel en voor goed gebroken. Het bewustzijn ontwaakte allengskens, dat ik mij zelven had overleefd".

Zijn verscheiden trok ook in het buitenland de aandacht. De inspecteur-generaal der visscherijen in Britsch-Indië, die zelf een groot plaatwerk over Indische vissehen geschreven had, getuigde: „Zijn naam is in de ichthyologische wetenschap onvergetelijk, en de herinnering aan zijne grootsche werkzaamheid in Indië kan niet meer uitgewischt worden. Ik betreur het ten diepste, dat het hem niet gegeven is geweest zijn prachtigen Atlas te voleindigen".

Ongeveer vier vijfde gedeelten van dien Atlas waren bij zijn overlijden voltooid; de rest bleef als afzonderlijke bouwstoffen achter. En geen, die het werk voortzette. Gelijk vóór Bleeker de leden der Natuurkundige commissie Kühl en v. Hasselt zich ten aanzien van de kennis der Indische vischfauna verdienstelijk hadden gemaakt, zoo werd na hem die kennis nog aangevuld door onderscheidene schrijvers, voor een deel leden van wetenschappelijke expedities: Volz, Vaillant, Nieuwenhuis, inzonderheid Max Weber en L. F. de Beaufort, die de uitkomst hunner onderzoekingen neerlegden in de drie deelen van hun werk *The fishes of the Indo-Australian Archipelago*. Doch de verdiensten van deze voorgangers en deze navolgers zouden aan die van Bleeker geen afbreuk doen; hij stak boven allen uit. Ook kende hij zelf wel de plaats, die hem in de republiek der wetenschap toekwam; als toelichting tot het feit, dat hij zelf zijn levensloop kortelijk te boek stelde, schreef hij:

„Ik meen mij te mogen rekenen tot degenen, die der wetenschap niet onnut zijn geweest. Ik vermeen zelfs haar op een enkel punt niet

onbelangrijk te hebben uitgebreid. En ik mis bijgevolg de zedigheid mij niet te rekenen tot de personen, omtrent wie de wetenschap recht heeft iets meer te vernemen dan blijkt uit hunne openbaar gemaakte werken".

Ofschoon Bleeker het monument duurzamer dan metaal 't welk hij zich in zijn Atlas had opgericht, niet voltooid had mogen zien, gewis was hij getrouw gebleven aan zijn zinspreuk: *Per ardua ad astra*. Want langs moeilijke wegen had hij zijn doel nagestreefd en was tot de hoogten der wetenschap opgeklommen. Een landgenoot, prof. Harting, drukte bij zijn verscheiden de hoop uit dat zijn werk op eene waardige wijze zou worden voortgezet en voleindigd; ook dat de geleerde welke die taak op zich zou nemen, een Nederlander zou zijn. Doch dit werd, eilacy! reeds in 1878 geschreven en thans, bijna een halve eeuw later, ziet van den hoogen toren der wetenschap de wachter nog altijd naar dien opvolger uit.

Wellicht dat de toekomst dien voleindiger van den *Atlas ichthyologique des Indes orientales* nog brengen zal. Anders ware het te vreezen dat, onder zijne landgenooten, dr. Pieter Bleeker in zijn vak eene alleenstaande figuur zal blijven, van welke met de woorden uit *Hamlet* te zeggen ware:

„I shall not look upon his like again!"

VARIA.

RATTENBESTRIJDING.

De rattenplaag is in Indië in de stad en op het land zoo bekend, dat daar zonder twijfel groote belangstelling moet bestaan voor het verloop van den thans in den Haag tegen de ratten aangebonden strijd.

Het Vaderland van 4 Sept. bevatte een uitvoerig verhaal, dat wij verkort weergeven.

De Gemeenteraad stond onlangs een flink bedrag toe om de zaak eens stevig aan te pakken en dood en verderf te zaaien onder de rattenkolonies, die in den Haag huishouden. Deze strijd heeft direct al één ding geleerd: dat er veel meer van dat ongedierte in Den Haag tiert, dan men verwachten zou. Nu eerst ziet men goed, hoe het krioelt van ratten langs het Ververschingskanaal, in het oude dorp te Scheveningen en in de oude binnenstad. Het middel dat de gemeentelijke ontsmettingsdienst toepast, is het bekende Deensche Ratin en Ratinin-systeem, waarvan de heer J. G. G. Basslé, Ant. Duyckstraat 110 den Haag de vertegenwoordiger is voor Holland.

Voordat B. en W. er toe overgingen dit middel toe te passen, is het onderzocht door dr. Koch, directeur-geneesheer van de Gemeenteziekenhuizen alhier. De dokter verklaarde „dat beide praeparaten bij verstandige toepassing geen gevaar voor den mensch opleveren." Merkwaardig is dat de praeparaten alleen uitwerking hebben op ratten en muizen. De heer Basslé heeft de Diergaarde in Rotterdam eveneens behandeld. Maar voor hij daartoe overging, heeft de directeur een proef genomen op ratten, een eekhoorn, een konijn en een marmot. De ratten stierven, de andere dieren bleven leven. In Duitschland en in Denemarken worden deze middelen al jarenlang met succes toegepast. De rattenoorlog in Den Haag heeft nu ook het succes van het Ratin-systeem aangetoond.

In een gebouw op het terrein der Gemeentereiniging aan de van Boecopstraat wordt de ammunitie gereed gemaakt. Brood wordt rijkelijk in de Ratin-vloeistof gedrenkt en dan keurig in courantenpapier gewikkeld. Dan wordt het naar het oorlogsterrein gevoerd, waar mannen van den Ontsmettingsdienst de stukjes neerleggen op plaatsen, waar veel ratten voorkomen. Aan de uitwerpselen kan men die plaatsen spoedig herkennen. De rat is een gezellig dier. Zij houdt

er conversatieplaatsen op na. Wanneer men die ontdekken kan is het succes van de verdelging verzekerd. Het ongedierte is dol op Ratin.

Enkele dagen, nadat de ratten van het Ratin gegeten hebben, worden ze ziek. Ze slingeren als dronken over den weg, en kunnen niet meer snel wegloopen als er onraad nadert. Tegen dat het einde nadert kruipen ze in hun schuilhoeken weg. Als andere ratten ze vinden, peuzelen deze hun kameraden op. En zijn dan zelf veroordeeld, omdat het besmettingspraeparaat blijft doorwerken. De doode rat verspreidt geen stank, het lichaam droogt op.

Er is een zeker percentage ratten (van 10—20 pCt.), dat immuun is voor Ratin. Daarom wordt enkele weken na de Ratinverspreiding een straffer middel toegepast, n.l. Ratinin. Elke rat, die van die stof gegeten heeft, is onherroepelijk verloren. Binnen een of twee dagen is haar doodvonnis voltrokken. Deze stof is minder geschikt voor toepassing op groote schaal.

Het Vad. geeft dan verschillende voorbeelden van verkregen resultaten in de Residentie en op de Scheveningsche loggers, en dan dit, waarmede wij hier zullen besluiten:

De directeur van de Rotterdamsche Diergaarde eindigde zijn verklaring aldus: „Ik heb maar één bezwaar tegen de behandeling en dat is dit: dat ze zoo grondig is geweest, dat ik genoodzaakt ben nu muizen en ratten te gaan kweeken om voldoende voedsel voor de slangen en roofvogels te krijgen. Maar deze moeite valt natuurlijk in het niet bij alle schade, die wij vroeger van deze knaagdieren ondervonden".

INDIË OP DE HAAGSCHE VOLKSUNIVERSITEIT.

Het werkseizoen der Volksuniversiteit 1925/26 brengt ook weer een cursus over Indië, waarin de volgende leergangen worden behandeld.

Koloniale Economie, door Mr. L. A. de Waal.

1. Eenige problemen van het geldwezen van Ned.-Indië. — 2. De Javasche Bank en hare rol gedurende en na den oorlog. — 3. De cultuurbanken en haar invloed op Indië's economische ontwikkeling. — 4. Het Volkscredietwezen in Ned.-Indië. — 5. Het vraagstuk der kapitaalsonttrekking aan N.-I. (z.g. drainage).

Nederland over Zee, door G. J. Staal.

De landen. — Geschiedenis van de verhouding tot het Moederland. — De volken. — Wetgeving en bestuur. — Maatschappelijk leven. — Bedrijfsleven. — Geestelijke gesteldheid en beweging.

De nieuwe Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië, door Prof. Mr. J. H. Carpentier Alting.

1. Schets van de nog bestaande staatsinrichting van Nederlandsch-Indië. — 2. De in deze eeuw reeds tot stand gekomen wijzigingen. — 3. De redenen die tot meer ingrijpende wijziging hebben geleid. — 4. De voorschriften door de Grondwet van 1922 omtrent de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië gegeven. — 5. De aan die voorschriften gegeven uitvoering. — 6. De toekomst.

In de afdeeling Beeldende kunsten, vinden wij nog vermeld:
De Javaansche Ciwa-Tempels, door Prof. Dr. N. J. Krom.

1. Het Javaansche Ciwaïsme in zijn oudsten vorm. — 2. De Midden-Javaansche bloeitijd (Prambanan). — 3. Het Ciwaïsme van Oost-Java. — 4. Het heiligdom van Panataran. — 5. Nabloei van het Ciwaïsme.

Tot de leergangen over Muziek, behoort die van Raden Ayou Jodjana: *Muziek in hare oudere vormen.*

1. De muziek, verwant aan en onderscheiden van de andere kunsten. Essentieele wezen der muziek, oorsprong en ontwikkeling. Hare oudste vormen. — 2. De drie bloeitijdperken der Hindoe-muziek: Sanscrit-tijdperk, Moghul-tijdperk, Renaissance. — 3. De oud Griecksche muziek. Haar Aziatische oorsprong, haar nationaal karakter. — 4. De oudste kerkmuziek. Ambrosiaansche hymnen en hun Aziatische oorsprong, Gregoriaansche zang. De oude kerktoonaarden. — 5/6. Het Volkslied.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 September 1925

INHOUD.

Tweeërlei Maat? — Eenheidsprivaatrecht voor Indië. — Geen propaganda tegen morfine en cocaïne door middel van film, tooneel en roman. — De onderlinge invloed van Oost en West uit een sociologisch standpunt beschouwd. — Een rechtskwestie, waarbij vele gepensionneerden, die als reserve-officier tijdens de mobilisatie gediend hebben, betrokken zijn.

Tweeërlei Maat? *Het Vaderland* van 17 Augustus nam onder dezen titel een beschouwing over van mr. Phoa Liong Gie, die zich in het *Weekblad van het Recht* beklaagd had over het door het Indisch Gouvernement uitgevaardigd verbod tot inzameling van gelden ten behoeve van de strijdenden in China, en het in preventieve hechtenis stellen van een Chineesch redacteur, die op dit verbod critiek had uitgeoefend.

Naar aanleiding hiervan schreef de Indische medewerker van *Het Vad.* dd. 19 Augustus nader:

De grief, door mr. Phoa Liong Gie in het *Weekblad van het Recht* geuit, is in het algemeen juist, wat ook door de Indische regeering is ingezien. Deze had zich aanvankelijk op het standpunt gesteld, dat zij met al de haar ten dienste staande middelen de geldinzamelingen voor China zou tegen gaan. Zij grondde deze houding hier op, dat zij over gegevens beschikte, die aannemelijk maakten, *dat de gelden niet voor 't aangegeven doel, maar voor politieke oogmerken zijn bestemd.* Waarschijnlijk had de regeering den indruk gekregen, dat deze gelden niet voor slachtoffers der woelingen in China waren bestemd, maar dat zij ten goede zouden komen aan de Indische communisten, die in China vertoeven. De belangstelling, die speciaal van communistische zijde ten deze werd aan den dag gelegd, zal aan dezen indruk wel niet vreemd zijn geweest.

Intusschen is het volkomen begrijpelijk, dat vele Chineezen, die te goeder trouw geldinzamelingen voor hun landgenooten hielden, door het communiqué, waarin het regeeringsstandpunt werd uiteengezet, zeer onaangenaam waren getroffen. Op dit communiqué werd dan ook, o.a. in de te Semarang verschijnende *Warna Warta*, scherpe critiek geoefend, terwijl het Chineesche Volksraadslid, de heer Kan, eenige vragen aan de regeering stelde, om nader over doel en strekking van het verbod te worden ingelicht.

Die vragen, in de Volksraadsvergadering van 27 Juni gesteld, luidden:

1e. Is het communiqué rechtstreeks of zijdelings van de regeering afkomstig? Zoo ja, welken norm legt de regeering aan voor de beslissing of de ingezamelde gelden zullen worden aangewend tot ondersteuning van de slachtoffers der woelingen in China dan wel voor politieke oogmerken, waartegen de regeering zich rechtens genoodzaakt ziet te ageeren?

2e. Welke maatregelen denkt de regeering te nemen om geldinzamelingen, niet door dwang geëffectueerd, tegen te gaan?

3e. Indien het communiqué niet van de regeering afkomstig mocht zijn, acht zij het dan nuttig of gewenscht dat dergelijke schijnbaar officieele communiqué's worden verspreid?

De regeering antwoordde daarop:

1e. Het communiqué is rechtstreeks van de regeering afkomstig. De door den heer Kan gezochte norm is reeds neergelegd in de, ook in zijn vraag vermelde, tegenstelling tusschen ,,ondersteuning van de slachtoffers der woelingen'' en ,,politieke oogmerken''.

2e. De regeering verwacht, dat Nederlandsche onderdanen zich terdege zullen vergewissen van het juiste doel der bedoelde geldinzamelingen en dat bij den minsten twijfel te dien aanzien van medewerking wordt afgezien. In die gevallen, waarin der regeering mocht blijken, dat, ondanks haar waarschuwing, wordt voortgegaan met geldinzameling voor politieke oogmerken, zal zij die maatregelen nemen, welke zij met het oog op de belangen van den staat en in het belang van de openbare rust en orde noodig acht.

3e. Behoeft in verband met het onder 1e. vermelde geen verdere beantwoording.

Tot zoover het antwoord van de Indische regeering.

Zooals door verschillende Indische bladen, o.a. *De Locomotief* en *De Javabode*, terecht is opgemerkt, werd hiermede feitelijk een geheel nieuw standpunt ingenomen. Niet elke geldinzameling zou zijn verboden, maar alleen die met politieke oogmerken. En wat tegen deze laatste geldinzamelingen gedaan zou worden, bleef bovendien in het duister.

Intusschen is ook te dien aanzien klaarheid gekomen..... Het hoofd van plaatselijk bestuur te Djocjakarta wendde zich n.l. tot den Procureur-Generaal, met het verzoek te mogen vernemen, wat in zake de geldinzamelingen gedaan kon worden. Het antwoord luidde, naar het *Soer. Hbl.* meldt:

,,Dat de regeering met haar uitspraak niet méér bedoeld heeft, dan een ,,moreelen steun'' te verleenen aan diegenen onder de Chineesche Nederlandsche-onderdanen in Indië, die het standpunt der regeering terzake wenschten te weten en haar inzichten wilden deelen. De

regeeringsuitspraak verschaft echter in geen enkel opzicht eenig machtsmiddel aan het bestuur en de politie tot tegengaan van de inzamelingen''.

Daarmede zou de zaak wel als afgedaan kunnen worden beschouwd, indien het aanvankelijk communiqué niet zulke betreurenswaardige gevolgen had gehad. De hoofdredacteur van de *Warna Warta* te Semarang, een der meest bezadigde Chineesche bladen, werd wegens zijn critiek daarop in preventieve hechtenis gesteld, beschuldigd van het wekken van haat tegen het Nederlandsch-Indische gezag. Gelukkig is de bedoelde redacteur, de heer Lauw, thans weer uit de hechtenis ontslagen. Maar het is begrijpelijk, dat deze inhechtenisneming evenals het verbod zelve, groote ontstemming heeft gewekt en de geheele geschiedenis het gevoel van rechtszekerheid bij de Chineezen niet heeft vergroot.

Kan men dus aan den eenen kant constateeren, dat de Indische regeering heeft ingezien, dat zij met haar verbod te ver is gegaan, zoodat te dien aanzien van ,,tweeërlei maat'' niet meer kan worden gesproken; aan den anderen kant is het te betreuren, dat het eerste communiqué en het straffe optreden der justitie te Semarang tot gerechtvaardigde ontstemming onder de Indische Chineezen aanleiding heeft gegeven. Zoo besluit de Schr. in *Het Vaderland*.

* * *

Eenheidsprivaatrecht voor Indië (juridisch confectiewerk). De *Koloniale Studiën* van Juni brachten een artikel van Prof. Mr. C. van Vollenhoven, dat als hoofd-titel draagt hetgeen ik hier tusschen haakjes stel, terwijl de bijtitel tusschen haakjes luidt: eenheidsprivaatrecht voor Indië. Door mijn omzetting komt, meen ik, dadelijk uit waarom het gaat en hoe de schrijver er over denkt.

Door de volgende aanhalingen uit het stuk zal de levendige betoogtrant van den Leidschen hoogleeraar niet tot zijn recht komen, maar zij mogen den lust doen ontstaan om, na kennismaking met de strekking, ook de pleitrede te leeren kennen.

Het omstreeks Augustus 1923 te Batavia openbaargemaakt ontwerp van een geünificeerd burgerlijk wetboek voor N.-I., met toelichting, is, zoo lezen wij, een kalme, bezadigde poging om van een geünificeerd burgerlijk recht voor Indië iets terecht te brengen. Dit ontwerp van 1920 schijnt een bruikbaar object om aan te beoordeelen, of met een eenheidswetboek op zuiver Europeeschen, on-Aziatischen grondslag het belang van Indië gebaat dan geschaad zal zijn.

Het belang van Indië; welke belang? Die vraag opwerpend, antwoordt de Schr. dan:

Het belang der rechtszekerheid, zegt de toelichting op verscheidene plaatsen; het belang van rechtseenheid, althans van eenvormig ver-

keersrecht, voegt zij er gedurig aan toe; het belang, dat de inheemsche maatschappij uit haar juridische achterlijkheid opgeheven en tot juridische ontwikkeling worde gebracht; niet het laatst: het belang voor rechters en advocaten om nu eindelijk eens van dat vage, treurige, onvindbare adatrecht te worden verlost.

Een vijfentwintig jaar geleden zou een ontwerp als dit zijn ontvangen met gejuich. Een vijfentwintig jaar geleden waren juristen, vooruitstrevende politici en zendingsvrienden vrijwel eenparig van meening, dat de gehoopte uitredding te verwachten viel van „Europeesch recht voor allen". De juristen: omdat zij dan als grondslag hunner civiele rechtspraak of hunner rechtsgeleerde adviezen zouden krijgen een stelligen tekst, en omdat van een hervorming in dezen geest Engelsch-Indië het heil reeds had ervaren. De vooruitstrevende politici: omdat Europeesch recht, zijnde hooger en beter recht, den economischen zin der bevolking slechts zou kunnen prikkelen en haar welvaart opbeuren. De zendingsvrienden: omdat de Christen-Indonesiër door Europeanenrecht zou worden ingeleid binnen ons gezins- en familieleven en binnen onze erkenning van het individu en zijn waarde.

Heeft dit oordeel in dezen vorm na vijfentwintig jaren standgehouden? Er is reden tot twijfel.

Professor van Vollenhoven wijdt dan een afzonderlijke beschouwing aan elk dier punten: het belang van rechtszekerheid, — van rechtseenheid, — van de inheemsche mataschappij; — van rechters en advocaten.

Het belang van rechtszekerheid. Het recept van 25 jaar geleden luidde: men gaat heen, neemt het burgerlijk wetboek der Europeanen, verklaart het met enkele uitzonderingen en wijzigingen toepasselijk op alle Indonesiërs en vreemde oosterlingen en Indië heeft in burgerlijke zaken rechtszekerheid alom. Dit stelsel heeft afgedaan. Toen in 1910 een Haagsche regeeringscommissie haar ontwerp-eenheidswetboek redigeerde, kwam zij wel tot één burgerlijk wetboek voor alle bevolkingsgroepen, maar daarin werd telkens aangegeven wat wel, wat niet, wat slechts ten deele voor bepaalde groepen en ondergroepen der bevolking van kracht zou zijn. In 1920 heeft ook de inrichting van het Haagsche ontwerp van 1910 niet bevredigd. Het ontwerp 1920 zag zich genoopt om, in stede van één stelsel van toepasselijkstelling, vijf stelsels te aanvaarden; opdat alle twijfeling zou verdwijnen.

Na het gevolg uiteen te hebben gezet van de poging om onder één wetboek te persen, wat in werkelijkheid veel te bont, veel te rijk en veel te verscheiden is om aan één stel artikelen te gehoorzamen, komt Schr. hier tot deze gevolgtrekking:

Zoolang de bontheid van Indiës bevolking dwingt tot een doolhofstelsel van toepasselijkverklaring; zoolang aan een compleet stel ge-

schoolde rechters niet valt te denken; en zoolang het bewijsmateriaal in inlandsche processen wordt overgelaten aan zijn lot, laat zich voorzeggen, dat de rechtszekerheid bij dit ontwerp geen baat zal vinden; dat, integendeel, de kloof tusschen justiciabele en rechtspreker even wijd zal worden als de kloof tusschen het levende volksrecht van huis, markt en akker, en een dorre juristentheorie. Waar blijven de protesten diergenen, die de laatste jaren uittogen om Indië te redden uit de klauwen van realiteitsmiskenning en ideologie? Hier valt nuttig werk voor hen te doen.

Met deze laatste vermaning tot nuttig te verrichten werk, dat wacht, besluit Prof. van Vollenhoven in dit stuk elk zijner beschouwingen over de onderdeelen.

Wat van Vollenhoven over het belang van rechtseenheid ten beste heeft te geven is uit deze zijne samenvatting te benaderen: De rechtseenheid van het ontwerp is strijdig met de wet; zal de rechtstoepassing niet helder maken, doch haar verwarren; sluit niet aan bij gebleken wenschen; en negeert de enorme verscheidenheid in rechtsgewoonten en rechtsbehoeften der Indonesiërs tusschen Sabang en Merauké, tusschen Krakatau en Miangas. Waar blijven de protesten diergenen, enz.

Het ontwerp zal alsmede dienstig moeten zijn om de Indonesische bevolking op te beuren uit juridische achterlijkheid tot juridischen vooruitgang. Zijn de voorwaarden daartoe in dit voorstel aanwezig? Zoo stelt Schr. de kwestie voor de overweging van het belang der inheemsche maatschappij.

Hij beschuldigt de samenstellers van het ontwerp van gemis aan adatkennis of van vèrgaande willekeur in de toepassing van hetgeen van het adatrecht bekend is. Een groote teleurstelling is, dat van de vier hoofdbedenkingen tegen een eenheidswetboek ter zake van het belang der inheemsche samenleving noch in de toelichting, noch in den aanbiedingsbrief wordt gerept. Die vier hoofdbedenkingen komen hierop neer.

1e. Rechtsbouw en rechtshandhaving zijn onder Indonesiërs iets geheel anders dan voor universiteitsjuristen, en in het schema van den code civil en van ons vierde boek passen zij niet.

2e. Opvoedende, ontwikkelende kracht kan alleen uitgaan van wat de bevolking zelf begrijpt. Van wat zij begeerlijk acht en begrijpt; maar in elk geval moet zij het begrijpen, kunnen begrijpen.

3e. De derde hoofdbedenking vroeg: wat geeft u recht te gelooven, dat de ontwikkeling van Indonesisch recht in ons Indië dezelfde banen zal kunnen en moeten volgen die het Hollandsche recht volgde vóór en na 1795?

De 4e raakt de behoefte der bevolking aan snel, goedkoop en bevattelijk recht. Kan iemand meenen, dat een wetboek als dit aan die behoefte tegemoet komt?

En weer klinkt dan: Waar blijven de protesten, enz. en de oproep tot nuttig werk.

Voor het belang van rechters en advocaten heeft de hoogleeraar in Mohamedaansch recht, in de N.-I. wetboeken, enz. uit het ontwerp al evenmin iets goeds weten te halen. Gaat de regeering inderdaad tot invoering over, dan zal zij, zoo zegt hij, wel te voren een volledige, ook voor oningewijden verstaandbare, en niet naar Europeesche literatuur verwijzende commentaar op dit wetboek moeten laten schrijven (in hoeveel tijds en in hoeveel deelen?), waarin ook de samenhang met en de inhoud van het adatrecht voldoende uitkomt. Zoo neen, dan komt er van de toepassing van dit eenheidswetboek niets te recht; niets dan geleerde verwarring.

De les van vreemde koloniën kan ook niet ten gunste van eenheidsprivaatrecht worden aangevoerd.

Als Schr., bij het bezien van de staatkundige zijde der unificatie, vraagt of de slotsom van dit alles ontmoedigend is, kan hij daarin geen teleurstelling vinden. Unificatie van Indisch privaatrecht op Nederlandschen, on-Aziatischen grondslag is geen schakel in een lange keten van natuurlijke vervormingen. Het eenheidswetboek past ook niet in de Nederlandsche politiek tot ontwikkeling van Indië.

Tegen de verdringing van volksrecht door westersch recht van exclusief materialistisch individualistischen stempel waarschuwt onze staatkunde van drie eeuwen her, waarschuwt, de ervaring der buitengewesten, waarschuwt de ervaring van vreemde koloniën, waarschuwt onze zelfbestuurs- en dorpspolitiek, waarschuwen zelfs ondubbelzinnige staats- en bijbladen. Toch rolt de unificatie van het Indisch privaatrecht nader, almaar nader. Waar blijven — laat ik het nog éénmaal mogen vragen — de protesten diergenen, die de laatste jaren uittogen om Indië te redden uit de klauwen van realiteitsmiskenning en ideologie? Is dit een tijd om aan het zich verjongende, zich organiseerende, zich nieuwe wegen zoekende Indië een verouderd, dogmatisch, nivelleerend privaatrecht op te leggen; een stuk confectiewerk?

* * *

Geen propaganda tegen morfine en cocaïne door middel van film, tooneel en roman. Bij het sluiten der zitting van de Volkenbondscommissie voor de Opiumbestrijding te Genève gaf de correspondent van de *N. R. Ct.* (4 Sept.) een dier samenvattingen in één kolom van het behandelde en bereikte, zooals deze in dit blad veelal voorkomen van uitvoerige, ingewikkelde, voor den niet-deskundige lezer moeilijk te genieten lange verslagen van congressen, conferentiën, e.d.m. Misschien mogen dergelijke samenvattingen, die beknopt en bondig aangeven wat ieder er van weten wil, als voorbeeld aanbevolen worden aan de Indische bladen, nu deze de lezers hebben te

vergasten op verslagen van in aantal sterk toenemende congressen of jaarvergaderingen, die zich mede congressen noemen.

Als wellicht het nuttigste van de genoemde besprekingen wijst de correspondent op: ,,de kritiek, over en weer geuit op de cijfers van opiumuitvoer en verdoovende-middelen-fabricatie, zooals deze uit de jaarrapporten der verschillende landen gebleken waren. Ik vermeldde in mijn vorigen brief reeds, hoe Japan en Frankrijk op eenige punten genoopt werden beterschap te beloven, in de tweede helft der zitting moest ook Portugal voor de toestanden op Macao aan menig woord van kritiek gelooven. Dit toezicht van deskundigen op den door andere landen bedreven handel in opium en verdoovende middelen is wel een der heilzaamste gevolgen van het bestaan eener Volkenbondscommissie tot opiumbestrijding. Met groote waardeering voor de werkwijze der commissie en voor de gezindheid harer leden mag men vaststellen, dat een ieder het als iets vanzelfsprekends aanvaardt, dat de vertegenwoordiger van Staat A openlijke kritiek oefent op de praktijken van Staat B, iets wat vóór de schepping dezer commissie nog geen vijf jaren geleden, ondenkbaar was!''

Na aangestipt te hebben, dat als nuttig effect van dit onderling toezicht ten slotte het euvel der cocaïnemanie en morphinemanie eerder en krachtiger zal kunnen worden onderdrukt dat het opium-rooken in het Verre-Oosten, bevat de correspondentie als slot deze zinsnede, die een behartigenswaardige les van groote practische beteekenis bevat:

,,Een belangwekkende discussie, eindelijk, werd nog gevoerd over de vraag, of het raadzaam is een systematische propaganda te organiseeren tegen het gebruik van narcotische middelen, zooals de Poolsche gedelegeerde Sokal het vorige jaar in de vijfde Volkenbondsvergadering had in overweging gegeven. De hygiënische Volkenbondscommissie, wier advies over dit punt eerst was ingewonnen, had verklaard van anti-cocaïne-filmen, -drama's, -brochuren, enz. niets te willen weten. Zij zouden bij velen, die thans niet aan die verdoovende middelen dachten, de nieuwsgierigheid kunnen opwekken en zoo nieuwe slachtoffers kweeken. De leden der opiumcommissie waren het met dat advies volkomen eens en besloten den Volkenbondsraad te kennen te geven, dat van een dergelijke anti-propaganda, hoe goed bedoeld ook, meer gevaar dan voordeel te verwachten zou zijn.''

* * *

De onderlinge invloed van Oost en West uit een sociologisch standpunt beschouwd. De afdeeling Batavia van Boedi Oetomo deed bij Dr. G. J. Nieuwenhuis aanzoek om een voordracht te houden over dit onderwerp, dat zich bijzonder leent om 't onderling begrijpen te bevorderen. In zijn, den 17en Juli gehouden, voordracht gaf Dr. Nieuwen-

huis eerst door een uitvoerige uiteenzetting aan, dat bij de opvoeding een dubbele splitsing in het oog te houden is, n.l. het heden en de toekomst, het eigen en het vreemde.

De *Ind. Crt.* van 21 Juli bevat een uitvoerig overzicht van de voordracht, waarvan hier het laatste gedeelte wordt weergeven.

In de laatste 10 jaren is de verhouding in het opnemen van het eigene en het vreemde geheel gewijzigd geworden. De wereld-oorlog en meer nog de vrede, na dien geweldigen kampstrijd, zijn de groote factoren tot die wijziging geweest. Een geweldige revolutie in het gedachtenleven is er tot stand gekomen en grijpt er nog plaats, door het intensieve contact, waarin Oost en West zijn gebracht. Men stelt zich voor, dat de mogelijkheid bestaat, om in twee dagen tijds van Londen naar Tokio te vliegen. Tengevolge van de aviatiek zijn de afstanden tusschen Oost en West ingekort op dusdanige wijze, dat men zich inleeft in hetgeen in het Oosten, zoowel als in het Westen plaats grijpt. Het internationaal leven en de levensopvattingen breiden zich geweldig uit; het Oosten leeft het leven van het Westen mede en omgekeerd; want het is niet alleen de aviatiek, die den ommekeer teweeg brengt. De radio verkort mede den afstand; de film vooral verplaatst het Oosten in het milieu van het Westen en omgekeerd.

Ook heeft de oorlog een geweldige rasmenging te weeg gebracht, in dien zin, dat over en weer overneming van vreemde cultuur heeft plaats gegrepen, waardoor het volkerenbondsdenkbeeld post heeft gevat.

Kunst, wetenschap, techniek is internationaal geworden.

Men heeft een tijd gekend, dat het Oosten de leermeester was van het Westen, doordien de expansiedrang van het Oosten sterk ontwikkeld was, doch toen die drang verslapte, werden de rollen omgekeerd en had men de koloniale periode. Zeker de zucht om materieel gewin was het hoofddoel van die Westersche trekkers naar het Oosten, doch met dit al brachten zij de Westersche beschaving over aan de Aziatische volken. De kolonisator is als de bij, die honig zoekt, doch tevens het bevruchtende stuifmeel verspreidt.

Na den oorlog valt er een gecombineerd verschijnsel te constateeren. Europa komt sterk onder den Aziatischen cultuurinvloed te staan en omgekeerd.

Zelfs het kind in de desa komt in aanraking met de waarden van het Westen; het ziet de auto in zijn desa; filmvertooningen zijn hem niet vreemd, doch de breede massa dringt zich niet verder in de geheimen dier waarden, zij beschouwt ze slechts aan de oppervlakte.

De wereldtechniek dringt overal door.

Wie zijn het die medewerken aan de overdracht van de cultuur, aldus aan de opvoeding? De school van thans in de allerlaatste plaats. Te veel wordt uit het oog verloren, dat de ,,opvoeding'' van den

mensch zich niet bepaalt tot de jaren, dat hij school gaat. De opvoeding duurt zoo lang tot het individu ,,*suf*'' wordt, dan eerst is men niet meer ,,*opvoedbaar*''. Goethe bleef jong tot zijn dood, op 80-jarigen leeftijd.

De fout van de school is haar streven, dat de leerling spoedig ,,uitgeleerd'' is; en hoe ,,eerder uitgeleerd, hoe stommer van aanleg''. De ,,opvoeding'' is geen speciale taak van den onderwijzer; deze oefent slechts een minimalen invloed daarop uit. Ieder mensch, die intensief met anderen zich bezig houdt, vervult een taak in de opvoeding.

Er wordt veel gepraat over de tegenstelling van het Oosten en het Westen en de scheidingslijn, die men dan trekt, is oppervlakkig.

Het Westen is even ontvankelijk voor de opneming van de ,,waarden'' van het Oosten, als omgekeerd. De dagen in de loopgraven doorgebracht, de onnoemelijke ellende door den wereldoorlog te weeg gebracht, hebben millioenen Westerlingen de vraag doen stellen, of de waarden in de Westersche cultuur niet voor een goed deel moeten worden verworpen. Europa is verdord geraakt door zijn jacht naar materieel gewin, dat ter voldoening aan de steeds stijgende behoeften strekte, hetgeen een voorbijgaand genot, zeer zeker, verschafte, doch die geen geluk aanbracht. Er was leegheid in het levensbestaan gekomen. Rust en kalme beschouwing dienen tot belangrijke hoogte in de plaats te komen van die wilde jacht naar stoffelijke goederen. Dit hebben millioenen menschen begrepen in de bange dagen van den oorlog. ,,Het licht van Azië heeft Europa's slagvelden beschenen'' — is er gezegd — en Europa zocht naar nieuwe levensvormen. Het Oostersch leven, waarin het religieuse sentiment zich sterk uitspreekt, vindt thans weerklank in de gemoederen van millioenen Westerlingen en dit demonstreert zich in vele en velerlei vormen, niet alleen in de hoogere levensuitingen, doch zelfs in de dagelijksche nietigheden van het bestaan; — in de modes o.m. Heel Europa ,,batikt'' tegenwoordig; de Oostersche haardracht, de kondeh, begint hoe langer hoe meer ingang te vinden. De snit der japonnen helt meer over naar de Oostersche kleederdracht. ,,Er bestaat een zucht om zich aan de borst van Azië te laven''.

Doch aan den anderen kant valt in nog sterker mate te constateeren, dat Azië den drang voelt om zich de Westersche beschaving eigen te maken. Het beseft, dat de voorwaarde om zich de ,,economische vrijheid'' te verwerven, alleen hierin kan bestaan, dat het de Westersche wetenschap, — vrucht van het streng doorgevoerde ,,logisch'' denken — opneemt, teneinde in economisch- en daarmede in politiek opzicht op voet van gelijkheid met het Westen te geraken. De Westersche organisatie, die groote collectieve macht, die tot eenheid van handelen voert, waardoor de grootste efficiency in het pro-

ductieproces verkregen wordt, is voor het Oosten een onmisbaar element voor zijn opheffing. De beïnvloeding van het Oosten en het Westen is wederkeerig.

De wijsheid van Azië, in de godsdiensten vastgelegd, maakt grooten opgang in Europa, wordt tot zeker hoogte als richtsnoer in de levensopvattingen gevolgd. De Theosophische vereeniging heeft succes met haar propaganda in Europa en Amerika. De litteratuur, de muziek en de schilderkunst in Europa beginnen hoe langer hoe meer een Oostersch cachet te dragen.

Van de twee stroomingen, die de richting eener cultuur bepalen — de nationale en internationale — is in het Oosten de laatste verreweg de meest toenemende in kracht.

De opvoeding van het Oosten zal zich vanzelve richten tot de overneming van de, voor den bloei en de welvaart van de landen, zoo zeer onmisbare ,,waarden'' van het Westen, met het minste verlies van de ,,eigene'' cultuur. Doch ook kan men wijzen op een verblijdend teeken, zoowel in het Oosten als in het Westen duidelijk te onderkennen, n.l. dat de internationale loot, ingeënt op de ,,eigene'' cultuur nieuwe levensvormen schept, die zoowel de Westersche als Oostersche beschaving behoedt voor ,,verstarring''. De kennis van Westersche kunstuitingen geeft nieuw leven aan de verstarde Oostersche kunst en omgekeerd.

De Westersche muziek, dat heerlijk spel van toonklanken, wekt de gamelan uit haar feodalen slaap en er zijn onder beoefenaars van Javaansche muziek, die haar aanpassen aan de eischen van de nieuwe tijden en men maakt zich sterk, dat de samenweving, de ineenstrengeling, der Oostersche en Westersche melodieën en klankaccoorden de harmonie niet verstoren zal, veeleer haar tot haar recht doen komen en aldus een Syncretisme ontstaat, dat de toonkunst tot een hooger peil zal kunnen opvoeren; althans het aanzijn kan geven aan composities, die door kunstenaars en allen met muzikaal gevoel bedeeld, hoogelijk zullen gewaardeerd worden.

Vruchtdragend is menigmaal de combinatie gebleken te zijn van hetgeen het Oosten en Westen aan ,,waarden'' bezit. Zoo heeft de invoeging van Oostersche motieven in de Westersche architectuur het aanzijn gegeven aan verrassende kunsteffecten.

De voordracht van dr. Nieuwenhuis omvatte heel wat vraagstukken op sociologisch gebied. Reeds in 1880 merkte prof. Wilken op, dat de beoefening van de sociologie bepaaldelijk van den Indischen Archipel voor Nederland van het grootste praktisch belang is en meer dan ooit geldt thans die opmerking, waar in de evolutiewet een tevoren onbekend, althans niet in die mate gekend element een allergewichtigste rol speelt: de steeds toenemende inten-

siviteit van het contact tusschen het Oosten en het Westen en de daaruit voortspruitende gevolgen met name de plotseling optredende wijziging in de verhouding van Azië en Europa. Dit voor oogen gesteld, zal de vraag vanzelve rijzen, of het nog mogelijk zal zijn, de door prof. Wilken uitgesproken aanbeveling te volgen n.l. t.a.v. Indië — ,,het land der standvastige gebruiken'' — te vermijden de driftige haast, al wat herinnert aan den stormmarsch van den Westerschen vooruitgang. De sociologie is geen positieve wetenschap; veel daarin is in den loop der tijden gewijzigd moeten worden en al voelt men ook door de kennis ervan grond onder de voeten, — met de tegenspraak, de critiek, die sociologische problemen kunnen uitlokken, kan de zaak slechts gediend zijn.

* * *

Een rechtskwestie, waarbij vele gepensionneerden, die als reserve-officier tijdens de mobilisatie gediend hebben, betrokken zijn.

Onder dit opschrift geeft de hoofdredacteur van *D. I. G.*, in het September-nummer van het maandblad der vereeniging *Bendor*, de uiteenzetting van een nog niet uitgevochten mobilisatie-kwestie. Hij schrijft:

Er is bij de Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage een proces aanhangig, waarbij de belangen gemoeid zijn van vrijwel alle Indische gepensionneerden, die tijdens de lange mobilisatieperiode dienst hebben gedaan als reserve-officier, alsmede van vele gepensionneerden van de Nederlandsche landmacht, die als reserve-officier doordienden. De zaak, zooals zij in eerste instantie nu in Den Haag bepleit wordt, is in engeren zin die van den eenling, welke voor zich zelf recht zoekt; als zoodanig hebben wij er hier geen aandacht voor te vragen. Maar waar zijn zaak die is van een groote groep, waar zij uitspraak vraagt over de houding van de regeering ten opzichte van haar dienaren en over de verhouding tusschen regeering en ambtenaar zooals die geregeld is bij de wet, daar wordt deze zaak de gongslag, die de aandacht oproept voor het gebeuren in zijn geheel, en in zijn beteekenis voor velen, ja voor allen.

Ik stel mij voor hier een uiteenzetting te geven van de groote kwestie waarom het gaat.

Zooals bekend, ging menig officier van het leger in Nederland na vervroegd pensioen te hebben gekregen over bij het reserve-kader. Ook menig oud-officier van het leger in Indië stelde zich beschikbaar om als reserve-officier in Nederland dienst te doen. Tot de reserve-luitenants behoorden ook eenige gepensionneerde onderofficieren van het leger h.t.l. of in Indië. In gewone omstandigheden vergde de reservedienst niet veel van den tijd. Waren de hoofdofficieren tot

Landweer-districts-commandant benoemd, dan hadden zij doorloopend eenige administratieve beslommeringen en nu en dan een inspectie te houden, maar overigens bepaalden de werkzaamheden voor alle reserve-officieren zich vrijwel tot het onder de wapens-komen, wanneer zij voor een drietal weken ter oefening werden opgeroepen.

Nu is 't van belang hier dadelijk aan te geven, hoe de positie van de reserve-officieren geregeld was. De Wet voor het reserve-personeel der landmacht van 6 Juni 1905 (Stbl. no. 177) bevat in art. 9 o.m. het voorschrift:

„Voor zoover dit in deze wet niet anders wordt bepaald heeft het reserve-personeel, wanneer het zich in werkelijken dienst bevindt, dezelfde rechten en plichten, en is het onderworpen aan dezelfde wetten, besluiten en andere voorschriften als het overige bij de landmacht dienende personeel van gelijken rang of van gelijken stand."

De redactie was eenvoudig en duidelijk. Voor reserve-officieren in werkelijken dienst behoefden geen eigen en afzonderlijke rechten en plichten omschreven te worden, ja, mochten zelfs geen eigen en afzonderlijke rechten en plichten omschreven worden. Alles wat als wet, besluit of ander voorschrift gold voor het overige bij de landmacht dienende personeel gold ook voor den rang- en standgenoot van het reserve-personeel.

Dit dient goed vastgehouden te worden! Het gold zonder voorbehoud voor alle rechten en plichten, voor zoover in de wet van 1905 niet anders was bepaald, en daar in die wet voor de financieele regeling geen uitzondering werd gemaakt, gold voor tractement, toelage, e.d.m. ook het eenvoudig en duidelijk gelijkheidsbeginsel voor ranggenooten.

Daarnaast kan de vraag worden gesteld, in hoever een reserve-officier, die uit anderen hoofde dan zijn officierstractement inkomsten uit 's lands kas trok, recht had deze onverkort te blijven genieten te gelijk met zijn militaire inkomsten.

In artikel 49 van dezelfde wet van 1905 was uitdrukkelijk bepaald, dat de militair, die bij het reserve-personeel der landmacht in dienst is getreden, terwijl hij in het genot was van pensioen ter zake van vorigen militairen dienst, in dat genot blijft gehandhaafd.

Dit was een verscherping van het voorkomende in artikel 49 der Pensioenwet voor de Landmacht 1902, waarin stond, dat met toestemming van de Koningin het pensioen met militair traktement kon worden genoten, de wet van 1905 maakte die toestemming niet meer noodig voor hen, die bij het indiensttreden bij het reserve-personeel reeds in het genot van militair pensioen waren. Ik haal het art. der wet van 1902 hier ook aan omdat 't zoo aanstonds nog even te pas zal worden gebracht.

Er was zoo opeenstapeling van bepalingen, om vooral toch duide-

lijk vast te stellen: het pensioen wordt onverkort behouden, alle aan den beroepsofficier toegekende of toe te kennen financieele voorwaarden zullen onverkort daar naast worden genoten.

Stond daar misschien hier of daar een voorschrift of bepaling naast, die aan deze opvatting in een of ander opzicht afbreuk kon doen? De practijk gaf antwoord. Sedert 1905 betaalden alle betrokken comptabele officieren en ambtenaren aan het reserve-personeel, wanneer het werkelijken dienst deed, traktement, toelagen, enz. uit volgens de opvatting van gelijkheid met het beroepspersoneel en ongeacht het genoten pensioen.

Kwam de mobilisatie van 31 Juli 1914! De bepalingen hadden geen wijziging ondergaan. Het comptabele personeel handelde zooals 't volgens *de wet* te handelen had. Elk officier, onderofficier en mindere ontving traktement, mobilisatietoelage en vergoeding voor levensmiddelen voor verblijf buiten de vaste standplaats naar den wettigen en wettelijken maatstaf van gelijken rang en stand, ongeacht of iemand het woord ,,reserve'' al dan niet voor zijn rangsaanduiding voerde.

De mobilisatie-periode duurde langer dan men had verwacht. In 1915 waren er al, die vonden dat het reserve-personeel, voor zoover 't pensioen èn traktement genoot, toch eigenlijk te veel ontving. Zoolang als het kwestie was geweest van voordeelen voorspiegelen, van scheutig zijn met papieren bepalingen, was men goedgeefs geweest. In 1905 was 't duidelijk gezegd; om alle misverstand te voorkomen had men in 1913 elken nog mogelijken twijfel opgeheven; toen in 1914 de oorlogskans allen dankbaar stemde tot de mannen, die zich beschikbaar stelden om het gevaar af te weren, gunde iedereen hun het wettelijk toegekende; maar zoodra kwam men niet tot herademing, of er klonken weldra andere klanken.

Reeds in 1915 begon 't. Er werd veel van 's lands finantiën gevergd. Was 't onder deze omstandigheden wel redelijk, dat er personen waren die èn een pensioen, èn een volledige betaling als officier genoten? Deze toon werd ook in de Tweede Kamer gehoord. Minister Bosboom antwoordde daarop (30 December 1915): ,,het gelijktijdig genot van pensioen en traktement is een gevolg van de wet van 21 Juni 1913, waarin dat als stelsel in ons land werd ingevoerd. Bij de toelichting, die destijds gegeven werd, heette het pensioen *uitgesteld loon*. Pensioen was verdiend door voorafgaande diensten, dat pensioen was onvervreemdbaar en alle diensten, die daarna aan het Rijk bewezen zouden worden, zouden betaald worden op den voet, waarop anderen voor die diensten betaald werden..... Ik zie niet in langs welken weg ik dit verminderen kan; er is wellicht een weg voor en ik zoek daarnaar, maar op het oogenblik kan ik nog geen enkele toezegging doen.''

De minister van oorlog erkende, zoo sprekende, zich met handen en voeten gebonden te voelen. In zijn antwoord lag ook een herinnering aan het bepaalde in de wet van 1905 opgesloten. Maar tevens bleek eruit, dat de minister er des alniettemin toe overhelde naar een middel te zoeken om zich los te maken van de wettelijke banden.

Aan het D. v. O. heeft men blijkbaar lang moeten zoeken naar den gezochten weg. Een beschikking van den M. v. O. van 28 Juni 1916, VIe afd. no. 111, (L. O. 1916 B 168) deed echter aan het leger en het volk kond, dat die weg toch gevonden, neen gemaakt was. In de toekenning van de mobilisatie-toelage en van de vergoeding wegens gemis aan levensmiddelen was een zoodanige wijziging gebracht, dat vele gepensionneerde officieren hun recht daarop verloren, zoodat deze niet meer de hun bij art. 9 der wet van 6 Juni 1905 toegekende gelijke rechten als het bij de landmacht dienende overige personeel van gelijken rang behielden.

Kort samengevat kwam hetgeen de ministerieele beschikking ten aanzien van de gepensionneerden bevatte hierop neer, dat de toelagen en vergoedingen hun slechts zouden worden uitgekeerd voor zoover het totaal der aan ranggenooten toegekende bedrag meer bedroeg dan het pensioen (berekend per dag). Daar het pensioen van vrijwel alle gepensionneerde Indische officieren uit den aard der zaak meer was dan die bijkomstige daggelden, kwam het voor dezen neer op een totale inhouding van toelage en vergoeding.[1])

Welke was de gebaande weg? Men had een omschrijving gevonden, waarin alleen reserve-officieren vervat waren, doch die het woord ,,reserve-officier'' niet uitdrukkelijk bevatte. Men sloot van de toelage en de vergoeding uit degenen, die èn pensioen èn traktement genoten. Men zei er niet uitdrukkelijk bij dat dit alleen het geval was met *reserve*-officieren, en ook alleen het geval *kon* zijn met *reserve*-officieren. Toch werd hieromtrent in het stuk zelf elke twijfel al weggenomen, immers aan de ministerieele beschikking was een lijst toegevoegd, waarin *alle betrokkenen* met naam en kwaliteit waren vermeld, die lijst bevatte *alleen*, en *kon alleen* bevatten, reserve-officieren.

Geen beroeps- of ander officier kon door die omschrijving aangeduid worden. Alle weer in dienst gestelde oud-officieren, die geen reserve-officier werden, ontvingen toch een dagelijksche toelage (geen traktement), en zulks geschiedde geheel overeenkomstig de voorschriften, aangezien de regeering vrij was in het bepalen van de voorwaarden voor tijdelijk weer in dienst gesteld personeel, hetgeen iets anders is

---

[1]) Als overgang werd van 1 Augustus tot 1 October 1916 de helft nog uitgekeerd. Na 1 October werd noch toelage, noch vergoeding meer toegekend.

dan het reserve-personeel. Waar de minister bovenbedoelde bepaling in het leven riep, die een zeker aantal reserve-officieren, en hun alleen, rechten ontnam, welke hun ranggenooten van het vaste legerpersoneel qualitate qua wèl hadden, zondigde zijn voorschrift ontegenzeggelijk tegen de wet van 1905.

Men herleze nog eens hoe art. 9 der wet van 1905 uitdrukkelijk zeide: dat het reserve-personeel ,,is onderworpen aan dezelfde wetten, besluiten en *andere voorschriften* als het overige bij de landmacht dienende personeel van gelijken rang of van gelijken stand''. De minister was dus niet gerechtigd *verschillende* regelingen, of *verschil* in de regelingen te maken voor de verblijftoelagen of de toelagen voor levensmiddelen; *alle* regelingen voor de reserve-officieren waren, zoo sprak de wet, *dezelfde* als die, welke voor de beroeps-officieren golden.

Hoe kon de minister dan toch tot zijn beschikking komen?

De aanhef van de ministerieele beschikking deed mededeeling van de motieven waarop zij berustte: ,,In verband met de zeer aanzienlijke offers welke onder de tegenwoordige omstandigheden nog steeds van de schatkist worden gevorderd, wordt — krachtens punt 2°. *a* van het Kon. Besl. van 15 December 1914 (L. O. 1915 A. 5) en punt B, 2°. van het Kon. Besl. van 16 December 1915 no. 46 (L. O. 1916 B. 18) — ten aanzien van in den officiersrang gepensionneerde officieren, tijdens de mobilisatie dienstdoende bij de Landmacht, voor zoover zij, boven hun pensioen traktement genieten, alsmede mobilisatie toelage en vergoeding wegens gemis van levensmiddelen, het volgende bepaald'', enz. — dan volgt de bovenvermelde omschrijving waardoor het bedoelde verschil wordt gemaakt tusschen rang- en standgelijken, in strijd met de wet van 1905.

In strijd met de wet van 1905, immers de aangehaalde K. Bn. 15 Dec. 1914 en 16 Dec. 1915 gaven t.z. aan: ,,Te rekenen van den dag, waarop de Landmacht op voet van Oorlog wordt gebracht kunnen alle militairen, zoomede de personen, die uit den aard hunner betrekking moeten geacht worden bij het Krijgsvolk te behooren, voor zooveel zulks door onzen M. v. O. wenschelijk wordt geacht, voor Rijksrekening aan de soldatenmenage ter plaatse deelnemen of in plaats daarvan de door Ons vastgestelde of nader vast te stellen vergoeding wegens gemis aan levensmiddelen ontvangen''.

Ware er geen wet 1905 geweest, dan had de M. v. O. zich voor zijn beschikking met recht op de hier weergegeven regelen kunnen beroepen, maar de bevoegdheid bij K. B. verleend kon niet te kort doen aan hetgeen bij de wet is voorgeschreven.

De M. v. O. is 't onhoudbare hiervan blijkbaar ook gaan inzien, althans, bij afwijzing van (straks te vermelden) t.z. ingediende requesten werd een andere kleur als troef beproefd, nu werd het z.g.n. Reisbesluit 1916 erbij gehaald.

Welke waarde mag in deze materie aan dit *achterna* erbij gehaalde K. B. van 29 Oct. 1915 worden toegekend? De reddingsplank werd gezocht in de zinsnede van artikel 18, die aldus luidt:

„De hoofden van Departementen van Algemeen Bestuur zijn bevoegd de vergoeding wegens verblijfkosten te verminderen; *a*. voor bepaalde klassen van personen; *b*. voor bijzondere personen, wanneer in verband met de door belanghebbenden te bezoeken plaatsen of den duur der reis een lager bedrag dan bij dit besluit is vastgesteld, geacht wordt voldoende te zijn".

Het sub *b* bepaalde kan hier niet bedoeld zijn. Wat *a* betreft dient dadelijk weer nadrukkelijk herhaald te worden, dat het K. B. geen bevoegdheid buiten en boven de wet kan verleenen. De hoofden van departementen hebben dus ook hier rekening te houden met de rangsgelijkstelling bij de wet van 1905 voorgeschreven.

Waar punt *a* spreekt van bepaalde klassen van personen, worden daarmede overigens hier niet bedoeld willekeurig te scheppen groepen van personen. Het Reisbesluit kent bepaalde klassen, 1e, 2e, 3e, 4e, 5e, waarin ieder die in ambtelijke functie te reizen heeft zich geclassificeerd vindt. Daarin is geen afzonderlijke klasse gemaakt of te maken voor reserve-officieren met- en zonder pensioen; 't zoo stellen van de kwestie alleen, doet reeds haar onhoudbaarheid uitkomen.

Wil een hoofd van een departement een vermindering op de vergoeding wegens verblijfkosten doen intreden, daarbij steunend op het Reisbesluit, dan zegt dit Reisbesluit zelf precies datgeen wat de wet van 1905 ook wil: Uwe Excellentie kan dit doen voor bepaalde klassen van personen, 1e, 2e, 3e, 4e of 5e, of voor de groepen, zooals deze in die klassen zijn ondergebracht; maar niet voor uit een groep genomen personen, die ook niet onder sub *b* onder te brengen zijn.

Het erbij halen van het Reisbesluit 1916 wekt den indruk van groote verlegenheid nu een uitweg gevonden moest worden, die er niet was, en die nu maar geforceerd is geworden. Zonder erg te overdrijven, kan men zeggen dat zoowat de helft van het aantal der gemobiliseerde officieren een werkkring had in een wel tijdelijke, maar toch langdurige standplaats. In de groote garnizoenen hebben velen, officieren en onderofficieren, meerdere jaren achtereen *eenzelfde* standplaats behouden, buiten de woonplaats van hun gezin. De z.g.n. mobilisatietoelage en de vergoeding wegens derving van levensmiddelen aan gemobiliseerden zijn dus geheel tegen den aard en de strekking van haar bestemming in naar het Reisbesluit 1916 gesleept, dat de vergoeding regelt van reis- en verblijfkosten voor alleen reizenden of geleiders van een detachement.

Bovendien en ten overvloede zij nog aangeteekend dat de vergoeding voor het *gemis van levensmiddelen* bij geen enkele bepaling van het Reisbesluit is aan te passen.

De al erg wrak staande ministerieele stelling, kreeg nog een stoot door een nadere ministerieele beschikking — zij 't van een anderen functionaris dan die welke de regeling van 1916 onderteekend had —. Den 15en Juni 1917 had jhr. Mr. B. C. de Jonge de door generaal N. Bosboom neergelegde portefeuille overgenomen. Kort na zijn optreden werd bepaald: ,,zoolang het Leger zich op voet van oorlog bevindt wordt het Reisbesluit 1916 voor militairen en burger personen, die functies in het leger verrichten, buiten werking gesteld, enz.'' (Min. besch. 24 Juli 1917, VI Afd. no. 106). Toch bleef de alleen — zij 't nog ten onrechte — op dit Reisbesluit gegronde inkorting der reserve-officieren, hier in kwestie, gehandhaafd.

Men zal bij 't lezen van 't voorafgaande al de opmerking hebben gemaakt, dat niet alleen met de wet van 1905 zonderling werd omgesprongen, maar dat het beginsel de wet van 21 Juni 1913, volgens hetwelk pensioen uitgestelde bezoldiging is, evenzeer als dat van den gewaarborgden samenloop van tractement en pensioen terzijde was gezet. Inderdaad maakte de ministerieele beschikking van Juni 1916 zich ook hiervan los. Wel zou formeel het pensioen uitbetaald worden, maar de aan iemand in zijn rang toekomende toelagen zouden worden ingekort op het bedrag van zijn pensioen en alleen omdat hij dit pensioen genoot. Een met naam, rang en bedrag opgemaakte lijst sprak dit voor ieder afzonderlijk uit. Wel was ook hier de uitdrukking ,,korting op pensioen'' vermeden; maar evenals men reserve-officieren had weten aan te duiden zonder dit woord te noemen, wist men hen in hun pensioen te treffen zonder dit woord te noemen.

De kwestie, waarover het geding loopt tusschen hen, die eerst in militairen dienst gepensionneerd, daarna tijdens de mobilisatie als reserve-officier dienst deden, eenerzijds en den Staat anderzijds, zal door het voorafgaande duidelijk zijn, maar toch moeten nog eenige bijkomstige aangelegenheden besproken worden, die zeker niet zonder beteekenis zijn.

De inhoudingen zijn niet voortgezet tot aan het einde der mobilisatieperiode, met ingang van 1 Maart 1918 zijn zij weer uitgekeerd, op den voet van gelijkheid in rang.

Zooals vanzelf spreekt, waren betrokkenen opgekomen tegen datgeen wat zij als een inbreuk op hun recht beschouwden. Dit geschiedde in den vorm van verzoekschrift of reclame gericht aan den M. v. O., de Tweede Kamer, de Koningin. Ook werd op audiënte bij den minister de zaak bepleit. Niet alleen de opvattingen van de verzoekers of reclamanten werden geuit, maar daarbij werden veelal ook adviezen van rechtskundigen van naam overgelegd, die op de zwakheid en onhoudbaarheid wezen van het door de Regeering ingenomen standpunt.

Op al deze verzoeken werd afwijzend beschikt, zonder dat voor deze

afwijzing eenige andere dan de boven vermelde gronden werden bijgebracht. Dit ontmoedigde anderen niet om ook hunnerzijds te blijven protesteeren. Zoo was de aandacht gewekt en bleef zij wakker.

Behalve over hetgeen te zeggen was voor de zuivere en ronde toepassing van het voorschrift der wet, werden bij de beschouwingen, die t.z. gegeven werden, ook billijkheidsmotieven te berde gebracht, en deze pakken soms nog beter dan wetsbepalingen.

Zoo had bij den aandrang op den M. v. O. uitgeoefend kennelijk de vergelijking tusschen de geldelijke positie van den beroepsofficier en die van den wegens vorigen militairen dienst gepensionneerde nu als reserve-officier dienstdoende grooten invloed gehad. Bij nadere beschouwing moest men echter tot de conclusie komen, dat de reserve-officier bij den beroepsofficier anderzijds financieel achterstond. Volgens de destijds geldende pensioenregeling vormden de reserve-officieren veel minder pensioen dan hun ranggenooten-beroepsofficieren, ongelijkheid, die ditmaal wettig was, omdat zij berustte op de wet van 1905 zelf. Terwijl de beroepsofficier bij demobilisatie zeker was van de vroeger bekleede positie, had menig reserve-officier zekerheid, of liep hij kans de in de burger maatschappij bekleede positie kwijt te raken, door zijn afwezigheid voor onbepaalden tijd. Voor wie, als gepensionneerde, een werkkring zocht, werd de kans iets te vinden geringer, door het uitstel van ettelijke jaren. Er zijn voorbeelden van hierdoor geheel verkeken kansen, waar anders groote of volkomen zekerheid zou hebben bestaan van benoeming.

Die reserve-officier, welke uit anderen hoofde dan militair-pensioen een inkomen had, mocht dit veilig behouden en kreeg alle bijkomstige toelagen en vergoedingen, maar de gepensionneerde militair, en hij alleen, werd dupe van zijn staatsdienaarschap.

De reserve-officier was niet alleen aangenomen op de bekende voorwaarde van gelijkgerechtigdheid, maar de practijk vóór en in de eerste twee jaren van de mobilisatie-periode had aan alle nieuw aankomenden daadzakelijk en daadwerkelijk gedemonstreerd hoe de bestaande bepalingen opgevat werden. Die opvatting was bij het aangaan der verbintenis voor de partijen ter weerszijden buiten kijf geweest.

Niet zonder beteekenis is ook dat de pensioenen van de oud-Indische militairen uitbetaald worden ten laste van de Indische begrooting, hetgeen aan de vrijmoedigheid om daaraan te tornen ten bate van de Staatsbegrooting, die met de Indische begrooting niets te maken heeft, een nog scherper en hatelijker kant geeft.

Uit dezelfde Tweede Kamer, waaruit stemmen waren opgegaan om minister Bosboom aan te sporen, om het recht krom te maken, gingen nu stemmen op om 't weer recht te buigen, nu men beter ingelicht was dan in December 1915.

In de vergadering van de Kamer van 31 Januari 1918 bracht de

heer Ketelaer de zaak ter sprake. Den volgenden dag sloot de heer Van Hamel zich hierbij aan. Den 5en Februari verklaarde minister Jhr. Mr. de Jonge, dat van art. 18 Reisbesluit gebruik was gemaakt. Maar hij zeide toch toe den getroffen maatregel te zullen intrekken, om hen, die daaronder geleden hebben, ,,in het vervolg daaronder niet meer te laten lijden''. Dienovereenkomstig hebben de uitkeeringen met ingang van 1 Maart 1918 weer plaats gevonden.

Voor het tijdperk 1 Augustus 1916 tot 1 Maart 1918 zijn de ingehouden bedragen niet uitgekeerd. Het recht hierop meenen de betrokkenen wèl te hebben. De toestand van 's lands financiën was in die 20 maanden niet gunstiger geworden, had minister de Jonge het recht dergenen, ,,die onder den getroffen maatregel hadden geleden'', niet scherp gevoeld, dan zou hij er niet toe zijn overgegaan de toelagen en vergoedingen te doen uitkeeren. Maar nu Z.Exc. dit goed recht scherp voelde, had hij ook ten volle recht moeten doen, door ook 't ingehouden bedrag alsnog te doen uitkeeren. Dit bedraagt voor den minst belandhebbende eenige honderden guldens, voor den meest belanghebbende ruim 2000 gulden.

Tot voor kort had niemand den rechter gevraagd in het twistpunt uitspraak te doen. Recht is in Nederland voor iedereen te krijgen. Maar 't is duur. Pogingen tot combineeren waren niet gelukt. Nu is toch één er eindelijk toe overgegaan: de heer F. Monkhorst, thans ambtenaar bij het departement van Koloniën, gepensionneerd adjudant-onderofficier-kwartiermeester van het N. I. L., in 1909 benoemd en bij het intreden der mobilisatie in Augustus 1914 gemobiliseerd als reserve-1e luitenant der militaire administratie, in welken rang hij tot 31 December 1919 in werkelijken dienst is geweest.

Zijn zaak is die van plm. 300 reserve-officieren, gepensionneerden van het leger h.t.l. of in Indië; als zoodanig mag men voor haar, naar ik meen, een plaats in het orgaan van *Bendor* vragen.

BUITENLAND.

INHOUD:

Over de kans op een conflict tusschen de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Japan. — Een burgerlijke luchtvaartdienst Engeland—Egypte—Indië—Australië. — Rubbercultuur in de Philippijnen.

Over de kans op een conflict tusschen de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Japan.

Lindsay Russell, een der oprichters en tevens voorzitter van de „Japan Society" in Amerika, heeft onlangs in een te New-York gehouden lezing de redenen uiteengezet, waarom een oorlog tusschen Japan en de Vereenigde Staten als een onmogelijkheid te beschouwen is. De *Japan advertiser* vatte de uiteenzetting in een lange reeks van 14 punten samen.

1e. De onderstelling, dat een van beide landen een gebiedsdeel van het andere begeert, terzijde latende, is geen enkel voordeel van den oorlog te verwachten, dat niet door den vrede bereikbaar is te achten.

2e. De V. St. zijn de beste klanten van J. Het verlies van de Amerikaansche markt zou de J. nijverheid en den handel met machteloosheid slaan.

3e. J. is een der voornaamste afnemers van de katoen der V. St. Ook is J. voor de materieele leverantie de tusschenpersoon en de aangewezen verkooper der Am. producten in het Verre Oosten, zoowel door zijn ligging, als door zijn kennis van de zeden en de talen van dat gebied.

4e. Een oorlog met de V. St. zou voor J. het gevaar doen ontstaan zijn stellingen op het vasteland van Azië te verliezen. China of Rusland, ofwel beiden te zamen, zouden zich beijveren het Mandchoerije en wellicht Korea te ontnemen. Tegelijkertijd zou het de nu ingenomen vooraanstaande plaats op handelsgebied door anderen zien innemen.

5. Wat uitgestrektheid, bevolking, bronnen van velerlei aard betreft, blijft J. ver in de minderheid vergeleken bij de V. St., zoodat het in een zeer ongunstige verhouding zou komen te staan wanneer 't aankomt op de kans van het lang volhouden van een oorlog.

6e. Thans zou Japan een oorlog niet kunnen financieren zonder

een beroep te doen op het Engelsche crediet, dat zijnerzijds weer zou moeten leenen in de V. St.

7e. J. richt zich tot de V. St. om zijn staatsleeningen te financieren en zijn plaatselijke ondernemingen te steunen. Zijn crediet op de Am. markt wordt alleen door dat van Groot-Brittanië overtroffen.

8e. De afstand tusschen de twee landen is zóó groot, dat de J. vloot onmogelijk aan een offensief op de Am. kust zou kunnen denken.

9e. De noodige voorzieningen van een groote vloot op 6000 mijlen van de bases vormen al een uiterst moeilijk op te lossen vraagstuk, maar hoeveel te meer zou dit nog bezwaarlijk worden wanneer het gaat om de voorzieningen van een landingsleger op de Am. kust!

10e. J. heeft geen behoefte aan het verkrijgen van de Philippijnen. Door een dergelijke uitbreiding van zijn reeds zoo uitgestrekt kustgebied zou het de kwetsbaarheid ervan nog vermeerderen. Afgescheiden hiervan, moet het de ontwikkeling van de Philippijnen door de V. St. gaarne zien. J. kan zoo de koe melken, die 't zelf niet te voeden heeft.

11e. Hetzelfde geldt voor Hawaï. Als J. deze eilanden bezat, zou het er verdedigingswerken moeten aanleggen en de J. financiën zijn er niet naar hiertoe lust te gevoelen.

12e. De campagne, welke in Am. erop uit is om de gevoeligheid van J. op te wekken gaat van een zeker gedeelte van de pers uit, dat bij het doorvoeren van een tot het uiterste gedreven chauvinisme niets heeft te verliezen.

13e. Het verdrijven van de Japanners van den bodem der V. St. is een zaak van binnenlandsche politiek en een rassenkwestie, welke door een oorlog in geen enkel opzicht tot oplossing zouden zijn te brengen. De oplossing kan slechts verkregen worden, en zij zal ook verkregen worden, door den tijd en door wederkeerige concessies.

14e. Samenvattend: geen der twee landen verlangt den oorlog; hij zou practisch niet uitvoerbaar zijn; hij zou geen voordeel opleveren; hij is dus onmogelijk.

Tot zoover hetgeen de *Japan advertiser* weergeeft van het in de „Japan Society" gesprokene. Indien zij, die over oorlog en vrede te beslissen hebben, zich alleen lieten leiden door overwegingen van redelijkheid en nut zou het zwaard reeds lang in de schede zijn vastgeroest. De vrienden van den vrede mogen er zich over verheugen, dat een organisatie in Amerika ijvert voor het behouden en voor het verzekeren van den vrede in den Pacifique, maar zij mogen daarmede de oorlogskwestie niet als van de baan, de spanning in den Stillen Oceaan niet als zonder geweldige ontlading opgeheven beschouwen.

Met een omzetting, passend bij plaats, tijd en omstandigheden, zou men de onmogelijkheid kunnen aantoonen van oorlogen, die toch wel degelijk en nog kort geleden gevoerd zijn, b.v. de Spaansch-Amerikaansche, de Russisch-Japansche. In hoever deze ook in den Stillen Oceaan volstreden oorlogen eenige partij tot voordeel geworden zijn, doet thans hier niet ter zake, met 14 punten, als die van Lindsay Russell zou men die oorlogen ook voor onmogelijk hebben kunnen verklaren, en toch.....! Op dit *en toch*.....! komt 't hier aan.

* * *

Een burgerlijke luchtvaartdienst Engeland-Egypte-Indië-Australië.

Alles wat de luchtlijn naar Indië betreft staat momenteel in Engeland in de volle belangstelling. Bijzonderheden als die, welke *D. I. G.* in de twee vorige afleveringen gaf, zijn daar algemeen goed en de pers voegt er telkens nieuwe aan toe.

Personeel van den dienst der rijksluchtwegen is, onder leiding van kolonel Birchald, in Egypte aangekomen om te Kantara toezicht te houden op de inrichting van de plaats van afvaart der lijn naar Karachi. Voor deze verbinding zijn groote „koopvaardij" vliegtuigen in aanbouw. Speciaal hiervoor ontworpen, zullen deze door drie motoren van groote capaciteit bewogen worden en met een snelheid van 100 mijlen per uur vliegen, zelfs als zij zware mail-ladingen hebben mee te voeren.

Na opening van de lijn Kantara-Karachi (Indië), zal voortzetting van het vaste verkeer over Indië naar Calcutta volgen, de rijkslijn zal achtereenvolgens tot Rangoon, tot Singapore worden doorgetrokken, om dan, over Nederlandsch-Indië heen, Port Darwin in Australië tot station te krijgen, aansluitende aan de inmiddels in Australië georganiseerde gemeenschap door de lucht.

In de andere richting, die van Kantara naar Croydon bij Londen, hoopt men terzelfder tijd ook geregelde lijnen vast te stellen. Dit alles is nog niet gereed, maar van deze toekomstmuziek zijn de klanken toch al duidelijk genoeg te onderscheiden, om er naar te luisteren als wij ons zetten tot de overweging van hetgeen voor een verbinding door de lucht tusschen Nederland en Indië te doen en te bereiken is.

Voor hetgeen, als eerste inzet, spoedig in werking kan treden geven wij, ter aanvulling van het vroeger daarover vermelde (blz. 854 September-nummer), nog eenige details.

De Imperial Airways Limited heeft voor vijf jaar het vliegcontract gekregen voor exploitatie van den dienst Egypte—Indië. De maatschappij krijgt er een jaarlijksche subsidie voor, die £ 87.000 niet mag te boven gaan.

De maatschappij heeft op zich genomen minstens een weekdienst in beide richtingen te onderhouden. De route is 2500 mijl lang en loopt

van El Kantara, aan een oever van het Suez-kanaal, via Bagdad naar Karachi. De eerste halte is Ramleh, in Palestina. Vandaar vliegt de machine over de heuvels voorbij Jeruzalem naar Amman. De Syrische woestijn wordt overgestoken naar Ramadi, aan de Euphraat, van waar het verder gaat naar Bagdad, totaal 800 mijl. Het tweede deel van de reis wordt afgelegd in zes étapes in twee dagen; de nacht wordt doorgebracht in een der woestijnkampen. Het toestel volgt de Euphraat tot Basra, gaat dan over de Perzische Golf naar Bushire, Jask en verder naar Charvar, dat vijf uur vliegen van Karachi af ligt.

Aanvankelijk zullen alleen reizigers worden vervoerd tusschen Caïro en Basra, want het onmiddellijk doel van den dienst is tijd te winnen voor den postdienst naar Indië. Een brief, in Londen gepost, zal met den vliegdienst Indië in zeven dagen bereiken; de gewone mail eischt vijftien dagen. Voor reizigers van El Kantara naar Bagdad biedt de nieuwe vliegdienst groote voordeelen. De zeereis tusschen de twee plaatsen duurt twee weken; het vliegtuig doet er een dag over.

De vlieger vindt zijn weg over de woestijn door een duidelijk spoor te volgen, dat door een tractor is geploegd. Met tusschenruimten van 200 mijl zijn er geschikte terreinen voor noodlandingen; daar is ook benzine beschikbaar.

* * *

Rubbercultuur in de Philippijnen. De minister van handel in de Vereenigde Staten heeft een rapport laten uitbrengen over de mogelijkheid van rubber-aanplant in de Philippijnen. Het ambtelijk ingediende stuk wijst een oppervlakte van 600.000 hectaren aan als geschikt voor den aanleg van rubber-plantages, en het verwacht hiervan een jaarlijksche productie van 70.000 ton ruwe caoutchouc.

De directeur van den Dienst der bosschen op de Philippijnen, de heer Arthur Fischer, noemt deze cijfers veel te laag. Hij meent dat in de eilandengroep wel 3 millioen hectaren geschikt zijn voor de rubber-cultuur, en dat men op een productie van 150.000 ton ruwe caoutchouc mag rekenen.

KOLONIALE LITERATUUR.

Drie Javaansche goeroe's, hun leven, onderricht en Messiasprediking, door Dr. G. W. J. Drewes. Drukkerij A. Vros—Leiden.

De schrijver behandelt in dit proefschrift een serie primbons, die in beslag werden genomen bij optreden van hoogerhand tegen twee mystieke leeraars, Mas Malangjoeda van Radjawana kidoel (Banjoemas) en Kjai Noerhakim van Pasirwetan (eveneens Banjoemas). Daar de geestelijke genealogie der bezitters van de Akmalijah-wijsheid naar Lengkong in Cheribon voert en ook de in de van Noerhakim uitgegane geschriften aangetroffen bezweringsgebeden daarheen wijzen, leek het gewenscht ook Kjai Hadji Maulani, den Lengkongschen leeraar, bij het tweetal op te nemen. De levensloop van de drie genoemde personen en hun optreden zijn behandeld in het eerste hoofdstuk. Buiten en behalve de mystieke leer onderwezen de goeroe's nog andere dingen, zij waren tevens verkondigers van de a.s. komst van den *ratoe adil*, den rechtvaardigen vorst, die den goeden ouden tijd weer terug zal brengen, toen recht en billijkheid heerschten en er voorspoed was alom. In hun ratoe adil-leering deden zij echter afbreuk aan het wettig gezag en dat bezorgde aan twee hunner verbanning buiten Java. Hoe de eenvoudige desabevolking misleid werd blijkt o.m. uit het feit, dat er menschen waren, die hun have en goed verkochten om Malangjoeda daarmede te kunnen helpen. Naderhand zou dit alles wel weer terecht komen, want de perdikan-gronden zouden onder de getrouwen verdeeld worden, en de rest der bewoners worden verjaagd! Men stond aan den vooravond van gewichtige gebeurtenissen, Malangjoeda schreef toch uit Buitenzorg, dat toen de races aldaar plaats hadden, de Gouv. Gen. vóór hem van het paard viel wegens de bovennatuurlijke macht, die hij, Malangjoeda, bezat!

Uit de geschriften van de drie kjai's laat de schrijver in een volgend hoofdstuk hun gedachtewereld kennen, verder weidt hij uit over de voorstellingen, waaruit een agitator putten kon om onder de desabevolking aannemelijk te maken, dat het booze einde der tijden, hetwelk voorafgaat aan de komst van den koning der gerechtigheid, nu inderdaad gekomen was. In een afzonderlijke paragraaf memoreert Dr. Drewes dat het ratoe adil-geloof ook door andere bewegingen dan den Islam als welkome introductie is aangegrepen, waarbij de geïntroduceerde nieuwe ideeën in wezen verschillend waren van het be-

staande geloof, hij duidt hier dan even op de allernieuwste vondst op dit gebied, het gelijkstellen van het rijk der gerechtigheid met den heilstaat naar socialistische theorie. Ook de Christelijke zending heeft getracht bij de bestaande voorstellingen aan te sluiten en deze te richten op het door haar gepredikte. De ratoe adil, die de *agama kang soetji* brengt, is Jezus Christus en zijn leer is de ware *ngelmoe*.

Aan het slot wordt opgemerkt dat het ratoe adil-geloof nog wel bruikbaar is als propagandamiddel, maar, als van den ouden tijd, in steeds toenemende mate heeft afgedaan. Thans zijn andere machten en misschien heel wat meer gevaarlijke, bezig het wettig gezag te ondermijnen.

Dr. Drewes heeft inderdaad een veel omvattenden arbeid verricht, hij moest een groot aantal handschriften naslaan o.a. een uit het Britsch Museum en een uit de *India-Office-Library*. Het behoorlijk kunnen verwerken van zijn pennevrucht stelt echter bijzondere studie-eischen aan den lezer, het boekwerk zal dus slechts een beperkt afzetgebied vinden en wanneer de uitgever de kosten der publicatie draagt, kan zijn opoffering voor het verspreiden der wetenschap niet genoeg gewaardeerd worden. v. R.

Adatrechtbundels, bezorgd door de commissie voor het adatrecht en uitgegeven door het Kon. Inst. voor de Taal-. Land- en Volkenkunde van N.-I. XXIV: De Groote Oost. (Martinus Nijhoff, Den Haag).

Indien deze uitgave in een romanbibliotheek werd opgenomen, met een titel als: *Hoe krijgen ze elkaar in de Oost?*, zou zij daar niet misplaatst zijn. In de adat en in het adatrecht speelt die vraag overal een groote rol. Deze bundel brengt weer de bevestiging, dat het antwoord erop in alle deelen van den archipel ja, van geheel de wereld, treffende punten van groote overeenkomst aanwijst, terwijl het toch ook weer anderzijds bij naaste buurvolken in treffende punten van groot verschil uiteenloopt. De lezer, die er niet één roman in zoekt, maar die *de* roman van de Groote Oost eruit wil leeren kennen, zal niet teleurgesteld worden. Het wetenschappelijk werk geeft op den liefdeswandel- en handel een kijk zóó vol schakeering en in zóó vrijmoedige beschrijving, dat de idylle er afwisselt met het allerplatste realisme. Van de vele aardige voorbeelden, stip ik hier aan dat over het eerste nachtelijke bezoek door den jongen man van den Saoestam (Ternate-archipel) zijn uitverkorene gebracht.

Is zij den aanzoeker niet genegen dan steekt zij de harsfakkel aan en maakt zooveel geraas, dat de andere huisgenooten wakker worden om den ongewenschten indringer het deurgat te wijzen. In het tegen-

overgesteld geval vraagt zij haar bezoeker: ,,Waarom slapen heden alle vogels en één vogel slaapt niet?'' — Antwoord: ,,Die eene vogel kan sedert lang zijn eigenlijke slaapplaats niet vinden!'' — Meisje: ,,Het ware beter, dat hij zocht tot hij die weer gevonden heeft''. — Jongen: ,,De vogel heeft gezocht het heele luchtruim door, doch heeft die niet gevonden!'' — Meisje: ,,De nachten zijn donker en dan kunnen de vogels niet vliegen en zullen dus ook geen slaapplaats vinden!'' — Jongen: ,,De eenige slaapplaats is na veel wachten en zoeken hier gevonden!'' — Meisje: ,,Ben je gekomen uit gekkernij?'' — Jongen: ,,Ik maak geen gekkernij!'' — Meisje: ,,Ik zal de harsfakkel ontsteken''. — Jongen: ,,Laat af die te ontsteken: ik houd je niet voor de mal!'' — enz.

De twee worden het eens, presenteeren elkaar over en weer de sirih pruimdoos en blijven tot ,,het eerste hanengekraai'' bij elkaar keuvelen. Dan gaat de aanzoeker naar huis, na het meisje een armband en een paar trosjes kralen gegeven te hebben.

Het verhaal beschrijft het verder verloop van het ten huwelijk vragen, waarmede nog heel wat gemoeid gaat.

Als tegenhanger een stukje uit de jurisprudentie onder Ambon enz. De Raad van hoofden te Piroe in Z. W. Ceram, kreeg de zaak te behandelen van een 60-jarigen oom, die vleeschelijke gemeenschap had gehad met een zusterskind, iets dat daar als bloedschande geldt. Wat de zaak erger maakte was, dat het 20-jarig nichtje beweerde door haar oom betooverd en zoo in onmacht gebracht te zijn.

De bijzonderheden van dit toover-toover, waarbij twee centen in een glas water het wondermiddel vormden, zijn zóó geschilderd dat de schrijver van ,,Wat is nu liefde?'') [1] er bij zou kunnen blozen.

Moge door deze verwijzigingen aangetoond zijn, dat de lectuur van dit product van wetenschappelijk onderzoek geenszins een drooge en saaie is, het zou natuurlijk verkeerd zijn daarom den bundel in zijn geheel te beschouwen als een bosje Amor's-pijlen. Voor het spel van slang, appel, Eva heeft elke adat zijn eigen vorm gevonden, maar de wetenschap van het adatrecht heeft zich met gansch andere vraagstukken ook te bemoeien.

Gegegevens over geschiedenis, opvolging, bestuursverhoudingen, rangen, inkomsten, eigendomsrecht, verkoop, schulden, belastingen, straffen, volksgebruiken van allerlei aard, volgen elkander in bonte rij op, een en ander gekozen omdat het beteekenis heeft voor het adatrecht.

Indien wij ons over de samenstelling van dit werk een paar opmerkingen mogen veroorloven, zullen deze juist worden gemaakt indachtig aan de practische bestemming ervan.

---

[1]) D. Limburger. Gebr. Graauw's Uitg. Mij., Amsterdam—Weltevreden.

Terwijl voor eenige omvangrijke bijdragen zoowel als voor uitdrukkingen van enkele woorden de vertaling door de Commissie bezorgd is, zijn andere groote stukken en korte zinnen, waarvan de vertaling, zelfs voor wie zich in het lezen van Maleisch eenigszins bedreven acht, niet voor de hand ligt, alleen in de oorspronkelijke taal weergegeven.

Gevallen worden vermeld als ethnologica, zonder dat zij uitgewerkt worden tot en met de uitspraak waartoe zij den rechter hebben geleid. Wie er leering uit wil trekken zou nog gaarne het ,,en toen?'' er bij te weten komen. De Commissie zal hier niet meer hebben kunnen geven dan zoo tot haar beschikking was, want kennelijk spreekt uit vele andere uiteenzettingen wel degelijk de bedoeling om aan de rechtspraak in ruime mate leering te ontleenen.

Deze bundel is gegaard uit reeds elders gepubliceerde of nieuw ter beschikking gekomen mededeelingen van de hh. W. Ph. Coolhaas, Mr. F. D. Holleman, A. Hueting, J. Fortgens, P. van Hulstijn, W. Ruinen, Mr. C. Th. Bertling, C. M. Visser, J. D. Poetiraij, Mr. T. Volker, J. A. F. Schut, G. L. Tichelman, J. W. D. Wattimena en pastoor Jos. van der Kolk, alsmede uit tijdschrift-artikelen, officieele reglementen, besluiten, rapporten, uitspraken en vonnissen.

De in de 24 adatrechtbundels verwerkte stof, waarbij de commissie nog geenszins als bij *beëindigden* arbeid kan neerzitten, mag meespreken als men de beteekenis overweegt van de, in deze aflevering van *D. I. G.* weergegeven, studie van Prof. van Vollenhoven over Eenheids privaatrecht voor Indië.

Handelingen van het 3e Ned.-Ind. Natuurwetenschappelijk Congres. (Archipel Drukkerij, Buitenzorg).

Dank zij de vlotte medewerking van de sprekers op het congres, de besturen der secties, het algemeen secretariaat, alsmede van den Topografischen Dienst was het mogelijk deze Handelingen niet al te lang na den reglementair vastgestelden tijd te doen verschijnen, zoo waagde de algemeene voorzitter van het bestuur der vereeniging ,,N.-I. Natuurwetenschappelijk Congres'', Dr. W. M. Docters van Leeuwen, in zijn voorwoord, gedagteekend: Buitenzorg, 31 December 1924, te schrijven.

Maar de redacteur van de *Handelingen*, Dr. H. J. Lam, kon toch eerst weer zes maanden daarna zijn werk met een nawoord besluiten, zoodat het lijvige verslag pas een tien-à elftal maanden na afloop van het congres, dat van 25 t/m 28 September 1924 te Buitenzorg gehouden werd, de lezers bereikte.

Waar de medewerking van velen noodig was, om de *Handelingen* te kunnen doen verschijnen zooals de redactie dit wenschte, behoeft hierin geen al te groote teleurstelling te liggen. Enkele nakomers bij het inleveren der autoreferaten waren oorzaak dat niet voor Februari met drukken kon worden begonnen. Eén bleef zelfs in gebreke iets te zenden, vele aansporingen ten spijt.

Het Huishoudelijk Reglement der vereeniging wil dat binnen 6 maanden na afloop van het congres de *Handelingen* uitgegeven worden. Het reglement voor het 3de Congres had (art. 8—10) in de spoedige bezorging en afdoening der voordrachten voor de opname in de *Handelingen* voorzien, maar desalniettemin stond de redacteur voor de keuze: voorrang aan spoed of aan volledigheid?

Naar 't ons voorkomt, is niet ten onrechte aan het laatste voorkeur gegeven, al is 't wenschelijk te overwegen, de ondervinding indachtig, hoe meer spoed in den vervolge zal zijn te betrachten. Maar nu stond men voor dadelijke keuze en beslissing. 't Betrof hier feitelijk een uitgave in tweede instantie. De Indische pers heeft tijdig uitvoerige verslagen kunnen bezorgen, dank zij o.a. de inlevering van referaten door verschillende sprekers, zij heeft zoo het congres in zijn actualiteit tot zijn recht doen komen. Te overwegen was wat nu, naast en na de persverslagen, van zoodanige beteekenis is te achten, dat het behoort te worden vast gelegd en samengebonden tot gemakkelijk raadplegen, èn als stof voor studie. Ook heeft de uitgave beteekenis als grondslag voor een op te zetten volgend congres. Of de bundel van de hiertoe zorgvuldig te bewerken *Handelingen* wat eerder of wat later gereed kwam, was van bijkomstig belang. Binnen grenzen van redelijkheid overweegt het blijvend belang het momenteel belang. Dit tot troost bij de vertraging, maar daarom nog niet tot aansporing om niet naar verbetering te streven.

De aandacht vestigende op de omvangrijke uitgave, die weer een sterk sprekende getuigenis vormt voor het hooge gehalte van Indië's wetenschappelijk en practisch werk, kunnen wij hier niet nader op den inhoud ingaan.

Meerdere voordrachten zijn weergegeven zooals zij uitgesproken werden, soms met bijlagen, schetsen en keurige foto's. Van andere is slechts het persreferaat opgenomen. Soms is dan echter verwezen naar andere publicaties, waarin de voordracht in extenso wordt opgenomen.

Wie er meer van wil weten of wie mee wil werken aan de bevordering der natuurwetenschappen in N.-I. door het houden van congressen, wete dat het adres van het Algemeen Secretariaat thans is: Dr. H. P. Berlage Jr. Meteorologisch Observatorium, Weltevreden.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

OUDHEIDKUNDIGE VEREENIGING „MAJAPAHIT".

De „Oudheidkundige vereeniging *Majapahit*" te Modjokerto doet een beroep op steun uit ruimen kring, ten einde tot krachtdadige werkzaamheid te kunnen komen. Wij mochten in brochure-vorm groot formaat ontvangen een door Ir. H. Maclaine Pont geschreven overzicht van de overwegingen, welke geleid hebben tot de oprichting der vereeniging, gevolgd door een excerpt uit de dd. 15 April 1924 vastgestelde statuten en uit het huishoudelijk reglement der vereeniging. Daarbij zijn ook eenige aardige schetsen gevoegd, waarbij een drietal dat het beeld der oude stad, uit haar bouwrestanten, doet herrijzen, benevens photo-reproducties, die een indruk bezorgen van wat gevonden is, gezocht wordt, te beschermen en te bewaren is.

In zijn overzicht zet Maclaine Pont voorop, dat hij door de gevraagde steun een bij uitstek economisch en sociaal belang denkt te dienen.

Ten gevolge van het ontbreken van elke behoefte aan beter werk is het Javaansche ambacht door gebrek aan oefening meer en meer in een toestand van impotentie teruggevallen. Een stelselmatige opwekking van het initiatief en van de medewerking van de Inlandsche bevolking inzake de verbetering van de slechte toestanden, die onder haar voorkomen, is de weg, waarlangs de verdere ontwikkeling weer mogelijk kan worden gemaakt.

Is het practisch uitvoerbaar om bij het Javaansche volk de kennis van en het streven naar beter toestanden op te wekken? Om de Javanen van thans te boeien is noodig een onderzoek uit den tijd, dat het Javaansche volk zelf meer mondig werd: uit den Majapahitschen, vroeg-Mohammedaanschen tijd. En dit onderzoek dient niet zoozeer graven of tempels te betreffen, maar oude nederzettingen, verblijven en moskeeën. De uit dezen tijd resteerende, nog in gebruik zijnde houten gebouwen behoeven uit den aard der zaak periodieke restauratie. Door oordeelkundige leiding en advies bij deze restauratiewerken kan men practisch steeds grooter gedeelten van het Javaansche bouwambacht weer op de hoogte brengen van haar eigen vondsten uit vroeger tijd, welke bemoeienis door adviezen ten aanzien van nieuwbouw op den duur kan worden uitgebreid.

Er is voor alles noodig een semi-officieel lichaam, dat door zijn samenstelling het vertrouwen kan winnen van Javaansche kringen,

een lichaam, dat zelf in staat is om oudheidkundige onderzoekingen van belangrijken aard te leiden, maar dat in hoofdzaak een schakel vormt tusschen de oudheidkundige onderzoekingen van den Oudheidkundigen Dienst en het practische leven. Het is deze plaats, die de vereeniging *Majapahit* wil innemen.

Zoo is de uitvoerige uiteenzetting van Maclaine Pont weergegeven door enkele daaruit gedane grepen. Majapahit heeft dus een eigen bestemming, die niet alleen —, zelfs niet in hoofdzaak is het oudheidkundig onderzoek uit *wetenschappelijke belangstelling voor het verleden*, maar die zich bij uitstek richt op het *doen herleven* van de oude kunst in het ambacht en in de bouwmethode van den Javaan.

Wie, na dit meeslepende pleidooi, de statuten en het huishoudelijk reglement leest, zooals deze in de uittreksels aangeboden worden, moet eenigszins teleurgesteld worden.

Het doel der vereeniging wordt omschreven als de bevordering van: 1e. het oudheidkundig onderzoek van Majapahit, 2e. de kennis omtrent en de belangstelling voor de oudheidkunde op Java. Als middelen om dit doel te bereiken zijn vermeld: In voortdurend overleg met den Oudheidkundigen Dienst, onderzoekingen te verrichten en wetenschappelijke gegevens te verzamelen nopens de resten van de stad Majapahit en van oud-Javaansche kratons elders, alsmede nopens andere overblijfselen, welke in dit verband van belang zijn te achten. Bovendien zullen tentoonstellingen (museum), excursies, voordrachten worden gehouden.

Legt men dit naast de gebruikelijke redactie voor de statuten van oudheidkundige vereenigingen, dan vindt men niets bepaald-afwijkends. Hier ontbreekt hetgeen nadrukkelijk doet uitkomen wat Maclaine Pont aldus aangaf: ,,Het doel der vereeniging ligt dus vooral op sociaal en economisch terrein''. Het is waar, hij liet erbij aansluiten: ,,De voornaamste bron, waaruit zij de gegevens voor al haar verder werk zal putten, en die aan dat werk alle leven zal inblazen, zal haar archeologisch onderzoek zijn, dat tevens belangrijke, nieuwe gegevens zal kunnen verschaffen ten dienste der geschiedvorsching'', en dit laten de statuten wel tot zijn recht komen. Maar wie bij de statuten inlichting zoekt over doel en middel zal er niet uit lezen wat Maclaine Pont der vereeniging als *doel bij uitnemendheid*, als roeping toedenkt. Het huishoudelijk reglement vult dit tekort niet op bevredigende wijze aan.

Waar het huishoudelijk reglement over te houden voordrachten en tentoonstellingen, zooveel mogelijk in samenwerking met andere vereenigingen, schrijft (art. 19), lezen wij: ,,Zij zullen voornamelijk strekken om de belangstelling en de kennis voor de oudheidkunde van Java te verhoogen, vooral door het belang van het oudheidkundig onderzoek voor de tegenwoordige samenleving in het licht te stellen''.

Dat is iets, maar 't lijkt toch niet op wat Maclaine Pont aldus omschreef: ,,De vereeniging zal haar medewerking verleenen en haar invloed aanwenden overal waar het geldt de opheffing van belemmeringen, die de ontwikkeling van het particulier initiatief eener Inlandsche bouwbeweging in den weg staan. De vereeniging zal er het hare toe bijdragen, om een program van verbeteringen te vinden, dat van den economischen grondslag der Javaansche samenleving uit gaat, en dat berust op de studie der cultureele geschiedenis van het Javaansche volk, zooals die zich in de verschillende streken heeft ontwikkeld''.

Het huishoudelijk reglement bevat een paragraaf: ,,Van den maatschappelijk belangrijken arbeid der Vereeniging''. Wie de beschouwingen van Maclaine Pont kent, zal begrijpen dat er rekening mede gehouden is waar in art. 22 te lezen staat:

,,Tot het werk der Vereeniging zal mede behooren de opsporing, opmeting en bescherming van uit den Majapahitschen tijd afkomstige constructies (b. v. hout), dan wel van b.v. houten gebouwen of gebouwonderdeelen, die — zij het uit later tijd — voor de kennis van de oorspronkelijke bouwwijzen van belang kunnen worden geacht.

De vereeniging kan — eventueel in samenwerking met andere vereenigingen of instellingen — hare bemiddeling verleenen in zake pogingen tot behoud en oordeelkundige restauratie van dergelijke bouwwerken, vooral indien zij nog thans in gebruik zijn, benevens bij het verspreiden van de kennis omtrent en van de toepassing van betere, oorspronkelijke gebouwtypen en bouwbeginselen''.

Zooals gezegd, wie de brochure gelezen heeft zal begrijpen, dat in deze zinsneden veel verborgen kan zijn. Maar hij zou dit toch liever dik en duidelijk uitgesproken hebben gezien. Vooreerst toch ziet men in den opzet gaarne uitgedrukt wat het typeerend eigenaardige van een instelling is, dan moet ook de eigen opgestelde wet geen twijfel laten omtrent den ernst der economische en sociale strekking, eindelijk is de kans op steun van belangstellende zijde grooter, wanneer men ook de interesse weet te winnen van hen, die meer voelen voor hetgeen komende is dan voor hetgeen verleden is. Moge Majapahit weldra door zijn daden toonen met Maclaine Pont te gelooven in een practische roeping, want inderdaad: ,,Er valt groot werk te verrichten in den Oost''; ook in dit opzicht [1]).

Daar wij zeer gaarne meewerken om de bedoeling der brochure tot haar recht te doen komen, maken wij er hier nog melding van, dat de contributie der vereeniging voor gewone leden ten minste *f* 12,—, voor buitengewone leden *f* 4,— p. j. bedraagt. Donateur wordt men door p. j. ten minste *f* 40,—, of ineens ten minste *f* 500,— te betalen. Secretaris-penningmeester is de heer J. Verboom, Gebouw Suikersyndicaat te Soerabaja.

[1]) Ir. Maclaine Pont sprak ook over dit onderwerp op „Het 2e Inlandsche Volkshuisvestingscongres" te Semarang. Zie *De Locomotief* van 4 Aug. 1925.

PAN PACIFIC-CONGRES.

Over Indië's aandeel aan dit congres bevatte *De Loc.* een correspondentie uit Bandoeng (20 Juli).

Men herinnert zich het congres op natuur-wetenschappelijk gebied, vroeger te Honoloeloe en in Australië te Sydney en Melbourne gehouden. Er is nu een dergelijk Pan Pacific-congres op komst dat het volgend jaar, in October en November, in Japan plaats heeft (zie *D. I. G.* blz. 343, 1925). De regeering van dat land heeft alvast een kwart millioen uitgetrokken voor de ontvangst der deelnemers.

De Koninklijke Academie van Wetenschappen in Nederland en het Bataviasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Indië zijn hierin betrokken geworden, doch beide lichamen hebben ten slotte de bemoeienis losgelaten en het contact en de voorbereiding overgegeven aan de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging, op wier weg het congres meer ligt. Japan is wat buiten het boekje gegaan, door Indië apart uit te noodigen, want de oorspronkelijke opzet van het congres is, dat koloniën niet afzonderlijk worden toegelaten. Japan wenscht echter blijkbaar het congres te benutten voor nauwere aanraking van de volkeren rond den oceaan in het Verre Oosten.

Wat Nederland betreft, dit vormde een Internationaal Circumpacifische Onderzoek-commissie, de I. C. O., die in Indië wordt vertegenwoordigd door een comité van Indische voormannen, dat zijn de voorzitters der secties van de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging. President hiervan is de directeur van Landbouw, die de voormannen opriep voor het houden van een vergadering te Weltevreden, teneinde het komende Pan Pacific-Congres te bespreken. Tot secretaris werd verkozen, dr. Braak, directeur van het Observatorium te Weltevreden.

Ter bijeenkomst bleek al dadelijk van een diepgaand verschil van opvatting, in verband met het feit, dat men in Japan allerlei nieuwe vakken, als sterrekunde, physica en medische onderwerpen op de agenda heeft geplaatst. Nu is er reeds een goed ingericht congreslichaam voor tropische geneeskunde, dat dit jaar (zie *D. I. G.* vorige aflevering blz. 862) in Japan congresseert en het is daarom, dat de Bataviasche doktoren Kiewiet de Jonge en De Langen zich dadelijk van de bijeenkomst terug trokken.

Verschillende besprekingen werden gehouden, waarbij naar voren kwam de wensch, tevens mogelijkheid, het congres in 1929 in Ned.-Indië te houden. Hierop schijnt veel kans te bestaan, als de financiën geen struikelblok vormen.

Dr. Docters van Leeuwen werd tot president van het comité van voormannen gekozen.

De beteekenis van het Volkenbondsverdrag, het Washingtontractaat en het Protocol van Genève voor den politieken toestand in den Pacific,

DOOR

Dr. W. FEUILLETAU DE BRUYN.

„Een verstandig mensch slaat in stilte
de gelaatstrekken van iedereen gade en
in zijn gedrag is hij steeds op zijn hoede."
Uit de „Parniti Sastra". [1])

Het is nog slechts enkele maanden geleden, dat in Genève de vertegenwoordigers van de Volkenbondsstaten bijeen kwamen en het Protocol van Genève opstelden, dat eindelijk eens een grootere plaats in scheen te zullen ruimen aan het recht in het internationaal verkeer der volkeren. Hoog waren de verwachtingen gespannen omtrent het schoone resultaat, dat te Genève scheen te zijn bereikt. De hartstochtelijke pleidooien, die in ons land en in heel Europa vóór de Wereldvrede werden gehouden, liggen ons nog versch in het geheugen, evenals de onverkwikkelijke kibbelarijen tusschen voor- en tegenstanders, die daaruit voortvloeiden. In die Hochkonjunktur van pacifisme, waarvan de symptomen ook in Indië merkbaar waren, kwam de Vlootwet 1925, die het brandmerk der bezuiniging droeg, in den Volksraad in behandeling. Was het wonder, dat vele Volksraadsleden meenden te kunnen bouwen op een snelle ontwikkeling van het Volkenrecht en van oordeel waren, dat de uitgaven voor leger en vloot minder urgent, ja zelfs volkomen nutteloos zouden zijn en slechts een sterke rem waren op de economische ontwikkeling der kolonie?

En ternauwernood een half jaar later heeft datzelfde Protocol niet alleen zijn waarde voor de practische politiek verloren, maar bleek

---

[1]) Aanhaling van Prof. van Eerde. Koloniale Volkenkunde Dl. I, p. 83.

het zelfs een gevaarlijken slag te hebben toegebracht aan het prestige van het Volkenbondsverdrag, dat merkwaardige ,,document humain'', waarin schoone menschelijke idealen zóó innig en suggestief zijn vermengd met de duistere motieven der internationale politiek, dat zelfs ervaren staatslieden zich niet altijd aan de betoovering van het Pacte kunnen onttrekken.

In het volgende zal worden aangetoond, dat het Volkenbondsverdrag, de Magna Charta van het tegenwoordige Europa en het Protocol van Genève niet uitsluitend de Vredesidee dienen, maar een politieke strekking hebben die zorgvuldig voor de groote massa is gecamoufleerd. Wij zullen de waarde dier Verdragen en die van het Washingtonverdrag aan den politieken toestand in den Pacific toetsen en zien, dat in een Pacific-conflict alleen de neutraliteitsverdragen te land en ter zee van 1907 voor ons van beteekenis zullen zijn. De idiëeele vorderingen, die de Vredesidee sedert 1907 heeft gemaakt zijn zeer groot en in het bijzonder geldt dit voor het vijfjarig tijdvak na den wapenstilstand. Maar op het oogenblik zijn wij nog zeer ver verwijderd van de realiseering van dat ideaal der menschheid en laat de practische staatkunde in den Pacific het niet toe met die Vredesidee rekening te houden.

Zal ooit de vredesidee zegevieren? Een Engelsch spreekwoord zegt: ,,Give the devil rope enough and he will hang himself''. Wij zullen aantoonen, dat er in een heel verre toekomst goede kansen bestaan, dat die zegswijze ook eenmaal voor den oorlog zal gelden. Maar voorloopig is daar geen sprake van en wie thans geen rekening houdt met de werkelijkheid, doet meer kwaad dan goed aan de vredesbeweging.

De pogingen om door vreedzame oplossing van geschillen oorlogen te voorkomen zijn niet nieuw. De Grieksche Amphiktionie kan men feitelijk als een rudimentaire Volkenbond opvatten. Het waren bondgenootschappen van nabuurstaten op religieuzen grondslag, die ten doel hadden de heiligdommen te beschermen.

Maar daarnaast treft men reeds enkele Volkenrechterlijke beginselen aan, zooals het verbod om steden te vernielen, de watertoevoer af te snijden enz. [1])

In de 17e en 18e eeuw is het vraagstuk van den wereldvrede door verschillende schrijvers behandeld o.a. door William Penn, Rousseau en Kant. Maar eerst in de 19e eeuw begon de practische propaganda. In 1815 werd in New-York de eerste vereeniging voor den Wereldvrede gesticht. Doch pas in 1848 werd te Brussel het eerste Vredes-

[1]) Dr. J. J. Grobholz. Gedanken über Krieg, Pazifismus und Völkerbund. Mil. Wochenbl. No. 29, 1925 p. 855.

congres gehouden, dat eerst ruim 50 jaren later gevolgd werd door de Vredesconferentie van 1899 en 1907.

Arbitrage, ontwapening en veiligheid! Dat waren de problemen die men op de Volkenbondsvergadering in het najaar van 1924 heeft trachten op te lossen, teneinde een stap nader te geraken tot het ideaal van den Wereldvrede. Wij zullen die problemen aan een vluchtige beschouwing onderwerpen en aanvangen met de arbitrage. Noch op de beide Vredesconferenties, die aan den oorlog voorafgingen, noch op de conferentie, die aan den wereldoorlog een einde maakte, hebben de Groote Mogendheden de verplichte arbitrage als algemeen beginsel aanvaard. Wel zijn tusschen de verschillende staten twee aan twee onbeperkte en beperkte arbitrageverdragen gesloten, maar van een algemeene verplichting om het middel voor de oplossing van geschillen toe te passen is geen sprake. [1])

In het Protocol van Genève was aan het arbitragebeginsel een zeer voorname, leidende rol toegekend. Toch denke men niet dat het mogelijk zou zijn geweest aan de hand van de bepalingen van het Protocol van Genève alle geschillen door arbitrage op te lossen. Want arbitrage is uitgesloten, ingevolge Art. 4, sub 7e van het Protocol ten aanzien van geschillen die reeds bij eenparigheid van stemmen door den Raad zijn beslist, zooals b.v. voor de grens van Opper-Silezië het geval is. Evenzoo is arbitrale rechtspraak uitgesloten bij talrijke economische conflicten, zooals bij uitvoerverboden van bepaalde grondstoffen, bij maatregelen in verband met de petroleumpolitiek van verschillende staten (men denke slechts aan de spanning die tusschen Mexico en Amerika en Engeland ontstond door de wijziging der Mexicaansche mijnwetten) bij belemmeringen op het gebied van Handel en Scheepvaart, (zooals de Amerikaansche wetten ter bescherming der eigen scheepvaart) enz.

Men ziet dus dat er nog heel wat gevallen zijn, die niet door verplichte arbitrage opgelost zouden kunnen worden. Maar toch bracht het Protocol ons een stap nader in de goede richting, al ware het alleen maar, omdat de Staat, die zich niet aan arbitrage onderwierp tot aanvaller, tot ,,hostis generi humani'' werd gebrandmerkt.

Door hun weigering om het Protocol van Genève te onderteekenen hebben de Groote Mogendheden met uitzondering van Frankrijk zich wederom tegen het arbitragebeginsel uitgesproken. En daardoor heeft het Staatsstuk, dat zooveel schoone verwachtingen opwekte, voor ons nog slechts historische waarde.

Ontwapening! Is daar eigenlijk wel ooit sprake van geweest? In

---

[1]) Zooals men weet zijn bij de beperkte arbitrageverdragen geschillen, die de eer of de levensbelangen der betrokken partijen betreffen, van de scheidsrechterlijke beslissing uitgesloten.

het Protocol van Genève is alleen sprake van een *vermindering* der *bewapening*, maar niet van *ontwapenig*. Op datzelfde standpunt stellen zich het Volkenbondsverdrag en de Garantieverdragen van Lord Robert Cecil. In het Handvest wordt in art. 8 gesproken van een vermindering der nationale bewapening ,,tot het minimum vereenigbaar met de nationale veiligheid en met de uitvoering der internationale verplichtingen gesteld voor een gezamenlijke actie''.

Hoe groot dit minimum voor ieder land is, wordt in het Pacte niet bepaald en hangt af van het subjectieve oordeel van iedere Staat. Door de internationale ontwapeningsconferentie, die op Maandag 15 Juni 1925 ingevolge art. 17 van het Protocol bijeen zou zijn geroepen, zou aan die onzekerheid een eind zijn gemaakt.

Uit de beraadslagingen over het Protocol is echter gebleken dat bij die vermindering rekening zou worden gehouden'' met de geografische ligging en de bijzondere omstandigheden van ieder Bondslid.''

Noch het Volkenbondsverdrag, noch het Protocol van Genève hebben het beginsel van ,,Vrede door recht'' durven aanvaarden zonder aan dat recht de macht ten grondslag te leggen. ,,Niets geeft beter recht, dan de macht en het geweld bij het recht gevoegd''. Aan dat oude devies van Jan Pietersz. Coen heeft de Vredesbeweging nog niet kunnen tornen.

Het vraagstuk van de beperking der bewapening is er een van wederkeerigheid en geleidelijkheid. Want geen land kan zijn bewapening verminderen zonder dat het de zekerheid heeft, dat andere staten zijn voorbeeld zullen volgen. De oplossing van dat vraagstuk houdt ten nauwste verband met de vraag hoe de Volkenbond zijn rechtsbeslissingen zal handhaven tegen recalcitrante staten, die zich daar niet aan wenschen te onderwerpen.

Dat machtsmiddel zal bestaan uit contingenten die de Bondsleden zullen leveren.

Volgens art. 16 van het Pacte verbinden de bondsleden zich om ,,met ,,het bedoelde (onwillige) Bondslid terstond alle handels- of finan- ,,cieele betrekkingen te verbreken..... en alle geldelijk, handels of ,,persoonlijk verkeer tusschen de onderdanen van dien staat en van ,,iederen staat, onverschillig of hij al dan niet lid is van den bond te ,,doen ophouden''. Naast de verplichte toepassing van deze economische sancties zal de Volkenbondsraad *adviseeren* met welke militaire of maritieme middelen de onderscheidene bondsleden tot de samenstelling der strijdkrachten zullen bijdragen. Van dwang is hierbij dus geen sprake, daar iedere staat vrij is dat advies niet op te volgen, zoodat daarmede de practische beteekenis der militaire sancties veel van haar waarde verliest. Ook hierin voorzag het Protocol door in Art. 13 aan den Volkenbondsraad de bevoegdheid te verleenen om met de Staten overeenkomsten aan te gaan omtrent

de land-, zee- en luchtstrijdkrachten, die zij beschikbaar beloofden te stellen. Voor de staten echter die een dergelijke overeenkomst niet hadden aangegaan, was de verleening van militairen bijstand geenszins verplicht. In art. 11 van het Protocol wordt wel gesproken van de verplichting van ieder Bondslid om ,,te goeder trouw en daadwerkelijk mede te werken om het Handvest te doen eerbiedigen'', maar aan die verplichting behoeft het slechts te voldoen, voorzoover de ,,geografische ligging en de bijzondere gesteldheid der bewapening ,,dat toestaan''.

Een gevaarlijke clausule, waarop niet alleen de kleine Staten, maar ook de Groote Mogendheden zich zouden kunnen beroepen, wanneer zij zich in een conflict onzijdig wenschten te houden!

Nederland heeft zich steeds gekant tegen de uitvoering der militaire sancties, die in strijd zijn met onze zelfstandigheidspolitiek. Het schijnt echter, dat in den laatsten tijd een zekere neiging bestaat om bij het vaststellen van onze weermiddelen rekening te houden met de beslissingen, die door den Volkenbond kunnen worden genomen.

In de Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer op de Marinebegrooting 1925 wordt gezegd ,,dat zoolang niet meerdere zekerheid ,,bestaat omtrent de aanneming der voorstellen, die in het Protocol ,,van Genève zijn belichaamd, of omtrent den aard en het lot van ,,eventueel volgende voorstellen van den Volkenbondsraad, het naar ,,hare meening niet verantwoord is, om ten aanzien van de sterkte ,,en samenstelling der vloot voorstellen te doen, die een termijn van ,,meerdere jaren omvat''.

Het Protocol van Genève is niet door de Groote Mogendheden geteekend. De ervaring die wij daardoor rijker zijn geworden, heeft de waarde van onze zelfstandigheidspolitiek op duidelijke wijze gedemonstreerd.

Intusschen maakte men in Genève die militaire sancties tot den hoeksteen van het Protocol en had men de schepping van een oorlogsorganisatie op het oog, op een zoo groote schaal, als de menschheid haar nog nooit te voren gekend had. Maar zou die organisatie geen kolos op leemen voeten zijn geworden? Zou zij werkelijk in staat zijn geweest om leiding te geven in de samenleving der Volkeren? Dat moet ernstig worden betwijfeld. Het is een erkend feit, dat de kracht van een coalitie van Staten altijd achterstaat bij de som van de krachtsontplooiing, waartoe iedere staat afzonderlijk bij machte is. De verschillende contingenten van het Volkenbondsleger strijden bovendien niet voor hun eigen vaderland, voor de liefde tot eigen stam en taal, voor vrijheid en zelfbestuur, maar voor het voor de groote massa der strijders nog abstracte begrip van den Volkenbond. Zullen die contingenten als zij misschien buiten hun landsgrenzen

moeten strijden, zich niet gevoelen als de ,,lansknechten van den Volkenbond''? Zal de Volkenbondsidee die massa kunnen boeien als een oorlog lang duurt en onder de strijders die ,,Kriegsmüdigkeit'' ontstaat, die het voorteeken is van den naderenden vrede. Zal dan die idee in staat zijn om het moreel der strijders op peil te houden in den strijd tegen een volk dat vecht voor huis en hof, voor het zelfstandigheidsrecht van zijn vaderland?

Zal de Volkenbondsraad zich voldoende kunnen doen gelden om eenheid van actie te brengen tusschen de legers der Bondstaten? Men heeft die leemte wel gevoeld en in Art. 12 van het Protocol is men daaraan tegemoet gekomen door de bestudeering der economische sancties door speciale organisaties van den Volkenbond in uitzicht te stellen. Maar behoorlijk voorbereide en uitgevoerde operatieplannen zijn immers niet op te maken voor men weet over welke strijdkrachten en hulpmiddelen men te beschikken heeft. ,,Les affaires se méditent de longue main et pour arriver à des succès, il faut penser plusieurs mois à ce qui peut arriver'' zegt Napoleon in een zijner brieven. En hier is de aanvaller sterk in het voordeel. Het Volkenbondsleger zal een logge organisatie zijn, waartegen de aanvaller volop gelegenheid heeft om het napoleontische beginsel van ,,agir vite et sans temps d'arrêt'' in toepassing te brengen. Terecht merkt een Duitsch schrijver op: ,,Dieses Heer..... wird eine fatale Aehnlichkeit mit dem Heere des Heiligen Römischen Reiches deutscher Nation gewinnen.'' [1]) En als aan een dergelijk leger de doorvoering van de beslissing van den Volkenbond moet worden toevertrouwd moet dit tengevolge hebben, dat een oorlog zeer lang zal duren.

Veiligheid. Ook dat probeerde het Protocol van Genève voornamelijk voor Frankrijk te bereiken. Maar al te vaak wordt vergeten, dat het statuut van den Volkenbond de 1e Sectie vormt van het Vredesverdrag van Versailles en als zoodanig dus een integreerend deel van dat Verdrag uitmaakt. Feitelijk is het Handvest een compromis tusschen de Vredesidee van den idealist Wilson en de Realpolitiek der Geallieerden, die als overwinnaars uit den wereldoorlog waren getreden. Wel zag het groote publiek in het Pacte een eerste tastbaar succes van de pogingen tot organisatie van den wereldvrede, maar feitelijk werd het Handvest tegelijk misbruikt om de voornaamste bepalingen van het vredesverdrag stevig vast te leggen. Immers Duitschland en Rusland waren door den Volkenbond uitgestooten. En daar bij art. 10 de onschendbaarheid en onafhankelijkheid van het grondgebied der bondsleden wederkeerig werd gegarandeerd, waren daarmede de grenzen van Duitschland en Rusland afdoende vastgelegd.

Intusschen was men zoo verstandig in Art. 19 een achterdeurtje

---

[1]) P. K. . . . . Vom Pazifismus. Mil. Wochenblatt 1924. No. 15.

open te houden door te bepalen, dat de Vergadering (niet de Raad) van tijd tot tijd voorstellen kan doen om een onderzoek in te stellen naar Verdragen en internationale toestanden, ,,waarvan het voortduren de wereldvrede in gevaar zou kunnen brengen.''

Het Handvest draagt zeer duidelijk het stempel der Geallieerde Mogendheden. In de eerste plaats namen in de Volkenbondsraad, die in de Volkenbondsorganisatie een leidende executieve rol speelt, alle Geallieerde Groote Mogendheden zitting en bovendien België, de satelliet van Frankrijk, als waarborg, dat de politiek der Geallieerden tegenover de Centralen op denzelfden voet zou worden voortgezet. Hoofddoel van het Pacte was Frankrijk veilig te stellen tegen een nieuwe agressie van Duitschland. Feitelijk was het Handvest een nieuwe Magna Charta voor Europa. Maar men wilde meer! Door de zege, die zij in den wereldoorlog behaald hadden waren de Geallieerden feitelijk de beheerschers der wereld geworden, en als men er in slagen kon die band ook nà den wereldoorlog voort te doen bestaan, zouden zij in de wereldgeschiedenis een leidende rol blijven spelen.

Onmiddellijk na den oorlog had het zwaartepunt der politiek zich naar den Pacific verplaatst. Na de overgave van de Duitsche vicot was de machtsconcentratie in de Noordzee overbodig geworden en werd de Pacific het nieuwe botsingsgebied, waar de Groote Zee Mogendheden het politieke overwicht door hun vloten aan zich probeerden te trekken en thans als vijanden tegenover elkander kwamen te staan. Toen men inzag, dat het daardoor niet mogelijk was alle Geallieerde Groote Mogendheden bijeen te houden, heeft men getracht althans de blanke naties onder de vleugels van den Volkenbond te brengen. Daarom werden aan Amerika bijzondere concessies gedaan. Zoo werd in Art. 21 van het Pacte erkend, dat ,,de Monroeleer niet als onvereenigbaar met eenigerlei bepaling van dit (Volkenbonds) verdrag zal worden beschouwd.'' En teneinde Amerika in de Japansche immigratiekwestie tegemoet te komen, werd in Art. 15 bepaald, dat de Volkenbondsraad geen uitspraak zou doen in geschillen behoorende tot de uitsluitende bevoegdheid van een der Volkenbondsleden. Mocht dus de immigratiekwestie ooit de aanleiding worden tot een oorlog, dan zou er van een gezamenlijke actie der Volkenbondsleden tegen Amerika nimmer sprake kunnen zijn. Het spreekt vanzelf dat die regeling ook voor de Engelsche Dominions van groote beteekenis was. Maar Japan kon er zich moeilijk bij neerleggen. Op Japans aandringen werd in het laatste lid van Art. 5 van het Protocol van Genève bepaald, dat als het Internationaal Gerechtshof erkend heeft, dat een geschil, zooals bijv. de immigratieregeling tot de uitsluitende bevoegdheid van één Staat behoort, het geschil toch nog onderzocht kan worden door den Raad of de Vergadering. Dit op-

treden heeft in de Dominions en Amerika veel kwaad bloed gezet. Want daar Japan in den Raad zitting heeft en die Raad slechts beslissingen kan nemen met eenparigheid van stemmen, zou Japan een uitspraak van het Internationale Hof kunnen saboteeren. De weigering van de Dominions en Engeland om het Protocol te onderteekenen is dan ook grootendeels een gevolg van het Japansche amendement.

Maar die concessies aan de specifiek Amerikaansche politieke belangen gedaan mochten niet baten. Amerika weigerde tot den bond toe te treden. Als motieven gaf het op, dat het in de Volkenbondsvergadering slechts één stem zou krijgen, terwijl Engeland met zijn Dominions over zes stemmen zou beschikken. Voorts meende Amerika dat het volgens Art. 16 zedelijk verplicht zou zijn aan een gezamenlijke actie deel te nemen, wat in strijd werd geacht met de Grondwet, waarbij bepaald is, dat het Parlement over oorlog en vrede heeft te beslissen. De ware reden waarom Amerika het Handvest niet heeft willen onderteekenen zal wel geweest zijn, dat het tegenover Japan de handen geheel vrij wilde hebben. Bovendien wenschte het ook ten aanzien van de Monroeleer onbelemmerd te kunnen handelen. Want al werd de juistheid van die leer in het Pacte erkend, dan neemt dit toch niet weg, dat het zeer te betwijfelen valt of een oorlog die gevoerd zou worden juist om die Monroeleer door te voeren wel ten allen tijde door den Volkenbond gesanctionneerd zou worden. En een dergelijke oorlog is toch lang niet uitgesloten. Reeds in 1897 vestigde de bekende Amerikaansche Marinestrateeg Mahan [1]) er de aandacht op, dat de Engelsche eilanden in de Caraïbische Zee (Jamaica, de Bahamas en de Engelsche eilanden der kleine Antillen) in tijd van oorlog een voortdurende bedreiging vormden van het Panamakanaal. De Amerikaansche voorjaarsmanoeuvres die in Januari 1924 werden gehouden, hadden eveneens dit politieke probleem tot grondslag. En er zal dan ook geen Amerikaansch staatsman zijn te vinden, die een Verdrag zal onderteekenen dat die eilanden in strijd met de Monroeleer veilig zou stellen.

Ook Engeland staat thans heel anders tegenover het Handvest dan vijf jaren geleden.

Toen Groot-Brittannië het Pacte teekende verkeerde het in de stellige overtuiging, dat Amerika eveneens tot den Bond zou toetreden. Maar welke houding zal Engeland thans moeten aannemen in een Japansch-Amerikaansch conflict, als de Volkenbond besluit tegen Amerika een gezamenlijke actie te ondernemen.

---

[1]) A. T. Mahan. Strategic features of the Carribean Sea and the Gulf of Mexico. Harpers New-Monthly Magazine, October 1897.

Vroeger was dat uitgesloten, want door in den Raad tegen te stemmen kon Engeland een gezamenlijke actie verhinderen.

Dat zou voortaan niet meer mogelijk zijn, want volgens Art. 4 van het Protocol zou een geschil, dat de Raad niet had kunnen regelen, door arbitrage moeten worden opgelost, waardoor de invloed van de Raad op de beslissing grootendeels was uitgeschakeld, zou vroeger tot een gezamenlijke actie zijn beslist dan zou Engeland zich nog ten allen tijde aan de militaire sancties hebben kunnene onttrekken, daar het Handvest het deel nemen aan een dergelijke actie niet bindend voorschreef. Ook had het zich in geval van een actie tegen Amerika nog aan de economische sancties kunnen onttrekken, die het volgens de bepalingen van Art. 16 van het Pacte ten uitvoer had moeten leggen, door er zich op te beroepen, dat Engeland het Handvest had onderteekend, op een tijdstip toen het meende, dat Amerika dat voorbeeld stellig zou moeten volgen. Maar dat motief kon niet gelden voor het Protocol van Genève, dat bovendien eigenlijk een bevestiging en versterking is van het Handvest. Door onderteekening van het Protocol zou het bewust verplichtingen aanvaard hebben, die het niet van plan was na te komen.

Voor de consequenties van die daad is Engeland teruggedeinsd. Het verzet kwam het eerst uit de Dominions. In een conflict tusschen Amerika en Japan zouden de Dominions zich zonder eenigen twijfel aan de zijde van Amerika hebben geschaard. En als Engeland toch tegen Amerika front had gemaakt, zou een scheuring in het Britsch Imperium onvermijdelijk zijn geweest. Dat heeft Groot-Brittannië niet aangedurfd.

Door de weigering om het Protocol te onderteekenen heeft Engeland intusschen een zwaren slag aan het prestige van den Volkenbond toegebracht.

Het Handvest is slechts van geringe beteekenis voor de handhaving van den vrede in den Pacific en nog steeds blijf als een dreunenden gongslag boven het politiek orkest der Pacificstaten het oude devies van Coen weerklinken: ,,Niets geeft beter recht, dan de macht en ,,het geweld bij het recht gevoegd.''

,,The United States of America, the British Empire, France, Italy ,,and Japan desiring to contribute to the maintenance of the general ,,peace and to reduce the burdens of competition in armement, have ,,resolved..... to conclude a treaty to limit their respective arme-,,ments.''

Met die woorden vangt het Verdrag van Washington voor de beperking van de bewapening ter zee aan, dat tot 31 December 1936 van kracht zal zijn. Beperking der bewapening en handhaving van de Wereldvrede, dat was het doel van de Washington-conferentie. Toch

was de beperking van het vlootmateriaal niet het voornaamste succes, dat op de Conferentie werd bereikt.

Het zwaartepunt van het verdrag is neergelegd in Art. XIX, dat betrekking heeft op den status quo van de vlootbases en de versterkingen in den Pacific op het oogenblik dat het Verdrag werd geteekend. De geweldige afstanden in den Pacific waren oorzaak, dat een vlootoperatie van Japan tegen Amerika en omgekeerd, ver van de bases verwijderd een zeer précaire onderneming was. Volgens het Amerikaansche vlootplan van 1 December 1915 zou de slagvloot die in 1921 gereed zou zijn een werkingssfeer van 2000 mijlen hebben, terwijl de afstand, die Amerika van Japan scheidt ± 5000 mijlen bedraagt [1]). Door nu den status quo der bestaande vlootbases te handhaven werd Japan feitelijk teruggedreven naar het N.W. deel van den Pacific, terwijl Amerika het Centrale en Oostelijke deel en Engeland het Zuidelijke deel beheerschen zal, zoodra de vlootbasis Singapore gereed is, een feit waarmede de verdragsluitende Mogendheden in 1922 terdege rekening hebben gehouden.

Het Washingtonverdrag is een mooi stuk diplomatieken arbeid geweest. Toen het Engelsch-Japansche verbond in Juli 1921 vernieuwd moest worden, weigerde Meighen, de Premier van Canada op de „Imperial Conference" aan die vernieuwing zijn goedkeuring te hechten [1]). De Britsche regeering zag zich toen voor het lastige dilemma geplaatst om òf te breken met Canada over een zeer belangrijke aangelegenheid der buitenlandsche politiek, òf te breken met Japan. Toen maakte Amerika handig gebruik van de situatie.

Op technische gronden moest men rekening houden met het uitbreken van een Pacificoorlog in 1925. Eind 1924 zou namelijk het Amerikaansche vlootplan zijn afgebouwd [2]) maar de openbare meening was zoo zeer gekant tegen uitgaven voor Marine en Leger, dat de Volksvertegenwoordiging die gelden niet zou voteeren, zoodat een anderen uitweg moest worden gezocht. De Washingtonconferentie is dank zij die gunstige omstandigheden geslaagd. Met behulp der vlootbases is de Pacific in machtssferen ingedeeld en zoo is het uitbreken van den oorlog in 1925 voorkomen.

Maar de werkingssfeer der moderne slagschepen breidt zich gestadig uit. Een modern slagschip, dat slechts voor 10 dagen steenkolen aan

---

[1]) William Howard Gardiner (Vice-President Navy League U. S.). Some American Naval Views. Fortn. Review 1923 p. 354.

[2]) Het vlootplan 1915—1921 omvatte 27 slagschepen, 6 slagkruisers en daarbijbehoorend klein materieel. Door bezuinigingen zou dit plan eerst eind 1924 afgewerkt zijn. Dit plan is besnoeid op de Washingtonconferentie, wat intusschen niet wegneemt, dat het gewijzigde Amerikaansche vlootplan thans is afgebouwd. Zie verder het artikel van Archibald Hurd; The Washington-conference and the naval issues. Fortnightly Review 1924 p. 724.

boord kan nemen, kan thans reeds voor 22 dagen stookolie meevoeren en bij gebruikmaking van dubbele bodems zelfs voor 56 dagen liquid fuel [1]).

Die uitbreiding van de werkingssfeer der slagvloten kon dan ook wel eens oorzaak zijn, dat van een handhaving van den status quo tot 31 December 1936 niets terecht komt.

Een enkel woord moet nog worden gezegd over de verklaring afgelegd door de vier verdragsluitende mogendheden, die wel eens is misbruikt om aan te toonen, dat die Mogendheden ons rechtsgebied in tijd van oorlog zouden ontzien. Deze verklaring luidt: ,,the Japa-,,nese Government anxious to forestall any conclusions contrary to ,,the spirit of the (Washington) treaty desires to declare, that it is ,,firmly resolved to *respect* the rights of the Netherlands in relation ,,to their possessions in the Region of the Pacific Ocean.''

In de Memorie van Antwoord op de Vlootwet 1925 wees de Regeering er reeds op, dat in die Verklaring slechts sprake is van ,,*eerbiediging*'' der Nederlandsche rechten, maar geenszins van een ,,*ontzien van ons rechtsgebied.*''

Inderdaad! Vergeefs zoekt men in die verklaring naar een clausule betreffende de gedragslijn die de mogendheden zullen volgen ten aanzien van Insulinde in geval van een gewapend conflict in den Pacific. Er is in de verklaring geen sprake van de eerbiediging van onze neutraliteit. Ware dat werkelijk de bedoeling geweest dan zou men wel een oplossing hebben gezocht in de richting van een collectief garantieverdrag ten aanzien van onze neutraliteit, in den zin van het Belgische en Zwitsersche neutraliteitsverdrag.

En al ware een dergelijke garantie met de hierboven aangehaalde verklaring bedoeld, dan nog zou op ons, evenals op België en Zwitserland de verplichting rusten onze neutraliteit met kracht van wapenen te handhaven. Maar dan een erkenning en instemming met onze zelfstandigheidspolitiek, moet men in die verklaring niet zien. Men moet haar beschouwen in verband met de verdeeling in machtssferen van den Pacific die ten grondslag ligt aan het Washington-verdrag. In die verklaring mag men niet anders zien dan den ernstigen wil om den status quo in den Pacific te bevestigen. Maar in geval van oorlog is die verklaring, die feitelijk een uitvloeisel is van het Washington-verdrag dat dan zelf nietig is geworden, volkomen waardeloos. Er is geen sprake van, dat de belligerenten in een Pacificoorlog ons rechtsgebied zullen ontzien, tenzij wij over de middelen beschikken om onze onzijdigheid daadwerkelijk te handhaven en ons houden aan de neutraliteitsverdragen te land en ter zee van 1907.

De neutraliteitsverdragen. Neutraliteit is een recht, het recht om

---

[1]) Captain R. J. Wilkinson. Singapore. Journ. Royal Un. Service. 1924 p. 691.

in een oorlog buiten den strijd te blijven. Dat recht legt aan neutrale staten verplichtingen op, die vastgelegd zijn in de neutraliteitsverdragen te land en ter zee van 1907.

Komen wij die verplichtingen niet na, dan verliezen wij daarmede het recht op onze onzijdigheid. Bij schendingen op beperkte schaal, die een plaatselijk karakter dragen, zal de neutrale staat na die schending te hebben verijdeld, deze in den regel niet als een casus belli opvatten. De aanvaller zal van zijn kant nimmer het geweldadig tegengaan van neutraliteitsschendingen als een vijandige daad behoeven te beschouwen. Dergelijke neutraliteitsschendingen zijn soms van zeer ernstigen aard geweest zonder dat een oorlog daarvan het gevolg was.

Zoo viel Bescawen in 1759 vier schepen van het Fransche eskader onder la Clue in de Portugeesche territoriale wateren tusschen Lagos en Kaap St. Vercent aan, nam twee schepen en verbrandde de beide anderen niettegenstaande het vuur der Portugeesche forten. Dergelijke ernstige neutraliteitsschendingen hebben ook in de 20e eeuw plaats gehad, zonder dat een oorlog daar het gevolg van was. Zoo vielen in 1904 de Japansche jagers ,,Asachio'' en ,,Kasoemi'' in de Baai van Tschefoe de Russische jager ,,Rechitelny'' aan, waarbij het veel sterkere Chineesche eskader lijdelijk bleef toezien.

Feitelijk waren beide aangehaalde neutraliteitsschendingen niet tegen de neutralen zelf gericht, maar zat hier bij den aanvaller uitsluitend de bedoeling voor om van een gunstige gelegenheid gebruik te maken, om ongestraft zijn slag te slaan. Kenmerkend voor dit soort neutraliteitsschendingen is, dat zij een tijdelijk karakter dragen en op zoo kleine schaal plaats hebben, dat de Neutrale òf in staat is den aanvaller terug te werpen, òf dat deze zich na afloop van de operatie vrijwillig terug trekt.

Wanneer een neutraliteitsschending echter op groote schaal met operatieve oogmerken wordt ondernomen, zoodat van een terugwerpen van den aanvaller geen sprake is, zal dit natuurlijk als een oorlogsverklaring worden opgevat. In dat geval wordt de aangevallen staat van zelf de bondgenoot van de tegenpartij van den neutraliteitsschender. Dit was het geval met België tijdens den wereldoorlog.

Voorstanders van nationale ontwapening, zooals Prof. Van Embden hebben wel eens de stelling geponeerd, dat onze neutraliteitspolitiek ons tot prooi maakt van zuiver formalisme. Want wij zullen ons automatisch moeten scharen aan de zijde van den tegenstander, van den schender onzer neutraliteit, ook als ons nationaal belang of ons rechtsgevoel ons feitelijk aan de andere zijde partij zou moeten doen kiezen. Geheel juist is dat niet. Of een neutraliteitsschending als een casus

---

[1]) Prof. van Embden. Nationale ontwapening of Volksverdelging.

belli wordt opgevat is afhankelijk van verschillende omstandigheden en zal voor ieder geval afzonderlijk uit moeten worden gemaakt. Wanneer vele kleinere neutraliteitsschendingen voorkomen, en wij niet in staat blijken te zijn onze plichten als neutrale behoorlijk na te komen, kan dit een reden tot oorlogsverklaring zijn voor een der belligerenten, die met die toestand geen genoegen neemt. Heeft een gewelddadige neutraliteitsschending op groote schaal plaats, of dreigt die plaats te hebben, dan zal vanzelf de tegenpartij van den aanvaller, die schending pogen te voorkomen. Want het is duidelijk dat een der belligerenten niet tot een dergelijk optreden overgaat, zonder daartoe zeer zwaar wegende strategische argumenten te hebben. En even logisch is, dat de tegenpartij haar tegenmaatregelen zal nemen. Wij zullen dan partij moeten kiezen voor een der belligerenten. En dan zal de Regeering in een dergelijk geval niet de vraag stellen, wie van beide partijen het recht aan zijn kant heeft, maar wie de beste kans heeft om den oorlog te winnen. Want van practisch nut is die rechtsvraag niet, afgescheiden nog van het feit of tijdgenooten zich ooit een objectief oordeel hieromtrent kunnen vormen. Uitsluitend het nationaal belang zal beslissend zijn voor de vraag aan welke zijde wij ons in een dergelijk geval zouden scharen.

Dat onze zelfstandigheidspolitiek ons in een Pacificconflict zou dwingen partij te kiezen voor een der belligerenten niettegenstaande die keuze zou indruischen tegen ons nationaal belang, mag men dan ook gerust als uitgesloten beschouwen.

Ten slotte dient nog de vraag beantwoord te worden, of het sluiten van een bondgenootschap met een of meer der Groote Mogendheden in den Pacific niet te prefereeren zou zijn boven het voeren eener zelfstandigheidspolitiek.

Alvorens hierover een oordeel uit te spreken, is het noodig iets dieper op het conflict tusschen Japan en Amerika in te gaan. Wie Amerika's verhouding tot het Verre Oosten in den loop der 19e eeuw bestudeert, moet het opvallen dat sedert Caleb Cushing in 1844 het Verdrag van Wang Hia sloot en daarmede Amerika's politiek van de open deur in China inluidde, dat na de opensteling door Commodore Perry in 1854 van Japan, van een krachtig voortschrijden der Amerikaansche expansie in den Pacific gedurende bijna vijftig jaren eigenlijk geen sprake was. Eerst op het einde der 19e eeuw neemt men een sterk verhoogde Amerikaansche activiteit waar in den Pacific. De stoot daaraan gaf een merkwaardig, weinig bekend geschrift van Mahan, een werk dat een diep spoor zal nalaten in de geschiedenis van den Pacific en dat het ,,Leitmotiv'' is geweest der Amerikaansche politiek van de laatste dertig jaren [1]).

[1]) A. T. Mahan. The Twentieth Century outlook. Harpers New-Monthley Magazine, Sept. 1897.

Met de openstelling voor den handel, begon het Verre Oosten te ontwaken, begon het zich te ontwikkelen en in het bijzonder was het Japan, dat in snellen aanloop overnam, wat de blanke rassen eerst in den loop der eeuwen op het gebied van industrie en techniek hadden bereikt.

Toen Japan eenmaal in staat was om niet alleen de moderne oorlogswapenen te hanteeren, maar die ook zelf te vervaardigen, dreigde het eens de hegemonie in het Verre Oosten te zullen verwerven. De Amerikaansche openbare meening begon zich over dien wonderlijk snellen groei ongerust te maken en Mahan vertolkte die onrust met de woorden:

,,We stand at the opening of a period, when the question is to be ,,settled decisively, though the issue may be long delayed, whether ,,Eastern or Western civilisation is to deminate throughout the earth ,,and to control it future.''

Toch meent hij dat het er op den duur voor de ontwikkeling der menschheid weinig op aankomt, wie van de beide rassen de leiding neemt. Wel is het noodzakelijk dat de Europeesche beschaving zoolang stand blijft houden, totdat het Aziatische ras die beschaving van het blanke zal hebben overgenomen als dit eens ten onder mocht gaan. Hij wijst er op hoe de Romeinen er in slaagden om de opdringende Barbaren door goed gekozen vooruitgeschoven bolwerken in den vorm van koloniën tegen te houden. En deze werden daardoor zoolang aan de grenzen opgehouden, dat toen eindelijk het Romeinsche Keizerrijk zijn levenskracht had verloren en door die Barbaren werd overweldigd deze laatsten feitelijk reeds het beste deel van de zedeleer, wettten en godsdienst van de Romeinen hadden overgenomen.

Ook Amerika moest volgens Mahan die oude beproefde politiek der Romeinen tegen het Verre Oosten toepassen en zich tijdig meester maken van vooruitgeschoven bolwerken in den Pacific. Want eens zou het Aziatische ras in staat zijn de geweldige minerale rijkdommen, waarbij de brandstof en ertsreserves van Europa in het niet zinken, te exploiteeren. Dan zal het zich organiseeren tot een geweldige strijdmacht, toegerust met de meest moderne strijdmiddelen, die de landen der oude beschaving onder den voet zal loopen.

Maar die beschaving zal zoolang stand moeten houden ,,that it ,,shall not go down till it has leavened the character of the world for ,,a future brighter even than its past, just as the Roman civilisation ,,inspired and exalted its Teutonic conquerers and continued to bless ,,them to this day.''

Mahans ideeën vonden in Amerika ingang en sedert 1897 begint zich een krachtige expansie in den Pacific te openbaren. Die expansie berust bij de leiders bewust en bij de groote massa instinctief op een ,,deeprooted instinct of selfpreservation.'' En nu moge de doelstelling

der Amerikaansche politiek overwegend defensief zijn, in haar practische toepassing draagt zij zeer sterk het kenmerk van agressie.

Twee jaar na de verschijning van Mahans opstel maakt Amerika zich meester van de Philippijnen en Guam en in 1900 volgt de definitieve inlijving van Hawai, dat tot Amerikaansch territorium wordt verklaard. Dat waren de bolwerken, die Amerika in den Pacific vooruitschoof om zich tegen een mogelijk agressief optreden van het Gele Ras te beveiligen.

Hoe denken de andere naties van Angelsaksischen stam over de geweldig snelle ontwikkeling van dit Ras? Japan is jaren lang door het Engelsch-Japansch verdrag van 1902 de bondgenoot van Engeland geweest. Maar in de Engelsche Dominions werd de achterdocht en de vrees voor het Aziatische ras steeds grooter. Het standpunt, dat men daar ten aanzien van Japan inneemt verschilt zeer weinig van dat van Amerika. ,,The Australian determination to exclude Asiatic immi-,,grants is founded on a deeprooted instinct of selfpreservation'' zegt Andrew Harper [1]).

Als Engeland ooit partij mocht kiezen voor Japan in een conflict van dat land met Amerika, zou dit onherroepelijk een scheuring ten gevolge hebben van het British Empire. En wat een dergelijke scheuring beteekent, wordt pas duidelijk, als men bedenkt, dat de voedselvoorziening in Engeland voor 70 % afhankelijk is van aanvoeren uit het Buitenland, waarvan een belangrijk deel wordt geleverd door de Dominions [2]).

En zoo zal Japan in een conflict met Amerika er dus rekening mede hebben te houden, dat het Engeland en zijn Dominions eveneens tegen zich zal krijgen. Want Groot-Brittannië zal nooit kunnen dulden, dat Japan door een mogelijke vernietiging van de Amerikaansche vloot de hegemonie in den Pacific zou verwerven.

Bezien in het licht der geschiedenis krijgt de immigratiekwestie dan ook het karakter van een diepgaand rassenconflict, dat zich door de jongste anti-Japansche wijziging der immigratiewet scherper en scherper begint af te teekenen en welhaast onvermijdelijk schijnt. De toestand zal er niet op verbeteren door het feit, dat de Amerikaansche vlootmanoeuvres in 1925 zich tot de Australische wateren zullen uitstrekken, teneinde propaganda te maken in de Engelsche Dominions voor een samengaan der Angelsaksers tegen Japan. Amerika's zeer agressieve houding kan door Japan niet anders dan als een uitdaging worden opgevat. Het Russisch-Japansche verdrag is het antwoord

---

[1]) Andrew Harper. The white Australia policy p. 448. Verschenen in den bundel „Australia, economic and political studies", edited by Meredith Atkinson 1922.

[2]) Sir Richard Webb. Trade defence in war. Journ. Un. Royal Serv. 1925 p. 46.

van Dai Nippon op Amerika's politiek van agressie. Lang heeft Japan geaarzeld eer het tot dien stap over is gegaan, maar toen het zich rekenschap gaf van het feit, dat noch het Pacte noch het Protocol van eenige beteekenis waren voor den status quo in het Verre Oosten, dat het Washingtonverdrag hoogstens een tijdelijke ontspanning kon brengen, moest het zich wel in den rug dekken, en kwam het verdrag met Rusland tot stand. Amerika's agressief optreden en de stichting van de vlootbasis Singapore maakten dien stap onvermijdelijk. Bovendien moest Japan zijn petroleumpositie verbeteren daar in oorlogstijd de petroleumvoorziening uit Amerika en vermoedelijk ook die uit Nederlandsch-Indië zou worden afgesneden. De petroleumindustrie op Noord Sachalin, dat nog steeds door Japan bezet was, zou weliswaar in tijd van oorlog haar productie ter beschikking moeten stellen van het Keizerrijk, daar de Japansche vloot het eiland strategisch volkomen beheerscht, maar een bedreiging met oorlog door Rusland in den rug, met de kans dat China waar het Bolshevisme belangrijke vorderingen maakt zich eveneens tegen Japan zou keeren, zou vermoedelijk den ondergang van het keizerrijk tengevolge hebben. Daarom probeerde Japan op vreedzame wijze te verkrijgen, wat voor het land in tijd van oorlog onmisbaar zou zijn. De Russisch-Japansche onderhandelingen hebben zeer lang geduurd en men krijgt den indruk, dat het verdrag tot stand is gekomen, omdat uitstel voor Japan niet meer mogelijk was. Wat kan daarvan de reden zijn? De slagvloot die Japan volgens het Washingtonverdrag mocht bouwen is thans gereed. Maar het daarbij behoorende klein-materiaal, n.l. de kruisers, jagers en onderzeeërs zullen pas in 1927 gereed zijn. Ook de petroleumvelden van Sachalin zullen over 2 à 3 jaar, dus ongeveer medio 1927 in volle productie zijn. Is dit een toevallige coincidentie of moet er verband gezocht worden tusschen het Japansche vlootplan en het Russisch-Japansche verdrag?

Japan beschikt niet over voldoende kolen-, ijzer- en andere ertsen en is voor wat die grondstoffen betreft geheel van China afhankelijk. Bovendien zal het op de rijstvoorraden van het Jangtse-dal zijn aangewezen als in tijd van oorlog de verbindingen met Indo-China en de Britsch-Indische rijsthavens verbroken zijn.

Door Port-Arthur, dat aan den ingang der Gele Zee is gelegen, en zijn spoorwegpolitiek in China, beheerscht Japan volkomen de kolen en ertsgebieden, die om die zee liggen. In vijf maal twaalf uur is men van Foesan over Moekden in Peking en teneinde een snelle concentratie van troepen mogelijk te maken heeft men de lijn Tokio—Shimonoseki (ongeveer 800 mijl) genormaliseerd, zoodat het mogelijk is geheele treinen ineens naar het vaste land van Azië over te brengen [1]).

[1]) W. Bakker G. Hzn. Aanteekeningen omtrent Japans koloniale politiek. Koloniaal Tijdschrift 1922 p. 511.

Maar die militaire zekerheidsstelling alleen is niet meer voldoende voor Japan. In China maakt het communisme groote vorderingen en de Soviet-republiek wint steeds meer aanhangers voor haar leerstellingen. Hand in hand daarmede maakt men propaganda voor een Aziatische Monroeleer, waarbij Japan en Rusland de leiding zullen nemen. Hoe de toestand zich uit de tegenwoordige chaos zal ontwikkelen in China is niet te voorzien. Maar in alle politieke stroomingen, die men in China aantreft speelt het nationalisme de leidende rol. Al die stroomingen richten zich tegen de verdrukking van China, tegen de ongelijke verdragen met de Europeesche Mogendheden, tegen het imperialisme der buitenlanders in het algemeen en in het bijzonder tegen dat der Angelsaksers.

Voor Japan maakt het betrekkelijk weinig verschil uit of China in een Pacificconflict al dan niet tegen Dai Nippon front zal maken. Het spreekt vanzelf dat het China liever te vriend houdt in een Pacificoorlog, ook al beheerscht het dit rijk volkomen met zijn leger. Maar een verbond van China en Rusland tegen Japan zou gevaarlijk kunnen worden voor Japan, niet zoozeer door de militaire machtsontplooiing waartoe deze rijken in staat zijn, dan wel door de bolshevistische propaganda. Zal echter de oude „bushido"-geest van den Japanschen krijgsman immuun blijven tegen het roode gevaar? Zoolang de oorlog duurt in den Pacific zal Rusland zich wel wachten die krijgsmangeest te ondermijnen.

Maar dat de Sovietregeering zich in vredestijd zal onthouden van het voeren van propaganda in Japan is niet zeer waarschijnlijk.

Rusland heeft in alle Staten, waarmede het diplomatieke relaties onderhield van de bevoorrechte positie zijner diplomaten misbruik gemaakt teneinde een actieve propaganda te voeren.

Wel wordt in het Russisch-Japansch verdrag uitdrukkelijk bedongen dat de partijen nimmer op elkanders grondgebied met regeeringsfondsen propaganda zullen voeren. Maar daarnaast wordt wederkeerig vrijheid van reizen en vestiging, van recht op particulier bezit voor beide partijen bedongen. Daarom zal communistische propaganda in Japan practisch niet zijn tegen te gaan. Zal het Japansche volk op den duur immuun blijken te zijn voor het communisme? De toekomst moet het leeren. De Duitschers hebben het gevaar dier bolshevistische propaganda in 1917—1918 niet tijdig onderkend en Joffe, de gezant der Soviet-republieken te Berlijn had daardoor vrij spel. Krachtig gesteund door de onafhankelijke socialisten wist hij de revolutie in Duitschland te ontketenen.

Was het niet kameraad Joffe, die als gedelegeerde met Japan over het Russisch-Japansche verdrag onderhandelde?

Toch zal diezelfde bolshevistische propaganda in geval van een oorlog met Engeland voor Japan van groot nut kunnen zijn. Een actief ge-

voerde communistische propaganda in Britsch-Indië kan voor Engeland vér strekkende gevolgen hebben. Wel maken de godsdienst der Hindoes en Mohammedanen het volk weinig vatbaar voor de bolshevistische leerstellingen. Want al heerscht ook in de Hindoefamilie het communisme, het kastensysteem dat het heele leven en werken regelt en de dorpsgemeenschap, die de verhouding en het verband der kasten vastgelegt, hebben al heel weinig punten van overeenkomst met het bolshevisme.

Hetzelfde geldt van den Islam. De geschiedenis van den Grieksch-Turkschen oorlog in Anatolië leert, dat de Bolshevistische leerstellingen er al zeer weinig succes hebben gehad. In goed Mohammedaansche landen heeft het Bolshevisme de Godsdienst tegen zich en mislukt de propaganda op den duur..... tenzij zij zich instelt op de nationalistische stroomingen van een volk. Door de haat tegen de Geallieerden en in het bijzonder tegen Engeland aan te wakkeren, kwam de Russisch-Turksche alliantie van 26 Maart 1921 tot stand. Vanaf dat moment vloeiden goud, wapens en munitie Klein-Azië binnen. Maar de Turken waren wel zoo verstandig geen enkele roode soldaat over de Turksche grens toe te laten [1]).

Ook in China is de propaganda van het communisme voor een groot deel ingesteld op het nationalisme en op de haat tegen de vreemdelingen, in het bijzonder tegen de Angelsaksers. Ongetwijfeld zullen de Soviet-propagandisten diezelfde taktiek in Britsch-Indië volgen.

Engeland heeft in iedèren oorlog handig gebruik gemaakt van het strijdmiddel der propaganda. Ludendorff merkt hierover het volgende op: ,,Die Propaganda war einaltes und gewaltiges Kampfmittel ,,Englands..... dieses war der einziger Staat der seit langem im klarer ,,Absicht dieses Hilfsmittel der Politik und Kriegführung in wirklich ,,groszzügiger Weise in den Dienst seiner Weltumspannenden Politik ,,gestelt hat'' [2]). In een Pacificconflict zal Engeland dat wapen in al zijn geweldigheid en met de meeste geraffineerdheid tegen het Britsche Imperium zien aangewend.

Thans kunnen wij de vraag beantwoorden welke houding Nederland in een Pacificconflict moet aannemen en ons over de wenschelijkheid uitspreken of wij uit eigen beweging en zonder dat wij daartoe door de oorlogsomstandigheden gedwongen worden aan dat conflict deel te nemen een bondgenootschap met Engeland of Amerika moeten sluiten?

Niemand kan zeggen wie als overwinnaar uit een Pacificoorlog te voorschijn zal treden. De strategische positie die Japan door zijn

[1]) Maurice Pernot. Angora; les Turcs entre l'Occident et l'Orient. Revue des deux mondes 1922.

[2]) Ludendorff. Kriegserinnerungen p. 281.

ligging in den Noordwesthoek van den Pacific inneemt, is van bijzonder groote defensieve kracht en al is zijn slagvloot veel zwakker dan die van Amerika, voor zoover het materiaal betreft, zoo is de personeelvoorziening der Japansche Marine echter heel wat beter, dan die der Amerikaansche. De Japansche vloot is beter bemand en geoefend dan de Amerikaansche, terwijl Japan bovendien nog over een geduchte reserve aan vlootpersoneel beschikt [1]).

,,Coming to the question of economy I regard our personnel as ,,our first and principal asset as a seapower'' zegt vice-admiraal ,,Bernard. ,,Next perhaps comes our existing fleet... but the domi-,,nating factor is our personnel ..... We must have the best naval ,,officer we can get'' [2]). Uit deze aanhaling blijkt wel voldoende dat de personeelsvoorziening bij een waardeering van de gevechtskracht eener vloot hoog moet worden aangeslagen. De Amerikanen zelf zien wel in, dat de gevechtskracht der beide vloten vrijwel gelijkwaardig is. En het is dan ook lang niet zeker hoe een zeeoorlog zou afloopen als deze tusschen die beide mogendheden beperkt blijft. Engeland zal echter nimmer kunnen dulden, dat Japan de hegemonie ter zee in den Pacific verwerft [3]) en keeren zich de krijgskansen tegen Amerika dan zal het zich gedwongen achten zijn vloot in te zetten. Dat Japan tegen die overmacht op zal zijn gewassen is niet waarschijnlijk.

Zouden wij ons dus naar menschelijke berekening niet veilig bij de Angelsaksers aan kunnen sluiten? Het antwoord op die vraag hangt af van het feit of Engeland wel in staat zal zijn ten allen tijde zijn vloot in den Pacific in te zetten. Dat is immers lang niet zeker! Ingeval van een oorlog, bijv. met Frankrijk, zal een aanzienlijk deel van de Engelsche vloot in de Middellandsche Zee moeten worden gehouden teneinde het transport van menschen en materiaal uit Noord-Afrika naar Frankrijk te verhinderen.

Niemand kan voorzien hoe zich de politieke situatie binnen enkele jaren tijds zal ontwikkelen, en ook hier zijn verrassingen niet uitgesloten. Men kan er verzekerd van zijn, dat Japan het tijdstip waarop het een oorlog aanvaardt *zelf* zal bepalen, en daartoe het meest gunstige moment uit zal kiezen. Na den oorlog met China, toen Rusland ingreep en Japan de voordeelen die het door dien oorlog had weten

---

[1]) Hector C. Bywater. Seapower in the Pacific. London 1921 p 178 e. v.

[2]) Vice Admiral V. H. G. Bernard. The supply and traing of officers for the Royal Navy. Journ. Royal Un. Serv. Inst. 1924 p. 5.

[3]) De Japansche slagvloot bestaat uit zes slagschepen en vier slagkruisers en is tactisch, strategisch en technisch beter georganiseerd dan de Amerikaansche, die uit 18 slagschepen bestaat. Het gemis aan kruisers en vooral aan slagkruisers zal door Amerika in een oorlog met Japan zeer sterk worden gevoeld. Het zal dan ook voor Amerika niet eenvoudig zijn het Japansche slagkruiser-eskader buiten gevecht te stellen.

te verkrijgen ontnam, heeft Japan tien jaren gewacht en in stilte gewerkt voor het den oorlog aan Rusland verklaarde. Men kan er vrijwel zeker van zijn, dat Japan geen oorlog in den Pacific zal beginnen voordat het de zekerheid heeft, dat Engelands vloot in Europa of elders gebonden is door een oorlog. De Japansche strategie en politiek hebben zich altijd gekenmerkt door een groote mate van voorzichtigheid. Japan zal op geen enkele provocatie van Amerika ingaan voordat het zijn tijd gekomen acht. De afloop van een conflict tusschen beide rijken is dan ook dubieus en daarom zullen wij er goed aan doen om ons geheel afzijdig te houden. *Door het sluiten van een bondgenootschap loopen wij op de gebeurtenissen vooruit, ,,disponieren wir ins Blaue hinein'' en worden wij al direct bij het uitbreken van een Pacificoorlog in het conflict betrokken. Iedere dag die wij buiten den oorlog blijven is gewonnen, geeft ons een besparing van millioenen aan kapitaal en aan niet te schatten bedragen aan oorlogsellende. Het neutraliteitsrecht biedt ons voldoende vrijheid van handelen om zelfstandig onze gedragslijn ten aanzien der belligerenten te bepalen. Daarom is een bondgenootschap niet gewenscht en dienen wij te volharden bij onze zelfstandigheidspolitiek.*

Ook om redenen van binnenlandsche politiek is een bondgenootschap niet gewenscht. Het Pacificconflict dreigt het karakter van een rassenconflict tusschen de Angelsaksers eenerzijds en het Gele Ras anderzijds aan te nemen. Wij Nederlanders nemen ten aanzien der gekleurde rassen een standpunt in, dat fundamenteel van het Angelsaksische verschikt. In onze koloniale politiek is op den duur geen plaats voor een scherpe rassenantithese, die slechts kan leiden tot een felle botsing tusschen de macht van den overheerscher en die van het zich ontwikkelend nationalisme. Een vreedzame ontwikkeling onzer kolonie zal alleen mogelijk zijn als er in de toekomst wederzijdsche achting voor elkanders goede eigenschappen en verdraagzaamheid voor elkanders gebreken bestaat. Mengen wij ons in dat rassenconflict, dan kan men er verzekerd van zijn, dat de Russische propaganda den kans die haar gegeven wordt niet ongebruikt voorbij zal laten gaan, maar met alle haar ten dienste staande middelen in onze kolonie rassenhaat zal pogen te zaaien om rassenwaanzin te oogsten.

Als wij geen scherp afgebakende zelfstandigheidspolitiek volgen maar een bondgenootschap met de Angelsaksers sluiten speelt men de communistische propaganda in de kaart, loopt men kans op een felle oplaaiing van het Nationalisme met al de ellende, die voor ons zelve en den Indonesiër daaraan verbonden is. Bovendien riskeert men dat onze koloniale politiek nog jaren lang den terugslag hiervan zal gevoelen. Daarom is een bondgenootschap niet gewenscht.

Maar beschikken wij wel over voldoende machtsmiddelen om een zelfstandigheidspolitiek krachtig door te kunnen voeren? ,,Wij moeten

,,metterdaad toonen'', schreef eens wijlen Staatsraad Struycken, ,,dat ,,wij binnen het bereik onzer krachten bereid zijn daadwerkelijk er ,,voor te waken en de noodige offers ervoor te brengen, dat het ver- ,,trouwen (in onze zelfstandigheidspolitiek) in geval van conflict niet ,,dadelijk wordt beschaamd'' [1]).

De vlootwet 1925 zal ons een vloot geven, waarvan de onderzeeër het kernschip is. Die vloot zal steunen op het steunpunt Soerabaia, dat alleen tegen kruiseraanslagen zal worden beveiligd. Het leger zal behalve voor de verrichting van politiediensten bestemd worden om het steunpunt Soerabaia en het hulpsteunpunt Tandjong Priok aan de landzijde te verdedigen. De verdediging van onze oliehavens wordt aan de vloot opgedragen, terwijl voor de verdediging van het landfront slechts een handvol infanteristen is aangewezen. Van een krachtige verdediging van die oliehavens die het meest aan een neutraliteitsschending zijn blootgesteld tegen een coup de main is dan ook geen sprake. Want onze onderzeevloot zal nimmer in staat zijn een aanslag van kruisers op onze oliehavens af te slaan, omdat onderzeeërs niet tegen bovenwatermaterieel zijn opgewassen. En als de actie onzer Marine niet ondersteund wordt door krachtiger afweermaatregelen te land, kan van een verdediging tegen een coup de main geen sprake zijn.

Het ligt niet in de bedoeling van dit artikel in den breede op dit punt in te gaan. Verwacht men alleen het optreden van kruisers in onzen Archipel, dan is het eigenlijk niet duidelijk waarom men geen eskader van de meest moderne kruisers bouwt, die in staat zijn vijandelijke kruisers te bestrijden, instede van duikbooten die hun heil in onderduiken zullen moeten zoeken.

Eens heeft de Gouverneur-Generaal van Heutsz gezegd: ,,Het is ,,mijn vaste overtuiging, dat Nederland, hoewel echt Nederlandsch ,,langzaam en zuinigjes veel geld zal wegwerpen voor een vloot, die ,,niet vechten zal en een leger dat niet vechten kan'' [2]).

Komt de vlootwet 1925 ooit in het *Staatsblad*, dan zal daarmede die voorspelling in vervulling zijn gegaan.

Wij zijn gekomen aan het einde onzer beschouwingen, wij hebben gezien dat voor den status quo in den Pacific noch het Handvest, noch het Washingtonverdrag een voldoende waarborg zijn. Wij constateerden, dat voor de jaren 1925 en 1927 de meeste brandstof is opgehoopt in het botsingsgebied van den Stillen Oceaan, om den oorlogs-

---

[1]) Mr. A. A. H. Struycken. De Hoofdtrekken van Nederlands buitenlandsch beleid 1923 p. 42.

[2]) Handelingen van den Volksraad, 2e gewone zitting 1924 p. 107. Aanhaling van Generaal van der Weyden.

brand hoog op te doen laaien. Zulks neemt echter niet weg, dat er zich incidenten kunnen voordoen, waardoor de oorlog op een ander tijdstip uitbreekt. Eveneens bestaat er kans, dat het nooit tot een oorlog komt, maar die mogelijkheid wordt geringer, naarmate met het voortschrijden der techniek de werkingssferen der vijandelijke vloten zich uit zullen breiden en in de strategische verhouding in den Pacific daardoor fundamenteele wijziging wordt gebracht.

Zooals de toestand zich thans laat aanzien lijkt het alsof de vredesbeweging een conflict tusschen de Pacificstaten niet zal kunnen voorkomen. Maar is er ook in de toekomst niets van de vredesidee voor de menschheid te verwachten? Zal er nimmer een tijdperk aanbreken, waarin de oorlog tot het verleden zal behooren?

Rechtsbegrippen veranderen, evolutioneeren voortdurend door in den loop der eeuwen. Maar die veranderingen voltrekken zich in een zeer langzaam tempo, vinden hun oorzaak niet alleen in ethische motieven, maar passen zich aan bij nieuwe economische en staatkundige verhoudingen. Dat is ook het geval met de vredesbeweging, die eens het recht in de plaats van het geweld hoopt te kunnen stellen. Een van de belangrijke economische verhoudingen die zich in toekomst zal wijzigen en niet zonder invloed zal zijn op de ontwikkeling der vredesbeweging is het fatum der bevolkingsvermeerdering, een vraagstuk waarop Mr. Bierens de Haan in zijn bekende brochure een schel licht heeft geworpen [1]).

In dicht bevolkte landen waar de bevolkingsaanwas niet evenredig is aan de kapitaalvorming en de productiemogelijkheden, dwingt de bevolkingstoename de Staten tot expansie, tot heftige economische conflicten, die alleen schijnen te kunnen worden opgelost door oorlogen. En met de toename van het zielental op onze planeet zullen die economische conflicten zich meer en meer toespitsen. Nu neemt men het verschijnsel waar, dat naarmate een volk beschaafder wordt het geboortecijfer achteruit begint te loopen en bij de overbeschaafden ontstaat op den duur een deficit van geboorte, dat in den regel door toepassing van verschillende middelen kunstmatig wordt teweeggebracht. Daarentegen wordt bij de primitieve en halfbeschaafde rassen een talrijk kroost als een zegen beschouwd. Veelal zien de ouders hierin een soort ouderdomsverzekering en werkelijk bestaat er voor de primitieven vaak geen ander middel om zich een rustigen ouden dag te garandeeren. Een talrijk kroost beteekent bovendien aanwas van de bevolking en een grootere macht van de familie en den stam.

Bij vele halfontwikkelde rassen is de vrouw dan ook een broedmachine gelijk en constateert men een zeer snelle bevolkingsaanwas. Bij toenemende beschaving loopt het bevolkingscijfer op den duur

---

[1]) Mr. J. Bierens de Haan. Het fatum der bevolkingsvermeerdering.

steeds meer achteruit. Zoo ziet men dan ook hoe Frankrijk met alle daar ten dienste staande middelen aan het odium der bevolkingsvermindering tracht te ontkomen. Geen wonder! Deze generatie zal het nog mede maken, dat Duitschland een tweemaal sterkere bevolking heeft dan Frankrijk. Zal er onder die omstandigheden in Frankrijk een regeering worden gevonden, die zich zonder meer bij den achteruitgang van de bevolking durft neer te leggen, zoolang het vredesprobleem niet is opgelost? En toch zal er in de toekomst bij een voortdurende bevolkingstoename van onzen aardbol een moment moeten komen, dat òf door geweldige oorlogen, òf door beperking der geboorte de bevolking kunstmatig stationnair zal moeten worden gehouden, omdat de aarde niet meer in staat is meer menschen te voeden.

Dan zal het blijken, dat de oorlog een ondeugdelijk middel is om het bevolkingsvraagstuk op te lossen, want iedere oorlog heeft een geweldige kapitaalsvernietiging ten gevolge, die zich nog jaren lang na het sluiten van den vrede op het productieproces doet gevoelen. En in de toekomst zal die kapitaalsvernietiging steeds grooter worden, daar het gebruik van machines en andere hulpmiddelen bij de oorlogvoering de oorlogskosten steeds hooger op zullen voeren.

In den wereldoorlog vonden 1 millioen Engelschen den dood, terwijl de oorlog aan Engeland £ 8 milliard heeft gekost [1]). Dat is dus bijna *f* 100.000 per gesneuvelde.

Nu zou naar de schatting van den bekenden economist Keynes een kapitaaluitrusting van £ 1000.— per jaar en per arbeider worden vereischt om den tegenwoordigen levensstandaard te kunnen handhaven [2]). Per gesneuvelde is dus de kapitaaluitrusting voor 8 arbeiders gedurende den oorlog vernietigd. Nu is dit bedrag van £ 8 milliard wel niet als zuiver kapitaalsvernietiging te beschouwen, maar wat in den tijd van economische onrust na den oorlog, die zelf thans nog niet geheel achter den rug is, tezamen aan arbeid en kapitaal verloren is gegaan, is niet te schatten.

Rekent men die verliezen mede, dan zal dit bedrag het verlies van een kapitaal van een ton per gesneuvelde vermoedelijk wel overtreffen. De economische inzinking, die na een korte periode van opleving na den oorlog van 1870 ontstond, kwam Europa pas ongeveer 25 jaren later geheel te boven.

Instede van een verbetering van de bestaansvoorwaarden der menschheid als gevolg van de vernietiging van vele menschenlevens zal een oorlog dan ook juist het tegenovergestelde tengevolge hebben

---

[1]) Colonel J. F. C. Fuller. Progress in the Mechanicalisation of Modern armies. Journ. Royal Un. Serv. Inst. 1925 p. 73.

[2]) John M. Keynes. Tract on monetary reform p. 31.

en minder gunstige economische toestanden scheppen, ook al zijn die niet uitsluitend een gevolg van kapitaalsvernietiging.

Als eens de wereld voor de onvermijdelijke oplossing van het bevolkingsprobleem van onze planeet wordt gesteld, zal dit vraagstuk dan ook niet door oorlogen op te lossen zijn. Iedere oorlog is een oorlog aan den oorlog. ,,Give the devil rope enough and he will hang himself''. Dat spreekwoord zal ook eens voor den oorlog gelden al is dat tijdstip thans nog zeer ver van ons verwijderd. Toch dient de vraag gesteld te worden of het dan niet mogelijk is, dat thans reeds het recht in het verkeer der volkeren boven de macht wordt gesteld. Het vraagstuk van de wereldvrede, het bevolkingsprobleem, de internationale organisatie en distributie der wereldproductie en vele andere vraagstukken zijn zoo innig met elkander vergroeid, dat zij niet te scheiden zijn en in een verre, zeer verre toekomst op een gezamenlijke oplossing wachten. Die problemen zijn evenals het vraagstuk der ontwapening problemen van geleidelijkheid en wederkeerigheid. Zij zijn eerst op te lossen als de volkeren van onze planeet op ongeveer den zelfden trap van ontwikkeling zijn gekomen. Misschien zal het blanke ras tot het einde toe de leiding blijven houden in de ontwikkeling van de menschheid, maar het is ook mogelijk, dat de oude kringloop in het leven en sterven der volkeren zich herhalen zal, dat het een ander levenskrachtiger ras zal zijn van mindere ontwikkeling, dat op onze beschaving die het van ons overneemt zal voortbouwen, zooals het tot nog toe altijd in de geschiedenis der menschheid het geval is geweest. De ontwikkeling van de idee van den wereldvrede is als de bouw van een schoon bouwwerk waarvan de bouwmeesters de ontwerpteekening nog slechts met enkele forsche lijnen hebben aangegeven. De groote denkers der menschheid zullen dat project langzaam maar zeker tot in finesses uitwerken en zij zullen in hun verbeelding zien hoe dat gebouw eens in een verre toekomst zal worden. Tegelijkertijd zal de menschheid, geleid door de idealen dier denkers krachtig voortwerken aan het leggen der fundeering van het geweldige bouwwerk. Door de eeuwen heen zullen er in de toekomst idealisten zijn, die vermeenen dat het werk reeds zoover gevorderd is, dat het oogenblik gekomen is om den kap op het gebouw te zetten. Die enthousiasten zullen teleurstelling op teleurstelling veroorzaken en doordat zij het vertrouwen der menschheid in het schoone werk zullen schokken meer kwaad dan goed doen. Wat historisch innig met de menschheid is saamgegroeid, laat zich niet door een theoretische pennestreek vernietigen. Het werk van de wereldvrede is nog lang niet zoover gevorderd, dat het mogelijk is legers en vloten af te schaffen. Moeizaam zal het menschelijk geslacht steen voor steen aan moeten dragen om het gebouw van de wereldvrede te voltooien. En vooral zullen het de koloniale mogendheden zijn, die bij

dien bouw een groote verantwoordelijke taak te vervullen hebben. Van hun arbeid zal het voor een groot deel afhangen hoe lang het zal duren eer de volkeren, die thans aan hun zorgen zijn toevertrouwd die trap van ontwikkeling zullen hebben bereikt, die noodig is om het vredesprobleem op te kunnen lossen. Met al hun krachten zullen zij het ontstaan van een scherpe rassenantithese moeten trachten te voorkomen en een geest van vertrouwen en samenwerking aan moeten kweeken. Ook wij Nederlanders hebben ons deel van die geweldig verantwoordelijke taak te vervullen in de wereldgeschiedenis. Ook wij zullen ons deel hebben te dragen van ,,the white mans burden''. Hoe zal ooit vertrouwen tuschen ons en den Indonesiër zijn aan te kweeken als wij ooit geheel uit vrijen wil deel nemen aan het rassenconflict, dat in den Pacific dreigt uit te breken? Wij kunnen niet beter medewerken tot de realiseering van het vredesprobleem, dan door den Indonesiër door een rustige krachtige en ongestoorde ontwikkeling tot ons beschavingspeil op te voeden. Het spreekt vanzelf, dat ons volk bij die rustige ontwikkeling ook groote materieele voordeelen heeft, die daarom echter niet in strijd behoeven te zijn met die van de bevolking van Insulinde, ja, op den duur bij het voortschrijden der ontwikkeling daarmede niet in strijd *kunnen* zijn.

Een rustige ongestoorde ontwikkeling is alleen mogelijk als wij ons afzijdig houden van al wat zweemt naar een imperialistische politiek, als wij er naar streven door een voldoend krachtig leger en een bruikbare marine de ontwikkeling van Insulinde zoowel naar binnen als naar buiten te waarborgen. Daarmede dienen wij het best ons eigen belang en dat van den Indonesiër, want het tijdstip, dat wij het zonder die machtsmiddelen kunnen stellen is nog lang niet aangebroken.

Kendangan, Z. & O. afd. v. Borneo.

Het probleem Nederland—Indonesië. Hoe kan de band tusschen Nederland en Indonesië behouden blijven? door W. J. Knoop. [1])

besproken door Dr. H. G. HEIJTING.

Een belangwekkend en actueel werk. De schrijver — thans opperhoutvester op Java — deelt in de Inleiding mede, dat er z.i. gevaar dreigt ten aanzien van het behoud van Indië voor Nederland, vooral van de zijde der niet-loyale nationalisten, welke, in tegenstelling met de loyale nationalisten, een revolutie niet zouden schuwen als daarmede het ideaal ,,Indië los van Nederland'' spoediger bereikt kon worden en daarom ook samenwerking zoeken met de communisten. Gelukkig — meent hij — dat de groote massa der bevolking levend van den eenen dag op den anderen en niet begrijpend waar het om gaat, tot dusver nog buiten de beweging is gebleven, doch die berustende afzijdigheid kan door toedoen van opruiende volksleiders veranderen in fanatieke actie, wanneer men niet tijdig er voor zorge dat bij de geestelijke ontwaking der groote menigte, deze doordrongen is van een gevoel van dankbaarheid voor de maatregelen van het Nederlandsch gezag. Een steentje bij te dragen tot het bevorderen eener goede verstandhouding tusschen Nederland en Indonesië is het doel geweest van den schrijver, die getracht heeft zijne inzichten ter zake eerlijk mede te deelen zonder de bewuste bedoeling om te kwetsen, integendeel slechts verzoening beoogende bij het vereenigen van ongelijk gestemde elementen.

Het boek begint met de beschrijving der verhouding tusschen Nederland en Indië, inderdaad zeer contrasteerende eenheden, wier vereeniging zooveel kunstmatigs bevat, dat de bestendiging daarvan zonder natuurlijken band op zich zelf reeds moeielijk is, dit te

---

[1]) Uitgave van de N.V. Adipoestaka, 's-Gravenhage 1925.

meer nu zij tegengewerkt wordt door het oplevend nationalisme, zoodat, wil Nederland den bestaanden toestand behouden, daartoe veel verdraagzaamheid en beleid en ook groote offers noodzakelijk zijn. Vervolgens gaat de schrijver in bizonderheden na welk belang Nederland heeft bij het behoud van Indië met betrekking tot zijn scheepvaart, handel, industrie, productieve kapitaalsbelegging en internationale staatkundige positie, ook omgekeerd het belang van Indië bij een voortgezette saamhoorigheid met Nederland, waarvan de verbreking zou beteekenen al dadelijk zeker een uitelkaar vallen der heterogene deelen van Insulinde, vermoedelijk ook een terugkeer der rampzalige onderlinge oorlogen of burgeroorlogen, een wegvloeien van al het Nederlandsch kapitaal, hoogere eischen van het buitenlandsch kapitaal en ook zeer waarschijnlijk meerdere afhankelijkheid van een eventueelen nieuwen voogd, een andere mogendheid. Alvorens de concrete middelen aan te geven, die volgens den heer Knoop al dadelijk zouden kunnen medewerken om de banden die Indië aan Nederland hechten te versterken, beschouwt hij de voor een goede verstandhouding nadeelige factoren, als het verschil in godsdienst, het gebrek aan kennis omtrent Indië bij de Nederlanders en het Indisch nationalisme.

Wat het eerste punt betreft, is hij gekant tegen elken zendingsarbeid van Christenen die agressieve propaganda beoogt tegenover den Islam of het Boeddhisme, evenzoo tegen het toekennen van eenig staatkundig recht afhankelijk van den beleden godsdienst, b.v. bij naturalisatie (Nederlanderschap), bij het bekleeden van een landsbetrekking en bij toelating van Inlandsche kindere op Europeesche scholen. Daarentegen heeft de schrijver minder bezwaar tegen de Christelijke propaganda onder animisten en brengt hij zelfs een eeresaluut aan de blijmoedige Christen-pioniers van menschelijkheid en beschaving, die gevaar en ontbering trotseerend, dikwerf zonder materieel gewin, arbeiden in het belang van hun medemensch, in de hoop dat deze mettertijd uit eigen beweging zal vragen om in het Christelijk geloof te worden ingewijd.

De meerdere kennis van Indië zou de auteur willen doen bevorderen door de pers, lezingen, bioscoopvertooningen, het tourisme en vooral door het onderwijs op alle scholen. In het bizonder wijst hij daarbij op het euvel dat vaak jonge Hollandsche rechters in Indië de landstaal niet verstaan en beveelt in het algemeen ieder die in Indië zijn brood moet verdienen aan om reeds in Nederland, naast het gewone school-onderricht in Indische talen, ook practische conversatie-lessen te nemen in de gewone Maleische of Javaansche omgangstalen. De heer Knoop wekt Europeesche oud-Indisch gasten op om op voorname plaatsen dergelijke conversatie-cursussen te openen in de meening verkeerende, dat de lessen gegeven door

enkele leden van de vereeniging ,,Oost en West'' nog te hoog gaan voor het beoogde doel.

Wij zouden daaraan willen toevoegen, dat de in ons land toevende Indonesiërs ook zeer geschikt zouden wezen voor het geven van die conversatie-lessen, in het bizonder zouden de Indonesische hulpleeraren voor de Indische talen aan de universiteit te Leiden dat uitnemend kunnen doen op hunne colleges.

Aan het derde bezwaar tegen een goede verstandhouding, n.l. het Indisch nationalisme wijdt de schrijver voorts eenige rake beschouwingen, die wel de bizondere aandacht verdienen. Op de vraag, hoe de ontbindende werking daarvan te neutraliseeren, antwoordt de heer Knoop ,,niet door het te miskennen of te onderdrukken, ,,doch door het logisch rechtmatige daarvan erkennende, het langs ,,goede banen te leiden, door de overtuiging te doen vestigen dat ,,het Moederland bij zijne leiding slechts onbaatzuchtige, eerlijke ,,bedoelingen voorstaat.'' Zich rekenschap gevend van het begrip ,,eerlijke bedoelingen'', moet men er op bedacht zijn, dat Nederland vroeger ten opzichte van Indië veel gedaan heeft dat naar het huidige oordeel verkeerd is, doch destijds naar de algemeene begrippen toelaatbaar was. Legt de geschiedenis van Nederland — aldus de schrijver — verplichtingen op ten behoeve van Indië, daarentegen staan ook rechten, b.v. het recht om met alle gestrengheid te weren alles wat zijn moeizamen arbeid met onvruchtbaarheid bedreigt, en de onredelijke onbesuisdheid van heethoofden, die de rustige ontwikkeling van land en volk in gevaar brengen. Dat recht kan de Staat uitoefenen door van alle landsdienaren te eischen dat zij, op straffe van ontslag, zich zullen onthouden van propaganda gericht op de ontwrichting van het Staatsgezag, verder door de rechtspersoonlijkheid te ontnemen aan vereenigingen die openlijk of bedekt naar de ondermijning van het gezag streven en tenslotte door toepassing van de exhorbitante rechten tegenover personen die gevaar opleveren voor de openbare rust en orde. Daarbij beveelt de heer Knoop aan om Indonesiërs in dat geval liever naar hun geheel vreemd gebied in Indië zelf te zenden dan naar Nederland, waar zij vaak door de communisten met gejuich ingehaald en met eer overladen worden, als waren zij de arme slachtoffers van een gruwelijk onrecht, en daardoor voor onze en hunne rust gevaarlijker worden dan bij een geestelijke isolatie ergens op Nieuw-Guinea of de binnenlanden van Borneo. Nogmaals het verband besprekend tusschen nationalisme en communisme betoogt de schrijver dat het eerste is de dieper liggende primaire strooming, het tweede de oppervlakkige secundaire. Zonder het gevoel van onvoldaanheid over het vreemde gezag door het nationalisme teweeggebracht, zou het communisme in Indië geen kans van slagen hebben en de nationalisten kloppen

aan om hulp bij de communisten, niet om de leer van dezen te helpen verbreiden maar om de eigen wenschen, de staatkundige onafhankelijkheid, eerder te kunnen bereiken. Indien morgen aan den dag — meent de heer Knoop — de Hollandsche invloed in Indië een einde nam, dan zou het nationalisme, zij het ook te midden van groote verdeeldheid tusschen allerlei vorsten, vorstjes en dictators, blijven bestaan, het communisme zou verdwijnen. De groote bevolkingsmassa staat nog onverschillig tegenover het nationalisme, nog vreemder evenwel tegenover het communisme. Het zijn alleen de ontevreden, meestal niet de beste elementen, gewoonlijk ontslagen Inlandsche ambtenaartjes en beambten, onbruikbare fabrieksemployé's enz. die door dat ontslag broodeloos, het communisme alleen aangrijpen om een makkelijk leventje te leiden ten koste van de domme bevolking.

Het is het nationaliteitsgevoel gevoed door geloofsverschil, waarmede ons Koloniaal beleid terdege rekening moet houden, niet het communisme. Toch — laat de auteur daarop volgen — is het communistisch drijven, althans voor het dadelijke, het directe, gevaarlijker dan de andere bedreiging, omdat het een wapen is, geschikt om ons gezag te ondermijnen zonder gevaar voor hem die het hanteert, mits hij buiten het bereik der strafwet weet te blijven, doch dat op den juisten tijd kan worden overgenomen door een verblind nationalisme om den genadeslag toe te brengen aan het door sarren en prikken tot ondoordachte daden overgaande gezag.

Wij daarentegen zouden het meerdere gevaar dat het communisme thans reeds biedt eerder willen toeschrijven aan het feit, dat de leiders minder geduld kunnen oefenen bij het wachten op resultaten van hunne actie, omdat ook voorzoover zij niet behoeven te leven van de geldelijke bijdragen der aanhangers, zij dezen toch een spoedig succès moeten voorspiegelen, terwijl de nationalisten een meer verwijderd doel najagen. Verder komt het ons noodzakelijk voor er op te wijzen dat waar de schrijver telkens het Indisch nationalisme als het groote gevaar aangemerkt wil zien, daarmede alleen bedoeld kan zijn het ,,déloyale nationalisme'', een term door hem zelf gebezigd in de Inleiding. Immers de loyale nationalisten, door hem afzonderlijk genoemd, zijn voors-hands tevreden met hetgeen Nederland aan Indië schonk, en streven enkel naar meer zeggingschap in het bestuur over het eigen land, naar meer zelfstandigheid zonder daarbij, voor zoover het tenminste de overzienbare naaste toekomst betreft, het doel ,,Indië los van Nederland'' na te jagen.

Verder komen aan de beurt de concrete middelen tot versterking der banden tusschen Indië en Nederland en worden dan na de aantooning van de geringe stoffelijke welvaart der Inlanders, de middelen tot bevordering daarvan behandeld.

De heer Knoop berekent dat in Nederland 76 % der bevolking juist genoeg heeft om van te leven (*f* 800 s'jaars), terwijl dat cijfer in Idië ruim 96 % is, (*f* 120 s'jaars). De naar het inkomen belastbare klasse van Nederlanders heeft een gemiddeld inkomen van ruim *f* 218 s'maands, van Indiërs slechts *f* 37 s'maands. In Indië bestaan 53 maal zooveel pandhuizen als in Nederland; de gemiddelde beleeningswaarde der verpande goederen bedraagt in Indië minder dan de helft van die in Nederland. In Indië heeft 0.3 % der Inlandsche bevolking een postspaarbankboekje waarop gemiddeld een tegoed van *f* 29; in Nederland zijn die cijfers 28 % en *f* 154. De welvaart in Indië laat dus in relatieven zin veel te wenschen over, wat mede zou kunnen blijken uit: 1°. de omstandigheid dat de groote massa der Inlanders gebukt gaat al onder de eenvoudige dagelijksche levenszorgen, zoodat bij misoogst en als gevolg daarvan het stijgen der prijzen van de allernoodzakelijkste voedingsartikelen alras in uitgebreiden kring armoede wordt geleden; 2°. de armoedige huisvesting in stulpen van ondeugdelijk materiaal, waarvan de bewoners niet altijd in staat zijn om tijdig voor vernieuwing zorg te dragen, hoewel deze slechts een paar dubbeltjes of kwartjes zou eischen; 3°. het huisraad bestaande in enkele artikelen van hout of bamboe en aardewerk; 4°. de schamele kleeding, die gewoonlijk slechts ééns per jaar vernieuwd wordt [1]).

Hoewel dergelijke proletariërs niet het grootste deel der bevolking uitmaken, toch — meent de schrijver — behooren zeer velen daartoe, terwijl voor de groote bevolkingsmassa alleen gedurende de oogstmaanden en de onmiddellijk daaropvolgende, dus ongeveer een half jaar rijst het hoofdvoedsel is, zoodat gedurende de overige maanden grootendeels van maïs, cassave en bataten geleefd moet worden en in de maanden van het nijpendste gebrek zelfs een aanvulling met knol- en andere gewassen uit het bosch noodig wordt.

Wij meenen echter dat de kleuren waarmede het rijstgebrek is afgebeeld een weinig te schel zijn gekozen, althans niet voor een juiste wedergave van den toestand over geheel Java kunnen dienen. Wel is het in ieder geval gewenscht om te trachten het tekort aan rijstproductie op Java voor de eigen voeding zoo gering mogelijk te maken en daarbij minder dan tot dusver van het buitenland afhankelijk te zijn. Daartoe wordt dan aanbevolen een uitbreiding van het sawah-oppervlak vooral door emigratie van Javanen naar de buitengewesten, meerdere bemesting, irrigatie, landbouwvoorlichting en veefokkerij, middelen die alle uiteraard thans reeds toege-

---

[1]) Een en ander komt overeen met wat recensent zelf constateerde in zijne „Budgetten van Javaansche landbouwers," zie *De Ind. Gids*, 1889, deel 2, blz. 1686—1885 en 2149.

past en aangemoedigd worden voorzoover de finantieele en technische krachten daartoe reiken.

Bestrijding van den woeker en bevordering van den spaarzin bij Inlanders komen dan verder in behandeling als mede dienstig zijnde voor de verhooging van de welvaart. Uitvoerig wordt het woekerkwaad beschreven als veelal in het geheim uitgeoefend door den hadji, Arabier, rijkgeworden Inlander, gepasporteerden militair, doch vooral door den Chinees, die daartoe geregeld de desa's bezoekt, hooge rente bedingt en zorgt dat de hoofdsom niet of zoo laat mogelijk wordt terugbetaald, zoodat de woekerwinst zoo lang mogelijk blijft vloeien. Afschuwelijk heet de rente die de Chinees voor het bloedgeld eischt, doch die woeker, de vloek van Indië zal blijven bestaan, zoolang de Inlander zoo dom en zorgeloos blijft om de tering niet naar de nering te zetten. Chineezen, die van den woeker hun hoofdbedrijf maken en den handel slechts als mom daarvoor gebruiken, zouden op hunne gangen in de desa's en op de markten gecontroleerd moeten worden door geheime rechercheurs om bewijsmateriaal tegen hen te verzamelen.

Maar, zouden wij willen vragen, waartoe? Want het eischen van een hooge rente, op zich zelf, is niet strafbaar gesteld. De Overheid kan alleen indirect daartegen optreden — zooals reeds gebeurt — door de instelling van afdeelings- en desabanken en desa-rijstschuren, die crediet verleenen n.l. de 70 afdeelings-banken, waarbij echter slechts 1.4 % der bevolking gemiddeld *f* 74.60 per crediteur leent; de 2581 desabanken waaraan 1.5 % der bevolking gemiddeld *f* 28.10 per debiteur schuldig is en de 8310 desa-loemboengs, die ruim 3 % der bevolking aan padi helpen ter waarde van *f* 1.70 per leener. Door alle die instellingen tezamen wordt evenwel niet meer dan 6 % der bevolking bereikt, hoofdzakelijk omdat het volk niet geneigd is meer partij daarvan te trekken zoodat de heer Knoop aanbeveelt het crediet goedkooper en makkelijker verkrijgbaar te maken door formaliteiten en afstanden te verminderen. Zou in dien geest nog meer kunnen worden gedaan dan nu al gebeurt?

Ook de verbetering van den politioneelen toestand wordt een middel tot verhooging van de welvaart geacht, temeer daar de veiligheid van have en goed althans op het platteland, om niet te reppen van die des persoons, onvoldoende verzorgd heet. Het instituut der inheemsche desapolitie, niet in geld doch in ambtsveld bezoldigd, heeft volgens den auteur niet de minste waarde, evenzoo zou de algemeene politie in het binnenland door de Inlandsche bestuurshoofden uitgeoefend veel te wenschen overlaten; alleen de algemeene politie op de hoofdplaatsen en de nieuwe veldpolitie doen goed werk, doch deze zijn weinig talrijk en dragen slechts weinig tot de veiligheid in het binnenland bij. Het tekortschieten in hare taak van de

algemeene politie op het platteland wordt toegeschreven aan het gemis eener vakopleiding en aan te geringe bezoldiging voor de laagste organen, ook aan de omstandigheid dat politie en bestuur niet gescheiden zijn, zoodat wordt voorgesteld om de desapolitie te vervangen door beroepspolitie die uiteraard veel meer zal kosten en voorts om de politie te doen overbrengen van het departement van Binnenlandsch bestuur naar dat van Justitie. Java en Madoera vergelijkend met Nederland is berekend dat hoewel de bevolking dáár 5 maal zoo talrijk is, er toch ongeveer slechts $^1/_{17}$ deel van de politiekosten voor Nederland daaraan besteed wordt.

Hoewel het duidelijk is dat de desapolitie beter worden zou door daaraan meer ten koste te leggen, betwijfelen wij of de richting, die de heer Knoop bij de reorganisatie zou willen inslaan, het verwachte resultaat zou opleveren, want het departement van Justitie is niet geoutilleerd om de politie in de desa's te beheeren, terwijl de politie ondergeschikt te stellen aan het te Batavia zetelend departement van Justitie en toch ter hanteering aan het locale binnenlandsch-bestuur af te doen staan zou neerkomen op het dienen van twee heeren, dus op verwarring en conflicten. Bovendien mag niet over het hoofd worden gezien dat, althans wat de desapolitie betreft, louter de vakkundige opleiding en nog wel liefst op militaire wijze geen waarborg voor verbetering insluit omdat het uitoefenen van politie in de desa in hoofdzaak beteekent recherchedienst, dus vereischt degelijke locale kennis en niet in de eerste plaats het hanteeren van wapens.

Verder is lang stilgestaan bij de bevordering der volksgezondheid als middel tot verhooging der welvaart en berekend dat in Nederland het aantal geneesheeren, tandartsen en vroedvrouwen bedraagt 72 op de honderdduizend zielen, in Indië slechts 1.1; het getal apothekers in Nederland is 22.5 en in Indië 1 op de honderdduizend zielen; het aantal ziekenhuizen in Indië 1 op de 160,000 inwoners, in Nederland reeds 1 op de 48,700 inwoners, alleen wat de instellingen op liefdadigheid berustend aangaat. In Nederland wordt voor de volksgezondheid per hoofd uitgegeven *f* 1.43, in Indië slechts *f* 0.26. De groote rem, die ook in deze als in zoovele andere aangelegenheden het bereiken van het wenschelijke zoo bemoeilijkt, is de geringe finantieele draagkracht der Inlandsche bevolking, waardoor zij bijna steeds op Staatszorg aangewezen en niet in staat is om die zorg geldelijk te helpen verlichten dus — aldus de schrijver — moet de Staat zich zoolang groote offers getroosten op straffe van het verlies der achting van zijne onderdanen bij het zich willen onttrekken aan zijn moreele verantwoordelijkheid. Binnen redelijke grenzen, die z.i. in Indië op verschillende punten nog niet zouden zijn bereikt, mag de regeering niet tegen uitgaven opzien die ten

doel hebben de physieke en geestelijke ontwikkeling van de aan hare zorg toevertrouwde Inlandsche bevolking op te voeren.

O.i. is de vraag nu maar, wat men redelijke grenzen noemt, het meerdere geld zou dan toch door de belastingschuldigen moeten worden opgebracht d.w.z. door niet-Inlanders ten behoeve van Inlanders en daarbij zouden dan de redelijkheidsgrenzen, in een ander opzicht, zeer zeker overschreden kunnen worden. Bizondere aandacht evenwel verdient een door den schrijver aangewezen niet kostbaar middel tot verbetering n.l. scherpere contrôle op de toewijding der civiel-geneesheeren, die zoowel ten aanzien van de betalende patiënten als jegens de bevolking veel te wenschen zou overlaten.

Is bovenstaand een overzicht gegeven van de middelen tot verbetering der stoffelijke welvaart, thans een enkel woord over die der geestelijke ontwikkeling b.v. het onderwijs, dat den heer Knoop niet tevreden kan stellen. In Nederland genieten van de kinderen beneden de 15 jaar, 50 % lager onderwijs, in Indië van de Inlandsche kinderen op dien leeftijd slechts 6 %. Wat betreft het middelbaar- en hooger onderwijs is de verhouding nog ongunstiger. Op 363 kinderen beneden 15 jaar komt in Nederland 1 school voor lager onderwijs, in Indië is die verhouding 1: 33,000. De Overheid betaalt jaarlijks voor het lager onderwijs, in Nederland *f* 114 per schoolgaand kind, in Indië slechts *f* 34. Nu wordt in het onderwerpelijk boek wel getuigd dat er vroeger van de bevolking zelve weinig aandrang tot meer onderwijs uitging, doch sedert zou de meerdere leerlust duidelijk zijn gebleken b.v. op de lagere Inlandsche scholen met 110 % zijn toegenomen.

Daar men dikwerf hoog opgeeft van dien drang tot ontwikkeling bij den Inlander moet er onzerzijds aan herinnerd worden dat in den volksraad van 1925 door den Directeur van Onderwijs is medegedeeld, dat hoewel op Java voor 70% der Inlandsche kinderen onderwijsgelegenheid bestaat, toch slechts 22.6 % daarvan gebruik maakt. Derhalve de onbevredigende toestand is niet hoofdzakelijk aan de Overheid te wijten. De schrijver schijnt dat inzicht wel te deelen want hoewel hij op meer en beter onderwijs-gelegenheid voor de breede volksmassa aandringt, spoort hij toch de Inlandsche hoofden en leiders der politieke vereenigingen aan om hunne landgenooten op te wekken de kinderen tot vlijtiger schoolbezoek te doen overgaan, al gaat dat met kosten en moeite gepaard.

Vervolgens komen het Europeesch en Inlandsch bestuur aan de orde, omdat zij beide tot taak hebben de bestudeering der middelen tot verhooging der volkswelvaart en het opruimen der hinderpalen daarbij. Vermeld wordt hoe oorspronkelijk de Europeesche bestuursambtenaar met alles en nog wat belast, langzamerhand ontheven

werd van onderscheiden werkzaamheden, niet behoorende tot de eigenlijke bestuurstaak, die toen in speciale diensttakken werden ondergebracht, wat hem in aanzien deed dalen en in conflict bracht met de ambtenaren dier andere diensttakken. Daarbij kwamen nog lastige volksleiders, een critische pers en een opkomende publieke opinie knagen aan de vroegere hoogheid van den bestuursambtenaar, terwijl de bureaucratie steeds meer schrijfwerk bleef vorderen om gelijken tred te houden met de uitbreiding der Staatsbemoeienis, zoodat het aangenamer en nuttiger buitenwerk in het gedrang kwam en algemeene ontevredenheid onder de bestuursambtenaren van een en ander het gevolg was.

Bij die overigens juiste beschrijving heeft de auteur echter een der voornaamste oorzaken der ontevredenheid niet genoemd n.l. de onvoldoende bezoldiging, die eerst sedert kort is verhoogd, wat dan ook de stemming dadelijk heeft verbeterd. En wij kunnen met den schrijver niet instemmen waar hij betoogt, dat niettegenstaande de ingrijpende veranderingen in het Indisch Staatsbestel (locale en gewestelijke raden, volksraad, ontvoogding van regenten, enz.) de Regeering in gebreke bleef de nieuwe taak van den bestuursambtenaar scherp af te bakenen in een nieuwe instructie. O.i. is het, evenals het tot dusver onmogelijk en trouwens onnoodig zou zijn geweest dergelijke instructie vast te stellen, ook thans ondoenlijk om die veelzijdige taak volledig en uniform doch *beknopt* te omschrijven en in de praktijk heeft men geen instructie wel bepalingen noodig, doch deze bestaan. Ook kunnen wij niet toegeven dat de nieuwe academische studie voor de bestuursambtenaren nog aanvulling zou behoeven met leergangen in landbouw, landbouweconomie, veeteelt, irrigatiewezen en boschbouw, omdat, hoe elementair ook ingericht, de studie daarvan toch te veel tijd zou vereischen die nuttiger aan de andere meer noodige vakken kan besteed worden, nog daargelaten dat de Europeesche bestuursambtenaar, door de voortschrijdende specialiseering der diensten en de gestadige vermindering van het aantal controleurs, hoe langer hoe minder in contact zal komen zoowel met alles wat niet specifiek tot de bestuurstaak behoort als met de eigenlijke desabevolking. Hoe zeer ook wij dit laatste betreuren en het volkomen ééns zijn met den heer Knoop dat welke wijziging men ook denkt aan te brengen in den werkkring van Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren, het directe contact met de Inlandsche bevolking een eerste vereischte moet blijven, zal de mindere directe plaatselijke bemoeienis van althans den Europeeschen bestuurder met het wel en wee der desabewoners toch een onafwendbaar gevolg worden van de allernieuwste bestuursinrichting zooals die in de provincie West-Java staat ingevoerd te worden. Laten wij hopen dat het nut tot dusver beoogd

met en goeddeels verkregen door het veelvuldig desabezoek der controleurs voortaan toch behouden zal blijven door die taak, *doch dan uiteraard op dezelfde wijze opgevat*, aan de Inlandsche bestuursambtenaren op te dragen, welke daartoe wel in staat zijn of zullen zijn, wanneer hunne opleiding in verband daarmede wordt gewijzigd, d.w.z. verbreed en verdiept.

Voorts kunnen wij den schrijver niet bijvallen waar hij er voor pleit om bij de benoeming van Inlandsche ambtenaren zelfs van regenten alleen rekening te houden met bekwaamheid en karakter, zonder daarbij te veel te letten op afkomst en afstamming, al verzacht hij die afwijking van bestaande regelen door er bij te voegen ,,Uit piëteit voor den ouden landsadel die ons trouw was en ons ,,vaak goede diensten bewees, make men de restrictie dat bij het ,,gelijk voorhanden zijn van de bovengenoemde elementen de na- ,,zaten van dien ouden regentsadel zullen voorgaan bij andere per- ,,sonen'' en iets verder ,,de regenten en de bestuursadel zullen toch ,,een voorsprong hebben bij anderen'' omdat zij het best in staat zijn hunne zonen een goede opvoeding te geven. Hoewel het in de praktijk op hetzelfde neerkomt, geven wij toch de voorkeur aan het thans geldend beginsel van erfrecht bij de regentenbenoeming, beperkt evenwel door de gestelde voorwaarden van bekwaamheid en geschiktheid zooals art. 69 van het regeeringsreglement bepaalt [1]).

Allerminst kunnen wij ons voorts vereenigen met den aanval op de onaantastbare positie van den regent en de voorstelling alsof een politiek van pluimstrijkerij tusschen Europeesche ambtenaren en regenten regel zou wezen, waarbij dan nog liefst ,,achter die poli- ,,tieke liefdoenerij dikwijls een vinnige verbittering voor elkaar ,,schuilt, die niet tot uitbarsting komt omdat beide huiverig zijn ,,voor de krachtproef in den eindstrijd'' en komt het toch daartoe ,,dan moest helaas maar al te vaak de Europeesche bestuursman ,,het veld ruimen voor den hoogen onaantastbaren regent''. Evenmin gaan wij accoord met het volgende; de tot nu toe gevolgde politiek ,,zou wezen de bevolking middels hare hoofden zoet te ,,houden, de hoofden aan onze zijde te houden door hen materieel ,,van ons afhankelijk te maken en op die wijze probeeren ook het ,,volk middels die duur betaalde spreektrompetten aan ons te ,,binden'', iets verder ,,die politiek welke ons al veel eerder on- ,,waardig had moeten zijn, kweekt veinzaards veel en veel gevaar- ,,lijker dan vijanden die met open vizier strijden. Liever tien eerlijke ,,nationalisten en zelfs communisten dan één huichelaar die onder ,,het mom van ons welgezind te zijn hooge inkomsten van ons beurt ,,om zoodra dit materieel gewin voor hem zou ophouden te bestaan

---

[1]) Zie het beginartikel in *De Ind. Gids* van September l.l.

,,zijn masker af te werpen en zich te ontpoppen in een gevaarlijk ,,belager van hetzelfde gezag hetwelk hij beweerde zoo te zijn toe-,,gedaan. Vloek en onheil over zulke huichelaars en nog grooter ,,vloek over de lieden met twee gezichten, die er onder hen mochten ,,schuilen, welke nog tijdens het genot van hooge materieele in-,,komsten hunne hooge positie en hun invloed op het volk zouden ,,willen misbruiken tot een bedekte ondermijning van het gezag."

Aldus toornt de schrijver tegen de Inlandsche bestuurshoofden!

Wij hebben even lang op Java den Staat gediend bij het binnenlandsch bestuur als de heer Knoop — naar eigen getuigenis — het buiten dat corps heeft gedaan, doch nimmer hebben wij ervaren, gelezen of gehoord dat:

a. politieke liefdoenerij verbergende een ingehouden vinnige verbittering tusschen Europeesche bestuurders en regenten dikwerf zou voorkomen.

Wel weten wij dat de meeste Inlandsche bestuursambtenaren genoeg beschaafd en diplomatiek aangelegd zijn om niet immer het hart op de tong te dragen en het niet altijd door houding, gebaar of toon verraden wanneer zij weinig symphatie voor een ander gevoelen;

b. waar een conflict ontstaat tusschen den Europeeschen bestuursman en den regent alsdan helaas maar al te vaak de eerste het veld voor den anderen moet ruimen.

Wij zouden willen vragen wie gaf aanleiding tot het conflict? Immers in het algemeen zou men o.i. kunnen eischen dat de eerste voldoende tact moet hebben om het niet tot conflicten te laten komen, tenzij de regent inderdaad in die mate onbetrouwbaar en daarom ongeschikt voor zijne positie zou zijn gebleken dat handhaving ondoenlijk werd; maar in dàt geval zal wel nooit de Europeesche bestuurder zijn gedésavoueerd;

c. onze politiek om de Inlandsche hoofden materieel van ons afhankelijk te maken en op die wijze het volk aan ons gezag te binden, in de praktijk gevaarlijke veinzaards zou kweeken.

Zou de schrijver zich willen keeren tegen het beginsel om ambtenaren te bezoldigen? bovendien is hun salaris niet eens onredelijk hoog te noemen;

d. de door den auteur vervloekte huichelaars en de door nog grooter vloek getroffen lieden met twee gezichten inderdaad bestaan en zelfs in die mate dat het noodzakelijk voorkomt hen in een openbaar geschrift te brandmerken!

In de Inleiding schrijft de heer Knoop dat hij bovenal wil trachten eerlijk te zijn, dat bij het uitspreken van een niet vleiend oordeel de bedoeling om te kwetsen verre bleef ,,Ik mag dwalen, ik mag ,,personen of zaken verkeerd zien of beoordeelen, doch dan doe ik ,,dat in eerlijke overtuiging."

Welnu dat de schrijver zelf de mogelijkheid van dwalen niet uitsluit, geeft ons te meer aanleiding om ernstig op te komen tegen de boven aangeduide voorstelling van zaken en personen die heusch niet door den beugel kan.

Na de maatregelen tot verhooging van de stoffelijke en geestelijke volkswelvaart worden enkele andere onderwerpen behandeld als — vooreerst — de staatkundige opvoeding van de desa, die noodig wordt geacht wegens het hoogst gebrekkige desa-bestuursorganisme, dat zou voortspruiten uit een bijna totaal ontbrekenden gemeenschapszin. Zooals op een andere plaats werd verklaard dat de desapolitie geen politie is, heet het hier ook dat het desabestuur geen bestuur is, dat zonder grondige wijziging dier desagemeenschap geen verbetering der volkswelvaart zou zijn te verwachten, zelfs geen evenwicht in de organieke samenstelling van het heele toekomstige Indische staatsbestel!

Dat arme desabestuur wordt dus in theorie heel wat in de schoenen geschoven! en in de pratijk? „De rijkdom van menig desa-„hoofd ontstond niet altijd op naar onze opvattingen eerlijke wijze: „de bevolking, de fabriek of onderneming waren daarvan maar al „te vaak de fourneerders. Desawoeker wordt door hen niet altijd „gesmaad, soms doen zij zelf mede aan groote roofpartijen. Van „knevelarij zijn ze niet altijd vies, vaak zijn ze de tusschenpersoon „bij transacties van woekeraars. Heeft een moord, een diefstal „plaats die niet langer kan worden verzwegen en kan het desa-„bestuur de daders niet vinden of wil het ze niet aanduiden dan „worden maar anderen aangewezen desnoods met behulp van valsche „getuigen." Dat is een bloemlezing uit de beschrijving ter zake. De heer Knoop heeft het feitenmateriaal — zooals hij zelf mededeelt — geput uit de annalen van een enkelen speciaal bedoelden landraad en uit zijn eigen zeer persoonlijke ervaringen. Juist daarom echter, merken wij op, kan het niet aangeduid worden als een algemeenen toestand *in doorsnede* weer te geven, terwijl wat de desa-organisatie in het bizonder betreft, deze beter aan de behoefte van het Javaansche volk voldoet dan men uit de beschrijving zou moeten opmaken.

En nu het voorstel van den schrijver om de desagemeenschap op hooger peil te brengen door elk ambt en elk werk te betalen, wat voor Java ruim 87 millioen gulden zou kosten en waarvoor elk gezinshoofd *f* 10 jaarlijks zou moeten bijdragen, ongerekend de gezamenlijke bewerking der ambtsvelden in onbetaalden desadienst, van welke arbeidsverzwaring geen gewag is gemaakt. Wij gelooven niet dat het berekende bedrag toereikend zou wezen, evenmin dat door het desahoofd met *f* 57½ s'maands, de overige desabestuurders met *f* 30, *f* 25, *f* 20 of *f* 17½ s'maands te bezoldigen in ruil voor het

genot der ambtsvelden, deze lieden materieel daarbij zouden winnen. Immers de Javaan zegt ,,awèt pari karo doewit'' d.w.z. ,,wij gaan zuiniger om met padi dan met geld.''

Evenmin kunnen wij aannemen dat de bevolking genegen en in staat zou zijn per gezinshoofd *f* 10 bij te dragen, gezien hoe veel bezwaren indertijd ingebracht zijn tegen het heffen van het hoofdgeld van slechts *f* 1 (per heerendienstplichtige ongeveer hetzelfde als per gezinshoofd) waarvoor men dan nog wel van een groot deel der heerendiensten kon worden vrijgesteld. Trouwens de auteur zelf wijst in zijne Slotbeschouwingen op den voorzichtigen weg die de Regeering koos door een belastingvermeerdering met slechts enkele dubbeltjes af te wijzen toen de adviseurs niet eenstemmig de mogelijkheid van heffing beoordeelden. Een nader betoog, om onze bezwaren tegen de practische uitvoerbaarheid van bovenbedoelden maatregel die 87 millioen zou kosten te verklaren, zou op zich zelf reeds het bestek voor een bespreking, als deze, overschrijden, doch bovendien houdt deze aangelegenheid geen direct verband met het gesteld probleem Nederland-Indonesië.

Nadat met een enkel woord gewag is gemaakt van de handels- en algemeen economische politiek en van de verdediging van Nederlandsch-Indië, waarbij betreurd wordt dat het nog niet mogelijk schijnt te zijn ook een militie voor de Inlanders in te voeren, wijdt de heer Knoop een geheel hoofdstuk aan de mentaliteit van den Javaan, waarin op symphatieke wijze en o.i. geheel terecht wordt verhaald hoe dankbaar deze pleegt te zijn voor geschonken vertrouwen en goede behandeling en waarbij Multatuli nagezegd wordt: ,,De Javaan is het zachtste volk ter aarde''. En die ervaring is niet opgedaan bij een omgang met het volk die aan ethiek tebuitenging, de schrijver mat slechts met de maat die den Javaan toekwam, hij was streng waar straf verdiend was, doch bleef hem steeds eerlijk beschouwen als een evenmensch met goede naast slechte eigenschappen. Zoo wordt melding gemaakt van des Inlanders zorgeloosheid, weinige wilskracht en waarheidsliefde, zijn gering bezwaar tegen vrijheidsstraf, zijn slaafschheid.

Een opvallend gedeelte van het werk vormt de behandeling van twee politieke vereenigingen n.l. het Indo-Europeesch verbond en de Indische Communistische partij, ofschoon zij — ook volgens den auteur — niet rechtstreeks passen in het kader van het boek. Hoewel de strekking van de eerste meer de sympathie van den heer Knoop heeft dan de tweede vereeniging, kan hij ze toch niet volkomen goedkeuren wegens *a*. haren exclusieven aard, immers de Westerlingen van zuiver Europeesch bloed gehuwd met Oosterlingen van zuiver Inlandsch bloed zouden volgens de statuten uitgesloten zijn; *b*. het verlangen naar meer onderwijs, hoewel bekend

is dat de Inlander er nog slechter aan toe is; *c.* het streven naar toelating tot den kleinen landbouw, terwijl allicht concurrentie met den Inlander daaruit voortvloeit. En nog andere verwijten somt de schrijver op, wat zeker van zijne onbevangenheid getuigt, omdat hij zich zelf tot de Indo's rekent. Of alle die verwijten gegrond zijn betwijfelen wij, doch daar het onderwerpelijk betoog ons niet in allen deele duidelijk is, zullen wij daarop niet verder ingaan, alleen daaruit nog aanhalen, dat de Indo's van afstamming zoowel Nederlander als Indonesiër *boven* beiden moeten staan en beider belangen moeten verdedigen tegen elken belager; dat de Inlander zoover moet worden opgeheven dat hij met den Indo gelijkgesteld kan worden zonder dat de laatste daarin iets stuitends vindt, zoodat alsdan de welgestelde Indo desverlangd het Europeesche ras kan kiezen, terwijl voor den armen Indo geen bezwaar overblijft om zich bij den Inlander aan te sluiten.

Wat de politieke strekking van het boek aangaat zij nog de aandacht gevestigd op enkele plaatsen waarin den nationalisten o.i. zeer terecht groote bedachtzaamheid wordt voorgehouden, b.v.:

a. dat Indië nu toch nog twee hoofdvoorwaarden mist, noodzakelijk voor een doelbewust zegenaanbrengend zelfbestuur, n.l. kapitaal en zoowel geestelijke als economische ontwikkeling;

b. Indië overschatte zijn eigen pas ontluikende capaciteiten niet en schenke niet te veel gehoor aan zijn z.g.n. leiders die de kwade gevolgen van hun overijld drijven naar autonomie niet kunnen of willen inzien;

c. voor een *blijvend* zegenrijk bestuur is het niet voldoende dat er in een staat genoeg bekwame burgers zijn voor de bestuursvoering, doch er moet ook wezen een volk genoegzaam ontwikkeld om de bestuursmaatregelen te begrijpen en te waardeeren;

d. waar nog pas iets meer dan 2 % van het volk onvoldoend lager of voorbereidend, slechts 1 % wat meer opgevoerd lager onderwijs geniet, waar maar één op de tienduizend intellectueelen middelbaar onderwijs ontvangt, zult ge moeten erkennen dat onder die omstandigheden een zelfbestuur *nog niet* tot zegen kan strekken; dat zou wezen een overijld grijpen naar wat nog te hoog hangt voor uwe hand;

e. de onrust en verwarring stichtende heethoofden vergeten maar al te zeer dat hun drijven nu al oorzaak is dat het Nederlandsch en buitenlandsch kapitaal vrees gaan koesteren voor het risico in Indië, terwijl die leiders zelf in de plaats daarvan toch niets anders weten aan te wijzen om de welvaartsbronnen aan te boren.

Ook zij gewezen op een afkeurend oordeel aan het adres der Regee-

ring in verband met de aangelegenheid bedoeld bij *c.* hierboven en luidende: dat Nederland gedrongen door lichtvaardige opvattingen van Indische nationalisten, meenende den stroom van hunne wenschen niet anders tijdig in goede bedding te kunnen leiden, willende boeten voor de tekortkomingen van het verleden, bestookt door de tijdsomstandigheden die van geen stilstaan of kalme overdenking willen weten, den toestand niet meer meester zijnde *en zijne (Nederlands) eerlijke bedoelingen tegenover Indië spoedshalve willende demonstreeren, het nu reeds schenkt waarvoor het eerst later rijp kan zijn.* Laten wij ons in geen geval door overrompeling verleiden om handelingen te plegen waarvan later wij zelf en ook Indië spijt zouden kunnen hebben, aldus waarschuwt de schrijver.

Ziedaar een waarschuwing waarmede o.i. vele bedachtzame vrienden van Indië gaarne zullen instemmen.

Tenslotte stelt de heer Knoop omstandig voor een Nationaal Nederlandsch-Indisch verbond te stichten om den geschiedkundigen, staatkundigen en moreelen band tusschen die twee landen te versterken en wekt hij alle Nederlanders, Indo's en Indiërs op om als lid toe te treden.

Met inachtneming van het voorbehoud door ons gemaakt ten aanzien van eenige onderwerpen, eindigen wij zooals wij aanvingen met het werk belangwekkend en actueel te noemen en bevelen het daarom ter lezing aan, niet alleen bij alle vrienden van Indonesië, maar vooral bij alle Nederlanders die nog vreemd daartegenover staan.

Kaarteeringen ter registratie van het Inlandsch grondbezit,

DOOR

H. J. KUIPER.

Verdere beschouwingen over dit onderwerp met betrekking tot de door den Topografischen dienst uitgevoerde werkzaamheden zouden overbodig zijn na het ,,contra'' artikel van den Heer Van Roon in de Maart-aflevering van *De Indische Gids* en het ,,pro'' door den Heer Lamster, in Juni geplaatst, ware het niet, dat de Heer v. R. aan het laatste artikel een slotwoord had toegevoegd, waarvan een suggestie uitgaat, welke een ernstig gevaar kan zijn voor de aanstaande registratie.

Dit gevaar is specifiek ,,Indisch''. Hier is de ambtelijke loopbaan korter dan in Holland; in korteren tijd worden de verschillende rangen en betrekkingen doorloopen, met het gevolg, dat minder continuïteit wordt verkregen. Elke verflauwing van belangstelling kan te weeg brengen, dat met het optreden van volgende gezaghebbenden de verworven kennis en het inzicht verloren gaan en de arbeid jaren wordt achteruitgezet.

Wij danken den Heer Lamster, dat hij zijn waarschuwende stem in zoo gloedvolle woorden heeft laten hooren en het is tegenover hem, dat wij ons verplicht voelen om ons oordeel over het o.i. gevaarlijk slotwoord van den Heer v. R. te doen kennen.

,,Mijn artikel'' — zoo betoogt de Heer v. R. in zijn slotwoord — ,,had tot doel te waarschuwen voor een millioenenverspilling''. Wij weten dat dit te goeder trouw is neergeschreven, doch tevens zijn wij er van overtuigd, dat ZHEG. hier zich zelf misleidt. Het spook eener hegemonie van de landrentewerkzaamheden bij den Topografischen dienst riep de kwade geesten op, die hem voortooverden een millioenenkwestie, welke hij zou hebben te bezweren. Als gevolg van de omstandigheid, dat de Heer Van Roon zich waagde op een door hem onvoldoend verkend terrein, komt hij tot ongemotiveerde voorstellingen.

De veronderstelling, dat de machtiging tot proefneming in zake de individueele uitmetingen afhankelijk zou zijn geweest van een te verwachten batig saldo, is onjuist. Reeds in 1920 werden, naar aanleiding van een brief van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, enkele proefmetingen verricht (in Bodja en Selokaton, Res. Semarang); het doel was eenig inzicht in het werk te krijgen, vooral met betrekking tot de medewerking welke de bevolking daaraan zou verleenen, tot de kosten en den tijdsduur. De overwegingen sproten voort uit de aanwijzingen, welke de Heer L. C. F. Polderman had gegeven in zijn rapport (A°. 1918) aan de Regeering.

Door den Heer Polderman werd aanbevolen de opmaking van een grondregister en de modellen daartoe waren bij zijn rapport overgelegd. De Regeering gaf last omtrent de mogelijkheid van invoering van het grondregister overleg te plegen. Volgens dit ,,model Polderman'', moest van de ligging (de belendingen) van elk grondstuk een beschrijving gegeven worden en dit nu stond de opmaking van het grondregister in den weg. Men onderschatte niet het werk, dat aan een eenigszins dragelijke omschrijving is verbonden! Zonder technische middelen bleek het een onoverkomelijk bezwaar, en alleen met behulp van een kaartje, hoe eenvoudig overigens, dat *den juisten vorm* aangeeft, was aan deze opdracht te voldoen. De conclusie luidde dan ook al spoedig, dat men zich in de opmaking van het grondregister ernstig zou moeten beperken niet verder kon gaan dan tot 10 à 20 % der meest waardevolle gronden op Java en moest afzien van het samengaan met de repartitie van den landrenteaanslag (zooals door den Heer Polderman in zijn rapport was voorgesteld).

In dit stadium van overwegingen deed zich plotseling de omstandigheid voor, dat door opschorting der landrentemetingen een werkkring gezocht moest worden voor een 30-tal landrentetopografen en een 20-tal teekenaars. De Regeering was van oordeel, dat de mindere uitgaven, voortvloeiende uit een eventueel op wachtgeldstellen van dit personeel gedurende deze betrekkelijk korte periode (begin 1922 — medio 1924) niet zouden opwegen tegen verschillende daaraan verbonden nadeelen (verloop enz.). Onder meer, kwam bij deze beschouwingen de voorbereiding tot de gewenschte registratie op den voorgrond.

De lastgevers waren nog zeer sceptisch gestemd en men twijfelde aan de belangstelling bij den Inlandschen landbouwer; het was echter te probeeren deze op de proef te stellen. *De doorslag gaf, dat uit de kaarten van de in 1920 uitgemeten perceelen ten duidelijkste was gebleken hoe ondoenlijk het is om zonder de oriënteering door een kundige meting, van de zoo grillig gevormde grondstukken eene beschrijving te geven.*

De vraag, hoe de belangstelling en offervaardigheid van den Inlandschen landbouwer ware te peilen, werd beantwoord door — in analogie

met de voorschriften t.a.v. de afgifte van gewaarmerkte afschriften uit de landrenteregisters, welke ingevolge de zegelordonnantie aan een zegelrecht van *f* 1.50 zijn onderworpen — te bepalen dat copieën der liggerbladen voor elk grondstuk op formaatzegel van *f* 1.50 verkrijgbaar zouden worden gesteld [1]). Dat een minder welwillend beoordeelaar meent te mogen concludeeren, dat het ,,batig saldo'' het uitgangspunt zou zijn geweest, kan alleen worden verklaard uit de bewering van een landrentebrigadechef, die — het verlangen van den Inlandschen grondbezitter beter kennende dan de twijfelmoedigen — bij de bespreking te berde bracht: ,,als men den Inlandschen landbouwer aan zijn desbetreffend gegeven woord houdt, dan dekt de zegelopbrengst alle kosten''.

Anders was het, toen al spoedig in meerdere gewesten stemmen opgingen (in totaal zijn uit 17 gewesten verzoeken binnen gekomen) om te deelen in uitmeting van grondbezit. Daarvoor waren de 30 topografen niet toereikend en, gelet op 's Lands geldmiddelen, was toen de eisch te billijken, dat de kosten van eventueel aan de proef te geven uitbreidingen, door de opbrengsten zouden moeten worden gedekt.

Mede moge uit het bovenstaande blijken, dat de dubieuse debiteuren niet op rekening komen van den Topografischen dienst. Leest de Heer v. R. het eindresultaat, dan zal dit op een enkele uitzondering na wel meevallen. ZHEG. verge niet van ons de uitzondering toe te lichten. Hoe goed wij het zouden kunnen doen, ligt dit buiten het door ons te betreden terrein.

In weerwil van de apodictische verklaring van den Heer Van Roon, dat de kostenberekeningen alle statistische waarde missen, kunnen we verzekeren, dat ze ,,uitsluitend'' statistische waarde hebben. De berekening loopt over de kosten der tewerkstelling van het aantal werkkrachten, wier opwachtgeldstelling voorkomen werd, en niet over een kapitein, tijdelijk op het hoofdkantoor geplaatst [2]), niet over sectiechefs of helpers. Deze kwamen niet ten laste van de proef.

---

[1]) De voorwaarde werd er aan verbonden, dat op elke copie vermeld zouden worden: de namen van hen, die de grensaanwijzingen gaven, het toezicht hielden (desahoofd en desaschrijver) en den topograaf, die de meting verrichtte, een en ander zooals in een op het liggerblad te stellen gewaarmerkt proces-verbaal zou worden vastgelegd.

[2]) Deze kapitein heeft het tijdens zijn plaatsing op het Hoofdkantoor weinig druk gehad met de individueele uitmeting. Een instructie was reeds opgemaakt t.b.v. de proefnemingen in *1920* en komt voor als bijlage 3 in het kort verslag der 5e Landrente-conferentie gehouden te Magelang in Aug. 1921 (Landsdrukkerij Weltevreden 1921). Hij is in 1922 vijf maal voor enkele dagen op reis geweest om de verschillende afdeelingen te bezoeken ter bevordering van uniformiteit in het werk, evenveel in 1923 en in 1924 twee maal voor de afsluiting der proef. Overigens gaf hem de opening der landrentewerkzaamheden in de Gewesten *buiten* Java volop werk.

In de zorgvuldig uitgewerkte opgaven, is er — toen de voortzetting van de proef een voldongen feit was geworden en de twijfelmoedigen helderder inzicht in deze materie hadden gekregen — bovendien op gewezen (Jrvsl. T.D. over 1923 en 1924) hoe weinig bezwarend bij de verkregen resultaten de instelling van een eigen leiding en contrôle zou zijn. Deze aanwijzingen vonden plaats ter wille van de hier na te vermelden regeling, welke reeds bij de opening der besprekingen door den Top. dienst was voorgesteld.

De becijfering, welke de Heer v. R. in zijn slotwoord ten beste geeft, spruit voort uit onvoldoende bekendheid met 't ware wezen der zaak en raakt in 't minst niet de aan de proef verbonden kosten. Evenmin kan deze dienen tot raming der kosten van een t.g.t. op te richten zelfstandige afdeeling.

De gespecificeerde opgaven, geplaatst in de jaarverslagen, geven t.a.v. de kosten *zuiver* aan wat voor het uitgemeten aantal grondstukken aan daggelden en werkgelden is uitgegeven en een *gemiddelde* van de bezoldiging, welke als zoodanig in werkelijkheid (d.w.z. bij een vrije organiseering) te hoog [1]) is. Het te kort aan schrijvers en de onjuiste verhouding tusschen het aantal topografen en teekenaars spreekt uit de in de Jrvsl. 1923 en 1924 gegeven recapitulatie. Het batig saldo daarbij vermeld is hetgeen bij handhaving der cijfers voor de (te ruim berekende) gemiddelde bezoldiging, beschikbaar zou zijn voor leiding en contrôle.

Het *batig saldo van de proefneming* is te berekenen door het totaal der ontvangen zegelgelden vermeerderd met de kosten eener op wachtgeldstelling van 30 topografen en 25 teekenaars te verminderen met het bedrag aan uitgaven groot *f* 113.292.68 (Jrvsl. 1924 bladz. 29) [2]).

De suggestie dat, indien de proef in staat van gewijsde zou overgaan, het aantal grondstukken in 10 jaar tijds overweldigend groot

---

[1]) Bij de proefneming waren als gevolg van het te groot aantal topografen in verhouding tot dat der teekenaars en het ontbreken van schrijvers de aan bezoldiging uitgegeven bedragen hooger dan bij een goede organisatie noodig zal zijn. Omdat men op de beschikbare krachten was aangewezen kon hierin geen verandering worden gebracht (Zie Jrvsl. 1922 bladz. 46).

[2]) Berekening en vermelding in de jaarverslagen van deze rentabiliteit is niet met de strekking der verslagen overeen te brengen. Globaal bedraagt zij:

Baten	aan de uitwinning op wachtgeld.....	*f*	60.000
	aan ontvangen zegelrecht	„	90.000
	Totaal.....	*f*	150.000
Lasten	rond	„	113.000
	Voordeelig saldo.....	id *f*	36.700

zou zijn, houdt geen steek. Evenmin de zinspeling op de bijhouding. De Heer v. R. had de vraag kunnen stellen, hoe groot het aantal grondstukken zou zijn, dat in een bepaald ressort (landschap of regentschap) ter registratie uitgemeten zou moeten worden, en welke bijhouding van deze registratie in het vooruitzicht kan of moet worden gesteld. De verkregen, sommige nog te verzamelen gegevens stellen ons in staat daarop t.g.t. een afdoend antwoord te geven. De tijd daartoe is nog niet gekomen.

Voor een hopeloos uitbreiden, als gevolg van de (veronderstelde) landrente hegemonie bij den Top. dienst, behoeft geen vrees te bestaan. Het gevaar ligt elders, wij komen er straks op terug. In *het bijzonder* van de zijde der *landrentekenners* is voortdurend op het uitbreidingsgevaar gewezen en dientengevolge is door den Topografischen dienst reeds bij de introductie van de proef er op aangedrongen de werkzaamheden bij doorvoering vooral te localiseeren en het benoodigde personeel niet in *'s Lands dienst* te nemen. Wel is aanbevolen centrale leiding door één persoon en is de mogelijkheid in beschouwing genomen van recruteering der plaatselijke leiders — die dan in localen dienst zouden treden — uit daartoe genegen abituriënten van den Topografischen dienst. Dán komt de statistische waarde der door den Heer v. R. gewraakte kostenopgaven bij de raming der kosten verbonden aan dergelijke meetafdeelingen geheel tot haar recht. De locale bestuurders hebben het dan steeds in de hand hun eigen geldmiddelen tegen uitbuiting te beschermen. Daar de practijk echter sinds lang leert, dat aan zich zelf overgelaten opnemers hopeloos duur en slecht werk leveren, was de aanbeveling eener centrale leiding op haar plaats. Wij vreezen hiervan geen hegemonie en de Regeering loopt op deze wijze geen gevaar voor nieuwe financieele lasten.

De Topografische dienst heeft nimmer de inrichting van een Inlandsch kadaster voor zich opgeëischt. De geleverde kritieken op het werk verdienden niet de hoffelijkheid, waarmede er in het jrvsl. 1923 melding van is gemaakt, evenmin verdiende de daaropvolgende toelichting in dit verslag de opmerking van den Heer v. R., dat deze een ,,oratio pro domo'' zou zijn. Hij beseft blijkbaar niet hoe schadelijk het werkt een ,,diensttakkenstrijd'' te suggereeren, wanneer een enkel ambtenaar zich in een artikelenreeks te buiten gaat. Toen door ons in October j.l. het streven van den Topografischen dienst (van een persoonlijk standpunt) in den breede werd toegelicht op eene bijeenkomst van officieren, kwam bij monde van de mede uitgenoodigde ambtenaren van den Kadastralen dienst geen enkel woord van tegenspraak. Als de bewering van den Heer v. R. in zijn slotwoord juist is, dat de Indische Regeering na ongerept deskundig advies ter zake reeds last gaf tot het stopzetten der individueele uitmeting, dan

is ZHEG. beter ingelicht dan wij. Inmiddels is zij nog in vollen gang in het sultanaat Bima, in de Tobalanden en op Ambon (hier door plaatselijke krachten, doch steeds luider worden de stemmen, die leiding vragen), terwijl de bekende metingen in Riauw op geheel gelijksoortige wijze worden uitgevoerd. Particuliere landen, zelfs de Gemeente Meester-Cornelis welke door den Top. dienst van advies werd gediend, werken met succes met overeenkomstige kaartjes. En er is ook geen gevaar. Het eenige werkelijke gevaar voor hopelooze uitbreiding en geldverspilling ligt in de navolging van eenig stelsel, dat niet aansluit bij Inheemsche gewoonten en rechtsopvattingen en dat tracht de registratie op te bouwen uit en te binden aan de bij de landrente behoorende boekhouding.

Malang, 21 Juli 1925.

Slot-slotwoord,

DOOR

J. VAN ROON.

Een nuchtere beschouwing van feiten en cijfers, eenig begrip en ervaring van meettechniek alsmede kennisneming en gezette studie van denkbeelden van deskundigen op kadastraal gebied, noopten mij tot het neerschrijven van mijn inzichten in verband met de mogelijke instelling van een kadaster van Inlandsch bezitrecht op den grond. Spoken en geesten hebben geen vat op mij.

Majoor Kuiper zegt dat mijne veronderstelling, alsof de machtiging tot proefneming in zake de individueele uitmeting afhankelijk zou zijn geweest van een te verwachten batig saldo, onjuist is. Voert ZHEG. de inzet der proeven terug tot 1920, dus tot de periode, waarin een sterkere uitzetting van uitgaven plaats had dan in verband met een voorzichtig beleid was overeen te brengen, dan geef ik hem gaarne gelijk. Ik heb me echter geplaatst in den tijd toen bij alles goed overwogen moest worden of de kosten een daaraan geëvenredigd nut konden afwerpen en dan blijkt dat de Regeering toen wel degelijk de financieele consequenties verbonden aan de proef met de individueele uitmeting in overweging heeft genomen (zie bijv. verslag T. D. 1923, bladz. 48).

De kosten van leiding en toezicht komen niet ten laste van de proef, zegt de heer K., maar dat komt weinig overeen met een reëel zakenbeheer en het is m.i. zelfs geheel verkeerd om die kosten op andere hoofden te brengen en daardoor de overige werkzaamheden te hoog te belasten [1]). De dagtaak bij de 3e landrentebrigade besteed aan de *zeer eenvoudige* opdrachten vermeld

---

[1]) Hoewel bij de 3e en 4e landrentebrigade afwijkingen voorkomen, klopt toch het totaal der uitgaven voor alle landrentebrigades met het overzicht van de algemeene kosten op bladzijde 68.

onder IV op bladz. 30 (verslag 1922), komt zoodoende op het enorme bedrag van *f* 46, d.i. *f* 35 boven het gemiddelde van *f* 11.

,,Plus royaliste que le roi'' komt de heer K. dank zij de niet onverdienstelijke trouvaille van de wachtgelduitwinning, nog tot een aanmerkelijk grooter voordeelig saldo van de proef met individueele uitmeting dan op bladz. 29 van het verslag over 1924, doch die berekening geeft geenszins een maatstaf om de werkelijke kosten van een definitieve individueele uitmeting slechts eenigszins bij benadering te bepalen en dat moet, om t.g.t. geen sprong in het duister te doen, toch mogelijk zijn.

1e. Kan de uitwinning aan wachtgelden dan geen batenpost opleveren;

2e. mag er niet op gerekend worden, dat de Inlandsche bevolking met haar geringe draagkracht, bij voortduring *f* 1.50 zal offeren voor een kaartje van hoogst précaire waarde. Er zijn thans rond 145.450 grondstukken gemeten terwijl er slechts voor rond 60.000 zegelgeld is betaald;

3e. zullen dan niet alleen kosten voor directe leiding en dagelijksch toezicht, maar ook kosten voor de algemeene leiding moeten worden uitgetrokken. Leiding en toezicht moeten, zooals in het verslag over 1922 (bladz. 41) zeer terecht wordt opgemerkt, deugdelijk zijn en daarvoor zal niet minder betaald kunnen worden, dan thans bij den T. D. werd gedaan. Ik kwam rekening houdende met een geregelde toevloeiing van de *volle* zegelgelden maar zonder slijtage aan instrumenten en zonder papier, teeken- en schrijfbehoeften op *f* 0.85 per grondstuk. Majoor K. zou zich zeer verdienstelijk gemaakt hebben, indien hij ook eens een prijs genoemd had. Na een tweejarige proef was dit toch wel mogelijk geweest, maar door zich wat dit teere punt betreft, onzijdig te houden, heeft hij de zaak waarom het gaat: ,,millioenen of geen millioenen'', m.i. geen stap verder gebracht.

Mijn beschouwingen hadden, evenals die van den heer Lamster, betrekking op Java en *daar* is de individueele uitmeting wel degelijk stop gezet, er zijn zelfs rond 24.000 gevraagde uittreksels niet afgewerkt blijven liggen. De metingen in de buitengewesten dragen ook een ander karakter, al was het alleen maar omdat men daar niet behoeft over te gaan tot het tegen alle regels van de kunst in vergrooten van kaarten.

Wat het suggereeren van een diensttakkenstrijd betreft, ga ik volkomen vrij uit; uit verschillende vroegere jaarverslagen moge blijken, dat ik steeds met lof over het werk van den kadastralen dienst heb gesproken. Van een ,,oratio pro domo'' maakte ik melding naar aanleiding van de ,,still going strong''-passage in het verslag over 1922 en geenszins in verband met de hoffelijkheid waarmede in het verslag over 1923 over anderer critiek werd gesproken. Wat tenslotte de suggestie aangaat, die van mijn slotwoord zou uitgaan, ik vertrouw dat ook volgende gezaghebbenden een zelfstandige meening zullen hebben en dan behoeft er voor een ernstig suggereerend gevaar allerminst vrees te bestaan.

Met het vorenstaande zou ik kunnen eindigen, ware het niet, dat sinds de Heer K. zijn artikel afsloot, de inzichten van de Indische Regeering omtrent de proeven met de individueele uitmeting bekend geworden zijn. Die inzichten zijn neergelegd in het gouvernementsbesluit van 12 Augustus j.l. No. 18, de hoofdconclusie ervan komt hierop neer: ,,Het wordt van het hoogste belang geacht, om, wanneer later weer tijdelijk personeel beschikbaar zou komen, niet tot voortzetting en uitbreiding der proeven over te gaan, alvorens een daartoe aan te wijzen *commissie van deskundigen*, zoowel op kadastraal als bestuursgebied een nauwkeurig onderzoek zal hebben ingesteld nopens de resultaten, welke in de praktijk zijn verkregen met de reeds genomen proeven, waarbij zij *ook de financieele zijde* van het vraagstuk onder de oogen zal moeten zien.

Uit dat onderzoek zal kunnen blijken of het indertijd aanvaarde stelsel in de praktijk geen ernstige bezwaren ontmoet: 1e. een geregelde bijhouding der kaartjes niet wordt bemoeilijkt door het groote aantal wijzigingen; 2e. de Inlandsche bevolking, in verband met hare nog geringe draagkracht, wel bij voortduring *f* 1.50 aan zegelgeld zal willen betalen en, om hieraan te ontkomen, wellicht niet voldoende zal medewerken in zake de registratie van overgangen.

De in dat opzicht verkregen resultaten kunnen dan een maatstaf zijn om te beoordeelen of de omslag, voortvloeiende uit kaarteering en registratie, gewettigd is. Voorts zal aan het licht kunnen treden of de Inlandsche bevolking met de voor haar dure kaartjes wel zoo bijzonder gebaat is, omdat de grondverschillen zoo goed als altijd over den vorm der transactie en over boedels loopen en slechts bij uitzondering de begrenzingen van de grondstukken tot oorzaak hebben. Ik geloof echter, dat, gelet op het „later weer tijdelijk personeel beschikbaar komen", het onderzoek binnen afzienbaren tijd niet zal plaats hebben en dat niet tot de individueele uitmeting van de gronden der Inlandsche bevolking zal worden overgegaan, alvorens deze voldoende draagkracht heeft om het hare op te brengen om de kosten te bestrijden van de instelling van een „*goed en duurzaam*" Inlandsch kadaster.

Eefde, 29 September 1925.

ONDERSCHRIFT VAN DE HOOFDREDACTIE.

Door de wijze, waarop wij aan de H.H. J. van Roon, J. C. Lamster en H. J. Kuiper gelegenheid hebben gegeven woord en wederwoord te laten hooren over dit Kaarteeringsvraagstuk, meenden wij ons op een zeer royaal standpunt te hebben geplaatst. Wij hadden het gevoel, dat wij voor een onderwerp van dezen aard zelfs al wat meer ruimte beschikbaar stelden dan een tijdschrift als *De Ind. Gids* daarvoor te bestemmen heeft, maar de moeilijkheid, die belet om met een schrijver in Indië even van gedachte te wisselen, deed ons de nu gevolgde methode toepassen.

Nadat de heer van Roon zijn Slot-slot-woord geschreven had, bereikte ons een artikel van den heer J. H. Raeven, Inspecteur van het Kadaster te Weltevreden, waarin deze grieven doet kennen over hetgeen de heer Lamster in de Juni-aflevering van *De Ind. Gids* geschreven heeft. In het artikel van den heer Lamster zouden, volgens de opvatting van den heer Raeven, beweringen voorkomen, die hem persoonlijk en zijn dienstvak op zoodanige wijze van nabij raken, dat hij meent hiertegen te moeten opkomen. Wij vinden in het stuk van den heer Raeven niets dat ons aanleiding geeft *De Ind. Gids* verder beschikbaar te stellen om het twistgeding voort te zetten. Indien voortzetting noodig mocht worden geacht zal hiervoor de gastvrijheid ingeroepen kunnen worden van het vakblad, waarin de heer Raeven voornemens is, in een artikel „*Na den Veldtocht*", nader „*alles*" de revue te laten passeeren.

Wij willen alleen nog verklaren, dat wij door de nu ontvangen aanwijzigingen niet tot het inzicht zijn gebracht, dat in de opmerkingen van den heer Lamster iets opgesloten ligt hetgeen de heer Raeven zich als een persoonlijke kwetsing zou kunnen aantrekken.

De verdediging van Nederlandsch-Indië,

DOOR

N. N.

---

1. Het nationalisme in Azië is ontwaakt. Extremisten hebben daarvan gebruik gemaakt om hun beginselen over te planten op de Aziaten. Heftige volksleiders trachten de bevolking bij te brengen, dat de strijd voor zelfstandigheid moet samengaan met dien tegen het kapitalisme, want dit wordt toch — volgens hen — vertegenwoordigd door de Westersche vreemdelingen. Aansluiting van Inheemsche vereenigingen met Chineesche heeft in Nederlandsch-Indië reeds plaats.
2. Zelfbestuur moet er in Nederlandsch-Indië komen, doch dit moet geleidelijk gaan. De Regeering moet voorkomen, dat onrijpe krachten de bevolking overheerschen, dat avonturiers haar leiden. Daarvoor is het noodig, dat het gezag onverzwakt in Hare landen blijft, dat zij den toestand overal blijft beheerschen. Dit klemt temeer in oorlogstijd als wanneer volksmisleiders in troebel water zullen trachten te visschen.
3. Het was dan ook goed gezien, dat men de laatste jaren in de *buitengewesten* de politiek politioneele taak weder in handen gaf van het leger, het gezagsinstrument bij uitnemendheid. De afdeelingen, aldaar gelegerd, zullen in *oorlogstijd* daar moeten blijven.
4. Het leger op *Java* werd, voor wat de infanterie betreft, georganiseerd op grondslag van voldoend personeel om dat in de buitengewesten na bepaalden tijd af te lossen, aldaar geleden verliezen door ziekte e.d. aan te vullen en daarboven nog een zoodanige troepenmacht beschikbaar te hebben, dat bij ernstig verzet, opstand en stakingen onmiddellijk een afdeeling gezonden kan worden om rust en orde te herstellen, hieronder ook begrepen het zenden van troepen op overzeesche expeditiën.
5. Die infanterie in den geheelen archipel *moet* daar in *vredestijd* zijn, in de sterkte die zij thans heeft, tot het brengen van rust en orde en veiligheid van personen en goederen. Zij is dus daar in de eerste plaats *tot heil van de inheemsche bevolking.*

6. Door die infanterie op *Java* goed te voorzien van hulpwapens en hulpdiensten krijgt men een leger, geschikt voor de taak het opgelegd in *oorlogstijd*, namelijk het in de eerste plaats verdedigen der voorname havenplaatsen tegen *coups de main*.
7. Aan dat leger kan en moet worden opgedragen de verdediging van die plaatsen, zoowel aan de land- als zeezijde; waarbij — behoorlijk gedekt opgestelde — kust- en luchtdoelbatterijen en landvliegtuigen. De steun, door de vloot hierbij te geven behoeft slechts zeer gering te zijn. Men bedenke hierbij nog, dat doode weermiddelen aan de kust — die zeer goed een deel van de thans opgedragen taak van de vloot nabij de havenplaatsen kunnen overnemen — aanmerkelijk minder kostbaar zijn dan oorlogsvaartuigen; daargelaten nog de moeilijke voorziening aan personeel bij de marine, waarmede het leger niet te kampen heeft.
8. Maar niet alleen dient het leger die groote belangrijke havenplaatsen op Java krachtig te verdedigen, maar het moet ook in staat zijn om landingsdivisies, die buiten voornoemde plaatsen een landing wagen — men denke aan die streken, waar de bevolking spoedig in opstand tegen het Nederlandsch gezag is te brengen — er uit te werpen. Het concentratievervoer dient dus steeds verzekerd te zijn, waarvoor een doorloopende bewakingsdienst op de spoorlijnen enz. in *oorlogstijd* noodig is naast een goed werkende kustwacht.
9. Men heeft dus op *Java* een veldlegêr noodig, dat de veiligheidsbezettingen geeft aan die havenplaatsen, welke beslist daarvan voorzien moeten worden en dat met het overig gedeelte kan optreden waar zulks gewenscht is. Slechts een leger, dat uitgerust is met voldoende automatische wapens, geschut enz. en dat op rationeele wijze gebruik maakt van militie en landstorm kan aan die taak voldoen.
10. Welke doelstelling men ook kiest, van de sterkte van het tegenwoordige *vredesleger* kan *niets* af; niet voor niets werd bij de behandeling van de begrooting voor 1926 door enkele leden van den volksraad gevraagd of het leger wel krachtig genoeg was om plotseling opkomende opstanden in *vredestijd* te breken!
11. Het verdedigen van onzen archipel *in zijn geheel* gaat ver boven onze financieele krachten; *Java* echter — het eiland waarmede onze naam als koloniale mogendheid staat en valt, de kurk waarop Nederland drijft — *moet* behouden blijven. Dit is echter niet alleen noodig ter wille van Nederland, maar ook van de inheemsche bevolking. Zij toch is met verandering van opvoeder niet gebaat; het komen tot zelfbestuur zou daarbij bovendien in een langzamer tempo plaats hebben.

12. Willen wij buiten een oorlog blijven, gevoerd door grootmachten gevestigd om de Pacific, dan is onze eerste plicht te zorgen, dat onze neutraliteit geëerbiedigd wordt. De vraag, die dan dadelijk oprijst, is: „waar hebben wij de meeste kans, dat onze neutraliteit zal worden geschonden?" Het antwoord daarop kan niet anders luiden dan: „in onze oliehavens." Deze zijn voornamelijk gelegen op de Oostkust van Borneo en Sumatra, kunnen door het leger met geringer kosten dan door de vloot verdedigd worden; het personeel der aldaar werkende maatschappij, bijna allen dienstplichtig zijnde, vormt daarbij een flinke aanwinst voor *oorlogstijd*. In *vredestijd* dienen op die plaatsen troepen te worden gelegerd, voorzien van geschut — dat na omvorming der artillerie aanwezig is — mitrailleurs, geweermitrailleurs en afweermiddelen tegen luchtstrijdkrachten. De in de buitengewesten bij die oliehavens gelegerde infanterie is in *vredestijd* ook productief, aangezien zij alsdan gebruikt wordt voor de hiervoren genoemde haar aldaar opgelegde politiek politioneele taak.
13. Werd onze vloot versnipperd over de groote havenplaatsen op Java en de oliehavens daar buiten, dan zou dat overigens zeer dure oorlogsmiddel al bitter weinig meer kunnen doen voor het handhaven van onze neutraliteit. Ontlast de vloot, die slechts een taak in *oorlogstijd* heeft — tegengaan van zeeroof kan in *vredestijd* wel door de gouvernementsmarine geschieden —, van de verdediging van die plaatsen en havens, dan kan zij overal elders gebruikt worden voor het tegengaan van minder gewichtige neutraliteitschendingen. Wij zullen niet zoo spoedig in oorlog komen, wanneer een oorlogsbodem van een der belligerenten zich eenigen tijd schuil houdt tusschen de eilanden van onzen archipel; daardoor wordt door dien oorlogvoerende de oorlog ook niet gewonnen; maar wel wanneer deze mogendheid het uitsluitend recht verovert van putten uit onze voorraden — olie in het bijzonder — dan wel zich meester maakt van een steunpunt — haven met inrichtingen voor industrie, welke alleen op *Java* voorkomt — van waaruit zij haar tegenstander kan bestoken.
14. Uit het vorenstaande moge blijken, dat ik van meening ben, dat wij in de laatste jaren — zelfs met onze zoogenaamde halfminimumvloot — op den verkeerden weg zijn. De verdediging van den Nederlandschen Indischen archipel is een maritiem probleem, hetwelk echter gelet op onze finantieele omstandigheden niet is op te lossen. Laten wij daarom datgene doen wat in de voornaamste plaats noodig is en dat wij wel kunnen. Jaag geen hersenschim na van een groote vloot waarbij het

leger ten onder moet gaan. Al gaven wij de 12 millioen, welke — volgens de handelingen van den volksraad — voor het leger speciaal noodig is om het paraat te maken tegen een buitenlandschen vijand, aan de marine, dan zou ons dat niets verder brengen. Hoeveel reserve aan materieel heeft niet een vloot noodig om voortdurend actief te kunnen blijven!

15. Met vorenstaande grondslagen voor oogen zorge de Regeering, dat het geld in de eerste plaats gebruikt wordt voor een krachtig leger op Java, voor veiligheidsbezettingen en versterkingen nabij Batavia, Soerabaja en de oliehavens; eerst daarna voor de vloot.
16. Leger en vloot moeten in vredestijd *één* zijn; gevechten om de hegemonie moeten eindelijk eens een einde nemen; valsche leuzen ter wille van eigen belang moeten verdrongen worden door liefde voor het vaderland en voor de bevolking in onzen archipel; daarom vereenige men leger en vloot onder een krijgsman, een opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, die tevens dan moet zijn het Hoofd van het Departement van Landsverdediging. Alsdan kan het Hoofdkantoor voor Scheepvaart — omvattende den dienst der gouvernementsmarine, bebakening, kustverlichting, hydrografie, havens, loodsen e.d. en thans gebracht onder het Departement van Marine — komen onder een Departement van Verkeerswezen, indien dit — zooals in den volksraad werd voorgesteld — afgescheiden wordt van het Departement van Gouvernementsbedrijven. Geschiedt dit niet, dan ware het bij het Departement van Landbouw, *Handel* en Nijverheid te voegen. De Departementen van Oorlog en Marine worden daarna opgeheven. Waar voorts het leger ook in *vredestijd* een doorloopende taak heeft, de commandant daarvan steeds in innig contact moet blijven met de civiele Departementen en de hoofden van algemeen bestuur en gewesten, goed op de hoogte moet zijn van- en practisch hebben geleerd de wijze waarop het leger zijn politiek politioneele taak moet opvatten; waar de vloot haar werkzaamheid — en wel waarschijnlijk in geringere mate dan het leger — in hoofdzaak in *oorlogstijd* heeft; daar spreekt het vanzelf, dat de opperbevelhebber van Land- en Zeemacht een opperofficier moet zijn van het leger.
17. Uit het hiervoor vermelde volgt ten slotte, dat overgegaan moet worden tot een splitsing van de marine in een Nederlandsche en Nederlandsch-Indische marine; een splitsing, waar de Staatscommissie van 1906 het reeds *eenparig* over eens was.

De Regeering haaste zich voor dat het te laat is. Zij geve

bevelen voor het met spoed versterken en van veiligheidsbezettingen voorzien van de oliehavens, voor het uitrusten van het leger met modern geschut e.d. Laten geen gevoelsoverwegingen meer meespreken; de verdediging van Nederlandsch-Indië moet ingericht zijn naar militaire doelmatigheid in verband met ons finantieel kunnen. Is het daarbij mogelijk om boven het versterken van legersteunpunten en oliehavens de vloot uit te breiden, des te beter, maar men doet eerst datgene, wat *beslist* noodig is, namelijk het treffen van maatregelen tegen de pogingen van een oorlogvoerende om tegen onzen wil in zich te verzekeren van de olievoorraden of van een waardevol steunpunt.

Vele artikelen in de Japansche nieuwsbladen dringen aan op een spoedig verklaren van den oorlog aan Amerika, door velen reeds een *olie-oorlog* genoemd. De andere mogendheden van den Pacific zijn meer gebaat met het weten, dat onze oliehavens goed versterkt zijn en krachtig verdedigd worden, dan met een kleine zwakke vloot — welke wegens ons gebrek aan geld niet groot kan zijn — voor handhaving van de neutraliteit. In het eerste geval is een bondgenootschap met een dier mogendheden onnoodig; overigens steeds ongewenscht.

Slechts liefde voor mijn vaderland en voor de bevolking in Nederlandsch-Indië, waartusschen ik meer dan een kwart eeuw geleefd en gewerkt heb, deden mij vorenstaande regelen neerschrijven. Slechts het heil van mijn vaderland en van die bevolking stonden mij voor oogen. Mocht voor de marine het neergeschrevene hier en daar pijnlijk aandoen, zij vergeve het mij. Ik kan niet anders doen dan mijn innige overtuiging neerleggen in een kwestie, welke mij zoo na aan het hart ligt en wel de verdediging van ons wonderschoon naar rust, orde en veiligheid verlangend Nederlandsch-Indië.

VARIA.

HET AMERIKAANSCH-NEDERLANDSCH GRENSGESCHIL.

Stap na stap gaat het geschil over Miangas of Palmas langzaam zijn oplossing tegemoet. Volgens het compromis van 23 Januari 1925, wordt de beslissing van dit geschil opgedragen aan het Permanente hof van arbitrage te 's-Gravenhage, en zal de arbitrale rechtbank bestaan uit één scheidsrechter. Deze zal uitsluitend tot taak hebben uit te maken of het eiland Palmas (of Miangas) in zijn geheel behoort tot het grondgebied van den Staat der Nederlanden of tot dat van de Vereenigde Staten van N.-Amerika.

Zooals de Nederlandsche bladen van 8 October wisten te berichten, is door den Amerikaanschen staatssecretaris van Buitenlandsche zaken Kellogg een officieele mededeeling gedaan, volgens welke Dr. Max Huber, president van het Permanent hof van internationale justitie te 's-Gravenhage, door beide staten in overeenstemming tot arbiter is gekozen. Dr. Huber is, zooals men weet, Zwitser, en als president van het Internationaal gerechtshof opvolger van onzen landgenoot Mr. B. C. J. Loder, die er den eersten voorzitter van was.

Is van Nederlandsche zijde (*De Ind. Gids* 1925, blz. 425) Prof. Mr. C. van Vollenhoven aangewezen om als pleitbezorger van onze rechten en aanspraken op te treden, de Vereenigde Staten hebben nu den heer Frederic Nielsen tot hun specialen raadgever voor deze aangelegenheid benoemd. Deze is, als Amerikaansche vertegenwoordiger in en voor de arbitrage-kwesties tusschen Amerika en Groot-Brittannië, als een ter zake deskundige bij uitnemendheid te beschouwen.

BETERE AANSLUITING VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND MET DAT IN INDIË.

De Ind. Verlofganger van 9 October bracht het volgend officieel bericht.

Bij besluit van den Gouv.-Gener. van N.-I. van 30 Aug. j.l. No. 20 werd beschikt op het verzoekschrift van de Ver. van Ind. verlofgangers betreffende het gelijkstellen van den aanvang en het einde van de schoolcursussen in Nederl.-Indië met die in Nederland. De inhoud van genoemde beschikking volgt hieronder:

Gelezen het verzoekschrift, gedagteekend 's-Gravenhage 29 Maart, van het Bestuur van de Ver. van Ind. Verlofgangers, daartoe strekkende dat worde overwogen om den aanvang en het einde van de schoolcursussen in Nederlandsch-Indië ongeveer tegelijk te stellen met die in Nederland;

Is goedgevonden en verstaan:

Aan den verzoeker te kennen te geven, dat aan elke wijziging van de huidige vacantie-regeling hier te lande zooveel bezwaren verbonden zijn, dat de Regeering het ongewenscht oordeelt om in de bestaande regeling verandering te brengen, doch dat Zij aan de ten rekeste bedoelde en ook door Haar gevoelde bezwaren tegemoet wenscht te komen, door te trachten tot een meer systematische bijwerking van in den loop van een cursus uit Nederland aankomende leerlingen te geraken, terwijl voorts met de onderwijsautoriteiten in Nederland overleg zal worden gepleegd teneinde het daarheen te leiden dat de hoogere burgerschool-directeuren in Nederland — meer dan tot dusver — aan naar Indië vertrekkende leerlingen een voorloopig rapport zullen uitreiken.

INDISCHGASTEN IN DEN HAAG.

Aan het *Statistisch Jaarboek* zijn de volgende cijfers betreffende de beweging van aankomenden en vertrekkenden in den Haag ontleend.

	Gevestigd.	Vertrokken.
1919.....	28.359	23.139
1920.....	23.505	22.333
1921.....	19.131	17.057
1922.....	20.618	19.999
1923.....	21.914	19.844
1924.....	25.322	21.914

Ons interesseert bij de ontleding der cijfers in het bijzonder het aandeel der uit Indië aangekomenen en daarheen vertrokkenen.

	Gevestigd uit Indië	Vertrokken naar Indië
1919.....	2.161	1.082
1920.....	2.647	1.774
1921.....	2.677	1.598
1922.....	2.872	1.709
1923.....	2.370	1.307
1924.....	2.654	1.420

Hieraan zouden zijn toe te voegen de personen, die na eerst elders gewoond te hebben *naar* den Haag komen, en degenen, die zich *naar* elders laten afschrijven alvorens de reis *naar* Indië te aanvaarden, maar waar 't hier slechts op benaderende cijfers aankomt kunnen wij deze wel tegen elkander laten wegvallen. En dan lezen wij uit de naast elkander staande rijtjes, dat het aantal der Indischgasten in de Residentie elk jaar met een groot duizendtal toeneemt.

DE AANSTAANDE SULTAN VAN BOELONGAN.

De *Deli Ct.* van 7 September berichtte:

Eenige dagen geleden is hier ter Oostkust gearriveerd de jonge sultan van Boelongan, Mantana Achmad Soeleiman, die gesteld is onder leiding van den sultan van Langkat en den assistent-resident van Langkat, en onder oppertoezicht van het hoofd van gewestelijk bestuur zal worden opgeleid voor zijn latere taak om het landschap Boelongan in O. Borneo te besturen.

Men zal zich herinneren, dat er indertijd in Boelongan heel wat te doen is geweest, waarop we thans niet zullen terugkomen, maar in verband waarmee het toch wel wenschelijk mocht genoemd worden om den aanstaanden sultan in een andere omgeving te plaatsen. Een landschap als Langkat met een krachtig en verlicht zelfbestuur aan het hoofd is daarvoor o.i. een aangewezen plaats.

Ongetwijfeld moet daar voor een jongeman van Borneo heel wat te zien en te leeren zijn en dit voorbeeld zou o.i. zelfs als systeem voor de opleiding van zelbestuurder zeer gelukkig zijn, bij wijze van de laatste hand aan hun opvoeding; schrijft de *Deli Ct.*

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 October 1925.

INHOUD.

De spoorwegverbinding Cheribon—Bandoeng over Soemedang. — In de Panglongs. — Karakteristiek der groepeering in de Inlandsche beweging. — Het onderzoek naar den belastingdruk op de inheemsche bevolking. — Hoeta Salem. Een 25-jarig jubileum. — De aanschouwing bij de Heidenprediking. — Verloren land.

De spoorwegverbinding Cheribon—Bandoeng over Soemedang. In den laatsten tijd is meermalen aandacht gevraagd voor de actie, die de voortvarende burgemeester van Cheribon, de heer Schotman, begonnen is om te komen tot een rechtstreeksche spoorwegverbinding van de haven Cheribon met de Preanger. Het gaat hierbij niet om locale belangen, maar voornamelijk om de verbeterde verbinding van een voornaam centrum als Bandoeng met een ander voornaam centrum Semarang. In verband hiermede heeft *De Loc.* zich gericht tot den heer Diephuis, hoofdvertegenwoordiger van de S. C. S. te Semarang, ten einde diens inzichten in deze aangelegenheid te vernemen. Aan de uitvoerige mededeelingen, opgenomen in *De Loc.* van 17 Augustus wordt hier het volgende ontleend.

„De heer Diephuis stelde allereerst op den voorgrond, dat aanleg van een lijn als door den heer Schotman gepropageerd, technisch zonder twijfel uitvoerbaar is doch dat met even groote zekerheid kan worden gezegd, dat zoo'n lijn uitermate duur wordt. Er bestaat n.l. van deze lijn een volledig voorproject met begrootingen, opgemaakt door den Ingenieur der S.S. Nivel in 1912. Het voorontwerp achtte voor de geheele verbinding van Rantja-Ekek tot Kadipaten, waar men den bestaanden tramweg der S. C. S. dacht te bereiken, een kapitaal noodig van ruim *f* 8.000.000.—, waarop bij de toenmaals bestaande verkeersvooruitzichten een rentabiliteit werd becijferd van 0.8 %. Dit moge een beeld geven van de kostbaarheid van den aanleg en van de opofferingen, die men zich zal moeten getroosten, wanneer men ertoe besluit. Voor het op zich nemen van zulke opofferingen zullen wel zeer pakkende belangen moeten kunnen worden aangevoerd en het wilde den heer Diephuis voorkomen, dat deze in de te verkrijgen snellere reizigersverbinding tusschen Bandoeng en Semarang niet in beteekenende mate zouden zijn aan te wijzen. Men overschatte van

zulke verbeteringen van reeds aanwezige verbindingen het belang niet. Reeds nu wordt van de bestaande eendaagsche spoorverbindingen tusschen onze grootere centra slechts een spaarzaam gebruik gemaakt en langs onze Noordkust kan men bij herhaling constateeren, dat chefs van groote handelshuizen voor hunne dienstreizen de route per K. P. M.-stoomer verkiezen, niettegenstaande deze reisgelegenheid zich slechts twee keer in de week voordoet. Een verklaring hiervoor meende onze zegsman onder andere te vinden in het wezenlijk uitstekend functionneeren hier te lande van de lange afstandstelefonie.

Hierbij komt nog wat anders: een verbinding Cheribon—Bandoeng moge er op de kaart al zeer aantrekkelijk uitzien, er is geen ontkomen aan, dat zoo'n lijn wordt een uiterst zware berglijn. De lijn zal moeten klimmen vanaf een peil van pl.m. 664 M. boven zeepeil bij Rantja-Ekek tot eene hoogte van pl.m. 851 M. nabij Tandjongsari, om dan weer heel sterk te dalen naar Kadipaten. Zoo'n lijn krijgt derhalve geheel het berglijntype. Ze zal verder moeten loopen door de kloof bij Soemedang, die aan ieder bekend is, die wel eens per auto over die plaats van Cheribon naar Bandoeng is gereisd, en men kan zich dus begrijpen, dat de berglijn bovendien zeer vele bogen zal moeten bevatten; het voorontwerp wijst dit trouwens aan. Op grond van het beschreven karakter dezer lijn was de heer Diephuis dan ook van oordeel, dat ze niet voor snelverkeer zou zijn in te richten, tenzij men er nog veel grootere bedragen aan ten koste zou willen leggen, dan waarop reeds bij den opzet van het voorontwerp was gerekend. Een en ander samenvattende, gaf hij dan ook als zijn inzicht te kennen, dat bij de beantwoording van de vraag of kapitaal voor dezen lijnaanleg beschikbaar zou mogen worden gesteld, het belang van een meer rechtstreeksche reizigersverbinding tusschen Semarang en Bandoeng nooit een factor van groote beteekenis zou kunnen zijn."

Na dan even gesproken te hebben over het plan van overname door het Land van de lijnen der S.C.S., kwam de heer Diephuis op het vraagstuk der wenschelijkheid van de besproken lijn als korte verbinding tusschen de Preanger en den Oceaan.

„Om hierover een bezonken oordeel uit te spreken, zeide hij, zou ik over meer gegevens moeten beschikken dan in werkelijkheid het geval is, doch ik verwacht, dat men bij de beantwoording van die vraag rekening zal houden met overwegingen van de navolgende soort.

Er is altijd iets aantrekkelijks in de gedachte om een groot welvarend achterland langs een korten weg met den oceaan in verbinding te brengen; dat aantrekkelijke ligt in het veelal economische van zoo'n korte verbinding, maar het is zeer de vraag of in dit geval de economie wezenlijk met den aanleg der gepropageerde lijn zou zijn gediend. Zooals ik u al eerder zei, becijferde men destijds, dat het eigen verkeer dier lijn een rente op het daarin te steken kapitaal zou kunnen op-

leveren van 0.8 %. Sedert dien zijn de kosten van lijnaanleg in sterke mate gestegen, hetgeen wel is gebleken bij den aanleg van het reeds tot stand gebrachte gedeelte Rantja-Ekek-Tandjongsari der besproken lijn. Die kostenstijging is veel grooter dan die van de goederentarieven der spoorwegen, waarvan de gebleven stijging nog altijd een heel eind ligt beneden de stijging van het gemiddelde indexcijfer. De op het aanlegkapitaal becijferde rente, die destijds al heel laag was, zal dus naar alle waarschijnlijkheid onder de tegenwoordige omstandigheden nog veel lager uitvallen, met andere woorden, het telkenjare terugkeerende renteverlies zal nog veel grooter zijn.

Maar met die kapitaalsuitgaven voor de lijn is men er nog niet. Zal Cheribon inderdaad de haven worden van een groot deel van het Preangergebied, dan zal ook de haven van Cheribon groote geldelijke offers vergen, zoowel van de overheid wegens havenuitbreiding en outillage als van de vervoerders wegens de noodige vergrooting van opslagruimte. Ook die kapitalen zullen hun rente moeten opbrengen. Nu wordt weliswaar de rentabiliteit dezer kapitalen beter, wanneer men rekening houdt met het vervoer, dat zich wellicht zal verplaatsen van Batavia naar Cheribon, maar aan den anderen kant maakt men daarmee in gelijke mate minder rendabel de zeer groote kapitalen, die men in de latere jaren heeft besteed om de haven, de spoorwegen en de handelsinrichtingen te Batavia uit te breiden en te perfectionneeren, waarmede men bereikt heeft, dat die haven vermoedelijk voor een geruimen tijd geschikt is om, ook bij stijgend vervoer, te zijn de hoofdhaven voor den Preanger.

Ik zeide reeds, zoo eindigde de heer Diephuis zijne mededeelingen, dat ik niet over voldoende gegevens beschik om dit groote vraagstuk in zijn vollen omvang te overzien, maar het zou mij allerminst verwonderen wanneer een nauwgezette studie ervan zou voeren tot de erkenning, dat de totstandbrenging van de door den heer Schotman gepropageerde verbinding met alles wat er aan vast zit in de eerste serie van jaren economisch niet te verdedigen is. Het aspect kan natuurlijk anders worden als West-Java zich bizonder krachtig ontwikkelt, doch ik voor mij vermoed, dat de burgemeester van Cheribon geen verwezenlijking zijner plannen in een nabije toekomst mag verwachten."

* * *

In de Panglongs. In de Augustus-aflevering namen wij (blz. 740) onthullingen op, aan de *Sum. Post* ontleend, over toestanden in de befaamde panglongs, de meerendeels Chineesche houtaankap-ondernemingen, op de eilanden en de kusten van Bengkalis. De *Java-bode* van 6 en 7 Augustus besprak deze aangelegenheid nader, in verband met het door de regeering ingezet onderzoek. Hoewel, ook volgens de

uiteenzetting welke dit blad geeft, in de panglongs misstanden bestaan, die voorziening eischen, zou men moeten gaan gelooven, dat de *Sum. Post* overdreven heeft. Wat echter te denken geeft is, dat de *Java-bode* geen der vroeger vermelde afschuwelijkheden tot leugen verklaart. Wij lezen:

„De zaak ligt der Regeering om begrijpelijke redenen na aan het hart; het is geen kleinigheid het verwijt te moeten hooren, dat er „onder de Nederlandsche vlag toestanden heerschen die een smaad werpen op onzen goeden naam als koloniale mogendheid." Het schijnt zelfs dat het voornemen bestaat, dat de reis, die de heer Bodenhausen, directeur van Justitie ondernemen zal, tevens zal worden dienstbaar gemaakt aan het onderzoek, en dat er groote kans bestaat dat Dr. Rutgers, de directeur van Landbouw, zich binnenkort persoonlijk derwaarts zal begeven om de gesignaleerde misstanden ter plaatse te bestudeeren. Het feit dat juist de hoofden dier beide departementen zich naar de plaats des onheils zullen spoeden is karakteristiek voor het geval. De panglongs vormen een bron van inkomsten voor de lands-kas; ze brengen het land ongeveer *f* 365.000 per jaar op. Maar de vraag is of deze baten wel opwegen tegen het feit, dat de panglongs bestaan, en slechts bestaan kunnen onder omstandigheden, die geheel afwijken van de als menschwaardig geldende arbeids-verhoudingen.

In hoeverre dit nu het geval is zal in onderstaande artikelen nader worden overwogen. Het geheele onderzoek zal dáárom alleen draaien, en wij meenen over voldoende materiaal te beschikken om een uitweg aan te kunnen wijzen, die de landsmiddelen géén baten derven doet en tevens het euvel der arbeids-verhoudingen tot een minimum beperkt.

De Panglongs dan liggen in de afdeeling Bengkalis. Zij bestaan, en zullen blijven bestaan zoolang de houthandel van Singapore tot Hongkong, dus vrijwel van geheel Z. O. Azië zijn product voor vijf-achtste gedeelte betrekt uit den N.-I. Archipel, en zoolang Singapore, en in het algemeen de bosch-arme Malay States voor hun houtskool en meubelmakersmateriaal zijn aangewezen op deze gewesten.

Ze bestaan dan ook deels uit balkenkapperijen, deels uit houtskoolbranderijen; de laatste zijn betrekkelijk klein en hebben veelal gehuwd personeel. Het is op de balkenkapperijen dat de gesignaleerde misstanden voorkomen.

In 1924 waren er 268 panglongs, en op het oogenblik zijn er ongeveer 300. De baten komen niet ten goede aan de landschapskas, 't geen wat zonderling aandoet — maar aan de landsmiddelen.

De concessie wordt uitgegeven binnen het bovenomschreven rayon door het Gouvernement, aan de hand van het bestaande en zeer onlangs gecondificeerde reglement, dat in zijne bepalingen practisch

elken misstand uitsluit. Arbeids-inspectie en polite houden de hand aan de bestaande bepalingen — voor zooverre zij daartoe in staat zijn — en de registratie heeft plaats door het boschwezen onder super-intendentie van den Assistent-Resident.

Alvorens wij nu den lezer invoeren in de lugubere gemeenschap der panglongs, enkele woorden over de tot stand koming van deze echt-Oostersche landbouwbedrijven.

Rijke Chineezen te Singapore nemen daartoe het initiatief. Deze Tauke-Panglong kunnen belangrijke winsten maken door den import en verkoop van hout voor Chineesche meubelmakerijen. Wanneer de behoeften groot en de prijzen gunstig zijn, dan kiezen zij zich een z.g. Kapala Panglong uit, meestal een weinig scrupuleus man, die met de voorbereiding der expeditie belast wordt. Deze Kapala Panglong gaat zich op N.-I. grondgebied vestigen, met voorschot van zijn lastgever en laat zich in het daartoe aangewezen gebied een stuk boschterrein aanwijzen door den Assistent-Resident. Indien hij een vestigings-vergunning vertoonen kan, bestaat daartegen geen bezwaar, en van af dat oogenblik is hij de reglementair-aansprakelijke man van de onderneming. Alsdan is het oogenblik gekomen om personeel te halen. Daartoe begeeft hij zich naar de kroegen van de Z.O.-Aziatische havenplaatsen, waar het uitschot en gespuis der Chineesche maatschappij bijeenhokt. In zijne methoden is hij weinig kieskeurig. Het wordt een ronselarij in optima forma. Vaak geschiedt het dat de adspirant arbeiders stomdronken worden gemaakt en pas ontwaken wanneer ze in volle zee zijn, onderweg naar de lugubere plaats hunner bestemming en al te vaak van hun dood.

Zulk eene expeditie bestaat meestal, met den kapala panglong inbegrepen uit vier en twintig man. Eerste helper van den kapala panglong is de boomveller, in den volksmond wel aangeduid met de griezelige benaming van ,,toekang hantam'' of hoofdbeul. Deze man, meestal iemand van buitengewone lichaamskracht, is verknocht aan de onderneming, niet het minst door het feit, dat hij een maandsaladis geniet van vijftien tot achttien Singapore-dollars. Voorts is bij iedere expeditie een kok, want voor uitstekend eten wordt gezorgd, een verfijnde maatregel tot het in goede conditie houden der levende landbouwwerktuigen, en dan is er nog een coiffeur bij, een in den regel sterk-verwijfd mannetje, dat uithoofde van zijn levenswandel in alle andere kringen de meest verfoeilijke reputatie zou genieten; deze man voorziet tevens iedereen van opium. Dit viertal: de kapala, de boomveller, de kok en het coiffeurtje, vormt de kern van de expeditie, de broeihaard van de intrige, vaak den raad, die beslist over dood of leven van het geronselde gespuis. De twintig leden van de expeditie zelf genieten een salaris van 8 dollars per maand; zij hebben voedsel, kleeding, klamboe en dekens vrij.

Men gaat scheep op een Tonkang, de onbekende toekomst tegemoet. Zoodra het troepje ter plaatse is aangekomen begint het werk. Allereerst wordt, zoo goed en zoo kwaad als zulks mogelijk is, een bangsal — loods voor nachtverblijf — opgeslagen. Deze loods is een tijdelijk gebouwtje, ruw uit rondhout opgezet. De tweede voorbereidende maatregel is het slaan van een pier voor den afscheep van het gevelde hout. Vervolgens wordt een ruwhouten railbaan in het bosch gelegd; die baan wordt verlengd al naarmate men dieper doordringt en dient voor het vervoer van het hout. En dan vangt wel het zwaarste werk aan, dat door menschen verricht kan worden: gedurende veertien uren per etmaal wordt er gekapt, bast afgehakt, takken gekapt, naar de pier gerold en in de boot geladen.

In tijden, dat de Chinees te Singapore véél hout kan afzetten, komt het voor, dat elke man in één dagtaak niet minder dan drie-en-een-halve ton hout hakt, gereed maakt en in het bootje brengt. Daar zijn zwakken, die het werk niet uithouden, maar daar zijn ook ouderen, scheef-gesjouwd, gebogen en verbruut, die nooit meer naar huis zullen gaan, en dag in dag uit hun zware werk in de bosschen volbrengen, werk dat door een Europeaan geen uur, door een Inlandschen werkman geen dag zou worden uitgehouden."

Wie, als hierbij passende conclusie, de verklaring verwacht dat alles er radicaal zal moeten veranderen, bereide zich op een andere zienswijze voor. De *Java-bode* ontwikkelt zijn inzicht op de volgende wijze:

„Het verhaal van het leven in de panglongs is als een Oostersch arbeids-epos. Daar geschieden zaken, die voor een Westerling onbegrijpelijk zijn, maar door den Oosterling worden aanvaard en opgelegd met volkomen nuchterheid. Een wijs bestuur grijpe hier alleen in, in het geval van strikte noodzakelijkheid; het bijeengeronselde gespuis zwoegt, dobbelt, rookt opium en geeft zich over aan niet te noemen uitspattingen. Een strenge hand moet van uur tot uur voelbaar zijn, opdat het zich niet in onverwacht oplaaiend fanatisme richt tegen het verantwoordelijk hoofd. Bij het werk geeft de „boomveller" het tempo aan, zijn bijnaam van toekang hantam bewijst wel, dat hij over de middelen beschikt om dit tempo in tijden van grooten afzet en hooge prijzen naar noodzakelijkheid te versnellen. Gewoonlijk is dat een man, die zijn vak met buitengewone vaardigheid uitoefent. Dit bevestigt zijn autoriteit. Men verhaalt van boomvellers, die een zwaren stam met tien à twaalf bijl-slagen neerleggen. Elke slag wordt door hem toegebracht met studie en voorzorg en een volkomen beheerschen van spierkracht en werktuig. Voor den laatsten slag wacht de boomveller even..... en slaakt een gil. De arbeiders staken even hun werk en zien toe. Hij zwaait de bijl en de boom stort krakend neer in de door hem gewenschte richting. Het moet geschied zijn, dat

nog een tweede gil weerklonk en er een koelie verslagen lag, een zwakke of ongeschikte koelie, die juist daar gestaan had, waar de boom, na dien laatsten slag gevallen was. Maar zooiets is een hooge uitzondering. Welzeker, er zijn in die 300 arbeids-gemeenschappen huiveringwekkende dingen geschied, het is voorgekomen, dat een onwillige arbeider was vastgebonden en langzaam gestorven door roode mieren die zijn lichaam leegvraten. Het is wel geschied, dat men een zwakken koelie onder het lachen van zijn collega's verzekerde, dat hij op de Tongkang moest, de boot om naar huis te varen. ,,Hij moet op de Tongkang'', riepen de Chineezen elkander en hem dan vreemd lachend toe, en dan was het niet zeker of hij wel ooit zijn land zou terugzien, want in volle zee, men kan niet weten. Zulk een zwakkeling zou toevallig overboord kunnen vallen, of zich stooten aan een uitgestoken hand of voet. Maar nòg eens, dit zijn uitzonderingsgevallen en ze komen thans niet veel meer voor. De Landraad, die te Bengkalis zetelt, behandelt op de vier zaken één panglong zaak, 't geen inderdaad niet zoo veel is. En dan, wanneer de arbeids-inspectie verneemt, dat er een koelie gestorven is, wordt er gevraagd wáár hij begraven is, en het lichaam wordt in geval van twijfel opgegraven en op gewelddadigheid onderzocht.''

Na eenige bijzonderheden over slaaploods, eten en medicijnen vermeld te hebben, gaat het artikel aldus voort:

,,Zoo is dus het leven op de panglongs zooals de regeering het bij haar onderzoek zal aantreffen, en de vraag dringt zich op: in hoeverre is hier ingrijpen geboden of contrôle mogelijk?

Zooals de zaak thans staat, is die contrôle noodzakelijkerwijs beperkt. Weliswaar is er een speciale adj. inspecteur v. Arbeid in Bengkalis, en een speciale landraadvoorzitter voor Panglongzaken, weliswaar controleert het B.B. zoo intensief mogelijk. Maar ik vraag u: wat kan een controleur doen, die 100 panglongs onder zijn toezicht heeft en er elken dag hoogstens 3 zou kunnen bezoeken? Wat is een handjevol politie bij machte te doen in zoo uitgestrekte gebieden, waar de misdaad niet slechts te land, maar ook daarbuiten, op zee, wordt bedreven?

Wat hier noodzakelijk is, dat is versterking van personeel en materieel. En dan denken wij niet in de eerste plaats aan nòg meer arbeids-inspecteurs en adjunct-inspecteurs met reglementen in de hand, maar aan politie-mannen, met snelvarende motorbooten en met Chineesche tolken. Geen toepassing van Westersche arbeidsbegrippen op dit gespuis, dat alleen met ijzeren tucht is te leiden, geen kunstmatig levensgeluk voor geabrutiseerde menschen, die hun laatste kans vinden of wellicht den dood. Het eenige wat men hier doen kan, is eene organisatie te scheppen, die inderdaad in staat is een scherp politioneel toezicht te verzekeren; zulk een organisatie zou moeten

beschikken over een zestal snelloopende motorbooten en eenige tolken, en zij zou het karakter moeten dragen van de practijk.

„Zoo is het leven in de panglongs", gaat de *Java-bode* voort, „nederzettingen, tijdelijke meestal, van het beestachtigste gespuis uit de Aziatische havenplaatsen, in toom gehouden met voedsel, opium en zwaren arbeid. Bij het lezen van dit alles hoede men zich tegen generalisaties. Die zijn het, die de al te sterke verhalen in de wereld brengen omtrent deze 300 vreemde nederzettingen op N.-I. grondgebied.

Het betreft hier de uitvoering van een contract, dat, gezien de één-dollar-per-maand-loonen, waarmede in China nog gewerkt, ja bovenmenschelijk gezwoegd wordt, en gezien het feit, dat de koelie thuis niet anders is dan levende koopwaar, in zijn soort humaan te noemen is, en zeker op papier, wanneer men de reglementaire waarborgen leest.

Maar er is meer, er is een ernstig gevaar gelegen in het overdrijven van de zaken. Wij spraken hier van de balken-kapperijen, waartoe de euvelen vrijwel beperkt zijn. De houtskoolbranderijen, wier personeel ook vrouwen omvat en waar geen coiffeurtjes en kokken samenspannen met den kapala Panglong en diens rechterhand, den hoofdbeul, daar zijn de toestanden véél en véél beter. Daar heeft men zoo niet eene idyllistische dan toch een normale samenleving. De troepen gespuis, die elders werken, moeten de strenge hand voelen, zoo zij niet worden zullen een gevaar voor de omgeving. Dit is nu eenmaal zoo, en anders zàl het niet kunnen worden. Want àndere werkkrachten dan deze zullen voor dit sloopend bestaan niet te vinden zijn, en de practijk heeft reeds uitgewezen, dat de techniek hier nimmer de levende arbeidskrachten zal kunnen vervangen, wil de exploitatie loonend blijven.

Het moge hard klinken, en er zullen stellig menschen zijn, die meenen, dat hier de $3\frac{1}{2}$ ton schatkistbaten een motief vormen, maar wij zijn er van overtuigd dat een conscientieus regeerings-onderzoek de overtuiging vestigen zal, dat het er met die panglongs nog niet zoo kwaad voorstaat, een conclusie trouwens, die reeds eerder in een rapport van Snellen van Vollenhoven is getrokken.

De positie van den Chineeschen panglong-arbeider is zeker niet ongunstiger dan die van zijn soortgenoot in het vaderland. Op de panglongs is gelegenheid tot sparen; de afrekenboekjes worden geregeld door de politie gecontroleerd. Er is bovendien eenig promotieperspectief voor den koelie, en al wordt dit min of meer beheerscht door het recht van den sterkste of de „survival of the fittest", toch is dat al heel wat beter dan het lot van den koelie, die bij groote massa's uit zijn vaderland wordt verscheept en als naamloos arbeids-

werktuig verkwanseld. Van de panglongs keeren er tenminste wel eens terug met wat overgespaard geld, het is in zeker opzicht daar een zuiveringsmolen voor het uitschot van de maatschappij dat anders wellicht en-bloc zou zijn ondergegaan.

En wat nu de gruwelen betreft, waarvan wij er eenige in deze artikelen hebben opgesomd, ziet eens, wanneer men die tot een minimum beperkt, dan is dat al héél véél. Men rekene hier naar den maatstaf van een volk dat in aard en wezen sterk afwijkt van de norm, die wij in het Westen aanleggen. Het gemeenschapsgevoel is er onder de laagste bevolkingsklassen in een heel andere richting ontwikkeld. En wanneer de uitgestootenen van die gemeenschap in dit land onder zekere waarborgen een bestaan kunnen vinden, dat zij in eigen land zeer zeker niet gevonden zouden hebben, wel dan offere men niet aan een denkbeeld dit tweeledig voordeel: èn voor dit land èn voor den arbeider op. Het zij ons voldoende de practische maatregelen getroffen te hebben die uitspattingen op ons grondgebied kunnen voorkomen, en tevens de middelen te hebben toegepast om die maatregelen te handhaven, niet op papier, maar in de harde practijk.

Wij vragen voor de panglongs niet papieren inspectie, maar practische politioneele maatregelen."

Tot zoover het artikel in de *Java-bode*. Om het bereikbaar beste te scheppen is niets anders noodig dan een verscherpt politioneel toezicht. Daarmee kan de houthandel van Z. O. Azië ongestoord doorgaan, ook de ondervinding indachtig, volgens welke „nu en dan een bestuursambtenaar voor de verleiding zwichtte en terwille van zekere contraprestaties een oog dicht deed" (*De Ind. Gids*, blz. 740). Ook zal de schatkist haar 3½ ton kunnen blijven trekken, al kan 't noodig blijken het aantal panglongs, dat in 't laatste jaar van 268 tot 300 steeg, hiertoe nog uit te breiden, om de kosten der reorganisatie, met haar 6 motorbooten, te dekken!!

Ongeacht de conclusiën, waartoe de dagbladmededeelingen en beschouwingen meenen te mogen komen, is het goede er door verkregen, dat de toestanden in de panglongs openbaar zijn en worden besproken. Hierdoor wordt de uitslag van de aangekondigde bezoeken, door de Directeuren van Justitie en Landbouw aan de beruchte oorden te brengen, met groote belangstelling tegemoet gezien. De algemeene aandacht is opgeroepen voor de wijze, waarop het bewijs zal worden geleverd dat deze zaak Nederland ligt na aan het hart. Wij zeggen: *na aan het hart.*

Ter nauwernood was het bovenstaande geschreven, of het *Bat. Nbl.* kwam ons mededeelen tot welk resultaat een ambtelijke kijk op deze aangelegenheid heeft geleid.

,,Het hoofd van het kantoor van Arbeid, mr. A. G. Vreede heeft, in gezelschap van den chef der arbeids-inspectie, den heer Michielsen, een dienstreis gemaakt naar Sumatra's Oostkust, en de mijnbedrijven op Sumatra's Westkust. Ook werd een bezoek gebracht aan de panglongs.

In een interview heeft de heer Vreede aan het *Bat. Nbl.* verteld van zijn bevindingen op deze belangwekkende dienstreis. Na een verblijf van vijf dagen te Deli ging hij naar Bengkalis, van waaruit een bezoek aan de panglongs op het programma stond. Hier werden met de bestuursambtenaren verschillende besprekingen gevoerd, terwijl o.a. een panglong bezocht werd, waarop kort geleden nog verschillende moorden zijn gepleegd en mishandelingen werden geconstateerd. Nog zijn de toestanden er zeer primitief, maar geconstateerd kon worden, dat er reeds een aanzienlijke verbetering in was gekomen, zoodat zij over het algemeen bevredigend konden worden genoemd.

De heer Vreede sprak als zijn overtuiging uit, dat wanneer de nieuwe arbeidsinspecteur te Bengkalis — die nog benoemd zal worden — zijn werk zal hebben aangevangen, zal men binnen één jaar de misstanden geheel onder de knie hebben. Zoowel het binnenlandsch bestuur als het boschwezen verleenen volledige medewerking tot tegengang van de misbruiken op allerlei gebied. In verband met de aan het licht gekomen misdrijven en overtredingen, vooral ook van de toelatingsbepalingen, worden de panglongs geregeld bezocht door politie-patrouilles en door bestuursambtenaren, hetgeen reeds een merkbare verbetering van de toestanden tengevolge heeft.

Als een groote moeilijkheid bij de bestrijding van het kwaad op de panglongs wordt het ontzaglijke woningtekort op Bengkalis gevoeld. Reeds nu moeten zich enkele ambtenaren vergenoegen met kampongwoningen. Het is bepaald noodzakelijk dat er eenige behoorlijke huizen worden neergezet. In deze richting zullen dan ook voorstellen te verwachten zijn.''

Het slot zegt, dat er voorstellen ..... te verwachten zijn ..... in de richting ..... van de bestrijding van het woningtekort ..... voor ambtenaren.

Die groote moeilijkheid is men voornemens op te lossen om een begin te kunnen maken met het begin, waarmede men voornemens blijkt om te beginnen. Zou dit interview inderdaad de wijze aangeven waarop Nederland zal toonen hoe deze zaak het ligt na aan het hart?

* * *

Karakteristiek der groepeering in de inlandsche beweging. Een artikel over de inlandsche beweging in het *Bat. Nbl.* van 22 Juli doet

in den aanhef een poging om kenschetsend aan te geven, wat de drie groepen, waarin zij te verdeelen is, practisch onderscheidt. De karakteristiek is in haar meest beknopten vorm aldus samengevat:

,,Semarang, het bolwerk van het communisme, waar elke heerschappij, behalve die van het volk, uit den booze wordt geacht en het nationalisme alleen als middel wordt beschouwd om de massa in beweging te krijgen. De tendenz is zuiver revolutionnair, bolsjewistisch.

Djokja, het bolwerk van het Javaansche nationalisme; een scherpe omschrijving ontbreekt; van Indonesisch is daar geen sprake; te dien opzichte komt men er de werkelijkheid het meest nabij; het verschil in volksaard en karakter maakt een Indonesië tot een utopie. Men is er dus zuiver Javaansch nationalistisch en aanvaardt de nationale gedachte der andere groepen als hulpmiddel.

Te Soerabaja heeft de nationale gedachte breeder vormen; ze is noch revolutionnair, noch specifiek Javaansch; ze is, wat ze eigenlijk van den beginne af heeft getracht te zijn: algemeen Indisch. Zooals Tjokroaminoto de broeders uit Sumatra, Borneo en Celebes om zich heen zamelde, zoo tracht de jongere beweging te Soerabaja nog altijd de vertegenwoordigers van alle rassengroepen om zich te groepeeren''.

* * *

Het onderzoek naar den belastingdruk op de inheemsche bevolking. Ir. E. P. Wellenstein wijdt aan dit vraagstuk voor Ned.-Indië een artikel in *Koloniale Studiën* van Augustus.

Evenals in de meeste andere landen, toont ook het belastingwezen in Nederlandsch-Indië gedurende de laatste jaren de verschijnselen van een ernstige crisis, zoo schrijft hij.

De moeilijkheden betreffen eenerzijds de inning van de belastingen, waarbij een sterke achterstand niet kon worden ontgaan. Langzamerhand overheerschen op dit punt echter meer bevredigende toestanden, behalve dan, wat de doleantiën betreft.

Anderzijds zijn echter grootere euvelen kenbaar en wel die, welke er het gevolg van zijn, dat in den loop van het laatste zestal jaren bij voortduring bestaande belastingen zijn verzwaard en nieuwe ingevoerd, als opportunistisch en doorgaans op zeer korten termijn. Zoodoende is het belastingstelsel in Nederlandsch-Indië, voor zoover daarbij ooit sprake kan zijn geweest van een stelsel met eigen krachtig uitgesproken, koloniaal karakter, in het wilde vervormd en uitgegroeid. In de hoop ook in deze tot verbetering te geraken is bij Gouvernementsbesluit van 25 Juli 1922 No. 25 een commissie ingesteld, welke tot taak heeft ,,voorstellen te doen tot herziening van de grond-
,,slagen van het samenstel der hier te lande geldende belastingen,
,,met het doel die in beter onderling verband te brengen en op de
,,aldus herziene grondslagen een nieuw belastingstelsel op te bouwen,

,,waarbij de aan het huidig stelsel, blijkens de ervaring verbonden ,,leemten en gebreken, zooveel mogelijk zullen worden ondervangen''.

Na de ter beschikking stelling van eenig personeel kon deze commissen in Dec. 1922 met haar arbeid een aanvang maken. Nopens den omvang van dien arbeid, de beperking daarvan zuiver tot de Landsbelastingen, kon geen twijfel bestaan, wijl reeds vóór haar aanwijzing een andere commissie was ingesteld om voorstellen in te dienen nopens de financieele verhouding tusschen het Land en de gemeenten. Deze laatste commissie is na beëindiging van haar taak vervangen door een andere, welke dit financieele vraagstuk, ook voor andere autonome gebiedsdeelen, meer algemeen in behandeling zal nemen.

Zag dus de z.g. ,,Belastingherzieningscommissie'' zich eerst gesteld voor een taak, zooals die boven is omschreven, in het derde kwartaal van 1924 werd deze in zoo ver uitgebreid, dat haar tevens verzocht werd van haar meening te doen blijken nopens den volledigen belastingdruk op de inheemsche bevolking, dus, behalve dien door de Landsbelastingen uitgeoefend, tevens nopens den druk van de heffingen van autonome gebiedsdeelen als gewesten en gemeenten en den druk door de diensten of heffingen voor de desa of andere inheemsche gemeenschappen. Zooals aan den Volksraad door de Regeering is medegedeeld, is nu het onderzoek naar dezen belastingdruk op de inheemschen overgedragen aan het Binnenlandsch Bestuur; speciaal personeel is daarvoor aangewezen. Het vraagstuk is in menig opzicht zoo veelzijdig, het grijpt zoodanig in in de economische, financieele en staatsrechtelijke verhoudingen in de inheemsche wereld, dat het van belang moet wezen op den groei van het vraagstuk en op enkele onderdeelen daarvan het licht te doen vallen.

Na een uiteenzetting, met vele cijfers, waarin verschillende belastingen en heffingen in druk en opbrengst worden beschouwd, komt Schr. terug op het thans voor Java en Madoera gaande zijnde onderzoek naar den totalen belastingdruk op de inheemsche bevolking. Hij schrijft dan:

Het onderzoek, dat in het eerste kwartaal van dit jaar is aangevangen, zal ongeveer een half jaar in beslag mogen nemen; het zal dus in hoofdzaak geen ander karakter kunnen dragen dan van een voorloopige verkenning. De omstandigheid echter, dat het thans is opgedragen aan het Binnenlandsch-Bestuur, brengt het groote voordeel, dat — althans voor hoofdgeld en desadiensten — een direct ingrijpen en ommegaande partiëele verbeteringen mogen worden verwacht daar, waar zeer bijzondere verhoudingen zulks gewenscht maken. Het is echter buitengesloten, dat met dit eerste onderzoek een toestand zal worden bereikt, welke voor lange jaren zal kunnen blijven gelden; daarvoor is het ontstaan van de tegenwoordige verhoudingen van te veel factoren afhankelijk, met welke factoren zeker de noodige reke-

ning moet worden gehouden en waarin eventueel wijziging moet worden gebracht. Een helderder inzicht in den omvang van het vraagstuk zal echter zeker worden verkregen.

Men vindt in deze aan den eenen kant een belastingdruk, welke gedurende de laatste jaren sterk is verzwaard. Al houdt men ten volle rekening met de omstandigheid, dat in landen als Nederlandsch-Indië het werkelijke draagvermogen geenszins den eenigen maatstaf geeft voor belastigheffing en dat met het potentieele draagvermogen de noodige rekening mag worden gehouden, dan nog wijzen de enkele geproduceerde gegevens op een groote zwaarte van druk. Hem, voor wien die zwaarte niet spreekt, zullen zij toch met herinnering aan onlusten en stroomingen der laatste tijden tot voorzichtigheid manen. Wijst de omvang van dien druk op de wenschelijkheid tot vermindering, tegenover die zwaarte van druk staat echter zoowel het aspect van 's Lands financiën als de inrichting der desahuishouding.

Het labiele evenwicht, waarin 's Lands financiën nog steeds verkeeren, niettegenstaande de relatief geringe uitbreiding van de overheidsbemoeienis in deze landen, wettigt den twijfel, of door vermindering van uitgaven een aanmerkelijke verbetering kan worden verwacht. Integendeel: nu wederom nieuwe ressorten in wording zijn, wederom zonder behoorlijke afbakening van hun belastinggebied, zal men dankbaar mogen wezen, wanneer aan vermindering van 's Lands belastingen kan worden gewonnen, hetgeen de nieuwe ressorten als eerste levenseischen ook van de inheemschen zullen gaan heffen. Tegenover de belasting door de desa staat men voor een analoog geval. Aan de eene zijde de wenschelijkheid van een krachtig en capabel desabestuur, waardoor groote invloed kan worden uitgeoefend op het economisch welzijn binnen de desa, op de veiligheid, enz.; daartegenover de kosten van zoodanig bestuur, de middelen, hoe bescheiden ook, welke zoodanig bestuur voor zijn werkzaamheid behoeft. Al is nu op dit punt de spillage wellicht wat grooter dan die van de centrale regeering en van de locale ressorten en al is in menig geval met een rationeeler verdeeling van grondgebied en diensten nog wel wat te bereiken, allerminst kan ook in deze worden verwacht, dat met die verbeteringen het vraagstuk tot een oplossing zou zijn gebracht.

Met de onmogelijkheid van een aanmerkelijke vermindering van den in totaal uitgeoefenden belastingdruk komt men dus voor de zooveel grootere moeilijkheid te staan om tot een betere drukverdeeling te komen, waarvoor een gedegen en goed gedocumenteerde kennis van het draagvermogen een eerste vereischte is. Dat draagvermogen nu hangt in de eerste plaats af van het inkomen tegenover de behoeften, verder van de verhoudingen, waaronder dat inkomen wordt verkregen.

Van nog grooter belang wellicht dan een betere drukverdeeling is

verder de mogelijkheid om in de bestaande verhoudingen tot vermeerdering van draagkracht te komen.

Men staat daarom in deze voor tal van vraagstukken, waarvan in menig opzicht een eerste kennis nog ontbreekt. Wel vindt men hier en daar op dit gebied lofwaardige individueele pogingen om tot meerdere klaarheid te geraken, doch deze pogingen zijn nog te gering en te zeer verspreid, dan dat daarmede een voldoende breed basement zou zijn verkregen om daarop verder te bouwen. De groote moeilijkheid van het belastingvraagstuk voor de inheemschen ligt derhalve in de eerste plaats in het verkrijgen van een helder en juist, van een als het ware mathematisch inzicht in de economische verhoudingen in de Inlandsche wereld, met al haar groote verscheidenheden, waarbij slechts juiste oplossingen kunnen worden verkregen door het vraagstuk als een dynamisch op te vatten en met de ontwikkelingsmogelijkheden de noodige rekening te houden.

Een eerste onderzoek zal dienen uit te maken en behoorlijk statistisch vast te leggen, wat feitelijk de landrenteheffing beteekent ten opzichte van de productie van den grond, een onderzoek, dat slechts door het Departement van Landbouw met eenige hoop op goede resultaten kan worden verricht. Verdere onderzoekingen zullen moeten vastleggen, hoezeer de sinds tientallen van jaren onmiskenbare tendenz tot uitbreiding van het groot-grondbezit, de toename van het zielental en daarmede de afname van het aandeel in communaal bezeten gronden het gemiddelde welvaartspeil heeft gedrukt en daardoor den belastingdruk heeft verzwaard. Nopens levenswijze, productieverhoudingen, enz. zullen tallooze gegevens moeten worden verzameld en critisch bewerkt. Op dit punt zal het Volkscredietwezen, dat in deze richting reeds onderzoekingen instelde, ook verder goede diensten kunnen bewijzen. Zal van die twee zijden een groot deel moeten komen van den te leveren arbeid, waarbij medewerking van het Statistisch kantoor uiteraard onontbeerlijk zal wezen, betwijfeld moet worden of zonder voortdurende samenwerking met het Binnenlandsch-Bestuur veel kan worden bereikt. Slechts van die zijde kan toch de verbetering en verdieping komen van het bestuur der desa, waarvan op dit punt veel moet worden verwacht, ware het alleen ter bescherming van bestaande rechten.

Wat in deze voornamelijk voor Java en Madoera is ontwikkeld, is ook voor de Buitengewesten van beteekenis. De inheemsche bevolking vindt daar echter in een uitgebreid grondgebied nog een bestaansreserve, waaruit naar behoefte kan worden geput. Het vraagstuk van den belastingdruk, met als eerste noodzakelijk fundament een onderzoek naar de economische verhoudingen, waaronder die druk wordt uitgeoefend, is voor de Buitengewesten — hoe wenschelijk ook — nog niet even urgent als voor Java en Madoera; het belastingvraagstuk

is voor die gewesten een vraagstuk met een meer belastingtechnische en administratieve zijde, dan een vraagstuk van economischen aard.

Voor Java en Madoera echter zal slechts een volmondige erkenning van de economische zijde van het vraagstuk een blijvende verbetering kunnen brengen; een vraagstuk, dat eenmaal aangevat en tot een voorloopige oplossing gebracht, voortdurend belangstelling en toewijding zal vorderen. Voor het Binnenlandsch Bestuur, in samenwerking met Volkscredietwezen en het Departement van Landbouw is hier een zware, doch schoone taak weggelegd, welke slechts in innige samenwerking tot een goed begin en een bevredigend verloop kan worden gebracht.

* * *

Hoeta Salem. Een 25-jarig jubileum. De Banier van 4 Sept. vertelt:

Ongetwijfeld zullen de meeste courantenlezers nog nooit van Hoeta-Salem gehoord hebben. En toch is Hoeta-Salem, zoo niet het grootste, dan toch een der grootste melaatschenasylen van Ned. Oost-Indië. Wie een reis maakt van Medan naar Padang komt bij Parapat voor het eerst aan het zoo schoon gelegen Tobameer. Ruim 40 K.M. verder passeert hij Persea aan de Assahanrivier. Ongeveer 12 K.M. verder ziet hij een zijweg, waarbij een handwijzer, waarop de naam Hoeta-Salem te lezen staat. Dien zijweg inslaande bereikt men na 10 minuten rijdens het bovengenoemde asyl.

Melaatschheid is wel de verschrikkelijkste ziekte, die bestaat. Tegenwoordig in Europa zoo goed als onbekend, maakt zij in de heete landen bij den evenaar nog duizenden slachtoffers. Ruim 25 jaren geleden werd er voor die arme paria's der maatschappij nog zoo goed als niets gedaan. Uit angst voor besmetting uit de kampongs verjaagd, zwierven zij bedelend van dorp tot dorp, woonden in ellendige hutten, eenzaam buiten de kampongs. Niet zelden gebeurde het, dat ze met hut en al verbrand werden. Zendeling Steinsiek, toenmaals te Lagoebeti gestationneerd, was op een zekeren dag getuige van de wreedheid. Op een Zondag naar een filiaal rijdende, waar hij de doop te bedienen had, zag hij op eenigen afstand van den weg een hutje in vlammen opgaan, terwijl eenige mannen met lansen gewapend het omsingelden, teneinde een ontvluchting van den zich daarin bevindenden melaatsche te voorkomen. Hier was geen hulp meer te bieden, doch deze gebeurtenis en hare beschrijving in de zendingsberichten, gaf den stoot tot de oprichting van een asyl voor deze arme verstootelingen. Reeds had een adelijke, Zweedsche dame, Zuster Thera van Wedel, te Lagoebeti als zendelinge werkzaam, de ongelukkige Melaatschen uit die streek bezocht en hun, die alle aardsche troost misten, de blijde boodschap van verlossing gebracht. Enkele Melaatschen hadden zich

vereenigd en een eigen kampong gesticht. Doch van isoleering was toch nog geen sprake. Wel beloofden zij de markten niet meer te bezoeken, indien zij van voldoende levensmiddelen voorzien werden. Doch hoevelen liepen, zonder eenige contrôle, vrij overal rond.

Het was de heer Jansen, ik meen van de Senembah-Maatschappij, een ter Oostkust van Sumatra zeer bekende figuur, die getroffen door de aangrijpende beschrijving van de bovenvermelde gebeurtenis, *f* 5000 schonk, ten einde de opening van een melaatschenasyl mogelijk te maken. De eerste gebouwen werden opgericht op een ter beschikking staand groot terrein, dicht bij de reeds genoemde melaatschenkampong. En ..... nu stroomden tientallen melaatschen naar dit oord van barmhartigheid?

Mis, lezer, mis! Door de behandeling van eigen volksgenooten wantrouwig geworden, meenden de ongelukkigen met een list, een of andere schurkenstreek te doen te hebben, ten doel hebbende een massa -opruiming onder hen te houden. Anderen weer waren te gehecht aan hun vrijbuitersleven. Slechts met 17 verpleegden begon het eigenlijke werk der verpleging en isoleering. Dit was den 6den September van het jaar 1900. Langzaam steeg het aantal internen en eerst na vijf lange jaren werd het getal 100 bereikt. Gedurende de eerste jaren werden de verplegingsonkosten door het Engelsche Genootschap voor Melaatschen te Edinburg gedragen, totdat later het Gouvernement met zijne subsidies steun verleende.

De inrichting heeft nu het aanzien van een flink dorp met straten en zijstraten gekregen, waar de huizen in nette rijen staan. Dit dorp heeft zijn eigen kerk, zijn eigen kerapatan (gemeentehuis of rechtsgebouw), doch helaas ook zijn eigen gevangenis. Tegenwoordig wordt Hoeta-Salem beheerd door een Zendingsdiaken, die op zijn krachten aan de medische verzorging en het financieel beheer kan wijden. Naast hem, worden de gewone dagelijksche zaken bedisseld door het dorpshoofd, Kepala. Deze heeft weer een radja padoea onder zich, terwijl het dorp ook zijn politiedienaren heeft. In een woord, het is een heele maatschappij op zich zelf. Behalve de heer Nittica, de Europeesche beheerder, zijn nog enkele ziekenverplegers en een Inlandsche goeroe, die inzonderheid de geestelijke verzorging der zieken voor zijn rekening heeft, aan de inrichting verbonden.

Zoo is dus het kleine boompje van voor 25 jaren, onder Gods rijken zegen, uitgegroeid tot een grooten boom van Christelijke barmhartigheid. Begonnen met 17, bedroeg het aantal verpleegden in 1919 reeds 261, in 1920 498 en in 1925 491. in het geheel werden in die 25 jaren 1518 melaatschen opgenomen, waarvan er 850 overleden zijn en 177 weggeloopen zijn of om andere redenen de inrichting verlaten hebben.

* * *

De aanschouwing bij de Heidenprediking. Dr. Alb. Kruyt heeft in *Mededeelingen, Tijdschrift voor Zendingswetenschap*, een artikelen-reeks gepubliceerd, onder het opschrift: van Heiden tot Christen. In 't 3e stuk van 't 69e deel wordt ,,De aanschouwing bij de Heidenprediking'' behandeld.

Ieder onzer is zeker overtuigd van het groote nut dat aanschouwelijk onderwijs voor kinderen heeft. De primitieve volken hebben dit met kinderen gemeen, dat zij behoefte hebben aan aanschouwing, ten einde tegemoet te komen aan hun gebrek aan voorstellingsvermogen.

Na deze opmerking, door voorbeelden van naïve voorstelling voor den Possoër, verduidelijkt te hebben, wijst de Schr. erop dat de Christelijke prediking zeer arm aan aanschouwing is. De vrees, dat aan de aanschouwing meer gehecht zal worden dan alleen als symbool en als hulpmiddel doet den Protestant alle aanschouwelijkheid bij de Evangelieprediking schuwen. Maar mag dit nu een reden zijn om alle aanschouwing in de prediking aan primitieve volken te verwaarloozen? Dr. Kruyt gelooft van niet. Juist de geestelijke waarheden kunnen alleen met beelden benaderd worden, zegt hij. Deze opvatting illustreert hij dan met voorbeelden uit verschillende zendingsgebieden genomen.

Wij nemen er hier één van over.

,,Op het eiland Formosa werkte een Chineesche prediker, die den Engelschen naam van Brownhorse Wood droeg. De man was op het geheele eiland bekend om zijn aanschouwelijke wijze van prediking. Wanneer hij in de buitenlucht een groep Inboorlingen om zich heen had, nam hij bijv. een potscherf op, en daarmede trok hij een cirkel op den grond. Dat is de hel, zei hij. Dan trok hij een tweeden grooten cirkel er naast, en verklaarde dat deze de aarde voorstelde. Kleinere kringen binnen den grooten cirkel moesten eenige landen voorstellen, waarvan de omstanders wel eens hadden hooren spreken: Palestina, China, Japan, Formosa, Duitschland, Engeland. Dan nam hij een stuk bamboe, en deelde dit onder de grootste aandacht der omstanders in vele kleine stukjes, die hij op een bank legde. Die bank moest de hemel voorstellen, en de stukjes bamboe waren de zielen der menschen. Deze laat God op de aarde neer, vertelde hij, en tegelijk bracht hij de stokjes over in de kringen op de aarde: enkele kwamen in China terecht, andere in Japan, andere in Engeland, enz. Zij, die in God gelooven, en zijn geboden volgen, legde Wood uit, gaan naar den hemel, en bij deze mededeeling wipte hij eenige bamboestokjes terug op de bank. ,,Maar die de afgoden dienen, gaan naar de hel'', vervolgde hij, en meteen werd een groot aantal stokjes in den kring geworpen, die de plaats der rampzaligen voorstelde. ,,Maar God wil niet dat de menschen naar de hel gaan'', verklaarde

hij verder, ,,en daarom zond Hij den Heiland in de wereld'', en zijn gezangboek opnemende, legde hij dit in den kring, die Palestina aanduidde. ,,Wie nu in Jezus gelooft, wordt bij zijn dood door Hem naar den hemel gebracht'', sprak hij weer. Tegelijk legde hij een stokje uit een der landen op het boek, en bracht beide op de bank, den hemel, over. Dit werd dan eenige malen herhaald. Zoo'n prediking werd met de grootste aandacht gevolgd. (Campbell N. Moody, The Heathen Heart).

Daarna vraagt Dr. Kruyt aandacht voor andere wijzen van aanschouwelijk maken. Zoo, het opvoeren van tooneelvoorstellingen, waarin de verhalen der Bijbelsche geschiedenis dramatisch worden weergegeven; aan deze wijze van prediking zijn zóó veel bezwaren verbonden, dat deze zwaarder kunnen wegen dan het te behalen voordeel. Veel meer worden platen en lichtbeelden gebruikt, die inderdaad een groote hulp zijn bij de prediking. Er is nog een vierde middel, d.z. de verhalen en overleveringen, die onder het volk zelf leven. Dit aanschouwingsmiddel moet, volgens Schr., verre gesteld worden boven platen en dergelijke. Hoe hij zich de toepassing ervan denkt moge blijken uit het volgende, dat het slot vormt van zijn artikel.

Laat mij mogen eindigen met een voorbeeld mede te deelen en wel van de Possoërs. Zij zijn het nog niet vergeten, dat ze eertijds op geregelde tijden huldeblijken, teekenen van hun onderwerping aan de macht van Loewoe, aan den vorst van dit land moesten opbrengen. Deze hommage, die uit voortbrengselen van het land bestond, werd eerst naar het hoofd van Towale gebracht, dan naar Lamoesa, dan naar vier hoofden van Wotoe, en van hier eindelijk werd ze gebracht naar den vorst des lands. Ieder van de genoemde hoofden hield iets af van de belasting, en of er wel ooit iets van bij den vorst zelf kwam, werd door velen betwijfeld. Op dezen regel maakte één landschap een uitzondering: Onda'e bracht om de negen jaar rechtstreeks aan den vorst des lands een slaaf, als teeken zijner onderwerping. Dit droeg den naam van monangoe boeadja, ,,zooals een krokodil zwemt'', d.i. rechtstreeks op het doel af, zonder links of rechts te kijken. De reden van dit verschil in het opbrengen van belasting was gelegen in de omstandigheid, dat het genoemde landschap eens tegen zijn heer was opgestaan; het was daarna geheel verslagen, en om niet aan algeheelen ondergang te worden prijs gegeven, was men een slaaf als losprijs aan den Heer te Palopo gaan brengen, en men had zich op genade of ongenade aan hem overgegeven. Dit ,,als een krokodil zwemmen'' had tengevolge, dat de naam Onda'e algemeen aan het hof van Loewoe bekend was, terwijl men de namen der andere stammen nauwelijks kende.

Wanneer ik den menschen deze oude geschiedenis nog eens voor

de oogen had geteekend, dan begrepen ze ook beter wat het is zich op genade of ongenade aan den Heer van Hemel en Aarde over te geven, en het niet bij allerlei goden te zoeken, die maken dat onze hulde aan God Hem niet eens bereikt. Zulke beelden zijn genomen uit de ziel van het volk, en ze werken daarom beter dan elk ander aanschouwingsmiddel. Maar om dit toe te kunnen passen, moet veel worden gestudeerd; dit middel eischt dat de zendeling zich eerst als leerling aan de voeten van deze primitieve menschen zet.

Inderdaad, volken als het Possosche, die hun denkkracht nog niet voldoende hebben kunnen ontwikkelen, wier voorstellingsvermogen nog niet sterk genoeg is, moeten aanschouwen. Geloof in abstracto zegt hun niets, maar ze moeten Abraham aanschouwen in zijn doen en spreken. Wij moeten hun den aartsvader voor oogen schilderen in een Oostersch gewaad, zoodat de menschen hem zien, en in hem zijn geloof. Ze moeten Jakob zien als de man, die God een handje wil helpen, die op de beloften vooruit wil loopen, en daardoor veel bederft, om te kunnen voelen, dat ook zijzelf zoo zijn. De inhaligheid, die velen plaagt, moeten zij zien in het beeld van Laban. En boven alles: Gods liefde moeten zij *zien* in het beeld dat wij hun voorschilderen van Jezus, als Gods beeld, als God geopenbaard in het vleesch.

* * *

Verloren land.

De Afrika-reiziger Schomburg maakte vóór den oorlog en in den eersten tijd van den oorlog een groote filmopname van Duitsch-Afrika. Die film werd in beslag genomen door de Engelschen, nadat zij Kameroen hadden bezet en bleef onvertoond. Hij is nu onlangs aan den heer Schomburg teruggegeven, die hem nu in Duitschland laat gaan als: *Verlorenes Land.*

Begrijpelijk trekt hij zeer de aandacht en maken de propagandisten voor een koloniaal Duitschland er extra-reclame voor. Hij bevat tooneelen van het leven der inboorlingen en der kolonisten, van den spoorwegaanleg, van het primitieve en het verbeterde verkeer, naast de bedrijvigheid der Ascaris in vredestijd, is ook hun aandeel in de oorlogshandelingen op het doek gebracht.

Wordt den Duitscher zoo in levende beelden vertoond wat hij verloren heeft, aan de vertooning zal de bedoeling wel niet geheel vreemd zijn, om het verlangen bij hem wakker te houden aan het eens terug krijgen van het verloren land.

BUITENLAND.

INHOUD:

Internationale koloniale tentoonstelling te Parijs in 1928. — De Bagno. — De politieke toestand op de Filipijnen.

Internationale koloniale tentoonstelling te Parijs, in 1928. In 1922 werd te Marseille een koloniale tentoonstelling gehouden, die hoofdzakelijk de bestemming had de landen en volkeren onder Fransche vlag te brengen tot onderling beter kennen. Moederland en koloniën moesten gebracht worden tot het besef, wat zij aan elkander hadden en konden hebben. Heeft men toen ook wel zijn best gedaan om bezoekers uit het buitenland te trekken en te boeien, in aanleg en opzet gold 't een nationale zaak.

Van Wembley in 1924 kan hetzelfde worden gezegd. Ieder land wil wel een afzet in het buitenland hebben, liefst zelf zoo ruim mogelijk, en 't wil ook wel uit het buitenland wat invoeren, dat het zelf niet produceert, liefst niet meer dan noodig is om zijn transportmiddelen tot loonend bedrijf te maken. Zoo althans is de opvatting van de protectionistisch gestemde landen.

Wembley wilde de vereenzelvigende samenhoorigheid van Groot-Brittannië bevorderen tot eigen grootheid, maar 't riep toch de aandacht van gansch de wereld op voor het Rijks-schouwspel. Overtrof de organisatie en de uitvoering in menig opzicht alles wat vóórdien van dien aard vertoond was, het verkregen succes is toch beneden de verwachting gebleven. Financieel dekte de onderneming, als geheel haar kosten niet, en vele deelnemers ondervonden voor hun zaak eenzelfde teleurstelling. Men hoopte op gunstiger eind-resultaat als de tentoonstelling in 1925 werd voortgezet of hervat, de kosten van aanleg en installatie waren nu eenmaal gemaakt. Niettegenstaande een mooie zomer de reislust opwekte, ging de hoop op herstel van het tekort niet in vervulling. Moet hierom de Wembley-tentoonstelling als een mislukking worden beschouwd? Ja, wanneer men haar op zich zelf als een financieele onderneming beoordeelt. Maar hiermede is niet gezegd, dat het doel voor de versterkte vereenzelviging van het Rijk ook niet is bereikt. De economische en politieke gevolgen zijn nog niet te overzien.

Toen het Wembley-plan tot uitvoering kwam, werd reeds vernomen

dat Frankrijk ook alweer aan een ontwerp bezig was, nu voor een groote koloniale tentoonstelling te Parijs, waarbij de geallieerden tot vreedzame mededinging zouden worden uitgenoodigd.

Over het plan werden ook overigens eenige bijzonderheden gemeld, maar 't bleef toch ,,plan''. Ternauwernood is Wembley nu gesloten of de Fransche regeering heeft het ontwerp aan de orde gesteld en is medio September met de aankondiging gekomen, dat de tentoonstelling zal worden gehouden in 1928.

Zij zal echter niet zijn *interalliée*, maar *internationale*, en, als men mag afgaan op het voorkomende t.z. in *La Dépêche Coloniale* van 20/21 September, heeft de overweging, dat Nederland niet mag worden uitgesloten, waar het een koloniale manifestatie van dezen aard betreft, vooral tot deze verandering geleid. Het blad wist hieraan toe te voegen, dat Nederland reeds het voornemen te kennen had gegeven om zijn plaats ook te komen innemen.

Door voorafgegaan overleg werd reeds zekerheid gekregen dat Italië, België en Portugal een eigen paviljoen zullen krijgen. Met de Vereenigde Staten van Amerika, Japan, Australië en Canada is reeds overleg over hun deelneming gaande.

Zij, die zich aan den arbeid willen zetten, om hun land waardig in Parijs te doen vertegenwoordigen, worden dadelijk voor de moeilijkheid gesteld van het door de Fransche regeering gemaakte voorbehoud, waardoor zij het recht aan zich houdt om de verwezenlijking 1 à 2 jaren uit te stellen, indien de omstandigheden hiertoe mochten leiden. Bij de moeilijke tijden, die Frankrijk doormaakt, is in deze formule meer te zien dan een gewone voorzichtigheids clausule.

Doen of niet-doen, dadelijk aanpakken of eerst nog wat aankijken? De slotsom, waartoe men komt, hangt voor een goed deel af van de mate van geloof en vertrouwen, welke men durft geven aan de optimistische beschouwingen, door den heer G. Angoulvant ten beste gegeven in *La Dépêche Coloniale* van 2, 3, 4 en 5 October. Hij biedt daarin een uitvoerige uiteenzetting over de bestaansmogelijkheid van de tentoonstelling. Eenige zijner beschouwingen geven wij hier in 't kort weer.

De tentoonstelling van Marseille is, met haar beperkte bestemming, als een voorlooper van —, als een inleiding tot die van Parijs te beschouwen.

Frankrijk zal over minstens even veel ruimte beschikken, als de vreemde landen tezamen krijgen, dat is een aangenomen regel voor internationale tentoonstellingen. De vrees voor vreemde concurrentie, ook de valuta, wordt opgeheven door de meerdere demonstratie gelegenheid.

Van den Staat wordt geen financieele bijdrage gevraagd. De noodige sommen zullen worden verkregen van:

1°. een bijdrage van de stad Parijs, van 40 à 50 millioen francs;

2°. de uitgifte van bons-tickets à lots tot een bedrag van 200 millioen fr., waarvan, na aftrek van de hieraan verbonden administratiekosten, ongeveer 130 millioen zal overblijven;

3°. de opbrengst der plaatsverhuring, allerlei concessies, benevens die der na afloop te verkoopen materialen, enz.

Voorts wordt aangenomen, dat de overzeesche landen voor hun eigen inrichting zullen zorgen, voor de Fransche gebieden is hiervoor op circa 50 millioen fr. te rekenen.

De Staat zal 't voordeel genieten der meerdere opbrengst van de spoorwegen, de post en telegrafie, de belasting op den handelsomzet.

De vreemdelingen zullen ponden, dollars, guldens naar Frankrijk brengen. Parijs zal hiervan in de eerste plaats voordeel genieten.

Kan, volgens de uiteenzetting van den Schr. van deze zijden dus niet verwacht worden, dat zij eenige hindernis aan de verwezenlijking van het groote plan voor 1928 in den weg zullen leggen, de vraag rest nog of de koloniën zich het daarvoor te brengen offer zullen willen getroosten.

De budgetten van alle koloniën, protectoraten en Algerië te zamen naderen voor 1925 een cijfer van 4 milliard. De voorbereidingen voor de tentoonstelling zullen dadelijk beginnen, de uit te trekken bedragen zullen over vier jaren verdeeld worden. Zelfs als men aanneemt dat het bedrag van 4 milliard stabiel is, zullen de budgetten over die vier jaren dus te zamen zijn 16 milliard. Zoo berekend, zullen de uitgaven der overzeesche gebieden voor de tentoonstelling beraamd nog geen 0.035 % van dit bedrag bereiken.

De heer Angoulvant ziet, op grond van dit alles, met groot vertrouwen het welslagen van het plan 1928 tegemoet.

Teekenen wij ten slotte nog aan, dat hij, waar hij op het rechtmatige wijst om Nederland, als derde koloniale mogendheid, een plaats op de tentoonstelling te geven, daarbij tusschen haakjes vertelt, dat Holland er tot drie maal toe om gevraagd heeft. Wij weten niet op welke stappen hier gedoeld wordt. De oud-koloniale gouverneur Angoulvant is, zooals men weet, geen onbekende voor en in onze koloniën, zijn van particuliere zijde informaties tot hem gericht, dan zegt dit nog niet veel. Of kan hij doelen op een tot driemaal uitgedrukt verlangen, van zoodanige beteekenis dat dit werkelijk mag worden beschouwd als de vertolking van een bij Nederland bestaanden wensch?

* * *

De Bagno. De storm heeft uitgewoed. Nadat de verontwaardiging, die Albert Londres door zijn artikelen van persoonlijke getuigenis had doen ontstaan over de toestanden in de bagno van Guyana en bij de strafcompagnieën (Biribi) in Noord-Afrika, zich

geleidelijk had omgezet in een beschuldiging aan zijn adres, volgens welke hij te sentimenteel was geweest ten opzichte van het strafwaardige gespuis, en te weinig practisch omdat wie met boeven omgaat zich in de boevensamenleving heeft in te denken, vervluchtigde de belangstelling (*De Ind. Gids* 1925, I blz. 271). De regeering, eerst voornemens de bagno op te heffen, kwam daarna tot de gedachte de strafkolonie te laten uitsterven, deze wijzigde zich tot een geheele hervorming, en nu, nu lezen wij in het *Handelsblad* het volgende, dat onwillekeurig tot het trekken van een parallel leidt met het boven (in de Revue) vermelde over de panglongs van Bengkalis:

„Met eenigen ophef is verleden jaar de opheffing aangekondigd van het bagno van Guyana. Men is echter na de eerste geestdrift over het denkbeeld aan het studeeren gegaan en daarbij tot de conclusie gekomen dat het bagno niet kon worden opgeheven zonder wijziging van het strafwetboek en dat het mogelijk was in afwachting der wetswijziging in het strafstelsel in Guyana verbeteringen aan te brengen, waardoor aan de opgelegde straffen haar weerzinwekkend karakter wordt ontnomen, den veroordeelden de mogelijkheid wordt geboden hun leven te beteren en den vrijgelatenen, die in de kolonie moeten blijven wonen, om een nieuw leven te beginnen.

De minister van Koloniën, Hesse, en de minister van Justitie, Steeg, hebben de noodige besluiten in die richting genomen. In het kort komt het hierop neer, dat de veroordeelden tusschen hun veroordeeling en hun inscheping niet meer in een ongewenschte omgeving zullen vertoeven, dat hun in Guyana geen buitensporige strenge disciplinaire straffen worden opgelegd, dat aan het bestuur der strafinrichting het middel wordt geboden de vrijgelatenen, die in de kolonie moeten blijven, te helpen weer een nuttige plaats in de maatschappij te bekleeden en dat er voor de dwangarbeiders een prikkel tot werken wordt geschapen door een spaarduitje voor hen bijeen te brengen, ter verbetering van hun lot tijdens hun straf en voor hun vestiging wanneer zij vrijgelaten zijn. Voorts wordt er een patronaatscomité voor de vrijgelatenen ingesteld."

De berg heeft een muis gebaard!

Voor Biribi is zelfs dat nog niet bereikt.

De mededeeling van het *Hbl.* zal betrekking hebben op de decreten opgenomen in Journal Officiel van 30 September, waarin de voorstellen zijn verwerkt, die ontworpen waren door een op 17 Januari 1924, onder voorzitterschap van den heer P. Dislère, geïnstalleerde commissie. In *la Dépêche Coloniale* van 13 October wijdde de heer M. Delafosse een hoofdartikel aan deze hervorming van de bagno. De Schr. wil 't doen voorkomen alsof Guyana voortaan geen moreel pesthol meer zal zijn, maar hij slaagt er, o.i., niet in het geloof te

vestigen aan een diepdoordringende duurzame verbetering, en evenmin aan de noodzakelijkheid van het voortbestaan van déportage, naast doodstraf, voor de veiligheidsstelling van den rustigen burger in het moederland. Wij vinden in het betoog van den heer Delafosse aanleiding nog eens te verwijzen, zooals wij dit acht maanden geleden deden (I blz. 274), naar hetgeen in dit opzicht van Nederland te leeren is.

* * *

De politieke toestand op de Filipijnen. De gevolgen van te veel autonomie. Kort geleden is er een merkwaardig boek verschenen van de hand van Mr. D. R. Williams, iemand die een carrière van 20 jaar in de Filipijnen achter den rug heeft en die als secretaris van de Wood-Forbes commissie alle gelegenheid heeft gehad, zich op de hoogte te stellen van hetgeen de tegenwoordige politieke situatie aldaar ter leering biedt. In het boek komen ook voor Nederlandsch-Indië zulke treffende dingen voor, dat wij meenen, onzen lezers een overzicht van het werk niet te mogen onthouden. Zoo lezen wij in de *Java-Bode* van 27 Augustus; op onze beurt ontleenen wij hier aan het overzicht eenige treffende opmerkingen.

,,Toen het bericht was ontvangen, dat admiraal Dewey in de Manila-baai de Spaansche vloot tot zinken had gebracht, wist de meerderheid van de bevolking van de Vereenigde Staten niet, of de Filipijnen eilanden waren dan wel dingen die men bij het ontbijt gebruikt. Heden weten de Amerikanen van de Filipijnen en de Filipino's heel wat meer, en de ondervindingen die het Amerikaansche bestuur in dien archipel heeft opgedaan, hebben de Vereenigde Staten een inzicht doen krijgen in problemen, verwant aan die, welke Engeland (en Nederland voegen wij er bij, Red. *J.-B.)* onder de oogen had te zien, ondervindingen, die de leidende staatslieden in de V. S. er toe hebben gebracht, minder ironisch te staan tegenover de moeilijkheden, die Engeland als koloniseerende mogendheid in verschillende deelen van de wereld het hoofd had te bieden.....

Het is een feit, dat de Amerikanen een programma van hervormingen ten uitvoer hebben gelegd, dat groote verbeteringen teweeg heeft gebracht in den gezondheidstoestand, de maatschappelijke welvaart en den economischen toestand van de Filipijnen; inderdaad werd bereikt, dat binnen enkele jaren Manila van een van de meest door epidemieën geteisterde plaatsen in het verre oosten was veranderd in een stad, die de vergelijking met elke stad in de V. S. gunstig kon doorstaan. Maar bij een Regeeringswisseling te Washington werd ook een politieke frontverandering voor de Filipijnen ingeluid. Den Filipino's werd de volledige contrôle opgedragen over de wetgeving en er werden radicale maatregelen getroffen, om de openbare diensten de ,,filipinoseeren''. In 1921 was het aantal Amerikanen, werkzaam

bij deze diensten, van 2623 geslonken tot 614, terwijl het aantal Filipino's was gestegen van 6363 tot 13240.

Het resultaat van deze veranderingen werd beschreven in een rapport van de bekende Wood-Forbes commissie, een commissie onder de leiding van general Leonard Wood en Mr. Cameron Forbes, beide mannen, die vroeger jaren lang in de Filipijnen werkzaam waren geweest. Het bestuur bleek op een ellendige wijze ontaard, corruptie en onbekwaamheid kwamen overal voor, de belastingen waren gestegen tot een enorme hoogte, misbruiken van de ergste soort kwamen aan den dag bij het onderzoek naar het grondbezit. Van het gouvernements-kantoor, dat daarvoor had zorg te dragen werd gezegd, dat bewezen was, ,,dat het volkomen onbekwaam was, om de inheemschen tegen de hebzucht van invloedrijke onwettige grond-occupanten te beschermen, menschen, die er, met de hulp van omgekochte vrederechters en andere plaatselijke overheidspersonen op uit waren, de kleine bezitters uit hun eigendom te stooten, zoodra dat bezit eenige waarde had verkregen''.

Opnieuw braken er talrijke epidemieën uit, terwijl de Filipijnsche Nationale Bank onder Filipijnsch beheer verliezen had geleden tot een bedrag van 55 millioen dollars. Een aantal hooggeplaatste ambtenaren van deze bank, waaronder de president, de vice-president, en de directeur-generaal werden gerechtelijk vervolgd en veroordeeld en een onderzoek naar den stand van zaken bij die instelling door een accountantsfirma, dat bijna een jaar in beslag nam, leidde tot een verslag, waarin gezegd werd, dat de zaken, vóór de benoeming van een Amerikaanschen directeur-generaal, waren geleid ,,tegen ieder principe van voorzichtigheid, verstand en zelfs van eerlijkheid in''.

Het waren deze omstandigheden, die de Wood-Forbes commissie er toe brachten, in haar verslag te verklaren, dat ieder afzien van de Vereenigde Staten van het oppertoezicht over het bestuur van de eilanden en het terugtrekken van de gewapende macht, een verraad zou beteekenen tegenover de Filippijnsche bevolking en ,,een schandelijke veronachtzaming van onzen nationalen plicht''. Generaal Wood zelf liet zich daarop door president Harding bewegen, het ambt van Gouverneur-Generaal van de eilanden te aanvaarden en de kolossale taak op zich te nemen, orde in dien chaos te brengen, die het vorige régime had laten ontstaan. Door het aanvaarden van dat ambt bracht generaal Wood aanzienlijke financieele offers en zijn belooning is geweest, dat de Filippijnsche ,,politico's'' hem met ondank hebben overladen.

De beweging voor de onafhankelijkheid is sindsdien onophoudelijk door de Filipijnsche politieke leiders gepropageerd, *ofschoon de veronderstelling zeer gerechtvaardigd is, dat de meesten van hen met de handen in het haar zouden zitten alleen al bij het idee, dat aan hun*

eisch zou worden voldaan. Voor hun agitatie hebben zij zeer groote sommen uit de publieke middelen besteed aan propaganda in de Vereenigde Staten, waar zij zich een sterken steun hebben verworven bij de Democratische partij. De Republikeinen staan afwijzend tegenover een onafhankelijkheid van de Filipijnen. Hun oppositie is gebaseerd op de overtuiging, dat het ophouden van het Amerikaansche oppertoezicht onvermijdelijk zou leiden *tot een ineenstorting van het geheele bestuursstelsel, dat een van de andere mogendheden de eilanden zeker zou annexeeren* als de bevolking niet langer achter zich had de gewapenden steun van de Vereenigde Staten, dat de politici, die het recht van zelfbestuur opeischen, *slechts een kleine minderheid van de bevolking vertegenwoordigen* en dat, wanneer die zonder eenigen steun met de leiding zouden worden belast, zij de *inwendige orde en rust niet zouden kunnen handhaven.* Want het Filipijnsche probleem wordt nog gecompliceerder door het bestaan van een flink, krijgshaftig en onafhankelijk mohamedaansch ras in den archipel, dat den Filipino's een onverzoenlijken haat toedraagt. Deze menschen, de Moro's, zijn tevreden met het Amerikaansche bestuur, dat hen rechtvaardig en goed geregeerd heeft, maar zij zijn zeer verontwaardigd over het door de Filipino's gevoerde beleid.

En terwijl de pleitbezorgers en de tegenstanders van een formeele proclamatie van de Filipijnsche onafhankelijkheid in Amerika zelf hun voor en tegen doen hooren, bestaat er daar te lande een derde partij, die openlijk verklaart, den buik vol te hebben van de Filipino's en alles wat daarmee annex is en die beweert, dat de Regeering er goed aan zou doen, als zij de Filipijnen zoo spoedig mogelijk aan kant deed en deze eilanden, om de woorden te gebruiken, waardoor in de 19de eeuw een tijdlang de koloniale politiek van Engeland werd gekarakteriseerd, ,,in hun eigen vet liet gaar koken''.

Tot zoover onze aanhaling uit het overzicht, dat de *Java-Bode* bevat van het werk van Williams, van hetgeen het blad hieraan toevoegt, nemen wij ook een paar opmerkingen over.

Met een voorbeeld voor oogen als de Filipijnen ons hebben verschaft, moet ieder verstandig mensch inzien dat de Regeering juist handelt, door eerst aan te zien, hoe het loopt met de uitbreiding van politieke bevoegdheden, vóór Zij er nog meer verleent, hoezeer dit laatste ook de wensch moge zijn van een (ook hier: betrekkelijk kleine) groep van Inlandsche zoowel als Europeesche ingezetenen.

Eén factor hebben wij daarbij op de V. S. voor, n.l. deze, dat, welke Regeeringswisselingen er bij ons ook mogen plaats vinden, een meer continu beleid dan het wisselende in de Filipijnen, hetwelk het gevolg is van het Amerikaansche verkiezingssysteem, voor onze koloniën wel verzekerd is, terwijl de theorieën van de Amerikaansche ,,derde partij'' bij ons gelukkig geen aanhangers vinden.

KOLONIALE LITERATUUR.

De rassen van den Indischen archipel, door Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan. J. M. Meulenhoff, Amsterdam.

Dit werkje behoort tot de reeks, welke de uitgever laat verschijnen onder den verzameltitel „Ons mooi Indië". De tekst van 160 bladzijden, klein formaat, is voorafgegaan door een 80-tal photographische weergaven van rastypen, benevens enkele overzichtskaartjes.

De stijl van dit deel onderscheidt zich wel van dien der voorafgaande werkjes: Insulinde, Batavia Oud en Nieuw, Uit Dajakland. Waren deze in populairen trant gesteld, Prof. Kleiweg de Zwaan geeft, met vele verwijzingen naar schrijvers, vele aanhalingen van hun opvattingen, ook in Engelsch, Duitsch, Fransch, met nogal vele wetenschappelijke termen en cijfers, meer een artikel voor een uitvoerige lexicon, dan voor een boekje dat zijn onderwerp nader wil brengen tot het Nederlandsche volk.

Het rassenvraagstuk heeft tegenwoordig veler belangstelling. Hierdoor is aan het anthropologisch onderzoek der bevolking in den Indischen archipel zoodanige actualiteit bezorgd, dat het tijdstip terecht gunstig mag worden geacht voor een poging om het ingewikkelde vraagstuk verstaanbaar te maken in ruimer kring.

De gekozen vorm zal, vreezen wij, 't boekje niet in zoo vele handen doen komen als in de bedoeling van de uitgave heeft gelegen, maar wie zich tot doorlezen ervan zet zal zijn moeite rijkelijk beloond vinden.

Het negerras verspreid van Afrika tot in de Philippijnen, Nieuw-Guinea, Australië. Dwergstammen, binnen diezelfde kolossale uitgestrektheid, hier en daar, ver van elkander, in eigen stamgebied. Wedda's in Ceylon, Voor-Indië, het Maleische schiereiland, Celebes in stamgemeenschappen bijeen, maar als uitzonderingstype ook in vele andere eilanden voorkomend. Dravida's in Ceylon, zoowel als in Australië. Indonesiërs of Oer-Maleiers, wier raslijn van de Himalaya te volgen is tot in Nieuw-Guinea, en mede van Malakka tot in Formosa, terwijl men meent ook voor hen een spoor te kunnen volgen tot bij de Boschjesmannen in Zuid-Afrika. De eigenlijke Maleiers, met Mongoolsch bloed, waartoe ook de Javanen te rekenen zijn, zij

't dat bij dezen weer een fijner type is te onderscheiden waarin Hindhoe-bloed overheerschend is. Rasgemeenschap van de Phoeniciërs, aan de Middellandsche Zee, met de Polynesiërs, in de verre Zuidzee. Kenmerkende typeering van Dajaks op Borneo, van Toala en Toradja op Celebes, van Koeboe in Djambi en Palembang, van Papoea met Semitisch voorkomen, enz. enz. Vermenging met Indiërs, Chineezen, Europeanen, Arabieren, Siameezen, Boegineezen. Groote landverhuizing over drie werelddeelen in een tijd die zich lang vóór onze jaartelling in het duister verliest! Aanwijzing van de Wedda's met de Australiërs als het naast staande bij den oervorm der menschheid. Aan welke waarneming de Schr. de verklaring van Dr. Ch. Pikering had kunnen toevoegen, volgens wien ,,de Australische inboorling de mooiste menschelijke verhoudingen toont, die hij ooit gezien heeft'', hetgeen H. Pitt bevestigt, waar hij zegt: ,,lichamelijk zijn de Australische inboorlingen in hun wilden staat een prachtig volk, groot in het Noorden, in het Zuiden van middelmatige lengte, zijn hun verhoudingen bijna volkomen''. Het naast staande bij den oervorm der menschheid en thans prachtig van bijna volkomen vormen; het ras, daar eveneens ontstaan door kruising van Dravida's en Wedda's met de vroegere inwoners, die tot een negerras behoorden. (Over de Australische inboorlingen, Wetenschappelijke bladen. October 1924). Maar keeren wij weer tot het boek van Prof. Kleiweg de Zwaan, dat ons nog verder terug laat gaan, tot den homo Wadjakensis van Prof. Dubois den voorouder dier Australiërs.

Bij de uiteenzetting van hetgeen over dit alles thans bekend is, gemeend wordt en verondersteld wordt, dringt zich, naast hetgeen men verneemt, zóóveel raadselachtigs, geheimzinnigs op, en komen waarheid en waarschijnlijkheid telkens op zóó netelige wijze in conflict, dat de lectuur een hoogst boeiende wordt, terwijl de goed gekozen, mooi weergegeven photo's de tegenstelling van mysterie in tastbare werkelijkheid ook in prent brengen.

Bij het genieten van deze gewaarwording, kwam ons het bezoek in herinnering gebracht aan het Museum van Belgisch Congo te Tervueren. Daar is in de afdeeling Volkenkunde zoo mooi en overzichtelijk als in geen mij bekend Nederlandsch museum de rassen-verdeeling tentoongesteld. Zouden onze musea hieraan geen voorbeeld willen nemen? Konden zij dan in Prof. Kleiweg de Zwaan een raadgever vinden, zooals het Congo-museum deze heeft in Dr. J. Maes, afdeeling-overste te Tervueren! Maar niet alleen door de wijze van exposeeren kwam het Congo-museum ons weer voor den geest. De herhaaldelijk in de verhandeling van Prof. Kleiweg de Zwaan te pas gebrachte ras-gemeenschap, van bewoners van den Indischen archipel met den Afrikaanschen neger, had ons in Tervueren bijzonder getroffen. Dit is te meer opmerkelijk omdat Belgisch Congo geen kust-

gebied heeft. Wij constateerden destijds, en die herinnering kwam nu weer duidelijk terug bij het bezien der platen van ,,de Rassen in den Indischen archipel'', dat deze overeenstemming niet beperkt bleef tot die tusschen den Indischen negrito en den Afrikaanschen neger met breede neus en dikke lippen, maar dat zij ook is te zien voor andere typen. Zoowel bij het aanschouwen van Congo-typen met smal gelaat en daarbij behoorende fijnere neus en lippen, als van die met Semitisch profiel, trof ons gelijkenis met dergelijke figuren onder de inlanders in onze Oost. Oppervlakkige waarneming van een niet-terzake-kundigen museum-bezoeker. 't Zij zoo! Toch sprak daaruit toen voor ons mysterie, en verdiept deze herinnering nu weer het mysterieuse, waarin dit deel van ,,Ons mooi Indë'' ons heeft gevoerd.

Encyclopaedie van Ned.Indië, onder redactie van Prof. C. Spat. Aanvullingen en wijzigingen (afl. 11). Martinus Nijhoff, Den Haag. E. J. Brill, Leiden.

September heeft de 11e aflevering gebracht van de aanvullingen en wijzigingen, die, onder redactie van Prof. C. Spat, de *Encyclopaedie van N. I.* tot heden bijhouden.

Onder de artikelen, welke dit supplement bevat, trekt een over ,,leeftijdsklassen'', als vorm van maatschappelijke groepeering, bijzonder de aandacht. De indeeling in groepen van personen van gelijke sekse, die zich in dezelfde leeftijdsperiode bevinden, wordt bij meerdere inlandsche gemeenschappen aangetroffen, maar met kenmerkende plaatselijke verschillen.

In Zuid Nieuw-Guinea bestaat het leeftijdsklassenstelsel als maatschappelijke instelling. Elders treft men instellingen en gebruiken aan, die er mede in verband kunnen worden gebracht, o.a. besnijdenis, tandenmutilatie, afzonderlijke nachtverblijven voor jongelingen, georganiseerde klassen van jongelieden en ongehuwde meisjes, kleeding en opschik naar bepaalden leeftijd. Het desbetreffende stuk eindigt met deze opmerking (die wel eenigszins buiten den stijl van het verklarend woordenboek valt): ,,Het zou voor de kennis van de sociale ontwikkeling der Indonesische volken van belang zijn, indien aan het verzamelen van gegevens betreffende dit verschijnsel meer aandacht werd geschonken.''

Uitvoerige mededeelingen worden voorts verstrekt om *Djambi* bij te werken, om het *onderwijs*, zooals dit in Indië gegeven wordt, in zijn geheelen omvang beknopt te behandelen, om de *landsleeningen* en de *locale leeningen* te bespreken, waarbij vrij uitvoerige cijfer-

overzichten. Niet best gelukt komt ons de poging voor, om in deze woorden duidelijk te maken wat door de *vlottende schuld* is te verstaan:

„Deze dankt haar ontstaan aan de omstandigheid, dat 's Lands inkomsten niet op elk oogenblik voldoende zijn ter dekking van de loopende uitgaven. Voor zooveel de gewone inkomsten op den duur tekort schieten ter bestrijding van de gewone uitgaven zal ter overbrugging van dit hiaat aangegane vlottende schuld omgezet moeten worden in vaste schuld, hetgeen ook het geval is met de uitgaven voor den buitengewonen of kapitaaldienst, voor zoover die niet uit anderen hoofde dekking kunnen vinden."

Als iemand deze inlichting opslaat, om een begrip te krijgen van de kwestie en haar beteekenis, betwijfelen wij of hij erdoor voldaan zal zijn.

Ook de dan volgende bijzonderheden lijken ons meer berekend op den ter zake deskundigen lezer, dan op den doorsnee-raadpleger van een encyclopaedie.

Dit daargelaten en alles samengenomen: een goed bewerkte aflevering.

Herdenking van het 50 jarig bestaan der Staatsspoor- en Tramwegen in Ned.-Indië. Mededeelingen Centraal Kantoor, No. 2. Dienst der Staatsspoor- en Tramwegen. (Landsdr., Weltevreden, prijs *f* 2.—).

Een fuifnummer! Bij de aankondiging van het Gedenkboek der S.S. en T. in N.-I. vroegen wij bijzondere opmerkzaamheid voor het merkwaardige, dat die uitgave één stuk Indisch werk was. Het nu verschenen vervolg der officieele uitgave: *1875—6 April—1925*, brengt deze bijzonderheid ook even naar voren, en onttrekt in zijn algemeen inleidend woord, dan nog een andere wetenswaardigheid aan de vergetelheid. Het was half November 1924 dat de plannen om het 50-jarig bestaan te vieren eerst aan de orde kwamen. In den aanvang van December werd pas in beginsel besloten om een Gedenkboek uit te geven, en om op verschillende plaatsen feestelijkheden te doen organiseeren. Den 23en December werd het antwoord van den Gouverneur-Generaal ontvangen waardoor met het samenstellen van den tekst eerst een ernstig begin kon worden gemaakt. Den 6en April, den feestdag, had de Topografische Dienst 7000 exemplaren van den Hollandschen en 12.000 van den Maleischen tekst afgeleverd. Het Gedenkboek is, zooals wij vroeger meldden, samengesteld door den hoofdambtenaar S. A. Reitsma; de Maleische uitgave is door de

heeren F. H. de Hoog en Raden Mas Haria W. Soemarta bezorgd. Wel snelwerk dus; maar 't heeft onder 't expresse-tempo niet geleden.

Dit alles wordt nog eens verteld als aanloop tot het nu verschenen boekdeel: Herdenking enz. Maar in December werd ook besloten om feestelijkheden te organiseeren, en wel in Bandoeng, Soerabaja, Batavia, Padang, Kotta Radja, Palembang, Tandjongkarang en Makassar. De algemeene leiding kwam in handen van de heeren L. R. Middelberg, B. L. M. C. Perquin, F. A. Kessler en C. F. Balsem, waaraan de heer Reitsma en later de Ir. W. C. J. de Graaff werden toegevoegd. Zooals van zelf spreekt, traden plaatselijk overal ook weer feestcommissies op. Het boek van jolijt, dat nu verschenen is, spreekt in woord en beeld van het resultaat bereikt door al die commissies, geholpen en gesteund door velen. Het programma van Bandoeng in zacht rood; de stemming was er in goudgloed. In Weltevreden de feestviering gecombineerd met de opening van den eersten electrischen spoorweg: Meester-Cornelis—Tandjong Priok. In Soerabaja de herinnering in steen vastgelegd, en grandiose gevierd. Ook over Kroja, Buitenzorg, Tjilatjap getuigt het boek in aardige platen. Hoe 't buiten Java toeging geven de verslagen betreffende Padang, Kotta Radja, Palembang, Tandjong Karang en Makassar aan.

Hielden de S. S. autoriteiten overal receptie, en heeft het herdenkingsboek door de bij die gelegenheid afgestoken redevoeringen en c.q. aangeboden geschenken of oorkonden, veel stof voor tekst en plaat gevonden, het heeft toch ook andere gebeurlijkheden en bijzonderheden weer te geven gehad: Inlandsche volksfeesten, vuurwerk, optocht, groote S.S. revue, avondfeesten naar Europeeschen en naar Inlandschen smaak.

Om een denkbeeld te geven hoe dit boek ernst en luim in goede harmonie weet te houden, halen wij hier het begin en het slot aan van de rede, waarmede de Hoofdinspecteur Ir. W. F. Staargaard op de receptie te Bandoeng de vele sprekers bescheid deed, èn de wijze waarop die rede werd ontvangen.

Hij zette voorop, dat hij zou spreken namens de 40.000 spoormannen en spoorvrouwen, ,,met wie ik mij steeds en in het bijzonder op dezen dag één voel als in een groote familie van broeders en zusters.'' En tenslotte in de nog gesluierde toekomst blikkend, groette hij ,,in gedachten allen, die in de volgende halve eeuw en daarna geroepen zullen worden, dit belangrijke staatsbedrijf te leiden en allen, die onder hun leiding zullen arbeiden, — in het vertrouwen, dat zij dit mooie bedrijf zullen leiden, besturen en in gang houden met evenveel liefde en toewijding als zulks door onze voorgangers en door ons in de afgeloopen halve eeuw is geschied.

De man, die als een van mijn opvolgers het tweede halve-eeuw-feest zal vieren, ligt nu waarschijnlijk in zijn wieg te kraaien.

Mijn zegen op hem, op z'n arbeid en op de wijze, waarop hij in 1975 de tweede eeuw van dit bedrijf zal ingaan''.

,,Nauwelijks'', zoo vervolgt het boek der Herdenking, ,,had de heer Staargaard de laatste woorden gesproken of hij werd met den heer Ir. J. F. van Weelderen de hoogte ingeheven en in triomf rondgedragen. De muziek — een S.S. strijkje onder leiding van den heer G. L. Touset, hoofdopzichter bij den dienst — zette een marsch in en nog geruimen tijd bleef men gezellig bijeen. Het restauratiebedrijf zorgde dat het niet aan sandwiches, taartjes, rookwaren, champagne en andere dranken ontbrak''.

Inter-Ocean. Special British Malaya number. (G. Kolff & Co., Batavia).

De Augustus-aflevering van dit bekend geïllustreerd in het Engelsch geredigeerd maandblad doet uitkomen, dat het niet alleen een Magazine voor onze Oost wil zijn, maar, naast Australië, geheel Malaysia bestrijkt. Met de gewone zorg bewerkt bevat het een spoorwegkaartje van de Federated Malay States, artikelen van den hoofdredacteur den heer G. G. van der Kop, en van de hh. W. Makepeace, A. Wilson, I. H. N. Evans, de Hon. R. O. Winstedt en Rev. W. Murray over uiteenloopende onderwerpen, die te zamen een goed denkbeeld geven van het merkwaardige en meest wetenswaardige van de gefedereerde staten, onze naaste buren.

Bij de illustraties nemen portretten van de tegenwoordige Europeesche waardigheidsbekleeders o.i. een wat te ruime plaats in, overigens zijn de illustraties goed gekozen en met veel talent en zorg uitgevoerd.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

NAAR ONBEKEND BORNEO.

Bij de vermelding van een en ander, betreffende de wetenschappelijke expeditie van Prof. Dr. H. Winkler naar Centraal Borneo, in de Juni-afl. (blz. 475) van *De Ind. Gids* [1]), brachten wij de aankondiging te pas van een nieuwe expeditie. Deze was toen zelfs al een heel eind op weg.

Zij heeft kapitein D. W. Buys, van den topografischen dienst, tot leider, terwijl uit het meegaan van de heeren F. H. Endert als botanist, H. C. Siebers als zoöloog, Ir. H. Witkamp als geoloog, en Von Gerabek als triangulateur duidelijk spreekt, dat het gaat om een onderneming op breed-wetenschappelijken grondslag voorbereid.

Wordt de algemeene toestand van onze bemoeienis met het Indische eilandengebied, zooals deze een 40-tal jaren geleden was, niet al te onnauwkeurig weergegeven door de uitdrukking: „het Nederlandsche gezag reikte daadwerkelijk niet verder dan kustgebieden, Java en de Padangsche bovenlanden uitgezonderd", evenzoo heeft de andere uitdrukking recht van bestaan, volgens welke sedert dien dat gezag effectief is geworden over geheel den archipel, tot in de verst verwijderde binnenlanden. Maar hiermede is nog geenszins gezegd, dat elk punt van die binnenlanden reeds door den Nederlandschen voet betreden is. Die laatste 40 jaren hebben wel de witte plekken al kleiner en kleiner zien worden, maar hooge bergen, dichte oerwouden, uitgestrekte moerasstreken wachten nog op het bezoek van den eersten blanke.

Wie zich tot een eerste verkenning van onbekend land zet, heeft vaak al een tocht met groote bezwaren te volbrengen vóórdat hij aan de grens van het onbekende gekomen is, immers door het feit eener voorafgegane verkenning is de weg nog niet geëffend. Een ingelicht man is er twee waard; met bekende bezwaren en moeilijkheden kan rekening gehouden worden; maar het ontgaan of overwinnen kan toch nog groote inspanning blijven vergen.

---

[1]) *De Tropische Natuur*, afl. 9 jrg. XIV, heeft een artikel gbracht over dezen tocht naar den Boekit Raja, van den heer P. Dakkus, botanicus bij 's Lands Plantentuin te Buitenzorg, die de excursie heeft meegemaakt.

Kapitein Buys en de zijnen hebben dit weer in ruime mate ondervonden; hun tocht tot daar waar zij het onbekende gebied betreden hebben is reeds een onderneming van geduldige inspanning geworden.

Op de grens van Sambalioeng en Koetei verheft zich, in het Oosten van Borneo, een bergrug, op de kaart aangegeven als Goenoeng Belajan, of Njapa. Daar moet het brongebied zijn van de Telen, de rivier, welke de expeditie volgt. Als hoogste top geldt die van den Mohon, of Koeng Kemoel Boeng, deze hoopt men te bereiken.

Kapitein Buys was 5 April van Java naar Borneo scheep gegaan, 23 Augustus kreeg de voorzitter van het Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen te Batavia, de heer L. C. Westenenk, bericht, dat de expeditie het onbekende gebied betreden had. Neemt men den tijd in aanmerking, die dit bericht besteed heeft om zijn adres te bereiken, dan liggen toch een viertal maanden van ijverigen arbeid tusschen het vertrek van Java en de eerste schrede in het nieuwe land. Over de wederwaardigheden kan nog maar tot in de laatste dagen van Juli een en ander worden medegedeeld. Aneta kreeg van den heer Westenenk uitvoerige mededeelingen, die de Indische bladen van 24 Augustus e.v.d. konden weergeven, en waaraan wij hier nu 't een en ander ontleenen.

Kapitein Buys ging van Java naar Bandjarmasin, waar met de intendance een regeling werd getroffen voor den aanvoer van levensmiddelen naar Samarinda, aan den mond van de Mahakam- of Koetei-rivier.

Bij de reis naar Samarinda werd kapitein Buys nu vergezeld door den Resident der Z. en O. Afdeeling van Borneo, de heer J. de Haan, binnen wiens bestuursgebied de tocht wordt volbracht, alsmede door den Gewestelijken militairen commandant, luitenant-kolonel A. H. Hofkamp. Deze autoriteiten gingen vooral mee om een vlotte bereddering van het koelie- en prauwenvraagstuk en het militaire geleide te verzekeren.

Niet voornemens hier over de bedrijvigheid, waardoor in de onderafdeeling Samarinda, alles tusschen 17 en 28 April gereed werd gemaakt voor het vertrek van Tenggarong, vele bijzonderheden weer te geven, mogen enkele mededeelingen toch niet onvermeld blijven. Te Samarinda sloot Ir. Witkamp zich bij den leider aan. Veel steun werd ondervonden van Z.H. den Sultan van Koetei en van den controleur F. C. H. Hirschmann. Behalve 2 brigades woudloopers, werd door den Milit. Commandant ter beschikking gesteld de 1e luitenant der infanterie Raden Soeratman, die vroeger al had deelgenomen aan een verkenning van een deel van de Telèn. Leest men: ,,Een spoedbrief werd aan het onderdistrictshoofd van Moeara Wahau gezonden, met opdracht 6 prauwen met 30 Dajak-roeiers

naar Moeara Antjaloeng te zenden, die de voorexpeditie den 1en Mei naar boven zouden roeien'', dan treft daarin niets bijzonders. Maar gaat men op de kaart na waar Moeara Wahau te vinden is, dan blijkt dit op een afstand van Samarinda te liggen, die zoowat is als die van Wester Schelde tot Dollard. Daarheen moest nu 't spoedbericht, en die étappe zou ook de eerste tocht zijn, welke kapitein Buys, met de z.g.n. voorexpeditie, te maken had. Moeara Antjaloeng, waar hij de roeiers tegen 1 Mei ontbood, was zoowat halfweg gelegen, halfweg op de kaart, maar niet halfweg voor den tijd, want de moeilijkheden zouden gaandeweg sterk aangroeiend toenemen. Tot Ma. Antjaloeng konden de 568 colli opgevoerd worden in twee gewestelijke vaartuigen. Den 29en April uit Tenggarong vertrokken, bereikte men den 1en Mei Ma. Antjaloeng, waar de ontboden Dajaks met hun prauwen prompt aangekomen waren. Was de vaart van Tenggarong naar Ma. Antjaloeng met stoomvermogen zonder bezwaar volbracht, men had toch tegen sterken stroom moeten opwerken. Door de regens der voorafgegane dagen was de waterstand in de Mahakam en in de Telèn buitengewoon hoog.

Het roeien, boomen en sleepen van zwaar beladen prauwen tegen stroom op over eenige honderden kilometers is al zwaar werk, maar het was bekend dat in de Telèn bovendien veel gevaarlijke stroomversnellingen, de beruchte kihams, voorkomen. De bandjir kwam nu zijn tegenwerking hieraan toevoegen.

't Transport bestond niet slechts uit de van Ma. Wahau ontboden prauwen. De voorraden en benoodigdheden waren overgeladen in 25 prauwen, waarbij ingedeeld 125 koelies. Den 3en Mei vertrok dit transport van Ma. Antjaloeng. Controleur Hirschmann en Pangeran Tjokro, als afgezant van den Sultan, maakten de reis tot Ma. Wahau mee. Den 8en bereikte men deze plaats. De expeditieleider trof hier, in overleg met den controleur en de inlandsche hoofden, de regeling voor den verderen tocht Telèn-opwaarts.

Het voornaamste hoofd van Oeloe-Telèn, Beng Woeng, zou met 35 Dajaks bij den kapitein blijven. Mas Kerma, ander hoofd, zou met 45 Dajaks meer in 't bijzonder bestemd zijn om met de hh. Endert en Siebers mee te gaan. Raden Djaja, van Ma. Wahau, zou, bijgestaan door sergeant van Opstal, commandant van het militaire geleide, zorgen voor den geregelden opvoer van levensmiddelen, post, enz. van Wahau uit, alsmede voor 't vervoer van triangulateur von Gerabek.

Deze laatste was de expeditie eerst reeds naar Ma. Antjaloeng vooruit gereisd, had haar daar niet ingewacht, maar was al een zijrivier de Soengei Klindjau opgegaan, om in die streek astronomische plaatsbepalingen te verrichten. Hij zou volgen, om dien arbeid ook in het nieuw te betreden gebied voort te zetten. Met de topografische

opname werd door den met kapitein Buys reizenden, opzichter-topograaf Tjitrowardojo bij kampong Djaloei een begin gemaakt, aldus aansluitend bij de uiterste in deze richting vroeger (1922) verrichte topografische opname. Van het verblijf te Ma. Wahau maakte geoloog Witkamp gebruik om in de omgeving nasporingen te doen.

Den 14en Mei werd de tocht weer hervat. De h.h. Endert, Siebers en von Gerabek waren nog niet aangekomen. De eerste dagen passeerde men vele ladangs. Overal langs de oevers zag men groote steenkolenklompen onder de leemlagen te voorschijn komen. Het vlakke terrein ging in heuvelland over. Den 15en werd de nacht voor 't laatst in een huis doorgebracht. Voortaan moest men in 't bosch bivakkeeren. De voortdurende regens deden 't water nog steeds stijgen. Beng Woeng gaf een prachtig voorbeeld bij het worstelen tegen den zwaren stroom. De Telèn was 50 M. breed, de oevers werden hooger en steiler; zwaar geboomte hing over de rivier en talrijke boomstammen versperden deze zoodat men zich een pad in de dichtgegroeide rivier moest kappen. Bij gevaarlijke kihams moesten de goederen worden uitgeladen, om hoogerop weer in de prauwen geladen te worden. Na proeven van buitengewone inspanning en geduld werd den 2en Juni Long Hoet bereikt. Onderweg waren 2 prauwen verloren gegaan, zonder verlies aan menschenlevens en met luttel verlies aan goederen. Men was nog niet ten volle buiten 't menschelijk verkeer, men passeerde een 5-tal prauwen van rotanzoekers.

De gezondheidstoestand liet vrij veel te wenschen over. Te Long Hoet werd, na het bouwen der barakken, meerdere dagen rust gehouden voor de zieken. Maar kapitein Buys trok met Tjitrowardojo en 26 koelies het bosch in, zij volbrachten een tocht van 8 dagen, waarbij het pad meerendeels moest worden gekapt.

Regens en bandjirs beletten nog 't verder voortgaan tot 20 Juni. Volgens gegevens uit het Mahakam-gebied bereikte het water zijn hoogsten stand sinds 31 jaren. 't Viel dus niet mee.

Groot is de kracht van den tijger, krachtiger is de buffel, maar grooter, en niet te weerstaan, en niet te overwinnen is de kracht van den bandjir. Kapitein Buys en den zijnen zal deze overpeinzing meermalen voor den geest zijn gekomen.

Den 20en ging niet het geheele transport verder. De leider nam slechts Tjitrowardojo, Beng Woeng, eenige militairen en 30 koelies mee. Men had een lange reeks kihams te passeeren. De Telèn was daar tot ± 15 M. versmald, op enkele punten waren de rotspoorten slechts 6 M. breed.

Den 29en Juni werd Long Gong Song bereikt. Daar trof men samen met luitenant Soeratman, die, over land van Long Hoet ge-

komen, er denzelfden tijd over had besteed als de reizigers per prauw, de geoloog Witkamp had hem vergezeld.

Den volgenden dag zou 't gaan naar Long Temelèn, waar moest worden gewacht op den aanvoer van gedroogde visch.

Aan het slot van zijn van daar verzonden journal schreef de expeditie-leider:

„Wanneer Long Petah aan de beurt zal zijn, weet ik niet. De bivakbouw houdt lang op en als ik kan, ga ik door, maar voordien krijgen we nog de kiham Liang Leng (1 dag) en de kiham Bolsèt."

Nadien kwam nog een, dd. 2 Augustus uit het prauwenbivak Long Petah verzonden, dépêche van kapitein Buys te Weltevreden aan.

De voorhoede was daar den 27en Juli aangekomen.

Van een bergtop nabij dit bivak, hoog 759 Meter boven zee, werd uitzicht over het oostelijk deel van het onbekende gebied verkregen. Ten Oosten, Noorden en Westen strekt zich veel en zwaar gebergte uit. Het bergknooppunt in het Westen, de Koeng Kemoel, is een ontzettend gewirwar van toppen en ruggen.

Afstand Long Pateh — Kong Kemoel schat Kapitein Buys hemelsbreed op 50 K.M. De tocht erheen zou zeker nog 7 à 8 dagen duren.

Eenige zwerf-Dajaks meldden zich te Long Petah bij den Expeditieleider. De gezondheidstoestand was goed. De laatste dagen had men weer erg te lijden van veel regen en bandjir.

Met dat al had men toen 't onbekende terrein nog niet betreden. Zooals boven reeds medegedeeld is, kwam 't bericht, dat dit eindelijk toch heeft plaats gehad, den 23en Augustus te Batavia aan. Het voorafgaande moge een denkbeeld geven van de moeilijkheden, welke reeds te overwinnen zijn geweest vóórdat de grens van de gezochte terra incognita werd bereikt. Voor zoover uit de beschikbare gegevens is na te gaan, kon het transport Buys zelfs niet de opwekking van veel nieuws en veel schoons genieten. De eentonigheid der omgeving, versomberd door regen en nevel, werd maar schaars verbroken door een levensteeken van mensch of dier. Er is veel innerlijke opgewektheid en een krachtig verlangen om de aanvaarde taak te volbrengen noodig om er, onder die omstandigheden, bij allen den moed en de geestdrift in te houden.

Wij hopen, dat het Comité te Batavia voort zal gaan met publicatie van hetgeen het over den tocht-Buys verneemt, in afwachting daarvan hebben wij nu nog, zij 't maar zeer in 't kort, melding te maken van eenige bedrijvigheid van expeditie-leden, buiten directe samenwerking met den leider.

Reeds vonden wij gelegenheid aan te stippen, hoe de heeren von Gerabek en Witkamp zich den tijd ten nutte maakten om opnamen te doen, die de waarnemingssfeer van de expeditie verruimden.

De botanist, de heer Endert, besteedde den tijd aan een onder-

zoek in 't gebied van den beneden-Mahakam, eerst langs de Djembajan, daarna in de streek der groote meren, waarbij ook de Hindoe-oudheden en de vogelnestgrotten bezocht werden. Hoe de botanist hier over zijn onderzoek tevreden kan zijn, werd vastgelegd in een 600-tal nummers herbarium, dat naar Buitenzorg opgezonden, daar in uitstekenden toestand is aangekomen.

Bij hun reis in Juli de Telèn opwaarts, om zich bij den leider te vervoegen, vonden de heeren, evenals de voorzieningstransporten, de barakken te hunner beschikking, door het transport Buys op verschillende etappes gebouwd.

Hier vinde de vermelding nog plaats, dat tevens een expeditie, onder leiding van den Zweedschen Dr. E. Mjöberg, in Serawak (N. Borneo) op weg is naar de Apobajan, berg op de grens van dit land en het tot ons gebied behoorend Boeloengan.

RADIO-VERKEER MET NEDERLANDSCH-INDIË OP DE KORTE GOLF.

De *N. R. Ct.* van 2 Sept. schreef:

In een artikel onder dit opschrift, voorkomend in het blad van 25 Augustus j.l. werd er de aandacht op gevestigd, hoe door dr. N. Koomans, ingenieur der Rijkstelegrafie, in de laatste twee weken een verbinding met Indië met een energie van 5 K.W. op de korte golf werd tot stand gebracht.

Van andere bevoegde zijde wordt, zonder in het minst te kort te willen doen aan de verdiensten van dr. Koomans, opgemerkt, dat het onjuist zou zijn bij het hier bovenbedoelde bericht onvermeld te laten, dat reeds meer dan twee maanden geleden door den heer ir. G. Schotel, ingenieur van het technisch bureau van het ministerie van Koloniën, door middel van een in dat bureau geplaatste en door genoemden ingenieur volgens nieuw door hem ontworpen schema gebouwde zeer eenvoudige installatie, een verbinding van Nederland met Nederlandsch-Indië op de korte golf werd tot stand gebracht met een energie van ½ K.W., nadat hem was gebleken, dat de Indische korte-golfzender hier te lande goed kon worden gehoord. De verbinding was al spoedig zoodanig, dat een regelmatig verkeer met Indië ontstond.

Blijkens uit Indië ontvangen berichten moet worden vastgesteld, dat in het algemeen de zender van het Technisch Bureau van Koloniën in Indië vooral niet minder goed waarneembaar was dan de zender waarvan melding gemaakt werd in het in den aanhef aangehaalde artikel. Ook worden nog steeds berichten over de goede ontvangst en

de duidelijke leesbaarheid der teekens ingezonden door amateurs en vaklieden uit de verst afgelegen landen op aarde; Chili bijvoorbeeld meldt zoo sterke ontvangst dat de zender door middel van een eenvoudigen tweelampsontvanger uit den luidspreker kan worden gehoord.

DE CENTRALE TINSMELTERIJ.

Men weet dat er van landswege plannen bestaan tot oprichting eener centrale tinsmelterij, zoo lezen wij in *De Loc.* van 14 Sept. Er werd geredelijk aangenomen, dat die te Tandjong Priok zou worden gesticht, doch zulks is nog niet uitgemaakt. Het is best mogelijk, dat zij eventueel te Palembang (met het oog op de nabijheid van steenkolen) dan wel op Banka b.v. komt. Daarover moet nog overleg worden gepleegd.

Het doel der oprichting van de smelterij is, den verkoop van het tin te centraliseeren niet om alle tin op één plaats te smelten, want de verschillende bedrijven behouden nog de eigen inrichtingen, om plaatselijk het product te verwerken.

Economische beweegredenen zitten hierbij voor. Het komt zeer gewenscht voor, een verkoop-centrale te bezitten; die de totale productie van Ned.-Indië, al of niet in vereeniging met de bedrijven in de Straits Settlements, in handen heeft. Wat Indië betreft, thans verhandelt het verkoop-kantoor van 's lands mijnbouw-producten te Weltevreden alleen het Banka-tin.

De huidige productie van Banka is rond 300,000, die van Billiton ongeveer 150,000 en van de Singkep Mij. omstreeks 10,000 picols per jaar, totaal ruim 450,000 picols of 30,000 ton. Dat is circa één-vierde van hetgeen de wereld aan tin per jaar oplevert. Ned.-Indië neemt dus, ook zonder de Straits, wel een zeer belangrijke positie in!

DE BIET-SUIKERINDUSTRIE IN NEDERLAND.

29 Sept. heeft de algemeene technische vereeniging van beetwortelsuikerfabrikanten en raffinadeurs, te 's-Gravenhage, onder voorzitterschap van den heer M. G. Hummelinck, een vergadering gehouden. Het was de laatste vergadering, die de suikerfabrikanten vóór de campagne hielden. Aan het verslag in de *N. R. Ct.* van 1 Oct. wordt hier een en ander ontleend.

Als 1ste punt kwam aan de orde de behandeling van de Jaarcijfers en wat de suikerindustrie in 15 jaar bereikte. Bij deze beschouwing kwamen voor onze suikerindustrie zeer belangrijke feiten aan het

licht, waar Nederland zonder twijfel trotsch op kan zijn. De suikerfabrieken in Nederland hebben gedurende de campagne een voortdurende contrôle op de productie. Te dien einde zendt men wekelijks een gemiddeld monster van de geproduceerde suiker naar het Secretariaat van de Vereeniging. Van deze suikers wordt de kleur van de suikerkern bepaald ten opzichte van een standaardkleur. Iedere fabrikant kan dus wekelijks constateeren of zijn geproduceerde kwaliteit bevredigend is of dat er een fout is ingeslopen.

Al deze monsters suiker worden jaarlijks uitvoerig geanaliseerd en de cijfers vastgelegd in een z.g. laboratoriumtabel. Uit deze cijfers maakt men de hoofdtabel op en deze geeft hoofdzakelijk aan, hoeveel kalium er organisch gebonden is en of er eventueel organisch gebonden calcium voorkomt. Het voorkomen van organisch gebonden calcium werd vroeger beschouwd als een bewijs van slechte bieten of van slechte fabricage. De suikerfabricage is echter in den loop van de jaren zoodanig geperfectioneerd, dat dit criterium niet meer dienstig is. Door de beter geleide fabriekscontrôle en fabrikage, beheerscht men zelf meer de kwaliteit van de sappen, hetgeen volkomen blijkt uit de mooie kleur der geproduceerde suikers. Ter overtuiging demonstreerde men de kleuren van 1911, 1918 en 1924. Was de gemiddelde kleur in 1911 nauwelijks 0.6 van de standaardkleur; in 1918 bereikte men reeds 0.45 en in 1924 0.27ste gedeelte van de standaardkleur, wanneer de standaardkleur op 1 wordt vastgesteld. De getallen duiden niet ondubbelzinnig aan, hoedanig de kwaliteit in deze 15 jaar is verbeterd, *en het is ook vrijwel zeker, dat Nederland èn wat techniek betreft èn wat chemische contrôle aangaat, in Europa, zelfs in de geheele wereld bovenaan staat.*

In de namiddagvergadering heeft het woord gevoerd de heer Lafeuille, die met den heer Springer, directeur van de machinefabriek Gilain te Tirlemont, in België, het allernieuwste snufje op het gebied van suikertechniek propageerde, n.l. de snelkristallisatie-apparaten Lafeuille. Deze voor de suikertechniek allerbelangrijkste vinding werd uitvoerig behandeld, waarbij de groote voordeelen boven de ouderwetsche kristallisatie-apparaten werden uiteengezet.

SY BUDAG.

Een sage uit Java's bergland,

OPGETEEKEND DOOR

J. F. SCHELTEMA.

(Uitgegeven naar den in zijn nalatenschap aangetroffen, op 26 April 1919 voltooiden, tekst).

Among my memories of Java, the garden of enchantment and delight, dwells that of a morning spent on the road between Tuloongagoong and Champoordarat in the residency Kediri. Going South I intended to explore the island's vulcanic coast where the Indian Ocean hugs and caresses the cliff-girded child of its flourishing vigor in the crater-shaped bays of Gemah, Prigy and Domas, of Dukuh, Soombreng, Nguloong and Panggool.

Such mornings are of the texture of dreams that transport us to worlds beyond our world. Perception is quickened by images of entrancing loveliness and sublime grandeur, which stimulate the joy of life by a satisfaction of the senses creative of delicious content even in the felt presence of awful, occult forces that threaten our utter destruction in the twinkling of an eye. We are animated by the spirit of that marvellous land of cosmic cataclysm, of nature's most unlimited bounty and most savage cruelty, playground of gods who descended from heaven to found empires on earth, fit stage for passion, human and divine, in its fiercest manifestations.

On the outskirts of a village I rode through, an oddly shaped mass of rock, some five hundred feet high and apparently of calcareous formation, melted out of the purple and crimson and violet which shot the gray of early dawn when touched by the flaming sword of day's virility. I reined in at a *waroong*, an eating-house by the roadside, and questioned its customers about the fantastic landmark's name. The carters who, after travelling all night, were refreshing themselves with a cheroot and a mouthful of the luringly displayed eatables before proceeding te Tuloongagoong where they would rest during the noon-heat, could not give me any information.

"Deign to excuse them, *bendoro*," the keeper of the *waroong* said, stepping out. "They hail from Trenggalek and are strangers here. With my lord's permission, that rock is the *budag* — the deaf one."

I thought that an ascent of the deaf one would afford me an excellent opportunity for a survey of my surroundings. So I dismounted and told the native Boniface to hold my pony.

Handing over the animal to a boy that was hanging round, he offered to accompany me and advised our taking with us a couple of men to clear a path through the jungle we had to traverse in approaching the Budag. While he was gone to fetch them, leaving his guests to the care of his wife, I watched the carters hitching up their teams of diminutive oxen and slowly disappear along the way I had come, with their loads of earthenware for which their district is famous, especially *gendies*, porous watervessels ingenuously contrived on the principle that evaporation ensures coolness. At Tuloongagoong they would deliver their freight to be shipped on floats down the Kaly Benda and the Kaly Brantas to stock the capital markets and centers of trade.

My guide so opportunely found, returned soon with two strapping villagers whose *goloqs*, wide-bladed choppers, did good work in opening a passage through dense undergrowth made impenetrable by the prickly *daoen ular* or snake leaves, a briar which, intertwining its tough shoots, forms with its bright, multi-colored flowers a natural barrier scarcely less efficient than any barbed wire entanglement. Then came the climb. There was no path. Winding round and round where we could gain a foothold against the Budag's steep sides, we reached at length the weather-beaten summit, bare of vegetation, a blot of desolation on the glorious landscape.

Squatted out of sight in a shadowy hollow, my companions left me to the enjoyment of the magnificent panorama that encompassed me, a fertile, undulating plain, interblending with sea and sky, framed in boundless space, guarded by giant sentinels, fire-mountains with plumed crests and panoplied in gold. The silence was unbroken save by the trickling of water from a cavity where it had collected during the rains, and by a doleful sound which I ascribed to the morning breeze striking the huge boulder I had scaled for a better view, and rebounding down the scraggy precipice — *budag*, *budag* it moaned.

Deferentially a voice spoke up:

"Does my lord note his tears and his plaint? Deaf, deaf, he sighs, I am deaf."

The keeper of the *waroong* stood at my elbow and when I asked what he meant, he answered:

"Sy Budag is the one your slave presumes to talk of and it is

ordained that until the fulfilment of fate dire distance shall remain between distress and felicity of body and soul. Look, my lord, look!"

Looking in the direction indicated by the man's pointing thumb, I saw loftily aloof another solitary rock. Outlined in ochre against the tender green of sprouting rice-fields, which lay terraced along the southern mountain slope, it bore a limestone belt of creamy yellow, soft-gleaming in the rays of the rising sun.

"Nyahy Loro Pending — the August Lady of the Clasp! Behold, my lord, behold her making it sparkle whenever Sy Budag sighs!"

"What is their story?" I inquired, smelling one of those olden tales with which the country floweth as with the boon of ever running rills and rivulets.

"It is a story of the long ago and it treats of the high and mighty who once ruled in this land and I am only a stupid, low-born person and do not speak the speech of courts. But if my lord is curious to know what has kept the bride and groom asunder for many, many existences, Nyahy Loro Pending and Sy Budag....."

I wish that I could do justice to the stupid, low-born person's flowered speech which was not, but rivalled the speech of courts; to the dignity of his diction in describing the deeds and probing the thoughts of the high and mighty who once ruled in the land of his fathers; to his quaint humor ..... As it is, I have to shackle the charm of his eastern utterance with the sorrily inadequate western phraseology at my command for an attempt to transmit this fragment of the legendary lore treasured in the hearts of the Javanese.

One of its prominent figures is Ratu Loro Kidool, the Queen of the Southern Sea from which Java has risen to be engulfed again at her appointed hour. Ratu Loro Kidool had a son, a surpassingly handsome youth. His body was lustrous like that of Indra throned in paradise; his strength like that of a buffalo-bull; his lithe agility like that of a tiger-cat; his gait like that of a stag marshalling the does of the herd; his hair was black and shining like the plumage of a raven and thick like the mane of a Priangan steed; his eyes flashed like lightning when he was angry and twinkled like the stars when he was in a happy mood; his smile enthralled the universe. But for all his perfection he suffered from a sad infirmity with which the gods had unaccountably afflicted him: he was stone-deaf. Though nothing remained untried to make the gods relent, they frowned upon the strenuous endeavor of the countless leeches and magicians summoned from the five regions to cure him. His condition did not improve and so, confabulating in private on his pitiful plight, his mother's subjects nicknamed him Sy Budag.

When he reached the age that princes marry, Ratu Loro Kidool

sent out messengers to seek for him a wife among the princesses of the Tanah Jawa. Notwithstanding the severe penalties imposed on those who, within the confines of the Empire of the Southern Sea, ventured to refer in public to his defect, something about it must have leaked out to *terra firma* for none of the eligible ladies of illustrious descent could be induced to enter into matrimonial relations with the royal candidate for her hand who preferred his suit by proxy while hiding his disability in the briny deep. The kings and queens, their fathers and mothers or uncles and aunts, felt, of course, extremely honored by the proposal of such a distinguished alliance, but to their great regret there was always a reason why they must decline.

One after another the messengers returned with refusals couched in excessively courteous terms of polite esteem which excited Ratu Loro Kidool's unrestrainable wrath. In her rage she mobilised her army for an attack on the island ruled by monarchs who dared to scorn her advances. Her vanguard threw itself forward in serried ranks of surging waves that battered the rampart of the boundary-line, throwing their foam up the beetling cliffs; in stormblasts that churned the eddying currents into crazy whirlpools and lashed the spray of the surf over the desert and the sown, and uprooted the fruit-trees in the orchards, and razed palaces like they were rice-sheds. The kings and queens of Java became afraid and would have given in, cowed into letting the lot decide which of their daughters er nieces was to sacrifice herself and wed Sy Budag to save them and their ancestral domains from destruction. But the princesses stood firm. What woman would not rather suffer the worst than put up with a deaf husband whom she might talk to and talk to, and he not even suspecting that she was holding out for her unalienable right to the last word?

Seeing that violence did not avail with her neighbors of equal or nearly equal birth, Ratu Loro Kidool resolved reluctantly to try among the high nobility of less than royal degree for she was very anxious that her son should marry. A renowned physician, namely, invited from foreign parts to pronounce on Sy Budag's case, and arrived while she was brewing her tempest, declared that yearnings of chaste affection whispered in his ear, cooings of sweet dalliance such as enrapture bride and bridegroom in their honeymoon, would surely restore his sense of hearing. Nevertheless the messengers she sent out once more, were strictly enjoined to keep the secret of his deafness. If a bride was found, the cure of the bridegroom, she imagined, would follow in natural sequence of connubial intimacy.

Journeying West from Trenggalek, one of Ratu Loro Kidool's

messengers pressed on to Pranaraga, the capital of an isolated district where he ascertained by sly inquiry that, though its inhabitants were well acquainted with the circumstance of the Queen of the Southern Sea seeking a wife for her truly royal son, no one knew of the prince's physical blemish. Pranaraga was governed for the King of Majapahit by that puissant potentate's vassal Panjy Diwirio, reputed to have gathered inmense riches in his liege lord's service. And Panjy Diwirio possessed besides a witchingly fair if, according to rumor, quick-tempered and sharp-tongued daughter, nicknamed Nyahy Loro Pending, the August Lady of the Clasp, because of the superbly jewelled fastening of her girdle, a piece of wondrous workmanship, studded with the most precious stones of her father's treasure.

Hastening home to report, without however alluding to the lady's irritable disposition, the messenger filled the hearts of his Sovereign and Sy Budag with joy. Her Majesty lost no time in despatching a numerous embassy, headed by the ranking member of her Privy Council as the bearer of an offer of marriage in the prescribed form, which both Panjy Diwirio and Nyahy Loro Pending, his daughter, gladly accepted with respectful acknowledgement of the honor conferred upon their unworthy selves. The population of Pranaraga, especially its female element, was profoundly agitated by the preparations for the bride's *trousseau*, which included presents from the princesses of Majapahit, who laughed in their sleeves for they disliked the comely but snappish Nyahy Loro Pending and thought that the surprise prepared for that vixen would serve her just right. Then, in stately procession, she was conveyed to her future mother-in-law's residence, the castle of opalescence in the coral-gardens of the sea.

There she met a reception that more than befitted the event. The wedding-feasts occupied three months during which Ratu Loro Kidool watched Nyahy Loro Pending closely, perhaps not without some misgivings for, though the latter was on her best behavior, the former was no fool and a peevish character will occasionally out. Yet, if there is no rice, one must be satisfied with *katela* or whatever other roots the soil provides, and if fresh, clear cocos-oil cannot be had, one must needs fry them with oil of beans. To the less critical beholder the pair appeared most suitably and auspiciously matched. Who saw them, bride and bridegroom, associating in the functions of religious observance and formal entertainment, though rigorously kept apart in compliance with an ironbound étiquette, compared her in her easy elegance to a palm-tree in bloom, and him to the fiery orb, emblem of creative energy, gazing longingly upon her beauty from an unclouded sky. Love darted between them in glowing

glances but rigid decorum forbade their communicating except by the language of the eye.

At last, when all necessary rites and ceremonial acts had been accomplished, conformably to ancient custom and established rules, their married life was to begin. With Ratu Loro Kidool's blessing they departed to the pleasantly situated country-seat on the main land selected to screen the consummation of their union. But long ere they could reach it, night began to fall as, showering largess, they were still on the road from Champoordarat to Tuloongagoong. Eager to claim his bride all his own, the prince ordered their escort to halt and, dismounting, approached the palanquin which concealed her blushing graces, to propose that they should avail themselves of the hospitality of the headman of the village they were passing through, who had come out with its notables and all its inhabitants to compliment the royal couple.

Consenting rather crossly because her mother-in-law had irritated her by larding the leave-taking with superabundant good advice and impressing upon her the obligations incident to her new state as a *kangdjeng* since affiliated with a reigning house, while the slow progress made during the day had not improved her temper, Nyahy Loro Pending was astonished to notice that her husband understood her answer only when she signified her agreement by a petulant gesture. Her astonishment grew when, alone with her in the village-chief's guest-room, he paid not the slightest attention to her complaints regarding the bad arrangements for their bridal trip but, putting his hand to her sumptuous girdle-clasp, as if to unfasten it in marital familiarity, seemed to ignore her righteous indignation.

Pushing him off and bridling up at the contumelious treatment on top of his rude behavior, though she ought to have known that the fascination of her clasp's radiance was more perilous to man's self-control than the headiest palm-wine, she reproached him for making sport of her modesty and an ordinary, vulgar affair of virtuous passion, and this and that and the other, overwhelming the poor fellow with a flood of recrimination. Not grasping a word but reading high displeasure in her countenance, Sy Budag excused himself by confessing that he was deaf.....

"Why was I not informed before?" she cried.

Mortified by her perverse resentment, Sy Budag continued, explaining that his infirmity was not incurable, that yearnings of chaste affection whispered in his ear.....

"Chaste affection!" she shrilled. "And your hand clutching my girdle to unbuckle it, wrenching my clasp, my clasp of clasps! Do princes indulge in clowns' jests? Am I a noble lady or a medicine

woman that I am tricked to physic a fraud, an impostor, the son of a cheating old sea-serpent!''

Nyahy Loro Pending might have gone on like this, had she not reflected that for a certainty there was no fun in it, considering Sy Budag's incapacity to appreciate her cross-grained eloquence. So in her fury she gathered together her skirts and slipped out of the room to the stable and bestrode the horse of one of her attendants and gallopped off toward Trenggalek from where she intended to proceed to Pranaraga and lay the matter before her father, rousing him to avenge her wrongs without regard to her pledged lealty for, in sooth, woman's troth is but a gossamer thing.

Rushing after his wayward spouse, yet, nimble as he was, not quick enough to prevent her escape, Sy Budag saw her vanish, a moon-beam fading into shadow. Baffled, he sank down on the ground in grief and exceeding shame. The world became black and empty before him. With his blood pounding his temples and his tears streaming over his face, he did not cease moaning: deaf, deaf, I am deaf.....And the gods pitied him and changed him into stone to make him insensible to his pain. But he kept on weeping and moaning: *budag*, *budag*, deaf, deaf.....

Concerning his refractory bride, no sooner was the Queen, Sy Budag's mother, informed by her intelligencers that Nyahy Loro Pending had fled, shaming her son and calling her a cheating old sea-serpent too, than she charged the chief of her aërial host with the pursuit and punishment of the young termagant. And he obeyed her, riding the gale she hurried to his assistance, a shape vague and vast and frightful as a dark cloud shrouding hope. And he overtook Nyahy Loro Pending at ahe hour of the bat, even before she sighted the tiger-fires of Trenggalek. And forthwith the August Lady of the Clasp was also changed into stone. And there she stands, said the keeper of the *waroong*, and here her unfortunate consort for, resuming his efforts to attain her, he struggled to his feet the moment he descried her from afar in the dim light of waking day.

"And the years went by and whenever Nyahy Loro Pending hears her husband sigh, she makes her girdle glitter, teasing him and exciting him to come and loosen it. For this will break the spell cast on her by Ratu Loro Kidool, but it is required, ere the clasp can be unfastened, that she shall show true repentance, curbing her rebellious temper and checking her sharp tongue when speech returns to her, to whisper in his ear the tender words of chaste affection that will cure him, their love ripening into fruit. And the All-knowing alone can distinguish between what is hidden in a woman's heart and what her lips publish aloud. See,*bendoro*, how she beckons!''

In the luminous haze that marked progressively the transition from cool iridiscence of morning to midday-heat thrilling up to heaven as the earth lay ecstatic in the sun's ardent embrace, the August Lady of the Clasp made indeed an amazingly vivid play with her jewelled belt, sun-speckled, flickering in the warm, sweet-scented sheen of noon, a vision of the splendor of the marvels awaiting me where the Queen of the Southern Sea holds undisputed sway, impatient for her remorse to conquer her obstinate vindictiveness and redeem the evil done.

But still Sy Budag weeps and sighs in vain: deaf, deaf, I am deaf.....

De Staatsonmacht tegenover de „Vrijheid der Wetenschap",

DOOR

NEUTRAAL.

De aanslag op Leiden is in een nieuwe phase getreden door de instelling van een Indologische faculteit, te Utrecht op 7 October l.l. geopend. Hoewel het onderwerp bij monde en in geschrifte reeds dikwerf en van meer dan een zijde is bekeken, komt het ons toch nuttig voor nu eens de aandacht te vragen voor een afwijkende belichting der Staatsrechtelijke zijde van de zaak. Wanneer wij ons beperken tot de meest opvallende uitingen van Leidschen kant of terecht aan die bron toegeschreven gedurende de laatste vier jaren, welke de tegenstanders tot de bekende oppositie dreven, dan komen achtereenvolgens in aanmerking de ongeteekende artikelen: 1572 en Indië, Segovia en Indië, Berlaymont en Indië, Conseil sacré en Indisch tumult in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 3—4—5 en 6 April en 4 Mei 1922; Indië, gisteren en heden door Prof. Mr. C. van Vollenhoven (Genootschap van zedelijke volkspolitiek no. 3 van Mei 1922), „De verkiezingen en Indië" door Dr. Colenbrander in *De Gids* 2e deel 1922 blz. 515, „Vergeten jubilés" door Dr. C. Snouck Hurgronje in *De Gids* 1923 deel 4 blz. 61; de critiek op Mr. Treub's brochure „Nederland in de Oost" door Prof. Dr. Hazeu in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 29 Februari 1924; „De rede van Jhr. de Muralt" door Prof. Colenbrander in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 16 Maart 1925.

Omdat, afgescheiden van bijkomstigheden, in het geding gebracht zal worden hoofdzakelijk de vraag of wel in voldoende mate de reserve toegepast is die uiteraard behoort in acht genomen te worden door hoogleeraren in dienst van den Staat en in het bizonder belast met de opleiding van Indische bestuurs- en rechterlijke ambtenaren, waar zij kritiek meenden te moeten uitoefenen op Regeeringsmaatregelen, komt het noodzakelijk voor meer dan tot dusver is geschied, in plaats van algemeenheden de betwiste uitingen in het bizonder aan te halen.

Wie is de schrijver der vier eerstgenoemde ongeteekende dagbladartikelen?

Mr. Treub houdt daarvoor Prof. van Vollenhoven [1]) zoo ook Jhr. de Muralt in zijn rede als Eerste Kamerlid van 13 Maart l.l. en juist deze rede beantwoordend schrijft Prof. Colenbrander [2]): ,,Op één ge-,,wichtig punt slechts is het gevoelen der Leidenaars gekenterd. Nog ,,in 1916 schrijft Snouck Hurgronje tot lof van het veranderd karak-,,ter van ons werk der laatste kwarteeuw en prijst Idenburg's houding ,,jegens de volksbeweging; nog in 1917 en 1919 schrijft Van Vollen-,,hoven over het voorbeeldig streven onzer jongste Indische politiek ,,en over het vertrouwen in moeielijke oogenblikken gewekt door den ,,man op den Buitenzorgschen troon. Sinds 1919 zien zij met leede ,,oogen hoe wantrouwen in de bedoelingen onzer Regeering hand ,,over hand bij de bevolking toeneemt, een wantrouwen dat wel verre ,,van door *hun artikelen* [3]) te zijn gewekt, uit dubbelhartigheid van ,,het opperbestuur voortkomt. Voor de gevolgen hebben zij gewaar-,,schuwd, met klem. *De bekende vier artikelen in de N. R. Ct. van ,,April 1922* [3]) thans door velen geciteerd in den waan als hadden ,,zij Nederland bij Alva vergeleken hebben geen ander doel gehad ,,dan de Regeering terug te brengen van dit haast moedwillig ,,kweeken van wantrouwen''.

Hun artikelen[3]) n.l. van de Leidenaars kunnen niet slaan op de even vooraf aangehaalde geschriften van twee collega's want die geschriften kunnen toch niet tegelijk de Regeering prijzen en verdacht worden wantrouwen jegens die Regeering te wekken. Bovendien staat er wel niet wáár de Leidenaars met klem gewaarschuwd hebben voor de gevolgen, doch dadelijk daarop volgt de toelichting wat de strekking is geweest van de bekende vier artikelen in de *N. R. Ct.* Wanneer deze niet zijn geschreven noch geïnspireerd door Leiden hoe zou dan de heer Colenbrander kunnen toelichten precies welk doel en geen ander zij hebben gehad, temeer daar het den meesten lezers niet zal zijn ingevallen dezelfde strekking daaraan toe te schrijven, eerder een geheel andere, zooals boven is aangeduid. Verder, wat Prof. Colenbrander 16 Maart l.l. omschreef als het gevoelen der Leidenaars is niets anders dan een samentrekking van de vier artikelen der *N. R. Ct.* van April 1922 en hetzelfde wordt ook teruggevonden in Mr. van Vollenhoven's ,,Indië gisteren en heden'' in Dr. Colenbrander's ,,Verkiezingen en Indië'', in Dr. Snouck's ,,Vergeten jubilé's en in Dr. Hazeu's critiek op Mr. Treub's ,,Nederland in de Oost''.

---

[1]) Zie zijn Indië's toekomst, 1924, blz. 85.
[2]) N. R. C. van 16 Maart l.l.
[3]) Wij cursiveeren.

Geeft dat alles aanleiding tot de rationeele gevolgtrekking dat de meergenoemde vier artikelen in de *N. R. Ct.* door de Leidsche hoogleeraren of door één of meer hunner zijn geschreven of minstens geïnspireerd — toch stuiten wij dan nog op hunne verklaring in het *Gids*-artikel van 1 Februari l.l. (blz. 257) luidende „Tenslotte sta „hier geloochend het praatje hetwelk Mr. Treub vrijheid vindt af „te drukken en volgens hetwelk *de hoofdartikelen* [1]) in de *N. R. Ct.* „over Indië zoo zij al niet door een der meest toonaangevende hoog„leeraren van de Leidsche Indologische school worden geschreven, „althans van daaruit worden geïnspireerd". Hier zij verklaard, dat „*de groote meerderheid* [1]) van de Indische hoofdartikelen der „*N. R. Ct.* in later jaren zoo goed als in vroegere jaren aan invloed „der Leidsche hoogleeraren vreemd zijn, noch door hen geschreven „noch door hen geïnspireerd, noch te voren aan hen bekend."

Wat nu lezer? Het is waar dat *de* hoofdartikelen kan beteekenen *alle* hoofdartikelen en dat Leiden strikt en letterlijk op die algemeenheid doelende terecht de juistheid daarvan loochenen en zelfs nader preciseeren kan, dat de *groote meerderheid* niet eens van Leiden afkomstig is. Maar Mr. Treub maakte ook gewag van bepaalde artikelen in het bizonder nl. van 5 en 6 April 1922 en van de artikelenreeks in April 1922, juist die waartegen de oppositie gericht was. Doch daarover zwijgt de Leidsche verdediging in *De Gids*, daarvan loochent zij het auteurschap niet, immers dit wordt niet ingesloten door de afwijzing van het vaderschap van alle artikelen of de meerderheid daarvan. Men kan derhalve aannemen dat zooal die artikelen niet zijn geschreven of geïnspireerd door een of meer der Leidsche hoogleeraren der Indologische faculteit, deze toch duidelijk hebben doen verstaan dat die artikelen hun gevoelen weergeven. Wat was de strekking dier artikelen en wat zou daartegen zijn aan te voeren?

1572 en Indië. „Wie 1572 en 1922 verbindt, het vrijheidskrieken „van den Briel met den dag van heden, kan onmogelijk zwijgen van „dien vrijheidsdrang waarover dezen zomer het Nederl. volk een be„slissend woord te spreken krijgt; het jonge vurige verlangen van „Java en van drie kwart van Indië naar zeggenschap in eigen zaak. „Niet dat wij met de vergelijking een parallel bedoelen. Nederland „denkt noch aan gewetensdwang noch aan bloedplakkaten, noch „aan een Alvabewind daarginds. Indië van zijn kant denkt niet en „behoeft niet te denken aan losscheuring en verbreking van alle ban„den. Doch de vrijheidsgloed dien wij bewonderen en eeren in 1572 „gloeit sinds een dozijn jaren ook in ons Oosten".

Wordt met dat jonge verlangen van Java en ¾ van overig Indië vereenzelvigd de beweging van eenige tientallen volksleiders en

[1]) Wij cursiveeren.

eenige tienduizenden volgelingen, die de vergaderingen bezoeken? Met de vergelijking wordt geen parallel bedoeld, maar toch is 1572 gesteld naast 1922. Zeer zeker zal geen deskundige Nederlander denken aan de grieven hierboven bedoeld doch even zeker zal daarentegen die Indonesische nationalist op die gedachte gebracht worden evenals op die der genoemde losscheuring. Verder: Behalve drie andere niet ter zake dienende factoren ,,de worsteling in Engelsch-,,Indië heeft ook bij onze Indonesiërs vier overtuigingen neergeplant ,,en ingeheid: niet meer te willen worden achtergesteld bij wester-,,lingen; niet meer te willen dansen naar de pijpen van één besturend ,,ambtenaar zonder dat de eigen stem wordt aangehoord; opgevoed te ,,willen worden met de zorg die het Westen aan opvoeding geeft en ,,beslissing over Indië gelegd te willen zien in de hand van lichamen ,,ter plaatse zelf''.

Was het zooeven het zich vrij vechtend den Briel, waaraan herinnerd werd, nu het worstelende Engelsch-Indië. Wordt het opvolgen van wettelijke bepalingen genoemd het dansen naar de bestuurspijpen? Werkt de desa-Inlander zelf wel voldoende mede om de reeds bestaande scholen te doen bezoeken?

Wenscht men nog meer zeggenschap voor den Inlander dan nu reeds gegeven in den Volksraad en locale raden, terwijl men aan den vooravond staat van de instelling der regentschaps- en provinciale raden?

Er wordt gesproken van ,,de tekortkomingen van ons driehonderdjarig Indisch verleden'' van ,,besef van wat wij aan Indië schuldig waren en reeds lang, veel te lang hadden verzuimd'' en toch heet het ,,wij zullen waarlijk niet vergeten daden en meeningen te be-,,oordeelen naar haar datum''. Waarom dan toch die oude koeien uit de sloot gehaald? Verder ,,Toch is het goed en gelukkig dat ons ,,oog tijdig is opengegaan dat wij niet in het te laat van Spanje op ,,de Philippijnen hebben gedeeld''. Alweder een onheilspellend wijzen op een débâcle uit de geschiedenis van een andere koloniale mogendheid, hoewel de schrijver zélf betoogt dat de vergelijking mank gaat.

En dan ,,verlangt iemand van den Nederlander zooveel objectivi-,,teit dat hij den heldendood van Balthazar Gerards op de Delftsche ,,markt — want een heldendood was het — aanzie met vergevende ,,schoonpleitende bewondering en mogen wij dan van Javanen ver-,,gen dat zij het tergend verwijt over hun analphabetisme over hun ,,economische slapte en hun slaafschheid van ziel aanhooren zonder ,,wederverwijt te richten tot ons, niet tot de Compagnie alleen maar ,,ook tot de honderd jongst verloopen jaren?'' Hoe men er toekomt een moord te vergelijken met een verwijt zal velen onbegrijpelijk voorkomen, het is àl te geforceerd. Dan weder ,,Ontwikkelden en ,,voormannen onder de Indonesiërs hebben overvloedig getoond dat

,,zij bereid zijn oud zeer te laten rusten en oude veeten te vergeten ,,wanneer maar onzerzijds met eerlijkheid, ernst en warmte aan hun ,,opbeuring uit nationaal verval wordt meegewerkt. Wanneer maar ,,particulieren of Kamerleden aan hun streven naar zelfherstel de ,,hand reiken gelijk een Van Deventer deed. Wanneer maar macht-,,hebbers en hooggeplaatsten hun het geopend oor in den rechtvaar-,,digheidszin betoonen die zij hoogschatten in Van Limburg Stirum''.

Die twee mannen worden dus als norm gesteld voor ieder ander particulier, Kamerlid of hooggeplaatste. Voldoen zij daaraan niet doen zij niet hetzelfde b.v. omdat zij eene andere opvatting van de zaak hebben, dan toont dat gebrek aan eerlijkheid, ernst en warmte, vermeent de schrijver. En tenslotte nog dit ,,Vertrouwen, ziedaar ,,de sleutel. Boven elk door staatsmansblindheid bedorven stuk ge-,,schiedenis staat juist met groote letters ,,wantrouwen''. Wan-,,trouwen stond boven het voorspel van onzen eigen vrijheidsoorlog, ,,boven onzen afval van Philips. Wantrouwen stond in 1872 en later ,,boven den Philippijnen-opstand. Wantrouwen, aantijging en woord-,,breuk zelfs staat boven het Engelsch-Indisch volksverzet tegen de ,,regeering van Lloyd George. Zullen wij toelaten dat voor ons Indië ,,het moeizaam opgebouwde vertrouwen door een paar jaren van ,,dubbelhartigheid wordt verwoest en dat het nieuwe tijdvak van ,,Indië's historie dat met d egrondwetsherziening van nu staat ge-,,opend te worden, wantrouwen krijgt als bovenschrift?''

Wederom houdt de schrijver dreigende historische onheilen voor. Of vertrouwen dan wel wantrouwen een rechtmatig gevoelen is pleegt afhankelijk te zijn van het standpunt ingenomen door ieder der partijen, want trots de beste voornemens bij de eene partij is toch wantrouwen mogelijk bij de andere. De vraag is maar of dat wantrouwen goed gefundeerd is.

Segovia en Indië. Philips van Spanje, die in 1566 uit zijn lustverblijf Segovia eerst te kennen geeft de inquisitie in de Nederlanden te willen afschaffen, trekt enkele dagen daarna reeds zijn edelmoedige belofte in, wist dus niet dat eerlijk het langst duurt. Is dit laatste in 1922 bekend aan alle Nederlandsche ministers? aldus vraagt de schrijver. Eenig antwoord daarop — meent hij — geeft misschien de beweging ,,autonomie voor Indië'' en dan volgt het relaas over de verontrustende Regeeringstelegrammen van November en December 1918 uit den Haag, die aan den Gouverneur-Generaal Van Limburg Stirum aanleiding gaven om in den Volksraad een herziene Staatsinrichting voor Indië te beloven met aanmerkelijke verschuiving van bevoegdheden ten gunste van de geregeerden en om de herzieningscommissie in te stellen.

In April 1919 gaf de Minister Idenburg wel te kennen dat de Landvoogd te ver was gegaan en in December 1919 en Februari

1920 deed Minister de Graaff evenmin van volhartige instemming blijken, doch de schrijver acht dat niet duidelijk genoeg. Wanneer het de bedoeling was de Indische belofte van 1918 te neutraliseeren dan had men den landvoogd moeten terugroepen of de herzieningscommissie doen ontbinden of haar mandaat ingrijpend doen wijzigen. Intusschen verscheen het rapport dezer commissie in Juni 1920 en bepleitte: ,,de bevoegdheid om over eigen zaken zelf te beschikken ,,behoort te worden gelegd in handen van overheden zooveel mogelijk ,,voortgekomen uit de bevolking van Indië en althans in Indië zete-,,lend''. Ook hiertegen maakte het opperbestuur geen front, integendeel de toelichting op de grondwetsontwerpen van Maart 1921 verklaart volkomen geruststellend — meent de schrijver — dat ook haars inziens ,,wetgeving en bestuur in Ned.-Indië ten aanzien van ,,de inwendige aangelegenheden *zooveel mogelijk* [1]) moeten worden ,,gelegd in hande van in Indië zelf zetelende lichamen en overheden ,,en dat aan de aldaar gevestigde bevolking een *zoo groot mogelijke* [1]) ,,invloed op en aandeel in de samenstelling dier lichamen moet ,,worden toegekend''. De regeeringsgemachtigde verklaart April 1921 in den Volksraad ,,dat de ontworpen grondwettekst en zijn toelich-,,ting beoogen de baan voor de verdere staatkundige ontwikkeling ,,van Indië *zooveel mogelijk* [1]) te ruimen en vrij te maken.

,,Niemand kon en mocht daaruit — vervolgt de schrijver — iets ,,anders opmaken dan dat de regeering met de groote strekking en ,,de groote lijn van 30 Juni 1920 akkoord ging. Wie autonomie voor ,,Indië in het hart droeg, rekende zijn pleit al half gewonnen'', doch dan komen de weinig eervolle verrassingen. Nl. — om kort te gaan — eerst de kilheid, onwil en tegenwerking in de memorie van antwoord op de grondwetsontwerpen, daarna de onverwachte mededeeling van den Minister in de Tweede Kamer, dat de collegiale regeering, door de herzieningscommissie krachtig voorgestaan, door hem werd afgekeurd, hoewel hij de woorden van het herzieningsrapport over afwenteling van macht op den Gouverneur-Generaal had nagevolgd, en ten slotte in de Eerste Kamer de ministerieele verklaring, dat een algeheele omwerking van het Indisch regeeringsreglement zooals de herzieningscommissie aanbeval nooit in zijne bedoeling was geweest.

Zijne afkeuring over die teleurstellingen drukt de schrijver aldus uit: ,,Tot afwijking had de regeering volle recht, niet tot deze slink-,,sche wijze'', en iets verder: ,,Wie in dit een en ander sporen van ,,openhartigheid vermag te ontdekken, krijgt een buitenplaats ,,cadeau''.

En nadat men in Indië wantrouwen opvattend door hetgeen in

---

[1]) Wij cursiveeren in verband met hetgeen later om die twee woorden te doen is geweest

den Haag gebeurt in December 1921 een Comité voor de autonomie van Indië heeft opgericht om er tegen te ageeren dat men bij den neus wordt genomen, begaat — volgens den schrijver — de Gouverneur-Generaal Fock een zeer verkeerde daad door zich verbaasd en bedroefd te houden dat het autonomie-comité de dwaling aanhangt als zou de grondwetsherziening niet ten volle geven wat in het rapport der herzieningscommissie is gevraagd en als zou de zaak der Ind. hervorming bij het opperbestuur niet volkomen veilig zijn.

Wat is nu tegen de redelijkheid van die ontstemming aan te voeren? Wij lazen dat de belofte in 1918 door den Gouverneur-Generaal van Stirum (eigenmachtig) gedaan het gevolg was van verontrustende telegrammen uit het moederland en dat dadelijk twee Ministers achtereenvolgens daarmede niet accoord gingen. Toen stonden het opperbestuur twee wegen open om het noodig geacht redres aan te brengen, òf den Landvoogd openlijk désavoueeren of in de redactie van de grondwetsherziening zoodanig voorbehoud (t.w. nadere regeling bij de wet) leggen dat men de belofte van 1918 *geleidelijk* zou kunnen inlossen, wat ook strookt met den term *zooveel mogelijk* van de toelichtende memorie. De Minister koos den laatsten weg, de schrijver gaf de voorkeur aan den eersten. Maar, vragen wij, zou het ingrijpen van uit Nederland geen storm van verontwaardiging in Indië hebben doen losbarsten, toen immers ,,wie autonomie voor Indië in het hart droeg, rekende zijn pleit al half gewonnen''. Toch heeft de schrijver blijkbaar wel gevoeld dat de term ,,zooveel mogelijk'', hoe hinderlijk ook voor de voorstanders der autonomie, toch in de toelichtende memorie van het wetsontwerp een toelaatbare beteekenis hebben kan, want hij uit de vrees ,,kan dat niet uitgelegd worden als willende zeggen voor een miniem gedeelte, daar ,,waar autonomie of meer invloed nog niet mogelijk is. En wat let ,,den Minister om bij de wet tien Indische onderwerpen op te som-,,men die hij inwendige aangelegenheden noemt, die tien aan Indië ,,over te dragen en dan te zeggen dat Indië autonomie bezit?'' ,,Verdachtmaking zal men mompelen, ophitsing zal men meenen'', voorspelt de schrijver, en hij heeft goed voorspeld.

Juist dáár wringt de schoen, de voorstanders der autonomie wenschen geen geleidelijkheid, eischen snel het volle pond, zooals nog duidelijker kan blijken uit het volgende dagbladartikel:

Berlaymont en Indië. Aangevangen wordt met de aanhaling van hetgeen de Gouverneur-Generaal Fock zeide in zijn persuiting over het comité voor de autonomie van Indië: ,,De in de Tweede Kamer ,,aangenomen grondwetsartikelen geven algeheele gelegenheid om ,,Indië, behoudens het toezicht van den Nederlandschen wetgever *in ,,het verschiet* [1]) en in verband met Nederland autonoom te maken''.

---

[1]) Wij cursiveeren.

Tegen dat ,,in het verschiet'' kant de schrijver zich aldus ,,Door de ,,gelegenheid voor autonomie te openen met de bedoeling haar voor- ,,loopig met mondjesmaat te gebruiken, door de gelegenheid voor ,,autonomie te openen met de gedachte haar uitvoering te leggen in ,,het verschiet, doen wij méér kwaad en verwekken wij daarginds ,,meer verbittering dan welke taal ook van geestdrijvers, volksmen- ,,ners, oproerkraaiers en agitatoren. Wil dezen zomer op welken grond ,,dan ook het Nederl. kiezersvolk van autonomie voor Indië niet ,,weten, *dan heeft het als eerlijk volk geen andere keus dan straks ,,bij de ontbinding Kamerleden te kiezen die het hoofdstuk van den ,,Koning verwerpen* [1]). Doet het dit niet *dan stelt het zich moreel ,,verantwoordelijk*[1]) dat de Koloniale grondwetsartikelen even vol- ,,ledig een eerlijk en *even snel* [2]) worden uitgevoerd als welk moeder- ,,landsch grondwetsartikel ook''.

Helder blijkt hieruit dat de schrijver een snelle verleening van autonomie wenscht en den kiezers het mes op de keel zet, òf de autonomie verwerpen òf de snelle invoering eischen, dus òf niets òf alles. De kiezers hebben echter den raad niet opgevolgd en aan *iets* de voorkeur gegeven boven *niets* en boven *alles*. Zou dit onverstandig zijn geweest?

,,*Ook in ons oog gaat het om het behouden of het verliezen van Indië* [2]) — betoogt de schrijver — door het al dan niet verleenen der autonomie, doch juist in omgekeerden zin als de regeeringsgezinden vermoeden, die vinden dat de Indische staatkunde zich waarlijk niet mag storen aan een zoodje analphabete, economisch zwakke Inlanders onder aanvoering van een paar meineedige raddraaiers, welke regeeringsgezinden daarom vragen in de taal van Berlaymont in 1566: ,,comment Madame peur de ces gueux?''

Ja stellig bang moet men zijn voor dat zoodje, — waarschuwt dan verder de schrijver — ,,bang omdat er een ontzaglijke een onweer- ,,staanbare, een heilige kracht schuilt in ieder volk — Indië telt een ,,millioenenvolk met een groot verleden en jonge gaven — in ieder ,,volk dat door sarren, kleineeren en minachting wordt opgezweept ,,tot wantrouwen en tot haat''. En aan het slot: ,,Verwerping van ,,de Koloniale grondwetsartikelen zou in Indië een funesten indruk ,,maken, maar tienmaal liever zulk een verwerping dan aanvaarding ,,met de bijbedoeling ze toe te passen in den trant waarin Koning ,,Philips zijne belofte nakwam. *Dan eerst recht zou er reden zijn om ,,op Java burgerwachten in te richten tegen het inlandsch gevaar* [2]) ,,waarmede het slechte geweten van sommigen zich nu al bedreigd ,,acht.''

---

[1]) De schrijver cursiveert.

[2]) Wij cursiveeren.

Conseil sacré. Den heiligen raad is het dien de schrijver meent te moeten geven aan het Nederlandsche kiezersvolk om kleur te bekennen, om niet langer te weifelen bij de (toen) aanstaande Kamerontbinding voor grondwetsherziening, dus bij de beantwoording van de vraag ,,wil Nederland ja dan neen, de belofte van autonomie voor ,,Indië bij de grondwet aanvaarden, maar dan ook zorgen dat men ,,haar gestand doe? Het kiezerskorps heeft dan te beslissen of het ,,oprechtheid jegens Indië wil gewaarborgd zien, dan of het de rede-,,nen tot wantrouwen wil overlaten aan haar beloop''. De schrijver noemt het dwaasheid om te meenen dat het Indische volk politieke ervaring mist, minderwaardige regeerders zou leveren, toch nooit zou kunnen deugen voor staatkundig en economisch zelfbestuur. Immers het is onze meerdere in geloof en hoop, in innerlijke beschaving en in bedwang van zijn persoon. ,,Laat de eerste April der ,,Indische natie niet *tegen* Holland en Oranje, maar *met* Holland en ,,Oranje gewonnen worden'', hoopt hij: ,,Vertrouwen eens verbeurd ,,komt moeielijk terug. Het wantrouwen tusschen Engelsch-Indië ,,en Engeland gerezen zij ons een baken. *Geen beter middel om Indië ,,staatkundig en geestelijk te verliezen dan het wekken van wan-,,trouwen daarginds*'' [1]).

De lezer zal begrijpen dat het nog steeds het opperbestuur is dat geacht wordt dat wantrouwen te wekken.

,,Het nuchter verstand alleen al schrijft voor aldus te handelen ,,en niet anders. Maar misschien doet de hernieuwde heugenis van ,,wat onze vaderen in 1572 geleden, gehoopt en geworsteld hebben ,,nog iets meer. Misschien vragen sommigen, zich af hoe het ons ,,zelf zou te moede zijn als aan onze honderdduizenden was weer-,,varen wat weervaren is aan de millioenen in Onze Oost'', aldus doet de schrijver een beroep op het sentiment, na weer eens waarschuwend te hebben gewezen op gelijksoortige moeielijkheid van een andere Koloniale mogendheid.

Indisch tumult. Prof. Colenbrander haalt in de *N. R. Ct.* van 16 Maart l.l. waarover hieronder slechts de vier vooraf behandelde artikelen aan, doch in dit ongeteekend ,,Indisch tumult'' gewaagt de schrijver van zijn vaderschap ook dier vier artikelen, dus alle vijf behooren tot dezelfde reeks. Evenwel ,,Indisch tumult'', dat in hoofdzaak kritiek bevat op de onderwerpelijke beschouwingen van anderen, geeft ons geen aanleiding daarvan meer te zeggen.

Indië gisteren en heden door Prof. Mr. C. van Vollenhoven. Hierin vindt men goeddeels terug het betoog uit ,,Segovia en Indië'' en ,,Berlaymont en Indië'' echter zonder de geschiedkundige verwijzingen naar de oneerlijke beloften van Philips van Spanje en de vrees

[1]) Wij cursiveeren.

voor het zoodje Geuzen. Daarom kunnen wij volstaan met slechts enkele anders luidende uitingen aan te halen. ,,De Indonesische ,,volksbeweging trouwens toont bij hoogen en lagen dat men onze ,,hand gaarne grijpen, onze hulp gaarne zoeken, van gegrond of on-,,gegrond verwijt jegens ons gezag zich gaarne onthouden zal, als ,,maar bemerkt wordt dat wij oprecht en krachtig willen helpen om ,,onze Indonesiërs, *hoe eer hoe beter in de rij te doen treden der ont-,,wikkelde mondige volken*'' [1]).

Dus, alleen in dit laatste geval zal de volksbeweging loijaal blijven, n.l. wanneer zij ontvangt wat zij vraagt en dàt is niet weinig en het moet snel gebeuren ook. Immers ,,De uitbarstende roep om recht ,,van zelfbeschikking voor Indië ise wel een bewijs dat *versnelling van ,,tempo noodig is*'' [1]).

Daarentegen heet het op andere plaatsen wel dat men geduld wil oefenen, doch *mits* [1]) vertrouwen gewekt kan worden in den ernst van Nederland's hulp, en nu betoogt de schrijver juist herhaaldelijk dat dergelijk vertrouwen ontbreekt, omdat de Overheid niet de overtuiging kan vestigen dat het doel der Indische bewindvoering is Indiës eigen belang en dus niet alweer ,,een probeeren om van Indië een ,,land te maken dat naar *onze* pijpen danst, voor *onzen* triomfwagen ,,wordt gespannen, *onze* belangen dient''.

Ten slotte bevat het een verwijt aan het departement van Koloniën dat de laatste jaren de uiterste kilheid jegens Indië zou hebben getoond, juist het tegengestelde van een Van Deventer en Van Limburg Stirum [2]) en vervolgt Prof. van Vollenhoven dan ,,Niet door Indië ,,te steunen in zijn wensch naar werkelijke ontvoogding scheurt men ,,het van Holland los, niet door aan Indië een goede, neergedrukte ,,en geschudde en overloopende maat in den schoot te geven, maar in-,,tegendeel door het tegen te werken, klein te houden, het de onmis-,,bare staatkundige oefenschool te onthouden, het te vervolgen met ,,geringschatting en met betuigingen van eigen superioriteit'', om te eindigen met een raad voor de stembus, n.l. Kamerleden te kiezen die bereid zijn in de vier komende jaren een Indische staatsregeling in autonomen geest tot stand te brengen [3]).

De verkiezingen en Indië door Prof. Colenbrander. Hierin vindt men terug het verwijt geuit in ,,Segovia en Indië'', dat men den Landvoogd van Limburg Stirum had moeten terugroepen, ook het ultimatum aan de kiezers gesteld in ,,Berlaymont en Indië'', om òf de herziening van de grondwet te verwerpen òf de richtige uitvoering te waarborgen.

---

[1]) Wij cursiveeren.
[2]) Zie het ongeteekende artikel „1572 en Indië".
[3]) Zie het ongeteekende artikel „Conseil sacré".

Overigens veel kritiek doch bezadigd en wordt een beroep gedaan op het eergevoel, n.l. Nederland wordt niet tot de hoogere klasse von mogendheden toegelaten indien het zich aanmeldt als bezitter van een Kolonie met reglement, het moet van Indië een zelfstandigen Staat maken en *is hij daartoe onmachtig dan verliest hij het* [1]). En wat wij ook behooren te citeeren is deze merkwaardige uiting in het stuk: ,,Het is klein, in een tijd van verlangzaamden polsslag, ieder ,,woord van den G.-G. in 1918 op een goudschaal na te wegen. ,,Staatsmansbeleid eischt te onderzoeken waartoe men de door diens ,,initiatief geschapen situatie ten beste van Indië en van Nederland ,,thans ontwikkelen kan''. Is het niet merkwaardig dat hier Staatsmansbeleid genoemd wordt wat in ,,Segovia en Indië'' den Minister van Koloniën wordt aangerekend als onoprechtheid? Immers deze heeft juist door een geleidelijke inlossing dezer belofte, in 1918 voorbarig en eigenmachtig door den Landvoogd gedaan, mogelijk te maken, getracht de door dezen geschapen situatie zoo veilig mogelijk verder te ontwikkelen.

Vergeten jubilés door Prof. Snouck Hurgronje, wijst op het feit dat in 1914 en later vergeten werd het 25-jarig jubileum te herdenken der verbanning van lieden uit het gewest Bantam (Java) wegens deelneming aan den opstand tegen het Nederlandsch gezag of aan den Europeanenmoord te Tjilegon in 1888 w.o. in het bizonder Hadji Arsad, toen hoofdpangoeloe ter gewestelijke hoofdplaats. De schrijver betoogt dat deze verbanning onrechtmatig en een gevolg van misverstand was, en niet onderstellender wijze is dat gezegd, neen ,,al te rijkelijk vloeien helaas bronnen van ervaring omtrent ,,zulk misverstand''. Bij de bespreking der mogelijke oorzaken van dien opstand zegt Prof. Snouck: ,,*Aan wanbestuur* [1]) was ongetwijfeld het voornaamste deel der schuld toe te schrijven. Het scheen ,,wel alsof alle feiten waaraan ons Koloniaal beleid der 19e eeuw ,,leed in Banten samengewerkt hadden om het *Nederlandsch gezag ,,voor dat gewest in plaats van tot een zegen tot een vloek te ,,maken*'' [1]). En niet alleen deze residentie geldt overigens zijn kritiek doch geheel Indië want ,,oud zijn de feilen van het Kolo- ,,niaal bestuur en ook vóór de beweging (n.l. Indische beweging voor ,,autonomie) werden de gevolgen dier tekortkomingen in de inland- ,,sche wereld zeer pijnlijk gevoeld''. ,,Het heele bestuursstelsel was ,,er trouwens op ingericht om elke poging tot reageeren in de kiem ,,te smoren. Maar het kon te erg worden, en dan, ja dan, sprongen ,,de *onderdrukten den onderdrukkers* [1]) en met hen gelijkgestelden ,,naar de keel, dan grepen zij naar de ruwste verweermiddelen en ,,begingen in hunne eindelijke ontketende woede barbaarsche daden,

[1]) Wij cursiveeren.

,,die schreeuwden om wraak." En na gememoreerd te hebben dat gebeurtenissen als die in Bantam ook elders dikwerf voorkwamen en de Europeesche maatschappij dan vervulden van wraak, zucht en generaliseerend wantrouwen tegen alle Inlanders ,,De aldus ont-,,stane raspsychose beïnvloedt de militairen die het verzet onder-,,drukken, *de rechters die de opstandelingen vonnissen*, [1]) de bestuur-,,ders die maatregelen nemen of voorstellen tot verzekering der orde ,,in de naaste toekomst". Iets verder ,,Wij denken ons zoo gaarne ,,onze rechtsbedeeling verheven boven allen hartstocht boven alle ,,consideraties van individu of ras", doch ,,Intusschen zijn en blijven ,,onze strafwetboeken feilbaar menschenwerk en de rechters die ze ,,toepassen feilbare menschen".

O.i. echter kan de algemeene feilbaarheid van menschen onderwerpelijk geen verontschuldiging zijn voor slechte wetten, noch behoeven dezen dergelijke verontschuldiging, doch evenmin zou s'menschen onvolmaaktheid de juistheid der geleverde kritiek aannemelijker kunnen maken.

,,De samenwerking van al die feiten heeft de praktijk van straf-,,vordering en strafrecht voor Inlanders zóó gemaakt dat het als een ,,privilegie voor hooggeplaatsten onder hen geldt er aan onttrokken te ,,zijn en dat niemand onzer zich er aan onderworpen zou willen ,,zien. Is het dan wonder dat Inlanders wel eens van *rassen justitie* [1]) ,,spreken?"

,,Men kan aan de Inlandsche ambtenaren verwijten dat zij zoo ,,geheel den moed hunner overtuiging misten dat niemand hunner ,,voor de slachtoffers van afschuwelijk misverstand in de bres sprong. ,,Hij die weet hoezeer het geheele bestuursstelsel van zulke misver-,,standen aaneenhing die inziet dat deze prijajie's (Inl. ambtenaren) ,,wel onberekenbare schade voor zich zelf maar geen enkel gunstig ,,gevolg voor de verongelijkten van hun protest konden verwachten, ,,die begrijpt hunne berusting en onthoudt zich van steenen wer-,,pen". En nog *,,de voorstellen tot interneering werden voor een ,,belangrijk deel geïnspireerd door een kleine vereeniging van boe-,,ven* [1]) zoo mag ik ze noemen daar de meesten hunner enkele jaren ,,later wegens misdrijven door den rechter veroordeeld zijn [2]) — die ,,het lucratieve bedrijf van bestuursspion uitoefenden." Verder ,,De verhooren die den verdachten werden afgenomen waren ,,caricatuurachtig" en ,,op (zulke) fictieve gronden berustte ,,ook het voorstel tot interneering van Moehamad Arsjad" den boven reeds genoemden vriend van Prof. Snouck. Dan dit ,,De *,,onbevangen waarneming onzer bestuurs praktijk in Indië komt ,,wanneer men steeds ernstig let op de rechten der inheemsche be-*

[1]) Wij cursiveeren.

[2]) Door den zelfden feilbaren rechter, en nu niet onrechtmatig?

,,*volking tot het ontstellende resultaat dat de geschiedenis van ons*
,,*bestuur eene aaneenschakeling van gruwelijke misverstanden op-*
,,*levert, niet alleen en vooral wat betreft de interneeringen, maar*
,,*letterlijk op elk gebied*''. [1]) En aan het slot ,,De tijd is meer dan
,,rijp voor een *krachtige hervorming der staatsinrichting van*
,,*N.-I.* [1]) waarbij in den *kortst mogelijken tijd aan de inheemsche*
,,*bevolking de grootst mogelijke mate van autonomie verleend*
,,*wordt*'' [1]), en deze waarschuwing aan de Regeering ,,Door de her-
,,vorming in woorden te aanvaarden maar hare verwezenlijking met-
,,terdaad tegen te houden zou zij alle aanspraak op vertouwen ver-
,,beuren en haar voornaamsten plicht verzaken. En dan zou de
,,groote vraag voor de naaste toekomst der verhouding van Nederland
,,en Indië deze worden: *zullen Nederlanders of zullen Indonesiërs de*
,,*Regeering dwingen eindelijk haren plicht te doen?*'' [1])

Vooral het slot maakt het duidelijk dat ,,Vergeten jubilés'' hetzelfde beoogde als de vorenbehandelde ongeteekende hoofdartikelen in de *N. R. Ct.* terwijl in een naschrift Dr. Snouck nog eens accentueert ,,*Het verfoeilijke bestuursstelsel* [2]) dat berust op miskenning
,,van het eigen leven der inheemsche bevolking, dat nog altijd des-
,,potisch maar zonder de noodige verlichting werkt, dàt, is het, waar-
,,tegen in mijn artikel geprotesteerd wordt''.

Welken indruk dit stuk in Indië heeft gemaakt kan blijken uit het feit dat het volgens de mededeeling van Volksraadsleden in de Inlandsche dagbladen vertaald is opgenomen en vooral uit hetgeen R. A. Djajadiningrat, regent van Serang (Bantam) daarvan zeide op 23 November 1923 in den Volksraad n.l. dat het door Dr. Snouck verhaalde omtrent de onrechtmatige verbanning van Hadji Arsad zeer juist was. Op grond waarvan werd dat getuigd? Had de regent wellicht zich de moeite getrootst om in het oud archief van het omgaand gerecht op zijn standplaats de betrekkelijke stukken te zoeken en daaruit de conclusie van het onrechtmatige vonnis getrokken? Neen — zijne bewering berustte slechts op de mededeeling door hem 34 jaar na den Tjilegon-opstand, gehoord uit den mond van een oud-Inlandsch ambtenaar die het onderzoek in zake de onlusten had medegemaakt als Inl. Officier van Justitie.

Zou die hooggeplaatste Inl. bestuursambtenaar dergelijke betichting, waarvan de ernst hem niet kan zijn ontgaan op dergelijke losse gronden hebben willen overnemen indien een ander met minder gezag dan Dr. Snouck het *Gids*-artikel had geschreven?

Prof. Hazeu contra Mr. Treub. Hieruit kunnen wij slechts weinig voor ons doel aanhalen. Waar n.l. Mr. Treub wordt verweten zich niet op de hoogte te hebben gesteld van wat er tegenwoordig leeft

[1]) Wij cursiveeren.
[2]) De schrijver zelf cursiveert.

en gist onder het denkend deel der Indonesische bevolking, heet het: anders zou hij weten ,,hoe de toenemende wrevel en verbittering ge-,,wekt o.a. *door het reactionnair bewind* [1]) der laatste drie jaren (de ,,onverschilligheid van het opperbestuur voor de wenschen der ,,linksche minderheid in den Volksraad, de pogingen tot onderdruk-,,king van het vrije woord, het spionnagestelsel met daaraan inhe-,,rente verdachtmakingen enz.) en *het niet ten volle inlossen van ge-,,geven beloften* [1]) meer en meer de ontwikkelde jongeren in de ge-,,lederen der extremisten drijft, ook dezulken die kort tevoren nog ,,volkomen bereid waren tot vertrouwen in en samenwerking met ,,de regeering''.

Hier klinkt weder dezelfde toon van de ongeteekende artikelen in de *N. R. Ct.* door.

Prof. Colenbrander contra Jhr. de Muralt. Wanneer wij behalve enkele andere mededeelingen ook nog deze voorbijgaan ,,dat het ,,verschil in economische kracht en aanleg tusschen Oost en West, ,,de Nederlandsche onderneming daarginds nog een lange toekomst ,,verzekert, *indien en voorzoover* [1]) zij zich voegt naar een tijd die ,,begrepen heeft dat Indië niet voor Nederland bestaat'', komen wij aan een verrassend en merkwaardig deel van het betoog waarin o.m. dit: ,,*Aan het regeeringsgezag zullen voor nog zeer langen tijd, ,,Nederlanders deel hebben.* [1]) Zij worden tot hun toekomstige ,,functie in Nederland opgeleid. *De Nederlandsche geleerden die dat ,,doen* [1]) hebben niet de taak hen tot pleitbezorgers te vormen in het ,,bijzonder der belangen van de Nederlandsche volksgroep in Indië ,,*evenmin zullen zij wanneer zij hunne taak goed verstaan hunne ,,discipelen tegen die belangen zoeken in te nemen*'' [1]).

Wanneer wij nu even stilstaan en een terugblik werpen op de vooraf behandelde artikelen in de *N. R. Ct.* zoowel als op de daarop gevolgde stukken der Leidsche hoogleeraren, waarin schering en inslag is het ijveren voor de liefst zoo spoedig mogelijk in te voeren autonomie der Indonesiërs, vragen wij ons af hoe de Nederlandsche kiezers en de Indische nationalisten dat zouden kunnen rijmen met wat nu uit diezelfde pen vloeit en vragen wij ons ook af, of bij al het voorafgaande door die geleerden inderdaad is getracht hunne discipelen *niet* tegen de belangen der Nederlandsche volksgroep in te nemen? Prof. Colenbrander loofde zooals hierboven bleek een buitenplaats uit, mogen wij hier hetzelfde doen voor dengene die dat begrijpt? Was die tegenstelling verrassend, lang behoeft echter die verwondering niet te duren want nu volgt weder het bekende thema. ,,Sinds 1919 zien zij (Leidsche hoogleeraren) met leede oogen ,,hoe wantrouwen in de bedoelingen onzer Regeering hand over hand

---

[1]) Wij cursiveeren.

,,bij de bevolking toeneemt, een wantrouwen dat wel verre van door
,,hunne artikelen te zijn geweest, uit dubbelhartigheid van het opper-
,,bestuur voortkomt'' enz. enz.

Hiermede is kortelijk gewezen op de uitingen der Leidsche school, die velen, belangstellenden en belanghebbenden in Indonesië, tot de bekende oppositie hebben geleid. Billijkheids- en volledigheidshalve behoort eraan herinnerd te worden, dat dezelfde Leidsche hoogleeraren hebben bewezen de kunst der critiek ook op minder bedenkelijke, nochtans even wetenschappelijke wijze te kunnen hanteeren, ja zelfs wel eens het Nederlandsch gezag hebben geprezen. Zoo

1e. Prof. Colenbrander in zijne intree-rede te Leiden in 1918 waarin na gememoreerd te hebben, dat tusschen 1870 en 1900 de begrootingskosten van Justitie, Onderwijs en Openbare werken achtereenvolgens 2—2½ en 3 maal zoo hoog zijn geworden! hij zeide: ,,De
,,belofte waarachter Nederland in 1802 de werkelijke bedoelingen
,,zijner koloniale politiek verbergt: dat zij strekken zal om de Kolonie
,,tot den hoogst mogelijken trap van welvaart op te voeren, is een
,,eeuw late rin waarheid ingelost''.

2e. Prof. van Vollenhoven in zijne lezing over de ontvoogding van Indië in het Indisch Genootschap dd. 24 October 1919, waarbij wel de zeer ver gaande wenschen werden geuit om zelfs de ambten van Raad van Indië en Landvoogd voor allen ook Indiërs toegankelijk te maken en overigens ook tal van bedenkingen ingebracht werden tegen de Regeeringsplannen, doch alles op gematigde wijze. Voorgestaan b.v. werd om niet massaal doch partieel te hervormen door twee wetten, aan den eenen kant een regeeringsreglement voor de zaken die het beleid van het Nederl. gezag raken, aan den anderen kant een grondslagenwet voor de ontvoogde of te ontvoogden Oostersche inzettingen, waarvan de eerste moet verminderen, de laatste wassen. Zelfs werd het gezag van schuld vrij gepleit waar de Indonesiër niet overtuigd bleek van onzen goeden wil, immers heette het
,,De Indische Regeering met hoeveel bekwaamheid zij ook handelt
,,en met hoe edele bedoelingen zij ook is bezield, vermag niets, vol-
,,strekt niets om den Indonesiër van onzen goeden wil te overtui-
,,gen zoolang de doorsnee-Europeaan in Indië op den Inlander neer-
,,ziet en hem bejegent als minderwaardig.

3e. Prof. van Vollenhoven in zijn preadvies over de noodig geachte verandering in de samenstelling en werkkring van den Volksraad bij uitbreiding van de autonomie onzer Koloniën [1]) waarin een zeer zakelijke behandeling van het vraagstuk zonder eenig verwijt, aan wien ook gericht.

[1]) Handelingen der Ned. Juristenvereeniging, 1920 I (tweede stuk).

4e. Prof. van Vollenhoven in ,,De herziene grondwet uitgevoerd voor Indië'' [1]), waarin wel de bekende bezwaren zijn ontwikkeld doch in bezadigden trant.

5e. Prof. van Vollenhoven in ,,Indische Staatkunde'' [2]), waarin de toon wel scherp, dat toch veel minder scherp is dan in de artikelen der *N. R. Ct.*

Stellen wij ons voorts de vraag of de Leidsche geleerden in hunne handboeken voor de studie der Indologen zich steeds op een onaanvechtbaar neutraal standpunt hebben geplaatst, dan zouden wij alleen rekening hebben te houden met een standaardwerk van Prof. van Vollenhoven omdat — voorzoover ons bekend — de overige hoogleeraren dergelijke werken niet hebben samengesteld. Bedoeld wordt ,,Het adatrecht in Ned.-Indië'', waaruit wij enkele zinsneden van de afleveringen 7, 8 en 9 (1917 en 1918) zullen aanhalen om duidelijk te maken dat de voornl. tegen de Regeering gerichte critiek niet malsch is.

Gaan wij voorbij de termen ,,waanwijze agrarische maatregelen ,,(blz. 521), tachtig jaar mishandeling van zijn (des Inlanders) ,,agrarische rechten'' (blz. 553), eigenwijze onkunde der Regeering'' (,,blz. 556), verwarring en ontwrichting door het gouvernement aangericht in het inlandsch bezitrecht'' (blz. 618), dan treffen wij verder aan: ,,Wat wij de lijdzame inlanders hebben doen ondergaan dat ,,is een aaneenschakeling van alle perken te buitengaande agrarische ,,willekeur, een eeuw door de daders niet begrepen onrecht, voor het ,,begaan van één ding uit die reeks, zou elk particulier door den land-,,voogd uit Indië zijn gezet'' (blz. 620).

,,Het eigen recht zal men er (Javasche vorstenlanden) gaan voe-,,len als een nationaal bezit hetwelk ongetwijfeld hervorming en ,,ontwikkeling behoeft, maar waarvan niet duurzaam kan worden ,,geduld dat den Haag en Buitenzorg er mee omspringen naar hun ,,willekeur, die zelfs niet beproeft het Indonesische te verstaan'' (blz. 692).

,,Terwijl door inhaligheid van compagnie en gouvernement, de ,,Preanger dorpsgemeente geknot is om pas veel later weer op te ,,leven'' (blz. 700). En is het dus voor eigenlijk Java wetsverkrach-,,ting wanneer het gouvernement er ontginning op zulke gronden ,,(de gansche beschikkingskring der desa) buiten het dorpswezen ,,om doet gaan of rechtstreeks zulken grond in (huur of) erfpacht ,,uitgeeft'' (blz. 702).

,,Het landrente-onrecht heeft in Tjerbon de anomalie bewerkt van ,,een communaal grondbezit'' (blz. 720).

---

[1]) Nieuw Indië, Februari 1923.
[2]) Idem. Januari 1924.

„Was er maar één landzaat (Javaan) geweest die aantasting van „het adatrecht beantwoord had niet met lijdelijk dulden, doch met „*zaakkundig verzet* [1]) de houding van compagnie en gouvernement „zou anders en beter geworden zijn. Met spanning wordt dan ook „uitgezien naar de eerste Indonesiërs, bestuursambtenaren of rechts-„kundigen of vorsten of particulieren die aan landgenoot en regee-„ring vermogen voor te houden welke vernederingen uit Europeesche „onkunde het adatrecht niet bereid is, zwijgend te dragen" (blz. 755) [2]).

Thans een enkel woord over Mr. van Vollenhoven's „De Indonesiër en zijn grond" 1919.

Hoewel geen handboek voor studie en eigenlijk een propagandageschrift dat behoort tot de rubriek van couranten-artikelen in den aanvang behandeld, krijgt het toch eerst hier een plaats omdat het bij het groote publiek minder bekend is en dezelfde agrarische aangelegenheden betreft als zoo even beschouwd. Feitelijk is het een critiek op het Regeeringsontwerp 1918 tot wijziging van art. 62 Regeeringsreglement dat evenwel het *Staatsblad* niet heeft bereikt.

Dadelijk wordt in die brochure wel verklaard „de grieven gaan „niet tegen den wil en de bedoelingen der Ind. Regeering: haar be-„doelingen met de agrarische wetgeving zijn onbaatzuchtig en „kunnen ieder daglicht zien, de strekking harer agrarische staat-„kunde is onverdacht en onbesproken" en verder wordt meermalen het begane onrecht verweten aan de bureaux, doch deze zijn niettemin Regeerings-bureaux voor welker doen en later alleen de Regeering verantwoordelijk blijft zoodat het niet opgaat ze van elkaar afgescheiden te beschouwen. Hieronder enkele aanhalingen uit het geschrift.

Hoofdstuk I en V heeten achtereenvolgens „een eeuw onrecht" en, een halve eeuw onrecht".

„Ieder weet nu wel dat gedurende de eerste 60 jaren der vorige „eeuw „de Javaan werd mishandeld". Maar niet ieder weet welken „vorm en welke onbegrensde afmetingen die verdrukking aannam „voor het akkerbezit" (blz. 11).

„Het agrarisch onrecht in de buitengewesten was een peulschil „geweest vergeleken bij dat op Java zelf (blz. 19).

„Het was een beschaafder soort onrecht dan dat vóór 1866, maar „niet minder hardnekkig (blz. 20).

„Het is Java dat onder het agrarisch onrecht der 19e eeuw het „langst en het bitterst heeft geleden" (blz. 48).

---

[1]) Wij cursiveeren.

[2]) Zelfs de meest tot zaakkundig verzet geneigde landzaat zal moeten toegeven dat niet hem doch aan het adatrecht hier wordt aanbevolen om niet zwijgend te dragen.

,,Hetgeen er na 1870 voor de woeste gronden der buitengewesten ,,wordt gedecreteerd kan onkunde en misverstand zijn geweest. Het- ,,geen de bureaux voor Java uitrichten daarentegen is alleen te ver- ,,klaren uit kwade trouw'' (blz. 70).

,,De bureaux namen der dorpen hun woesten beschikkingsgrond ,,af ..... langs den sluipweg eener zoogenaamde redactieverbetering ,,.....langs den gluiperigen weg eener nieuwe definitie'' blz. 78/79.

,,Waarom was een 35 jaar geleden de gloed der schuurbranden ,,niet van de lucht in sommige Batakstreken der Oostkust? Waarom ,,hebben de Lampongs, waarom heeft Minahassa wel 20 jaar van ,,agrarische onrust gekend? Waarom is er het heele jaar 1918 in ,,Silindoeng opwinding en woeling geweest ter zake van het beschik- ,,ken door den lande over woesten grond? (blz. 84).

,,Rechtskrenking gestapeld op rechtskrenking (blz. 111) aldus heette het bestreden wetsontwerp.

,,Het opperbestuur en de Tweede Kamer staan vlak vóór den twee- ,,sprong. Nog altijd kan gezegd worden dat richting en doel onzer ,,agrarische politiek in Indië vrij zijn van smet ..... Maar als dit ,,wetsontwerp wet mocht worden dan zou een ander antwoord ge- ,,boden zijn een antwoord dat niet de eer aantastte van ons inzicht ,,maar de eer van ons karakter'' (blz. 121).

Aldus eindigt het geschrift evenals de artikelen in de *N. R. Ct.* met den Kamerleden het mes op de keel te zetten: het wetsontwerp moet ge verwerpen, anders gooit ge uw eer te grabbel!

Dit werk is den Indologischen studenten zeker bekend, vermoedelijk ook den intellectueelen Indischen nationalisten.

Tot hier hebben wij de klagers over de Leidsche school aan het woord gelaten, nu komt de verdediging aan de beurt, want de zeven hoogleeraren der Indologische faculteit hebben na lang zwijgen zich verweerd in *De Gids* van Februari ll. tegen de reeks van betichtingen waaraan zij sinds een jaar of drie zonder ophouden blootstaan nl. ,,dat ons onderwijs en verder optreden een oproerigen geest zou ,,kweeken tegen het Nederlandsch gezag in Indië en een vijandigen ,,geest tegen het groot kapitaal aldaar, dat wij de staatsinrichting ,,van Ned.-Indië zouden willen hervormd zien in een ongerijmde en ,,noodlottige richting en dat wij het regeeringsbeleid inzake Indië ,,zouden verdacht maken en tegenwerken'', waarbij dan in hoofd- zaak wordt verwezen naar de geschriften van Mr. Treub ,,Nederland in de Oost'' en ,,Indiës toekomst'' en de redevoering van Dr. Gerret- son in de Tweede Kamer op 21 December 1922.

Doch de genoemde beschuldiging is — volgens de hoogleeraren — maar voor een klein deel vervat in schrifturen, een groot deel en het gewichtigste in rondgestrooide verhalen over wat sommigen onzer

op hunne colleges of daarbuiten zouden hebben gezegd. Achtereenvolgens worden dan in het genoemde *Gids*-artikel de aantijgingen aldus geformuleerd: Het verwaarloozen van de bestaande oostersche verscheidenheid en grondslagen; het nabootsen van Nederland, het aansturen op een algemeen westersch kiesrecht voor Ned.-Indië en op een parlementair stelsel voor Indië, het miskennen van de behoefte aan vergaande deconcentratie voor Indië, het voorstaan van autonomie van Ned.-Indië en van versterking van den Volksraad. Ieder punt is afzonderlijk behandeld en komen de verdedigers telkens tot de slotsom dat de grief berust op fictie, behalve wat aangaat het laatste, waarbij zij op wettigen bodem meenen te staan.

Dan rest de tweede betichting — vervolgt het Leidsche betoog — ,,dat ons onderwijs en optreden een geest van verzet kweekt tegen ,,het Nederlandsch gezag en het groot-kapitaal in Ned.-Indië''. Men ageert druk tegen Leiden met verhalen over wat Dr. Snouck, Mr. van Vollenhoven en Dr. Hazeu gezegd zouden hebben tegen de studenten, wat alles onwaar wordt genoemd, hoewel de studievakken van Mr. van Vollenhoven en Dr. Colenbrander inderdaad gelegenheid kunnen bieden om zonder buiten de stof te treden schimpscheuten tegen Nederlandsch werk in Indië te plaatsen, als de hoogleeraar daarop belust ware. Doch dat geschiedt niet, Mr. van Vollenhoven's critische opmerkingen over den tekst der wetgeving, den inhoud der rechtspraak-, of het doen en laten van Kamers en regeering hebben geen ander karakter en vertoonen geen ander beeld dan de gematigde critische opmerkingen waartoe elk juridisch leeraar op zijn tijd aanleiding vindt en Dr. Colenbrander voert op zijne colleges nooit vraagstukken aan van actueele Indische politiek. Bestrijden of beschimpen van het groot-kapitaal is bij geen der betichte hoogleeraren ook maar opgekomen. Ook heeft geen hunner in particuliere gesprekken met Indonesische of Hollandsche studenten iets gezegd wat zweemt naar opruiing, integendeel hun raadgeving, waar die kan geplaatst worden, was gericht op kalmeeren. Dan wordt aangehaald *De Vaderlander* van 5 December 1924 waarin het verwijt aan de Leidsche school, dat deze propaganda zou maken tegen het kapitaal en in iederen Inlander de verdrukte onschuld zou zien. Daarop volgt de loochening van Mr. Treub's aanwijzing van den schrijver der veel omstreden artikelen in de *N. R. Ct.*, welk onderwerp reeds boven is behandeld. Ter aanzien van de beschuldiging, ,,dat de Leidsche school over het algemeen doortrokken is van den geest dat in Indië aan de Inlanders recht wordt onthouden'', merkt de verdediging op dat men vermoedelijk de strekking van ,,Vergeten jubilés'' en van ,,de Indonesiër en zijn grond'' heeft misverstaan. Na nog andere praatjes, berichten en publicaties te hebben besproken, die geen direct verband houden met het doel van ons schrijven, besluiten de hoogleeraren met —

ter voorkoming van misverstand — de vier punten [1]) aangevende de juiste Leidsche richting aldus te formuleeren:

1e. ,,Wij beschouwen het als den stelligen plicht van Nederland ,,en de Nederlanders om te doen wat in hun vermogen is teneinde ,,Indonesiërs die om opvoeding en kennis vragen, in hun streven daar-,,naar van harte te steunen''.

2e. Vooropstellend dat de openbare universiteit geen plaats mag ,,zijn voor staatkundige propaganda en dat al evenmin de samenwer-,,kende leden eener faculteit of van vereenigde faculteiten eensden-,,kend behoeven te wezen, aarzelen wij nochtans niet te erkennen ,,dat naar onze persoonlijke meening voor Ned.-Indië slechts heil is ,,te verwachten van een staatkunde die het belang der Indische ge-,,meenschap zelf aanvaardt als doel.

4e. ,,Wij meenen dat bij volledig rechtdoen aan Oostersche in-,,zettingen, Oostersche cultuur en Oostersche behoeften tevens kan ,,en moet worden gewaakt tegen achterstelling van volksgroep bij ,,volksgroep.

Het slot luidt: ,,Ons geweten zegt ons dat wij door deze overtui-,,gingen geleid ons ambt vervullen gelijk goede hoogleeraren schuldig ,,zijn te doen''.

Ziedaar het belangrijkste document in dezen onverkwikkelijken strijd, een geschrift dat o.i. een grooten stap in de richting van een bevredigende oplossing had kunnen vormen. Hoe dan?

Voorop staat, dat o.i. nooit is gebleken dat de Leidsche school zich op welke wijze dan ook zou hebben gekant tegen het Indisch groot-kapitaal; dat de colleges (talen en de Islam) der hoogleeraren Snouck en Hazeu uiteraard weinig aanleiding geven om daarbij de actueele Indische politiek te betrekken; dat men na lezing der verdediging op hun woord moet aannemen zoowel dat ook Prof. Colenbrander zulks nooit heeft gedaan, alsdat Prof. van Vollenhoven op zijn colleges niet anders dan gematigde critiek heeft uitgeoefend en ten slotte dat geen der professoren in particuliere gesprekken met studenten ooit iets gezegd heeft dat zweemt naar opruiing. Dan blijven alleen over de schriftelijke uitingen van vier hoogleeraren hier boven behandeld [2]) waartegen velen bezwaar hebben ingebracht.

Nu is het duidelijk dat noch de publieke opinie, noch die van ons of van een ander willekeurig belangstellende in Indië de beslissing kan brengen, waar het geldt de opvatting te bestrijden van hoogstaande mannen als de bedoelde Leidsche hoogleeraren. Dat kan alleen toevertrouwd worden aan anderen met hetzelfde wetenschappelijk gezag en daarom betreuren wij ten zeerste dat na de verschij-

[1]) Punt 3 behoeft voor ons doel geen vermelding.

[2]) Van de overige drie geleerden is onderwerpelijk nooit sprake geweest.

ning van het *Gids*-artikel in Februari ll., noch de Minister van Onderwijs alleen, noch deze met den Minister van Koloniën gezamenlijk, een commissie van dergelijke gelijkwaardige mannen, bekend met de verhoudingen en toestanden in Indië, heeft aangewezen om na besprekingen met de Leidsche hoogleeraren en samen met dezen te constateeren

a. wat deze laatsten eigenlijk hebben bedoeld met hunne critiek op Overheidsdaden als blijkende uit bovengenoemde geschriften,

b. of het niet mogelijk zou zijn geweest aan hunne critiek dezelfde wetenschappelijke waarde te geven zonder gebruik te maken van uitdrukkingen, vormen en vergelijkingen, die in het dagelijksch leven plegen te heeten, smalend, verdachtmakend of nog erger, voorzoover althans die commissie zelve ook zou hebben bevonden dat de critiek de perken te buiten is gegaan,

c. of al dan niet aangenomen moet worden dat de beoefening der wetenschap noodzakelijk met zich medebrengt propaganda te maken voor staatkundige hervormingen in Indië die de ontevreden elementen dáár eischen doch welke het opperbestuur voorbarig en onuitvoerbaar acht,

d. of al dan niet waarschijnlijk is dat dergelijke propaganda uitgaande van Staatsambtenaren met het gezag der onderwerpelijke hoogleeraren bij de Indonesische nationalisten in het bizonder en bij de Indologische studenten in het algemeen den indruk moet vestigen dat aan Indië door de Regeering desbewust wordt onthouden waar het recht op heeft en dat het opperbestuur door dergelijke actie ongehinderd toe te laten stilzwijgend zou erkennen dat inderdaad onrecht gepleegd wordt.

Het resultaat van dergelijke besprekingen had de Regeering kunnen publiceeren. Was overeenstemmnig verkregen dan zou òf het conflict gebleken zijn een misverstand te zijn geweest òf zou de Leidsche school erkend kunnen hebben, door haar menschelijke feilbaarheid te ver te zijn gegaan in haar hartstocht voor hare idealen. Bij gebreke van overeenstemming zou toch bereikt zijn geworden dat naast de opvatting der Leidenaars een andere officieel zou zijn bekend gemaakt van even groote wetenschappelijke waarde, zoodat het moreele wapen den Indischen nationalisten tegen het Nederlandsch gezag in handen gegeven verder onbruikbaar zou zijn gebleken en de Indologische studenten in staat zouden zijn gesteld het vraagstuk van méér dan een kant te bezien.

Men zal wellicht tegenwerpen dat de Leidsche hoogleeraren niet bereid zouden zijn bevonden aan die besprekingen deel te nemen. Misschien niet, misschien ook wèl, want op den debatavond van de Vereeniging voor Staatkunde te Leiden op 13 Maart 1923, waar Dr. Gerretson een lezing hield over ,,de Leidsche ideologie en Indische

realiteit'', zeide Prof. van Vollenhoven dat er tusschen den inleider en de Leidsche school een dam was, dien hij wilde trachten op te ruimen alvorens te debatteeren en eindigde zijn rede met de woorden *,,wil men van alle zijden samenwerken om dien dam weg te nemen, dan zeg ik: graag''.* [1])

Waarom is die toegestoken hand niet gegrepen?!

En hadden de Leidenaars onverhoopt toch geweigerd, dan was zulks zeker niet in hun voordeel uitgelegd en zou de commissie desniettemin van hare opvatting blijk hebben kunnen geven, welke publicatie op zich zelve wel reeds een voldoende tegenwicht had kunnen opleveren.

Deze zoo zeer gewenschte loop heeft de zaak echter niet genomen, de beide ministers zijn afzijdig gebleven hoewel niemand minder dan Prof. de Louter aan Leiden heeft verweten [2]) ,,de toepassing van een rationalistisch-aprioristische studiemethode, instede van een historisch-reëele; overschatting van adat, bestrijding van regeeringsmaatregelen, afkeuring van bestaande rechtstoestanden en van de wijze waarop het Ned. gezag zijn historische taak vervult, dus gewezen heeft op het mogelijk politiek gevaar daaruit voortvloeiend voor den Staat Nederland. De beide Ministers hebben goedgevonden dat het neutraliseeren van dat gevaar toegeschreven aan den invloed van Staatshoogleeraren aan een Rijksuniversiteit belast met de vorming van Indische staatsambtenaren zal worden beproefd door ..... het particulier groot-kapitaal in Indië en Nederland t.w., 28 contribuanten alphabetisch aanvangend met de Bataafsche Petroleum Maatschappij eindigend met de Nederl. fabriek van werktuigen en spoorwegmateriaal, genaamd Werkspoor.

Het gevaar dat de stichters der Indologische faculteit te Utrecht meenen te moeten bestrijden is het scherpst afgebeeld door Prof. C. Gerretson in zijn intree-rede te Utrecht op 7 October ll.: ,,Het Kolo-,,niaal gezag is eenvoudig opgelegd. De vraag is nu maar: terecht of ,,ten onrechte. Zou het oordeel luiden ten onrechte, dan ware de ,,basis aan het Koloniaal gezag ontvallen. Hier is een gebied waar ,,valsche theorieën in staat zijn een imperium ten val te brengen. ,,Zulke theorieën worden ook ten onzent verkondigd, verkondigd met ,,magistraal gezag en zedelijken ernst''.

Hier is Leiden met den vinger aangewezen en het is niet aan te nemen dat de tegenstanders der Leidsche richting niet zouden hebben gevoeld dat waar het gezag van den Staat wordt aangetast, het ook

---

[1]) Wij cur-iveeren deze hoogst belangrijke zin nede ontleend aan het ingezonden stukje van Mr. C. W. de Vries in de *N. R. C.* van 1 April 1925.

[2]) Zie zijn pre-advies aan den Senaat te Utrecht, in de *N. R. C.* van 11 Maart 1925.

in de eerste plaats de Staat zelf is, die zich moet verdedigen met de wet in de hand als wapen.

Dat wapen kan alleen zijn de Hoogeronderwijswet, daarin echter is van de ,,Vrijheid der Wetenschap'' een heilig huisje gemaakt, dus bestrijding daarvan zou beteekenen het wapen tegen zich zelf keeren. Dus dan maar die vrijheid bestreden met dezelfde vrijheid doch in andere, tegengestelde richting. Van den nood is een deugd gemaakt. Van onwil is geen sprake, het is de onmacht van den Staat die verholpen moet worden door de macht van het geld. Wij betwijfelen echter of de stichters der Indologische faculteit te Utrecht hunne instemming zouden betuigen met eene toepassing dierzelfde ,,Vrijheid der Wetenschap'' op andere doch even wettige wijze b.v. met eventueel de stichting van een Indologische faculteit aan de vrije universiteit te Amsterdam door de Zending die toch ook in Indië niets liever zal zien dan een geleidelijken historischen groei. O.i. zou hiertegen, vergelijkenderwijze bezien, minder bezwaar rijzen, omdat hoewel (ook indien anders bedoeld) tòch de schijn van gewin in beide gevallen blijft bestaan, te Utrecht die baat stoffelijk, te Amsterdam niet anders dan geestelijk zou kunnen heeten.

Hoe het ook zij, een feit is het dat op 26 Januari 1925 een fonds te den Haag is gesticht voor de Indologische faculteit te Utrecht, die ingesteld op den voet van artikel 170 der wet op het Hooger-onderwijs, geopend is op 7 October l.l. De akte meldt dat het doel der stichting is ,,de ontwikkeling van Ned.-Indië langs lijnen van histo-,,rischen groei z.v.m. te bevorderen door het openen van de moge-,,lijkheid tot opleiding van wetenschappelijk gevormde krachten voor ,,maatschappelijke en ambtelijke functies aldaar, op ruimer schaal ,,dan die thans in Nederland bestaat, zulks mede ter versterking van ,,den band die tusschen beide deelen van het Koninkrijk der Neder-,,landen bestaat''.

Dit geluid is uit dien mond verstaanbaar, maar zal dat pogen slagen? Indien Leiden zich matigt, wordt Utrecht overbodig. Doet Leiden dat niet en komt tegenover Leiden met zijn aanhang, het succes van Utrecht te staan dan ontbrandt in het moederland een onverkwikkelijken wetenschappelijken strijd [1]) zeer ten nadeele van de rustige studie van docenten en studenten, dan groeit een splijt-zwam tusschen de Staatsambtenaren in Indië, uit Leiden en die van Utrecht afkomstig, zeer ten ongerieve van hun dienst-prestatie.

De harmonie tusschen Indië en Nederland kan onder dergelijke omstandigheden allerminst bevorderd heeten, terwijl, of de ontwik-

---

[1]) Zie het slot der intree-rede van Prof. C. Gerretson te Utrecht boven reeds aangehaald. die een contradictio in terminis bezigend, sprak van samen-werking in „eerlijken strijd".

keling van Indië al dan niet geleidelijk langs de historische lijn zal plaats hebben ten slotte toch in hoofdzaak afhankelijk blijft van de inzichten van opperbestuur en Staten-Generaal, niet van die der aan beide universiteiten gestudeerd hebbende ambtenaren.

Mag men op die wijze beschouwd betwijfelen of het doel van de stichting te Utrecht bereikt zal worden, vast staat daarentegen dat de betrekking thans geschapen tusschen het kapitaal en de studie van jongelieden, die later in de praktijk strikt onpartijdige bestuurs- en rechterlijke ambtenaren moeten zijn, een bedenkelijken kant *kan* hebben.

Men weet toch dat in Indië de belangen van het groot-kapitaal en van het volk dikwerf tegen elkander in botsen. Wij behoeven dat hier niet breedvoerig toe te lichten. Men denke slechts aan de om vele redenen noodzakelijk strak te spannen verhouding tusschen den Westerschen werkgever en den Oosterschen werknemer, aan de aanvechtbare verhouding tusschen de baten der cultuurondernemingen en de loonen der arbeiders, aan het feit dat de bevolking hier en daar dezelfde gewassen voor de Europeesche markt teelt als de ondernemingen doen. Doch vooral kunnen wij wijzen op de Koloniale paragraaf in de jongste Troonrede. Erkend wordt immers daarin dat ruime toevloeing van kapitaal onmisbaar is om in de toenemende behoeften van land en volk te kunnen voorzien, *doch „gewaakt zal „worden dat de belangen der Inlandsche bevolking, niet door het „overwicht van dat kapitaal zullen worden benadeeld".* [1]) Hierbij wordt dus het *over*wicht van het kapitaal als bestaande aangenomen en de noodzakelijkheid der bewaking van het *even*wicht tusschen die beide belangen ter hoogste plaatse als een fundamenteel beginsel van Regeeringsbeleid erkend. Wat gaat men nu te Utrecht beginnen? Feitelijk die bewaking nog moeielijker maken dan zij vooraf reeds was.

Bij behandeling van dienstzaken, die aanleiding kunnen geven tot botsing van beider belangen (erfpachtsaanvragen, inhuur van bevolkingsgronden voor de teelt van suikerriet of tabak, uitbreiding of aanvrage van concessies voor suikerfabrieken, irrigatie van suikerriettuinen en tabaksvelden, aanvrage van landbouwconcessies in de buitengewesten, de geschillen tusschen werkgevers en contractarbeiders aldaar enz.), hangt uiteraard nu reeds de intensiteit der voorgeschreven verdediging van de volksbelangen af van de individueele inzichten der ambtenaren, hoewel zij dezelfde studierichting volgden. Hoeveel te meer zullen later die inzichten onderling kunnen afwijken naarmate zij te Leiden of Utrecht hebben gestudeerd. Als gevolg daarvan zal de samenwerking tusschen de ambtenaren onder-

[1]) Wij cursiveeren.

ling bij dergelijke aangelegenheden bezwaarlijk worden. Ook al bestaat daartoe geen gegronde reden, toch zal men bij verschil van gevoelen tusschen collega's of tusschen chef en ondergeschikte, allicht er toe komen den stempel van Leiden of Utrecht op den ambtenaar gedrukt er bij te pas brengen, dus het onderling wantrouwen of vooroordeel een woord laten medespreken. En het behoeft geen betoog dat dergelijke beschamende oneenigheid niet verborgen kan blijven voor de Inlandsche ambtenaren en Indische nationalisten, welke laatsten daaruit wel munt zullen weten te slaan. Het bovenstaande geldt in de eerste plaats voor bestuursambtenaren, ook doch in mindere mate voor de rechterlijke ambtenaren. Om alle misverstand uit te sluiten zij nadrukkelijk verklaard dat hierbij door ons verre gehouden is iedere, zelfs de geringste, gedachte aan een baatzuchtige beïnvloeding door het kapitaal van de studierichting te Utrecht of van de politieke inzichten der studenten, ook niet van die studenten welke voor hun studie een beurs zullen ontvangen uit het door de particuliere nijverheid gestichte fonds; en zelfs niet, al mocht later blijken dat een enkel hunner — ontvankelijke natuur, dankbaar voor het te Utrecht genotene — bij de afweging van bovenbedoelde tegenstrijdige belangen *onbewust* de schaal naar den verkeerden kant doet overslaan. Doch de meelevende omgeving, Inlander en Europeaan zal er al licht anders over denken, want al mag men alle reden tot wantrouwen of verdenking kunnen wegredeneeren, ook *de schijn* dient vermeden.

Wij gewaagden boven van de Staatsonmacht om het euvel te bestrijden door de tegenstanders der Leidsche richting aan deze geweten. Tegenover de mededeeling, dat art. 170 der Hoogeronderwijswet niet toelaat de stichting van de bizondere Indologische leerstoelen te Utrecht te beletten, stelde de heer Marchant op 14 November 1924 in de Tweede Kamer de vraag of het dan ook oirbaar zou worden geacht dat ondernemers de belasting- en arbeidsinspecteurs, vergunninghouders de drankwetinspecteurs en misdadigers de ambtenaren van het openbaar ministerie opleiden?

Daarop antwoorddde Minister Ruys de Beerenbrouck, zeven dagen later, dat zoodra te Utrecht gelegenheid is voor opleiding tot den Indischen bestuursdienst er geen reden zou wezen om den candidaat-Indisch ambtenaar de vrijheid van keuze der universiteit te ontnemen hem gewaarborgd bij het 1e lid van art. 3 in het opleidingsbesluit [1]), doch liet daarop volgen ,,Zoodra de ervaring mocht aanwijzen dat ,,de studie aan eenige hoogeschool, welke ook, tot ontoelaatbare ge-,,volgen leidt, heeft de Regeering het steeds in de hand door wijzi-

[1]) *Ned. Stbl.* 1922, No. 453 of *Ind. Stbl.* No. 650, gewijzigd bij *Ned. Stbl.* 1924, No. 530 of *Ind. Stbl.* No. 55.

,,ging van het opleidingsbesluit de gewenschte voorzieningen te treffen''. Nu luidt de aangehaalde bepaling aldus ,,De candidaat Indisch-,,ambtenaren zijn gehouden aan een der universiteiten de studie van ,,het Ned. Indisch recht of de Indologische studie te volbrengen''. Welke wijziging daarin kan de Minister bedoeld hebben om eventueel de ontoelaatbare studie-gevolgen te keeren? De eenige afdoende voorziening zou wezen de voor genoemde studie ongewenscht geachte universiteit uit te sluiten, doch dan moeten de studenten van universiteit veranderen, dus een geldelijk offer brengen (verhuizing enz.) wegens de fout van anderen, tenzij de Staat hen schadeloos stelt.

Hoe het ook zij die voorziening is ten aanzien van de Leidsche universiteit onlangs niet getroffen. Evenmin schijnt men het mogelijk geacht te hebben om — wij wagen het nauwelijks neer te schrijven nu geen Minister daarnaar verwijst — art. 86 van de Nederlandsche Hoogeronderwijswet b.v. op deze wijze toe te passen: den Hoogleeraar een leerstoel aan te bieden aan een andere universiteit, waar geen opleiding van Indische Staatsambtenaren plaats vindt. [1])

Een ieder begrijpt dat het hier gaat om de ,,Vrijheid der Wetenschap'' die tot geen prijs aangerand mag worden. Dan maar liever ,,Indië verloren, rampspoed geboren''.

Voor Nederland geldt de algemeene stelling dat het onderwijs vrij is, een zaak van particulier initiatief, althans niet alleen Rijkszaak. Een elk echter die toestanden en verhoudingen in Indië terdege kent zal beseffen dat de opleiding der Indische bestuurs- en rechterlijke ambtenaren in handen van den Staat moet blijven, dat daarvoor derhalve een *uitzondering op den regel is geboden* [2]). Deze uitzondering echter is niet gestipuleerd, zoodat het een bedenkelijke consequentie van de Wet op het hooger onderwijs moet genoemd worden die den Staat noopt de verdediging van zijn eigen hoogste belangen over te laten aan het particulier initiatief.

Daarom schreven wij hierboven van de Staatsonmacht gevangen in een leuze. De voorbeelden door den heer Marchant ironisch aangehaald van wettelijk toelaatbare opleidingsmogelijkheden zouden wij kunnen vermeerderen met dat van de opleiding van Indische staatsambtenaren in Nederland door een groep conservatieve, gefortuneerde Chineezen uit Indië. Deze zouden een beroep op hetzelfde

---

[1]) Prof. Colenbrander heeft kort geleden zijn leerstoel te Leiden bij de Indologische faculteit verlaten voor een leerstoel bij een andere faculteit. De motieven zijn uiteraard niet bekend doch die verandering houdt geen verband met art. 86, want er bestond een vacature.

[2]) Slechts een eenvoudige herziening van de art. 149—170 en 184 der H. O. wet zou daartoe noodig wezen en geschiedt dit dan vervalt de noodzakelijkheid der hieronder behandelde wijziging der art. 180 en 199.

artikel 170 kunnen doen om de ontwikkeling van Indië langs banen van geleidelijkheid te doen leiden, liefst nog minder snel dan de historische groei door Utrecht beoogd, zoodat de Unie Nederland-Indië voor nog langeren tijd verzekerd kan blijven. Welk bezwaar zou de Staat Nederland daartegen kunnen hebben?

En wat zou in Indië tot de hoogeronderwijs mogelijkheden kunnen behooren? Vooreerst dat wanneer de hoogleeraren aldaar politieke theorieën gaan verkondigen, wel zeer wetenschappelijk doch niettemin in strijd met Regeeringsbeginselen en daarvoor propaganda maken dat alsdan — hoewel art. 23 van *Ind. Stb.* 1924 No. 456 (parallel aan art. 86 der Nederl. Hoogeronderwijswet boven besproken) een middel van verweer biedt, de Landvoogd toch daarvan evenmin gebruik zal maken als het opperbestuur deed, alweder wegens de leuze van de ,,Vrijheid der Wetenschap''.

En niettegenstaande de bekende circulaire van de Indische regeering (aangehaald in de bekendmaking van het Departement van Koloniën van 12 Januari 1925) van iederen landsdienaar op straffe van ontslag uit 's Lands dienst verwacht, dat hij zich zal onthouden van daadwerkelijke sociaal-politieke propaganda, hetzij in het openbaar, hetzij in het verborgen, welke ontwrichting van het Overheidsgezag ten doel heeft of daartoe leidt, staat het o.i. nog te bezien of de Landvoogd eventueel termen zal kunnen vinden om bovenstaande toe te passen op een Hoogleeraar wiens benoeming en ontslag reeds zijn geregeld bij de Hoogeronderwijswet, die evenwel niet gewaagt van dergelijke aantasting van de ,,Vrijheid der Wetenschap'', ook al moge de betichting van ,,dáádwerkelijke propaganda'' gemakkelijker in Indië dan in het moederland bewezen geacht kunnen worden.

En hoe dan indien de door de Regeering erkende vereeniging Sarikat-Islam in Indië op deze vrijheid een beroep doet door ingevolge art. 40 van de Indische Hoogeronderwijswet (parallel aan art. 170 der Nederlandsche) aanspraak te maken op de stichting van een bizonderen leerstoel voor den Islam aan de Hoogere Rechtsschool te Batavia? De afwijzing van dergelijk verzoek zou bezwaarlijk verdedigd kunnen worden, omdat immers iedere geloofsovertuiging of algemeene levensopvatting aan het hooger onderwijs ten grondslag mag liggen. En hoewel daardoor het Moslimsch fanatisme onafwendbaar zal toenemen — ook al draagt de Islam-geleerde op den leerstoel persoonlijk niet daartoe bij — zal toch de Gouverneur-Generaal, in dezelfde leuze gevangen, zijn toevlucht niet nemen tot art. 41 der laatstbedoelde wet, welke de intrekking der vergunning mogelijk maakt.

In het bovenstaande hebben wij niet anders bedoeld dan het licht te laten vallen op de ten aanzien van Indië geldende zakelijke bedenkingen van ernstigen aard die rijzen kunnen naar aanleiding van de gebleken Staatsonmacht tegenover de ,,Vrijheid der Wetenschap''.

Vraagt men ten slotte hoe aan die bedenkingen zoo goed mogelijk ware tegemoet te komen dan zou het volgende in overweging kunnen worden gegeven.

In de eerste plaats zou de Staat den stichters der Indologische faculteit te Utrecht kunnen verzoeken om het verleenen van studiebeurzen aan de studenten na te laten, want voor den Staat wordt het niet kostbaarder, de studenten deels te Leiden, anderdeels te Utrecht finantieel te steunen, instede van allen te Leiden, zooals tot dusver. Voorts zouden wellicht die stichters vatbaar blijken voor de overtuiging dat hun initiatief niets aan verdienste inboet wanneer zij b.v. 50 % of meer der jaarlijksche kosten, in den vorm van Staatssubsidie zouden willen terugontvangen. Tot meerdere concessies zal Utrecht nu nog niet bereid zijn, zoodat voorloopig Utrecht naast Leiden, ambtenaren voor den Indischen bestuurs- en rechterlijken dienst zal blijven opleiden.

Voorop sta dan verder dat wanneer zal moeten worden opgetreden tegen hoogleeraren eener Indologische faculteit wegens onbehoorlijke kritiek of propaganda tegen den Staat, voortaan zulks de taak zal moeten zijn der Ministers van Onderwijs en Koloniën tezamen en dat de laatste steeds het advies van den Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië zal moeten inwinnen. De medewerking der twee laatste is gerechtvaardigd omdat niemand scherper en bezadigder tevens, de gevolgen in Indië kan beoordeelen of waarnemen van de in Nederland gevoerde politieke propaganda.

Voorts zou al dan niet met wijziging van art. 106 der Hoogeronderwijswet van Nederland voor de Rijksuniversiteit waar een Indologische faculteit voorkomt een der curatoren (door de Koningin benoemd) een man met rijpe Indische ervaring moeten zijn terwijl datzelfde te betrachten ware bij de benoeming van de commissie van toezicht op bizondere leerstoelen aan een Rijksuniversiteit en op de bizondere universiteiten (art. 201 der zelfde wet) alweder voor zoover van een Indologische faculteit sprake is.

Daar het hier alleen betreft den tegengang van ontoelaatbare politieke uitingen of propaganda ten aanzien van Indië door hoogleeraren eener Indologische faculteit en zulks niet kan heeten plichtverzuim of wangedrag (art. 107) zou slechts de toepassing van art. 86 in aanmerking kunnen komen n.l. een ontslag niet op verzoek doch nadat curatoren zijn gehoord en de belanghebbende is gehoord of althans opgeroepen. Uit de gewisselde stukken bij de totstandkoming der wet kan opgemaakt worden dat toen is gedacht aan het geval dat een hoogleeraar is weggegaan zonder kennisgave of dat hij verkeert in zoodanige lichaams- of zielstoestand dat hij niet kan worden gehoord; dus iets heel anders dan waarvoor wij thans art. 86 zouden moeten te hulp roepen, wat staatsrechtelijk echter geen bezwaar kan

zijn daar immers de bewoordingen in het wetsartikel maatstafgevend zijn en niet in de eerste plaats of uitsluitend wat indertijd bij de behandeling in de Staten-Generaal min of meer toevallig van de eene of andere zijde als voorbeeld van toepasselijkheid is voorgebracht. Evenwel valt rekening te houden met de omstandigheid dat alleen de bizondere toestand waarin Indië verkeert aanleiding mag geven tot de uitzondering op den stelregel van de vrijheid der wetenschap, zoodat naast het advies van curatoren (waarvan één Indische specialiteit) ook nog dat van den Indischen landvoogd door den Minister van Koloniën behoort ingewonnen te worden. En dàn kan toch wel aangenomen worden dat de beide Ministers voldoende ingelicht zijn omtrent de vraag of de onderwerpelijke critiek of propaganda al dan niet toelaatbaar moet heeten. Ten overvloede zou de Minister instede van ontslag zonder meer, ruiling van leerstoel vermogen te bewerkstelligen, wanneer deze laatste maatregel reeds voldoende effect kan hebben.

Wat bovenstaand is opgemerkt over art. 86 geldt de gewone hoogleeraren eener Rijksuniversiteit. Voor die van bizondere Indologische leerstoelen aan een Rijksuniversiteit zou al dan niet met wijziging van art. 180 de aanwijzing ingetrokken kunnen worden na ingewonnen advies van curatoren en den Raad van Staten gehoord, terwijl dan ook alweder het advies van den Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië onontbeerlijk is.

Wat betreft een Indologische faculteit aan een bizondere universiteit behoort de intrekking der aanwijzing bedoeld bij art. 199 te geschieden op voorstel van de beide Ministers na het advies van den Indischen landvoogd te hebben ontvangen.

En wat het hooger onderwijs in Indië zelf aangaat, zal het onderwerpelijk doel wel te bereiken zijn door de Ind. Regeering mede te deelen dat zij al dan niet na herziening van de artikelen 23 en 41 van de Indische Hoogeronderwijswet bevoegd geacht wordt om op grond dier bepalingen den Raad van Indië gehoord een hoogleeraar niet op verzoek te ontslaan c.q. een anderen leerstoel aan te bieden (art. 23) of de aanwijzing van een bizonderen leerstoel in te trekken (art. 41) zoodra blijken mocht dat een hoogleeraar — ongeacht het door hem gedoceerde vak — theorieën verkondigt of propaganda voert tegen het Staatsbelang indruischend.

Op deze wijze wil het ons voorkomen dat het mogelijk is de thans bestaande Staatsonmacht tegenover de ,,Vrijheid der Wetenschap'' door den Staat zelf te doen verhelpen zonder bijstand van anderen.

Het veilig-stellen van Nederlandsch-Indië,

DOOR

GEORGE NYPELS.

Het vraagstuk van de verdediging van N.-I. mag zich in volle actualiteit verheugen.

Wanneer het oude strijdros klaroengeschal hoort.....

Ik meen beter tot-heden-bij te zijn, met mijn ideeën betreffende de veiligstelling van Insulinde of Indonesië dan de jongeren, nog te veel hangende aan den tijd van ,,Java en de buitenbezittingen''. Zoo dringt de actualiteit mij er toe de volgende denkbeelden nog eens ter overweging voor te dragen.

1. Het Nederlandsche Oost-Indië van onzen tijd is in een nieuwe internationale positie en verhouding gebracht, het veilig-stellen van Insulinde vergt aanpassing aan dit nieuwe.

2. Veilig-stellen tracht noodzakelijkheid tot verdedigen te voorkomen.

3. Veilig-stellen is een handeling van veelzijdigen aard, de wilsuiting tot handhaving en tot afweer tegenover van buiten dreigend geweld, is hiervan een voornaam onderdeel. Wanneer het voorkomen van de noodzakelijkheid tot verdedigen niet gelukt is, wordt de verdediging voortgezette handeling tot veilig-stellen. Die veelzijdige handeling moet in elk harer onderdeelen op de hoogte van het nieuwe zijn.

4. Het geloof aan het te klein zijn van Nederland om zelf zijn geheel gebied in Oost-Indië veilig te stellen, zou een rechtvaardiging kunnen zijn voor een andere mogendheid, of voor een combinatie van mogendheden, om in verband met internationale belangen datgeen te doen waarvoor Nederland zich zelf te klein gelooft. Eisch van veilig-stellen is daarom, dat Nederland zelf gelooft, en anderen overtuigt van zijn geloof, in eigen voldoende grootheid om zijn overzeesch gebied te beheerschen.

5. Eisch van den tijd is ook geworden, bij de inlandsche bevolking het geloof niet te laten ontstaan aan onmacht bij ons om Indië veilig te stellen.

6. In velerlei opzicht, zooals voor grensbepaling, economische politiek, bestuur, exploratie, exploitatie, heeft Nederland voor Indië rekening gaan houden met het nieuwe.

7. Voor het aandeel, dat aan de weermacht toegedacht wordt in het veilig-stellen van Indië, staat Nederland heden nog vrijwel op den ouden grondslag, volgens welke het voldoende is aan de buitenwereld en aan de inheemsche bevolking te verklaren, dat alleen Java en eenige punten op de kust der buitengewesten tegen een vreemden inval zullen worden verdedigd.

De legering van troepen in de buitengewesten, met de bedoeling deze daar ook in oorlogstijd te laten blijven, en het beschikbaar houden op Java van een expeditie-macht, die naar de buitengewesten kan worden gezonden, geldt meer als voorziening ter verzekering van de inwendige rust, dan als maatregel tegen vreemd geweld. De poging om tegen schending van onze neutraliteit bij de oliehavens in te gaan mag wel gelden als een stapje in de goede richting.

8. De organisatie der weermacht moet, in al haar geledingen, tot maatstaf nemen de erkenning, dat Nederland zijn gebied zelf wil en kan veilig stellen, ook wat de defensie betreft. Men mag niet omgekeerd de weermacht, welke men zelf wel wil geven, als maatstaf aannemen voor het af te weren gevaar.

9. Java heeft bijzondere beteekenis, vooral als verblijfplaats van het centraal bestuur. Hierdoor wordt echter de beteekenis der buitengewesten niet tot te verwaarloozen defensie-factor gemaakt. De centrale bestuurszetel moet zich niet aan Java gebonden achten (België, Frankrijk 1914. Oost-Afrika 1917—1918).

10. In elk gewest heeft de hoofdplaats bijzondere beteekenis, ook als standplaats van het gewestelijk bestuur. Hierdoor wordt echter de beteekenis van het overige deel niet tot te verwaarloozen defensiefactor gemaakt. Het gewestelijk bestuur moet zich in geval van oorlog niet aan zijn vredesstandplaats gebonden achten.

11. De verdediger heeft, voor zoover het een gevechten-oorlog wordt, de nadeelen van de klimaatsinvloeden en van de lange operatielijn, met alle er aan verbonden moeilijkheden, in volle gewicht ten laste van den aanvaller te brengen. Hij biede hem dus geen beslissende trefkans vóórdat op zijn afmatting en uitputting kan worden gerekend (Oude ondervinding: de Chineesche expeditie naar Oost-Java in 1292. Leer up to date: Oost-Afrika, Mesopotamië, Marokko).

12. De scheepsmacht kan de verdediging inleiden, zij kan, wanneer de strijd te land gevoerd wordt, de aanvoertransporten eenerzijds bedreigen of belemmeren, anderzijds de onze beschermen of bevorderen. Zij kan beteekenis hebben door de kracht, die zij aan de marine van een bondgenoot toevoegt. Dit wijst haar een waarde van nooit te miskennen preventieve en repressieve beteekenis toe, maar de

strijd om het behoud van ons overzeesch gebied moet, daar wij niet op een voldoend sterke zeemacht kunnen rekenen om een aanvaller, ter zee, te verslaan of tegen te houden, ten slotte — en in hoofdzaak te land gevoerd worden.

13. De strijd bij en op de kust kan de verdediging te land inleiden, hij kan een aandeel behouden ter bedreiging van flanken en rug van een indringer, maar, daar wij niet op een voldoend sterk leger kunnen rekenen om een aanvaller, ongeacht waar hij komen moge, bij en op de kust te verslaan of tegen te houden, moet de strijd om het behoud van N.-I. ten slotte — en in hoofdzaak in het binnenland gevoerd worden.

14. Voor den strijd op zee, bij de kust en op de lange baan heeft het vliegtuig Indië voordeel gebracht boven den van verre komenden aanvaller.

15. In hoofdzaak worde de oorlog door ons gevoerd als vooruit georganiseerde guerilla-strijd, op groote schaal, door geheel N.-I., zoo te land, als ter zee. (De Indische kleine oorlog. Dr. Schnee, generaal von Lettow Vorbeck. De Königsberg, Emden, Möwe. Bruine en blanke land- en watergeuzen. Kapers. Vliegtuigen. Drijvende mijnen. Dynamiet. Draadlooze telegrafie. Onderzeeërs).

16. Hierbij kan niet alleen elk ons goedgezind deel der bevolking aan het veilig-stellen der gemeenschappelijke zaak deelnemen, maar ook komt de superioriteit van den inlandschen soldaat — die zelfs na volkomen doorwerking van het militie-stelsel, de meerderheid in de gelederen van het leger zal blijven uitmaken — boven den buitenlandschen krijgsman in ons voordeel, in tegenstelling met de verhoudingen in den z.g.n. grooten oorlog, voor welke de inlandsche militair niet als superieur geldt boven den vreemde.

17. Waar gestreden wordt moet het civiel gezag ondergeschikt zijn aan het militair gezag. Dat moet reglementair buiten kijf gesteld zijn.

18. De strijd wordt niet alleen met de wapens gevoerd. De vijand vinde overal en in alle opzichten belemmering, tegenwerking, bedreiging.

19. Niet alleen moeten rust en orde bewaard en verzekerd blijven en is 't hiertoe noodig dat de in de buitengewesten gelegerde troepen daar blijven, maar een opgewekte propaganda moet overal den oproep tot vereend optreden verspreiden en in actie omzetten.

20. De bevolking van N.-I. moet in vredestijd in deze richting worden opgevoed.

Prachtig perspectief!

Niet meer: als gevaar van buiten mocht opdagen kunt gij niet langer op ons rekenen, en rekenen wij niet langer op U.

Maar: mocht gevaar van buiten opdagen, dan zullen wij samen voor dezelfde

zaak staan, wij rekenen dan op U, zooals gij op ons kunt blijven rekenen.

Practisch opvoedingsbeginsel!

Niet meer: als gevaar van buiten mocht opdagen zullen onze krijgslieden in Uw land blijven omdat wij U niet vertrouwen.

Maar: als gevaar van buiten mocht opdagen zullen onze krijgslieden in Uw land blijven om, vertrouwend op Uw medewerking, den kern te vormen van het verweer.

21. Gelooft de bevolking in ons, dan brengt haar belang mee ons macht te geven. Voeden wij haar op in het geloof aan onze onmacht, dan heeft zij er belang bij den aanvaller ter wille te zijn.

Voorheen zag de Nederlander de bevolking van de groote Oost overal bij een niet te overschrijden grens vijandig tegenover ons staan. Steek de hand niet in dat wespennest, was het politiek consigne. Van Heutsz durfde dit te veronachtzamen, en de spoken weken. Maar zoodra zal de buitenlander niet als vijand in onzen archipel verschijnen of het geloof aan die spoken zal terugkeeren. Overal zal ons bestuur weer met wantrouwen staan tegenover hen, die toch alle reden hebben zich even goed als wij tegen den buitenlandschen indringer tekeer te stellen.

Hier of daar zal teleurstelling ondervonden kunnen worden, maar om tegenvallers te voorkomen, mag de groote winst toch niet prijsgegeven worden.

Groote winst, als factor tot veilig-stellen van den vrede, ook door *de opvoeding* tot samenhoorigheid en door de hierin gelegen waarschuwing naar buiten

Deze opvoeding kan ook een tegenwicht vormen voor Bolsjewikische inblazingen. Revolutionnaire cellen toch zullen, zoowel in vredes- als in oorlogstijd, vermeerderde kans hebben om aanhang te winnen, wanneer door de oproerkraaiers kan worden verzekerd, dat Nederland de bevolking aan haar lot zal overlaten zoodra buitenlandsch geweld zal opdagen of eenigszins krachtig zal doorzetten.

22. Aan objecten, wier bezit voor een vreemde mogendheid van zoodanige beteekenis is te achten, dat in de daarin opgesloten begeerte een kans op oorlog kan worden gezien, moet zoodanig tegenwicht van verweermiddelen worden verbonden, dat het hierin opgesloten nadeel, in verband met de overige gevolgen der tevens te aanvaarden vijandschap, zwaarder gaat wegen dan de drang der begeerlijkheid. Nieuwe toestanden en verhoudingen kunnen voor objecten, nieuwe redenen tot begeerlijkheid doen ontstaan (ontdekkingen, vindingen, economische-, strategische-, politieke overwegingen, enz.).

23. Van permanente verdedigingswerken gaat minder vermogen tot veilig-stellen uit dan van beweeglijke strijdmiddelen. Ook kan, door de versterking van een eerste-rangs object, de begeerlijkheid zich verplaatsen naar een tweede-rangs object, dat niet door permanente werken beschermd is. De steeds vooruitgaande artillerie- en de vliegkunsttechniek doen afbreuk aan de defensieve waarde van permanente werken — juist doordien deze permanent zijn —.

24. Het geval van een zelfstandig door Nederland in Indië te voeren verdediging, en dat van een oorlog ten gevolge van neutraliteitsschending moeten goed onderscheiden worden. Ook voor dit

laatste zal echter rekening moeten worden gehouden met alle mogelijkheden in geheel Indië.

25. Het voornaamste waarborgsmiddel tegen neutraliteitsschending wordt niet gevormd door de militaire defensiemiddelen. Dat middel ligt in de overtuiging, die de schender moet hebben, dat tegenover het door hem beoogde voordeel, het nadeel staat, dat Indië, met al zijn hulpbronnen van velerlei aard, en hiertoe behooren ook de militaire machtsmiddelen, aan de tegenpartij ten bate kan komen.

26. Om dit waarborgsmiddel ten volle tot zijn recht te laten komen, behoort Nederland en behoort Indië buiten en boven twijfel te stellen den ernst der neutraliteits-bedoeling, en den ernst van het voornemen om zich bij de eventueel te nemen eindbeslissing niet te laten leiden door sympathieën of door bijbedoelingen.

Waar het geloof aan dien ernst mocht ophouden, wordt voor de oorlogspartijen de kans geschapen om door kuiperijen, intimidatie, diplomatieke zetten invloed te krijgen, en ontstaat ook de mogelijkheid van dupe te worden van valsche voorspiegelingen of vergissingen. Twijfel aan dien ernst kan neutraliteitsschending zelfs uitlokken.

Neutraal zijn mag niet zijn in slappe berusting bij de pakken neerzitten, maar het moet zijn waakzaam, ijverig, zelfbewust toezeggen, eischen en waarschuwen.

27. Heeft een vergrijp plaats aan de door ons ingenomen neutraliteitspositie, dan is 't aan de regeering in het moederland om uit te maken in hoever dit als een casus belli zal gelden (mogelijkheden zijn b.v. nog: bevredigende opheldering of verontschuldiging, herstel of vergoeding van schade, ultimatum).

28. In afwachting van de in Nederland te nemen beslissing, heeft de Indische regeering echter reeds zóó te handelen, dat de tegenpartij van den schender geen reden kan hebben om ons te kunnen beschuldigen of verdenken van bevoorrechting. De handeling moet zoo zijn, dat ook de inlandsche bevolking deze kan begrijpen. Aan onvoorwaardelijk te stellen eischen worde door daarbij passende maatregelen kracht bij gezet (teruggaan, binnen een lijn blijven, onderwerpen aan strenge politie-maatregelen, zoo noodig bij weigering, 't onbruikbaar maken van beoogde voordeelen, 't bestoken door land- en zeemacht).

29. Heeft Nederland zich in ernst neutraal gesteld, dan is 't geval bijna niet denkbaar, waarbij beide oorlogvoerende partijen trachten zullen elkander vóór te zijn tot schending van onze onzijdigheid, of waarbij zij zóó optreden dat er twijfel zal bestaan welke de eerstschendende partij is.

Vermoedt een partij, dat de andere ergens in Indië tot een daad van schending wil overgaan, of verneemt zij, dat dit reeds tot uitvoering gekomen is, dan heeft zij er alle belang bij zich zelf vooral niet aan een zoodanig vergrijpen aan onze onzijdigheid schuldig te maken. De Indische regeering

toch zal wel zorgen dat de belager zoo weinig mogelijk voordeel van zijn onderneming trekt, terwijl straks geheel Indië ter beschikking van de niet-schendende partij kan komen.

30. Vóór de beslissing worden aan de tegenpartij van den schender nog geen bijzondere voordeelen of bijzondere rechten van bondgenoot toegekend, maar de voordeelen welke haar te wachten staan kunnen al wel worden uitgespeeld tegen den schender, bij de poging, die alsnog gedaan wordt, om hem tot inkeer te brengen.

31. Nederland zoekt niet naar een bondgenoot; 't wil vooraf niet van eenig bondgenootschap voor eventueele oorlogsgevallen weten. Deze zelfstandigheids-politiek zet kracht bij aan zijn neutraliteits-politiek. Met deze zelfstandigheids-politiek komt het bondgenootschap, dat de schender onzer onzijdigheid ons opdringt met zijn vijand, niet in botsing; integendeel zij passen volkomen bij elkander.

32. Bij samenwerking van onze zee- en landmacht met de marine en het leger van dien bondgenoot, zal de beteekenis van de strijdmacht van dien bondgenoot mede doen beslissen over de verdere taak en aanwending van onze strijdmiddelen.

33. Men heeft zich niet slechts in te denken in het geval van den ingetreden oorlogstoestand, of in dat van een neutraliteitsschending over welker gevolgen in het moederland nog beslist moet worden, doch mede in dat van een grensschending, in den trant van die, welke leidde tot de jongste Italiaansch-Grieksche-, en Grieksch-Bulgaarsche grensincidenten. De kans hierop is voor Indië volstrekt niet uitgesloten. De verhouding van Nederland tot de mogendheid, welke eventueel over die grensschending zal zijn aan te spreken, zal dan verschillen van die, welke zou ontstaan tot een eventueelen overtreder van onze neutraliteitspositie. Zoo zal o.a. niet met een derde te rekenen zijn. De beslissing over oorlog of vrede zal echter ook dan blijven aan de regeering in het moederland, die daarbij rekening heeft te houden met haar verplichtingen als lid van den Volkenbond.

34. De leiding van de defensie-zaken kome in oorlogstijd in één hand. Vooruit worde niet vastgesteld of de operste leiding, naast den Gouverneur-Generaal, dan *moet* komen aan een leger-, of aan een marineofficier. Geen mogelijkheid moet worden uitgesloten voor het geval 's lands belang haar mocht vergen.

Vereeniging van het beleid over alles, wat met de veiligstelling van Indië gemoeid gaat, in één hand is in vredestijd niet noodig, naast de macht, die van het Centraal gezag uitgaat. Die bemoeienis blijft niet beperkt tot de directe leger- en vloot aangelegenheden. Het veilig-stellen toch valt binnen de dagelijksche taak van allen, blank en bruin, die hebben mee te werken om de samenhoorigheid te bevorderen, waardoor zij Indonesië willen veiligstellen onder Nederland's vlag.

35. De kans is geenszins uitgesloten, dat de oceaan zoo kan worden

beheerscht door een tegenpartij, dat de verbinding van Nederland met Indonesië zeer beperkt of geheel verbroken zal worden. Het veiligstellen van ons gebied in Azië moet ook wanneer deze omstandigheid intreedt en voortduurt, verzekerd blijven.

36. De overeenkomst van Locarno heeft, in haar negen verdragen, geen grondslag aangeboden voor het verzekeren van den vrede in het gebied van den Stillen Oceaan.

Bij de houding, welke Amerika, Rusland, China, Japan en de Britsche Dominions aannemen, ten opzichte van het streven van den Volkenbond om tot wapenbeperking te komen, zou 't grof zelfbedrog zijn uit deze politiek iets anders te willen halen dan een dringende waarschuwing voor Nederland, als groote Stille Oceaan-mogendheid, om zich daar, ook wat zijn weermacht betreft, tijdig veilig te stellen in zijn gansch gebied.

37. Of het veilig-stellen van Indië, overeenkomstig de hier aangestipte grondslagen, meer, dan wel minder, zal kosten dan datgeen wat gevraagd wordt voor de weermiddelen, waardoor men alleen Java wil verdedigen, durf ik niet uitmaken. Maar de factor ,,onmetelijk achterland'' komt ons zonder uitgaven ten goede. Bij den guerilla-krijg zijn, naast de meest moderne hulpmiddelen, de meest primitieve wapens te gebruiken. Vooroefening of opleiding heeft de inlander er niet voor noodig. En terwijl het Java-alleen-behouden-defensie-stelsel bij een goed doorgezetten aanval, na isolatie van dit eiland, voor ons meer kans geeft op een met eere sneven, dan op een overwinning, biedt, meen ik, het stelsel van den ,,georganiseerden kleinen oorlog in het groot'' althans de kans om waar te geven voor het geld, de kans om geheel Indië veilig te stellen.

38. Acht men deze grondslagen zoo niet te aanvaarden, men wijze andere aan, die ook, of die nog beter passen bij de internationale positie waartoe Indië zich, dank zij de Van Heutsz-evolutie, in andere opzichten heeft weten op te werken, evolutie die te karakteriseeren is in deze woorden: Nederland toont zich bij machte om zijn gebied in Oost-Azië te beheerschen.

Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden,

DOOR

M. NITTEL—DE WOLFF VAN WESTERRODE.

V.

DE CHAUFFEUR.

Hij vroeg als tractement ,,tjoema lima poeloe'' [1]) en al stond zijn uiterlijk ons niet erg aan, in zijn briefje stond, dat hij goed chauffeerde en verder hadden we van een chauffeur niets te eischen als dat hij op ons erf zou komen wonen. Een chauffeur, die buitenshuis woont, is nooit present als je hem noodig hebt, dus aan *dezen* eisch wilden we vasthouden. Er was zijnerzijds geen bezwaar tegen, doch hij vroeg de verhuizing te mogen uitstellen tot na de bevalling van zijn vrouw, die graag bij haar moeder thuis de komst van haar kindje wilde afwachten. Een redelijk verzoek, dat door ons, redelijke menschen, werd ingewilligd!

Wij wachtten dus geduldig en ten slotte ongeduldig op de komst van den kleine en als wij den aanstaanden Papa naar het ,,wanneer'' vroegen, was 't antwoord ,,belom'' (nog niet). We raakten al bijna gewend aan den noodtoestand toch een chauffeur te hebben, die in den beginne 's avonds kwam zeggen: ,,*minta poelang*'' [2]) en na een week poelangde, zonder iets te zeggen.

Tot ..... op zekeren dag de chauffeur niet op 't appel verscheen, zonder eenige aankondiging vooraf. De andere bedienden zeiden: ,,Heeft hij dan geen verlof gevraagd? Hij trouwt vandaag!''..... Daar stonden we!..... We keken elkaar eens aan en vroegen zoo kalm mogelijk aan den den volgenden dag weer verschijnenden aan staanden vader hoeveel maanden we op deze manier nu nog te wach-

---

[1]) Slechts vijftig gulden per maand.
[2]) Kan ik naar huis gaan?

ten zouden hebben op de geboorte van zijn kind. Op den meest nuchteren toon werd ons toen meegedeeld, dat het verwachte kind inmiddels al geboren en mèt de moeder gestorven was en dat zijn vrouw — de nieuwe van gister — niet verhuizen wilde en verkoos in de kampong te blijven wonen.

Dat laatste was althans klare wijn en toen we zeiden hem dan niet in onzen dienst te kunnen houden, was dit ook al weer best. Een kwartier later verliet hij voor goed ons erf en zaten we, na een maand, weer zonder chauffeur.

Maar even plotseling als men in Indië bedienden ziet verdwijnen uit een dienst, krijgt men er ook weer nieuwe en den volgenden dag hadden we een puike, die óók best chauffeeren kon en die graag op 't erf wilde komen wonen.

De teekenen van zijn welgesteldheid, waarmee hij de andere bedienden de oogen uitstak, werden aangedragen; een ijzeren ledikant, een houten kast, een tafeltje met twee stoelen ..... en zelfs wandversiering! Hij was iemand, die zich voelde; hij liep op schoenen en zijn voetstappen stoorden onze nachtrust, als hij omstreeks middernacht door den overloop en langs de bijgebouwen schreed. Maar wij wisten althans, dat hij *dus* 's avonds op 't erf was en namen zijn schoengestamp maar voor lief. Zijn vrouw hoefde niet te werken; zóó aanzienlijk was hij. Het arme mensch — kinderen had ze niet — zat den heelen dag op een bankje voor haar kamer zonder eenige bezigheid zich te vervelen.

De zestig gulden voorschot, die we hem hadden moeten geven ter afdoening van kampong-schulden vóór de verhuizing, hadden het gezin blijkbaar zeer in aanzien doen stijgen, althans mijnheer's kleeding werd steeds gesoigneerder.

Tot ... op zekeren dag ... ook de chauffeur No. 2 niet op het appel verscheen; zijn vrouw beweerde niet te weten waar hij was, en inderdaad liet hij in geen vier dagen van zich hooren.

Veel consternatie gaf dit echter niet in de bediendenwereld; althans wij hoorden hen ternauwernood hun bevreemding uiten en van onrust of angst over zijn lot was niet de minste sprake. Mevrouw de chauffeuse scheen wat zuurder te kijken dan anders, maar zweeg... Wij behielpen ons met dos-à-dos, zooals autobezitters zoo dikwijls doen. Wat *ons* het meest interesseerde was, hoe we onze zestig gulden terug zouden krijgen. Maar, troostten wij ons, ook deze in vrijheid levende en werkende Inlander zou misschien wel weer terug komen. Immers men had ons gezegd, hem gezien te hebben op den bok van een taxi-auto en daarbij hoorden we tevens, hoe 't onder chauffeurs een gebruikelijke collegialiteit is, dat een taxi-chauffeur bij een noodig verlof, zich doet vervangen door een chauffeur-prijman, d.w.z. één uit een gewonen dienst, die beter gemist kan

worden dan één uit een taxi-bedrijf. Bovendien gaf dit den vervanger een dagelijksche verdienste van wel *f* 10 en kon hij dus best riskeeren, dat er voor straf wat van zijn loon zou worden ingehouden.

Zoo geschiedde het, dat toen onze chauffeur No. 2 den vijfden dag terugkwam en ontvangen werd met de boodschap, dat hem natuurlijk vier dagen loon zouden worden gekort, hij dat ,,baik'' vond en de zaak daarmee zonder eenige verdere verontschuldiging afgedaan achtte. Maar zijn vrouw dacht hier anders over! Zijn kamer bleek gesloten en bleef, bij bombardeeren tegen de deur, gesloten! Weer wisten de andere bedienden niet, waar nu de *vrouw* gebleven was, die de kamerdeur van buiten op slot bleek te hebben gedaan!

Goed van vertrouwen, bleef de echtgenoot wachten, maar thans was de beurt aan *hem*, om vruchteloos te mogen geduld oefenen. Nu bleef *zij* weg en hij forceerde, na zijn geduld te hebben voelen overgaan in ongeduld, ten slotte de deur en was in zijn verlaten heiligdom, ... waaruit echter zijn kostbaarste bezitting, n.l. zijn rijbewijs, verdwenen bleek. Maar vrouwen-wraak — ze had zóó lang tijd gehad, dat plan uit te broeden — was geweest met deze waardevolle politie-verklaring te verdwijnen en hem daar mee het uitoefenen van zijn beroep vrijwel onmogelijk te maken.

De verongelijkte echtgenoot was woedend, deelde ons mee, dat hij haar (de verklaring n.l.; zijn vrouw kon hem niet schelen) ging zoeken. En nu bleven eenige dagen achteréén èn man èn vrouw weg en wist geen der bedienden iets van hen te vertellen.

Toen na eenige dagen het rijbewijs met zijn bezitter terug kwam, was de laatste intusschen getrouwd met de baboe van een onzer vrienden, waar hij tijdens onze bezoeken blijkbaar liefdesrelaties mee had aangeknoopt. Zij moest bij de familie, waar ze diende, blijven wonen, dus hij ging nu bij haar zijn intrek nemen en kwam zijn huisraad halen.

Nadat het ons mogelijk was de rest van de zestig gulden voorschot in te houden van zijn tweede maandloon, kreeg hij zijn ,,lepas'' en konden we uitzien naar een derden chauffeur in drie maanden.

VARIA.

ROOFTOCHTEN VAN ONTVLUCHTE GEVANGENEN.

Op een vergadering van planters uit het oostelijk deel der Preanger-Regentschappen te Tasikmalaja gehouden, klaagden vele leden over het feit, dat ontvluchte veroordeelden de bevolking in het Bandjarsche dermate terroriseeren, dat vele koelies weigeren naar de ondernemingen te gaan. Het geringe aantal veldpolitiemannen staat hiertegenover machteloos.

Het Haagsche Aneta-kantoor teekende bij dit bericht aan, dat het hier gaat om uit de dwangarbeiderskwartieren op het „eiland der bannelingen, Noesa Kambangan", ontsnapte gevangenen, die de kali Pasoeroehan overzwemmen, gewoonlijk steunend op een vlotje, en vervolgens door de vloeibosschen en rawahs op den Java-oever hun weg zoeken naar de spoorlijn, om die — naar het westen volgend — in het Bandjarsche te belanden. Waar de bannelingen van Noesa Kambangan veelal behooren tot de zwaarst gestraften, die bij wederopvatting onverbiddelijk rotanstraf te wachten hebben, is het reeds een oude klacht, dat zij de bevolking van den overwal terroriseeren, vrouwen en meisjes rooven en bij verzet de mannen dooden.

Een tijd lang is daar practisch een einde aan gekomen, door het detacheering van marechaussee, o.a. te Moetean, maar de bezuiniging heeft ook aan deze meer intensieve bewaking een einde gemaakt, met het gevolg, als bovengeseind.

GOUDWINNING OP TIMOR.

Na de goudvelden der Djampangs te hebben ontdekt en onderzocht, is thans de vol-ijverige dienst van Mijnbouw bezig, om behalve op Borneo ook op de kleinere eilanden van onzen Archipel eventueele goud-aders op te sporen.

Thans verneemt de *Nw. Soer. Crt.* dat men ook op Timor een klein-Californië heeft ontdekt. De onderzoekingen in het Lalan-Asoe gebergte bij Koepang n.l. hebben uitgewezen, dat de goudwinning door de inlanders reeds langen tijd wordt bedreven. In dit Lalan-Asoegebergte dan, stroomen ongeveer evenwijdig van elkaar de Noil Noni en de Noil Noen Baoen. Uit het riviergruis en de oevergronden wasschen de inlanders goud. Het meeste goud wordt gevonden in het oeverterras bij kampong Noen Baoen.

Maar al de aldaar aanwezige, goud-bevattende oeverterassen zijn echter te smal en te weinig uitgestrekt, om aan een winning op groote schaal te denken. Ditzelfde is het geval met de Noil Noni.

De geologische onderzoekingen hebben echter in de omgeving van kampong Noen Baoen golvend gelaagde tufachtig witte mergels gevonden, alsook zuilachtig gevormde, geel verweerde gesteenten, vermoedelijk een kwartshoudend eruptief-gesteente. Even bovenstrooms den kampong begint plotseling een scherpkantig en steil-gemodelleerd schistengebied, waar niet de minste plantengroei te bespeuren valt. Ook in de Noil Noni beginnen schitsen, zonder dat er overgangen van een minder gemetamorphoseerde gesteenteserie aanwezig zijn.

ORGANISATIE VAN HET JODENDOM IN INDIË.

De *Vrijdagavond* dringt in een artikel over de Joden in Indië erop aan dat:

1e. Het Nederlandsch Israëlietisch Kerkgenootschap, zonder nog langer te talmen en nog meer terrein te laten verloren gaan, iemand naar Indië zal zenden, die den lust en het vermogen heeft Joodsche gemeenschappen in Indië te organiseeren.

2e. Deze, zij het voorloopig voor één jaar, uit te zenden organisator zij een man van algemeene Joodsche en maatschappelijke ontwikkeling, die zichzelve weet te geven in dienst van den Allerhoogste.

Indien het Joodsche Kerkgenootschap in Nederland, hetzij met of zonder steun der regeering, op dezen weg de eerste stappen zet, zal het Indische Jodendom spoedig de middelen willen opbrengen, die voor een organisatie van het Jodendom in den Oost noodzakelijk zijn.

DE CHINEESCHE UNIVERSITEIT TE MOSKOU.

Omtrent de Soen-Yat-Sen-universiteit, die begin December te Moskou geopend is, werd aan de *N. R. Ct.* gemeld, dat aan het hoofd dezer inrichting een curatorium staat, waarvan Joffe president is. Rector is Radek, die aan de pers verklaard heeft dat de nieuwe universiteit uitsluitend bestemd voor personen van Chineesche nationaliteit, een streng wetenschappelijk karakter zal dragen en dat er geen propaganda in eenigerlei richting zal worden gemaakt.

De laatste verklaring klinkt wel wat zonderling, wanneer men bedenkt, dat noch Joffe, noch Radek ooit iets hebben gepresteerd op wetenschappelijk gebied, doch zich steeds hebben onderscheiden door buitengewone propagandistischen ijver.

Het onderwijs aan de nieuwe universiteit wordt aangevangen met 250 studenten.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 November 1925.

INHOUD.

Verkeerde voorlichting betreffende de beteekenis van de suiker voor den Javaanschen grondbezitter. — Officieele gegevens betreffende: Rubber in Nederlandsch-Indië. — Het drainage-vraagstuk. — De Krawang-werken. — Het aandeel van leger en vloot in de handhaving van de in- en uitwendige veiligheid van Nederlandsch-Indië. — Bestrijding der Mijnwormziekte. Het werk van Dr. Gothein in Banjoemas. — Financier of staatsman. — Een reisherinnering van den heer H. F. Tillema. — Comité voor beroepskeuze enz. te Weltevreden, 1924—1925.

Verkeerde voorlichting betreffende de beteekenis van de suiker voor den Javaanschen grondbezitter. Mr. J. J. Tichelaar heeft in het *Archief voor de suikerindustrie in N.-I.*, no. 37 een betoog gegeven, naar aanleiding van een passage, voorkomende in het Indisch Dagboek van den heer C. K. Elout, zooals dit in opvolgende artikelen in het *Alg. Handelsblad* is opgenomen. Het betreft een passage in het blad van 11 Juli j.l. van dezen inhoud:

,,Een zeer objectief oordeelend suikeradministrateur zei mij:

,,Voor den Javaanschen landbezitter is de suiker een vloek geworden, voor den niet-bezitter een zegen. De Javaansche grondbezitter raakt niet alleen de vrije beschikking over zijn land kwijt, maar krijgt gewoonlijk — doch dat is ook zijn vrije wil — er niets voor in de plaats. Want zijn onbekwaamheid om geld vast te houden, doet hem de ontvangen grondhuur direct weer verspelen. Maar de niet-bezitter is vooruitgegaan: die heeft bij de suiker veel grootere en veel vastere inkomsten dan hij vroeger had''.

Hetgeen in dit citaat omtrent den niet-bezitter wordt gezegd, als niet te weerspreken waarheid, buiten beschouwing latend, geeft Mr. Tichelaar over hetgeen van den Javaanschen grondbezitter wordt beweerd een uitvoerige weerlegging, waaraan hier 't een en ander wordt ontleend.

,,De suiker dan zou den Javaanschen grondbezitter ten vloek zijn geworden, en twee omstandigheden worden genoemd, die daaraan schuldig zouden staan. Ten eerste raakt de landman de vrije beschikking over zijn grond kwijt, en ten tweede krijgt hij gewoonlijk niets

ervoor in de plaats. Wat het eerste betreft zou ik willen vragen, waar ter wereld het voorkomt dat iemand zijn grond verhuurt, de aan de huurovereenkomst verbonden huursom ontvangt en toch de vrije beschikking over het verhuurde behoudt? Deze dwaasheid staat met zooveel woorden in den boven weergegeven zin: De Javaansche grondbezitter raakt *niet alleen* de vrije beschikking over zijn land kwijt, *maar* krijgt gewoonlijk ..... er niets voor in de plaats. Bedoeld is wel te zeggen, dat de landbezitter de vrije beschikking over zijn grond kwijtraakt, zonder daarvoor eenige vergoeding te ontvangen. Zoo erg is het intusschen ook weer niet, immers uit hetgeen volgt blijkt, dat de verhuurder wel degelijk een huursom ontvangt, doch *zijn onbekwaamheid om geld vast te houden, doet hem de ontvangen grondhuur direct weer verspelen*. Hieruit zou evenwel slechts deze conclusie getrokken kunnen worden, dat zijn eigen karaktereigenschappen den Javaanschen grondbezitter een vloek zijn, terwijl dientengevolge de rol, welke de suiker ten deze speelt, een secundaire wordt. Deze toch is tengevolge der bestaande agrarische regelingen verplicht de gronden, zonder welke zij haar bedrijf niet kan uitoefenen, van den Inlander te huren, aan wien ter vergoeding de bedongen huursom wordt uitbetaald. Zoodoende stelt zij — daarop komt derhalve ten slotte de haar door een suikeradministrateur aangewreven smet neer — den verhuurder in de gelegenheid, althans brengt hem in de verleiding, dit geld op oneconomische wijze te besteden.

Vóór ik nader inga op de kern van de zaak: welke gevolgen heeft voor den Javaan het verhuren van zijn gronden aan de suiker, wil ik toch iets zeggen over dezen dooddoener: de Javaan kan geen geld vasthouden. Dit is zoozeer een axioma geworden, dat nauwelijk iemand het noodig vindt zich rekenschap te geven van de juistheid daarvan en het wordt als argument gebezigd, zoowel om maatregelen tot bescherming van den Inlander te bepleiten, als om zijn ongeschiktheid voor eenigen vorm van zelfbestuur te bewijzen, zoowel om aan te toonen, hoe hij door den Europeaan wordt uitgebuit, als hoezeer het noodig is dat hij onder streng Europeesch gezag blijft staan. En gemeenlijk denkt niemand erover dit argument te bestrijden. Ik zou den zegsman van den heer Elout in verband met dit axioma echter willen vragen: berust Uw bewering, dat de verhuurder de ontvangen huursom direct weer verspeelt, op eigen ervaring en onderzoek, of is zij uitsluitend gebaseerd op de blijkbaar ook door U zonder meer aanvaarde stelling, dat de Inlander onbekwaam is om geld vast te houden? Vermoedelijk is het laatste het geval. En toch is deze stelling in haar algemeenheid niet juist en schijnt zij, althans ten aanzien van de besteding der ontvangen grondhuurpenningen, volstrekt niet altijd op te gaan".

Schr. toont dan met cijfers aan dat men den Javaanschen land-

bouwer niet zoo-maar mag voorstellen als iemand, wien steeds het geld door de vingers glipt.

„Laten wij nu eens aannemen", lezen wij verder, „dat aan de inhuur van gronden door de suiker een eind werd gemaakt. Dat daardoor de suikercultuur op Java zou ophouden te bestaan, laat ik buiten beschouwing en ik vermeld niet de gevolgen, die daardoor voor Indië en Nederland, voor Inlander en Europeaan zouden ontstaan. In het bovenveronderstelde geval nu zou de grondbezitter òf zijn grond zelf moeten bebouwen, òf dien moeten verhuren aan landgenooten. Zooals men weet, is de Javaan in hoofdzaak rijstverbouwer en bij de uitoefening dier cultuur gaat hij thans nog op dezelfde wijze te werk als honderden jaren geleden, toen een oneindig kleiner aantal monden open was te houden. Hij is aan zijn oude, weinig winst latende adats blijven vasthouden en de pogingen om hem daarmede te doen breken, hebben tot nu toe weinig resultaat opgeleverd. Nog steeds wordt plantje voor plantje overgeplant en wordt moeizaam halmpje voor halmpje geoogst. Tot een meer intensieve cultuur en het gebruik maken van moderne hulpmiddelen, hetgeen een opvoeren van het product ten gevolge zou hebben, is de Inlander bij de rijstcultuur nog niet te brengen, met het gevolg, dat bij den enormen aanwas der bevolking en in verband met de omstandigheid, dat in de desa de geldhuishouding meer en meer de productenhuishouding vervangt, genoemde cultuur economisch niet loonend is".

Aan de hand van verschillende onderzoekers te dier zake, geeft hij als de samenvatting van hun oordeel.

„De Javaansche sawahcultuur levert juist genoeg om de monden open te houden van het geslacht, dat den bodem het volgend jaar weer bewerken moet. Er is poëzie in de rijst; doch het poëtische is er gebonden aan armoede".

Men behoeft verder de registers betreffende onderlinge verhuur tusschen Inlanders slechts in te zien, om er zich van te overtuigen, dat in de meeste gevallen de Inlander, die aan zijn landgenoot verhuurt, minder en zeer dikwijls aanzienlijk minder aan huurschat ontvangt dan de fabriek betaalt.

Heb ik boven eerst betoogd, dat de eigen bebouwing van zijn grond den Javaanschen grondbezitter slechts een armelijk bestaan oplevert en daarna, dat hij zijn grond voordeeliger aan de fabriek kan verhuren dan aan landgenooten, ik ga nog een stap verder wanneer ik zeg, dat ook het verhuren aan de fabriek hem meer profijt oplevert dan wanneer hijzelf zijn grond bebouwt, in ieder geval *kan* opleveren, wanneer hij van zijn tijd en geld een behoorlijk gebruik weet te maken. Wanneer de Javaan zijn grond verhuurt voor langer dan $3\frac{1}{2}$ jaar, zijn huurder en verhuurder niet vrij in het bepalen der huursom. De wet zelve garandeert voor dat geval een minimumprijs en kort samenge-

vat komt de wettelijke berekeningswijze van dien prijs hierop neer, dat den grondbzitter als ,,minimum'' ten volle wordt geschonken, wat hij met eigen landbouw op den verhuurden grond zou hebben kunnen verdienen, zulks met voorbijzien van alle risico wegens oogstmislukking enz. Bovendien kan hij in den tijd, dien hij nu niet behoeft te besteden aan arbeid op eigen veld, in loonarbeid werken bij de fabriek of bij landgenooten. Bovendoelde minimumprijs geldt niet voor contracten van 3½ jaar of korter, doch een onderzoek naar den loop der grondhuurprijzen gedurende de laatste tien jaren heeft uitgewezen, dat onder den invloed der minimumprijzen de prijzen ook bij de korte contracten met een sprong zijn omhoog gegaan. Was in 1914 de gemiddelde prijs exclusief premie of andere vergoedingen, waarvoor de suiker een bouw sawah inhuurde, *f* 45,25, in 1924 bedroeg deze *f* 73,72. Nemen wij nu het geval, dat een grondbezitter zijn bouw sawah aan de fabriek heeft verhuurd en dat hij den grond op 1 April 1923 ter occupatie heeft afgestaan. Contractueel zou hij dan op 1 October 1924 den grond weer in bezit kunnen nemen en hij zou dus één padi-oogst en twee oogsten van tweede gewassen derven. Feitelijk zal zulks niet het geval zijn; immers indien de grond op 1 April wordt opgeleverd, kan de verhuurder er bijna zeker van zijn, dat hij weer zoo tijdig de beschikking over den grond terugkrijgt, dat hij daarvan alsnog één polowidjo-oogst kan verkrijgen, voordat hij dien moet gaan bewerken voor zijn padi-aanplant. De geoogste hoeveelheid droge padi per bouw bedroeg in 1923 gemiddeld 22,87, zeg 23 picol, terwijl de gemiddelde prijs van 1 picol eerste kwaliteit padi in 1923 *f* 4,84 bedroeg. Voor zijn huursom van *f* 73,72 zou de verhuurder dus ruim 15 picol padi kunnen koopen. Bewerkt verder deze verhuurder gedurende den Westmoesson een bouw sawah van een landgenoot in halfbouw, dan ontvangt hij daarvoor 11½ picol droge padi. Aannemende dat met deze werkzaamheden de (zeer ruim berekende) tijd van 6 maanden is gemoeid, dan blijven er nog 12 maanden over, waarin hij in loonarbeid kan werken. En die 12 maanden vallen grootendeels juist in den tijd, dat in de riettuinen zonder groote inspanning 40 cent per dag kan worden verdiend. De rekening opmakende zien wij, dat de landbouwer bij eigen bebouwing krijgt 23 picol padi plus 2 polowidjo-oogsten en bij verhuur aan de fabriek 26½ picol padi plus een geldsbedrag, dat, bij behoorlijken arbeid, aanzienlijk hooger is dan de waarde van 2 polowidjo-oogsten. En waar geld is, daar is rijst, benevens hetgeen de Javaan als toespijs bij zijn rijst behoeft. Dat verder de grondbezitter, die wel degelijk weet wat in zijn belang is, in het verhuren aan de fabriek voor zich een voordeel ziet, blijkt ook uit het feit, dat over geheel Java de industrie met het inhuren harer gronden geenerlei moeite ondervindt.

In het bovenstaande zijn meerdere belangrijke vraagstukken, de

suikerindustrie rakende, ter sprake gebracht. Ik heb daarbij, zoo besluit Mr. Tichelaar zijn artikel, ,,slechts de hoofdzaken kunnen aanroeren, doch hoop daarmede bereikt te hebben dat de ongunstige indruk, bij den niet terzake kundigen lezer wellicht gewekt, toen hij de suiker een vloek genoemd zag voor den Javaanschen grondbezitter, heeft plaats gemaakt voor een beteren.''

De reisindrukken van den heer Elout zullen in boekvorm afzonderlijk verschijnen. Hij zal, naar wij uit goede bron vernamen, van die gelegenheid gebruik maken om in te gaan op beschouwingen, welke door zijn *Handelsblad*-artikelen zijn uitgelokt. Het lijkt ons waarschijnlijk, dat hij daarbij ook de zakelijke uiteenzettingen van Mr. Tichelaar tot haar recht zal laten komen.

Intusschen heeft de heer W. E. K. baron van Lijnden, in de op 6 November 1925 door het Indisch Genootschap te 's Gravenhage belegde vergadering, gesproken over ,,De economische ontwikkeling van den Inlandschen Landbouw'', bij welke gelegenheid hij een verruiming van het aandeel van den inlander aan den suikerriet-aanplant zeer aanbeval. Hij zeide — volgens het verslag in de bladen — als eenige oplossing van het vraagstuk der Europeesche suikerindustrie, zoowel in haar eigen belang, als in dat van de inlandsche bevolking, te zien een productiedeeling, waarbij *de aanplant* van het suikerriet geheel aan den inlandschen landbouw wordt overgelaten. Hij gaf daarbij dadelijk toe, dat het inheemsch landbouwbedrijf daarvoor in de meeste streken nog een zeer langdurig ontwikkelingsproces zal moeten doormaken.

* * *

Officieele gegevens betreffende: Rubber in N.-I. De beteekenis, welke de N.-I. rubbercultuur voor de wereldmarkt heeft gekregen, heeft het Centraal kantoor voor de statistiek, te Weltevreden, ertoe geleid (als no. 21 van *Mededeelingen)* een samenvatting te doen verschijnen van het cijfermateriaal waarover dit kantoor beschikt, op grond der jaarlijksche statistiek van de cultuurondernemingen, de beplante uitgestrektheden en de oogsten. Echter was het noodig deze gegevens op enkele punten uit te breiden. Zoo ten aanzien van de in de naaste toekomst mogelijke productie, waartoe een speciaal onderzoek werd ingesteld, alsook van den invloed van de beperking opgelegd door het Stevenson-schema [1]).

Over 1924 werden door 836 ondernemingen gegevens verstrekt betreffende hevea-aanplant, v. d. liggen 465 op Java, 371 op de Buitengewesten. De totale uitgestrektheid dier 836 ondernemingen bedroeg 2.105.195 bouw, waarvan in totaal 680.041 beplant en hiervan 555.124

---

[1]) Meded. No. 21 is in den handel, *f* 1.25. Landsdrukkerij, Weltevreden.

bouw met hevea. Van deze telt Java 241.357. Van de overige 313.767 heeft Sumatra 299.002, waarvan in S. O. K. en Atjeh samen 253.370; deze twee gewesten zijn dus belangrijker dan geheel Java.

De productie van hevea-plantagerubber heeft in 't afgeloopen jaar bedragen 90.291 ton, w.v. 37.773 op Java en 52.818 op de Buitengewesten. Voor 1925 zijn deze getallen respectievelijk getaxeerd op: 96.082; 40.620; 55.462 ton.

Over de productie der rubbertuinen van de Inlandsche bevolking op de Buitengewesten heeft *De Indische Gids* reeds meermalen gegevens gepubliceerd, maar 't blijft daarbij bij ruwe schattingen. Zoo waagde het Centraal kantoor voor de statistiek zich aan deze raming voor de productie van de z.g.n. Inlandsche rubber over 1924, in tonnen.

Atjeh en S. O. K. 13.248; Bengkoeloe 277; Banka en Billiton 1.200; Djambi 22.997; Palembang 9.238; Riau e. O. 5.806; Tapianoeli 1.963 W. afd. v. Borneo 14.413 en Z. en O. afd. v. Borneo 16.866; totaal 86.008.

Stelt men daarnaast 't totaal der raming voor 1923 zijnde 57.400, en voor 1925 zijnde 110.800 ton, dan krijgt men een denkbeeld van de zich hier ontwikkelende inlandsche productie. Vergelijkt men de cijfers met de bovenvermelde voor den ondernemingsrubber, dan is die groei nog te meer treffend, ook al neemt men in aanmerking dat die 110.800 ton zonder vocht en vuil maar op 73.400 ton mogen worden gesteld.

Ten slotte nemen wij nog een vergelijking over van de productie 1924 der verschillende rubber-landen in de wereld; deze is opgemaakt in tonnen van 1.016 K.G.

Malakka 168.467; Ned.-Indië 144.328; Ceylon 37.036; Brazilië 23.514; Britsch-Indië 7.698; Fransch-Indochina 6.476; Britsch N.-Borneo 4.621; Serawak 6.483; Siam 2.400; Andere plantagerubber 4.500 en Wilde rubber 6.096; totaal 411.619.

Te gelijker tijd, dat de *Mededeelingen* van het Centraal kantoor voor de statistiek een rubbernummer lieten verschijnen, liet het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel mede, doch nu in samenwerking met het ,,Native Rubber Investigation committee'', publicaties uitkomen betreffende de bevolkingsrubber. Aan het vierde deel, handelende over die cultuur in Palembang, ontleenen wij hier een paar typische gegevens van zich zettende nieuwe toestanden.

,,De hooge rubberprijzen zijn oorzaak, dat men uiterlijke kenteekenen van welvaart in de rubbercentra van het gewest waarneemt. Als voorbeelden zijn te noemen: de aanbouw van flinke nieuwe huizen, dikwijls op neuten van cement, gedekt met dakijzer of pannen; het dragen van mooie kleeren en schoenen, liefst lakschoenen.

In de onderafdeeling Kajoe Agoeng had een tokohouder zelfs een 100 paar damesschoentjes met hooge hakken ingeslagen; deze werden onmiddellijk door de bevolking gekocht. Verder is nog te noemen de verkoop van allerhande geïmporteerde artikelen, zooals blikjes conserven, sigaren en vooral alle mogelijke pasarartikelen.

Het aantal auto's, dat einde 1922 pl.m. een 300-tal bedroeg, is thans gestegen tot 1307, terwijl er juist bij ons vertrek niet minder dan 140 ineens werden aangevoerd, waarvan er onmiddellijk 80 werden verkocht. Opvallend is het, dat de Ford meer en meer verdrongen wordt door grootere wagens, zooals de Overland, Gray, enz.

Deze teekenen van welvaart zijn echter niet alleen het gevolg van de hooge rubberprijzen, doch tevens van de gunstige marktprijzen voor andere producten, o.a. koffie; men neemt ze ook waar in onderafdeelingen, waar weinig of geen rubber is."

* * *

Het drainage-vraagstuk. Den 26en October aanvaardde Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart zijn ambt van hoogleeraar in de economie aan de Handelsschool te Rotterdam met een rede over: Enkele koloniale bankvraagstukken. Als laatste punt bracht hij daarbij het drainagevraagstuk ter sprake. Volgens het verslag, opgenomen in de *N. R. Ct.* van dien datum, heeft de hoogleeraar dit onderwerp aldus behandeld:

„Het vraagstuk wordt z.i. veelal op een verkeerde wijze aangevat. Het is bekend, dat de Indische handelsbalans bijna steeds een belangrijk exportsaldo aanwijst. Velen meenen nu, dat uit dit exportsaldo zou blijken, dat het uitheemsche in Indië geïnvesteerde kapitaal het land zou draineeren. Deze redeneering acht spreker onjuist. Het exportsaldo bewijst naar zijne opvatting als zoodanig niets. Drainage is er eerst dan, wanneer het kapitaal abnormale winsten maakt op kosten van andere deelnemers aan het productieproces. Om nu te kunnen vaststellen, of er zulke abnormale winsten zijn, zal men zich niet kunnen beroepen op een vaag en algemeen gegeven, zooals het uitvoersaldo, doch men zal in concreto hebben te onderzoeken, welke netto-belooning het kapitaal in de verschillende ondernemingen heeft genoten. Stelt men dit onderzoek met betrekking tot het bankwezen in, zoo blijkt de belooning van het kapitaal binnen normale grenzen te blijven en soms zelfs zeer matig te zijn. Wellicht zal een gedetailleerd onderzoek op andere gebieden gevallen van drainage aan het licht brengen, doch in het bankwezen zal men zulke gevallen niet licht kunnen aantoonen. Spreker meent er niet genoeg tegen te kunnen waarschuwen om bij een onderzoek naar eventueele drainage het uitheemsche kapitaal als een geheel te beschouwen. Het bestaat uit vele onderdeelen, die elk onder verschillende omstandigheden werkzaam zijn. Om tot juiste conclusies te komen is derhalve een detail-

onderzoek onvermijdelijk. Ook voor de praktische politiek is zulks van belang. Er zijn in Indië stemmen opgegaan voor uitbreiding van Overheidsbedrijven, omdat men meende, dat er dan geen drainage zou voorkomen. Spreker bestrijdt deze opvatting, omdat hij betwijfelde, of zulke bedrijven meer zullen opbrengen dan de rente der daarvoor te sluiten obligatieleeningen, vermeerderd met de hooge belastingen, welke thans door particulieren worden betaald, en bovendien omdat aan dit betoog niet ten grondslag ligt een minutieus onderzoek, zooals hij dat voor eene juiste beoordeeling dezer materie onvermijdelijk acht."

* * *

De Krawang-werken, aan dit opschrift voegt *De Ind. Ct.* (26 Sept.) toe: *Een geweldige prestatie.*

Waar de groote Krawang-irrigatiewerken zoover zijn gevorderd, dat vermoedelijk op den eersten November het bevloeiingswater van de Tji Taroem toegelaten kan worden tot het hoofdkanaal en dat gedeelte van het Oosterkanaal, hetwelk op dat tijdstip gereed zal zijn, zoodat dan een oppervlakte van 1700 bouws bevloeid kan worden, meenden wij de gelegenheid, dat wij te Poerwakarta vertoefden, te moeten aangrijpen om van deze irrigatiewerken eens wat meer te vernemen.

De heer Gaade, hoofdingenieur en chef der irrigatiewerken, was zoo vriendelijk ons te ontvangen en verstrekte ons alle gegevens.

Het gansche bevloeiingsplan, het grootste aaneengesloten oppervlak, dat tot nog toe in Indië als irrigatiewerk is uitgevoerd, is 110.000 bouw groot en wordt in het zuiden begrensd door een strook, die ongeveer 6 K.M. noordelijk van de spoorlijn van Tjikampek naar Djatibarang loopt; in het oosten vormt de Tji Lamaja de grens, in het westen de Tji Taroem en in het noorden de Java-Zee. Dat gedeelte langs de zee is in sommige maanden van het jaar niet veel meer dan een moeras.

De eerste plannen om van bovengenoemde onvruchtbare en vooral waterarme gronden vruchtbare sawahgronden te maken, dateeren van het jaar 1892, in welke jaar tevens de eerste opmetingen werden verricht. Tegelijkertijd werd een nauwkeurig onderzoek ingesteld naar de bestaande afwatering, den irrigatietoestand, om een en ander in een rapport vast te leggen.

Wij volgen het verslag van *De Ind. Ct.* nu niet, waar dit de geschiedenis der plannen verhaalt, maar verplaatsen ons dadelijk bij 1919.

In dit jaar werd het eerste ontwerp geprojecteerd, dat op deze werken betrekking heeft en tegelijkertijd werd met de uitvoering begonnen.

Het vooropgezette doel bij deze irrigatiewerken is, de 110.000 bouw groote vlakte te doen bevloeien met het ,,vruchtbare'' water van de Tji-Taroem. In de eerste plaats was daartoe noodig het aanbrengen van een grooten stuwdam op een geschikt punt in genoemde rivier, welke stuwdam werd gebouwd bij de dessa Welohar, in de nabijheid van de halte Kosambi. Door middel van dien stuwdam zou het water geleid worden naar het hoofdkanaal.

Dit hoofdkanaal is ruim een uur gaans lang en heeft een bodembreedte van 28 M. bij een diepte van ongeveer 2 M. 80. Aan het einde van het hoofdkanaal begint eigenlijk de waterverdeeling, voorloopig nog twee kanalen, de Oostertak en de Westertak. Uit beide takken vloeien later de secundaire leidingen, welke nog weer onderverdeeld worden in tertiaire leidingen, uit welke laatste dan de directe bevloeiing der sawahs plaats vindt.

Het debiet van het hoofdkanaal bedraagt in den westmoesson 96 M. per seconde en is in den oostmoesson weliswaar minder, maar blijft toch steeds boven de 70 M.

Aan het einde van het hoofdkanaal, daar, waar het zich splitst in de beide takken, is ook een stuwdam aangebracht, een beweegbare stuw, welke door een zoogenaamden ,,rolschuiver'' wordt afgesloten. Deze rolschuiver, die door middel van een paar sterke motoren wordt op en neerbewogen, heeft vier openingen, elk van 20 M. breed bij een hoogte van 5 M. Al naar gelang der behoefte kan men dus aan elk der beide takken water toevoeren dan wel den toevoer beletten. Naast deze rolschuiver is nog een schutsluis gebouwd ten behoeve van de scheepvaart in het kanaal.

Aan het begin van het hoofdkanaal is de prise d'eau in hoofdzaak gereed en het water van de Tji Taroem loopt dan ook al door de sluizen. Om de uitvoering van dit kunstwerk te vergemakkelijken heeft men in één der bochten van de rivier een coupure gemaakt en daarin het kunstwerk gebouwd. Men is daarmede medio 1921 aangevangen.

Toen alles gereed was werd de oude rivierbedding afgesloten en 4 September j.l. in tegenwoordigheid van den directeur der B. O. W. werd de rivier in hare nieuwe bedding gevoerd. De schuiven stonden toen allemaal open, daar nog geen water in het hoofdkanaal toegelaten werd.

Het Oosterkanaal zal in totaal ongeveer 20 K.M. lang worden. Hiervan zou mede op 1 November, twee K.M. heelemaal gereed zijn, ook wat betreft de secundaire en de tertiaire leidingen, waardoor het mogelijk werd op dien datum een oppervlakte van ongeveer 1700 bouws te bevloeien.

Die Oostertak heeft bij een bodembreedte van 25 M. een diepte van ongeveer 2.30 M.

Wanneer ook de Westertak heelemaal gereed zal zijn, zal deze

een kanaal vormen van ruim 40 K.M. lang, 19 M. breed en 2.25 M. diep. Het zal echter nog wel eenige jaren duren, voor het zoover is!

De totale kosten van het geheele plan zijn geraamd op 20.000.000 gulden, waarvan tot heden ongeveer 5.000.000 gulden is verwerkt.

Aan het hoofd der irrigatiewerken staat de hoofdingenieur Gaade, aan wien zes ingenieurs zijn toegevoegd. Een architect, de heer Burgemeester, is speciaal belast met de uitvoering, terwijl verder tot den staf behoort een drietal opzichters.

Wanneer er niet geplant of geoogst wordt, zijn geregeld voldoende werkkrachten te krijgen. Soms wordt gewerkt met 3.000 man per dag. De kunstwerken worden grootendeels zelf uitgevoerd, doch zijn ten deele ook aangenomen werk. Momenteel was juist uitbesteed het grondverzet der verdere afwerking van de Oostertak en het daarmee evenwijdig loopende opvangkanaal, te zamen ongeveer 3.000.000 M^3., waarvoor op drie jaren arbeid gerekend is.

* * *

Het aandeel van leger en vloot in de handhaving van de in- en uitwendige veiligheid van N.-I. De redacteur van het *Ind. Mil. Tijdschr.*, de kapitein M. Boerstra, van den Generalen staf van het N. I. L., wijdt in de October-afl. van dat tijdschrift een artikel aan deze in volle actualiteit staande kwestie. Heeft *De Indische Gids* in de vorige en in deze aflevering zelf ook getuigenis van deze actualiteit gebracht, wij meenen daarnaast aan datgeen waarvoor het Indische militair orgaan thans aandacht vraagt ook nog een plaats te moeten inruimen.

Als inleiding van zijn stuk schrijft kapitein Boerstra 't volgende.

„De laatste weken is dit onderwerp, zij het dan ook in beperkten zin, aan de orde gesteld door een door eenige officieren binnen het Indo-Europeesch Verbond ingeleide actie, waarin de pers een dankbare aanleiding heeft gevonden tot een uitvoerig commentaar. Wij wenschen buiten deze kwestie te blijven, voor zoover zij ook maar een eenigszins politiek karakter is gaan dragen. Doch er is betoogd, dat de oorzaak van het optreden van bedoelde officieren zou zijn gelegen in een betreurenswaardige rivaliteit tusschen leger en vloot. Waarmede dan gezegd wil zijn, dat leger en vloot, ieder voor zich, een doel nastreven, waarbij de bevordering van groepsbelangen op den voorgrond staat, terwijl het algemeen belang onvoldoende in het oog zou worden gehouden. En in het bijzonder werd dan opgemerkt, dat het leger het moeilijk zou kunnen verkroppen, dat de Regeering doende was, de vloot eindelijk te brengen op de plaats, welke haar toekomt.

Wij staan buiten de Meestersche actie. Wij weten slechts ten naastenbij — uit de bladen — wat in de vergadering van het I. E. V. zou zijn beweerd. Wij zouden het betreuren en ten scherpste ver-

oordeelen, zoo daar dingen gezegd zouden zijn, welke den toets der welgemeende objectiviteit niet kunnen doorstaan. Het gaat hier om belangen, welke de officieren van marine en leger gemeenschappelijk, schouder aan schouder, hebben te behartigen en te verdedigen, en het zou misdadig zijn te noemen, wanneer groeps-chauvinisme aan de samenwerking in den weg stond.

Een op een eerlijke overtuiging, een ampel wikken en wegen der wederzijdsche opvattingen gegrond meeningsverschil zal uiteraard nimmer zijn uitgesloten. Doch daaraan moet rivaliteit te eenenmale vreemd zijn. Voor wat het leger betreft — waartegen de beschuldiging zich richt — zijn de verloopen 15 jaren te dien aanzien wel een zeer duidelijke demonstratie. Van het oogenblik af, dat — in 1912 — de slagvloot van de Staatscommissie in het verre verschiet scheen op te doemen is er nimmer een moment geweest, waarop het leger zich niet — met de vloot — op de verwachte herrijzenis heeft verheugd. De treurige toestand, waarin onze zeemacht reeds jaren verkeerde, is ons, als iederen rechtgeaarden Nederlander, sinds lang een doorn in het oog geweest en niets zouden wij liever hebben gezien, dan dat daaraan snel, en niet langs den lijdensweg van heele en halve minima, een einde ware gekomen. En zelfs zij, die mede het krachtigst hun stem hebben doen hooren voor het verhoogen van onze weerkracht te land, hebben zich nimmer gekant tegen versterking der vloot; integendeel, zij hebben te kennen gegeven, dat zij naast een krachtig leger een krachtige vloot wenschten; zoo zij het vroeger hebben opgenomen tegen vlootontwerpen, was dit slechts om te betoogen, dat geen slagvloot, maar een duikbootvloot voor ons verkieslijk was.

En wanneer om redenen, waarvan de deugdelijkheid ons aannemelijk zij te maken, aan het leger in het algemeen belang een beperking wordt opgelegd, men zou zich van zijn loyale medewerking verzekerd mogen houden. De laatste jaren hebben bewezen, dat dit geen leege phrase is, want zoo er één departement in Indië is aan te wijzen, dat — hoewel dikwerf met een bloedend hart — zijne volledige medewerking heeft verleend tot het verbeteren van den stand der financiën door zijn begrooting tot het uiterste, volgens veler meening tot over de grens van het uiterste te besnoeien, dan is het — en de colleges, die het weten kunnen, zouden het kunnen bevestigen — dat van Oorlog.

Maar wel heeft het leger het zich van den beginne af tot plicht gerekend, zich af te vragen, of bij den wederopbouw van de vloot de toestand deze zou worden, dat ieder der hoofddeelen van de weermacht, uit een krijgskundig oogpunt beschouwd, de plaats zou krijgen, welke het, niet billijkerwijze, maar *logischerwijze* toekomt.

Dit logische verband nu wordt gemist van het oogenblik af, dat de vlootwet 1924 werd ingediend. In de vertegenwoordigende lichamen

werd de taak van het leger naast die van de vloot van de zijde der Regeering slechts zeer terloops in beschouwing genomen; en hetgeen van die taak en al dan niet in verband daarmede van de organisatie werd gezegd was al zeer onvoldoende gefundeerd. Daardoor en in het bijzonder na de behandeling van de vlootwet 1925 in den Volksraad ontstond in het leger een gevoel van onrust, dat wellicht op minder geslaagde wijze — maar dat doet niets af tot de quintessence van de zaak — in Mr. Cornelis tot uiting is gekomen. Men gevoelde, dat wat stond te gebeuren een logischen grondslag miste; sterker, men had de overtuiging dat in dit stadium de aanbouw van de voorgestelde vloot *ten koste van* het toch reeds zoo verzwakte leger een stap was, die, uit een politiek-strategisch oogpunt beschouwd, niet sterk genoeg veroordeeld kon worden; een stap, welke dus zeer tot nadeel van deze gewesten zou kunnen strekken, gelijk wij in het volgende nader hopen aan te toonen".

Dan gaat de Schr. de geschiedenis na van den papieren vlootstrijd, om, over de Vlootwet 1925 sprekende, aldus te concludeeren:

„Het ontwerp-vlootwet 1925 met hetgeen dit ten opzichte van het leger — blijkens de verklaringen van Regeeringszijde — impliceert is het resultaat van een deraillement van de logica.

Wie dit ontkent, maakt het niet beter; immers dan zou eerst recht waar blijken wat de heer Talma in den Volksraad zeide, n.l. dat de doelstelling pasklaar was gemaakt voor de vloot.

Hoe het ook zij, c'est à refaire!

De Regeering schiep de gelegenheid daartoe door het ontwerp-wet te deponeeren."

Wat dan? vraagt de Schr. ten slotte.

„Wat dan?

In de eerste plaats een zuivere atmosfeer. Helderheid van opzet, helderheid bij de uitwerking. Klare taal. Geen ruimte voor misverstand.

Doelstelling van de weermacht zij, naast verzekering van orde en rust in den archipel, handhaving van onze neutraliteit binnen de grenzen van ons geldelijk kunnen.

Aan onze weermacht moet daartoe binnen diezelfde grenzen een samenstelling worden gegeven, welke de krachtigste preventieve werking tegen „ernstige" schendingen waarborgt. Dit sluit in, dat niet met een schijnvertooning mag worden volstaan. De te scheppen macht moet reëel zijn. Ziedaar een maatstaf voor het minimum. Voorts hebben wij bij de bepaling van de samenstelling van de weermacht rekening te houden met *ons* geval.

Ons geval is dat van een eilandenrijk, gelegen in het stormcentrum van een Pacific-conflict. Een eilandenrijk met, als gevolg van zijn ligging en geografische gesteldheid, punten aan den wal, welke

voor een scheepsmacht, die in deze wateren — ver van eigen basis — wil opereeren, van onschatbare waarde zijn bij het voeren van actie; voorts zijn er punten in gelegen — sommige zeer blootgesteld —, welke uithoofde van de daar aanwezige voorraden voor de oorlogvoering van overheerschende beteekenis kunnen zijn. Dit zijn tezamen de enkele, met den vinger aan te wijzen, *,,critieke'' punten*, welke een belligerent waard kunnen zijn, zich een oorlog met ons op den hals te halen.

Het veilig stellen van *alle* punten in den archipel zou alleen mogelijk zijn met een vloot, zoo machtig, dat deze — de geschiedenis der laatste jaren is er om het te bewijzen — ten eenenmale buiten ons bereik ligt. Maar wèl ligt het in ons vermogen, den tegenstander de inbezitneming van de *voornaamste* punten, i. c. de ,,critieke'' punten, te betwisten.

Het is voor ons dan ook primaire neutraliteitsplicht, ons afwerend vermogen ten aanzien van *die* punten tot een maximum op te voeren. Dit stelsel van directe neutraliteitshandhaving werkt voor ons het krachtigst preventief.

Het stelsel van directe neutraliteitshandhaving, waarbij de *,,critieke'' punten op den voorgrond* staan, eischt voor Java een modern georganiseerde, mobiele strijdmacht te land, het doeltreffendste en minst kostbare instrument ter beveiliging van de op het hoofdeiland gelegen belangrijke punten. Het eischt krachtige bezetting door de landmacht van de ,,critieke'' punten in de buitengewesten. Het eischt een vloot van klein materieel, welke haar rendement voor een aanzienlijk gedeelte zal hebben te danken aan het feit, dat de schender onzer neutraliteit met een transportvloot van eenige beteekenis zal moeten komen, dank zij de bezetting door de landmacht van de begeerde punten. Het eischt voor die vloot een beschermd steunpunt.

De neutraliteitshandhaving in het overige gedeelte van den archipel geschiedt door de vloot, zooals die op grond van de vorenstaande beginselen zal zijn samengesteld, naar haar beste kunnen; incidenteel — als het geval ertoe staat — gesteund door de landmacht *ter plaatse*, alweer naar haar beste kunnen. Dit gedeelte van de taak is, daar het hier ,,eenvoudige'' schendingen betreft, *secundair* en moet als zoodanig worden behandeld, wat nog geen verwaarloozing beteekent.

Men zou kunnen opwerpen dat het zal kunnen voorkomen, dat een belligerent ondanks onze vertoogen een ander dan de door ons ,,critiek'' genoemde punten in den archipel bezet en daarmede een ,,ernstig'' geval van neutraliteitsschending schept. De taak van onze vloot als repressief element treedt dan op den voorgrond. Het behoeft geen bepaalde eisch te zijn den vijand dan met geweld het bezit van dat punt te ontzeggen. Reeds veel kan worden bereikt, door dien

vijand te dwarsboomen in de plannen, welke hij met die bezetting beoogt. Men vergete bij de beschouwing van dit geval echter niet, dat het punt waarom het dan gaat van secundair belang zal zijn, dat de neutraliteitsschender, juist omdat hij zich tot zulk een punt bepaalde, bewijs gaf van zwakte en dat wij — in den oorlog gerakende — de ,,critieke'' punten in ons bezit zullen hebben en de vijand het gebruik daarvan — voor hem van zoo vitaal belang — zal moeten ontberen. Gegeven die zwakte (relatieve zwakte) is zelfs de vraag gewettigd, of die belligerent dan wel tot een zoodanige bezetting zal overgaan, welke hem ons als vijand zal bezorgen, met alle, ook moreele consequenties daaraan verbonden. Naar onze overtuiging moet het antwoord op die vraag ontkennend luiden. Onze stelling is dan ook, dat een oorlogvoerende, die niet genoeg strijdkrachten kan afzonderen voor het nemen van onze ,,critieke'' punten, niet zal overgaan tot een ,,ernstige'' schending op een punt van secundair belang.

Bij de uitwerking van ons stelsel heeft men het volgende voor oogen te houden. In den tegenwoordigen toestand is de sterkte aan infanterie een minimum voor de handhaving van orde en rust in deze gewesten. Op Java bevindt zich niet meer infanterie dan noodig is voor een geregelde aflossing van de troepen in de buitengewesten. Die sterkte wordt tevens *nog* voldoende geacht voor de verzekering van orde en rust op het hoofdeiland. Het is intusschen onze overtuiging, dat er in deze tijden voor dit doel geen man te veel aanwezig is, om er het minste van te zeggen en over de toekomst nog te zwijgen. Deze infanterie op Java — die dus onder geen omstandigheden voor vermindering vatbaar is —, omlijst met beroepskernen van hulpwapens, het geheel aangevuld met de beschikbare militie, vormt twee bescheiden divisiën.

De kosten van deze divisiën als orgaan tegen den B. V. zijn de kosten van de omlijsting. Want zonder die omlijsting is hare waarde naar buiten nihil.

Men overwege dit wèl! En kome daarna, op den grondslag van de aangegeven beginselen, na gedegen studie, tot een harmonische samenstelling van de weermacht, waarin ieder der hoofddeelen de plaats inneemt, welke het logischerwijze toekomt en waarbij ons binnen het bereik der middelen waarover wij beschikken een maximum van veiligheid zal zijn verzekerd.''

Aldus besluit kapitein Boerstra zijn artikel. Het stuk over het veilig-stellen van Insulinde in deze aflevering geeft aan, dat wij de opvatting niet deelen, dat het veilig-stellen van *alle* punten in den archipel alleen zou mogelijk zijn met een vloot, èn dat wij van oordeel zijn dat met de door Schr. aangegeven middelen niet een maximum van veiligheid zou zijn te verzekeren, maar daarentegen juist

de onmacht tot veilig-stellen van ons gebied zou worden erkend en gedemonstreerd.

* *
*

Bestrijding der Mijnwormziekte. Het werk van dr. Gothein in Banjoemas. Een correspondent van *De Loc.* was te Banjoemas in de gelegenheid kennis te maken met het belangrijke werk, daar onder leiding van dr. W G. K. Gothein door den Dienst der Volksgezondheid aangevangen. Het betreft eene ,,proef'' op uitgebreide schaal, welke zal moeten aantoonen of het mogelijk is met succes en zonder al te groote financieele offers de mijnwormziekte, waaraan naar schatting tachtig à negentig procent der bevolking van Java lijdende is, te bestrijden.

Dr. Gothein de leider van deze proef, welke zoo goed als geheel de bevolking van het gewest Banjoemas omvat, was bereid alle gewenschte inlichtingen te geven. *(De Loc.* 5 Oct.).

Na eerst iets omtrent den aard der ziekte, die kleine wormpjes (ankylostomen) tot oorzaak heeft, te hebben medegedeeld, vervolgde Dr. Gothein:

Toen eenmaal was vastgesteld, op welke wijze de ankylostomen zich voortplantten was het vrij gemakkelijk aan hare verdere verbreiding paal en perk te stellen. De oprichting van hygiënische privaten e.d. in de mijngangen voorkwam tot op groote hoogte verdere verbreiding der ziekte. De afdrijving van de zich in het lichaam der lijders bevindende veroorzakers der ziekte en van de eieren dezer wezens was de tweede opgave, waarvoor de medische wetenschap zich gesteld zag en waarin zij spoedig slaagde. Door de toediening van een dosis Oleum Chenopodii werden de ankylostomen, die zich in het lichaam van den lijder bevonden, gedood, terwijl de afdrijving der gedoode wormpjes en hunne eieren geschieden kon door toediening van een laxans. Door toepassing dus van de hiervoor aangegeven geneesmethode en van zekere hygiënische maatregelen kon men de ziekte dus afdoende bestrijden en bestrijdt men ze in Europa en elders reeds geruimen tijd met groot succes. Een medisch vraagstuk is dus op zichzelf de bestrijding der mijnwormziekte als zoodanig niet meer.

Intusschen was de ontdekking gedaan, dat de verschijnselen der ziekte, welke in Europa sporadisch voorkwam, in tropische landen zeer veelvuldig waren waar te nemen. *De mijnwormziekte was in talrijke tropische landen de meest voorkomende volkskwaal.* In Afrika, in Midden-Amerika, op de Filippijnen, en vooral op Java leed een groot deel der bevolking aan deze ziekte, welke groote verwoestingen aanrichtte. In de tropen toch waren de levensvoorwaarden voor de larven het meest gunstig, terwijl daarenboven de hygiënische

omstandigheden, beter wellicht ware het te spreken van onhygiënische omstandigheden, van dien aard waren, dat de verspreiding uiterst gemakkelijk was.

Onderzoekingen hebben aan het licht gebracht, dat ongekend hooge percentages der bevolkingen van tropische landen een prooi zijn van de vernielers der menschelijke levenskracht, de ankylostomen. Zij, die zich met het probleem bezighielden, konden zich niet onttrekken aan de conclusie, *dat in deze ziekte eene der voornaamste oorzaken moet worden gezocht voor de economische minderwaardigheid van rassen, welke de tropische zône der aarde bewonen.*

Java geniet de twijfelachtige eer het land te zijn, waar de ziekte in de hevigste mate voorkomt. Tachtig à negentig procent van de bevolking van dit eiland kan geacht worden te behooren tot de lijders aan deze krachten-sloopende volkskwaal. Tegen de 30 millioen menschen dus zijn met ankylostomiasis behept!!!

Hoe het komt, dat de ziekte zich hier in zoo sterke mate kon uitbreiden, is gemakkelijke verklaarbaar. Java toch behoort tot de dichtstbevolkte tropische gebieden. De verspreidingsmogelijkheden der ankylostomen-larven waren hier evenals de levensomstandigheden van deze wezens het gunstigst. De dicht opeen wonende bevolking, met vrij primitieve hygiënische opvattingen, de vrij gelijkmatige warmte en het hooge vochtigheidsgehalte der lucht, alsmede de waterrijkdom vormden de best denkbare levens- en verbreidingsmogelijkheden voor den mijnworm en zijn kroost. Het defaeceeren geschiedt als regel in de onmiddellijke omgeving van of vaak zelfs op de erven der woningen. Van eene afdoende bedekking der faeces is geen sprake. De eieren der ankylostomen ontwikkelen zich dus in de onmiddellijke omgeving der dichtbewoonde desa's en kampongs en de larven verspreiden zich over de erven en wegen en verschaffen zich op de eenvoudigst denkbare wijze door de onbeschoeide voeten der over de wegen en de erven loopende menschen den weg naar de plaats, waar zij in het lichaam hun voedsel kunnen vinden.

De bestrijding der ziekte is eenvoudig. Zij wordt in Europa en ook in Indië reeds geruimen tijd toegepast. In Indië b.v. bij de contractanten van Java, die, vóór zij in Deli het land ingaan, allen zonder uitzondering een mijnwormkuur doormaken, bij de militairen, in de gevangenissen en op tal van ondernemingen. Duidelijk is het echter, dat een werkelijke bestrijding dezer volksziekte behalve zuiver medische ook uitgebreide hygiënische maatregelen eischt. Behandeling van de ziekte zonder tegelijkertijd ook de verspreidingsmogelijkheden te beperken haalt weinig of niets uit. Daarvoor zijn de besmettingsmogelijkheden veel te groot.

Is de bestrijding der ziekte in landen, waar zij slechts sporadisch voorkomt, geen vraagstuk meer, zij is dit tot op den huidigen dag nog

wel in landen, waar zij behoort tot de ergste volksziekten. In de eerste plaats dus op Java.

Men staat hier n.l. voor de vraag, hoe men de millioenen kan behandelen binnen een bepaald niet te lang tijdsverloop en hoe men voor al deze millioenen zoodanige hygiënische voorwaarden kan scheppen, dat aan de verbreiding der ziekte paal en perk wordt gesteld. Dan speelt verder het kosten-vraagstuk een rol.

Het is de verdienste van dr. Gothein, die vroeger op Noesa-Kembangan was geplaatst en vóór en de gedurende den oorlog als medicus in de Duitsche koloniën in Afrika werkzaam was, dat hij den medischen dienst hier te lande grootendeels heeft weten te overtuigen, dat eene afdoende bestrijding van de mijnwormziekte op groote schaal uitvoerbaar is, zoo deelt de verslaggever dan verder mee.

Ten einde een en ander door de praktijk te bewijzen, werd dr. Gothein eenige maanden geleden de opdracht verstrekt om in het gewest Banjoemas bij wijze van proef over te gaan tot eene intensieve bestrijding van de ziekte.

De bevolking van Banjoemas omvat ongeveer 1,500,000 menschen, van wie naar den huidigen opzet ongeveer 1 millioen zullen worden behandeld.

Dr. Gothein werkt van een bepaald centrum uit. De bestrijding moet n.l. systematisch plaats vinden, opdat wanneer met de kuur begonnen is en de mijnwormen en haar gebroed zijn afgedreven, het besmettingsgevaar niet groot is, dat de genezenen direct weder besmet worden.

In de eerste plaats wordt de bevolking bewogen tot het oprichten van privaten op de erven der woningen naar een aangegeven model. Hiermee is de mogelijkheid geschapen de verspreiding der ankylostomenlarven binnen zeer nauwe grenzen te beperken.

Wanneer deze inrichtingen eenigen tijd bestaan en de bevolking is bijgebracht ze te benutten voor het doel, waarvoor zij zijn opgericht, komt dr. Gothein met zijne kuur. Hiertoe worden de menschen van een desa of kampong verzameld. Iedereen krijgt een dosis Oleum Chenopodii, welke de zich in het lichaam van de patiënten bevindende ankylostomen binnen 3 uur doodt. Na afloop van de drie uur krijgen de menschen een laxeermiddel. Daarmee is de kuur beëindigd. Er worden op deze wijze op het oogenblik ongeveer 20.000 menschen per maand behandeld. De bevolking is zeer gewillig om zich aan de kuur te onderwerpen.

De resultaten zijn tot nog toe zeer bevredigend Regelmatige onderzoekingen door den leider der proef gehouden wijzen uit, dat in de ongeveer 4 maanden geleden behandelde desa's het percentage mijnwormziekte is teruggeloopen tot 10 à 15 procent.

De Loc. vermeldt nog, dat van de zijde der Rockefeller Foundation

kort geleden groote belangstelling is aan den dag gelegd voor dr. Gotheins' werk. Dr. Hyderick, een Amerikaansch medicus, vertoefde enkele dagen te Banjoemas om de werkwijze van dr. Gothein te bestudeeren. De Rockefeller Foundation ving een soortgelijke proef aan als die van Banjoemas in het Bantamsche.

* * *

Financier of staatsman? In verband met de in 1926 te verwachten persoonsverwisseling op den Buitenzorgschen troon, bevatte *Het Vaderland* van 26 October een beschouwing over: Op wien zal de keuze vallen?

Na uiteengezet te hebben dat en waarom de politieke kleur van den nieuwen landvoogd niet den doorslag zal mogen geven, vervolgt het artikel:

„Van meer belang lijkt ons dan ook de vraag: zal de nieuwe gouverneur-generaal in de eerste plaats financier zijn, of staatsman?

Het wil ons voorkomen, dat deze vraag eigenlijk geen vraag is, althans er geen moest zijn. Als algemeen bestuurder van Indië is noodig een staatsman, die Indië in zijn aanraking met de omliggende landen kan vertegenwoordigen en vooral in het land zelf leiding kan geven. Het komt er voor hem vooral op aan, het vertrouwen te winnen van de verschillende bevolkingsgroepen, en met het daaruit voortkomende algemeen vertegenwoordigend lichaam, den Volksraad, samen te werken. In een land, waar de koloniale verhouding van zulk een groote beteekenis is, is dit waarlijk niet gemakkelijk. Om die taak goed te vervullen, is een man noodig met algemeene staatkundige ervaring, en niet een specialist op financieel terrein.

Wanneer niettemin een financieele specialiteit, die thans reeds in Indië vertoeft, als ernstig candidaat voor de landvoogdij wordt genoemd, geschiedt dit natuurlijk in verband met de financieele vraagstukken, waarvoor Indië in de na-oorlogsjaren was gesteld. Maar dit geschiedt dan toch ten onrechte. Wij zullen de waarde van een goed financiewezen, als basis voor een goede staatkunde, natuurlijk niet ontkennen. Maar men moet niet uit het oog verliezen, dat de landsfinanciën slechts middel zijn, en geen doel, en dat zij middel moeten blijven. Men wake er voor, de Indische politiek te vereenzelvigen met de zorg voor de Indische financiën.

Er is voor de keuze van een Indisch financieel specialiteit te minder aanleiding, omdat de moeilijkheden, waarvoor Indië in de naoorlogsjaren geplaatst was, thans goeddeels zijn overwonnen. Uit de mededeelingen omtrent de financieele uitkomsten en verwachtingen over 1924/25 bij de indiening der begrooting gepubliceerd, blijkt dat het evenwicht tusschen gewone inkomsten en uitgaven thans definitief is bereikt. Al blijft een voorzichtig financieel beheer natuur-

lijk geboden, toch heeft de financieele quaestie niet meer die overwegende beteekenis, die zij eenige jaren geleden nog had.

Dit gunstig resultaat is trouwens onder het bewind van een staatsman bereikt.

Er zal, zoo schrijft minister Welter in zijn Memorie van Toelichting terecht thans een nieuw tijdperk moeten worden ingeluid, waarin voor de economische en geestelijke ontwikkeling der bevolking meer zal moeten worden gedaan. Er zal — voegen wij er bij — moeten worden voortgewerkt aan de staatkundige ontwikkeling van Indië, waarbij vooral de lagere gemeenschappen tot ontplooiing moeten worden gebracht. Allerlei andere vraagstukken van algemeen staatkundigen aard vragen voorts een oplossing.

Voor die oplossing kieze men een staatsman, die, bijgestaan door deskundigen op financieel en ander gebied, de algemeene politieke leiding zal kunnen geven en daarbij het vertrouwen der verschillende bevolkingsgroepen zal winnen en behouden.

De keuze van een financieel deskundige, hoe bekwaam ook op zijn gebied, ware een ernstige fout," zoo besluit *Het Vaderland*.

* * *

Een reisherinnering van den heer H. F. Tillema, zooals wij deze vonden in *De Democraat* van 18 Sept. — 'k Was op reis naar de eilanden ten Westen van Sumatra. Aan boord bevond zich een lichtopziener. Dat is iemand, die de vuurtorens en lichten controleert, de lichtwakers voedsel brengt, ze doet aflossen e.d. Tevens neemt hij de regenwaarnemingen mee om ze op te zenden naar Weltevreden. Hoewel het een eenzaam bestaan is op zoo'n vuurtoren, die vaak op geheel onbewoonde eilandjes staan, zijn er genoeg liefhebbers voor. Het schijnt, dat de eenzaamheid wel eens leidt tot onaangenaamheden en ruzies. Oorzaak veelal: la femme!

Terwijl we op een goeden middag door een straat stoomden, werd de opmerkzaamheid van den gezagvoerder getrokken door een heel klein prauwtje, waarin twee man, die met hun hoofddoek wuifden. Door den kijker was het te zien, dat ze behoorden tot de ,,satengah compenie" dat het dus landsdienaren waren. Er werd gestopt. Het bootje kwam langszij, een man klom langs den touwladder naar boven. In zijn hand had hij de enveloppe waarin de regenwaarnemingen, die de lichtopziener had vergeten mee te nemen. Om 5 u. des ochtends waren ze van hun eilandje vertrokken. Gedajongd(gepagaaid) hadden ze tot ruim 11 uur. Tot ul.m. 4 uur des namiddags hadden ze gewacht in hun nootedopje, kans loopend op zware regenbuien (het regent in die streken zoowat elken dag), harden wind e.d. Zonder voedsel, zonder drinken hadden ze de tocht aanvaard. De gezagvoerder gaf ze een flinke portie rijst met toebehooren en na gespij-

zigd en gelaafd te zijn, keerden ze naar hun eenzame post terug. Zes lange uren moesten ze nog roeien voor ze thuis waren. ,,Men'' vond het geval nogal gewoon, ik stond na een 10-jarig verblijf in Holland verstomd over een plichtsbetrachting... die men in Indië zelf vaak niet opmerkt, laat staan waardeert.

* * *

Comité voor beroepskeuze enz. te Weltevreden, 1924—1925. Ons werd toegezonden het tweede jaarverslag van het comité, dat zich ten doel stelt inlichtingen te verstrekken bij de keuze an een werkkring of beroep, voor hen die de lagere, mulo-, technische, middelbare of handelsschool hebben afgeloopen, dan wel hulp te verleenen bij het zoeken van huisvesting en overtocht, alsmede desgevraagd toezicht uit te oefenen op studeerende jeugd in Holland of in Indië.

De uitgegeven handleiding bij de beroepskeuze (firma Visser & Co., Weltevreden) is algemeen gunstig beoordeeld. Een Maleische vertaling kan worden verwacht. In 1925 zal een supplement verschijnen om 't boekje tot heden bij te werken; daarin zal tevens een overzicht worden gegeven van de nieuwe salarisregeling.

In 1924 werden 201 adviezen gevraagd betreffende voort te zetten studie in Holland, in Indië, of overgang in een betrekking. Op 270 aanvragen van werkzoekenden konden 122 geplaatst worden.

Een nuttige instelling, wier arbeid niet 't minst van werkgeverszijde waardeering en medewerking verdient.

Het valt echter op, dat in het verslag niet gesproken wordt van eenige samenwerking met het informatiebureau van de Vereeniging Oost en West, noch met het Tehuis van Indische studeerenden, beide in den Haag. 't Wil ons voorkomen, dat van samenwerking niets dan goeds voor de betrokkenen kan worden verwacht.

KOLONIALE LITERATUUR.

Gezondheidsleer voor Ned.-Indië, door E. Hermans, Arts. „Een boek voor ieder die naar Nederlandsch-Indië gaat of er woont". J. H. Meulenhoff, Uitgever, Amsterdam.

De vraag of aan een populair boek over gezondheidsleer voor Nederlandsch-Indië behoefte bestaat, zou ik bevestigend willen beantwoorden. De schrijver heeft juist gezien dit onderwerp te kiezen, heeft zich echter laten verleiden hier en daar zijn meening te zeggen over kwesties die met gezondheidsleer wel heel weinig te maken hebben, waardoor de waarde van het boek vermindert. Afgezien van enkele raadgevingen welke m.i. beter achterwege hadden kunnen blijven, vooral in het hoofdstuk ,,Onze voeding in de tropen", waar het de voeding op reis betreft, vindt men er vele nuttige wenken in, waarmee de tropenbewoner zijn voordeel kan doen. Het boek is echter tevens bedoeld voor hen, die naar de tropen gaan. Nu heeft zich bij het doorlezen ervan bij mij de vraag voorgedaan of wellicht zij, die bovengenoemd plan hebben, zich na lezing van dit boek niet zullen afvragen of het après tout niet verstandiger is, waar hen zooveel gevaren dreigen, hun voorgenomen vertrek naar de tropen maar op te geven en dit wel niettegenstaande de bemoedigende woorden hieromtrent in de Inleiding en op pag. 45. Dit gevaar wordt des te grooter omdat ieder die naar Indië gaat al wel weet dat de Inlanders geen begrip hebben van hygiëne en men toch niet altijd in de gelegenheid is de door schrijver noodzakelijk geachte hygiënische contrôle uit te oefenen.

De schrijver behandelt op populaire wijze achtereenvolgens verschillende hoofdstukken uit het gebied der tropenhygiëne. Het motto van het eerste Hoofdstuk (Acclimatisatie) doet hier eenigszins vreemd aan. Met dit "East is East and West is West, And never the twain will meet" zal de schrijver toch niet bedoeld hebben dat het met die acclimatisatie wel eens minder goed kan vlotten.

Belangrijke vragen als ,,Wie mag naar de koloniën gaan?" ,,Hoe moeten wij in de tropen leven?" ,,De verzorging van ons lichaam", ,,De voeding in de tropen" worden hier achtereenvolgens aan de

beurt gesteld, terwijl tot slot eenige hoofdstukken gewijd worden aan enkele meer speciaal in de tropen voorkomende ziekten.

Dit boekje zal zeer zeker vele lezers vinden; dat het daarbij steeds een vriend en raadsman voor alle landgenooten in Nederlandsch-Indië moge zijn, zooals de uitgever dit wenscht! Ik vrees echter dat in enkele gezinnen de eisch van het onvoorwaardelijk na volgen van de genoemde hygiënische maatregelen wel eens tot moeilijkheden aanleiding zal geven.

J. W. VOS.

Jaarboek voor suikerfabrikanten in Ned.-Indië 1922—1925, deel I en II.

Wellicht beter dan lange beschouwingen of reeksen cijfers, geeft dit statig jaarboek, in twee dikke deelen van omtrent 6 à 700 pagina's elk gebonden, een duidelijk inzicht in de beteekenis, die de Java-suikerindustrie voor Indië heeft, en in de organisatie, waarin zij zich mag verheugen. Want bijna alles wat in deze twee dikke deelen voorkomt, is voor den suikerfabrikant van beteekenis, maar behoort ook tot de noodwendige wetenschap van hem, die zich in de suikerindustrie op Java interesseert.

De beide deelen zijn kenmerkend te onderscheiden. Het eerste bevat wettelijke bepalingen, statuten en reglementen, bijgewerkt tot 1 Augustus 1924; het tweede bevat gegevens, cijfers, lijsten van namen e.d.

Allereerst treft men in het eerste deel aan de wettelijke bepalingen en voorschriften, die voor de suiker van belang zijn. Het zijn er heel wat, niet minder dan 32, sommige weer onderverdeeld. Daar is allereerst de Fabrieksordonnantie; daarnevens de Residentiebesluiten op het klein-suikerbedrijf betrekking hebbend; vervolgens de Opkooprietordonnantie; de agrarische Wetten en Besluiten; de Grondhuurordonnantie met regelen omtrent minimumgrondhuurprijzen en de Braakhuurordonnantie; bepalingen betreffende desa-verhuur; de agrarische regelingen der Vorstenlanden; een reeks voorschriften, die op de irrigatie betrekking hebben; de waterregeling in de verschillende bevloeiingsgebieden op Java en Madoera; de reglementen der verschillende waterschappen; bepalingen aangaande overeenkomsten met de Inlandsche bevolking; voorts voorschriften aangaande politie, den veestapel, ziekten en plagen, wegen, railbanen, de veiligheidswetten, het Stoomreglement, bepalingen omtrent den opslag van petroleum e.a. en omtrent octrooien, en laatstelijk de bepalingen omtrent waterkracht en electriciteit. Men ziet, de beheerders van suikerondernemingen en de directies des concerns behoeven zich voors-

hands niet te beklagen, dat zij geen leidraad vinden in wettelijke ordeningen!

Dan volgen in het eerste deel de statuten en reglementen van de verschillende organisaties, die de Javasuikerindustrie tot een hecht geheel hebben gemaakt. Van het Syndicaat, het Proefstation, den J. S. W. B., de V. I. S. P., het Bouriciusfonds, de Vereeniging voor het verleenen van premies voor het kweeken van suikerrietvariëteiten; van het Pensioenfonds, Ongevallenfonds, Ondersteuningsfonds en Studiefonds voor suikergeëmployeerden; van de Vereeniging van Chemische-Technische- en Landbouwkundige adviseurs bij de Javasuikerindustrie; van den Bond van Eigenaren; van den Indischen Ondernemersbond en van den Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië. Het behoeft wel geen betoog, dat het een gemak vormt een en ander bij elkander te hebben.

Het tweede gedeelte geeft cijfers, feiten en namen. Allereerst lijsten van de suikerfabrieken met rietlanden en bibitondernemingen, waarop lijsten met afzonderlijke gegevens van de verschillende suikerfabrieken volgen. Dan komen mededeelingen over de verschillende, hierbovengenoemde, organisaties van de suikerindustrie; opgaven van besturen, departementen en afdeelingen, leden e.d. Een afzonderlijk hoofdstuk is, uiteraard kort samengevat, gewijd aan het Bestuur van Nederlandsch-Indië, de Departementen en de Regeeringsbureaux. Een ander aan de Kamers van Koophandel, ook buiten Indië. Weer een ander aan de particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen, en tenslotte één aan diverse vereenigingen, zijnde: landbouw- en plantersvereenigingen, handels en jaarmarktvereenigingen en instellingen van wetenschap en kunst.

Het hoofdstuk der statistische gegevens betreffende de Javasuikerindustrie is niet het minst belangwekkende. Daarin komen voor tabellen betreffende de oppervlakte van den rietaanplant; rietproductie, ook per residentie en per bouw; het suikerrendement en de suikerproductie idem; de verhouding van de verschillende assortimenten; den uitvoer van den Javasuikeroogst en voorts de wereldsuikerproductie, ook in vergelijking met Java. Een afzonderlijk hoofdstuk geeft de definitief vastgestelde minimum-grondhuurprijzen voor de verschillende residenties op Java; weer een ander bevat herleidingstabellen, waaruit gemakkelijk te zien valt de verhouding van bouw en H.A. en van picol en K.G. Dan is er een hoofdstuk met diverse tabellen en gegevens, vooral voor de practijk van belang. Afzonderlijke overzichten zijn nog aan de gesloten gebieden op Java en aan de particuliere landerijen beoosten Tjimanoek gewijd.

Tenslotte vullen gegevens betreffende den post- en telegraaf- en telephoondienst en het kadaster, en gegevens betreffende geschriften en kaarten den inhoud, die ook van een kalender voorzien is, aan.

Als bijlage tot het Jaarboek gaat een geheel nieuw bijgewerkte kaart omtrent suikerfabrieken op Java, die tevens spoor- en tramwegkaart is. Behoeft het na dit alles nog gezegd, dat het syndicaat en de firma de Bussy eer van dezen arbeid hebben!

M.

Overzichten van de kassen der zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten over het tijdvak 1920—1924. Uitgave van de afdeeling bestuurszaken der Buitengewesten. No. XXXII.

Zooals de ,,Inleiding'' mededeelt, is de bedoeling van deze publicatie om openbaarheid te geven aan de geldelijke aangelegenheden van de zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten, ten einde de Staten-Generaal en den Volksraad, alsmede het publiek in het algemeen, in de gelegenheid te stellen, van het geldelijk beheer der landschapskassen kennis te nemen en zoodoende ook naar buiten belangstelling te wekken in de financieele aangelegenheden der zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten.

Met die publicatie's werd in 1918 een aanvang gemaakt. Men gaf toen volledige afschriften van de diverse landschaps-begrootingen. In 1920 werd om bezuinigings-redenen de uitgave tijdelijk gestaakt om in 1924 weder ter hand te worden genomen, echter in vereenvoudigden vorm.

Die vereenvoudiging is van nogal ingrijpenden aard geweest; de beide laatste uitgaven geven getallen en niets dan getallen; van eenige toelichtingen daarop is geen sprake meer. Het spreekt wel vanzelf dat de waarde der verstrekte gegevens daardoor in sterke mate is verminderd.

Wanneer men — om maar eens een enkel voorbeeld te noemen — leest dat aan afkoop heerendiensten gedurende de jaren 1920—1924 is ontvangen: *f* 669.512, *f* 1.133.793, *f* 1.548.808, *f* 1.448.690 en *f* 1.342.405 en uitgegeven *f* 6.576, *f* 12.931, *f* 835.722, *f* 928.663 en *f* 1.033.145, — dan heeft men aan die getallen zonder eenige toelichting al bitter weinig en komen tal van vragen naar voren die in deze gegevens zelfs geen spoor van oplossing vinden.

Het wil mij dan ook voorkomen dat het, — wil men op de uitgaven van deze publicatie's blijven bezuinigen — veel beter zou zijn ze eens in de twee jaren, doch dan in den oorspronkelijken, volledigen vorm te doen verschijnen, dan zooals thans jáárlijks, op eene wijze die meer vragen doet ontstaan dan antwoorden geeft.

Het is zeker een verblijdend verschijnsel, dat de gewone ontvangsten een voortdurend stijgend bedrag aantoonen en van ruim 13.8 millioen in 1920 tot bijna 18.4 millioen in 1924 vermeerderden. In datzelfde tijdvak stegen de gewone uitgaven van ruim 10.6 millioen tot ruim 16.7 millioen.

Aan die vermeerdering van ontvangsten is het ongetwijfeld te danken dat de restitutie-post, d.i. het bedrag dat door de landschappen aan den Lande wordt terugbetaald wegens in hun belang gemaakte kosten, in dienzelfden tijd kon stijgen van ongeveer 1.28 tot bijna 5.7 millioen.

Gr.

Corruptie. Indische roman door Willem Wegenman, Rotterdam 1925. W. L. en J. Brusse's Uitgeversmaatschappij.

Prof. Dr. Valckenier Kip te Delft die de voorrede schreef noemt het ook een roman, doch feiteilijk is het een zakelijk bedoeld verhaal waarin getracht wordt te betoogen dat een Directeur van gewestelijke werken op Java onrechtmatig is ontslagen door den Gewestelijken raad. Deze hoofdpersoon is — volgens genoemden inleider — een Ingenieur van groote begaafdheid, zeer gevoelig, naïef, de eene maal te zacht, een ander maal te fel en mist hij gemakkelijkheid in den omgang met menschen. Zijn vrouw, wier verhouding tot haar man in Indië langzamerhand ,,een stille verdraagzaamheid'' is geworden, zegt van hem dat hij de zonderlingste man der wereld is, dat zij hem na twintig jaren nog niet steeds doorgronden kan, dat hij tact en menschenkennis mist, dat hij niemand tot vriend, de heele wereld tot vijand heeft, zelfs zes doodvijanden w.o. het hoofd van gewestelijk bestuur. En de Ingenieur zelf schrijft in zijn brieven aan bovengenoemden Professor dat hij veel vijanden heeft gemaakt door het breken van de oude sleur in het dienstwerk zoodat hij naar alle kanten vechten moet.

Ziedaar de hoofdpersoon van drie kanten, allen even welwillend afgebeeld. Kan het nog bevreemden dat — al kwam er niets anders bij — zijn pad in de tropen niet steeds over rozen kon gaan? Temeer niet nu hij — blijkens het boek — minstens vier malen — volgens zijne tegenstanders zelfs meerdere malen — een onvoorzichtigheid beging, om geen ander woord te gebruiken n.l. 1e. heeft hij de *f* 500 reparatiekosten van zijn nog niet verzekerde auto bij een ongeval defect geraakt, niet den Raad in rekening kunnen brengen en ook niet zelf betaald aan de firma die hem allerlei bouwmate-

riaal leverde, 2e. heeft hij *f* 1000 als schadevergoeding aangenomen van dezelfde firma nadat hij den agent verweten had hem te hebben overgehaald om aandeelen in die firma (vennootschap) te nemen, welke later bleken minder dividend op te leveren dan voorgespiegeld was; 3e. heeft hij *f* 700 van de firma teruggevraagd en ontvangen omdat deze de materialen voor zijn eigen woning door hem zelf gebouwd, geleverd, te hoog had in rekening gebracht; 4e. heeft hij op kosten van de firma tijdens zijn verlof in Europa een reisje gemaakt van een week naar enkele fabrieken, leveranciers van die firma op Java (kosten ± *f* 300).

Een aanklacht bij de Justitie ingediend moest ter zijde gelegd worden omdat er geen voldoende termen voor vervolging waren, doch de Gewestelijke raad heeft gemeend hem toch te moeten ontslaan zonder het predicaat „eervol", op grond der drie laatstgenoemde feiten. Dat was eenige jaren terug, toen meerdere dergelijke zaken van „retour-commissie" in Indië werden berecht en toen ook in vele andere landen bleek dat na den wereld-oorlog het duidelijk besef van de grens tusschen het oirbare en het strafbare vervaagd was.

Belangwekkend kan het geval niet heeten, evenmin is gebleken dat het ontslag een groot onrecht was, ook al mocht het gebrek aan rechtschapenheid den geheimschrijver — vermoedelijk is de secretaris bedoeld — van den resident verweten, niet louter fictie zijn, of al mocht de agent der hooger bedoelde firma op losse gronden in eede tegen hem getuigd hebben — zooals de schrijver beweert. Waarom eigenlijk het ruim 100 bladzijden tellende boek is geschreven blijft o.i. in het duister en dus een open vraag.

Heeft de teekenaar van de omslag-versiering dit ook willen uitdrukken door de geteekende kop vragend te doen opkijken?

Ht.

Kleurschakeeringen uit „Oedaya", door Noto Soeroto. N. V. Adhipoestaka—Haag—1925. Prijs *f* 1.50.

De heer Noto Soeroto bekend uit zijn gedichten en uit zijn studiën over Tagore, en op wien ook de aandacht werd gevestigd door zijn royeering als lid van de Indonesische vereeniging, heeft in Maart j.l. op den stamdag van het Algemeen Nederlandsch Verbond, een redevoering gehouden, waarin hij het had over de richtlijnen, de algemeene trekken van de politieke verhouding Nederland-Indonesië. Die zoo gematigde redevoering heeft niet alleen onder een groot deel van zijn ontwikkelde landgenooten, maar ook onder de Nederlandsche aanhangers van hun denkbeelden, nog al beroering ver-

wekt. S. heeft het daarom noodig geacht in het door hem opgerichte maandblad *Oedaya* eenige opstellen te plaatsen, die moeten worden opgevat als toelichting en aanvulling op zijn rede ,,Nederland-Indonesië.'' Enkele van die opstellen zijn nu door hem in boekvorm uitgegeven; zij zijn, hoewel elk een afzonderlijk onderwerp bevattende, zoodanig gerangschikt, dat zij een aaneengesloten geheel vormen. De reden van de publicatie is de gegrond gebleken vrees, dat elke partij uit zijn redevoering dàt zinnetje zal halen, wat in haar kraam te pas komt, zonder te letten op het geheel.

De denkbeelden van den heer Noto Soeroto zijn eigenlijk gericht tegen die algemeene geestesgesteldheid zijner landgenooten, die gekenmerkt wordt door verbittering en beslist anti-Nederlandsche gezindheid. Hij erkent het goed recht van de woordvoerders der Indonesische volken, voor zoover deze op een hoogeren trap van beschaving en cultuur zijn gekomen, om het ideaal te koesteren van een Indonesische eenheid; z.i. behoort de vorming van een Indonesische natie ook niet tot de onmogelijkheden, daar er een groot aantal voorwaarden voor die vorming aanwezig zijn; maar de Indonesische natie, de Indonesische supra-nationale eenheid of voor het minst de Indonesische saâmhoorigheid zal nooit of te nimmer tot stand komen, zoolang de leiders een gemeenschappelijken haat en afkeer jegens den ,,overheerscher'' opkweeken en aanwakkeren, uitsluitend met het oogmerk dat gevoel te bezigen als bindmiddel voor de vorming van een Indonesisch gezin. Destructieve en opstandige denkbeelden hebben post gevat, en niet wortelende op eigen cultuur, hebben vooral de z.g. intellectueel jongeren de uiterlijke vormen van de vreemde beschaving als criterium van eigen zaligheid gezien. Zij zijn machtsbegeerigen geworden, maar geven er zich geen rekenschap van, dat de macht der Westerlingen behalve op hun wetenschap en techniek, ook gegrondvest is op hun economischen zin en op hun kracht van organisatie. Nationalisme is een uiterlijk ideaal, een ideaal van uiterlijke grootheid, dat alleen verwezenlijkt kan worden door uiterlijke middelen, zooals organisatorische kracht, kapitaalbezit, een verworven afkeer van het onvermogen om verplichtingen na te komen, zin voor orde op zijn zaken, kortom de hoeksteen van het nationalisme is de zin voor business, merkt S. op, en de zin voor business is een eigenschap, die thans nog bij den Indonesiër afwezig is. Het is hem goed, wanneer men het nationalisme wil huldigen, maar hij waarschuwt zijn landgenooten dit niet zonder voorbehoud te aanvaarden. ,,Indonesisch ,,kapitaal'', ,,organisatie'' en ,,business'' zijn voor de zaak van ons volk van het hoogste belang'', zegt de nuchtere, practisch denkende man, maar voegt de dichter-idealist en de dienaar in den tempel der Humaniteit er aan toe ,,gij zult het juiste midden moeten weten te kiezen tusschen deze twee overwegingen: koopman-

schap is geen philantropie, doch ,,nationalisme'', of wel de ,,business'' van een volk zal op den duur alleen welvaren op het kompas der Menschelijkheid''.

Zeer terecht wordt ook gezegd, dat intellect een gevaarlijk wapen is in de handen van moreel onmondigen en dat men door haat te prediken, verbittering te zaaien en revolutie te verheerlijken, het gevaar loopt om een massa, die niet critisch luistert, op een onzalig oogenblik ter slachtbank te voeren. Een wijze les bevat de volgende alinea:

,,Laat ons niet vergeten, dat wij de erfgenamen zijn van een groote beschaving. En daarom is het onze plicht onze erfenis te zoeken in de verwilderde terreinen van ons vergeten zelf. Het baat ons niet, of wij al beweren, dat wij een eigen cultuur bezitten. Dit cultuurbezit moeten wij kunnen toonen; een levende cultuur is productief, is scheppend. Wij kunnen onze beschaving alleen sterklevend maken door ons land en ons volk te eeren met den arbeid van onzen geest en van onze hand. Wij moeten in ons midden voortbrengen de steunpilaren van ons volk: onze geleerden en onze kunstenaars, onze juristen en onze artsen, onze economen en onze politici, onze kooplieden en onze industrieelen, niet bij enkelen, maar bij honderdtallen, en allen door dezelfde geestdrift bezield, om met behulp van den Nederlander, die in ons land onze medeburger is geworden, onze taak te volvoeren, n.l. den opgang van Indonesië te dienen en van een ,,overheersching'' te geraken tot een werkelijke ,,regeering''.

S. geeft een staaltje van rhetorische bombast van anonieme revolutionnaire nationalisten. ,,Wij moeten ,,strijden'' opvatten in den ruimsten zin van het woord, met dien verstande echter, dat, indien de mogelijkheid is uitgesloten om met woorden alleen te strijden, dat wij dan moeten ..... Weet dus broeders, dat het volk ook strijdt, en bij niemand anders steun vindt dan alleen bij ons. De inheemsche ambtenaren heulen met den overheerscher; broeders, op ons alleen rust de taak deze wantoestanden uit den weg te ruimen, op ons alleen is de hoop van het volk gevestigd.'' Dergelijke warhoofden kunnen leering trekken uit den wijzen en practischen raad, dien we hier overnemen:

,,Laten de volksleiders, indien zij dien naam hoog en waardig willen houden, zich in onze kampongs en onze desa's verspreiden om onze landgenooten in te lichten in zaken van spaarzin en gezondheid, van koopmanschap en organisatie, van regelmaat in arbeid en rust. Laten zij dus in ons volksleven de waarachtige grondslagen leggen voor een krachtig vermogen tot beheer in eigen zaken in economischen zin en voor een politieke bekwaamheid, opdat een einde kome aan de lijdensgeschiedenis van ons zaken-doen en ons politiek monnikenwerk. Dat zou een mooi offer zijn: het offer van het applaus der tribune aan den arbeid van den stillen werker.''

Uit het vorenstaande zal wel blijken, dat *Oedaya* het blad is van de overtuigde aanhangers van de evolutie en dat de heer Noto Soeroto een van de voormannen der Oedayisten is. Diens denkbeelden zouden aan de hand van het hoofdstuk ,,Oost en West'' in zijn ,,Kleurschakeeringen'' geformuleerd kunnen worden als volgt:

In het Oosten is zichtbaar geworden het ochtendgloren van de nationale gedachte, of reëeler gezegd, de Oostersche volken verlangen naar medezeggingschap in het bestier van hun eigen lot, en straks naar het recht van zelfbeschikking.

Het is de plicht van Nederland tegenover zich zelf en tegenover Indonesië geleidelijk gevolg te geven aan het ook in Indonesië tot uiting gekomen verlangen naar zelfbeschikking.

Misdadig is het den drang naar vooruitgang der Indonesische bevolking in destructieve banen te leiden, evenals het misdadig is onverschillig tegenover dien drang te staan of dien hoogstens wrevelig en sceptisch gade te slaan.

We twijfelen er niet aan dat een wijs regeeringsbeleid aan de zoo gematigde inzichten van een hoogst ontwikkeld Javaan de aandacht zal schenken, die zij verdienen, voorts kan aan een ieder, die belang stelt in verhouding tusschen Nederland en de Overzeesche gewesten in Azië, de lezing van het hier besproken boekje ten zeerste worden aanbevolen.

v. R.

Verslag van het Volkscredietwezen loopende tot Juli 1925. Druk Emmink, Weltevreden.

Dit verslag, dat een gunstige uitzondering maakt door op tijd te verschijnen en dus actueel is, bevat behalve mededeelingen van algemeenen aard, berichten over de Centrale Kas en de verschillende credietinstellingen op Java en Madoera en in de Buitengewesten, als daar zijn de volksbanken, desaloemboengs, desa- en dorpsbanken en visschersvereenigingen. Liefhebbers van cijfermateriaal kunnen hun hart ophalen aan de talrijke numerieke gegevens. Minder prettig is de mededeeling dat het volkscredietwezen in het afgeloopen jaar herhaaldelijk werd opgeschrikt door de ontdekking van ernstige knoeierijen bij administrateurs en verder personeel van de volkscredietinstellingen. Bij het meerendeel dier knoeierijen was de fraude jaren gaande voor zij aan het licht kwam.

Wij vragen ons af of het wel goed gezien is om in verantwoordelijke betrekkingen bij het bankbeheer personen te plaatsen, die niet voor het bankbedrijf zijn opgeleid en tevens of het direct toezicht op de banken niet voor verbetering vatbaar is. Bij de volksbanken wordt als regel het bestuur gevormd door den assistent-resident,

den regent en den controleur. Ongetwijfeld vatten die personen hun taak nauwgezet op, maar slechts bij uitzondering zullen zij in staat zijn intensieve contrôle uit te oefenen. In Indië wordt alles maar op het bestuur afgeschoven, dat was al jaren geleden voor den toenmaligen assistent-resident Henny aanleiding om te spreken van ,,het geduldige lastdier''. v. R.

Djonoko. Eine Hindu-Javanische Heldensage von Hanna Ruys—Heger. N. V. Boekh. v/h. W. P. van Stockum & Zoon. Den Haag 1925.

Hij bijwonen van een wajangvoorstelling op Java was voor S. aanleiding om de Djonokosage in een voor het Westen begrijpelijken vorm te verwerken. Zij maakte daarbij gebruik van het Javaansche gedicht ,,Ardjoeno Sosro Bau'' van Raden Ngabehi Sindoesastra, vertaald door Dr. W. Palmer van den Broek. Djonoko is de incarnatie van Wisnoe, hij huwt met Dewi Sri, die al tot zijn vrouw bestemd was toen hij nog als Wisnoe in den hemel verkeerde. We lezen van veel oorlogvoeren en veel glans en praal. Toen Djonoko's ziel weer naar den hemel opsteeg en zijn lichaam op aarde achterbleef, kriste zijn vrouw zich met negenhonderd vorstinnen. Op de plek, die met het bloed van de schoone koningin gedrenkt was, ontsproten kleine planten en zoo ontstond de rijst. Het boekje heeft dus folkloristische waarde, we vinden het echter jammer, dat S. de illustratie van den tekst niet aan een bevoegd persoon heeft opgedragen. Het plaatje boven het hoofdstuk „Djonoko's Liebesglück'' is min of meer shocking, dat van Djonoko's hemelvaart monstrueus. v. R.

Grantrechten in Deli, door Gerard Jansen, Hoofd van het Gemeentelijk Bureau voor Grondzaken te Medan. Uitgave van het Oostkust van Sumatra-Instituut.

Aanvankelijk beschouwden de niet-Inlanders in Deli zich bij gebreke van een wettelijke bepaling als onderdanen van den Sultan. Toen hun rechtstoestand door het politiek contract van 1884 was geregeld en alle niet-Inlanders, zelfs al woonden zij in niet-rechtstreeks bestuurd gebied, werden beschouwd als rechtstreeksche onderdanen van het Gouvernement, ontstond een moeielijkheid wat betreft het verkrijgen van behoorlijke rechten op den grond, welke zij reeds occupeerden. Voor landbouwondernemers was al een regeling getroffen, doch er bestond er nog geen voor afstand van grond ten behoeve van huizenbouw, zoodat er gebouwd werd op grond, die zon-

der wettigen titel van de kampongbevolking (met of zonder toestemming van het Zelfbestuur) was gekocht of ook wel op grond, die eigenlijk alleen voor landbouwdoeleinden was afgestaan en door de ondernemers in gebruik werd gegeven voor huizenbouw. Nadat daar eerst jaren over gecorrespondeerd was, werd in 1889 een modelacte vastgesteld.

Ofschoon het Nederlandsche woord ,,overdracht'' volkomen op zijn plaats zou zijn geweest, werden de acten aangeduid met den naam van *grant*. Het Engelsche woord, ter Sumatra's Oostkust en in Riouw algemeen gebruikelijk, is overgenomen van de Maleische Staten op het schiereiland Malakka, waar de door de Sultans verleende rechten officieel ,,Grant of Land'' heeten en een registratie wordt gevoerd overeenkomstig het voor de Straits Settlements geldende systeem.

In zijn 112 bladzijden tellend boekje behandelt S. de grants met de bedoeling een gids te verstrekken aan granthouders en ambtenaren, die met grantrechten bemoeienis hebben, ook om belangstellenden een kijk te geven op de verbijsterende hoeveelheid afwijkende rechten, welke onder den drang der omstandigheden ontstonden, zoodat gesproken kan worden van grantchaos. Daar om het eigenaardige van de grantrechten te kunnen begrijpen, eenige kennis vereischt wordt van de agrarische regelingen met betrekking tot de rechtstreeks bestuurde gebieden in Nederlandsch-Indië, wordt daarvan vooraf een beknopt overzicht gegeven.

Er bestaan Controleursgrants, Deli-Maatschappijgrants en Sultansgrants, van elke soort zijn modellen opgenomen. De Deli-Maatschappij ontleende het recht om grants uit te geven aan een contract met den Sultan en had daarmede een deel van de overheidstaak op zich genomen, waarvan zij zich op alleszins loffelijke wijze gekweten heeft, zelfs in menig opzicht beter dan het Gouvernement zelf.

S. wijst erop, dat aan de verschillende soorten grants, in het bijzonder aan de Controleurs- en Deli-Maatschappijgrants enkele belangrijke nadeelen kleven. Vooreerst bestaat er omtrent den aard van het recht eenige onzekerheid en verder is een bezwaar van groote beteekenis, dat op de grantrechten geen hypotheek kan worden gevestigd en deze onlichamelijke goederen niet vatbaar zijn voor pand. Zooals dadelijk zal blijken beschouwen de granthouders de nadeelen echter niet van overwegende beteekenis.

Er zijn verschillende pogingen aangewend om de nadeelen tot een minimum terug te brengen. Een belangrijk feit, wat dat betreft, is de grondschenking aan de gemeente Medan, die in 1918 tot stand kwam. Het aanvankelijk doel der schenking: de mogelijkheid te openen tot het verleenen van zakelijke rechten, dus de rechtsonzeker-

heid op te heffen, werd echter niet bereikt. Men kan van meening zijn, dat de granthouders hun eigen belangen schaadden door hun verkregen rechten te handhaven, maar wanneer blijkt, dat groote maatschappijen tonnen gouds besteedden aan grond en gebouwen, dan behoeft het geen verwondering te baren, dat de kleine granthouders niet zoo erg gelooven in de onzekerheid van hun recht. Het verleenen van zakelijke rechten zou bovendien geld en verschillende traag werkende formaliteiten kosten.

De gemeente Medan heeft ingezien dat de meeste bezwaren tegen de grantrechten gericht zijn, tegen bijkomende omstandigheden, die met den aard van het recht niets te maken hebben. In het bijzonder werd het ontbreken van kaarten als een ernstig bezwaar gevoeld, ook de ongeregelde registratie. In verband hiermede zien we de instelling van een gemeentelijk bureau voor grondzaken, dat zich onder meer belast zag met de landmeetkundige en administratieve regeling der grantrechten. Alleen zeer bijzondere omstandigheden doen de locale overheid zich met deze werkzaamheden belasten, merkt S. op, en onder die omstandigheden geldt dan in de eerste plaats, evenals aanvankelijk voor Medan, de exterritorialiteit van grondbezitters.

Wanneer we nog aanstippen dat voor de vaststelling der grenzen de contradictoire delimitatie zal plaats hebben en nog enkele beschouwingen worden gewijd aan den aard der grantrechten, dan is er genoeg verteld om belangstellenden aan te sporen om kennis te maken met de pennevrucht van den heer Jansen.

Het grantstelsel is gemakkelijk in zijn uitvoering en heeft in den korten tijd van zijn bestaan het vertrouwen verworven van Europeaan, Inlander en Vreemde Oosterling. Niettegenstaande de fouten en begane misslagen heeft het stelsel bewezen ook voor overig Indië een toekomst te hebben. v. R.

Mythen en legenden van China, door E. T. Chalmers Werner, voor Nederland bewerkt door J. W. Schotman. Eerste deel. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.

Weer is een bundel mythen en legenden toegevoegd aan de reeks, die de uitgevers W. J. Thieme & Cie laten verschijnen. Het nieuwe werk wil door een vrij uitvoerige verhandeling over de Chineesche werkelijkheid en over den wijsgeerigen kant van het vraagstuk der mythen en legenden den lezer voorbereiden tot kunnen waardeeren en genieten van hetgeen door Chalmers Werner in het Engelsch- en nu in het Nederlandsch door Schotman uit de mythen en legenden van China wordt weergegeven.

De Nederlandsche bewerking is geen vertaling van de Engelsche, zonder meer. In enkele opzichten wijkt zij van deze zelfs zóó aanmerkelijk af, dat de bewerker zich verplicht heeft geacht hierover rekenschap af te leggen. Uit zijn uiteenzetting blijkt, dat 't gaat om een diepliggend verschil. Volgens Schotman is Chalmers Werner meer socioloog dan mythe-vorscher, het probleem der mythe-vorming is in wezen echter geen sociologisch, het is een psychologisch vraagstuk, doordien zijn boek teleurstelt ten opzichte van de wetenschappelijke analyse en de wijsgeerige behandeling naar de nieuwste leer, moest het in zekeren zin bij voorbaat verouderd zijn. Deze kritiek moge de noodzakelijkheid der aangebrachte veranderingen aantoonen, 't wil ons voorkomen, dat de Engelsche schrijver haar met beperkte vreugde en getemperde erkentelijkheid zal lezen als voorwoord tot een vertolking van zijn boek; en men is toch gewoon in een vertolking iets te zien waardoor den oorspronkelijken samensteller slechts waardeering en genoegen wordt toegedacht. De uiteenzetting van den vertaler is niet zoo helder, dat men bij het lezen van de beschouwingen en bespiegelingen weet of hij, danwel Chalmers Werner aan 't woord is.

Het eerste hoofdstuk: Sociologie. De Chineesche werkelijkheid, geeft veel wetenswaardigs over volk en land van China, zonder over mythen of legenden te handelen. Het tweede hoofdstuk geeft in zijn eerste helft: Mythologie, veel, dat eveneens interessant is, over mythevorming, zonder speciaal over China te handelen.

Zoo tot de Chineesche mythologie gekomen (blz. 71), wordt het college, in boeiende rhetoriek, nog voortgezet bij de weergave der mythen, in de volgende hoofdstukken: III. Cosmogenie. Scheppingstheorieën en scheppingsmythen; IV. De Goden van China. V. Mythen der sterren. VI. Mythen van donder, weerlicht, wind en regen.

32 gekleurde illustraties geven verschillende mooie stukjes van Chineesche teekenkunst, al schijnen enkele ervan door de reproductie wat ,,ver-Westerd.''

Wij weten niet hoeveel deelen op dit eerste zullen volgen.

Het motto kondigt een werk van hooge stemming aan, met deze aan Mardrus ,,La Reine de Saba'' ontleende karakteriseering:

,,Maar dit Oosten, dit Azië, welke zijn ten slotte zijn werkelijke grenzen?.....

Deze grenzen zijn zoo scherp omschreven, dat er niet de minste twijfel mogelijk is: Azië is daar, waar alle vulgariteit ophoudt, waar waardigheid wordt geboren en waar geestelijke elegantie begint. En het Oosten is daar, waar de boordevolle bronnen der poëzie zijn.''

Indische Cultuuralmanak, 1926, samengesteld door C. Lekkerkerker. Uitg. J. H. de Bussy, Amsterdam. (*f* 2.50 en *f* 3.50 geb. in portefeuilleband).

De 40e jaargang. Dit zakboekje kondigt een jubileum aan, en behoeft hiermede van zelf al geen aanbeveling meer. De almanak heeft 4 × 10 keeren de bij Indische culturen betrokkenen een gids gebracht, die, door zijn veel omvattenden inhoud, een ,,handboek'' mag heeten.

De uitgave heeft zich aangepast aan de behoeften en heeft hierdoor een hooge practische waarde gekregen.

Dr. H. C. Prinsen Geerligs, die de voorgaande jaargangen samenstelde, was door een ernstige ongesteldheid verhinderd deze taak weer te vervullen. De heer Lekkerkerker heeft haar overgenomen en met de hem eigen stiptheid volbracht.

Mogen wij ons een enkele kantteekening veroorloven? 't Wil ons voorkomen, dat, ongeacht de afwisselende waardeverhoudingen, een vermelding van de waarde van de Britsch-Indische crores, lakhs, Rs., annas gewenscht is. Deze munt heeft voor Ned.-Indië niet minder beteekenis dan 't meerendeel der wèl vermelde valuta.

Verslag van den Dienst van het Boschwezen in N. I. over 1924. Landsdr., Weltevreden.

Hier is inderdaad achterstand ingehaald in een prijzenswaardig tempo. In het loopend jaar zijn verschenen de verslagen over 1921, 1922, 1923 en nu dat over 1924. Men is dus bij. Ja, zelfs geeft de inleiding reeds voorloopige vermelding van de belangrijkste maatregelen, die vóór het verschijnen van dit verslag in 1925 genomen zijn.

In verband met de berucht geworden Panglong-toestanden (*De Ind. Gids* 1925, blz. 1019), zou men kunnen verwachten in dit overzicht interessante gegevens te vinden. De officieele stijl verbergt misschien meer dan hij uit.

Onder het hoofd: Dienstkring Riau c.a. (omvattende mede de afdeeling Bengkalis van het gewest Sumatra's Oostkust), vindt men melding gemaakt van het in werkingtreden van het nieuwe panglongreglement, en in verband hiermede van de tijdelijke indienststelling van panglong-opnemers, tolken en administratief personeel. Dit reglement zou voor Bengkalis op 1 Januari 1925 in werking treden (Stbl. 1924 no. 510). Wij hopen in het verslag over het nu loopend jaar nader te vernemen, in hoever het voornemen tot uitvoering is gebracht en op welk resultaat ten goede het nieuwe reglement mag bogen.

Overzicht van de productie der panglongs en haar geldelijke opbrengsten over 1924.

Afdeeling.	Timmerhout.		Brandhout.		Houtskool.			Cijns.		Totaal.	In 's Lands kas gestort.
	Aantal panglongs.	Opbrengst in M³.	Aantal panglongs.	Opbrengst in tonnen.	Aantal panglongs	Aantal ovens.	Opbrengst in pikol.	Oude regeling.	Nieuwe regeling.		
				Ton [1]							
Karimoen	3	85.000	—	11.000	29	75	300.000	35.205	103.046	138.251	458.909
Kateman	16		4		—	—		—	—	—	
Tandjoeng-Pinang	—	—	—	—	95	182		15.005	11.580	26.585	
Lingga	3	551	—	—	64	118		9.675	15.676	25.351	
Indragiri	—	—	8	16.187	—	—		—	16.187	16.187	
Bengkalis	65	270.000	33	42.000	72	200	160.000	346.493	—	346.493	
Totaal	87	355.551	45	69.187	260	575	460.000	405.378	146.489	552.867	458.909
				S. M. [2]							
In 1923	88	386.245	68	114.000	234	553	442.400	—	—	324.871	
„ 1922	94	428.151	77	89.000	221	508	406.400	—	—	359.526	
„ 1921	119	488.139	67	79.750	256	587	469.600	—	—	246.564	

De timmerhoutproductie van de panglongs is wederom achteruitgegaan. Voor het timmerhout is deze achteruitgang gedeeltelijk toe te schrijven aan de mindere vraag van Singapore, voor een ander deel echter aan het feit, dat deze bosschen plaatselijk geleidelijk uitgeput raken. In Bengkalis nam ook de brandhoutaankap sterk af, eveneens een gevolg van het uitgeput raken der vloedbosschen in deze afdeeling; de vermindering werd echter gecompenseerd door een vermeerdering in Kateman en Indragiri.

Van het vele, dat het verslag aanbiedt, nemen wij ditmaal alleen het eindresultaat der baten en lasten over 1924 van den geheelen dienst van het Boschwezen in N.-I. over, in guldens.

	Baten.	Lasten.	Eindoverschot	
			voordeelig.	nadeelig.
Java en Madoera	12.074.371	8.691.596	3.382.775	—
Buitengewesten	1.042.325	956.319	86.006	—
Boschproefstation	529	190.830	—	190.301
Totaal	13.117.226	9.838.746	3.278.479	

[1] 1 Ton 1000 K.G.
[2] 1 S. M. weegt gemiddeld 650 K.G.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

KWIKZILVER EN VOLKSGEZONDHEID.

Onder het lange opschrift: Een belangwekkend vraagstuk. De slechte volksgezondheid. De aanwezigheid van kwikzilver oorzaak? stelt *De Ind. Ct.* van 10 en 11 September een inderdaad belangwekkende kwestie aan de orde.

Het maandblad *De Mijningenieur* bracht een kort stuk van Ir. de Kroes over de aanwezigheid van goud in kwik in West Borneo, daarin kwam deze zin voor: „In het voorbijgaan zij er op gewezen, dat nu mogelijk verschillende ziekten met het optreden van vrij kwikzilver in verband kunnen worden gebracht. Daar het uitgebreid voorkomen van vrij kwikzilver tot nu toe niet bekend was, kon in de opvattingen omtrent het ontstaan van ziekten daarmede vanzelf nog geen rekening worden gehouden."

De redactie van *De Ind. Ct.* maakte van de aanwezigheid van den heer de Kroes te Bandoeng gebruik om nadere inlichtingen bij hem in te winnen, die hij wel wilde verstrekken. Wij nemen uit de weergegeven mededeelingen over wat wij als het interessantste ervan beschouwen.

Op de vraag, of bepaalde feiten bekend waren, waaruit viel af te leiden, dat de aanwezigheid van kwikzilver in den bodem in verband moest staan met een minder gunstigen gezondheidstoestand, vertelde de heer de Kroes, dat het vinden van kwikzilver bij of onder de woningen, waarin het Europeesche personeel van het Mijnbouwkundig-Geologisch onderzoek was ondergebracht, in Montrado in W.-Borneo, vanzelf er toe leidde, verband te brengen tusschen dat kwikzilver en het feit, dat het meerendeel van het personeel zich onlekker gevoelde gedurende het verblijf te Montrado. Vooral had men last van het gebit, terwijl, zooals men weet, het juist een eigenschap van kwik is de tanden en kiezen aan te tasten.

In 't bizonder was de heer Schreiber, die met zijn gezin in een Chineesch huis met een kleibodem, dus zonder een vloer, woonde, er slecht aan toe. Toen wilde het toeval, dat juist een dag te voren in een vlak bij het huis gegraven goot grootere druppels kwikzilver gemakkelijk aangetoond konden worden. Bovendien waren kippen, die in die goot gewroet hadden, plotseling gestorven, hetgeen aanvan-

kelijk aan een geval van kippenpest werd toegeschreven. Nu echter lag het voor de hand om te denken aan de néfaste werking van kwikzilver, dat daar in vrij groote hoeveelheid in den bodem zat.

En nu hebben we door de geconstateerde aanwezigheid van kwikzilver tevens een zeer aannemelijke verklaring van het merkwaardige feit, dat de geïmporteerde rassen in W.-Borneo (Maleiers, Chineezen en Indo-Europeanen) slechte gebitten hebben. Tot nu toe werd dat aan gebrek aan kalk toegeschreven. Echter de aanwezigheid van kwikzilver is een minstens even aannemelijke oorzaak.

Volgens het verhaal van een mandoer, had indertijd bij Singkawang een oude leprozen-inrichting gestaan, waar de menschen als ratten stierven. De verpleegden smeekten daarom om naar een andere streek te worden vervoerd. Bij onderzoek is nu gebleken, dat èn in het rivierzand èn in de groene klei betrekkelijk overvloedig kwikzilver aanwezig is. Het lijkt dus alweer niet gewaagd, dat veelvuldig sterven aan de aanwezigheid van kwikzilver in den bodem toe te schrijven.

Het bleek verder, dat in het genoemde huis van den heer Schreiber vroeger een gezin gewoond had, dat aan een vorm van lepra leed en verminkte ledematen had. Waar nu in W.-Borneo kwikzilver en lepra beide worden aangetroffen, werd ook aan de mogelijkheid gedacht, dat lepra met kwikzilver in eenigerlei verband staat. Immers, indien kwikzilver in het lichaam wordt opgenomen, dan heeft het door zijn zwaarte de meeste kans om afgezet te worden in de toppen der vingers, de teenen, de oorlellen enz. Welnu, dat zijn juist de plaatsen, waar lepra zich het eerst openbaart.

Dit zijn voorloopig natuurlijk nog maar veronderstellingen. De deskundigen kunnen dat bij nadere onderzoekingen beter beoordeelen. In de streek van de Boven-Kapoeas, waar ook veel cinnaber en dus mogelijk vrij kwikzilver voorkomt, zijn weer lepra-lijders en bovendien menschen met afschuwelijke kropgezwellen, evenals in Landak, waar ook dikwijls cinnaber is aangetoond. Bovendien komen in het Tadjamgebergte op Billiton, waar, afgaande op de formatie van den bodem, waarschijnlijk ook kwikzilvererts te vinden is, weer veel lepralijders voor, wier ziekte volgens hen te wijten moet zijn aan het water van de beken aldaar. Het vrije kwik is ook gevonden bij Ranai op Boengoeran (Natoena-eilanden), terwijl het volgens mededeelingen ook op Midai, eveneens behoorende tot de Natoena-eilanden, voorkomt. En beide streken zijn beruchte ziekten-oorden.....

Ook op Java bleek het vrije kwikzilver, veel meer dan vermoed werd, op te treden; o.a. werden bij een vluchtig onderzoek enkele korrels cinnaber op verschillende plaatsen in Bandoeng gevonden en betrekkelijk veel te Plered bij Poerwakarta, waar soms ook vrij kwikzilver werd aangetroffen. Overal, waar het kwikzilvererts in de klei

voorkwam, stonden de padi en de andere gewassen slecht. En daar klaagde de bevolking, dat de gezondheid te wenschen overliet.

Waarschijnlijk is niet eerder van de aanwezigheid van vrij kwikzilver op verschillende plaatsen gebleken, omdat het ten eerste om kleine hoeveelheden gaat, en ten tweede het vrije kwikzilver slechts in uiterst fijne druppeltjes voorkomt. Bovendien schijnen plantensappen, naar gebleken is uit de onderzoekingen van mr. Eddingfield op de Philippijnen, het kwikzilver minder actief te maken. Het amalgameert dan b.v. niet meer met goud. Het wasschen van het goud met water maakt het zich in de waschpan bevindende kwikzilver vrij en dan wordt het weer actief waardoor het goud zich verbindt met het kwikzilver en eenvoudig uit de waschpan verdwijnt. Hierdoor is de legende van het spookgoud onder de inlandsche bevolking ontstaan. Bij invallende zware regens, als er sterke waterbewegingen in den bodem plaats hebben, wordt dat omhullende plantensap dus waarschijnlijk weggewerkt en het kwik wordt weer gevaarlijk. Opmerkelijk is in dit verband, dat ziekten juist veelal optreden bij invallende regens.

De redacteur van *De Ind. Ct.* vroeg den heer de Kroes, of hij de meegedeelde feiten niet officieel gerapporteerd had. Hij antwoordde, dit inderdaad te hebben gedaan. Doch de vraag, of er de noodige aandacht aan was geschonken, kon hij niet bevestigend beantwoorden. De doktoren, met wie het geval besproken was, toonden wel belangstelling. Dat de aanwezigheid van kwikzilver in den bodem invloed had op het gebit der bewoners, wilden zij direct toegeven. Den invloed op andere ziekten achtten zij niet buitengesloten, doch om daaromtrent zekerheid te krijgen, is een nauwkeurig onderzoek noodzakelijk.

Tot zoover het interview. Het spreekt wel van zelf, dat de redactie van het Bandoengsche blad hierbij een aansporing laat aansluiten om spoedig tot een degelijk onderzoek te doen overgaan.

EEN NIEUWE GENEESWIJZE TEGEN PEST (EN DYSENTERIE).

De gevaarlijkheid van pest en de geringe zoo niet ontbrekende waarde van de gebruikelijke geneesmiddelen die tegen deze ziekte worden aangewend wettigen belangstelling voor elke nieuwe geneeswijze, voorzoover die meer succes belooft. Dat is ongetwijfeld het geval met de thans door den bacterioloog F. d'Herelle in de Presse Medicale (21 October) beschreven proeven aangaande de behandeling van builenpest met een bacteriophaag. d'Herelle de bekende uitvinder van de bacteriophaag (een kleine ultra microscopisch levende vijand van tal van ziekteverwekkende micro-organismen) is thans directeur van den bacteriologisch-epidemologischen en quarantaine

dienst in Egypte en was daarom in staat proeven met zijn in 1920 in Indochina geïsoleerde pest-bacteriophaag te nemen bij een aantal gevallen van pest die door hem in de haven van Alexandrië werden behandeld. Hij spoot in de builen 1 c.c. van zijn bacteriophaag-suspensie in binnen 24 uur na de verschijning der builen. In alle drie de gevallen verbeterde de algemeene toestand reeds enkele uren na de inspuiting aanmerkelijk, daalde de temperatuur van om en nabij de 40° tot om en nabij 37° of zelfs even daar beneden om verder niet meer te stijgen, de pijnlijkheid der builen nam af en het punctaat der builen bleek reeds enkele dagen daarna steriel, d.w.z. vrij van pestbacillen (de bacteriophaag was er duidelijk in aan te toonen). In het vierde geval werd eerst den derden dag ingespoten en waren twee inspuitingen noodig, ook toen trad na de tweede inspuiting binnen enkele uren beterschap in. In alle vier de gevallen was de toestand voor de inspuiting zeer ernstig. Merkwaardig was het uitblijven van eenige algemeene reactie na de inspuiting. Ook schijnt deze inspuiting een zekere anti-toxische werking te bezitten. In ieder geval zijn deze resultaten opmerkelijk, zoo merkt de *N. R. Ct.* (30 Oct.) op, aan welk blad hier een en ander is ontleend.

Dat men reden heeft de beste verwachtingen te koesteren dienomtrent voor de toekomst moge blijken uit de resultaten bereikt met de bacteriophaagbehandeling (d'Herelle spreekt zelf van phagotherapie) bij bacellaire dysenterie. In 1921 publiceerde d'Herelle dienaangaande zijn zeer gunstige resultaten, die echter slechts betrekking hadden op een betrekkelijk klein aantal gevallen (evenals dat ditmaal het geval is). In de vier jaar sedert verloopen zijn deze resultaten van alle zijden bevestigd, het laatst door Costa Cruz. Het gevolg is geweest dat thans het Instituut Oswaldo Cruz te Rio de Janeiro reeds geregeld virulente anti-dysenterie-bacteriophaagculturen bereidt en aflevert aan medici en ziekenhuizen en de phagotherapie bij dysenterie in Brazilië reeds algemeen ingang gevonden heeft, wat tot een belangrijke daling van het sterftecijfer voor deze ernstige tropische ziekte heeft aanleiding gegeven (men verwarre de gevaarlijke tropische bacillaire dysenterie noch met de eveneens gevaarlijke en eveneens tropische amoebendysenterie waarvoor we in Yatreen een specifiek geneesmiddel bezitten, noch met de betrekkelijk onschuldige ook in ons land af en toe voorkomende door een bijzonder soort weinig virulente dysenteriebacillen verwerkte ziekte). Allen zijn het er over eens dat deze behandelingswijze betere resultaten oplevert dan alle andere, de serotherapie inbegrepen. De tienduizenden aldus reeds behandelde gevallen en de talrijke publicaties dienaangaande wettigen wel een zeer gunstig oordeel.

Hoe de phagotherapie bij pest zich verder ontwikkelen zal, moeten we afwachten, maar een ding is zeker dat de Nederlandsche en Neder-

landsch-Indische regeering in verband met het endemisch voorkomen van pest in onze overzeesche gewesten goed zal doen proeven op groote schaal met deze eenvoudige, in ieder geval ongevaarlijke behandeling bij deze zoo kwaadaardige ziekte te nemen. d'Herelle zou zelfs in verwachte en twijfelachtige gevallen reeds inspuiting genomen willen zien. Jammer is dat tot dusverre de phagotherapie bij buiktyphus mislukt is.

NAAR ONBEKEND BORNEO.

In aansluiting bij hetgeen in de vorige aflevering werd medegedeeld over de wetenschappelijke expeditie, die onder kapitein D. W. Buys, in Oost-Borneo tot het onbekende binnenland is doorgedrongen, kan nu nog het volgende worden vermeld.

Den 24sten September ontving de voorzitter van het Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen te Batavia een telegram van den leider der expeditie meldend, dat de botanist de heer F. H. Endert, de zoöloog, de heer H. C. Siebert, alsmede de militaire brigade met de transport-dwangarbeiders uit Bandjermasin in het prauwenbivak te Long Petah waren aangekomen.

Begrijpen wij de korte berichten goed, dan bereikte de leider der expeditie, slechts vergezeld van sergeant Sembel en 2 Dajaks den 7en Augustus, na twee dagmarschen van uit het prauwenbivak den top van Koeng Kemoel Boeng (1847 M.) en keerde hij den 9en van daar weer in 't bivak terug. Van uit dit bivak werden verder verschillende tochten ondernomen, ook over de waterscheiding heen tot in het dal van de Kajan-rivier.

Den 23en October kon Aneta andermaal een mededeeling van het Comité te Batavia brengen. Het doel der expeditie is bereikt, de verkregen resultaten zijn uitstekend.

Het Comité heeft besloten, ook in verband met de ongunstige weersgesteldheid, den tocht te doen beëindigen en de leden naar Java te laten terugkeeren.

Wij vinden het doel als volgt omschreven, in een ,,plan voor een expeditie naar Midden Oost-Borneo, 1925'' eerder verschenen bij de Topogr. inrichting te Weltevreden.

,,Het in kaart brengen van het geheele gebied; geologisch-mineralogische opname; onderzoek van flora en fauna; onderzoek naar Hindoe-oudheden en naar holbewoners.''

Het te onderzoeken gebied, dat, lezen wij, ± 12000 K.M². beslaat, ligt meerendeels in de onderafdeeling Beraoe, anderdeels in Apokajan-Boeloengan en in West-Koetei, tusschen 1° en 2° N. Br., 115° 30′ en 116° 30′ O. L. Gr.

De onverpoosde activiteit van het Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen spreekt wel duidelijk uit het besluit om in 1926 een plaatselijk onderzoek te doen instellen naar de flora der Sangir- en Talaud eilanden, de vermoedelijke schakel tusschen Halmaheira en de Philippijnen, terwijl ook nog een ethnografisch onderzoek zal worden volbracht op het eiland Paloe bij Flores.

EXPLORATIE VAN BORNEO VAN UIT DE LUCHT.

Naar aanleiding van het voornemen van de Royal Dutch om een gedeelte van Borneo door middel van luchtfotografie te exploreeren, meenen wij de aandacht te moeten vestigen op een artikel in de *Sarawak Gazette* van 1 September over een poging, die de Sarawak Oilfields Ltd. gaat aanwenden om op gelijke wijze een overzicht te krijgen van nog onbekende gedeelten van Borneo, zoo lezen wij in *De Loc.* van 16 September.

De luchtfotografie is gedurende den oorlog van 1914—1918 tot ontwikkeling gekomen en Canada was het eerste land, dat er een niet-militair gebruik van maakte door bosschen door middel van fotografeeren uit vliegtoestellen in kaart te brengen.

In 1923 sloot de heer R. C. Kemp een contract met de Britsch-Indische regeering tot het in kaart brengen van de delta van de Irrawaddy-rivier in Burma en deze opdracht leidde tot het ontstaan van de Air Survey Company Ltd. te Londen. De Sarawak Oilfields Ltd. heeft thans een overeenkomst met haar aangegaan tot het kaarteeren van 1300 vierkante mijlen in Sarawak en Brunei. Het betreft hier een oppervlakte, die zeer moerassig en dicht bezet met oerbosch is, zoodat het bijna onmogelijk zou zijn het land op de gewone wijze in kaart te brengen.

De Air Survey Company heeft voor dit werk twee toestellen gezonden, watervliegtuigen, voorzien van motoren van 230 P.K. en die plaats bieden aan twee personen buiten den bestuurder. De foto's zullen recht of anders schuin naar beneden genomen worden. Indiën er geen wolken zijn of mist het recht naar beneden fotografeeren onmogelijk maakt, zal steeds zoo verticaal mogelijk opgenomen worden, van een hoogte van 8000 voet. De foto's worden later op de vereischte grootte gebracht. Elk negatief zal niet meer dan een vierkante mijl in kaart brengen, maar daar de randen van de foto's over elkaar zullen vallen, komt van elk negatief ten slotte niet meer dan 75 % aan de kaart ten goede.

Eind Juli is een verkenningstocht, op 7500 voet hoogte, boven het te fotografeeren gebied gemaakt en die tocht bracht uit, dat het zeer

goed mogelijk zal zijn een kaart van de twee rivierarmen en het daartusschen liggende bosch te maken.

Volgens nader bericht in *De Loc.* telegrafeerde de topografische dienst uit Weltevreden aan de Serawak Oil Fields Ltd., om toestemming, dat een officier van het N. I. L. het terreinopnemen uit een vliegtuig bijwoont.

De heer Kemp wordt bijgestaan door de Britsche kapiteins S. H. Gaskell en F. P. Rayham voor het vliegen en door de heeren Andrews en Piercey voor het fotografeeren.

INTERNATIONALE NATUURBESCHERMING.

Op 17 October j.l. is te Parijs een bijeenkomst gehouden van het door de Fransche regeering ingestelde ,,Comité permanent pour la Protection de la Faune Coloniale'', onder voorzitterschap van prof. dr. A. Gruvel te Parijs, waarop mede uitgenoodigd waren dr. Chalmers Mitchell, president van de Zoological Society te Londen, dr. J. M. Derscheid, voorzitter van de Cercle Zoologique Congolais te Brussel, de heer Leplae, directeur-generaal van den landbouw aan het ministerie van koloniën mede te Brussel en mr. P. G. van Tienhoven als vertegenwoordigers van Engeland, België en Nederland, zoo lezen wij in de *N. R. Ct.* van 4 November.

Het doel der bijeenkomst was om tot internationale samenwerking te geraken tot bescherming in het bijzonder van de groote zoogdieren in overzeesche gewesten, die doelloos en stelselmatig worden uitgeroeid en in het bijzonder werd de aandacht gevestigd op de vermindering van olifanten in Belgisch-Congo. Dringend noodig werd ook de bescherming van vogels geacht.

Als maatregel tot bescherming werden aangegeven het scheppen van groote reservaties, een reglementeering van den export van wilde dieren voor gevangenschap, wettelijke regelingen voor de jacht en voor de visscherij, nauwkeurig onderzoek alvorens vergunningen worden afgegeven voor het bemachtigen van dieren voor wetenschappelijk onderzoek, daar hiervan, in het bijzonder in Amerika, misbruik wordt gemaakt, enz.

Het kwam der vergadering voor, dat voorloopig geen ineensmelting moest plaats vinden in een Internationaal Comité der in verschillende landen bestaande commissies. Wel moesten deze in nauw verband met elkander samenwerken, elkander inlichtingen verschaffen en moest elke commissie een jaarlijksch rapport samenstellen over de geldende wetten, ordonnantie, besluiten enz., over de bestaande reservaten met volledige omschrijving, over de jacht en

de visscherij in de koloniën en over hetgeen in het algemeen in de diverse landen voor de bescherming werd gedaan.

Jaarlijks zullen vertegenwoordigers der commissies tezamen komen om gemeenschappelijke belangen te bespreken, en zal zoo mogelijk een halfjaarlijksch bulletin worden uitgegeven, waarin worden verzameld alle berichten en inlichtingen, die betrekking hebben op het gebied van internationale natuurbescherming.

Hieraan kan worden toegevoegd, dat de op 10 Juli j.l. opgerichte Nederlandsche commissie voor Internationale Natuurbescherming thans bestaat uit de navolgende leden: dr. L. F. de Beaufort, jhr. mr. F. Beelaerts van Blokland, F. E. Blaauw, jhr. mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden, G. A. Brouwer, prof. dr. L. P. de Bussy, J. Drijver, dr. C. Easton, jhr. prof. mr. W. J. M. van Eysinga, mr. P. A. V. baron van Harinxma thoe Slooten, dr. J. C. Koningsberger, mr. W. F. J. Laan, dr. G. J. van Oordt, prof. dr. E. D. van Oort, Henri Polak, A. F. J. Portielje, H. C. Rehbock, mr. dr. A. van Rijckevorsel, mr. P. G. van Tienhoven, prof. mr. M. W. F. Treub, dr. Jac. P. Thijsse, dr. C. Kerbert, dr. K. Kuiper.

Het bureau is gevestigd ten kantore der Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten, Heerengracht 260—266 te Amsterdam.

MONUMENTENZORG IN N.-I.

In IV der ,,Indische Reisbrieven'' in de *N. R. Ct.* (31 Oct.) heeft Prof. dr. J. Ph. Vogel, het over Monumentenzorg in N.-I.

Aan zijn feuilleton ontleenen wij eenige opmerkingen.

Het is niet te verwonderen dat men in de dagen der Oostindische Compagnie geen belangstelling had voor de monumenten der Hindoe-Javaansche beschaving. Het streven der compagnie was zoo uitsluitend gericht op materieele baten, dat men geen oog had voor de cultuurschatten, wier waarde thans ook in het Westen door velen wordt erkend. Sir Stamford Raffles, de Engelsche landvoogd die Java enkele jaren bestuurde, mag hier met eere worden genoemd. Hij is voorgegaan met de studie der oude bouwwerken van Java, hij heeft den Boroboedoer laten uitgraven en de resultaten van zijn onderzoek heeft hij neergelegd in zijn ,,History of Java (1817)''. Zijn werk werd voortgezet door Nederlanders, in den eersten tijd voornamelijk dilettant-archaeologen, zooals ds. Brumund (in 1863 overleden). In 1873 verschijnt het groote werk van dr. Leemans en J. C. Wilsen over den Boroboedoer, van regeeringswege uitgegeven.

Intusschen heeft het nog lang geduurd eer de regeerings--verant-

woordelijkheid voor het behoud der oude monumenten erkenning heeft gevonden.

De lezer krijgt dan het onverkwikkelijke verhaal van 't toegelaten schenden van de mooie monumenten, waarna Schr. aldus vervolgt:

Eindelijk in het jaar 1901 heeft de N.-I. regeering een eigen deskundig orgaan geschapen in den vorm van een *Commissie voor Oudheidkundig onderzoek op Java en Madura* onder leiding van dr. Brandes, een geleerde die eminente taalkennis paarde aan groote liefde voor architectuur. Wel was het werk dezer commissie veeleer de beschrijving dan de verzorging der monumenten, maar Brandes heeft deze ook als een deel zijner taak opgevat. Op zijn initiatief zijn de Tjandi's Mendoet en pawon, de beide Boeddhistische tempels niet ver van den Boroboedoer, gerestaureerd. Twee voortreffelijke monografieën gewijd aan de Oost-Javaansche tempels te Toempang en Singosari zagen het licht. De laatste verscheen eerst na den dood van den schrijver; in het jaar 1905 is Brandes overleden.

Eerst in 1910 kon in de ontstane vacature worden voorzien door benoeming van dr. N. J. Krom tot voorzitter der Oudheidkundige Commissie, die drie jaren later onder zijn leiding werd gereorganiseerd tot een „Oudheidkundigen Dienst van Nederlandsch Indië". Intusschen gaf de regeering ook anderszins blijk van een verlichte politiek ten opzichte der oude monumenten. Zij ondernam in 1907 de restauratie van den Boroboedoer en droeg de leiding van dit belangrijke werk op aan den genie-officier, kapitein (nu overste) T. van Erp. Deze heeft in 1910 zijn moeilijke taak volbracht op een wijze, die getuigt niet alleen van groote kennis maar ook van groote piëteit. Tevens had nu een volledige fotografische opneming plaats. Zoo is het mogelijk geweest het groote plaatwerk te doen verschijnen, waarin alle reliefs van den Boroboedoer op uitnemende wijze zijn gereproduceerd. Dr. Krom schreef daarbij den beschrijvenden tekst. Wij bezitten dus nu over het groote monument van Java en standaardwerk, dat aan de hoogste artistieke en wetenschappelijke eischen voldoet.

De Oudheidkundige Dienst, sedert 1915 geplaatst onder leiding van dr. F. D. K. Bosch, heeft begonnen taak op loffelijke wijze voortgezet en door bestudeering van monumenten en inscripties veel bijgedragen tot vermeerdering onzer kennis van de Hindoe-Javaansche oudheid.

Niet minder dan in de natuur vinden de oude monumenten een gevaarlijken vijand in den mensch. Het is uiterst moeilijk de dikwijls afgelegen tempelruïnes te beveiligen tegen vernielzucht. Ook geldt dit van een monument als den Boroboedoer met zijn lange gaanderijen, waar een kwaadwillige zich licht aan het oog van den bewaker kan onttrekken. Daar zijn dan ook nog in vrij recenten tijd een paar

ergerlijke gevallen van vandalisme voorgekomen. Eens was het een Japanner, die werd betrapt terwijl hij bezig was een kop van het beeldhouwwerk af te slaan. Een ander maal, naar wij uit goede bron vernemen, was het een Hollandsch tooneelspeler, die verschillende reliëfs op dezelfde manier verminkte en helaas niet op heeterdaad betrapt werd. Waar dergelijke dingen kunnen voorkomen, vragen wij ons af, of nauwgezetter toezicht niet een gebiedende eisch is. Waarlijk, niet alleen tegenover de bevolking van Java, maar tegenover de geheele beschaafde wereld draagt het gouvernement van N.-I. een zeer zware verantwoordelijkheid. Waar in de vorige eeuw zooveel is verzuimd, past thans de grootst mogelijke waakzaamheid.

En nu de kwestie der restauraties, die zooveel pennen in beweging heeft gebracht. Mijn indruk is dat ook op dit terrein de Oudheidkundige Dienst over het algemeen voortreffelijk werk heeft verricht en dat de scherpe kritiek daarop uitgeoefend veelal onverdiend was. Ook hier geldt het gezegde: L'art est difficile, la critique est aisée. Want het is voorgekomen dat zij die niets dan afkeuring overhadden voor een getroffen maatregel het antwoord schuldig bleven wanneer hun gevraagd werd hoe men het dan wèl had moeten doen.

Er zijn extremisten, die alle reconstructie veroordeelen, hetzij uit aesthetische piëteit of uit wetenschappelijke omzichtigheid. En het is waar dat men het maken van fouten het best kan vermijden door geheelonthouding. Toch wil het mij voorkomen dat men op die wijze den eerbied en den schroom te ver drijft. In veel gevallen is reconstructie het beste middel tot behoud en indien men niet tot ingrijpende maatregelen overgaat, heeft men ten slotte niets dan een hoop steenen, die zelfs in hun artistieke wanorde, het oog nauwelijks meer kunnen bekoren. Bij de beoordeeling dezer taak heeft men, dunkt mij te veel de thans in Europa heerschende opvattingen laten gelden. Daar is de tegenwoordige houding der deskundigen te verklaren uit een sterke reactie tegen het bouwen van pseudo-oud werk met behulp van geheel nieuw materiaal, zooals in de vorige eeuw niet ongebruikelijk was. In Indië staat de zaak geheel anders. In den regel is de mantel van gebeeldhouwde steen, die eens het tempeldak bekleedde, omlaag gestort, hetzij ten gevolge van een aardbeving of door onvoldoende fundeering. 't Laatste komt nog al eens voor, want de Hindoe-Javaansche bouwmeesters waren grooter decorateurs dan constructeurs. 't Is als een legkaart, die uit elkaar is gevallen, en het komt er dus op aan de stukken weer in elkaar te passen. Dat zou betrekkelijk eenvoudig zijn, indien zich niet allerlei complicaties voordeden. Zoo is soms bij ontgraving door nietbevoegden de fout begaan, dat men alle losliggende steenen eenvoudig op een hoop heeft gegooid, zoodat naderhand bezwaarlijk kan worden vastgesteld aan welke zijde van het gebouw de verschillende stukken thuishooren.

Ook kan het voorkomen, dat heel wat versierde steenen verbrijzeld of verdwenen zijn. Men is dan wel verplicht bij reconstructie het verloren materiaal door nieuwe onversierde steenen te vervangen. De vraag is dus of er nog voldoende van het oude materiaal over is om reconstructie te wettigen en of er voldoende gegevens bestaan om de getrouwheid der reconstructie volkomen te waarborgen. Ieder geval is op zich zelf te beoordeelen en het spreekt wel van zelf, dat hierbij alles aankomt op het juiste inzicht en den goeden smaak van den betrokken architect.

Hoewel ik dus restauraties onder zeker voorbehoud gewettigd acht, lijkt het mij toch een gezond principe het conserveeren als hoofddoel der monumentenzorg te beschouwen. Want conservatie-werk is in den regel veel urgenter; door een tijdig genomen maatregel kan veel kwaad worden verhoed. Ook bestaat er gevaar dat, indien te groote aandacht aan reconstructie wordt besteed, de conservatie gevaar loopt daaronder te lijden. Want terwijl het opnieuw opbouwen van een ingestorten tempel een boeiend werk is, is het conserveeren van bouwvallen een vrij ondankbare bezigheid. Hoe minder er van te zien is, hoe beter.

Vooral in de buitenbezittingen valt op dit gebied nog veel te doen. Op Sumatra heb ik gebouwen gezien waarvan de toestand dringend voorziening vereischt. Ik zeg dit niet als verwijt aan den Oudheidkundigen Dienst, maar veeleer om te doen uitkomen hoe noodig het is dat deze nuttige Dienst met zijn zoo uiterst beperkt personeel (men bedenke: vijf ambtenaren voor heel Nederlandsch-Indië!) worde uitgebreid. Ik ben overtuigd dat de werkzaamheid van dit kleine corps ons bestuur in N.-I. in bijzondere mate tot eer verstrekt en een steeds toenemende waardeering zal vinden bij in- en uitheemsch.

OUDHEIDKUNDIGE OPGRAVINGEN.

De correspondent van de *Loc.* te Probolinggo schrijft:

Te Loemadjang hebben we eens geïnformeerd naar den stand der opgravingen, die in deze afdeeling door den heer Muhlenfeld met zooveel kennis en toewijding zijn begonnen en geleid, daarbij financieel gesteund door den Oudheidkundigen Dienst.

Het voornaamste werk, dicht bij Loemadjang, de opgraving van Koeto Renon, eenmaal een machtige vestingstad van verscheidene K.M². oppervlakte, en in 1316 A.D. door Modjopahit verwoest, was op dit oogenblik stopgezet wegens gebrek aan fondsen. De verschillende onderdeelen der stad teekenden zich reeds duidelijker af dan die van Modjopahit. Interessant is, dat de ingewikkelde waterleiding intact is gebleven en nog werkt.

Te Randoe Agoeng was een bijna geheel gaaf en fraai beeld van Ganeça en een minder belangrijk tempeltje opgegraven. Merkwaardig is hier, dat op het gerucht van de ontdekking van het beeld, de Inlanders, en ook Chineezen, uit den omtrek, tot zelfs uit Djember, toestroomden en bloemenoffers brachten. Ook geld werd geofferd en in een daarvoor bestemde bus werd zooveel opgevangen, dat de ontgravingskosten er gedurende eenigen tijd uit bestreden konden worden. De bezoekers schijnen er een vruchtbaar makende kracht aan toe te schrijven.

Ook toonde men kralen, die bij de irrigatiewerken in het Bondojoedogebied, in de diepere lagen, gevonden worden. Het is duidelijk, dat ze tot snoeren aaneen geregen zijn geweest. Ze zijn vrij groot en zwaar en van verschillende kleur: groen, blauw, geel en daarbij gevlamd. Oorsprong en gebruik waren nog niet bekend. Eenige exemplaren had men voor onderzoek naar het museum te Batavia opgezonden en eveneens naar Leiden.

REGISTER op den XLVII^sten Jaargang (1925).

	Deel	Bladz.
A.		
Aandeel van leger en vloot in de handhaving van de in- en uitwendige veiligheid van N.-I. Het —. (Uit *Ind. Mil. Tijdschr.*)	II	1115
Aaneensluiting van Nederlandsch sprekende Indische vrouwen. (Uit *Sedio Tomo*)	II	825
Aanschouwing bij de Heidenprediking. De —. (Uit *Mededeelingen Tijdschr. v. Zendingswet.*)	II	1033
Aanslag op Leiden. Een —. (Uit *De Gids*)	I	283
Aapmensch van Sumatra. De —. (Uit *De Tropische Natuur*)	I	191
Abeelen. W. P. van den —. De beteekenis van de Holland–Indië vlucht	I	385
Adat en hormat. (Uit *Djâwâ*)	I	257
Adatrechtbundels. XXIII. Java en Bali. (*Recensie*)	I	182
— XXIV. De Groote Oost (*Recensie*)	II	953
Adel op Java. Staat de — nog steeds aan de spits van het volk? door Dr. H. G. Heijting	II	769
Ambtenaar van den ouden stempel Een —, door George Nypels	I	220
Amerikaansch–Nederlandsch grensgeschil. Het —, door George Nypels . . . . . I 126, 427; II 624, 727,	II	1014
Amerika en Japan. (Uit *The Japan Weekly Chronicle, De Ind. Ct., Daily Mail* en *Daily Telegraph*)	I	72
Angstwekkende kluwen. Het —, door J. van Roon II 801,	II	901
Animisme en de kunst. Het —. (Uit *Vragen van den dag*) I 258; — (Uit *De Banier*)	II	748
Antecedenten. (Uit *Ind. Tel.*)	I	69
Anti–Indonesische gezindheid. Wegens —. (Uit *Oedaya*)	I	246
Arabische lectuur op Java. (Uit *Mededeelingen voor zendingswetenschap*)	I	191
Arbeidsbemiddeling in Indië. (Uit *De Ind. Ct.*)	I	352
Art. 23 van het Regeeringsreglement. Moet — gewijzigd worden? (Uit *De Loc., De Banier, De Morgen, De N. Ct.*)	I	248
Art. 114bis der Nederl. Gemeentewet. Is de invoering van — voor Indië gewenscht? (Uit *Locale Belangen*)	I	252
Automobiel-verkeer in de Sahara. (Deels uit *La Dépêche Coloniale*) . . . . . I 77,	I	175

B.

Baboe heeft kiesrecht . . . . . II 825
Bagno. De —. (Uit *Mercure de France*) I 271; — (Uit *Alg. Hbl.* en *La Dép. Coloniale*) . . . . . II 1038
Bali-nummer van Inter-Ocean. (Recensie) . . . . . I 181
Batikbedrijf. Electrisch —. (Uit *De Loc.*) . . . . . II 666
Batikindustrie van Toeloengagoeng. De —. (Uit *De Loc.*) II 665
Bendor. Een verzoekschrift van —. (Uit *Bendor*) . . . . . I 65
Beperking en selectie voor de landverhuizers naar de V. S. van N. Amerika. . . . . II 855
Bestuursinstellingen in vreemde koloniën. Inleiding tot de kennis der —, door Prof. D. G. Stibbe. (Recensie) . I 183
Beteekenis van het Volkenbondsverdrag, het Washingtontractaat en het Protocol van Genève voor den politieken toestand in den Pacific. De —, door Dr. W. Feuilletau de Bruyn . . . . . II 961
Betere aansluiting van het onderwijs in Nederland met dat in N. I. (Uit *De Ind. Verlofganger*) . . . . . II 1014
Beversluis. J. R. —. Nederland in Indië . . . . . II 684
Biet-suikerindustrie in Ned. De —. (Uit *N. R. Ct.*) . . II 1055
Boedi-Oetomo. De beteekenis van de verplaatsing van den hoofdbestuurszetel van —. (Uit *De Loc.*). . . . . II 630
Bolhuis. Mr. J. J. van —. Indië en de Ned. Volksvertegenwoordiging I 42, 131, 226, 315, 409, 525. . . . . II 615
Borneo. Exploratie van — van uit de lucht. (Uit *Sarawak Gazette* en *De Loc.*) . . . . . II 1146
Borobudur. Das Formproblem des —, van Dr. A. Hoenig (Recensie). . . . . I 365
Boschwezen in N. I. Verslag van den Dienst over 1921 en 1922 I 575; — over 1923 II 861; — over 1924. . . . II 1139
Braam. W. van —. Het Paketvaart Contract. . . . II 673, II 820
Britsch-Indische regeering en den pelgrimsvaart naar Mekka. De —. (gedeeltelijk uit *The Times of India*) II 730
Britsch-Indische regeering zet de gevaren uiteen aan den pelgrimstocht naar Mekka verbonden. De —. (Uit *The Times of India*) . . . . . II 654
Budag. Sy —, door J. F. Scheltema . . . . . II 1057
Busken Huet. Cd. —. Brieven aan E. J. Potgieter. (Recensie) II 856

C.

Carton over de Congo-kolonie. Minister —. (Uit *N. R. Ct.*) . . . . . I 358
Cayenne en Biribi. (Uit *La Dépêche Coloniale* en *Ind. Mil. Tijdschr.*) . . . . . I 172
Centraal-Borneo. Een wetenschappelijke expeditie naar — I 475
Centrale tinsmelterij. De —. (Uit *De Loc.*) . . . . . II 1055
Chemische strijdmiddelen . . . . . I 430
Chineesche Universiteit te Moskou. De —. (Uit *N.R.Ct.*) II 1105

Chineezen op de Oostkust van Borneo. De —. (Uit *Kol. Studiën*) . . . . . I 553
Christen-Javanen. De positie der — te midden van hun volk. (Uit *De Opwekker*) . . . . . I 55
Comité voor beroepskeuze, enz.. . . . . II 1125
Commandant van het Indische leger en de onderofficieren-vereeniging „Ons aller belang". De —. (Uit *O. A. B.*) . . . . . I 244
Communisme. Overheid tegenover —. (Uit *N. R. Ct.*) . . . I 54
Communisme. Tegen het —. (Uit *De Ind. Tel.*) I 263; —. (Uit *Bat. Nbl.*) . . . . . I 456
Communisme. Het — in de koloniën. (Uit *De Ind. Ct.* en *La Dépêche Coloniale*) . . . . . I 52
Communistische invloeden. Bescherming van de bevolking tegen —. (Uit *Deli Ct.*). . . . . II 852
Conflict tusschen de Vereenigde Staten van N.-Amerika en Japan. Over de kans op een —. (Uit *Japan adversiter*) . . . . . II 948
Corruptie, door W. Wegenman (Recensie) . . . . . II 1130
Craandijk. H. —. Kolonisatie in de Lampongsche Districten I 422
Cultuuralmanak. Indische —, 1926, door C. Lekkerkerker (Recensie) . . . . . II 1139

D.

Dajak-politiek in N.-O. Borneo. Onze —. (Uit *Kol. Tijdschrift*) . . . . . I 435
Decentralisatie-congres. (Uit *Locale Belangen*). . . I 829
Développement de l'industrie agricole à Sumatra au cours des dix dernières années. Le —. II 836
Djonoko. Eine Hindu-Javanische Heldensage von Hanna Ruys—Heger. (Recensie) . . . . . II 1135
Documentaire films van N.-I. . . . . II 628
Drainage-vraagstuk. Het —. (Uit *N. R. Ct.*) . . . . II 1112
Drie Javaansche goeroe's, hun leven onderricht en Messias-prediking, door Dr. G. W. J. Drewes. (Recensie) . . . . . II 952
Duitsche belangstelling voor Sumatra. (Uit *Java-Bode*) . . . . . II 743
Dwangarbeiders of contractkoelies als werkvolk in de Ombilinmijnen. (Uit *Java-Bode*) . . . I 559
Dijk. L. J. van —. De Regeeringscommissies in N.-I. I 124; —. De zelfbesturende landschappen in de Residentie Timor en Onderhoorigheden. . . . . I 528, II 618

E.

Economic conquest of Acheen by the Dutch. The —, door Joh. Langhout. (Recensie) . . . . . I 184
Economisch vlagvertoon te Milaan? (Uit *N. R. Ct.*) I 334
Eenheidsprivaatrecht voor Indië. (Uit *Koloniale Studiën*) . . . . . II 931

REGISTER 1925.	DEEL	BLADZ.
Eerlijke handelspolitiek? (Uit *N, R. Ct.*)	II	656
Egyptisch gezantschap te 's-Gravenhage	II	654
Electriciteits-tentoonstelling. Bandoeng, 1925. (Uit *De Ind. Tel.*)	I	94
Electrische spoorweg in Britsch-Indië. De eerste —. (Uit *The Times of India*)	I	360
Emigratie naar de Lampongsche Districten, door George Nypels	I 309, II	723
Encyclopaedie van N.-I., door Frof. C. Spat. (Recensie).	I 281, II 663, II	1045
Erger dan de stoutste phantasie	I	430
Esquisse d'une histoire de la philosophie indienne, door P. Masson—Oursel. (Recensie)	I	81

F.

Far Eastern Association of tropical medicine. (Uit *Bat. Nbl.*)	II	862
Felle bestrijding, (Dr. D. J. Hulshoff Pol in *De Vrijheid*)	I	60
Feuilletau de Bruyn. Dr. W. —. De beteekenis van het Volkenbondsverdrag, het Washingtontractaat en het Protocol van Genève voor den politieken toestand in den Pacific.	II	961
Filmverderf enfiscale paedagogie. (Uit *Java-Bode*)	II	639
Financieele politiek. Minister Colijn over onze —.	I	267
Financier of staatsman? (Uit *Het Vad.*)	II	1123
Fonds voor Indologische studiën te Utrecht. Het —.	I	286
Fromberg-nummer van Chung Hwa Hui Tsa Chih	I	575
Fuselier. Jan —. (Uit *De Tel.* en *Kol. Weekblad*)	I	338
Fuselier tot civiel gezaghebber. Van —. (Uit *Bat. Nbl.*)	I	336

G.

Gedenkboek der Staatsspoor- en Tramwegen in N.-I. 1875—1925. (Recensie)	II	664
Geen propaganda tegen morphine en cocaïne door middel van film, tooneel en roman. (Uit *N. R. Ct.*)	II	934
Geometrie. Enkele bladzijden uit de geschiedenis der —, door J. Th. Horstink.	I	112
Geschiedkundige atlas van Nederland, door R. Posthumus Meyes. (Recensie)	I	382
Gezondheidsleer voor N.-I., door E. Hermans. (Recensie door J. W. Vos)	II	1126
Ghert. Ed. van —. Een Koloniaal Avontuur in de XVIIIe Eeuw	II	701
Goederengeld. Het Indisch —.	II	626
Goudwinnen op Timor. (Uit *N. Soer. Ct.*))	II	1104
Grantrechten in Deli, door G. Jansen. (Recensie)	II	1135
Gratie verleend. (Uit *Ind. Ct.*)	I	158

Groepeering in de Inlandsche beweging. Karakteristiek der —. (Uit *Bat. Nbl.*) . . . . . II 1026
Groote Inlandsche stroomingen. De bodem der —. (Uit *P. E. B.*). . . . . I 163

H.

Handboek voor verlofgangers. . . . . II 842
Handelsstatistiek. Rapport der Commissie voor de —. I 365
Herdenking van het uitbreken van den Java oorlog op 20 Juli 1825, door George Nypels . . . . . II 577
Heijting. Dr. H. G. —. Staat de adel op Java nog steeds aan de spits van het volk? II 769; — Het probleem Nederland-Indonesië . . . . . II 986
Hoek. Kees van —. Eenige beschouwingen over koloniale propaganda door middel van het Onderwijs. . . . . I 289
Hoeta Salem. Een 25 jarig jubileum. (Uit *De Banier*) . . II 1031
HollandIndië vlucht. De beteekenis van de —, door W. P. van den Abeelen . . . . . I 385
Horstink. J. Th. —. Enkele bladzijden uit de geschiedenis der Geometrie . . . . . I 112
Huldiging der Indië-vliegers . . . . . I 155, I 239

I.

Ijang-plateau; een oud plan opnieuw beschouwd. Het —. (Uit *Indië*). . . . . I 570
Immigratie-cijfers van Sumatra's Oostkust. (Uit *Deli Ct.*). . . . . I 340
Importmarkt in Indië. De Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam" over de —. (Uit *Jaarverslag 1924*). . . . . I 550
Indië en de Ned. Volksvertegenwoordiging, door Mr. J. J. van Bolhuis . . . I 42, 131, 226, 315, 409, 525, II 615
Indië en Egypte. (Uit *De Loc.*). . . . . II 650
Indisch Bronbeek te Bandoeng. (Gedeeltelijk uit *Bat. Nbl.*). . . . . II 642
Indischgasten in Den Haag. (Uit *Statistisch Jaarboek*). . . . . II 1015
Indisch Kanker-Instituut. (Uit *De Loc.*). . . . . I 546
Indisch Lyceum . . . . . II 747
Indische spoorwegpolitiek, door S. A. Reitsma. (*Recensie*). . . . . II 756
Indische tentoonstelling voor Utrechtsche schoolkinderen. (Uit *Kol. Wkbl.*). . . . . II 741
Indisch vakgeleerde. Een —, door S. Kalff . . . . . II 913
Indologische studiën aan de Rijksuniversiteit te Utrecht . . . . . I 368
Ingenieurs. Onze —. (Uit *Soer. Hbl.* en *De Ind. Tel.*). . I 92
Inlandsche rubbercultuur in Djambi. De —. (Uit *Bat. Nbl.*). . . . . I 255

REGISTER 1925.	DEEL	BLADZ.
Insulinde, door D. Wouters en J. van Hulzen. (Recensie) .	I	277
Insulinde in de Fransche Kamer. (Uit *N. R. Ct.*). .	I	274
Internationale. Het werk van de IIIe — in het Verre-, het Nabije Oosten en in Afrika.	I	465
Internationale arbeidswetgeving in Indië, door H. Ch. C. J. van der Mandere.	I	14
Internationale koloniale tentoonstelling te Parijs in 1928. (Deels uit *La Dép. Coloniale*).	II	1036
Internationale Medische Conferentie te Singapore. De —. (*Aneta*)	I	439
Inter-Ocean. . . . . I 181,	II	1048
Islam et les races. L' —, door P. J. André. (*Recensie*).	I	79
Is ook voor Indië een Psychopaten-Wet noodig? door J. F. C. Nienhuis.	II	603

J.

Jaarboek voor Suikerfabrikanten in N.-I. 1922—1925 (Recensie)	II	1127
Javaansche contractanten in Nieuw-Caledonië en de Nieuwe Hebriden. Het lot der —. (*Aneta, De Loc., De Ind. Ct.*)	I	562
Javaansche sagen, mythen en legenden, door Jos. Meyboom—Italiaander. (Recensie)	I	368
Java-instituut-congres. Nabetrachting bij het —. (Uit *De Loc.*)	I	259
Javanen-Apostel. Een —, door S. Kalff.	I	392
Javanen-kolonie in de Lampongsche districten. Opheffing van de —	I	240
Javasche filmvereeniging. De actie tegen de —. (Uit *De Ind. Ct.*)	II	641
Jodendom in Indië. Organisatie van het —. (Uit *Vrijdagavond*)	II	1105
Jong-Islamieten Bond. De —. (Uit *De Ind. Tel.*). . .	I	450

K.

Kaarteeringen ter registratie van het Inlandsch grondbezit, door J. C. Lamster.	I	499
— door H. J. Kuiper	II	1001
Kadaster van Inlandsch bezitrecht op den grond. Proeven in verband met de mogelijke instelling van een —, door J. van Roon	I	193
Kalff. S. —. Indische herinneringen aan de Leidsche Akademie I 97; — Een Javanen-Apostel I 392; — Een Indisch vakgeleerde	II	913
Kapitaalonttrekking. Het Vraagstuk der — (z. g. Drainage) in N.-I., door Mr. L. A. de Waal	II	891
Kinacultuur, door Dr. A. Groothoff. (Recensie)	II	755
Kina-situatie. De —. (Uit *De Loc*)	II	838
Kisaran. De stichter van —. H. Ketner. (Uit *N. R. Ct.*) . .	II	837

Kleurschakeeringen uit Oedaya, door Noto Soeroto. (Recensie) . . . . . II 1131
Koelie-wetgeving voor de Buitengewesten van N.I., door Dr. H. G. Heijting (Recensie) . . . . . I 470
Koffiecultuur. De —, door J. Hagen. (Recensie) . . . . I 280
Kol. Ter herdenking van Henri Hubert van —, door A. W. IJzerman . . . . . II 865
Koloniaal Avontuur in de XVIIIe Eeuw. Een —, door Ed. van Ghert . . . . . II 701
Koloniaal Instituut. Jaarverslag 1924 van de Kon. Ver. —. . . . . II 858
Koloniaal Landbouwmuseum te Deventer. Jaarverslag 1924 . . . . . II 860
Koloniaal Weekblad. Het 25 jarig bestaan van het — I 434
Koloniale propaganda. Eenige beschouwingen over — door middel van het onderwijs, door Kees van Hoek . . . I 289
Koloniale Reserve. De —. . . . . II 828
Koloniale vuist. De —. (Uit *N. R. Ct.*). . . . . I 262
Kolonisatie in de Lampongsche Districten, door H. Craandijk . . . . . I 422
Kongo. Belgische — als koperproducent. (Uit *Le courrier des mines*) . . . . . I 274
Korte golf van Bandoeng. De —. (Uit *Java-Bode*) . . I 545
Krawang-werken. De —. (Uit *De Ind. Ct.*) . . . . . II 1113
Kuiper. H. J. —. Kaarteeringen ter registratie van het Inlandsch grondbezit . . . . . II 1001
Kwade zaak. Een — verdedigd. (Uit *De Ind. Tel.* en *Aneta*) I 264
Kwikzilver en volksgezondheid. (Uit *De Ind. Ct.*) II 1141
Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden, door M. Nittel—de Wolff van Westerrode I 224, 312, 407, 522, II 1101

L.

Lamster. J. C. —. Kaarteeringen ter registratie van het Inlandsch grondbezit . . . . . I 499
Legerbestuur en Communisme. (Uit *De Loc.*). . . . II 728
Leidsche Akademie. Indische herinneringen aan de —, door S. Kalff . . . . . I 97
Lepra-bestrijding in N.-I. (Uit *Java-Bode*) . . . . . I 443
Logementsgasten onder de oud-kolonialen. De —. (Uit *Tijdschr. v. Armwezen, Maatschappelijke Hulp en Kinderbescherming*) . . . . . I 548
Luchtvaartdienst Engeland—Egypte—Indië—Australië. Een burgerlijke — . . . . . II 950
Luchtvaartlijnen in N.-I. (Uit *Java-Bode*) . . . . . I 153
Luchtverbinding tusschen Egypte en Britsch-Indië. Een —. . . . . II 854
Lyceum te Batavia? Een —? (Uit *Jaarverslag 1924 van de Carpentier Alting-stichting*) . . . . . II 644

REGISTER 1925. DEEL BLADZ.

M.

Maand van bijzondere beteekenis voor Indië. Een —. . . . . I 86
Malariabestrijding. Een nieuw middel bij de —. (Uit *Ned. Tijdschr. v. Geneesk.*) . . . . . II 841
Malariabestrijding in Palestina. De —. (Uit *N. R. Ct.*). . . . . II 670
Mallinckrodt. J b. —. Het priesterwezen bij de Dajaks van Kota Waringin . . . . . II 588, II 708
Mandere. H. Ch. G. J. van der —. Internationale arbeiderswetgeving en Indië. I 14; — De opiumconferenties te Genève . . . . . I 481
Marine. Het departement van — opgeheven en te verdeelen over de departementen van Oorlog en Koloniën. (Uit *Het Vad.*) II 833
Mekka. De regeering over den toestand in —. . . . . I 62
Metrieke stelsel in Indië. Invoering van het —. . . . I 151
Middelpunt van de Pasoendan. Het —. . . . . II 634
Minister De Graaff en de Indische Rechtshoogeschool. (Uit *Het Vad.*). . . . . I 95
Missie in Zuid-Selébès of het land van Makassar. Wat staat geschiedkundig vast over de oude —? door C. Wessels. (Uit *Studiën*) . . . . . II 763
Mobilisatie-kruis . . . . . I 48
M. O. in N. I. (Uit *Het M. O. in N. I.*) . . . . . I 553
Monumentenzorg in N. I. (Uit *N. R. Ct.*) . . . . . II 1148
Mijnbouwkundig-geologische onderzoekingen in de Djampangs. Uitkomsten van de —. . . . . I 367
Mijnwormziekte. De —. (*Aneta*) . . . . . I 543
Mijnwormziekte. Bestrijding der —. (Uit *De Loc.*) . . . II 1120
Mythen en legenden van China, door E. T. Chalmers Werner. (*Recensie*). . . . . II 1137

N.

Naar de hoogvlakten der vreugde, door Johan Toot. (Recensie). . . . . I 282
Nationaal-Indisch congres. (Uit *De Loc.*). . . . . I 429
Nationale ontwapening in strijd met nationaal belang en internationalen plicht, door A. J. Maas. (Recensie). . . . . II 659, II 752
Nationalisme en vaderlandsliefde. (Uit *Oedaya* en *Kol. Weekblad*) . . . . . II 850
Native-rubber-investigation-committee. (Uit *Deli Ct.*) . . . . . I 342
Natuurbescherming. Internationale —. (Uit *N. R. Ct.*) II 1147
Natuurwetenschappelijk Congres. Handelingen van het 3e N.-I. —. . . . . II 955
Nederland en Indonesië. (R. M. Noto Soeroto over —) I 446
Nederland—Indië en het Internationaal penitentiair congres . . . . . II 624

REGISTER 1925.	DEEL	BLADZ.
N.-I. Spoorweg Mij. in 1924. De —. (Uit *Verslag over 1924*)	II	646
Nederland in Indië, door J. R. Beversluis	II	684
Nederlandsche Boek 1924. Het —. (Recensie)	I	185
Nederlandsche en Indische leeningen. (Uit *Haagsche Post*)	II	637
Nederlandsche Handel-Maatschappij in 1924	II	750
Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen. Jrg. 1925	I	367
Nederlandsch Gezantschap te Kaïro. (Uit *De Loc.*)	II	652
Neutraal. De Staatsonmacht tegenover de Vrijheid der Wetenschap	II	1065
Nienhuis, J. F. C. — Is ook voor Indië een Psychopaten-Wet noodig?	II	603
Nieuwe aspect der volksbeweging. Het —. (Uit *N. R. Ct.*)	II	632
Nieuw-Guinea concessie. De geweigerde —. (Uit *Java-Bode* en *De Loc.*)	I	63
Nittel—de Wolff van Westerrode. M. —. Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden. I 224, 312, 407, 522,	II	1101
N. N. — Verdediging van N.-I.	II	1009
Nypels, George —. Het Amerikaansch-Nederlandsch grensgeschil. I 126; — Een ambtenaar van den ouden stempel. I 220; — Emigratie naar de Lampongsche Districten. I 309, II 723; — Herdenking van het uitbreken van den Java-oorlog op 20 Juli 1825. II 577; — Het veilig-stellen van N.-I.	II	1094

O.

Olympiade-millioen en Indië. De verwerping van het —	I	544
Onafhankelijk Indologisch Hooger Onderwijs, door Mr. M. W. F. Treub. (Recensie)	I	473
Onbarmhartige scheidingslijnen, door J. van Roon.	I	31
Onbekend Borneo. Naar — . . . . . II 1049,	II	1145
Onderlinge invloed van Oost en West uit een sociologisch standpunt beschouwd. De —. (Uit *Ind. Ct*)	II	935
Ondernemersraad voor Suriname	I	341
Onderzoek naar den belastingdruk op de inheemsche bevolking. Het —. (Uit *Kol. Studiën*)	II	1027
Ontbrekende schakel. De —	II	765
Onze Eeuw. Ten afscheid	I	261
Oostkust van Sumatra-Instituut, Kroniek 1924. (Recensie)	II	757
Openingsrede van den Gouverneur-Generaal voor de Volksraadszitting. De —. (Uit *N. R. Ct.* en *De Loc.*)	II	735
Opiumconferenties te Genève. De —, door H. Ch. G. J. van der Mandere	I	481
Organisatie van het overheidsbedrijf in N. I. De —, door C. Wolterbeek	II	882
Oudheidkundige opgravingen. (Uit *De Loc.*)	II	1151

Oudheidkundige Ver. Majapahit. . . . . II 957
Overzichten van de kassen der zelfbesturende landsch. in de Buitengewesten, over 1920–1924 II 1129

P.

Paaschbrochure van Mr. Treub. De —. (Prof. Mr. C. van Vollenhoven in de *N. R. Ct.*). . . . . I 473
Padiproductie. Verhooging van —. (Uit *De Loc.*). . . . I 70
Paketvaart-Contract. Het —, door W. van Braam. II 673, II 820
Paleisconferentie. (Uit *De Loc.*). . . . . I 457
Palmier à huile aux Indes Néerlandaises. Le —. (Gedeeltelijk uit *La Dépêche Coloniale* en *La Vie Technique et Industrielle*) . . . . . II 668
Panamakanaal. Het —. . . . . I 174
Pandecten van het Adatrecht. (*Recensie*). . . . . I 179
Panglongs. In de —. (Uit *Sum. Post*), II 740; idem (uit *Java-Bode* en *Bat. Nbl.*). . . . . II 1019
Pan Pacific-Congres. (Uit *De Loc.*). . . . . II 960
Papoea. De „wilde" —. (Uit *De Loc.*) . . . . . I 351
Parlementaire geschiedenis van N. I., 1891–1918, door Mr. H. A. Idema. (*Recensie*). . . . . I 83
Particuliere landerijen. De —. (Uit *De Loc.*). . . . II 737
Pa van der Steur . . . . . II 625
Pays-Bas après la Guerre. Les —, par Léon Nemry. (*Recensie*). . . . . II 661
Persinggahan. (Uit *Kol. Wkbl.*) . . . . . II 627
Pest. Een nieuwe geneeswijze tegen — (en dysenterie) (Uit *Presse Médicale* en *N. R. Ct.*). . . . . II 1143
Petroleum-strijd in N. I. (Uit *Nieuws v. d. Dag in N. I.* en *Sum. Post*) . . . . . I 381
Politieke toestand op de Filipijnen. De gevolgen van te veel autonomie. De —. (Uit *Java-Bode*) . . . . . II 1040
Priesterwezen bij de Dajaks van Kota Waringin. Het —, door Jb. Mallinckrodt . . . . . II 588, II 708
't Probleem Nederland—Indonesië. Hoe kan de band tusschen Nederland en Indonesië behouden blijven? door W. J. Knoop, besproken door Dr. H. G. Heijting . . II 986
Program der derde internationale. Het —. (Uit *Internationale Presse Korrespondenz*) . . . . . I 49

R.

Radio-verkeer met N.-I. op de korte golf. (Uit *N. R. Ct.*) . . . . . II 1054
Ranglijst der deftigheid. De — moet herzien worden. (Uit *Java-Bode*) . . . . . II 826
Rassen van den Ind. Archipel. De —, door Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan (Recensie) . . . . . II 1043
Rattenbestrijding. (Uit *Het Vad.*) . . . . . II 926

Recht op neutraliteit. Is er thans geen — meer? (Uit *Kol. Wkbl.*) . . . . . I 461
Rechtskwestie, waarbij vele gepensionneerden, die als reserve-officier tijdens de mobilisatie gediend hebben, betrokken zijn. Een —. (Uit *Bendor*) . . . . . II 939
Regeeringsalmanak. Zeer onjuiste opgaven en inlichtingen in den —. (E. L. K. Schmülling in *Kol. Wkbl.*) . . . I 66
Regeeringsbureau te Batavia ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen en van dien in ontuchtige uitgaven. Het —. (Uit *De Banier*) . . . . . II 848
Regeeringscommissies in N. I. De —, door L. J. van Dijk . . . . . I 124
Reisgids K. P. M. (Recensie) . . . . . I 472
Reisherinnering v. d. heer H. F. Tillema. Een —. (Uit *De Democraat*) . . . . . II 1124
Resultaten van de Volkslectuur in 1923 . . . . . I 366
Rooftochten van ontvluchte gevangenen . . . . II 1104
Roon. J. van —. Onbarmhartige scheidingslijnen I 31; —. Proeven in verband met de mogelijke instelling van een kadaster van Inlandsch bezitrecht op den grond I 193; —. Slotwoord I 518; —. Het angstwekkende kluwen II 801, 901; —. Slot-slotwoord . . . . . II 1006
Rubbercultuur in de Philippijnen . . . . . II 951
Rubber in N.-I. Officieele gegevens betreffende —. (Uit *Meded. v. Centr. kant. v. d. statistiek*) . . . . . II 1110
Rijstvraagstuk in de landen om den Pacific. Het —. (Uit *De Loc.* en *Bat. Nbl.*) . . . . . I 343

S.

Sagopalm, vloek op zegen? De —. (J. Macmillan Brown in *The Dutch East*) . . . . . I 347
Sarekat Rajat en Perkoempoelan Komunis Indonesia. De —. (Uit *Indische Loods*) . . . . . I 452
Sarraut. Oud-minister Albert — over de Stille-Oceaan-Politiek. (Uit *Annales* en *La Dépêche Coloniale*) I 75; — over het dreigend wereld-conflict. (Uit *La Dépêche Coloniale*) . . . I 360
Savoe-weefsel. (Uit *Ind. Ct.*) . . . . . II 667
Scheltema. J. F. — Sy Budag. . . . . II 1057
Slotwoord, door J. van Roon . . . . . I 518, II 1006
Sociaal-politieke propaganda van Indische landsdienaren . . . . . I 243
Sociale maatregelen. (Mr. Dr. B. Peyrot over —) . . . I 348
Spellingverandering. (Uit *Neerlandia*) . . . . . I 169
Spoorwegverbinding Cheribon-Bandoeng over Soemedang. De —. (Uit *De Loc.*) . . . . . II 1017
Sport-huldiging van de Indië-vliegers . . . . . I 239
Staatsinrichting van N.I., door Mr. J. Slingenberg. (Recensie) . . . . . I 276

REGISTER 1925.	DEEL	BLADZ.
Staatsonmacht tegenover de Vrijheid der Wetenschap. De —, door Neutraal	II	1065
Staatsspoorwegen op Java, 50 jaren (gedeeltelijk uit *N. R. Ct.*) I 433,	II	1046
Statistisch Jaaroverzicht voor N. I. (Recensie)	I	180
Statistisch Kantoor. Mededeelingen van het —. No. 15.	I	279
Stichting van Landbouw-kolonies door het Indo-Europeesch verbond	I	427
Stille Zuidzee. Natuur en Volk van de —, door Norbert Jacques (Recensie)	I	82
Strijd tegen de venerische ziekten in Madagascar. De —. (Uit *La Dépêche Coloniale*)	II	655
Suezkanaal. Het verkeer door het —	II	855
Suezkanaal in 1924. Het —. (Uit *N. R. Ct.*)	I	430
Sultan van Boelongan. De aanstaande —. (Uit *Deli Ct.*).	II	1016

T.

Timor en Onderhoorigheden. De zelfbesturende landschappen in de Residentie —, door L. J. van Dijk. I 528,	II	618
Toekomst van het luchtverkeer met N. I. De —. (Uit *Vragen des tijds*)	II	745
Toeristen in Indië. (Uit *Soer. Hbl.*)	II	645
Topografischen dienst N.-I. Het jaarverslag van den — over 1923 I 186; — over 1924	II	752
Treub's „Toekomst van Indië", door Ir. Th. F. Vreede, I 1, 178,	I	192
Turksche drijvende tentoonstelling. Een —,	I	547
Tusschen de beren. (Uit *De Tropische Natuur*)	II	767
Tweeërlei Maat? (Uit *Het Vad.*)	II	929

U.

Uitkomsten van de opiumconferentie en de Levant. De —. (Uit *N. R. Ct.*)	I	551
Utrechtsche leerstoelen tot opleiding van Indische bestuursambtenaren. De —. (Uit de *N. R. Ct.*)	I	287

V.

Vakverbond. N. I. —. (Uit *De Ind. Tel.* en *Ind. Ct.*)	II	647
Vakvereeniging en krijgstucht. (Uit *De Loc.*)	I	354
Valt de vakbeweging in Indië uiteen?	I	451
Veilig-stellen van N.-I. Het —, door George Nypels	II	1094
Vennootschaps-belasting. De strijd om de Indische—. *(Brochure van J. L. Vleming Jr.)*	I	159
Verband tusschen de administratie van de bedrijven van locale ressorten en het begrootingsbeheer. Het —. (Uit *Locale Belangen*)	I	567
Verdediging van N.-I., door N. N.	II	1009

REGISTER 1925. DEEL BLADZ.

Verkeerde voorlichting betreffende de beteekonis van de suiker voor den Javaanschen grondbezitter (ged. uit *Archief v. d. suikerindustrie*) II 1106
Verloren land . . . . . II 1035
Vliegtocht Amsterdam-Batavia. Een vakblad over den —. (Uit *Het Vliegveld*) . . . . . I 160
Vluchtelingen uit Mekka. (Uit *Java-Bode*). . . . . I 161
Volkscredietwezen. Verslag loopende tot Juli 1925 . . II 1134
Volkshuisvesting in Deli. (Uit *Democratie*). . . . . II 638
Volksuniversiteit. Indië op de Haagsche —. . . . . II 927
Voor Volkenbond en Vrede. . . . . I 541
Vreede. Ir. Th. F. —. Treub's „Toekomst van Indië" I 1, I 192

W.

Waal. Mr. L. A. de —. Het Vraagstuk der Kapitaalonttrekking (z.g. Drainage) in N.I. . . . . II 891
Welter. Z. Exc. Ch. J. J. M. —. Minister van Koloniën (Portret). . . . . II tegenover blz. 769
Wereldvlucht. Plannen voor een —. (*Aneta* en *Het Vliegveld*) I 156
Werkeloosheid in Indië. (Deels uit *De Ind. Tel.* en *De Ind. Ct.*). . . . . II 843
Wortelbeek, C. De organisatie van het overheidsbedrijf in N. I. II 882
Wonosobo. De ramp te —. . . . . I 48

IJ.

IJzerman. A. W. — Ter herdenking van Henri Hubert van Kol II 865

Z.

Zwevend nationalisme. (Uit *Bat. Nbl.*) . . . . . II 733